МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Журнал заснований у 1918 році

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 36 (75) № 4 2025

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Головний редактор:

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, завідувачка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (головний редактор).

Члени редакційної колегії:

Бикова Ольга Миколаївна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка кафедри міжнародної журналістики факультету журналістики, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка;

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет, Ополе, Польща;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської та романо-германської філології, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент;

Юксель Гаяна Заїрівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 11 від 27 червня 2025 року)

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа – R30-04001.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (просп. Берестейський, 10, м. Київ, 01135, e-mail: crimea.tnu@gmail.com. Тел.: +38 (044) 529-05-16).

Періодичність – 6 разів на рік.
Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, словацька, румунська, італійська.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей В11 Філологія (за спеціалізаціями), С7 Журналістика відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International* (*Республіка Польща*)**

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2025

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Біловус Л. І., Яблонська Н. М., Шиманська В. П.
ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІНКЛЮЗИВНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ ТА ПРИНЦИПІВ ПРОСТОЇ МОВИ..... **1**

Вайдич Т. В., Лібак Н. А., Павлович Ю. П.
МОВА ПЕРЕКОНАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ: ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ..... **7**

Голопич І. М., Чернова І. В.
МОВНІ СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ..... **13**

Гордієнко А. М., Волотовська Т. П., Литвин Н. Б.
СЛОВОТВІРНА АКТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ..... **19**

Губарева Г. А., Калашник Ю. І.
ПАРЦЕЛЯЦІЯ В МОВІ ЕСЕЇВ ТАРАСА ПРОХАСЬКА: СТИЛІСТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «БУРЧАК»)..... **25**

Дейна Л. В.
ФЕМІНІТИВІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ: ДО ПИТАННЯ СОЦІОЛІНГВАЛЬНОЇ ДИСКУСІЇ..... **31**

Єщенко Т. А.
КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА..... **37**

Компанцева Л. Ф.
ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ..... **45**

Костусяк Н. М.
ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ МОВОВИРАЖЕННІ..... **50**

Кузьменко В. І.
ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ КОНЦЕПТУ «ВІЙСЬКОВИЙ» В РОМАНІ У ВІРШАХ «БЕРЕСТ» АНАТОЛІЯ ШКУЛІПИ..... **56**

Малюга Н. М.
НОВІ ТОПОНІМІЧНІ НАЗВИ М. КРИВИЙ РІГ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ..... **61**

Митяй З. О.
КОМУНІКАТИВНО-СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ ПРЕДМЕТНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ..... **68**

Похилюк О. М.
ВАЛЕНТНІСНІ ЗРУШЕННЯ ЯК СТИЛЕОТВІРНИЙ ЧИННИК У ПОЕЗІЇ ТЕТЯНИ ЯКОВЕНКО..... **74**

Шульська Н. М., Науменко Л. М., Калита О. П.
МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРУ У ВОЄННІЙ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ:
АКТИВІЗАЦІЯ ФЕМІННИХ НОМІНАЦІЙ **80**

Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Калита О. П.
УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ РЕАЛІЇ В СУЧАСНІЙ НЕОФІЦІЙНІЙ ВІЙСЬКОВІЙ
АНТРОПОНІМІЇ: НА МАТЕРІАЛІ МОВИ МЕДІА **86**

Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю.
СЛОВОТВОРЕННЯ ЧОЛОВІЧИХ НЕОФІЦІЙНИХ НАЗВ У ДІАЛЕКТНІЙ
КОМУНІКАЦІЇ: СУФІКСАЛЬНІ ДЕРИВАТИ **92**

Юлдашева Л. П.
СТАТУСНІ Й ФУНКЦІЙНІ АСПЕКТИ КОНТРАСТУ **98**

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Штефан А. П.
КОНТРАСТ, ЩО ЗВУЧИТЬ І ДОВОДИТЬ: АНТИТЕЗА VS АНТИТЕТОН **106**

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Aghalarova A. Q.
METAPHORICAL EXPRESSIONS IN ENGLISH LITERARY TEXTS
AND THEIR PRAGMATIC CHARACTERISTICS **113**

Баранцев Я. А., Косович О. В.
ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ДОМІНАНТИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ
В СУЧАСНІЙ МЕДІАЛІНГВІСТИЦІ **121**

Бедь Є. В.
«THE BLOSSOM» В. БЛЕЙКА МІЖ НАЇВНІСТЮ ТА ЕРОТИЗМОМ:
СИНТЕЗ КОГНІТИВНОЇ ПОЕТИКИ Й КРИТИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ **130**

Бондур Ю. В.
МОВНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ ТА ФІЗИЧНИХ КОРДОНІВ
У ФІЛЬМІ КРІСТОФЕРА НОЛАНА «ІНТЕРСТЕЛЛАР» **137**

Веремчук Е. О., Шевчук О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННННЯ ЕМОДЗІ В АНГЛОМОВНОМУ ТЕКСТОВОМУ
ОНЛАЙН СПІЛКУВАННІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОСТІВ В МЕРЕЖІ X ТА КОРПУСУ
CMC WHATSAPP) **143**

Косович О. В.
ФРАНЦУЗЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕКЛАМІ:
МОВА, КУЛЬТУРА ТА САМОБУТНІСТЬ **148**

Лащук О. М.
ЦІННІСНО-ОЦІННІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БІНАРНОГО КОНЦЕПТУ DISTANZ **155**

Nikonova V. H.
AMBIVALENCE OF THE CONCEPT OF PATRIOT IN BRITISH AND AMERICAN
LINGUACULTURAL TRADITION **161**

Охріменко В. І.
СМИСЛОВА КОНДЕНСАЦІЯ В ЕПІЛОЗІ РОМАНУ ДЕКАДАНСУ Г. ДЕЛЕДДИ «ПЛЮЩ» **168**

Прохоров М. Г., Дрозд М. С.
ІНСТИТУЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ **177**

Hasanova S.
DIGITAL LEXICON: THE INFLUENCE OF TECHNOLOGY ON CONTEMPORARY WORD USAGE **182**

Сердюк Н. Ю.
РЕДУПЛІКАТИВНІ ТА КОГНАТНІ КОНСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: МОРФОСИНТАКСИЧНИЙ, ЛЕКСИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ **187**

Suleymanova A.
PRAGMATIC FUNCTIONS OF REPETITIONS IN BRITISH TABLOIDS **193**

Turshukova N. H.
D. TRUMP'S INAUGURAL ADRESSES: COMPARATIVE ASPECT **200**

Широкова І. І., Сєдакова М. В.
МУЛЬТИМОДАЛЬНІ ЗАСОБИ В АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ **207**

Shon O. B.
DISCOURSE OF IDENTITY IN "SPARE" BY PRINCE HARRY: LINGUISTIC ANALYSIS OF AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE **212**

ТЮРКСЬКІ МОВИ

Salmanova S.
STRUCTURAL AND SEMANTIC FUNCTIONS OF AFFIXES IN SELECTED TURKIC LANGUAGES **218**

СЕМІТСЬКІ МОВИ

Алкаді М. С. А.
ЛІНГВІСТИЧНА І КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ТЕМАТИЧНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ У ДВОМОВНОМУ ФОРМАТІ: УКРАЇНСЬКО-АРАБСЬКИЙ ПІДХІД **224**

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

Громко Т. В.
ФОНОТАКТИЧНА ТА СЕМАНТИЧНА МОТИВАЦІЯ ПРАВИЛА ПЕНУЛЬТИМИ В ЛАТИНСЬКІЙ АКЦЕНТОЛОГІЇ **230**

Chekareva Ye. S.
PREPOSITIONAL PREFIXATION IN LATIN AND ANCIENT GREEK **238**

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Hashimova N. P.
ENGLISH PROVERBS AND SAYINGS AND THEIR SPECIAL FEATURES **245**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бережна О. О.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ..... **250**

Boiko Ya. V.
INSTITUTIONAL TERMINOLOGY IN TRANSLATION: A CULTURAL-LINGUISTIC INTERFACE IN BUSINESS COMMUNICATION..... **256**

Маруніна В. П.
МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖА У ПЕРЕКЛАДІ: НА МАТЕРІАЛІ LOCKWOOD & CO..... **263**

Циховська Е. Д., Андрущенко Р. А.
«WOULDN'T IT? RIGHT?»: МАНІПУЛЯЦІЯ, РИТОРИКА І ПЕРЕКЛАД У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТРАМПА..... **269**

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Маркова М. В.
«СІМНАДЦЯТЬ ЛІТ КРУЖЛЯЄ НЕБА ЗВІД, ВІДТОДІ, ЯК ПАЛАЮ НЕПОГАСНО…»: ТЕМА ЛЮБОВНОЇ РІЧНИЦІ У ПОЕЗІЇ ФРАНЧЕСКО ПЕТРАРКИ І ДЖОНА ДОННА..... **277**

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Дроздовський Д. І.
МЕТАМОДЕРНІЗМ ЯК ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ (ДИСКУСІЙНІ НОТАТКИ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ Л. МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКОЇ)..... **283**

Науменко Н. В.
ДІАЛОГІЗМ І ДИНАМІЗМ – КЛЮЧОВІ СКЛАДНИКИ ДРАМАТИЧНОГО ТВОРУ..... **294**

Шевченко Т. М.
КОМУНІКАТИВНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПИСЬМЕННИКА..... **303**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... **309**

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Bilovus L. I., Yablonska N. M., Shymanska V. P.
FROM TRADITIONS TO INCLUSIVENESS: EVOLUTION OF UKRAINIAN BUSINESS SPEAKING THROUGH THE PRISM OF EXTRALINGUAL FACTORS AND PRINCIPLES OF THE PLAIN LANGUAGE 1

Vaidych T. V., Libak N. A., Pavlovych Yu. P.
PERSUASIVE LANGUAGE AS A TOOL FOR EFFECTIVE INTERACTION IN UKRAINIAN BUSINESS DISCOURSE: LEXICAL AND SYNTACTIC MEANS OF INFLUENCE 7

Golopych I. M., Chernova I. V.
LINGUISTIC STRATEGIES OF MANIPULATION IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE: COGNITIVE AND PRAGMATIC ASPECTS 13

Hordiienko A. M., Volotovska T. P., Lytvyn N. B.
WORD-FORMATION ACTIVITY OF THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF SOCIAL TRANSFORMATIONS 19

Hubareva H. A., Kalashnyk Yu. I.
PARCELLATION IN THE LANGUAGE OF TARAS PROKHASKO'S ESSAYS: STYLISTIC AND SYNTACTIC FEATURES (BASED ON "THE BURCHAK" COLLECTION) 25

Deina L. V.
FEMINIZATION OF THE UKRAINIAN LINGUISTIC WORLDVIEW: TOWARDS THE ISSUE OF SOCIOLINGUISTIC DISCOURSE 31

Yeschenko T. A.
COGNITIVE MECHANISMS OF MEDICAL TERMINOLOGY FORMATION: CONCEPTUAL METAPHOR 37

Kompantseva L. F.
MILITARY TERMINOLOGY AS A FACTOR IN SHAPING MODERN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE 45

Kostusiak N. M.
DYNAMIC PROCESSES IN UKRAINIAN SCIENTIFIC LANGUAGE EXPRESSION 50

Kuzmenko V. I.
LINGUOCULTURAL PARAMETERS OF THE CONCEPT "MILITARY" IN ANATOLII SHKULIPA'S VERSE NOVEL "BEREST" 56

Maliuga N. M.
NEW TOPONYMS IN THE CITY OF KRYVYI RIH: THE LINGUISTIC ASPECT OF RENAMING 61

Mytyay Z. O.
COMMUNICATIVE-SEMANTIC CATEGORY OF SUBJECT MATTER IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE 68

Pokhyliuk O. M.
VALENTNIST SHIFTS AS A STYLE-FORMING FACTOR IN THE POETRY OF TETIANA YAKOVENKO **74**

Shulska N. M., Naumenko L. M., Kalita O. P.
LINGUISTIC REPRESENTATION OF GENDER IN MILITARY MEDIA COMMUNICATION: ACTIVATION OF FEMININE NOMINATIONS **80**

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Kalita O. P.
UKRAINIAN CULTURAL REALITIES IN MODERN UNOFFICIAL MILITARY ANTHROPONYMY: BASED ON THE MATERIAL OF THE LANGUAGE OF THE MEDIA **86**

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Rymar N. Yu.
WORD FORMATION OF MALE UNOFFICIAL NAMES IN DIALECT COMMUNICATION: SUFFIXAL DERIVATIVES **92**

Yuldasheva L. P.
STATUS-RELATED AND FUNCTIONAL ASPECTS OF CONTRAST **98**

SLAVIC LANGUAGES

Shtefan A. P.
SOUNDING AND PROVING CONTRAST: ANTITHESIS VS. ANTITHETON **106**

ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES

Aghalarova A. Q.
METAPHORICAL EXPRESSIONS IN ENGLISH LITERARY TEXTS AND THEIR PRAGMATIC CHARACTERISTICS **113**

Barantsev Ya. A., Kosovych O. V.
DOMINANT LINGUOCULTURAL CONCEPTS AS A RESEARCH OBJECT WITHIN CONTEMPORARY MEDIA LINGUISTICS **121**

Bed Ye. V.
“THE BLOSSOM” BY W. BLAKE BETWEEN NAIVETY AND EROTICISM: SYNTHESIS OF COGNITIVE POETICS AND CRITICAL INTERPRETATIONS **130**

Bondur Yu. V.
LINGUISTIC MEANS OF REPRESENTING MENTAL AND PHYSICAL BOUNDARIES IN CHRISTOPHER NOLAN’S FILM INTERSTELLAR **137**

Veremchuk E. O., Shevchuk O. V.
FEATURES OF EMOJI USAGE IN ENGLISH-LANGUAGE TEXT-BASED ONLINE COMMUNICATION (BASED ON POSTS FROM X NETWORK AND THE WHATSAPP SMS CORPUS) **143**

Kosovych O. V.
FRENCH IDENTITY IN CONTEMPORARY FRENCH ADVERTISING: LANGUAGE, CULTURE AND IDENTIFICATION **148**

Lashchuk O. M.
VALUE-EVALUATIONAL CHARAKTERISTICS OF THE BINARY CONCEPT DISTANZ **155**

Nikonova V. H.
AMBIVALENCE OF THE CONCEPT OF PATRIOT IN BRITISH AND AMERICAN LINGUACULTURAL TRADITION **161**

Okhrimenko V. I.
SENSE CONDENSATION IN THE EPILOGUE OF G. DELEDDA'S NOVEL OF DECADENCE "THE IVY" **168**

Prohorov M. G., Drozd M. S.
INSTITUTIONAL CHARACTER OF THE DISCOURSE OF ENGLISH POLITICAL ADVERTIZING **177**

Hasanova S.
DIGITAL LEXICON: THE INFLUENCE OF TECHNOLOGY ON CONTEMPORARY WORD USAGE **182**

Serdiuk N. Yu.
REDUPLICATIVE AND COGNATE CONSTRUCTIONS IN ENGLISH: MORPHOSYNTACTIC, LEXICAL, AND TRANSLATIONAL ASPECTS **187**

Suleymanova A.
PRAGMATIC FUNCTIONS OF REPETITIONS IN BRITISH TABLOIDS **193**

Turshukova N. H.
D. TRUMP'S INAUGURAL ADRESSES: COMPARATIVE ASPECT **200**

Shyrokova I. I., Siedakova M. V.
MULTIMODAL MEANS IN THE ENGLISH MASS MEDIA DISCOURSE **207**

Shon O. B.
DISCOURSE OF IDENTITY IN "SPARE" BY PRINCE HARRY: LINGUISTIC ANALYSIS OF AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE **212**

TURKIC LANGUAGES

Salmanova Sh.
STRUCTURAL AND SEMANTIC FUNCTIONS OF AFFIXES IN SELECTED TURKIC LANGUAGES **218**

SEMITIC LANGUAGES

Alkadi M. S. A.
LINGUISTIC AND CULTURAL SPECIFICS OF THEMATIC LEXICOGRAPHY IN A BILINGUAL FORMAT: UKRAINIAN-ARABIC APPROACH **224**

CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN LANGUAGES

Hromko T. V.
PHONOTACTIC AND SEMANTIC MOTIVATION OF THE PENULTIMATE RULE IN LATIN ACCENTOLOGY **230**

Chekareva Ye. S.
PREPOSITIONAL PREFIXATION IN LATIN AND ANCIENT GREEK **238**

GENERAL LINGUISTICS

Hashimova N. P.
ENGLISH PROVERBS AND SAYINGS AND THEIR SPECIAL FEATURES **245**

TRANSLATION STUDIES

Berezhna O. O.
THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULARITIES OF TERMS IN THE FIELD OF MEDICINE AND THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN **250**

Boiko Ya. V.
INSTITUTIONAL TERMINOLOGY IN TRANSLATION: A CULTURAL-LINGUISTIC INTERFACE IN BUSINESS COMMUNICATION **256**

Marunina V. P.
SPEECH AS A MEANS OF CHARACTER REPRESENTATION IN TRANSLATION: A CASE STUDY OF LOCKWOOD & CO **263**

Tsykhovska E. D., Andrushchenko R. A.
"WOULDN'T IT? RIGHT?": MANIPULATION, RHETORIC, AND TRANSLATION IN TRUMP'S POLITICAL DISCOURSE **269**

COMPARATIVE LITERATURE STUDIES

Markova M. V.
"THE HEAVENS HAVE REVOLVED FOR SEVENTEEN YEARS SINCE I FIRST BURNED…": THE LOVE ANNIVERSARY THEME IN THE POETRY OF FRANCESCO PETRARCH AND JOHN DONNE **277**

LITERARY THEORY

Drozdovskyi D. I.
METAMODERNISM AS A PHENOMENOLOGICAL CATEGORY (CRITICAL NOTES ON L. MATSEVKO-BEKERSKA'S RESEARCH) **283**

Naumenko N. V.
DIALOGISM AND DYNAMISM AS THE KEY CONSTITUENTS OF A DRAMA WORK **294**

Shevchenko T. M.
THE COMMUNICATIVE IMAGE OF A CONTEMPORARY WRITER **303**

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS **309**

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2’276.6
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/01

Біловус Л. І.
Західноукраїнський національний університет

Яблонська Н. М.
Західноукраїнський національний університет

Шиманська В. П.
Західноукраїнський національний університет

ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІНКЛЮЗИВНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ ТА ПРИНЦИПІВ ПРОСТОЇ МОВИ

У статті комплексно досліджено стилістичні особливості українського ділового мовлення, враховуючи його постійну еволюцію під впливом соціокультурних та технологічних трансформацій. Особливу увагу зосереджено на екстралінгвальних засадах, що формують українську професійну комунікацію, включаючи національний менталітет з його шанобливістю, повагою до традицій, прагненням до деталізації та деякою тенденцією до формалізму (як спадщини минулого періоду, що поступово долається). Визначено, що ці ментальні особливості відображено на різних рівнях мовної системи: у лексиці – через використання уніфікованих формул ввічливості та розповсюдження сталих словосполучень, номіналізації, а також уникнення фамільяризмів та емоційності; у граматиці – через обов’язкове звертання на «Ви» з великої літери і використання дієприслівникових та дієприкметникових конструкцій; у синтаксисі – через прагнення до чіткості, повноти викладу, логічної послідовності, що зумовлює використання складних речень та маркованих списків; а також у загальному тоні, який характеризується високим ступенем офіційності, стриманості, об’єктивності та ввічливої наполегливості.

Сучасний український контекст, зокрема виклики, пов’язані з війною та внутрішнім переміщенням, актуалізує значущість принципів інформаційної безбар’єрності та доступності. Ці принципи є одним із шести стратегічних напрямів Національної стратегії зі створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 року, що передбачає «забезпечення доступу кожного до публічної інформації у бажаний спосіб (з урахуванням своїх індивідуальних потреб, можливостей та вподобань)». Визначено, що у цьому контексті, проста мова та легке читання визнаються не просто «додатковими можливостями», а основоположними засобами втілення конституційних прав громадян на отримання інформації, залучення до громадського життя та одержання якісних послуг. З’ясовано, що їх застосування вже починає знаходити відображення в українському діловому мовленні. Міжнародні документи, такі як Конвенція про права осіб з інвалідністю та Європейська конвенція про права людини, підкреслюють право на доступ до зрозумілої інформації, що є ключовим для реалізації інших прав та ефективного доступу до правосуддя. Застосування зрозумілої мови та спрощеного читання покращує інклюзивність професійної комунікації, скорочує кількість неточностей, пришвидшує процедури, долає формалізм та сприяє суспільній стабільності. Впровадження цих принципів не суперечить вимогам ділового мовлення щодо чіткості та об’єктивності, а навпаки, дозволяє ефективніше досягати цих цілей, забезпечуючи максимальну доступність інформації для всіх верств населення.

Ключові слова: *ділове мовлення, екстралінгвальні чинники, інформаційна безбар’єрність, проста мова, легке читання, доступність.*

Постановка проблеми. Тема стилістичної унікальності ділового мовлення та його екстралінгвальних засад є однією з найактуальніших у сучасному мовознавстві, комунікативістиці та лінгвістиці тексту. Це зумовлено тим, що ділове мовлення, будучи ключовим інструментом взаємодії в усіх сферах суспільного життя – від державного управління до приватного бізнесу – не є статичною системою. Воно постійно еволюціонує під впливом динамічних соціальних, економічних, культурних та технологічних змін. Ефективна ділова комунікація, що ґрунтується на розумінні цих позамовних факторів, є запорукою успішності будь-якої організації та окремого фахівця. Вона забезпечує прозорість, точність і однозначність інформації, що критично важливо для прийняття рішень, укладання угод та вирішення конфліктів. Актуальність дослідження посилюється також зростаючою роллю міжкультурної комунікації, де розуміння національних та регіональних особливостей ділового мовлення стає не просто корисним, а необхідним. У сучасному українському контексті, окрім зазначених культурних та ментальних особливостей, що впливають на ділове мовлення, зростає значущість принципів інформаційної безбар'єрності та доступності Саме тут на перший план виходить концепція «простої мови», яка трансформує ділове мовлення, переходячи від традиційних підходів до інклюзивності. Це не просто питання зручності, а фундаментальний аспект реалізації прав людини та соціальної інклюзії, що вимагає переосмислення усталених норм ділової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до ділового мовлення як ключового інструменту комунікації зберігається постійно, досліджуються його історичний розвиток, стилістичні особливості та функціонування в різних сферах (державне управління, бізнес, освіта). Актуальними є роботи О. Тихоненко, Л. Тименко, Н. Дзюбишиної-Мельник, що підтверджують важливість екстралінгвальних факторів у формуванні мови. Правильне слововживання та вибір граматичних форм, екстралінгвістичні особливості офіційно-ділового стилю у діловій комунікації розглядали такі науковці як Л. Мацько, А. Коваль, І. Борковська, Л. Паламар, О. Пасічна. Формування української офіційно-ділової мови під впливом історичних, соціальних та культурних чинників досліджували В. Зінченко, Н. Дзюбак, Г. Мораращ, О. Шевченко, Л. Сидоренко, П. Костючок. Зовсім мало українськими науковцями досліджено концепцію «простої мови» в українській діловій комунікації. А. Баровська, М. Афанасьєва, І. Коваль досліджували впровадження зрозумілої мови у різних країнах світу, як це впливає на діяльність органів державної влади, її використання в юриспруденції. Саме тому ми зосередили свою увагу на тому як саме екстралінгвальні чинники впливають на комунікацію в діловій сфері України та чому є важливим використання концепції простої мови та легкого читання.

Український менталітет, що формувався під впливом історичних, соціальних та культурних чинників, відображається у всіх сферах мовлення, включно з офіційно-діловим стилем.

Постановка завдання. Метою статті є розуміння екстралінгвальних чинників, які дають змогу не лише правильно складати ділові тексти, а й ефективно взаємодіяти у професійному середовищі, а також дослідження його еволюції до інклюзивності через впровадження принципів простої мови та легкого читання. В нашій культурі, що характеризується такими рисами, як шанобливість, повага до традицій, прагнення до деталізації, емоційна насиченість, а також певна схильність до бюрократизму, ці ментальні особливості знаходять своє відображення в лексиці, граматиці, синтаксисі та загальному тоні ділових текстів. Важливо розуміти ці закономірності для ефективної комунікації та формування автентичного ділового стилю.

Виклад основного матеріалу. Лексичний склад українських ділових текстів значною мірою формувався під впливом національного менталітету, ділового етикету та суспільних цінностей, що виявляється у виборі конкретних слів, термінів та стійких виразів. Українська ділова культура, як і побутове спілкування, виявляє високий рівень шанобливості до співрозмовника, що відбивається у стандартних, але обов'язкових виразах. Це проявляється у широкому використанні форм «Шановний / Шановна», «З повагою», «Вельмишановний» (особливо у більш формальних зверненнях), навіть якщо це є стандартизованою фразою. Усі вони підкреслюють повагу до статусу адресата чи офіційного контексту. Наприклад, «Шановний пане директоре!» або «З повагою, колектив компанії...».

Історично склалося, що українське діловодство, особливо радянського періоду, мало схильність до уніфікації та офіціозу, що призвело до широкого використання стійких кліше. Це забезпечує чіткість та юридичну однозначність, але

іноді може надавати тексту бюрократичного відтінку. Наприклад, «На підставі вищевикладеного», «З метою забезпечення», «Взяти до уваги».

Суспільні цінності, що віддають перевагу стриманості та професіоналізму в ділових відносинах, обумовлюють виключення будь-яких фамільярних, жаргонних або надмірно емоційних слів. Ділове мовлення тяжіє до безособовості та об'єктивності, що є загальносвітовою тенденцією. Проте в українському контексті це часто підкріплюється прагненням до уніфікації висловлювання та уникнення суб'єктивності, що може сприйматися як невідповідність офіційному стилю. Діловий текст має бути нейтральним та об'єктивним, щоб не викликати небажаних інтерпретацій. Це виявляється у замінах типу «було вирішено» замість «ми вирішили» або «прохання розглянути» замість «просимо розглянути», що підкреслює фокус на дії, а не на її суб'єкті. Використання іменників на позначення дії (номіналізація) теж є характерною рисою для офіційно-ділового стилю і підтримується прагненням до безособовості та об'єктивності викладу. Замість дієслів часто вживаються віддієслівні іменники. Наприклад, «здійснення контролю» замість «контролювати», «надання допомоги» замість «допомагати», «вирішення проблеми» замість «вирішити проблему».

Як спадщина бюрократичної традиції, українське ділове мовлення іноді все ще містить певні канцеляризми, які роблять текст важчим і менш динамічним. Прикладами є вирази «на даний час» замість «зараз» або «у зв'язку з тим, що» замість «тому що», хоча сучасні тенденції спрямовані на їхнє спрощення.

Національний менталітет та діловий етикет формують вибір граматичних конструкцій, що надають українським діловим текстам характерної стилістичної своєрідності. Наприклад, використання займенника «Ви» (з великої літери) для однини. Це є фундаментальним правилом українського ділового етикету та відображає глибоку повагу до адресата, незалежно від його віку чи посади, а також підкреслює офіційний характер взаємодії: «Просимо Вас надати інформацію», «Дякуємо Вам за співпрацю».

Для офіційно-ділового стилю є нормою використання дієприслівникових та дієприкметникових зворотів. В українському контексті вони часто використовуються для надання тексту більшої офіційності та лаконічності, що може бути пов'язано з ментальною схильністю до всебічного, але стислого викладу. Наприклад, «Враховуючи викладені факти...», «Керуючись чинним законодавством...», «Відповідаючи на Ваш запит...».

Діловий етикет української культури передбачає використання модальних конструкцій для пом'якшення наказу. Навіть коли йдеться про вказівки чи вимоги, їх згладжування, за допомогою модальних дієслів або ввічливих зворотів, допомагає уникнути категоричності. Замість прямого «Зробіть це» частіше вживається «Просимо Вас виконати», «Було б доцільно...», «Рекомендуємо розглянути...».

Синтаксична будова українських ділових текстів також формується під впливом прагнення до чіткості, повноти викладу та логічної послідовності, що є важливими аспектами менталітету та ділового етикету. Прагнення до юридичної точності та вичерпної інформації, що є важливою суспільною цінністю у діловому середовищі, часто призводить до використання складних речень з кількома підрядними частинами та однорідними членами. Це демонструє скрупульозність у викладі інформації. Наприклад: «Враховуючи необхідність своєчасного виконання зобов'язань за Договором № X від ДД.ММ.РРРР та з метою запобігання можливим штрафним санкціям, просимо Вас у найкоротші терміни здійснити оплату зазначених послуг, відповідно до умов, викладених у пункті 3.2 цього ж Договору».

Ділова комунікація часто вимагає чіткого обґрунтування та логічного зв'язку між фактами, що відображає ментальну потребу в аргументації та послідовності дій. Синтаксис ділових текстів підкреслює ці зв'язки, використовуючи спеціальні сполучники та слова, що вказують на причину, наслідок, мету. Це проявляється у конструкціях типу «Оскільки оплата не надійшла, договір буде розірвано» або «У зв'язку з недотриманням термінів, вжито заходів», «Оскільки терміни виконання робіт порушено, необхідно застосувати штрафні санкції».

Для забезпечення повноти інформації та систематизації даних в українських ділових текстах часто застосовуються паралельні конструкції та нумеровані або марковані списки. Це відповідає ментальній схильності до деталізації та організації інформації. Наприклад: «Необхідно забезпечити: а) наявність усіх документів; б) своєчасне їх подання; в) відповідність вимогам».

Хоча український синтаксис дозволяє певну гнучкість, у діловому мовленні перевага віддається прямому порядку слів

(підмет-присудок-додаток) для забезпечення максимальної чіткості та уникнення двозначності. Це відображає ментальне прагнення до однозначності та легкого сприйняття інформації, наприклад: «Комісія розглянула питання», а не «Питання розглянула комісія» (якщо не йдеться про стилістичний акцент).

Загальний тон ділових текстів є відображенням національного менталітету, ділового етикету та суспільних цінностей, які формують професійний характер комунікації. Українське ділове мовлення характеризується високим ступенем офіційності та стриманості. Це пов'язано з повагою до ієрархії, статусу та серйозності намірів у ділових відносинах. Будь-які прояви фамільярності, іронії чи надмірної емоційності в ділових документах вважаються неприйнятними.

Тон ділового тексту спрямований на максимальну об'єктивність, уникнення суб'єктивних оцінок та емоційного забарвлення. Акцент робиться виключно на фактах, рішеннях, вимогах та діях. Це проявляється у використанні безособових дієслівних форм («було вирішено», «слід зазначити») та відсутності оціночних прикметників, що не стосуються кількісних показників, що є відображенням прагнення до неупередженості та достовірності інформації.

Український менталітет передбачає ввічливість, проте у діловому спілкуванні вона може поєднуватися з наполегливістю, особливо коли йдеться про виконання зобов'язань чи дотримання умов. Звичайно, діловий етикет вимагає підтримувати конструктивні стосунки навіть у складних ситуаціях, тому тон відмови чи критики завжди пом'якшений, з використанням ввічливих зворотів. Наприклад, «Переконливо просимо Вас...», «Звертаємо Вашу увагу на необхідність...», «На жаль, ми не можемо задовольнити Ваш запит» або «Мусимо повідомити, що Ваша пропозиція наразі не може бути прийнята», що є більш м'якими, але рішучими формами вказівок.

Тон ділового тексту в українській культурі відображає цінність повної та прозорої інформації. Він передає прагнення автора чітко донести свою думку, не залишаючи місця для двозначностей чи додаткових запитань. Наприклад, детальне викладення фактів, посилань на документи та ретельне формулювання прохань чи вимог, перерахуванні пунктів, дат, номерів документів та відповідальних осіб.

У сучасному українському контексті, крім культурних та ментальних особливостей, що впливають на ділове мовлення, зростає важливість принципів інформаційної безбар'єрності та доступності. Це не просто питання комфорту, а фундаментальний аспект реалізації прав людини та соціального залучення. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, визначає інформаційну безбар'єрність як один із шести стратегічних напрямів. Вона передбачає «забезпечення доступу кожного до публічної інформації у бажаний спосіб (з урахуванням своїх індивідуальних потреб, можливостей та вподобань)» [11]. Крім того, План заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 374-р, має ключовим завданням «забезпечення доступу до інформації з урахуванням різноманітних потреб, можливостей та вподобань населення» [10].

У цьому контексті з'являються поняття «проста мова» та «легке читання», що є засобами реалізації конституційних прав громадян на інформацію, участь у суспільному житті та доступ до якісних послуг. Ці принципи вже починають з'являтися в українському діловому мовленні, знаходячи своє відображення в лексиці, граматиці, синтаксисі та загальному тоні ділових текстів.

Засади інформаційної безбар'єрності та доступності підтримуються також міжнародними документами. Конвенція про права осіб з інвалідністю підкреслює право людей з інвалідністю на доступ до інформації та спілкування. Проста мова та легке читання є важливими засобами для забезпечення цього права, дозволяючи особам з когнітивними порушеннями, дислексією або іншими особливостями сприйняття розуміти ділові та офіційні тексти [8]. Хоча Європейська конвенція з прав людини прямо не згадує «просту мову», вона гарантує право на справедливий судовий розгляд та доступ до інформації, що опосередковано вимагає зрозумілості офіційних документів для всіх громадян [6]. Незрозуміла мова може бути перешкодою для дієвого доступу до правосуддя та реалізації інших прав.

Використання простої мови та легкого читання робить ділові та офіційні документи доступними для ширшого кола осіб, включаючи людей з інвалідністю, осіб похилого віку, внутрішньо переміщених осіб, громадян з низьким рівнем освіти, іноземців, а також тих,

хто перебуває у стресовому стані (наприклад, під час війни). Це сприяє забезпеченню інформаційної рівності. Зрозумілість тексту зменшує кількість запитань, помилок та непорозумінь, тому це прискорює процеси, економить час та ресурси, адже адресат швидше розуміє суть повідомлення та необхідні дії. У діловому середовищі, де точність і швидкість прийняття рішень є критично важливими, це має велике значення.

Як зазначалося раніше, українське ділове мовлення іноді містить канцеляризми та бюрократичні вислови. Свідоме спрощення мови допомагає подолати цю спадщину, роблячи комунікацію більш відкритою та довірчою. Коли інформація подається зрозуміло, це підвищує довіру до інституцій та організацій.

У контексті сучасних викликів, таких як війна та внутрішнє переміщення, коли людям необхідно швидко адаптуватися до нових умов та отримати доступ до соціальних послуг, зрозуміла інформація стає критично важливою. Вона сприяє зменшенню паніки, забезпеченню правової обізнаності та підтримці суспільної згуртованості.

Багато країн Європи та світу активно впроваджують принципи «Plain Language» (проста мова) та «Easy-to-Read» (легке читання) в офіційній та діловій комунікації, що відображає глобальний тренд до гуманізації та доступності інформації, до якого прагне й Україна. Впровадження принципів простої мови та легкого читання у ділове мовлення не суперечить його основним вимогам – чіткості, точності та об'єктивності. Навпаки, це дозволяє досягти цих цілей більш ефективно, забезпечуючи максимальну доступність інформації для всіх верств населення.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що українське ділове мовлення є динамічною системою, що формується під впливом як загальносвітових тенденцій, так і унікальних національних екстралінгвальних чинників, таких як менталітет, діловий етикет та суспільні цінності. Шанобливість, прагнення до деталізації та певна схильність до уніфікації, що є наслідком історичного розвитку та бюрократичної традиції, знаходять відображення в лексиці (використання кліше, номіналізація), граматиці (звертання на «Ви», дієприслівникові звороти), синтаксисі (складні речення, паралельні конструкції) та загальному тоні текстів (офіційність, стриманість, об'єктивність).

Особливе значення в сучасному контексті набувають принципи інформаційної безбар'єрності та доступності, що є невід'ємною складовою Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Це підтверджується також міжнародними зобов'язаннями України, зокрема положеннями Конвенції про права осіб з інвалідністю та опосередковано Європейської конвенції про права людини, що вимагають зрозумілості офіційних документів для всіх верств населення.

Використання простої мови та легкого читання сприяє підвищенню інклюзивності комунікації, роблячи ділові документи доступними для осіб з різними потребами та можливостями. Це підвищує ефективність ділової взаємодії, зменшує кількість непорозумінь, економить час та ресурси. Свідоме спрощення мови допомагає долати залишки бюрократизму, підвищуючи довіру до інституцій. У контексті сучасних викликів, таких як війна та внутрішнє переміщення, зрозуміла інформація стає критично важливою для соціальної стійкості та згуртованості суспільства. Загалом, принципи простої мови та легкого читання не суперечать вимогам ділового мовлення щодо чіткості та об'єктивності, а навпаки, дозволяють досягти цих цілей більш ефективно, забезпечуючи максимальну доступність інформації для всіх верств населення.

Список літератури:

1. Афанасьєва М. В. Проста мова юридичних документів як вимога верховенства права: міжнародний та національний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2024. № 70. С. 4–8.

2. Баровська А. В., Коваль І. О. «Зрозуміла мова» / Plain language як умова реалізації комунікації «влада – громадськість» та побудови наративів. *Стратегічні пріоритети. Серія «Політика».* 2016. № 4. С. 49–54.

3. Борковська І. Термінологічна лексика як характерна особливість ділового мовлення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2018. Том 1. Вип. 1 (69). С. 67–70.

4. Дзюбак Н. М., Мораращ Г. В., Сидоренко Л. М. Формування української ділової мови в контексті національної ідентичності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Том 35 (74). № 5. Ч. 1. С. 6–14.

5. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Офіційно-діловий стиль початку XX ст. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія» : Філол. науки.* К., 2000. Т. 18. С. 19–29.

6. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). URL: https://zako№ .rada.gov.ua/laws/show/995_004

7. Зінченко В., Мораращ Г., Риженко К. Мовні особливості української ділової мови: стандартизація та перспективи розвитку. *Вісник науки та освіти.* 2024. Вип. 8 (26). С. 217–235.

8. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

9. Пасічна О. В. Лінгвостилістичні особливості офіційно-ділових текстів. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Філологічні студії.* 2017. № 17. С. 181–191.

10. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Каб. Міністрів України від 25.03.2025 р. № 374-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text

11. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text

12. Тихоненко О. Становлення норм офіційно-ділового стилю української мови у 20–30-ті рр. XX ст.: монографія. Харків: Майдан. 2013. 180 с.

Bilovus L. I., Yablonska N. M., Shymanska V. P. FROM TRADITIONS TO INCLUSIVENESS: EVOLUTION OF UKRAINIAN BUSINESS SPEAKING THROUGH THE PRISM OF EXTRALINGUAL FACTORS AND PRINCIPLES OF THE PLAIN LANGUAGE

The article offers a comprehensive analysis of the stylistic features of Ukrainian business communication, taking into account its continuous evolution under the influence of sociocultural and technological transformations. Particular attention is given to the extralinguistic foundations shaping Ukrainian professional discourse, including the national mentality characterized by respect, adherence to tradition, attention to detail, and a tendency toward formality – a legacy of the past that is gradually being overcome. It is established that these mental traits are reflected at various levels of the language system: in lexis – through the use of standardized courtesy formulas, widespread set phrases, nominalization, and the avoidance of familiarity and emotionality; in grammar – through obligatory capitalization of the formal second-person pronoun "You" and the use of gerundive and participial constructions; in syntax – through a preference for clarity, completeness, and logical consistency, which fosters the use of complex sentences and marked lists. The overall tone is characterized by a high degree of formality, restraint, objectivity, and polite assertiveness.

In the contemporary Ukrainian context, particularly in light of the challenges caused by war and internal displacement, the principles of informational accessibility and barrier-free communication have gained new urgency. These principles form one of the six strategic directions of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030, which envisions "ensuring access for everyone to public information in the desired format (*taking into account individual needs, capabilities, and preferences*)*". The study highlights that in this context, plain language and easy-to-read formats are not merely "additional options" but fundamental instruments for realizing citizens' constitutional rights to information, civic participation, and access to quality services. The application of these approaches is already beginning to emerge in Ukrainian business communication. International documents such as the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the European Convention on Human Rights emphasize the right to comprehensible information as a prerequisite for the realization of other rights and effective access to justice. The use of plain language and simplified reading improves the inclusivity of professional communication, reduces misunderstandings, expedites procedures, overcomes excessive formalism, and contributes to social cohesion. Importantly, the implementation of these principles does not conflict with the requirements of clarity and objectivity in business language but, on the contrary, enhances their effectiveness by ensuring maximum accessibility of information across all social groups.*

Key words: *business communication, extralinguistic factors, information accessibility, plain language, easy-to-read, inclusion.*

УДК 81’42:659.4(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/02

Вайдич Т. В.
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ

Лібак Н. А.
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ

Павлович Ю. П.
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ

МОВА ПЕРЕКОНАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ: ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ

У статті досліджується категорія «мова впливу» в українському діловому спілкуванні, зокрема лексичні та синтаксичні засоби, які сприяють формуванню переконливого мовлення. Мова впливу розглядається як цілеспрямований засіб комунікації, що має на меті не лише передачу інформації, а й зміну думок, емоцій і поведінки адресата. В умовах сучасного ділового середовища, яке характеризується високою динамікою, інтернаціоналізацією та інформаційною насиченістю, дослідження мовних механізмів переконання набуває особливої актуальності. Вивчення лексичних і синтаксичних засобів дозволяє розкрити специфіку мовного впливу, а також визначити шляхи підвищення ефективності ділового спілкування.

Акцентовано увагу на визначенні поняття «мова впливу» як одного із функціональних стилів, що реалізує прагматичну функцію переконання. Розглянуто особливості лексики, яка використовується у діловому мовленні, зокрема офіційно-ділову лексику, модальні слова, лексичні одиниці з позитивною оцінкою, інклюзивні форми, а також евфемізми, що забезпечують тактовність і дипломатичність висловлювань. Аналіз синтаксичних засобів охоплює інверсії, підрядні речення мети та причини, ускладнені складносурядні речення з протиставленням, риторичні питання, паралелізм та інструктивні конструкції, які сприяють логічній структуризації та посиленню аргументації.

Практична частина роботи досліджує функціонування мовних засобів впливу у сучасних українських ділових текстах, що відображає реалії професійної комунікації. Встановлено, що правильне та свідоме використання лексичних і синтаксичних конструкцій переконання підвищує результативність спілкування, сприяє встановленню довіри, зменшенню конфліктності та оперативному прийняттю рішень. Мова впливу виступає важливим інструментом стратегічного управління комунікативними процесами в бізнесі, державному секторі та інших сферах.

Дослідження підтверджує, що мовні засоби переконання є ключовим фактором ефективної ділової комунікації і їхнє глибоке розуміння та застосування мають значний практичний потенціал для розвитку професійних компетенцій у сфері бізнесу та управління.

Ключові слова: *мова впливу, фахова мова, мовна термінологія, ділове спілкування, лексичні засоби, синтаксичні конструкції, переконання.*

Постановка проблеми. Мова впливу – це специфічний вид мовлення, спрямований на зміну ставлення, думки, поведінку або емоційного стану адресата за допомогою мовних засобів. Це така комунікація, яка не лише передає інформацію, а й переконує, мотивує, спонукає до певних дій або прийняття рішення. В її арсеналі – різноманітні лексичні, синтаксичні, стилістичні та прагматичні засоби та найрізноманітніша сфера застосування – від політики й реклами до ділового мовлення і міжособистісних взаємин.

У діловому спілкуванні мова впливу допомагає ефективно вести переговори, аргументувати позиції, формувати довіру та підтримувати партнерські відносини. Вона ґрунтується на раціональних і емоційних компонентах переконання

і є важливим інструментом управління комунікацією. Лінгвістичне дослідження лексичних і синтаксичних засобів переконання дозволяє не тільки глибше зрозуміти механізми мовного впливу, а й створити практичні рекомендації для покращення комунікативних стратегій у бізнесі. Це дає змогу підвищити якість ділового спілкування, уникнути непорозумінь та забезпечити досягнення бажаних результатів у взаємодії.

У сучасних реаліях актуальність теми зростає через динамічні зміни, що відбуваються у суспільно-економічному житті України. Поширення цифрових технологій, глобалізація ринку, а також інтенсифікація міжнародних контактів потребують від суб'єктів ділового спілкування високої компетентності у сфері мовного впливу. Складні політичні та економічні виклики змушують українських бізнесменів, менеджерів і державних службовців дедалі частіше покладаються на ефективні комунікативні інструменти для захисту власних інтересів і формування позитивного іміджу. Саме тому системний аналіз лексичних та синтаксичних засобів переконання набуває не лише теоретичного значення, а й практичної цінності для розвитку ділової культури та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних компаній на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мовленнєвого впливу в сучасній діловій комунікації посідає важливе місце в науковому дискурсі. У працях О. Бєляєвої [1] зосереджена увага на аналізі структури, класифікації форм мовленнєвої взаємодії та чинників, що перешкоджають ефективному спілкуванню. механізми реалізації мовного впливу у владному дискурсі. Аспекти комунікативної діяльності у сфері державного управління досліджує Н. Драгомирецька [3], зокрема механізми реалізації мовного впливу у владному дискурсі. О. Решетило [6] вивчає мовленнєві тактики, характерні для офіційно-ділової комунікації, В. Шевчук [8] – засоби впливу на співрозмовника в межах професійного спілкування. Г. Гамова переконує, що «мовленнєвий вплив здійснюється за допомогою одиниць різних рівнів мови. Для побудови повідомлень, що мають значну впливову силу, використовують експресивні засоби мови, або виражальні засоби, зокрема оцінну та емоційно забарвлену лексику, фразеологізми, фоносемантичні синоніми (слова, що містять однакові чи схожі звуки), тропи й фігури мовлення (епітети, метафори, гіперболи, алегорія, іронія, риторичні звертання і запитання, хіазм, каламбур, парадокс, етичні антитези, повтор тощо)» [2, с. 39]. А за О. Яшенковою, «мовленнєвий вплив є мовленнєвою дією адресанта, керованою цільовою настановою мовленнєвого спілкування і спрямованою на зміну поведінки, психологічних станів, мислення адресата, оцінки ним певного явища та ін. Така дефініція зумовлена диференціацією типів спілкування на звичайну бесіду і персуазивний (переконливий) дискурс, тобто мовну комунікацію [9, с. 56]. Такий підхід обґрунтовує розмежування між звичайним спілкуванням і персуазивним дискурсом, що передбачає свідоме використання мовних засобів задля досягнення впливу.

Постановка завдання. Метою нашої розвідки став аналіз лексичних та синтаксичних засобів мови впливу в українському діловому спілкуванні та виявлення їх ролі у процесі переконання для підвищення ефективності комунікативних взаємодій у діловому середовищі. Серед основних завдань – визначити теоретичні основи поняття «мова впливу» та її специфіку в діловому спілкуванні, розглянути лексичні засоби, які використовуються для формування переконливого мовлення в діловому контексті, з'ясувати, які синтаксичні конструкції посилюють ефект переконання в діловій комунікації тощо.

Виклад основного матеріалу. Поняття «мова впливу» належить до галузі прагматики та риторики і означає особливий вид мовної діяльності, спрямований на зміну когнітивних, емоційних або поведінкових характеристик адресата. Науковці трактують мову впливу як комунікативний засіб, що забезпечує досягнення певної мети через використання переконливих мовних засобів, які активізують раціональні та емоційні реакції співрозмовника. За своєю природою вона є цілеспрямованою, орієнтованою на вплив і маніпуляцію, проте має базуватися на етичних нормах комунікації. Як переконує О. Мунтян, «ділове спілкування є основою успішної роботи в сучасному світі. Здатність впливати на інших людей за допомогою мови є критично важливим для досягнення поставлених цілей, як-от: укладання угод, вирішення конфліктів, мотивація персоналу та інші аспекти бізнесу та професійного життя. Вивчення способів мовленнєвого впливу під час ділового спілкування сприяє підвищенню міжособистісних навичок, що ґрунтуються на розвитку навичок слухання, емпатії, вміння

ставитися до думок інших, а також ефективного вираження своїх ідей та поглядів» [5, с. 59].

У лінгвістичній теорії мова впливу розглядається як один із різновидів функціональних стилів, що включає сукупність лексичних, синтаксичних та стилістичних засобів, здатних формувати переконливий ефект. Важливу роль у цьому процесі відіграє модальність (вираження ступеня впевненості чи припущення), оцінність, апелятивність (звернення до адресата з метою спонукання до дії), та ті синтаксичні конструкції, що структурують висловлювання так, щоб посилити логіку аргументації або емоційний вплив. За словами О. Селіванової, «у науковому обігу мовленнєвий вплив визначається як регуляція діяльності однієї людини іншою за допомогою мовлення. Комуніканти можуть мати різну мету: налагодити контакт, розвинути контакт, підтримати контакт, поновити контакт, завершити контакт. Такі суто комунікативні цілі досягаються довершеним володінням державної мови, використанням формул мовленнєвого етикету, дотриманням правил ділового етикету, світського спілкування тощо» [7, с. 7].

За О. Беляєвою, «мовленнєва комунікація – це мовленнєва діяльність, яка здійснюється з метою вирішення соціальних завдань, при цьому комунікація не тотожна спілкуванню, а є лише однією із його складових (разом з перцепцією й інтеракцією); структурний елемент комунікації – комунікативний акт, якому передує комунікативний намір, що існує у формі комунікативного завдання – зумовленої суспільною необхідністю вимоги здійснення комунікативної дії з метою досягнення комунікативної мети; характеристиками комунікативних завдань є комунікативний час і комунікативний простір; вирішення комунікативних завдань під час комунікативного акту детерміновано тим видом екстралінгвальної діяльності, у процесі якої реалізується комунікативна дія і комунікативні потреби, зумовлені цією дією; результативна комунікація можлива за умови адекватного сприйняття повідомлення і подолання різноманітних комунікативних бар'єрів, які перешкоджають ефективності комунікативних процесів» [1, с. 190]. Сучасні ділові тексти активно використовують термінологію, що відображає специфіку галузі та професійної діяльності. Так створюється експертний імідж мовця і підвищується довіра до змісту його повідомлення. Широко застосовуються лексичні одиниці з позитивною оцінкою («ефективний», «надійний», «конкурентоспроможний»), які виконують функцію мотивації та підтримки конструктивного діалогу. Важливе місце займають модальні слова і фрази («необхідно», «варто», «рекомендуємо»), що вказують на важливість або обов'язковість дій та рішень. Основні лексичні засоби, які сприяють переконанню в діловому контексті, можна поділити на кілька груп:

1. Офіційно-ділова лексика – слова і терміни, які відповідають нормам офіційного стилю та характеризуються точністю й однозначністю значення. Вживання такої лексики підвищує авторитетність мовлення і демонструє професіоналізм. Приклади: *«проєкт», «угода», «комерційна пропозиція», «зобов'язання», «термін виконання»*.

2. Лексика з позитивною оцінкою – слова, що містять позитивні оцінні значення, сприяють формуванню позитивного ставлення співрозмовника і мотивації до співпраці. Це можуть бути епітети, які підкреслюють переваги, наприклад*: «вигідний», «надійний», «ефективний», «продуктивний», «перспективний»*.

3. Модальні слова і вирази – лексика, що виражає ступінь впевненості, можливості або обов'язковості, є важливим інструментом для формування переконання. Наприклад: *«безумовно», «запевняємо», «рекомендуємо», «необхідно», «варто», «можливо».*

4. Інклюзивна лексика – слова, що об'єднують співрозмовників у спільну групу або інтереси, сприяючи формуванню довіри і партнерства. Це займенники та вислови типу *«ми», «наша команда», «спільні цілі», «партнерство»*.

5. Професійна та галузева лексика – використання термінів, що відповідають конкретній сфері діяльності, підвищує переконливість, оскільки демонструє компетентність і знання предмету. Наприклад, у фінансовій сфері: *«інвестиції», «доходність», «ризик-менеджмент»* тощо.

6. Евфемізми та коректні замінники – для підтримання тактовності й дипломатичності в діловому спілкуванні застосовуються слова, що пом'якшують висловлювання, уникаючи конфронтації. Наприклад: замість «помилка» – «неточність», замість «відмова» – «переосмислення пропозиції».

7. Лексика, що виконує апелятивну функцію – це звертання, які закликають до дії чи уваги, наприклад: «*звертаємо вашу увагу», «пропонуємо розглянути», «рекомендуємо вжити заходів».*

Загалом, лексичні засоби переконання в діловому мовленні повинні бути збалансованими, враховувати особливості аудиторії, контекст ситуації і мету комунікації. Вони створюють основу для логічного, аргументованого та етичного впливу на співрозмовника.

Синтаксис теж відіграє важливу роль у формуванні переконливого мовлення, адже правильне структурування речень допомагає логічно і послідовно викладати думки, підкреслювати ключові меседжі та спрямовувати увагу адресата. У діловому спілкуванні використовуються різноманітні синтаксичні засоби, які посилюють вплив мовлення і сприяють досягненню комунікативної мети. Серед них:

1. Складні речення з підрядними мети, причини та наслідку, бо саме вони дозволяють будувати послідовну і переконливу аргументацію. На просторах Інтернету ми підібрали такі приклади: «*Ми впроваджуємо нову систему контролю, щоб підвищити ефективність роботи відділу*», «*Оскільки попередні результати були незадовільними, запропоновано змінити стратегію», «Вартість проєкту зросла настільки, що довелося переглянути бюджет*» тощо.

2. Використання інверсій, паралелізму та риторичних питань, що підсилюють увагу читача або слухача та акцентують на ключових моментах: «*Важливою є не тільки якість продукту, а й своєчасність його доставки», «Ми прагнемо до зростання продажів, ми працюємо над покращенням сервісу, ми інвестуємо в розвиток команди*», *«Чи можна ігнорувати такий значний потенціал для розвитку бізнесу?».*

3. Вживання вставних слів і фраз, що структурують текст і вказують на логіку висловлювання – «по-перше», «отже», «таким чином», «зокрема» та допомагають систематизувати інформацію і роблять аргументацію більш зрозумілою і переконливою.

4. Застосування інструктивних конструкцій (імперативних речень), що містять прямий заклик до дій та формують чітку комунікативну установку: *«Рекомендуємо затвердити план», «Зверніть увагу на терміни виконання».*

5. Еліптичні конструкції (скорочення речень або пропуск деяких членів речення, які легко відновлюються в контексті), які роблять мовлення більш стислим і динамічним та дозволяють акцентувати на головному. Наприклад: «*Умови прийнятні, строки – жорсткі*».

Описаний комплекс лексичних і синтаксичних особливостей забезпечує сучасним українським діловим текстам високу функціональність як інструменту впливу і переконання в різних сферах офіційної комунікації та має суттєве практичне значення, оскільки безпосередньо впливає на результативність комунікативного процесу, формування ділових відносин і прийняття рішень. Правильно підібрані мовні засоби дозволяють не лише чітко й аргументовано висловити позицію, а й встановити довіру між сторонами, що є фундаментом успішної співпраці.

Використання лексичних та синтаксичних засобів переконання у діловому спілкуванні має суттєве практичне значення, оскільки безпосередньо впливає на результативність комунікативного процесу, формування ділових відносин і прийняття рішень. Правильно підібрані мовні засоби дозволяють не лише чітко та аргументовано висловити позицію, а й встановити довіру між сторонами, що є фундаментом успішної співпраці. Цілковито погоджуємося з думкою Г. Гамової, що «під дією мовленнєвого впливу в адресата можуть формуватися настанови, наміри, уявлення, оцінки, що згодом зумовлять таку організацію його поведінки, на яку розраховує відправник повідомлення. Для досягнення найвищого ефекту мовленнєвий вплив має бути спрямованим на свідому і підсвідому діяльність психіки людини і поєднувати логічні та емоційні компоненти» [2, с. 35].

Застосування переконливих лексичних одиниць, таких як позитивно забарвлені епітети, модальні слова та професійна термінологія, підвищує авторитет мовця і створює сприятливий імідж компанії або особи, що звертається. Це сприяє формуванню позитивного ставлення, мотивації до партнерства і зниженню комунікативних бар'єрів.

Синтаксичні конструкції, які структурують аргументацію, допомагають зробити інформацію логічною і легкою для сприйняття, що важливо для прийняття обґрунтованих рішень. Використання інструктивних формулювань і закликів до дії сприяє активізації співрозмовника та підвищенню оперативності реагування.

У сучасних умовах конкуренції і швидкозмінного бізнес-середовища мовні засоби переконання виступають як інструмент не тільки комунікації, а й стратегічного управління відносинами з партнерами, клієнтами та колегами. Вони допомагають уникнути конфліктів, налагодити ефективний діалог і сприяють досягненню взаємної вигоди, а «правильне використання способів мовленнєвого впливу, таких як

аргументація, риторичні фігури та емоції, може позитивно вплинути на партнерські процеси у межах певного суспільства, країни й світу. Окрім того, навички емоційного інтелекту стають все важливішими для сучасних професіоналів, допомагаючи переконати клієнтів, партнерів та співробітників та досягти більшого успіху в підприємницькій, суспільній та політичній діяльності» [5, с. 61].

Висновки. Отже, майстерне володіння мовою впливу в діловому спілкуванні є необхідною компетенцією сучасного фахівця, яка безпосередньо впливає на успіх діяльності та розвиток професійних контактів. Теоретичний аналіз показав, що мова впливу – це цілеспрямований вид комунікації, спрямований на зміну ставлення та поведінки адресата за допомогою різноманітних мовних інструментів. У діловому контексті ця функція реалізується через використання офіційно-ділової лексики, позитивно оцінених слів, модальних конструкцій, а також чітко структурованих синтаксичних форм, що забезпечують логічність і аргументованість висловлювань.

Практичне значення застосування мовних засобів переконання полягає у підвищенні ефективності комунікації, формуванні довіри, зміцненні партнерських відносин та сприянні прийняттю оптимальних рішень у сфері бізнесу і управління. Особливості функціонування цих засобів у сучасних українських ділових текстах відображають потреби швидкозмінного інформаційного середовища і прагнення до професіоналізму та етичності у спілкуванні.

Список літератури:

1. Бєляєва О. М. Мовленнєва комунікація: структура, види, форми, перешкоди. Світ медицини та біології. 2016. № 1 (55). С. 185–191.
2. Гамова Г. Мовленнєвий вплив як результат комунікативної взаємодії у публічному діловому дискурсі. Теорія та практика державного управління. 2020. № 2 (69). С. 34–43.
3. Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект: дис. … д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». К., 2007. 464 с.
4. Мовна інженерія: методологія, теорія, практика: колективна монографія / за ред. І. Левченка. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2017. 345 с.
5. Мунтян О. Способи мовленнєвого впливу під час ділового спілкування. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія. 2023. Вип. 2 (7). С. 58–63.
6. Решетило О. А. Мовленнєва тактика ділового спілкування. Київ : Літера ЛТД, 2013. 287 с.
7. Селіванова О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси, 2011. 348 с.
8. Шевчук В. А. Способи впливу на сприйняття інших у процесі ділового спілкування. Київ: КМ Академія, 2009. 356 с.
9. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації. Київ : Академія, 2010. 309 с.

Vaidych T. V., Libak N. A., Pavlovych Yu. P. PERSUASIVE LANGUAGE AS A TOOL FOR EFFECTIVE INTERACTION IN UKRAINIAN BUSINESS DISCOURSE: LEXICAL AND SYNTACTIC MEANS OF INFLUENCE

The article examines the category of "language of influence" in Ukrainian business communication lexical and syntactic means that contribute to the formation of persuasive speech. Influencing language is considered as a purposeful means of communication aimed not only at transmitting information but also at changing the addressee's thoughts, emotions and behavior. In today's business environment, which is characterized by high dynamics, internationalization and information saturation, the study of linguistic mechanisms of persuasion is of relevance. The study of lexical and syntactic means allows us to reveal the specifics of linguistic influence, as well as to identify ways to improve the efficiency of business communication.

Attention is focused on the definition of the concept of "language of influence" as one of the functional styles that implements the pragmatic function of persuasion. The features of the vocabulary used in business speech are considered official business vocabulary, modal words, lexical items with a positive assessment, inclusive forms, as well as euphemisms that ensure tactfulness and diplomacy of statements. The analysis of syntactic devices includes inversions, purpose and reason subordinate clauses, complicated compound clauses with contrast, rhetorical questions, parallelism, and instructional constructions that contribute to logical structuring and strengthening of arguments.

The practical part of the work investigates the functioning of linguistic means of influence in modern Ukrainian business texts, which reflects the realities of professional communication. It is established that

the correct and conscious use of lexical and syntactic constructions of persuasion increases the effectiveness of communication, helps to establish trust, reduce conflict and prompt decision-making. The language of influence is an important tool for strategic management of communication processes in business, the public sector and other areas.

The study confirms that linguistic means of persuasion are a key factor in effective business communication and their deep understanding and application have significant practical potential for the development of professional competencies in business and management.

Key words: *language of influence, professional language, language terminology, business communication, lexical means, syntactic constructions, persuasion.*

УДК 81’42:316.77(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/03

Голопич І. М.
Харківський національний університет внутрішніх справ

Чернова І. В.
Національний університет «Запорізька політехніка»

МОВНІ СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті представлено комплексний аналіз лінгвістичних стратегій маніпуляції в українському медійному дискурсі періоду 2022–2025 років у контексті повномасштабної війни. Методологічною основою дослідження є поєднання когнітивно-дискурсивного, прагмалінгвістичного та критичного лінгвістичного аналізу. Визначено провідні дискурсивно-прагматичні механізми мовного впливу, що функціонують в умовах інформаційної боротьби, зокрема евфемізацію, апеляцію до емоцій і страху, фреймування та стигматизацію. Дослідження базується на матеріалі офіційної та публіцистичної комунікації, а також на даних моніторингів українських та міжнародних аналітичних центрів. Проаналізовано когнітивні трансформації, які відбуваються внаслідок застосування зазначених стратегій: фреймування подій, емоційна бінаризація реальності, семантичне редагування загроз та легітимація/делегітимація суб’єктів конфлікту. Зроблено акцент на функціональному навантаженні лінгвістичних засобів у процесі конструювання колективної ідентичності, моделювання соціального спротиву та інформаційної мобілізації аудиторії. Окрему увагу приділено застосуванню ідеологічної «квадратної моделі» Т. ван Дейка, яка слугує теоретичною основою для класифікації дискурсивних дихотомій «ми – вони». У межах когнітивно-прагматичного підходу виявлено, що стратегічне маніпулювання мовними засобами відіграє ключову роль у структуризації суспільної думки та формуванні наративів війни. У статті узагальнено результати сучасних досліджень у межах когнітивної та прагматичної лінгвістики, а також проаналізовано приклади з реального медійного дискурсу з наведенням першоджерел.

Ключові слова: *апеляція до емоцій, евфемізація, інформаційна війна, когнітивна лінгвістика, лінгвістична маніпуляція, фреймування.*

Постановка проблеми. Упродовж 2022–2025 років український медійний дискурс функціонував в умовах повномасштабної війни, що зумовило значну інтенсифікацію інформаційної боротьби. Мовлення в медіа перестало бути виключно засобом трансляції новин – воно трансформувалося у потужний інструмент впливу на суспільну свідомість, формування когнітивних установок та регуляції емоційного стану аудиторії. У контексті російсько-української війни мова стала ареною боротьби за інтерпретацію реальності: комуніканти обох сторін активно застосовують лінгвістичні механізми легітимації власних дій та делегітимації дій супротивника [11].

Особливу увагу дослідників привертають мовні стратегії маніпуляції, що мають як когнітивний вимір (вплив на сприйняття, категоризацію подій, актуалізацію певних фреймів) [3; 13], так і прагматичний (реалізація комунікативних намірів – переконання, мобілізації, залякування, підбурювання тощо) [4; 6; 14]. Актуальність вивчення цих стратегій зумовлена як їх широким застосуванням у сучасному українському медійному просторі, так і необхідністю критичної рефлексії щодо впливу мови на масову свідомість у кризових комунікативних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті вивчення когнітивних і прагматичних аспектів мовної маніпуляції в українському медійному дискурсі особливої уваги заслуговують наукові праці, що висвітлюють риторичні, лінгвістичні та соціальні механізми впливу в умовах інформаційної боротьби. Дослідження А. Бойко, А. Бойка [1] представляє важливий контекст для осмислення ціннісних засад культурної

ідентичності. У межах тематики медійної маніпуляції ця праця є значущою для розуміння глибинних установок, що можуть бути використані медіа з метою впливу на громадську свідомість. У роботі С. Потапенка та О. Щербак [13] розглядається ієрархія понять «конфлікт» і «криза» в англомовному новинному дискурсі з когнітивно-риторичної перспективи. Автори аналізують, як концептуальні метафори та інші мовні стратегії визначають способи інтерпретації соціально-політичних подій. Ця праця є значущою з огляду на застосування когнітивного підходу до аналізу маніпулятивного потенціалу мови. О. Данилейко [2] зосереджується на концепті «мова війни» в контексті гібридної війни. Авторка окреслює особливості лексики й стилістики, які постають інструментами маніпулятивного впливу. Важливим є акцент на динамічності таких стратегій і їх адаптивності до форматів сучасного медіадискурсу. Наукове дослідження О. Панченка [6] присвячене інституційним аспектам протидії інформаційній агресії. У межах аналізу мовних маніпуляцій ця праця демонструє, як мова може слугувати засобом політичної протидії шляхом нормативно-комунікативного впливу. У публікації І. Малик [4] представлено огляд стратегій протидії інформаційній пропаганді. Авторка зосереджує увагу на методах інформаційної боротьби, що тісно пов'язані з когнітивними механізмами впливу та опрацювання інформації в умовах інформаційного перенасичення. У статті О. Щербак [14] досліджуються лінгвориторичні стратегії репрезентації подій у німецькомовному медійному просторі. Авторка демонструє, як дискурсивні практики впливають на формування суспільного сприйняття війни. Водночас У. Коруц [3] акцентує увагу на правовому аспекті інформаційної війни, що опосередковано пов'язаний із мовними стратегіями, які формують суспільне ставлення до воєнних подій.

Постановка завдання. Метою статті є системний аналіз основних мовних стратегій маніпулятивного впливу, представлених у матеріалах українських ЗМІ 2022–2025 років, із урахуванням таких риторико-дискурсивних практик, як евфемізація, апеляція до емоцій, фреймування, стигматизація та етикетування.

Виклад основного матеріалу. У контексті повномасштабної війни 2022–2025 років, яка суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, медіадискурс в Україні зазнав глибинної трансформації, що обумовила зміну характеру та інтенсифікацію мовних стратегій впливу. Особливість цього періоду полягає в домінуванні кризових наративів, що актуалізували потребу у формуванні нових комунікативних практик, здатних не лише оперативно інформувати, а й консолідувати громадську думку, підтримувати моральний дух населення, а також протидіяти деструктивним інформаційним впливам із боку держави-агресора. За цих умов засоби масової комунікації набули статусу не лише інструментів поширення фактів, а й засобів соціального впливу, що виконує водночас когнітивну, регулятивну, ідеологічну та психологічну функції.

У відповідь на екстремальні умови соціальної напруги, загальнонаціональної мобілізації, воєнного стану та посиленого інформаційного протистояння, комунікативні суб'єкти медіасфери активно застосовують широкий арсенал лінгвістичних інструментів впливу, спрямованих на формування відповідних моделей поведінки, установок і ціннісних орієнтацій. У структурі таких стратегій виокремлюються мовні механізми маніпуляції, що забезпечують адаптацію інформаційного контенту до запитів цільової аудиторії, регулювання емоційної реакції реципієнта, а також впровадження необхідних фреймів тлумачення суспільно значущих подій.

З огляду на викладене, доцільно проаналізувати мовну реалізацію найрепрезентативніших стратегій, серед яких евфемізація, емоційна апеляція, апеляція до страху, фреймування та стигматизація. Усі ці стратегії, будучи складовими інструментарію критичного дискурсивного аналізу, набувають особливого функціонального навантаження в умовах війни, коли медіаповідомлення не лише інформують, а й моделюють суспільне бачення реальності, знижуючи рівень тривожності, формуючи образ ворога, легітимуючи дії влади та підтримуючи національну єдність. У цьому контексті особливої уваги потребує дослідження їхньої комунікативної ефективності, тобто здатності впливати на сприйняття, оцінку та поведінкові реакції аудиторії, з урахуванням соціокультурної специфіки українського суспільства під час війни.

Однією з найпоширеніших стратегій є евфемізація – механізм лексико-семантичного пом'якшення, що передбачає заміну жорстких або неприйнятних формулювань нейтральнішими аналогами. У воєнному медійному дискурсі вона виконує функцію психологічного заспокоєння аудиторії, маскує інформацію про втрати, невдачі чи насильство, модифікує фрейми сприйняття. Особливо показовим є застосування евфемізмів

в офіційно-урядовій українській комунікації, де лексеми на зразок *«тимчасово окуповані території»* або *«території поза контролем уряду»* використовуються для опису регіонів, що перебувають під зовнішнім управлінням держави-агресора. Таке лексичне маркування фіксується, зокрема, в повідомленнях Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та органів місцевої влади [5].

У публікаціях аналітичного характеру на сайті *MediaSapiens* наголошується, що така евфемізація виконує дві паралельні функції: по-перше, вона підкреслює тимчасовість втрати контролю, актуалізуючи віру в деокупацію; по-друге – мінімізує деморалізуючий ефект, який міг би мати прямий вираз, наприклад, *«втрачені території»* або *«окуповані Росією»* [12]. Також у комунікації державних органів та офіційних ЗМК можна виявити такі конструкції, наприклад, *«складна безпекова ситуація»* для позначення активних бойових дій або *«відсутність стабільного електропостачання»* замість прямого визнання руйнації критичної інфраструктури. У звітах *Укрінформу* [10] та *Суспільного* періодично фіксуються такі вислови в повідомленнях про наслідки масованих обстрілів енергосистеми [8].

Усі зазначені випадки свідчать про те, що евфемізація в українському медіапросторі не є масовим інструментом маніпуляції у класичному розумінні цього поняття, однак її застосування демонструє послідовну комунікативну стратегію, зорієнтовану на підтримання психологічної рівноваги суспільства та формування раціонального інформаційного тла. Евфемістичні конструкції, локалізовані переважно в офіційному інституційному дискурсі, виконують чітко окреслену прагматичну функцію: з одного боку, вони знижують ризики масової емоційної реакції на травматичні події, з іншого – підсилюють образ держави як суб'єкта контролю та стабілізації в умовах затяжного збройного конфлікту.

Крім того, цілеспрямована реалізація евфемізації як риторичного прийому дозволяє уникнути надмірної драматизації, яка могла б спровокувати деструктивні соціальні наслідки, зокрема зниження бойового духу, поширення тривожних настроїв, послаблення внутрішньої єдності або недовіру до рішень органів державної влади. Формування «м'якого» інформаційного середовища водночас сприяє консолідації суспільства навколо офіційного наративу та забезпечує необхідну емоційну відстань між аудиторією та реаліями бойових дій. Така дискурсивна практика, хоча й не виключає потенціалу критичного переосмислення, все ж виконує стабілізуючу функцію в межах актуального комунікативного простору, у якому баланс між правдою, доцільністю та безпекою інформації набуває першорядного значення. У цьому контексті евфемізація постає не як спосіб приховування інформації, а як засіб її адаптивного подання відповідно до специфіки кризової комунікації.

Іншою потужною стратегією є апеляція до емоцій, що слугує засобом активації афективної сфери реципієнта задля досягнення когнітивної лояльності та поведінкової мобілізації. У медійному дискурсі України 2022–2025 років вона активно реалізується через героїзацію, міфологізацію, інтенсивну репрезентацію страждань цивільного населення, а також через емоційно забарвлені звернення політичних лідерів. Так, прикладом емоційного меседжу є легенда про «Привида Києва» – узагальнений образ українського льотчика, який символізував героїзм повітряних сил. Як наголошувалося в повідомленні *MediaSapiens*, цей образ зумисне підтримувався в медіа з метою мобілізації національного духу та віри в перемогу, попри пізніше визнання його художньої природи [7].

Водночас трагічні репортажі з Бучі й Маріуполя стали одним із ключових емоційних важелів впливу на внутрішню та міжнародну аудиторію. У матеріалі *Суспільного* за 4 квітня 2022 року описано, як Президент України Володимир Зеленський назвав події в Бучі геноцидом, порівнявши їх зі знищенням Грунд у Сирії, що мало на меті активізувати світову емпатію й підтримку України через візуалізацію масштабів насильства, що шокують [8].

Окрему категорію становить апеляція до страху – одна з найпотужніших афективних стратегій, що моделює загрозу з метою впливу на свідомість та поведінку. В українському дискурсі вона здебільшого реалізується у формі превентивних комунікативних актів: оголошення повітряної тривоги, заклики до евакуації, застереження щодо небезпеки перебування в прикордонних чи обстрілюваних регіонах. У вересні 2022 року, на тлі загроз із боку російської армії атакувати критичну інфраструктуру, Укренерго та ДСНС спільно з медіа поширювали звернення із закликами зберігати спокій, запастися водою та зарядити телефони, підкреслюючи контрольованість ситуації, але

й водночас необхідність підготовки до найгірших сценаріїв [9].

Варто зазначити, що апеляція до страху в українському дискурсі виконує насамперед превентивну та мобілізаційну функцію, що спрямована на активізацію адаптивної поведінки в умовах загрози. Основним її призначенням є не створення атмосфери паніки, а формування усвідомленого ставлення до ризиків, підвищення готовності до дій у надзвичайних ситуаціях та стимулювання внутрішньої дисципліни населення. У такому комунікативному контексті страх трансформується у контрольований емоційний механізм, який активізує когнітивні схеми самозбереження, сприяє дотриманню інструкцій органів влади та забезпечує інформаційну інтеграцію громадян навколо стратегій спільного реагування.

Змістовне наповнення комунікативних актів, що апелюють до страху, характеризується прагненням зберегти баланс між застереженням і впевненістю. Наприклад, у повідомленнях державних структур поряд із зафіксованими попередженнями щодо ймовірності обстрілів або руйнувань часто містяться елементи, які підкреслюють керованість ситуації, ефективність заходів безпеки або можливість уникнення небезпеки за умови дотримання вказівок. Така інформаційна модель дозволяє зменшити рівень дестабілізаційного впливу загрози, одночасно зберігаючи високий ступінь мобілізаційної готовності.

Крім того, апеляція до страху у публічній комунікації виконує важливу соціоінтеграційну функцію, оскільки сприяє посиленню довіри до офіційних джерел, легітимізації державних дій і формуванню відчуття колективної відповідальності. Вона не лише інформує про потенційну небезпеку, а й окреслює конкретні моделі поведінки, що забезпечують суб'єктність адресата в умовах ризику.

Таким чином, апеляція до емоцій у поєднанні з фреймуванням героїзму та жорстокості, а також стратегія контрольованого страху забезпечують ефективну мобілізацію українського суспільства в умовах війни, сприяючи водночас структуризації інформаційної дійсності у бінарних координатах «ми – вони», «захисники – агресори».

Не менш значущим є фреймування – когнітивна стратегія структуризації дійсності, яка передбачає інтерпретацію фактів крізь певну «рамку». В українських медіа домінують фрейми героїчного спротиву, цивілізаційного вибору, боротьби добра зі злом. У лінгвістичному плані фрейми є потужними дискурсивними конструкціями, що моделюють не лише події, а й способи мислення про них.

Зі свого боку, стратегія стигматизації та навішування ярликів виконує функцію соціального розмежування й дегуманізації. Через такі номінації, наприклад, *«рашисти», «орки», «зрадники», «агенти Кремля»* у внутрішньому українському дискурсі формується стабільна опозиція між «нашими» і «ворогами». У когнітивній перспективі це сприяє цементуванню ідентичностей, а у прагматичній – підсилює ефект колективної мобілізації або деморалізації. Однак така стратегія несе й ризики: втрата критичної дистанції, ескалація конфлікту, зниження чутливості до індивідуальних відмінностей.

Мовні стратегії маніпуляції в сучасному українському медійному дискурсі воєнного періоду стали важливою складовою інформаційного фронту. Евфемізація, апеляції до емоцій (зокрема страху), фреймування, стигматизація та навішування ярликів – усі ці прийоми активно використовувалися для досягнення конкретних когнітивно-прагматичних ефектів. Когнітивно вони змінювали картини сприйняття: через добір слів та акцентів формувалися чіткі образи «своїх» і «чужих», героїзувалися одні явища і демонізувалися інші, визначалося, які аспекти реальності будуть помічені аудиторією, а які проігноровані. Прагматично ж ці маніпулятивні стратегії слугували різним цілям: об'єднати та підбадьорити українське суспільство, заручитися підтримкою Заходу, посіяти страх у ворога або, навпаки, захистити населення від паніки, виправдати потрібні дії влади тощо.

Висновки. Мовні стратегії маніпуляції в українському медіадискурсі періоду 2022–2025 років мають багаторівневу когнітивно-прагматичну структуру та виконують функції не лише інформування, а й регулювання суспільних емоцій, установок і поведінкових моделей. Їх дослідження дозволяє глибше зрозуміти механізми лінгвістичної обробки конфліктної реальності в умовах гібридної інформаційної війни.

Аналіз наукових праць та медіа-матеріалів 2022–2025 рр. показує, що український інформаційний простір був змушений балансувати між об'єктивністю і пропагандистською доцільністю. З одного боку, незалежні медіа прагнули дотримуватися стандартів і повідомляти правду про війну. З іншого – сама природа тотальної війни диктувала використання переконливих наративів та образів, здатних підтримати моральний дух і протидіяти ворожій

дезінформації. В результаті мова українських медіа цієї доби увібрала як приклади високого професіоналізму, так і неминучі відхилення у бік маніпулятивної риторики.

Загалом, як свідчать фахові дослідження й моніторинги, більшість згаданих стратегій – евфемізми, емоційні й страхові апеляції, фрейми, ярлики – використовувалися насамперед для легітимізації своїх дій та делегітимізації дій противника. Це узгоджується з класичними моделями політичного дискурсу в конфлікті. Український випадок є показовим у тому сенсі, що суспільство під загрозою знищення погодилося на певну однобокість медійного дискурсу заради виживання держави. Попри це, всередині країни зберігалося розуміння цінності правди: міфотворчість на прикладі «Привида Києва» зрештою відокремили від фактів, кричущі фейки відслідковувалися і спростовувалися фактчекерами, а журналістські спільноти обговорювали етичні межі пропаганди навіть в умовах війни.

Таким чином, мовні маніпулятивні стратегії залишаються дієвим, хоча і амбівалентним інструментом медіадискурсу. Їх дослідження у контексті українських реалій 2022–2025 рр. дозволяє глибше зрозуміти, як слова впливають на сприйняття перебігу війни, формують суспільну думку й колективну свідомість. Перспективи подальших досліджень у цій галузі полягають у глибшому аналізі стратегій маніпуляції в цифрових медіа, зокрема в соціальних мережах, вивченні впливу емоційного забарвлення мовлення на формування громадської думки, а також у розробці ефективних моделей виявлення та нейтралізації маніпулятивних повідомлень з урахуванням культурних і когнітивних особливостей української аудиторії.

Список літератури:

1. Бойко А. І., Бойко А. О. Система цінностей як фундамент культурної ідентичності в сучасному суспільстві: огляд основних проблем. Культурологічний альманах. 2024. № 4. С. 166–177.
2. Данилейко О. В. Мова війни: визначення та перспективи досліджень в контексті гібридної війни. Закарпатські філологічні студії. 2023. № 1 (32). С. 101–107.
3. Коруц У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. Міжнародне право. 2020. № 8. С. 334–339.
4. Малик І. Механізми протидії негативним впливам інформаційної пропаганди. Гуманітарні візії. 2015. № 1 (2). С. 47–53.
5. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та органів місцевої влади. URL: https://surl.lt/rgljne
6. Панченко О. А. Інституційне забезпечення процесів протидії російській інформаційній експансії та пропаганді в сучасному світі. Інформація і право. 2021. № 3 (38). С. 28–34.
7. «Привид Києва» не загинув. Командування Повітряних Сил ЗСУ коментує помилки ЗМІ. MediaSapiens (Детектор медіа). URL: https://ms.detector.media
8. Суспільне. URL: https://suspilne.media/
9. Українська правда. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/25/7368925/
10. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/
11. Al Sawi I., Alaa A. Euphemism and Dysphemism in the War in Ukraine's News. Journal of Scientific Research in Arts (Language & Literature). 2023. Vol. 24 (3). P. 106–132.
12. MediaSapiens. URL: https://ms.detector.media/
13. Potapenko S., Shcherbak O. Conflict – Crisis Hierarchy in English News Discourse: Cognitive Rhetorical Perspective. Research in Language. 2020. Volume 18, Issue 4. P. 53–67.
14. Stscherbak O. Zusammenwirken der linguistisch-rhetorischen Strategien in den deutschen Nachrichten im Internet. Одеський лінгвістичний вісник. 2018. Вип. 11. С. 93–100.

Golopych I. M., Chernova I. V. LINGUISTIC STRATEGIES OF MANIPULATION IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE: COGNITIVE AND PRAGMATIC ASPECTS

The article presents a comprehensive analysis of linguistic manipulation strategies in Ukrainian media discourse during the period of 2022–2025 in the context of the full-scale war. The methodological framework is based on the integration of cognitive-discursive, pragma-linguistic, and critical linguistic approaches. The study identifies key discursive-pragmatic mechanisms of language influence operating under conditions of information warfare, including euphemization, emotional and fear appeals, framing, and stigmatization. The research draws upon materials from official and journalistic communication, as well as data from monitoring reports by Ukrainian and international analytical centers.

Cognitive transformations resulting from the use of these strategies are analyzed, including the framing of events, emotional binarization of reality, semantic adjustment of threats, and the legitimation/delegitimation of conflict actors. Particular emphasis is placed on the functional role of linguistic means in constructing collective identity, modeling social resistance, and mobilizing audiences through information. Special attention is devoted to the application of Teun van Dijk's ideological "square model" as a theoretical basis for classifying discursive dichotomies such as "us vs. them."

Within the cognitive-pragmatic framework, it is revealed that strategic manipulation of language plays a crucial role in shaping public opinion and constructing war narratives. The article summarizes the findings of recent studies in cognitive and pragmatic linguistics and provides examples from actual media discourse, with references to original sources.

Key words: *appeal to emotions, euphemization, information warfare, cognitive linguistics, linguistic manipulation, framing.*

УДК 81.161.2:81’243
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/04

Гордієнко А. М.
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Волотовська Т. П.
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Литвин Н. Б.
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СЛОВОТВІРНА АКТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті досліджено механізми та динаміку словотвірної активності сучасної української мови в умовах масштабних соціальних трансформацій 2014–2024 рр. З’ясовано, що ключовими каталізаторами появи нових лексичних одиниць стали збройний конфлікт, цифровізація комунікацій, розвиток медіапростору та лінгвістична політика. У вступній частині обґрунтовано, що мова як соціальний інструмент чутливо реагує на кризові події, породжуючи швидкоплинні й стійкі неологізми.

Методика дослідження поєднує корпусний аналіз, семантичний та морфологічний аналіз неологізмів, а також порівняльний огляд фахових публікацій. Використано дані офіційних законодавчих актів, волонтерських проєктів і матеріали українських соціальних мереж.

Результати свідчать, що воєнна тематика породила найяскравіші експресивні та поляризовані лексичні інновації – від супертональних «кіборги» до саркастичних ярликів «орки» чи «ватник». Джерелами поповнення воєнного лексикону стали як внутрішні словотвірні ресурси, так і актуалізація старих слів. Ці неологізми сформували власні словотвірні моделі (суфіксальні, композитні, контамінації), виконуючи номінаційну, експресивну й консолідуючу функції. Водночас цифрова революція й інтернет-культура сприяли масовим запозиченням й адаптації англіцизмів (смартфон, диджиталізація, лайкати) та сприяли появі низки авторських неологізмів із префіксоїдом «зе-», які закріпилися у політичному дискурсі. Зазначено, що мовна політика (дерусифікація, розвиток фемінітивів) й ініціативи «Словотвір» активізували творення власних українських відповідників, що демонструє підвищену мовну свідомість суспільства.

У висновках констатується, що словотвірна активність української мови за останнє десятиліття досягла рекордного рівня, поєднуючи внутрішні дериваційні ресурси та зовнішні запозичення. Найстійкішими виявилися неологізми, утворені за допомогою суфіксації та словоскладання, які швидко входять до офіційних і масових комунікацій. Дослідження підтвердило, що аналіз словотвору є потужним індикатором соціальних змін і відбитих процесів у мовному розвитку нації.

Ключові слова: *словотвірна активність, неологізми, соціальні трансформації, воєнна лексика, цифрова комунікація, медіапростір, мовна політика.*

Постановка проблеми. Останнє десятиліття (2014–2024 рр.) стало для України періодом масштабних соціальних трансформацій, які істотно позначилися на мові [1]. Події Революції Гідності, військова агресія РФ (від початку конфлікту 2014 р. до повномасштабного вторгнення 2022 р.), стрімка цифровізація суспільства, розквіт соціальних мереж та зміни мовної політики – всі ці фактори активізували словотвірні процеси в українській мові. Відомо, що мова чутливо реагує на суспільні зміни: з’являються нові слова для позначення нових реалій, станів і явищ [9]. Динамічні та подекуди трагічні події зумовлюють вибухове зростання новотворів. Зокрема, встановлено, що саме трагічні суспільні потрясіння здатні стимулювати появу великої кількості неологізмів, які швидко входять до мовної системи й поповнюють лексикон. Так, війна породила цілу хвилю лексичних інновацій, що акумулювали у собі спектр емоцій українців до ворога та відображають народний гнів і сарказм щодо агресора.

Одночасно технологічні зміни принесли в ужиток сотні нових запозичень і кальок для назв дотепер невідомих понять, а розширення україномовного медіапростору спонукало свідомий пошук власних відповідників іншомовним словам [6]. Словотвірна активність – тобто інтенсивність і продуктивність творення нових слів – у сучасній українській мові є надзвичайно високою. Це підтверджують наукові студії, присвячені новітнім поповненням лексики: дослідники відзначають, що мова інтенсивно генерує нові одиниці для задоволення комунікативних потреб суспільства у переломні часи. Можна стверджувати, що українська мова 2014–2024 рр. стала свідком і хронікером переламних подій, відбиваючи їх у неологізмах і змінах значень усталених слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження словотвору воєнного часу в Україні представлені у працях С. А. Бузько, яка вивчила механізми суфіксації й основоскладання у мовних новотворах 2014–2022 рр. [1], та О. Ю. Герасименка й С. С. Кобзаря, що виокремили експресивні інвективи для позначення «свій / чужий» у лексиконі воєнного часу [2]. Аналіз семантичної неологізації здійснили А. М. Гладченко й О. С. Комарова [3], тоді як С. П. Гриценко підкреслив роль мовних інновацій як засобу консолідації нації під час агресії [4]. Компаративний погляд на військовий сленг в українському та міжнародному контекстах запропонував О. О. Стишов (O. O. Styshov), порівнявши структуру й функції неологізмів у різних мовних системах [9].

Розвиток цифрової сфери й соціальних мереж активізував поповнення словникового складу технічними та мемними неологізмами. Д. В. Козка показала, що в українському сегменті Twitter (X) переважає морфологічне оформлення англіцизмів через суфіксацію й калькування [6]. У своєму дослідженні В. Даниленко (V. Danylenko) висвітлює динаміку появи неологізмів у медіа в цілому, вказавши на швидкоплинність мемів і їхній перехід у стандартизовану лексику [8].

О. Л. Кирилюк визначила суфіксацію як найпродуктивніший спосіб для українських аналогів запозичень [5]. Західний дослідник П. Беаумонт (P. Beaumont) наголошує, що під час конфлікту мовна творчість слугує інструментом культурного опору та сприяє формуванню неповторного лексичного ландшафту України [7].

Дослідження демонструють, що масивні соціальні трансформації 2014–2024 рр. значно посилили словотвірну активність української мови, породивши різноманітні неологізми – від воєнних інвектив до цифрових та мемних утворень. Водночас залишається низка невирішених питань: яка частина цих новотворів закріпиться в довготривалій нормативній лексиці, а які виявляться короткоживучими; як взаємодіють «зверху» ініційовані мовні політики й «знизу» народне словотворення; яким чином соціально-демографічні та регіональні фактори впливають на сприйняття та поширення неологізмів; а також які механізми забезпечують їхнє формалізоване фіксування у словниках і наукових корпусах.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в аналізі словотвірної активності сучасної української мови в умовах соціальних трансформацій 2014–2024 рр. Зокрема, виділено наступні завдання дослідження: 1) визначити ключові соціальні чинники (воєнні дії, цифровізація, мовна політика), що стимулюють появу неологізмів; 2) охарактеризувати основні морфологічні та семантичні способи творення нових лексичних одиниць; 3) дослідити роль медіапростору та цифрових комунікацій у поширенні й популяризації неологізмів; 4) оцінити соціальні функції новотвірних лексем та їхню стійкість у мовленнєвій практиці.

Виклад основного матеріалу. Військові події з 2014 р. вплинули на всі сфери життя, і мова не стала винятком [4]. Лексикон українців стрімко поповнився воєнними неологізмами – як абсолютно новими словами, так і новими значеннями наявних слів. Дослідники констатують, що більшість таких неологізмів твориться морфологічним способом – шляхом словотворення з власних ресурсів мови (суфіксація, основоскладання тощо) [1]. Скажімо, уже на початку війни 2014 р. виникли новотвори сєпар (від сепаратист) та ватник – зневажливі прізвиська для прибічників проросійського сепаратизму та носіїв імперських поглядів. Згодом з'явилася ціла низка найменувань для російських загарбників: орки, русня, рашисти та ін. – всі вони експресивно забарвлені й передають ненависть, зневагу, глузування [4].

Війна актуалізувала наявні раніше військові жаргонізми, розширивши їх ужиток. Наприклад, терміни військового сленгу, що раніше мали вузьке застосування, увійшли до загальнонародного вжитку. Так слова на кшталт двохсотий (вантаж «200» – загиблий солдат) чи нуль (нульовий рубіж – передова) перестали бути зрозумілими лише військовим і набули широкого вжитку серед цивільних. Деякі нові вислови є евфемізмами, що покликані пом'якшити

страшну реальність: наприклад, відправити на концерт Кобзона виникло як іронічний фразеологізм на позначення загибелі ворожих військових. В інших випадках навпаки, мова стає зброєю інформаційної війни – відверто зневажливою і принизливою щодо ворога [9]. Значна частина воєнних неологізмів є креативними інвективами, стилістично маркованими і призначеними висловити оцінку чи ставлення. Вони виконують функцію впливу – висміяти противника, піднести бойовий дух «своїх», сформувати спільні культурні коди опору. Неологізми воєнної тематики слугують не лише для номінації нових явищ, але й для консолідації спільноти, піднесення національної ідентичності в часи випробувань [2].

Варто зазначити, що джерелами поповнення воєнного лексикону стали не тільки внутрішні словотвірні ресурси, а й запозичення та актуалізація старих слів. З одного боку, українська мова витворила власні назви для новітніх реалій війни (байрактар – про безпілотник Bayraktar, джавелін і жартівливе джавелінити – про комплекс Javelin та дію з ним, ППО-шник – воїн протиповітряної оборони тощо). З іншого – міжнародні терміни й назви технологій увійшли в український ужиток без перекладу, або у транскрибованій формі (дрон, бпла, сприт від SPG-9 тощо). Таким чином, військова лексика розвивається у двох напрямах: через власне словотворення (модель «свій + суфікс»: русня, окупантня, чинушня і т.д.) та через запозичення і калькування. Морфологічні способи виявилися найпродуктивнішими: дослідження С. А. Бузько довело, що для неологізмів воєнного часу домінують суфіксальний та композитний способи творення [1]. Поширені також контамінації, коли два слова накладаються для утворення нового (як-от Путлер = Путін + Гітлер). Водночас значна частина нових слів – це семантичні неологізми: переосмислення вже знаних слів (наприклад, бавовна – у значенні «вибух» ворожих об'єктів). Така лексико-семантична неологізація також є продуктивним шляхом творення у воєнний період.

Іншим потужним чинником мовних змін стала цифрова революція і пов'язане з нею розширення медіапростору. З середини 2010-х українці масово долучилися до глобальної інтернет-культури, що принесла з собою цілу хвилю нових понять – від технологій до мемів – які потребували номінації. Більшість технічних термінів приходить через запозичення з англійської (наприклад, смартфон, гаджет, онлайн, дрон тощо). Однак, нерідко іншомовні слова отримують українське морфологічне оформлення або навіть новий корінь [6]. Яскравий приклад – слово диджиталізація. Термін диджиталізація є фактично транслітерацією англ. digitalization і означає «цифрову трансформацію» – тобто впровадження цифрових технологій у всі сфери життя. Те, що саме це слово очолило рейтинг року (2019), відображає суспільний запит на осмислення процесів цифрової модернізації. Цікавий факт: 2019 року в Україні було створено Міністерство цифрової трансформації – це словосполучення швидко обросло у мас-медіа неофіційним гаслом «держава в смартфоні». Отже, технологічні та управлінські новації супроводжувалися і появою відповідної лексики, яка закріплювалася як у професійному мовленні, так і в загальнонародному вжитку.

Розвиток соціальних мереж істотно вплинув на характер словотворення. Онлайн-платформи (Facebook, Twitter, Instagram тощо) стали не лише каналами поширення нових слів, а й середовищем їхнього активного витворення [6]. Молодіжний сленг останніх років рясніє запозиченнями з англомовного інтернет-жаргону: краш, крінж, рандомний, хайп, токсичний тощо. Ці слова часто набувають українських словоформ (наприклад, зафрендити, розфоловити, лайкати) і легко входять у розмовну мову. Водночас в соцмережах виникають оригінальні українські меми і відповідні лексеми. У своєму дослідженні Д. В. Козка, на матеріалі українського сегмента Twitter, виявив, що користувачі мережі активно творять неологізми з різною прагматичною метою [6]. У твіттах нові слова виконують номінативну функцію (назвати нові реалії чи явища, для яких немає усталеного означення) і водночас слугують засобом самовираження та впливу. Нерідко неологізми використовуються як «маркер уваги» – аби привернути інтерес аудиторії, підкреслити свою оцінку події чи явища, додати дотепності. Характерний приклад творчого словотвору у соцмережах – поява цілої серії жартівливих новотворів з префіксоїдом зе- (від прізвища Президента Зеленського). Аналіз показує, що останніми роками такі утворення (Зе-команда, зе-депутати) становлять продуктивний клас неологізмів, відображаючи нову політичну реальність і народну творчість у реакції на неї.

Зазначимо, що швидкість обігу інформації в інтернеті зумовлює й високу динаміку життя неологізмів. Мас-медіа та соцмережі фіксують потужний потік народного словотворення, особливо у кризові періоди [8]. Мова соцмереж

перенасичена неологізмами, проте, значна їх частина є короткоживучою (нетривалою): окремі меми та жарти швидко втрачають актуальність, і відповідні слова виходять з ужитку так само стрімко, як і з'явились. Водночас найвдаліші та найпотрібніші слова «приживаються» і переходять з інтернет-сленгу до ширшого вжитку або навіть до словників. Лінгвісти приділяють значну увагу фіксації цих процесів, оскільки дослідження новотворів соціальних мереж дає цінну інформацію про актуальні тенденції розвитку мови. Зокрема, простежується прагнення мовців до економії виражальних засобів (звідси популярність абревіатур, емодзі, графічних скорочень) та одночасно до максимального емоційного насичення вислову (звідси велика кількість експресивної лексики, іронічних перифраз у онлайн-спілкуванні). Таким чином, цифрова комунікація стала своєрідним полігоном для експериментального словотворення, результати якого поступово впливають і на літературну мову [6].

Після 2014 р. в Україні значно зросла увага до питання мовної ідентичності та функціонування української мови у публічному просторі. Закони про державну мову, декомунізація, дерусифікація топонімії – всі ці політичні кроки мали і лінгвістичний вимір. З одного боку, розширення сфер вживання української мови створило потребу в розробленні нової термінології, перекладі багатьох технічних та наукових термінів українською. З іншого боку, в суспільстві зріс запит на очищення мовлення від зайвих запозичень, особливо російських, та на пошук автентичних українських відповідників. Це явище відбилося, зокрема, у виникненні волонтерських мовних проєктів. Яскравим прикладом є онлайн-ресурс «Словотвір», майданчик для колективного пошуку українських аналогів іншомовних слів [5]. Дослідження О. Л. Кирилюк на матеріалі пропозицій зі «Словотвору» показало, що найпродуктивнішим способом творення нових українських відповідників є суфіксація [5]. Систематично конструюються варіанти національних назв для запозичень: флешмоб → раптівка, дизайнер → оздобник, маркетинг → товк тощо. Типово використовуються словотворчі форманти -ник, -ець, -ар(ня), -ств(о) та інші, продуктивні для сучасної української неології. Сама поява таких проєктів та їх популярність свідчать про підвищення суспільної мовної свідомості.

Окремо слід сказати про явище фемінітивів, яке теж набуло розголосу у 2010-х роках і пов'язане із соціально-культурними зрушеннями. Утвердження гендерної рівності відобразилося у мові появою масиву жіночих назв професій та посад: директорка, мисткиня, дописувачка тощо. Хоча частина таких утворень існувала і раніше, саме останні роки принесли їхню інституціоналізацію – фемінітиви стали нормою в медіа та офіційних документах. Це приклад цілеспрямованого збагачення словника через словотворення, що підтримується певною ідеологією та мовною політикою.

Неологізми, що народжуються під впливом суспільних змін, виконують низку важливих функцій [2]. Перш за все, як уже зазначалося, вони номінують нові реалії, задовольняючи потребу називати нові предмети, явища, поняття. Але не менш значущою є їхня роль у прояві оцінок, емоцій та ідентичностей. Військові неологізми слугують своєрідною «зброєю слова», конденсуючи у собі народний гнів або гордість та сприяючи формуванню групової ідентичності українців у протистоянні ворогу. Інтернет-новотвори, меми та сленгові вислови виконують прагматичну функцію – привернути увагу, вплинути на думку аудиторії, об'єднати людей зі схожим світоглядом або почуттям гумору. Нові слова часто стають маркерами певного часу та соціального досвіду. Наприклад, вислів «русскій воєнний корабль, іди…» – це більше ніж фраза; по суті, він перетворився на символ стійкості та зухвалості українців, увійшовши до світового інформаційного простору [7]. Подібні неологізми несуть у собі культурний код, зрозумілий носіям мови і здатний згуртувати їх навколо спільних цінностей.

Крім того, словотвірні процеси останнього десятиліття суттєво розширили експресивні можливості української мови. Збільшення кількості синонімічних найменувань, поява нових метафоричних образів, стилістично забарвлених слів збагатило мовну палітру. Важливо підкреслити, що абсолютна більшість неологізмів утворюється на базі власне українських морфем і моделей, тобто з внутрішніх резервів мови. Це свідчить про значний деривaційний потенціал української мови, її здатність оновлюватися, зберігаючи при цьому національну специфіку.

Висновки. У статті доведено, що за період 2014–2024 рр. словотвірна активність української мови значно посилилася під впливом масштабних соціальних трансформацій. По-перше, воєнні події стали найпотужнішим каталізатором неологізації, породивши низку

експресивних та поляризованих лексичних інновацій. По-друге, морфологічні механізми (суфіксація, основоскладання, контамінація) та семантичні перерозширення забезпечили високу продуктивність творення нових слів і значень. По-третє, розвиток цифрового простору і соцмереж прискорив запозичення й адаптацію англіцизмів, водночас стимулюючи власне появу українських неологізмів – від технічних термінів до мемів і сленгу. По-четверте, мовна політика та громадські ініціативи (дерусифікація, фемінітиви, волонтерські проєкти) додали імпульсу «знизу» для створення автентичної української лексики.

Таким чином, сучасна українська мова демонструє високу дериваційну спроможність і гнучкість, оперативно реагуючи на виклики часу. Новотвори виконують не лише номінаційну функцію, а й слугують засобом консолідації спільноти, проявом оцінок і емоцій, а також інструментом культурного спротиву. Найстійкіші моделі словотворення – ті, що використовують внутрішні морфемні ресурси та застосовуються поза кризовим контекстом, закріплюючись у ЗМІ та стандартизованих словниках. Отже, словотвір є ключовим індикатором і хронікером соціальних змін, а дослідження його закономірностей сприяє кращому розумінню мовної динаміки в умовах трансформацій.

Список літератури:

1. Бузько С. А. Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 5. С. 11–15.
2. Герасименко О. Ю., Кобзар С. С. Неологізми російсько-української війни: аналіз та специфіка використання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. № 209. С. 101–107.
3. Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 7–12.
4. Гриценко С. П. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. № 2 (32). С. 9–13.
5. Кирилюк О. Л. Способи творення українських неологізмів (на прикладі інтернет-ресурсу «Словотвір»). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 151. С. 53–59.
6. Козка Д. В. Функційно-стилістичні особливості неологізмів в українськомовному сегменті соціальної мережі «Твіттер». *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* 2024. Вип. 48. С. 96–110.
7. Beaumont P. Chandeliers and avatars: How conflict spawned a new lexicon in Ukraine. The Guardian. 2022. 27 December. URL: https://surli.cc/ylctdf (дата звернення: 22.05.2025).
8. Danylenko V. Neologisms in online media publications of Ukraine during the period of independence. *Ukrainian information space*. № 11. P. 149–162. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279624.
9. Styshov O. O. Neologisms of the military sphere in the modern Ukrainian language. Logos: *A Journal of Religion, Philosophy, Comparative Cultural Studies and Art.* 2022. № 113. P. 116–128.
10. Tabakowska E. Neologisms in digital communication: a corpus-based semantic analysis. *Journal of Pragmatics.* 2021. Vol. 187. P. 24–45. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.02.012.
11. Turner B. Meme culture and lexical innovation: exploring neologisms on Twitter. *Discourse, Context & Media*. 2020. Vol. 35. P. 100418. DOI: https://doi.org/10.1016/j.dcm.2020.100418.
12. Vihman M. M. Patterns of neologism formation in child language. *Journal of Child Language.* 2019. Vol. 46, № 1. P. 1–26. DOI: https://doi.org/10.1017/S0305000918000468.
13. Wierzbicka A. Cross-cultural semantics and new word formation: insights from the Natural Semantic Metalanguage approach. *Journal of Pragmatics.* 2019. Vol. 140. P. 1–18. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2018.11.009.
14. Xu W. Socio-political neologisms in Chinese online discourse: a corpus study. *International Journal of Corpus Linguistics.* 2022. Vol. 27, № 1. P. 65–84. DOI: https://doi.org/10.1075/ijcl.00042.xu.
15. Zimmermann A. Digital transformation and lexical innovation in German social media. *Journal of Germanic Linguistics.* 2020. Vol. 32, № 3. P. 293–318. DOI: https://doi.org/10.1017/S1470542720000118.

Hordiienko A. M., Volotovska T. P., Lytvyn N. B. WORD-FORMATION ACTIVITY OF THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF SOCIAL TRANSFORMATIONS

In this article, the mechanisms and dynamics of word-formation activity in modern Ukrainian under the conditions of large-scale social transformations of 2014–2024 are examined. It is shown that the key catalysts for the emergence of new lexical units were the armed conflict, the digitalization of communications, the development of the media space, and language policy. In the introduction, it is argued that language – as a social instrument – responds sensitively to crisis events, generating both transient and enduring neologisms.

The research methodology combines corpus analysis, semantic and morphological analysis of neologisms, and a comparative review of specialist publications. Data from official legislative acts, volunteer projects, and materials from Ukrainian social networks were used.

The results demonstrate that war-related themes gave rise to the most vivid expressive and polarized lexical innovations – from the super-tonal "cyborgs" to the sarcastic labels "orcs" and "vatniks". These neologisms developed word-formation models (*suffixation, compounding, contamination*)*, fulfilling nominative, expressive, and consolidating functions. At the same time, the digital revolution and Internet culture facilitated massive borrowings and adaptation of Anglicisms* (*smartphone, digitalization, to like*) *and spawned a series of author-created neologisms with the prefixoid "ze-", which have become entrenched in political discourse. It is noted that language policy initiatives* (*de-Russification, the development of feminines*) *and the "Slovotvir" projects have stimulated the creation of native Ukrainian equivalents, demonstrating heightened linguistic awareness in society.*

In conclusion, the word-formation activity of Ukrainians over the past decade has reached a record level, combining internal derivational resources with external borrowings. The most resilient neologisms proved to be those formed by suffixation and compounding, which quickly entered official and mass communication. The study confirms that the analysis of word formation is a powerful indicator of social change and the processes reflected in the nation's linguistic development.

Key words: *word-formation activity, neologisms, social transformations, war lexicon, digital communication, media space, language policy.*

УДК 811.161.2’36’38’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/05

Губарева Г. А.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Калашник Ю. І.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПАРЦЕЛЯЦІЯ В МОВІ ЕСЕЇВ ТАРАСА ПРОХАСЬКА: СТИЛІСТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «БУРЧАК»)

У статті розглянуто прийом парцеляції як репрезентант суб’єктивізації оповіді в есеях Тараса Прохаська. Об’єктом студії стали відповідні мовні засоби і прийоми в текстах есе збірки «Бурчак», а предметом – їхні структурні, семантичні та функційні особливості. Наголошено, що парцеляція загалом характерна для постмодерної манери письма і виявляє його настанову на фрагментованість оповіді, синтаксичну компресію. Цей стилістичний прийом є виразником суб’єктивного членування речення, оскільки парцелят формує його рему як висловлення, розставляючи авторські змістові акценти. Відзначено активність творення парцельованих конструкцій у мові есеїв, що є стилетвірною рисою письменника й водночас структурно-семантичною особливістю жанру сучасного есе, спрямованого на вияв авторських рефлексій. Спостережено парцелювання головних і другорядних членів речення, підрядних частин складнопідрядного речення, а також творення багатокомпонентних парцельованих конструкцій. Прийоми парцеляції посилено антитезами, повторами, увиразнено мовною грою на лексичному рівні. Численні парцеляції сприяють особливій сегментованості структурно-семантичної організації текстів есе, що підпорядковане відтворенню природного плину роздумів. Парцельовані конструкції формують різні типи оповіді: спогад, роздум, опис тощо. Парцеляти стосуються різних частинах текстів, від чого залежить їхнє функційне навантаження: бути відправною точкою викладу, акцентувати ключові моменти змісту чи узагальнювати роздуми. Парцеляція сприяє особливій експрезивізації оповіді й актуалізації ключових моментів змісту. Безумовною є ритмотвірна функція цієї фігури стилістичного синтаксису. Глибоке й тонке відчуття ритму в прозі, властиве ідіостилю Тараса Прохаська, робить фрагменти тексту наближеними до потоку свідомості.

Ключові слова: *есе, текст, стилістичний синтаксис, стилістичний прийом, парцеляція.*

Постановка проблеми. Есеїстика – один із провідних жанрів сучасної української літератури. Яскравим представником у цьому жанрі є відомий український письменник Тарас Прохасько. До його збірки «Бурчак» (2023 р.) увійшли 33 есеї, написані від початку повномасштабного вторгнення. За висловом самого автора, головним критерієм вибору текстів були «різні види пам’яті, які приводять до певної ідентичності. Тобто родинна пам’ять, національна, особиста, пам’ять різних поколінь. Еволюція пам’яті, яка привела таких, як я, людей мого покоління, до зустрічі з війною» [5]. Варто зауважити, що тема пам’яті належить до провідних в авторських рефлексіях. Стосовно ж назви «Бурчак» в анотації до книги зазначено: «Перед тим як щось перетвориться на історію, у пам’яті відбувається процес згадування, ферментації, вигадування. Це дуже нагадує хімічні реакції виноробства: ягоди, сік, сусло, тоді бурчак або штурм, нарешті вино. Певну кількість майбутнього вина історії споживають на стадії бурчака згадування» [6]. Тож уже в самій назві збірки закладено образний зв’язок із концептом пам’яті.

Письменницька есеїстика Тараса Прохаська є автобіографічною. Як зауважує сам автор, «я найбільше люблю автобіографічне письмо. Єдине, що може пізнати людина, – це вона сама. Самоаналіз є власне найцікавішим, що людина може зробити для самої себе» [9].

Для розуміння ідіостилю Тарас Прохасько багато важать його численні інтерв’ю. Так, осмислюючи особливості есеїстики, зокрема сучасної, письменник зазначає, що в цьому жанрі важливими є спосіб бачення автора, його думка, «тому есеїстика, позбавлена суб’єктивності,

перестає нею бути. В есеїстичному тексті є важливим не «так є», а «так мені здається, я так побачив»…» [7]. Під час написання есе авторові важливо спостерігати за плином власної думки. В іншому інтерв'ю Т. Прохасько висловлює міркування про те, що людина реалізує «можливість творення» саме через мову: «Ці простори мислення є тією суб'єктністю, коли людина завдяки мові – надзвичайно дивним, таємничим словам, поняттям – може перетворити об'єктний світ у самого себе, у свій внутрішній світ. І не може інакше приймати об'єкти, як не суб'єктизувавшись, тобто не пробувши все через мову» [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Таку письменницьку стратегію на максимально суб'єктивну оповідь, вираження перецептивного досвіду відзначають дослідники його творчості. Т. Гребенюк називає Прохаськову прозу феноменологічною через увагу до світу речей як «носіїв прихованих смислів» [1, с. 224], що стають поштовхом для рефлексування. Т. Шевченко класифікує його есеї переважно як ментативні: у таких текстах «уява автора перекомбіновує події й факти на образи» [13, с. 119].

Цій наскрізній манері викладу підпорядковано художню практику митця, яка засвідчує ознаки постмодерністського письма. Синтаксичні особливості українських постмодерністських художніх текстів розглянуто в працях У. Гринишин [2], І. Дегтярьової [3], Н. Кондратенко [4], А. Тепшич [11]. Так, Н. Кондратенко визначає як засадничі ігровий та діалогічний принципи синтаксичної організації художнього мовлення письменників цього напряму, системно аналізує характерні синтаксичні явища [4]. І. Дегтярьова розглядає стилістичні функції синтаксичних засобів і прийомів у творах української постмодерної прози, зокрема й у текстах Т. Прохаська [3]. А. Тепшич аналізує мовну гру та її реалізацію на різних рівнях у прозових творах представників «станіславського феномену», зауважуючи, що для Т. Прохаська мовна гра на рівні синтаксису є визначальною [11, с. 84]. Досліджуючи функційно-стилістичні особливості парцельованих конструкцій на матеріалі прози сучасних письменників Прикарпаття, У. Гринишин розглядає парцеляцію як вияв «експресивних можливостей тексту» і як специфічний засіб репрезентації естетичних засад митця в контексті вираження принципу фрагментарності [2].

Актуальність нашого дослідження зумовлена інтересом до засобів і прийомів стилістичного синтаксису як конструктів творення авторської думки в жанрі есе, спрямованому на суб'єктивізацію викладу. Об'єктом студії стали відповідні мовні засоби і прийоми текстів есе Тараса Прохаська в збірці «Бурчак», а **предметом** – їхні структурні, семантичні та функційні особливості.

Постановка завдання. Мета роботи – з'ясувати специфіку прийомів парцелювання як репрезентантів суб'єктивізації оповіді в есеях Тараса Прохаська.

Виклад основного матеріалу. За нашими спостереженнями, серед показових прийомів стилістичного синтаксису в текстах есеїв Т. Прохаська є парцеляція, що загалом характерна для постмодерної манери письма і виявляє його настанову на фрагментованість, уривчастість (А. Тепшич), синтаксичну компресію (Г. Кондаренко). За одним із визначень, парцеляція – «синтаксична універсалія мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділення речення на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом» [10, с. 449]. Цей стилістичний прийом є виразником суб'єктивного членування речення, оскільки парцелят формує його рему як висловлення, розставляючи авторські змістові акценти.

У досліджуваних текстах Т. Прохаська спостерігаємо парцеляцію як головних, так і другорядних членів речення. Так, винесення в парцелят головних членів у змістовому плані слугує увиразненню ключових слів, що передають плин спогадів про набуття знань у ранньому дитинстві й пізніше, при цьому фрагментованість фрази ніби показує процес формування картини світу: «*Спочатку, звичайно, були міфи українські. Можна сказати, що до трьох-чотирьох років це були козаки і козацтво.* ***Отамани, гетьмани, походи, уходи, ради, страти, вольниця і Хортиця, кіш і січ, шабля, кінь і неясна туга за морським берегом****. Потім додалося бароко.* ***Брами, храми і гравюри, скажімо, Тарасевича, шалена гілка Родового дерева <…>»*** («Скажи мені правду, мій добрий козаче…») [6, с. 7]. Парцелювання здійснюється таким чином, що узагальнювальні слова залишаються в базовій частині, а парцелят набуває потужної самостійності. У першому парцеляті спостерігаємо внутрішню риму, яка надає реченню і злютованості, і динамічної легкості водночас.

Парцелюванням однорідних предикатів і відокремленого додатка передано філософські роздуми з можливими припущеннями: «*Може, в цьому і є сенс.* ***У присутності сенсу.*** *Може, професор Йосиф Сліпий у такий спосіб був собою, щоби заради цього собою не бути.* ***Чи втратити себе, щоб собою стати***» («Із догматом») [6, с. 17]. Синтаксична організація мікроконтексту помітно зумовлена настановою на відтворення природності роздумів: короткі речення, суб'єктивна модальність, повтори, парцеляція. Відчутною тут є гра слів з увагою до аспектуальності й часу (*був собою – щоб собою не бути – щоб собою стати*), що також підпорядкована розгортанню ментативної оповіді.

Відтворенню подвійної оповіді-спогаду підпорядковано парцеляцію підмета в есеї «Буде нам з тобою, що згадати…»: автор згадує через багато десятиліть те, що оповідала їм Мімі зі своїх спогадів про пережиту в ранньому дитинстві війну 1914 року: «*У плебанії завжди осідали офіцери.* ***Якийсь штаб.*** *Із подобою оперативного відділу – всюди мапи різного масштабу, вузла зв'язку – телефоністи на веранді, дроти, зачеплені на фруктові дерева саду*» («Буде нам з тобою, що згадати…») [6, с. 46]. Причому парцеляції зазнає й поширене означення до цього підмета з подальшим розгортанням складної конструкції. Багатокомпонентна парцеляція виконує традиційну для неї роль – відтворити процес пригадування, надати йому рис живомовності.

Досить активно в текстах есе використано парцеляцію обставин, що мають різну семантику й способи вираження. Зокрема, парцельована обставина причини в есеї «Із догматом» підпорядкована вираженню парадоксальності думки, переданій у базовій частині: «*Вони були беззахисними, але особливого захисту не потребували.* ***Завдяки своїй невикличній гідності***» [6, с. 15]. Парцелювання додатків у цьому ж тексті дає змогу розмежувати відтворені в тексті фізичні та духовні відчуття, що охопили його героїнь: «*Вони вже знали, що вчора помер патріарх Сліпий. Тоді я вперше побачив їх беззахисними. Здавалося, що втратили сенс у своїх зустрічах і розмовах.* ***У практиці своєї ідентичності. Адже сенсом є слово.*** *І слово «Сліпий» було визначальним у тому, як вони відчували себе, як думали, як поводилися і чинили*» [6, с. 16].

Обставинні поширювачі способу дії та міри і ступеня акцентують увагу на особливостях ментальної практики автора під час служби в армії: «*Попросту став собі уявляти, що у певний момент роблять ті люди, яких я знаю і люблю.* ***Зневаживши поняття тут-і-тепер у двох протилежних керунках.*** *Тепер – максимально звужене.* ***До кількох секунд, до швидкості думки-уяви, яка насправді не піддається жодному іншому способові передачі <…>***» («Коли вже й звірі заговорять») [6, с. 58–59]. В останньому реченні ампліфікацією обставин градуйовано їхню семантику. Парцеляція в цьому контексті відіграє не лише інформативну функцію, а й ритмотвірну. Коротке речення між парцелятами (*Тепер – максимально звужене*) ніби стримує ритм, урівноважуючи його перед тим, як громіздка парцельована конструкція буде розширювати ритмічну амплітуду.

У текстах есеїв подекуди зазнають парцеляції означення, зокрема неузгоджені: «*Мене вабили каменоломні.* ***У Делятині (звідти ішов колись чорний камінь на гостинець), у Бабині (під Сокільським), у поселеннях вздовж Дністра, у вибухах за Пневом (де фортечний камінь теж дуже непростий) та Рафайловом***» [6, с. 27]. Винесені в парцелят означення, які є назвами різної місцевості, автор супроводжує вставленими конструкціями, що сприяє епічності викладу та переданню географічної «масштабності» колекції.

Парцелюється також означення, виражене прикметниковим зворотом, що розгортається підрядними частинами: «*Найбільше в історії, яку спробую розповісти, мене цікавлять дві речі.* ***Дуже приватні, якщо не зважати на те, що з таких приватних питань повільно, але вперто зсукується шнур міфології***» [6, с. 44]. Таке розгортання надає ще більшої автономності парцеляту й посиленого акцентування його змісту.

У парцелятах, за нашими спостереженнями, функціюють підрядні частини причинові, мети, місця, з'ясувальні та присубстантивно-означальні, що стосуються різних фрагментів тексту. Зокрема, парцелювання підрядних причинових має певні тенденції. Здебільшого вони пов'язані зі змістом одного базового речення: «*Тільки цього разу на вечерю робиться все значно ретельніше.* ***Бо треба їсти не те, що тобі мило, а таке, яке смакує чи Богові, чи принаймні святій родині***» [6, с. 11]. У наведеному фрагменті з есею «Лиш би нам не стати найпотрібнішими» цей прийом репрезентує

осмислення автором святкування Святвечора – ще зі сприйняття цього свята в дитячі роки:

В есеї «Фортисімо» винесена в парцелят підрядна причинова стосується двох попередніх абзаців, як-от: «*Займаємося таким чином тим, що є найсуттєвішим в особливій функції людини: говоримо, промовляємо, перебуваємо у ріці мови, перетворюючи матерію матерії на матерію мови <…>*.

Бо світ – це поліфонія, яка тільки тим, хто не прислухається до окремих партій і не здатний із хаосу всьогості вибудувати гармонійні інтервали, називаючи їх словами, може видаватися какофонією» [6, с. 34].

У наведеному парцеляті спостерігаємо прийом антитези (*поліфонія – какофонія*) у представленні авторського сприйняття світу та його звучання. До речі, в лекції під час фестивалю-воркшопу для молодих авторів «Прописи» Т. Прохасько говорить і про подібність мовлення до музики, називаючи словосполучення своєрідними акордами з різними відтінками. Письменник пропонує розікласти речення на пасажі, вловити темп, оскільки енергія звучання передається через сполучення букв, особливості їх поєднання [8].

У надфразній єдності есе «Насправді – інтервали між тонами» підрядна розкриває причину попереднього речення і слугує відправною точкою розгортання подальшого контексту: «*Щоби поводитися із вітальною силою ефективно, варто вивчити самого себе.* ***Навчитися грати на клавіатурі власного генетичного тексту. Бо він є музикою.*** *Дослідження власних тонів, виявлення своїх властивостей, рецесивностей* ***і*** *домінантностей усіх записаних ознак дозволяє видобувати інтервали й акорди, які будуть звучати гармонійно*» [6, с. 38–39]. Спостерігаємо те, що цій парцеляції передує винесення в парцелят частини предиката безособового речення (*варто вивчити – навчитися грати*) із другорядними членами речення, які разом становлять розгорнуту «музичну» метафору й образно розкривають семантику попереднього предиката з обставинним поширювачем до нього.

Підрядна причинова, виділена в парцелят, стосується всього тексту есе «Ворожіння на рядках». Т. Прохасько, розмірковуючи над важливим питанням – книги і війна, у другому абзаці есе створює багаточленну, парцеляцію, розставляючи акценти на ключових моментах оповіді: «*Для того щоби залишитися собою, людина, яка не тільки говорить, але й слухає, тобто читає, мусить мати у будь-якій ситуації будь-яких відрізків історії хоч щось почитати. <…>* ***Щось із тої мови,*** *яку намагаєшся не зрадити, щоби залишитися собою.* ***Вижити і не заламатися. Могти читати ще багато гарних книжок. Або принаймні найкращих абзаців із багатьох різних книжок. Щоби доторк до краси був таким фрагментарним****, як і природа краси, що дається до пізнання і пережиття найтоншими елементами*» [6, с. 38–39]. Спочатку в парцелят винесено додаток, семантика якого підпорядкована розгортанню суттєвої для автора інформації – закцентовано увагу на мовному аспекті читання і, відповідно, національній самоідентифікації читача. Із цього речення відгалужується подвійна парцеляція однорідних головних членів інфінітивної конструкції. У кінці надфразної єдності подано парцельовану підрядну мети, яка слугує узагальненням роздумів про природність краси.

Автор у цьому есеї розставляє акценти парцеляцією додатків, підпорядкованих розкриттю теми: «*Якщо є тепер щось приємне у житті, то це спогади й думки про різні книжки.* ***Про бібліотеку карпатських контрабандистів*** *у* ***Стемповського****,* ***про томики Рільке, про поїзди під особливим наглядом Грабала, про виправу через Чорногору*** *<…>*» [6, с. 39–40]. В останньому абзаці есе винесено в парцелят підрядну причинову: «*Бо – як повторяв поет – не від того я помру, що на світі буде війна…*» [6, с. 40], – що є своєрідним підсумком викладеного. Звернімо увагу на інтертекстему: Т. Прохасько наводить початковий рядок пісні «Не від того я помру» (слова Ярослава Довгана), підштовхуючи читача згадати продовження: «*А від того, що вона мого вірша не достойна…*». Таким чином, парцеляція підпорядкована створенню оповіді-роздуму.

В есеї «Любов натвердо» виносена в парцелят підрядна з'ясувальна сприяє творенню оповіді-спогаду: «*Це так прекрасно – забути що звідки.* ***Що з якого брукованого міста.*** *Пам'ятаю хіба перші: ужгородську, станиславівську* (*три сорти*)*, краківську, братиславську* (*бо півкругла*)*.* ***Ще одну станиславівську дубову. Два підвиди варшавської…***» [6, с. 28]. Текст спогадів розгортається через парцеляцію означень до назв фрагментів колекціонованої бруківки. Тут Т. Прохасько виявляє себе «письменником деталі» [11, с. 72], занурюючи читача в спогади до найменших дрібниць.

Доволі цікаві змістові зв'язки кількох парцеляцій у межах мікротексту. Так, парцелювання підрядних з'ясувальних попередньо задається ритмікою і змістом парцельованих призв'язкових членів іменного складеного присудка, що дає змогу закцентувати увагу на моментах усвідомлення важливості Святвечора: «*Тож вечеря уявлялася мені певним очікуванням.* ***Готовністю прийняти. Маленьким підстраховком Пантократора у його сповненій ризику земній мандрівці серед людей.*** *Однак те, що Вони жодного разу не прийшли тілесно до нас, зовсім не породжувало смутку чи розчарування. Навпаки.* ***Це означало, що все добре. Що мережа не дірява. Що хтось уже впустив. Хтось прийняв»*** («Лиш би нам не стати найпотрібнішими») [6, с. 12]. Крім того, винесене в парцелят вставне слово *навпаки* слугує переломним моментом у змісті цієї надфразної єдності й ніби відправною точкою нового ряду багаточленної парцеляції підрядних з'ясувальних. Така сегментація речень, своєю чергою, створює своєрідний ритм роздумів, передає природний плин думок.

Привертає увагу надфразна єдність в есе «Біг з перешкодами», суціль побудована на парцеляції низки підрядних з'ясувальних: «*І приблизно тоді почали викристалізовуватися тонкощі.* ***Як зустрічатися стопою з твердю різної густини і пружності. Як повертати стопу, щоби кісточки плесна перетворювалися на конструкцію, яка виштовхує догори. Як вбирати повітря усіма шпарками, котрі врешті доведуть його до альвеол із тонесенькими стінками*** <…>» [6, с. 101]. П'ять розлогих за змістом підрядних частин подають детальний опис процесу бігу і з погляду фізіології, і з погляду суб'єктивних відчуттів.

Привертає увагу своєю нетиповістю парцеляція в останньому абзаці есею «Життя тече», за якої в базовій частині залишається тільки сполучник: «***Але.*** *Десь в архівах берлінського радіо, там, де більш-менш навічно зберігаються так звані звукові консерви, лежать чистим потічком усі непритишені звуки нашої студні*» [6, с. 75]. Гострота протиставлення за такого конструювання, безумовно, посилюється. Варто зауважити, що протиставний сполучник але є одним з виразників авторського стилю – контрастного розгортання оповіді.

Висновки. Отже, відзначаємо активність творення парцельованих конструкцій у мові есеїв Тараса Прохаська, що є стилетвірною рисою письменника й водночас структурно-семантичною особливістю жанру сучасного есе. Вони підпорядковані творенню оповіді-спогаду, оповіді-роздуму, оповіді-опису тощо. Парцеляти стосуються різних частинах текстів есе, від цього залежить їхнє функційне навантаження: бути відправною точкою викладу, акцентувати ключові моменти змісту чи узагальнювати роздуми. Парцеляція сприяє особливій експрезивізації й актуалізації думки, акцентуванню уваги читача на ній. Безумовною є і ритмотвірна функція цієї фігури стилістичного синтаксису. Глибоке й тонке відчуття ритму в прозі, властиве ідіостилю Тараса Прохаська, робить фрагменти тексту наближеними до потоку свідомості. Дослідження особливостей стилістико-синтаксичної організації творів цього автора є перспективним, оскільки дає змогу простежувати сучасні тенденції філософського-естетичного творення тексту письменницького есе.

Список літератури:

1. Гребенюк Т. В. Характерні риси подієвості феноменологічної прози (на матеріалі творів Т. Прохаська). Наукові записки Бердянського держ. *пед. ун-ту. Серія: Філо*логічні науки. 2015. Вип. 5. С. 221–228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_5_31.

2. Гринишин У. Експресивне членування постмодерністського тексту. *Studia Wschodniosłowiańskie*. 2014. Т. 14. С. 305–313. URL: https://surl.li/ziqzoq

3. Дегтярьова І. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова.* 2009. № 3. С. 27–38. URL: https://surl.lt/esmtal

4. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2012. 320 с.

5. Прохасько Т. «Протистояти злу, знаючи, що на нього іншої ради, як протистояння, нема»: Розмова про життя й війну з Тарасом Прохаськом / розмову вела О. Котубей-Геруцька. *Суспільне. Культура*. URL: https://surli.cc/bxvusm

6. Прохасько Т. Бурчак. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав. 2023. 128 с.

7. Прохасько Т. Знайомство з есеїстикою: Конспект лекції «Есей: спроба деконструкції» [лекція під час мініфестивалю Дні есеїстики в Києві-2019]. *PEN Ukraine.* URL: https://surl.li/dtchnn

8. Прохасько Т. Усі 7000 літер української абетки. Як письменникові збудувати свою мову: Текстова версія лекції / записала М. Губіна. *Sensor Media.* URL: https://surl.li/gfykwx

9. Прохасько Т. Українська ідея пов'язана з лагідним сидінням. *Українська правда.* 10 січ. 2011 р. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2011/01/10/69933/.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

11. Тепшич А. І. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена) : монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 192 с.

12. Христинюк Д. Перебування у світі, який тримається мови, а не в мові, яка тримається світу: розмова про мову з Тарасом Прохаським / розмову вела В. Маслова. *Postimpreza*. 7 серп. 2023 р. URL: https://surl.lu/rrtrch

13. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. : монографія. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2019. 584 с.

Hubareva H. A., Kalashnyk Yu. I. PARCELLATION IN THE LANGUAGE OF TARAS PROKHASKO'S ESSAYS: STYLISTIC AND SYNTACTIC FEATURES (BASED ON "THE BURCHAK" COLLECTION)

This article examines the technique of parcellation as a means of narrative subjectivization in the essays of Taras Prokhasko. The study focuses on the linguistic devices and strategies found in the texts of the essay collection Burchak, with particular attention to their structural, semantic, and functional characteristics. It is emphasized that parcellation is generally inherent to postmodern writing style, reflecting its tendency toward narrative fragmentation and syntactic compression. This stylistic device functions as an expression of subjective sentence segmentation, with the parcelleme forming the rheme of the utterance and highlighting the author's intended semantic accents. The article notes the active use of parcellated constructions in the essayistic language, which constitutes a stylistic hallmark of the author and, at the same time, a structural-semantic feature of the contemporary essay genre, aimed at expressing personal reflection. The study observes parcellation of both principal and secondary sentence elements, subordinate clauses within complex sentences, as well as the formation of multi-component parcellated constructions. The syntactic organization of the essays is further intensified through the use of antitheses, repetition, and lexical-level wordplay. Numerous instances of parcellation contribute to the segmented structural and semantic organization of the essays, which mirrors the natural flow of thought. Parcellated constructions support various types of narration-reminiscence, reflection, description, among others. The position of parcellemes within the text determines their functional load: they may serve as starting points of exposition, emphasize key content elements, or summarize reflections. Parcellation enhances the expressive quality of narration and foregrounds essential content elements. The rhythm-creating function of this figure of stylistic syntax is indisputable. The deep and subtle sense of rhythm characteristic of Taras Prokhasko's idiostyle brings fragments of the text close to a stream-of-consciousness narrative.

Key words: *essay, text, stylistic syntax, stylistic device, parcellation.*

УДК 811.161.2›373:[81:316.77
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/06

Дейна Л. В.
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФЕМІНІТИВІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ: ДО ПИТАННЯ СОЦІОЛІНГВАЛЬНОЇ ДИСКУСІЇ

У пропонованій науковій статті в галузі соціо- та гендерної лінгвістики схарактеризовано феномен фемінітивів не лише як мовного, а і як соціокультурного явища. Вони перебувають на перетині динамічности мовної системи й трансформації суспільної свідомости українців та українок. Обґрунтовано, що утвердження фемінітивів є не лише наслідком впровадження в Україні Цілей сталого розвитку ООН, зокрема гендерної рівности, а й логічним продовженням історично притаманних українській мові словотвірних процесів. Доведено, що спротив фемінітивізації мовної картини світу зумовлений не лінгвальними, а ментальними чинниками, що пов'язані із застарілим патріархальним уявленням про місце жінки в українському суспільстві. Водночас проілюстровано, що відмова від уживання фемінітивів є не захистом мовної традиції чи прагненням до гендерної нейтралізації мовлення, а формами імпліцитної дискримінації, яка маргіналізує присутність жінок у певних сферах, професіях чи соціальних ролях, роблячи мовну картину світу українців та українок максимально андроцентрованою. У розвідці описано сучасні законодавчі зміни, які поступово нормалізують вживання фемінітивів в офіційно-діловому стилі, однак наголошено на тому, що без створення чіткого нормативного тезаурусу професійних назв жіночого роду фемінізація мовлення залишатиметься несистемною та суб'єктивною. Наголошено й на позитивних зрушеннях у питанні кодифікації фемінітивів, названо важливі сучасні лексикографічні праці. Умотивовано необхідність різностильового використання фемінітивів як мовних маркерів видимости жінок у соціумі, підкреслено, що їх омовлення не змінює функціонального наповнення професій, а лише відображає стать конкретної особи. Крім того, зауважено, що проблеми творення, використання, стилістичного забарвлення фемінітивної лексики мають низку внутрішньомовних дискусійних питань, вирішенням яких мають опікуватися найперше найвищі мовознавчі інституції.

Ключові слова: *гендерна рівність, дискримінація, маскулінітиви, словотвір, соціолінгвістика, фемінітиви.*

Постановка проблеми. Питання гендерної рівности є однією із сімнадцяти Цілей сталого розвитку ООН [8], відповідно до якої має бути забезпечене розширення прав і можливостей усіх осіб жіночої статі, позаяк саме вони зазнають повсякчасного упослідження за гендерною ознакою (усі види насилля; знецінення неоплачуваної доглядової праці; участь жінок у політичному / економічному / соціальному житті суспільства; доступ до послуг у галузі охорони сексуального і репродуктивного здоров'я та до реалізації репродуктивних прав; права на економічні ресурси та ін). Цілком логічно й закономірно, що мова як живий організм, який завжди реагує на суспільну динаміку, відбиваючи ключові зміни в усіх сферах діяльности людей, за умови функціювання активного словотвірного та/або лексичного ресурсу (до якого передусім зараховуємо фемінітиви – назви осіб жіночої статі за професією, родом заняття, посадою тощо) віддзеркалюватиме, зокрема, і зміни в царині протидії всім видам дискримінації за статевою ознакою. Услід за Оксаною Забужко процитуємо Юрія Шевельова: «Кожна мова є чортячо небезпечний свідок історії народу, котрий ту мову вживає».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В актуальній нині парадигмі мовознавчих досліджень, що почасти взоруються на західну наукову практику помітне місце посідає всебічне дослідження фемінітивів як унікальних і специфічних лінгвальних одиниць. Їх різноаспектному вивченню присвятили розвідки Б. Ажнюк, А. Архангельська, М. Брус, М. Вінтонів, Н. Карпенко, Т. Космеда, М. Навальна, Т. Осіпова, Л. Саліонович, Л. Ставицька, М. Степаненко, О. Тараненко, О. Халіман, З. Шевченко та багато інших. Попри таку дослідницьку увагу, і досі залишається нерозв'язаною низка питань, пов'язаних із словотвірними моделями,

стилістичним маркуванням, специфікою вживання в різних сферах суспільної діяльности, ба більше, легітимністю фемінітивів в українській лексичній системі.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати необхідність і закономірність уживання фемінітивів в українській мові як лінгвального віддзеркалення суспільних змін, як засобу вербалізації гендерної рівности та видимости жінок у всіх сферах.

Виклад основного матеріалу. Варто наголосити, що фемінітиви не є новими або чужими одиницями для української лексичної системи. Їхнє формування сягає праіндоєвропейського періоду, а на сучасному етапі розвитку мови в Українському правописі маємо нарешті зафіксований (хоч і занадто примітивно сформульований) деривaційний інструментарій творення іменників жіночого роду від іменників чоловічого роду. Непорівнювано найбільшу словотвірну продуктивність у цьому аспекті виявляють суфікси, з-поміж яких ортографічний кодекс української мови в редакції 2019 року радить використовувати такі: *-к-, -иц-, -ин-, -ес-* та ін. [7, с. 39]. Однак попередні видання Українського правопису уникали цього питання, хоча для мови зокрема й суспільства загалом завжди прийнятними були гендерно корельовані власні імена (*Олександр – Олександра, Валерій – Валерія, Валентин – Валентина*), імена по батькові (*Степанович – Степанівна, Володимирович – Володимирівна*), прізвища (*Дубовий – Дубова, Котляревський – Котляревська*), назви осіб за національністю чи місцем проживання (*українець – українка, полтавець – полтавка*), окремі втрадиційнені назви посад, виду занять, статусні або рольові номінації (*мешканець – мешканка, учень – учениця, князь – княгиня, цар – цариця, учитель – учителька, герой – героїня* (у художньому творі), удівець – удова, *племінник – племінниця, родич – родичка, бог – богиня*). До того ж українська мова має чималий арсенал деривaційно, а часом і семантино неспіввідносних із макулінітивами одиниць на кшталт мати, донька, бабуся, тітка, жінка, *русалка, мавка* та ін.

Попри таку лінгвальну логічність (наявність питомих продуктивних словотвірних моделей, словотворчих засобів й унікальних лексем), і дотепер українців, незалежно від їхньої фахової чи гендерної належности та віку, бентежать, дратують та обурюють порівняно менш усталені назви посад / професій, як-от: *філологиня, медикиня, професорка, кандидатка наук, директорка, менеджерка* тощо. Проте поряд із цим нічиєї уваги не привертають лексеми цього ж деривaційно-семантичного розряду на зразок *прибиральниця, домогосподарка, секретарка, акушерка, покоївка, учителька* тощо, оскільки «стереотипізований образ жінки менш привабливий та затребуваний в професійному середовищі, ніж позитивно стереотипізований образ чоловіка, а фемінітиви сприймають як применшення їх значущості» [4].

Тотальне зросійщення української мови (у ХХ столітті чи не найбільше) засмітило наше мовлення просторічними покручами на зразок врачиха, *продавщиця, секретарша*, що, по-перше, не відповідають деривaційним закономірностям української мови, по-друге, обарвлені яскравою негативною конотацією, що призводить до загального сприймання цього класу слів як неприродних і придатних загалом лише для іронічного опису діяльности жінок.

Однак основне джерело загального суспільного невдоволення, пов'язаного із широким ужитком аналізованих лексем, – це проблема місця жінки в українському суспільстві. Саме тому питання конструювання, використання чи ігнорування фемінітивів є соціолінгвальним, а часто й спекулятивно-маніпулятивним. Слушною й промовистою в цьому аспекті є така теза: «Раніше соціально-рольові обов'язки жінки обмежувались інститутом сім'ї, що включало піклування про дітей, хатні обов'язки <…> Проте розвиток соціальних цінностей, диференціація соціальних ролей призводить до нівелювання застарілого образу жінки-берегині. Але набір стереотипних характеристик цього образу залишається. <…> Тому і для самих жінок саме маскулінні характеристики стають індикатором успішності та більшої залученості, що зумовлює вживання маскулінітивних номенів на позначення жіночої посади, професії чи діяльності» [4].

Крім лінгвального, така дискримінаційна тенденція простежувалась і на законодавчому рівні:

– лише 2017 року було скасовано наказ Міністерства охорони здоров'я, відповідно до якого жінки не мали права опановувати 450 професій, натомість нині, зокрема у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії в Україну та загальною мобілізацією чоловіків, жінки опановують «традиційно чоловічі» професії водолаза-сапера, заправника на АЗС, тракториста-машиніста, електрогазозварника, електромонтера, слюсаря та багато інших, що,

на нашу думку, знімає соціолінгвістичну дискусію про «неактуальність референта»: *Серед професій, які жінки зможуть отримати, – **водійка** трамвая, тролейбуса, навантажувача; **операторка** верстатів з програмним керуванням; **фрезерувальниця; електрогазозварниця, машиністка** екскаватора, **майстерка** з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики тощо* (сайт Чернівецької ОВА); *На Полтавщині навчатимуть **трактористок**: перші запити зробили місцеві підприємці* («Зміст»); *Відтак в Україні набрали на навчання перших **монтувальниць** сонячних електростанцій. Головна вимога до **кандидаток** – мати технічну освіту* («ТСН»);

– лише 2018 року всі посади рядового, сержантського та старшинського складу, які нині є в ЗСУ, стали де-юре доступні для жінок (станом на вересень 2024 року у Збройних Силах України служать 68 тис. жінок, з яких 48 тис. є військовослужбовицями, а 5 тис. несуть службу в зоні бойових дій; протягом першого року роботи рекрутингових центрів на Полтавщині, до них звернулися кілька сотень жінок), але тільки 2021 року День захисника України перейменовано на День захисників та захисниць, а в грудні 2023 року Міноборони сертифікувало перший бронежилет для військовослужбовиць.

Фемінітиви та їх прийняття чи неприйняття – «це індикатор видимості жінок, залученості їх до активного соціального життя, відображення різноманітності їх соціальних ролей» [4]. Саме з цієї причини алогічними та небезпечними є твердження (навіть якщо вони належать патріархам і матріархам української мовознавчої науки) про те, що використання фемінітивних мовних одиниць є «дикістю», «викрутасами», призводить до визнання, підкреслення й посилення дискримінації жінок, ображання їх. Якщо жінка є *українкою, полтавкою, мешканкою будинку, онучкою, племінницею,* то чому не може бути докторкою, артилеристкою, офіцеркою, електромонтеркою? «Відсутність фемінітивів у мові не дає нам змоги побачити жінок у тій чи іншій професії» [2]. І чи не найбільшої шкоди це завдає насправді дитячій свідомості, коли через гендерний пуризм дорослих у мовній картині світу юних українок відсутні *науковиці, менеджерки, програмістки, водійки, геройки*… А в суціль андроцентрованому українському суспільстві повсякчас дорослі жінки стикаються з необхідністю доводити, що вони не просто мають право, а можуть на високому рівні працювати в галузі агрономії, інженерії, у науковій царині, фактично будь-де.

Із суто мовного погляду використання фемінітивів ще й дає змогу уникнути стилістичних і змістових суперечностей, як-от у заголовках медіатекстів: *У Запоріжжі **дільничний офіцер** поліції зі своїм чоловіком локалізували пожежу на одній із ділянок дачного кооперативу* («Новини Запоріжжя»); ***Снайпер**, позивний Монашка «Чоловік не хотів мене відпускати на війну. Але він мій характер знає – і розумів, що ще марно»* («Цензор.НЕТ») або в художніх текстах, де несподівано забуте під час перекладу «докторка» (попри наявні «координаторка», «консультантка») здатне геть спантеличити читача, оскільки весь зміст побудований саме на жіночій статі персонажки: *Проте коли пізніше вона розмовляла з координаторкою з допомоги потерпілим щодо юридичних консультацій, їй було сказано, що сама консультантка ніколи не була жертвою і що **доктор** Брізон може скористатися цим досвідом та навчитися не довіряти людям так сильно й не гуляти пізно ввечері. Координаторка не дала **доктору** Брізон жодного шансу нагадати, що **на неї** напали зненацька, ззаду, посеред дня* (Анна Солтер «Хижаки»). Натомість, наприклад, у Віктора Домонтовича в «Докторі Серафікусі» спостерігаємо максимально вдале розмежування фемінітивами й маскулінітивами розповіді про осіб жіночої та чоловічої статі, що робить текст легким і простим для розуміння: ***Курсистки** читали графа Аморі, Вербіцьку й Брешко-Брешковського, у кращому разі – Винниченка, Андрєєва й Купріна. <…> для **студентів** – карти, пулька в преферанс, пиво; для **курсисток** – флірт, недотепні дотепи, пісні, пікніки, кава й тістечка у Франсуа або Семадені. Державі потрібні були урядовці. **Студенти** готувалися стати урядовцями*.

Для омовлення жіночої статі можна використовувати й слова-регулятиви пані, жінка, шановна, високоповажна та ін. Та й тут мовці часом вдаються до лінгвальної непослідовности, одночасно використовуючи й слова-регулятиви, і фемінітиви, що призводить до плеоназму й може створювати вербальний шум у повідомленні: ***Жінки-керівниці** переважають на підприємствах споживчої кооперації* («Бізнес. Цензор»); ***Жінка-військова** збила ворожу крилату ракету з ПЗРК «Ігла»: «Наташа, попала!»* («Цензор. Нет»).

Треба зауважити, що фемінітиви виявляють нормативну спроможність функціювати у відповідних парах форм множини: *українці – українки, школярі – школярки, князі – княгині* тощо. Ця морфологійна властивість описуваних мовних одиниць є одним із суперечливих моментів, які справді потребують раціонального наукового діалогу та ухвалених лінгвістичних рекомендацій для усіх мовців. З одного боку, не викликає сумнівів, що невмотивоване використання в одному контексті множинних форм, утворених від обох родів, на кшталт *учні й учениці, студенти й студентки, журналісти й журналістки* часом може обтяжувати мовні конструкції, роблячи їх важчими для сприйняття, оскільки сучасний комунікативний простір (особливо в усному форматі) тяжіє до максимальної лаконічности й простоти. Хоча при цьому нікого не дивують звертання *Шановні* ***пані та панове! Леді й джентльмени! Дівчата й хлопці!*** Очевидно, що в цьому є соціолінгвістична суперечність. Та й спробуймо в товаристві, де буде присутній лише один чоловік серед осіб жіночої статі, звернутися до присутніх на кшталт слухачки, читачки, учениці, викладачки…

Найкомфортнішим засобом мовної економії в таких контекстах може бути гендерно нейтральний збірний іменник, іменник зі збірним значенням та інші засоби, до прикладу: *студентство, товариство, наукова спільното, панство* тощо. Хоча безсумнівним є й той факт, що одночасне використання парних фемінних і маскулінних одиниць мусить бути не штучним, а мати на меті насамперед підкреслення видимости й важливости жінок у цих ролях, на цих посадах тощо: День захисників і захисниць України.

З другого боку, майже неможливо оминути чи проігнорувати відфемінітивну множинну форму, коли йдеться суто про жіноцтво, як-от у заголовкові статті, що присвячена саме жіночим досягненням: *Відкриття українських* ***науковиць****, які змінюють нашу країну та світ* («#ШоТам»). Безперечно, ця тема теж потребує скрупульозного фахового обговорення із формулюванням чітких рекомендацій.

Варто відзначити й позитивні зміни в імплементації фемінітивної лексики насамперед в офіційно-діловий стиль. Наказом Мінекономіки від 18.08.2020 р. № 1574 затверджено зміну № 9 до Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій», відповідно до якої «за потреби користувача при внесенні запису про назву роботи до кадрової документації окремого працівника професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує відповідні роботи» [5, с. 1].

Проте реалізація цього права потребує ретельно виписаного тезаурусу професій і посад задля уникнення юридичних колізій та недопущення використання спотворених, недолугих або насмішкуватих мовних одиниць. Лінгвістична спільнота й пересічні мовці вже давно відчувають наслідки існування цієї лексикографічної й законодавчої лакуни, намагаючись самотужки в геть різних текстах дати відповіді на два основних питання: чи можна саме тут ужити фемінітив і яким він має бути? Яскравим взірцем таких поневірянь є, наприклад, пошуки відповідників жіночого роду до *посла, академіка* чи *міністра: посолка, послиня, посолчиня; академкиня, академиня, академиця, академічка, академікиня, академчиня; міністерка, міністриня, міністреса* [3].

До того ж сама зміна № 9 до національного класифікатора не просто не дає відповіді на фемінітивний запит, а й уводить в оману хибами в поданих ілюстраціях: «Наприклад, інженер – інженерка, верстатник широкого профілю – верстатниця широкого профілю, соціолог – *соціологіня*» [5, с. 1].

Одним із найважливіших кроків до нормування й кодифікації фемінітивів на сьогодні є укладання «Вебсловника жіночих назв української мови» (укл. О. Синчак, наук. ред. Г. Дидик-Меуш, наук. конс. В. Старко) [3], що «оприявнює понадстолітню історію словотвірної фемінізації в українській мові. У ньому відстежено вживання фемінітивів від кінця XIX сторіччя і дотепер, у мові материкової України та в діаспорній українській, у текстах різних стилів і в різних соціальних варіантах української мови» [3]. Проте це лексикографічне джерело лише фіксує вже наявні в різностильових текстах одиниці, їх частотність і уживаність, не стандартизуючи фемінітивний мовний арсенал, а саме цього потребують нині українська мова й мовці. До прикладу, шукаючи жіночий варіант лексеми *«декан»*, у цьому онлайновому ресурсі з покликанням на інший словник «Словотворчість незалежної України. 1991–2011» знайдемо лише *«деканка»* та приклади використання в медіапросторі, натомість в інших порадниках-довідниках натрапимо на пораду уникати такої форми, оскільки *деканка* – це сорт груші. З огляду на це нам видається більш доречним фемінітивом

варіант деканеса, що вкладається в словотвірну модель *барон – баронеса, стюард – стюардеса, поет – поетеса.*

Підкреслюючи важливість зокрема й вербального оприявнення видимости жінки в суспільстві, варто процитувати гендерну експертку Маріанну Колодій, яка вкрай влучно зауважує: «Військовослужбовиці виконують ті самі професійні обов'язки, що й військовослужбовці, а вчительки, ті самі професійні обов›язки, що й учителі. Якщо жінки, які досягли успіхів у професійній, громадській чи іншій публічній роботі <…> відкидають ідею гендерної рівності, то для чого вони прагнуть влади, для чого здобували освіту? Для чого прагнуть публічности, дають інтерв'ю, замість того, щоб жити так званим природнім життям «справжньої» жінки?» [2]. Ця думка яскраво суперечить цілком полярним поглядам української дослідниці (зауважмо: не *дослідника*) Алли Архангельської, яка, солідаризуючись із польським науковцем Вітольдом Дорошевським, цитує таку його тезу: «Якщо жінка обіймає посаду прем'єр-міністра, то вона зобов'язана виконувати на цій посаді те, що й чоловік-міністр… По суті, вказівка на стать міністра так само позбавлена зв'язку з його функцією, суспільно-громадською, як і колір його очей» [1, с. 5]. Проте у випадку використання фемінітивів і не йдеться про декларування нових посадових обов'язків, вони ж бо залишаються (і справді мусять залишатися) однаковими, мета фемінітивного словотвірного афікса – репрезентувати жіночу стать особи, про яку йдеться, наприклад: *племінниця* від *племінника* не відрізняється специфікою родинних зв'язків, *полтавець* і *полтавка* живуть не в різних містах тощо.

У цьому контексті варто згадати про ще одне законодавче зрушення в офіційно-діловій царині: 10 квітня 2019 року Міністерство охорони здоров'я у відповідному наказі зафіксувало зміни до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників та Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій». Зокрема в документі зазначено: «…слова «сестра медична» та «медична сестра» в усіх відмінках замінити словами «сестра медична / брат медичний» та «медична сестра / медичний брат» у відповідних відмінках; слова «санітарка» замінити на «санітар / санітарка» у відповідних відмінках; назву посади «сестра-господиня» замінити на «працівник з господарської діяльності закладу охорони здоров'я» у відповідних відмінках; слова «акушерка» замінити на «акушер / акушерка» у відповідних відмінках» [6]. Прикметно, що жодного суспільного резонансу ця новина не викликала, ба більше, потреба в таких (цілком логічних!) змінах була аргументована нобхідністю дотримання принципів гендерної рівности. Чому ж тут не розгорнулася і досі не точиться жвава наукова дискусія про недоторканність офіційно-ділового стилю? Запитання водночас і відкрите, і риторичне.

Висновки. Фемінне й маскулінне не мають протистояти одне одному, не мають боротися ні на лінгвальному рівні, ні в суспільній площині. А відповіді на всі проблемні питання, об'єднавшись і спираючись на аргументи наукової спільноти, мусять дати найвищі мовознавчі інституції. До того ж має бути місце й здоровій науковій дискусії щодо можливостей омовлення та граматикалізації інших гендерних ідентичностей з урахуванням природних властивостей конкретної мови та органічного, уже наявного її інструментарію.

Список літератури:

1. Архангельська А. Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.

2. Білоусенко О. Фемінізм не на часі? Які міфи про гендерну рівність поширюють українські політики й публічні люди. *Детектор медіа.* URL: https://surl.li/uxddgu (дата звернення: 01.06.2025).

3. Вебсловник жіночих назв української мови / Укл. Олена Синчак. Львів, 2022. URL: https://r2u.org.ua/html/femin_details.html (дата звернення: 01.06.2025).

4. Гендерна стереотипізація і дискримінація та функціонування фемінітивів в мовленні українців та українок. *Платформа Рівних Можливостей* (*Equal Opportunities Platform*). URL: https://surl.lu/sttwtt (дата звернення: 12.02.2025).

5. Зміна № 9. ДК 003:2010 Класифікатор професій. К., 2010. URL: https://me.gov.ua/view/cc190a8b-9cca-46ef-8ef6-45aeb861a176 (дата звернення: 13.02.2025).

6. Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров›я» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10.04.2019, № 805. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0805282-19#Text (дата звернення: 01.06.2025).

7. Український правопис. К. : Наукова думка, 2019. 392 с.

8. Цілі сталого розвитку. *United Nations Development Programme.* URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku (дата звернення: 12.02.2025).

Deina L. V. FEMINIZATION OF THE UKRAINIAN LINGUISTIC WORLDVIEW: TOWARDS THE ISSUE OF SOCIOLINGUISTIC DISCOURSE

The proposed scientific article in the field of socio- and gender linguistics deals with characterization the phenomenon of feminitives not only as a linguistic, but also as a socio-cultural fact. These units are just at the intersection of the dynamics of the language system and the transformation of the social consciousness to both genders of Ukrainians. It is well-substantiated that the approval of feminitives is not only a consequence of the implementation of the UN Sustainable Development Goals in Ukraine, in particular gender equality, but also a logical continuation of word-formation processes historically inherent in the Ukrainian language. The study demonstrates that the resistance to the feminization of the linguistic worldview is caused not by linguistic factors, but rather in mental and ideological constructs, which are associated with the outdated patriarchal idea about women's role within Ukrainian society. At the same time, it is illustrated that the refusal of using feminitives does not represent a defense of linguistic tradition or a desire for gender neutralization of speech, but a form of implicit discrimination that marginalizes the presence of women in certain spheres, professions or social roles, making the linguistic worldview of Ukrainians as androcentric as possible. This research describes recent legislative changes that are gradually normalizing the use of feminine nouns in official business style, but emphasizes that the feminization of speech will remain unsystematic and subjective without the creation of a clear normative thesaurus of feminine professional names. Positive developments in the issue of codification of feminitives are also emphasized and significant contemporary lexicographic works are mentioned. The necessity of the multi-style usage of feminitives as linguistic markers of women's visibility in society is motivated, underlining that their mention does not change the functional content of professions, but only reflects the gender of a particular person. In addition, it is noted that the problem of creation, usage, and stylistic adaptation of feminine vocabulary raise a number of internal linguistic debates, the resolution of which should be the primary task of the highest linguistic institutions.

Key words: *gender equality, discrimination, masculinitives, word formation, sociolinguistics, feminitives.*

УДК 81’33:61
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/07

Єщенко Т. А.
ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА

У статті досліджено когнітивні механізми утворення медичних термінів на основі концептуальної метафори як провідного інструмента репрезентації складних абстрактних понять у фаховому дискурсі. У фокусі аналізу – українськомовний науково-медичний текст, у якому метафора виконує не лише номінативну, а й пізнавальну, структурувальну та епістемічну функції. Спираючись на когнітивну теорію метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона, у статті подано класифікацію базисних концептуальних метафор, що становлять підґрунтя сучасної медичної терміносистеми: структурних, орієнтаційних та онтологічних. Визначено, що структурні метафори (ОРГАН–МАШИНА, ХВОРОБА–ВОРОГ, ТІЛО–БУДІВЛЯ) моделюють складні фізіологічні процеси як технічні, зрозумілі об’єкти, спрощують їхню інтерпретацію. Орієнтаційні метафори (ЗДОРОВ’Я–ВГОРУ, ХВОРОБА–РУХ УСЕРЕДИНУ, ЛІКУВАННЯ–РУХ НАЗОВНІ) виявляють залежність мовної картини медичної реальності від просторово-тілесного досвіду людини. Онтологічні метафори (БІЛЬ–СУБСТАНЦІЯ, ХВОРОБА–ОБ’ЄКТ, ОРГАН–МІСЦЕ ПОДІЙ) уможливлюють осмислити нефізичні явища як цілісні об’єкти чи сутності. Особлива увага приділена фітоморфним, зооморфним та антропоморфним метафорам, що надають термінам образності, емоційної забарвленості та міждисциплінарної прозорості. Стаття узагальнює механізми проєкції між концептуальними доменами, що лежать в основі термінотворення: концептуальне зіставлення, метонімічне розширення, іконічність, аналогія, експерієнціальність та імагінативне мислення. Аналіз 377 фахових текстів виявив широке використання концептуальних метафор як інструменту когнітивного моделювання, що впливає на сприйняття медичних явищ і формування наукового знання. Зроблено висновок, що метафора у медичному дискурсі – це не лише засіб вираження, а й механізм осмислення, структурування і трансляції спеціальних знань. Метою статті є аналіз концептуальної метафори як провідного когнітивного механізму утворення медичних термінів, з’ясування її ролі у категоризації фахових понять і репрезентації медичної реальності в українськомовному науковому дискурсі. Результатом наукового пошуку стало виявлення трьох груп концептуальних метафор – структурних, орієнтаційних та онтологічних – які виконують когнітивну, термінотворчу й епістемічну функції. На основі аналізу медичних текстів окреслено найпродуктивніші метафоричні моделі, описано механізми проєкції (зіставлення, метонімічне розширення, іконічність, досвідченість), що сприяють формуванню й унаочненню спеціальних понять у медицині. Висновком є те, що концептуальна метафора у медичному дискурсі не лише полегшує пізнання складних біологічних процесів, а й формує мовну та когнітивну архітектоніку наукового знання. Вона забезпечує міждисциплінарну комунікацію, сприяє стандартизації терміносистеми та відіграє ключову роль у процесі інтелектуалізації професійної мови лікаря. Однак метафоричні конструкції мають і обмеження, адже надмірна буквальність або механістичність можуть спотворювати зміст. Тому їхнє усвідомлене використання є важливим для коректного наукового спілкування та розвитку медичної термінології.

Ключові слова: *когнітивна метафора, медичний дискурс, термінотворення, структурна метафора, орієнтаційна метафора, онтологічна метафора, метафоричне мислення.*

Постановка проблеми. У сучасному науковому дискурсі медична термінологія виконує ключову роль у точному передаванні складних знань про біологічні процеси, патології та методи лікування. Проте багато медичних понять є абстрактними і мають складну когнітивну структуру, що ускладнює їхнє осмислення та опис. Концептуальна метафора, як когнітивний механізм, уможливлює перетворювати абстрактні медичні явища на більш зрозумілі та конкретні образи, що сприяє не лише номінації нових термінів, а й пізнанню, структуруванню та передаванні фахових знань. Незважаючи на розвиток когнітивної лінгвістики, проблема дослідження

ролі концептуальної метафори у процесі утворення медичних термінів залишається недостатньо вивченою, особливо у контексті українськомовного наукового дискурсу. Це створює необхідність системного аналізу когнітивних механізмів, які лежать в основі медичної термінології, визначення типів концептуальних метафор, що впливають на формування термінологічної системи. Вирішення цієї проблеми має важливе значення для розвитку медичної лінгвістики, стандартизації професійної мови та підвищення ефективності комунікації у медичній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях медичного дискурсу концептуальна метафора постає як провідний когнітивний механізм репрезентації абстрактних категорій – хвороби, болю, фізіологічних процесів – крізь унаочнення та перенесення значення з конкретніших сфер досвіду [2; 4; 11]. Зокрема, зооморфні онтологічні метафори, як-от «рак-павук», «вірус-хижак», сприяють не лише образній репрезентації складних біологічних явищ, а й впливають на сприйняття хвороб як «ворогів», «загроз» або «агентів вторгнення» [2; 9]. У праці С. Вострової [4] простежено, як метафоричні структури сприяють когнітивній організації текстів про ВІЛ/СНІД, відображають як наукову, так і соціокультурну інтерпретацію захворювання. М. Маланюк [9] аналізує актуалізацію метафор у пандемічному дискурсі COVID-19, зокрема в англомовних текстах, де хвороба подається крізь образи експансії, інвазії. В. Білоус [1] і А. Даньків [6] наголошують на термінотворчому потенціалі метафори в медичному науковому тексті, де вона постає способом моделювання складних понять у зручніші для сприйняття категорії. Н. Овчаренко [11] та О. Хорошун [12] окреслюють метафору як механізм категоризації, що інтегрує концептуальні й прагматичні аспекти у фаховій комунікації. Водночас базова теоретична рамка досліджень спирається на працю Лакоффа і Джонсона [13], які першими системно описали метафору як інструмент мислення, а не лише мовну прикрасу. Таким чином, метафора у медичному дискурсі виконує не лише репрезентативну, а й когнітивну та епістемічну функції, структурує наукове пізнання і мовне оформлення спеціальних знань. Проблема виявлення онтологічних метафор як когнітивних механізмів утворення медичних термінів у сучасній українській мові залишається і досі поза увагою лінгвістів.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати концептуальну метафору як провідного когнітивного механізму утворення медичних термінів, з'ясувати її роль у категоризації фахових понять і репрезентації медичної реальності в науковому тексті; описати онтологічні, структурні й орієнтаційні базисні метафори українськомовного медичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. З-поміж когнітивних механізмів утворення медичних термінів вияскравлюється концептуальна (когнітивна) метафора, яка полягає у розумінні однієї ідеї (або сфери діяльності), концептуального домену, відносно іншого. У ролі концептуального домену може поставати будь-яка послідовність організації людського досвіду. У рамках когнітивної теорії метафори, започаткованої Дж. Лакоффом і його співавторами М. Джонсоном [13], ідеї яких набули розвитку у працях багатьох зарубіжних та українських лінгвістів, метафори розглядають як *когнітивний механізм,* який забезпечує мовленнєво–розумову діяльність людини.

Єство когнітивного механізму метафори полягає у поясненні концептуальної структури одного виду за допомогою концептуальної структури іншого виду на основі категорійного зрушення, яке існує унаслідок приписування позначуваному певної «невластивої» для нього ознаки крізь подібність за аналогією. Концептуальна структура, що проєктується на іншу структуру, називається цариною джерела, а царина, на яку здійсню ється проєкція, – цариною мети. На позначення цих структур в лінгвістичній літературі також застосовують терміни концептуальний корелят – концептуальний референт, сигніфікативна зона – денотативна зона, донорська зона – реципієнтна зона. Системні відповідності між цариною джерела й цариною мети повністю конвенціоналізовані в концептуальній системі носіїв мови. Дія механізму метафори поснюється в термінах мапування – когнітивної операції, що полягає у накладанні концептуальних елементів царини джерела на концептуальні елементи царини мети, у процесі чого «висвітлюються» ті ознаки осмислюваного явища, які, з погляду носіїв мови, є суттєвими для його розуміння. Концептуальні структури, задіяні в когнітивній операції мапування, описують у термінах концептів, ідеалізованих когнітивних моделей, ДОМЕНІВ (матриць доменів), організованих на основі ОБРАЗ–СХЕМ, що забезпечують переструктуризацію царини мети за принципом царини джерела. Метафора уможливлює розуміти абстрактні або в силу

своєї природи неструктуровані сутності в термінах більш конкретних або, у крайньому випадку, більш структурованих сутностей. Функцією метафори вважають позначення у термінах чуттєвого сприйняття складних розумових просторів, що не можуть бути ідентифіковані органами чуття. Використання конкретних концептів для осмислення більш абстрактних ментальних сутностей пояснюється принципом втіленості когнітивних структур, відповідно до якої свідомість людини, антропоцентрична за своєю природою, організовує непредметну дійсність, виходячи зі свого безпосереднього чуттєвого досвіду [10]. Закономірність, з якою різні мови використовують ті ж метафори, призвела до гіпотези, що відповідностям між концептуальними доменами відповідають нейронні відображення у мозку. Ця ідея була вперше досліджена Джорджем Лакоффом і Марком Джонсоном у праці «Метафори, якими ми живемо» [13]. Концептуальні метафори часто використовуються у різних дискурсах, щоб розуміти теорії і моделі. Ретельне вивчення мовного матеріалу (377 фахових медичних текстів) уможливило дійти висновку: у медичному дискурсі простежується три групи концептуальних метафор (згідно з когнітивною теорією метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона [13]):

1. Структурні метафори, коли один концепт осмислюється крізь структуру іншого: ХВОРОБА → ВОРОГ / ВОЄННІ ДІЇ (*боротьба з інфекцією*, *війна з раком*, *атакує вірус*, *оборона імунної системи*, *організм капітулював*); ОРГАН → МАШИНА / ПРИСТРІЙ (*серце як насос*, *легені фільтрують повітря*, *печінка очищає організм*, *нирки працюють без збоїв*, *нерви передають сигнали*); МЕДИЦИНА → ІНЖЕНЕРІЯ (*відновлення тканин*, *перебудова судин*, *ремонт суглоба*, *конструкція імпланту*, *технологія лікування*); ДІАГНОЗ → РОЗПІЗНАВАННЯ ШАБЛОНІВ (*зчитування симптомів*, *клінічна картина*, *розпізнати патологію*, *ідентифікувати стан*, *розшифрувати сканування*); ЛІКУВАННЯ → КЕРУВАННЯ ПРОЦЕСАМИ (*контроль болю*, *регуляція тиску*, *керування дозою*, *модуляція імунної відповіді*, *вплив на метаболізм*); ХВОРОБА → ВОРОГ / СУБ'ЄКТ ДІЇ (*агресивний рак; атака вірусу; організм протистоїть патогену*); ОРГАН → МЕХАНІЗМ / ПРИСТРІЙ (*серце працює як насос; легені працюють як фільтр*). Абстрактне біологічне функціювання мислиться як робота механізму. Основні вияви цієї метафори: органи розглядаються як частини механізму: серце – це насос, мозок – комп'ютер, судини – трубопровід, нирки – фільтр, хвороба – це дефект, збій у системі (*збій у роботі серця, неправильне налаштування гормональної системи, порушення механізму імунної відповіді, лікування – це ремонтування або налаштування, відновити функцію печінки, перезапустити систему, заміна клапана, очищення судин*). Це найпоширеніша концептуальна метафора, яка походить з біомедичної моделі і домінує у західній медицині від XVII–XVIII ст., полегшує технологічний підхід до діагностики і втручання, сприяє стандартизації термінології та клінічних протоколів. Наприклад у контексті: «*Серце виконує функцію* ***насоса****, забезпечуючи циркуляцію крові по судинах*»; «*Легені працюють як* ***фільтри****, забезпечуючи газообмін між кров'ю та повітрям*»; «*Нирки* ***фільтрують*** *кров, видаляючи токсичні речовини та підтримуючи гомеостаз*» (Львівський клінічний вісник. 2019. Т. 24, № 3. С. 47). СВІТЛО → МЕДИЧНІ ЗНАННЯ / УСВІДОМЛЕННЯ, ОПТИКА → СПОСІБ БАЧЕННЯ (*ендоскоп; оптична щільність; фокус симптомів / фокус ураження; візуалізація органів; рентгенопрозорий / рентгеноконтрастний; прозорість рогівки; світлова терапія / фототерапія; фоточутливість; просвіт артерії / бронхів*); ОРГАНІЗМ → СИСТЕМА / СТРУКТУРА (*імунна система; нервова мережа; вегетативна система*). Людське тіло осмислюється як структурована цілісність, система. ОРГАНІЗМ → МІСТО / БУДОВА (*будова кісткової системи; бар'єрна функція шкіри; структура мозку*). Усі елементи тіла мисляться як частини будівлі чи інфраструктури; МЕДИЧНА НАУКА → СЦЕНА / ОРГАНІЗМ → АКТОР (*роль гормону; роль медіатора; роль білків теплового шоку; роль гена у реалізації ознаки; роль каталізатора; роль нейромедіатора*); ЖИТТЯ → КНИГА, ОРГАНІЗМ → ТЕКСТ, ГЕН → МОВА (*генетичний код; розшифрування генома; читання ДНК; транскрипція; молекулярна редакція геному; маркування; генетичний паспорт*). Ця метафора дозволяє описувати процеси діагностики, розуміння, усвідомлення, розкриття, часто зі значенням уточнення, прояснення, виявлення прихованого. СВІТЛО → МЕДИЧНІ ЗНАННЯ / УСВІДОМЛЕННЯ, ОПТИКА → СПОСІБ БАЧЕННЯ (*ендоскоп; оптична щільність; фокус симптомів / фокус ураження; візуалізація органів; рентгенопрозорий / рентгеноконтрастний; прозорість рогівки; світлова терапія / фототерапія; фоточутливість; просвіт артерії / бронхів*);

СТРУКТУРА / СИСТЕМА → ЦЕ РОДИНА, де: «мати» = джерело, початок, початкова структура; «дочірній» = вторинний, похідний; «сім'я» = група подібних; «покоління» = етапи послідовної еволюції чи розвитку (*материнська клітина; дочірні клітини; генетичне дерево; родина білків; генетичні покоління* (*F1, F2*)*; сімейна схильність до хвороб; молекулярні родини рецепторів; родовід хвороби / гену; сімейний анамнез*). Концептуальна метафора ВІЙНА / КОНФЛІКТ дуже активно використовується у науковому термінотворенні, особливо в медицині, імунології, фармакології, психології, екології, політиці, кібербезпеці тощо. Її суть полягає у перенесенні структур і процесів з воєнної сфери на опис біологічних чи соціальних явищ: ЛЮДСЬКИЙ ОРГАНІЗМ → ПОЛЕ БОЮ, ІНФЕКЦІЯ → ВОРОГ, ІМУННА СИСТЕМА → АРМІЯ (*атака імунної системи; антигенна атака; захисна відповідь організму; війна з раком / інфекцією; імунний захист / захисна система організму; агресивний патоген; біологічна зброя; протиракова стратегія / тактика лікування; антитіла як «воїни»; перемога над вірусом; цитотоксична атака Т-клітин; захисний бар'єр слизової оболонки*). Наприклад: «*Імунна відповідь організму спрямована на знищення патогенних мікроорганізмів, що* ***атакують*** *тканини*»; «*Протиракові препарати стимулюють захисні механізми для* ***боротьби*** *з пухлинними клітинами*»; «*Вірусна інфекція є серйозним викликом, що вимагає швидкої* ***мобілізації*** *захисних сил організму*» (Львівський клінічний вісник. 2020. Т. 25, № 4. С. 12). Концептуальна метафора БУДІВНИЦТВО / АРХІТЕКТУРА – одна з найпродуктивніших у науковому дискурсі, зокрема в медицині, біології, інформатиці, генетиці, інженерії, лінгвістиці, економіці. Вона допомагає уявити складні системи як структуровані об'єкти з основою, каркасом, модулями, блоками, планами тощо. ТІЛО / СИСТЕМА / ЗНАННЯ → БУДІВЛЯ, де: фундамент = основа, базові елементи, каркас = структура, що тримає систему, блок = структурна одиниця, архітектура = загальний дизайн або схема, модуль = окремий функціональний сегмент (*структурний білок; будівельний блок; архітектура організму; фундаментальні процеси*). У медицині концептуальна метафора МЕРЕЖА / ЗВ'ЯЗОК використовується для опису організації тіла, мозку, клітин) (*нейронна мережа; синаптичні зв'язки; центральні вузли* (*нейронні хаби*)*; мережа болю; нейрокомунікація; сигнальні шляхи клітини; молекулярні мережі; синаптична пластичність; електричні сигнали; функційна конективність; мережа кровоносних судин; вузли лімфатичної системи; сигнали в генетиці; нервові шляхи*). Метафора мережі та зв'язку є міждисциплінарною: вона надає мові наукового опису динамізму, системності, взаємодії, переналаштування та складності. Вона активно формує терміносистеми в медицині, біології, інформатиці, психології, соціології. Концептуальна метафора ПОТІК / РІДИНА відображає ключові властивості багатьох наукових процесів: плинність, неперервність, здатність змінювати форму та напрямок. Вони особливо поширені під час опису динамічних систем та процесів передавання інформації, енергії, ресурсів. Ці метафори уможливлюють концептуалізувати абстрактні процеси крізь добре знайомий людині досвід взаємодії з рідинами. У ролі ключових слів такої метафори зазвичай фігурують: потік: *кровотік, лімфотік, потік інформації* (у нейрофізіології), *потік іонів* (у мембранній біофізиці); канал: *іонний канал, жовчний канал, слуховий канал, канал кровообігу*; злиття: *злиття клітин* (фузія), *злиття мембран, злиття вірусів з клітинною мембраною*; фільтрація: *гломерулярна фільтрація* (у нирках), *фільтрація повітря у дихальних шляхах, фільтрація слини*; очищення: *очищення крові* (детоксикація), *очищення лімфи, очищення організму від токсинів.* Концептуальна метафора РІДИНИ / ПОТОКУ уможливлює описувати динамічні процеси, рух, передавання та трансформацію чогось (речовин, інформації, енергії тощо) крізь системи, канали або структури. Медичні терміни утворюються крізь перенесення властивостей рідини (течія, фільтрація, очищення) на абстрактні або матеріальні процеси. Такі метафори допомагають спростити складні явища та зробити їх більш уявними, наочними. Вони структурно впорядковують медичну термінологію, надають їй узагальненість і багатогалузеву зрозумілість.

2. Орієнтаційні метафори, коли концепти осмислюються крізь просторові орієнтації (вгору/вниз, усередину/ззовні, попереду/позаду тощо). Просторові (орієнтаційні) когнітивні структури – концептуалізація предметів або явищ в категоріях простору. Дж. Лакофф та М. Джонсон ведуть мову про те, що базисна орієнтаційна метафора ВЕРХ → ДОБРЕ надає орієнтацію ВЕРХ для загального стану добробуту і ця орієнтація узгоджена із ієрархічно нижчими випадками, як-от: ЗДОРОВ'Я → ВЕРХ [13] тощо. ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ → РУХ ВГОРУ

(*пацієнт підвівся на ноги; динаміка позитивна; зростання імунітету; стан поліпшується; зростає ефективність лікування; життєві показники підвищилися; температура тіла підвищилася до норми*). Наприклад у тексті: «*Стан пацієнта стабільно* ***покращується****, що свідчить про* ***позитивну динаміку*** *лікування*»; «*Результати аналізів підтверджують* ***підвищення показників*** *функціонального стану організму*» (Львівський клінічний вісник. 2021. Т. 26, № 1. С. 30); ПОГІРШЕННЯ СТАНУ → ВНИЗ (*зниження тиску; спадання функцій організму; зниження активності; впав у кому; різко знизився пульс; рівень свідомості знизився; впав і не отямився*). Наприклад у тексті: «*Загострення хронічного захворювання викликає поступове* ***погіршення самопочуття***»; (Львівський клінічний вісник. 2021. Т. 26, № 1. С. 30); ХВОРОБА → РУХ УСЕРЕДИНУ (*інфекція проникла в легені; патоген всередині клітини; внутрішнє ураження; запалення тканин; вторгнення мікроба; вторгнення вірусу; запалення всередині тканин*); ЛІКУВАННЯ → РУХ НАЗОВНІ (*виведення токсинів з організму*, *очищення організму*, *усунення симптомів*, *екстракція зуба*, *вивести гній*); ЧАС → ПОПЕРЕДУ/ПОЗАДУ У ПЕРЕБІГУ ХВОРОБИ (*одужання попереду*, *фаза лікування минула*, *попереду – період реабілітації*, *повернення до здорового стану*, *на шляху до відновлення; позаду – складний діагноз*); БІЛЬ → ВГОРУ / ІНТЕНСИФІКАЦІЯ (*біль посилюється; гострота болю зростає; рівень болю підвищився до максимуму*); СТРЕС → НАВАНТАЖЕННЯ / ТИСК ЗВЕРХУ (*перевантаження тривогою; стрес тисне на свідомість*); ЖИТТЄВИЙ, БІОЛОГІЧНИЙ, КЛІНІЧНИЙ ПРОЦЕС → ЦЕ ШЛЯХ / ПОДОРОЖ (*патогенетичний шлях, метаболічний шлях, сигнальний шлях, нейронна траєкторія, шлях інфекції / шляхи передачі, клінічний маршрут пацієнта, шлях лікування / шлях до одужання; карта симптомів; терапевтична траєкторія; фармакокінетична траєкторія; кров циркулює по тілу; сигнал передається по нервовій системі*). Концептуальна метафора «ШЛЯХ» (а також споріднені: *дорога, траєкторія, маршрут, карта, напрямок*) – одна з найуніверсальніших у науці. Вона уможливлює осмислити процеси розвитку, руху, змін, переходів, вибору рішень, лікування або діагностики. Абстрактні фізіологічні процеси онтологізуються як рух фізичних об'єктів. Ці орієнтаційні метафори ґрунтуються на тілесному досвіді й глибоко інтегровані в мову медицини, зокрема у фахові тексти, клінічні записи, освітні матеріали й навіть діагностичні протоколи.

3. Онтологічні метафори – це когнітивні структури, які відображають *фундаментальні принципи буття*, тобто моделі, що утворені вихідними онтологічними доменами, функцію яких виконують концепти. У них міститься інформація про сутності, явища, емоції, які відображають об'єктивний світ і існують поза та незалежно від свідомості людини. Наразі абстрактні явища осмислюються як об'єкти, субстанції, контейнери. Вони репрезентують нефізичний об'єкт як дещо цілісне і відчутне на дотик. Залежно від характеру царини джерела (неживий предмет або жива істота) онтологічна метафора може бути, відповідно,

предметною: ХВОРОБА → ОБ'ЄКТ (*має інфекцію*, *носій грипу*, *видалити пухлину*, *містить вірус*, *патоген у крові*), БІЛЬ → СУБСТАНЦІЯ АБО СИЛА (*гострий біль; пекучий біль; хвиля болю*), біль постає як субстанція або фізична сила, що діє на тіло; ОРГАНІЗМ → ПОЛЕ / МІСЦЕ ПОДІЙ (*поле запалення; місце ураження; вогнище інфекції*), організм мислиться як локація, де щось відбувається; ХВОРОБА → ТЯГАР / НАВАНТАЖЕННЯ (*носити хворобу; обтяжений симптомами*). Уявлення про хворобу як важкий предмет або тягар; БІЛЬ → СУБСТАНЦІЯ (*пекучий біль*, *гострий біль*, *біль наростає*, *вибух болю*, *хвиля болю*), ОРГАН → МІСЦЕ ПОДІЇ (*вогнище запалення в печінці*, *ураження мозку*, *локалізація патології*, *вогнище інфекції*, *зона некрозу*), ЛІКИ → ОБ'ЄКТИ ЗІ СИЛОЮ (*дієвий препарат*, *сильний антибіотик*, *потужна вакцина*, *ударна доза*, *ефективний засіб*); ПСИХІЧНИЙ СТАН → КОНТЕЙНЕР (*пацієнт сповнений тривогою; спустошений стресом*), емоційний стан мислиться як рідина в контейнері (тілі, свідомості); ТІЛО → КОНТЕЙНЕР (*організм наповнений токсинами*, *переповнений тривогою*, *спустошений енергією*, *містить запалення*, *насичення киснем*). Таким чином, – пишуть Дж. Лакофф та М. Джонсон, – ми також уявляємо собі тіло як «вмістилище» з внутрішньою частиною та зовнішньою поверхнею». Дослідники зауважують, що ми переносимо цю орієнтацію і на природне середовище. Навіть у тих випадках, коли немає видимої фізичної межі, яку можна було б розглядати як межу «вмістилища», ми накладаємо кордони за допомогою уявної лінії чи площини. Ця здатність вкорінена в нашому мисленні і пов'язана з відчуттям простору. Обмеження певної території – це акт

кількісної оцінки. Надзвичайно цікавою є думка про концептуалізацію нашого поля зору як «вмістилища»: те, що ми бачимо, те й уміщується в ньому. Ця природна метафора мотивована властивістю поля зору людини визначати межі того, що вона бачить. Крім того, дослідники показують, що різні види діяльності розглядаються нами як «вмістилища» для дій та занять, які в них передбачаються [13];

фітоморфною: ХВОРОБА–РОСЛИНА (ЧАСТИНА РОСЛИНИ, ЇЇ ВЛАСТИВІСТЬ) (*рак пустив метастази; осередок інфекції проростає; нова шкіра проростає після опіків; гілки нервової системи; система пускає пагони* (*про регенерацію клітин*)*; викорінити* інфекцію). Ці метафори відображають ідеї росту, поширення, проникнення, плідності або боротьби з рослинами-шкідниками і часто використовуються в популярній медичній комунікації, психотерапевтичних практиках і медичній освіті;

зооморфною: ХВОРОБА–ТВАРИНА (ЧАСТИНА ТІЛА ТВАРИНИ, ЇЇ ОЗНАКА) (*вовча паща; коров'яча віспа; мишачий синдром; кінський голос; пташиний грип; мавп'яча віспа; гусяча шкіра; синдром котячого крику; бичаче серце, риб'яче око; рак розповзається організмом; павутинна структура капілярів / нейронів*).

Зоометафора – потужний інструмент наукового мислення та термінотворення, що переносить уявлення про тварин, їхню поведінку, форми чи середовище існування на абстрактні або біологічні явища. Як бачимо, у науковій медичній мові вона дає яскраві образи, допомагає осмислити складні структури та механізми;

антропоморфною: ХВОРОБА – ЛЮДИНА (ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ, ЇЇ ОЗНАКА) (*вірус атакує організм; імунна система розпізнає вірус; клітина захищає себе від ушкодження*). Організм людини стає моделлю для розуміння світу. СТРУКТУРА → ЛЮДСЬКЕ ТІЛО, ЦЕНТР → ГОЛОВА, КЕРУВАННЯ → РУКА, ЦЕНТР ЕМОЦІЙ → СЕРЦЕ (*головний мозок; головна артерія; головна вісь розвитку; головний орган; головний модуль*). Частини тіла (голова, серце, рука) – універсальні концепти, які легко переносяться на інші об'єкти: структури, системи, механізми, ідеї. Остання в теорії метафори характеризується як базисна, оскільки вона є підґрунтям для притаманного людині засобу пізнання об'єктів довколишнього світу крізь призму самої себе.

Отже, онтологічні метафори стосуються виділення автономних сутностей, звернення до яких уможливлює покликатися на них, визначати їхні характеристики та окремі аспекти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та діяти з їхнім урахуванням. Онтологічні метафори необхідні для спроб раціонального осмислення нашого досвіду.

Висновки. Роль метафор у науковому мисленні та пізнанні надважлива. Погоджуюся з думкою, що метафори структурують наукове мислення і відкривають нові перспективи пізнання. Вони є не лише мовним засобом, а й когнітивним інструментом, бо допомагають уявити невидимі або абстрактні явища крізь відомі образи (до прикладу, *потік крові*). Метафоричне мислення часто призводить до нових гіпотез та експериментальних підходів, які без метафор були б складними для формулювання. Водночас концептуальні метафори мають і обмеження, бо можуть спотворювати суть, якщо використовувати їх надто буквально або механістично. Терміни-метафори мігрують між науковими галузями, зберігають свою когнітивну основу, набуваючи нових змістів у різних дискурсивних контекстах. Саме завдяки таким «міграціям» наука розвиває інтердисциплінарну терміносистему, тобто використовує образність для опису складних абстрактних процесів крізь зрозумілі моделі.

Основні когнітивні механізми утворення концептуальних метафор є: 1) *концептуальне зіставлення* – це проєкція структур з однієї концептуальної галузі (джерела) на іншу (цільову). Наприклад: джерело: машина → мета: людське тіло. Створюється концептуальна метафора «тіло → машина» (серце перегрівається; орган не працює належним чином; судини забиті); 2) *метонімічне розширення* – у межах однієї галузі поняття розширюється крізь асоціацію за суміжністю. Наприклад: «*Кров фільтрується*» – виникає метафоричний вислів, бо нирки асоціюються з очищенням (як фільтр). Або «*печінка – це хімічна лабораторія організму*»; 3) *іконічність і аналогія* – метафора базується на схожості форми чи функції. Наприклад: *іонний канал* – схожість із трубопроводом; *кровообіг* – аналог потоку води в замкненій системі; 4) *імагінативне* (*образне*) *мислення* – це включення візуальних і просторових образів у процес осмислення абстрактного. Наприклад: «*Хвороба вражає тіло*» (як ворог атакує фортецю), «*Інформація проходить каналами нейронної мережі*» (як струм крізь дроти); 5) *експерієнціальність* (*досвідченість*) – метафора базується на тілесному й чуттєвому досвіді людини. Це механізм, на якому тримається більшість первинних метафор. Наприклад: Рух, тиск, рідина – з власного досвіду → метафори кровообігу.

Список літератури:

1. Білоус В. Медичні терміни в науковому тексті [Електронний ресурс] / В. Білоус. Волинь. Житомирщина. 2002. № 9. С. 90–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2002_9_18
2. Бережанська Ю. В. Концептуальна метафора в англомовному медичному дискурсі. Філологічні студії. Вип. 9. 2013. С. 479–484.
3. Винник О. Ю. Концептуальна метафора в сучасному англомовному дискурсі програмування. *Наукові записки*. Випуск 130. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. С. 85–87.
4. Вострова С. В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу) : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови»; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 20 с.
5. Германович Г. О. Медичні терміни з компонентами гем-(гем(о)-, гемат(о)-) та кров(о)- у сучасній українській мові [Електронний ресурс] / Г. О. Германович. *Лінгвістичні дослідження.* 2016. Вип. 41. С. 161–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_41_25
6. Даньків А.К. Деякі аспекти словотворення медичних термінів в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 26. Том 1. С. 100-103.
7. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.
8. Єщенко Т. А. Текстово-антропоцентричний вимір метафори: монографія. Київ: Академвидав, 2018. 352 с. (серія «Монограф»).
9. Маланюк М. С. Медичні терміни як засоби актуалізації концепту COVID-19 в англомовному епідеміологічному дискурсі [Електронний ресурс] / М. С. Маланюк. *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 9. С. 136–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lvphj_2021_9_22
10. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
11. Овчаренко Н. І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2013. Вип. 10. С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2013_10_28
12. Хорошун О. О. Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2010. № 9. С. 222–225.
13. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago; L.: The Univ. of Chicago Press, 1980. 256 p.

Yeschenko T. A. COGNITIVE MECHANISMS OF MEDICAL TERMINOLOGY FORMATION: CONCEPTUAL METAPHOR

The article explores the cognitive mechanisms of forming medical terms based on conceptual metaphor as a key tool for representing complex abstract concepts in professional discourse. The focus of the analysis is on Ukrainian-language scientific-medical texts, in which metaphor performs not only a nominative function but also cognitive, structural, and epistemic functions. Drawing on the cognitive metaphor theory of George Lakoff and Mark Johnson, the article presents a classification of basic conceptual metaphors underlying the modern medical terminological system: structural, orientational, and ontological metaphors. It is determined that structural metaphors (*ORGAN–MACHINE, DISEASE–ENEMY, BODY–BUILDING*) *model complex physiological processes as technical, comprehensible objects, simplifying their interpretation. Orientational metaphors* (*HEALTH–UP, DISEASE–MOVEMENT INWARD, TREATMENT–MOVEMENT OUTWARD*) *reveal the dependence of the linguistic picture of medical reality on a person's spatial-corporeal experience. Ontological metaphors* (*PAIN–SUBSTANCE, DISEASE–OBJECT, ORGAN–PLACE OF EVENTS*) *enable understanding non-physical phenomena as integral objects or entities. Special attention is given to phytomorphic, zoomorphic, and anthropomorphic metaphors, which provide terms with imagery, emotional coloring, and interdisciplinary transparency. The article summarizes projection mechanisms between conceptual domains underlying terminological formation: conceptual mapping, metonymic extension, iconicity, analogy, experientiality, and imaginative thinking. The analysis of 377 professional texts revealed extensive use of conceptual metaphors as a tool of cognitive modeling that influences the perception of medical phenomena and the formation of scientific knowledge. The conclusion is that metaphor in medical discourse is not only a means of expression but also a mechanism of comprehension, structuring, and transmission of specialized knowledge. The purpose of the article is to analyze conceptual metaphor as the leading cognitive mechanism*

of medical term formation, to clarify its role in the categorization of professional concepts and the representation of medical reality in Ukrainian scientific discourse. The result of the research was the identification of three groups of conceptual metaphors–structural, orientational, and ontological – that perform cognitive, terminological, and epistemic functions. Based on the analysis of medical texts, the most productive metaphorical models are outlined, and projection mechanisms (*mapping, metonymic extension, iconicity, experientiality*) *that contribute to the formation and visualization of specialized medical concepts are described. The conclusion is that conceptual metaphor in medical discourse not only facilitates the understanding of complex biological processes but also shapes the linguistic and cognitive architecture of scientific knowledge. It ensures interdisciplinary communication, promotes standardization of the terminological system, and plays a key role in the intellectualization of the professional language of physicians. However, metaphorical constructions have limitations, as excessive literalness or mechanistic interpretation may distort meaning. Therefore, their conscious use is important for accurate scientific communication and the development of medical terminology.*

Key words: *cognitive metaphor, medical discourse, term formation, structural metaphor, orientational metaphor, ontological metaphor, metaphorical thinking.*

УДК 81:81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/08

Компанцева Л. Ф.
Національна академія Служби безпеки України

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ

У статті розглянуто військову термінологію в українській мові як динамічне мовне явище, що перебуває на перетині професійного, суспільного й культурного дискурсів. Метою є аналіз еволюції військових термінів в українській мові та їх дискурсоутворювальна роль. Військова лексика, яка традиційно сприймалася як вузькоспеціалізований елемент мовної системи, сьогодні демонструє активне проникнення в широкі пласти повсякденного мовлення. Особливу увагу приділено дискурсоутворювальній функції військових термінів, які у зв’язку з повномасштабною війною вийшли за межі фахового вжитку та стали значущими маркерами колективної пам’яті, ідентичності й соціальної мобілізації.

Семантичні трансформації термінів класифікуються їх за чотирма основними категоріями: збережені у первісному значенні (артилерія, батальйон), терміни, що набули нових відтінків (окупація, ракета), термінологізовані одиниці (дрон, волонтер, засіб), а також детермінологізовані одиниці, що поступово переходять у сферу загального вжитку та набувають символічного або метафоричного змісту (фронт, окупація, десант). Підкреслюється, що в умовах збройного конфлікту військова термінологія не лише виконує номінативну й комунікативну функцію, а й активно впливає на мовну картину світу, формуючи національний наратив, сприяючи мовній консолідації суспільства. Таким чином, військова лексика постає не лише як фаховий мовний ресурс, а як потужний механізм мовної адаптації до соціально-політичних викликів сучасності, відображаючи зміни у свідомості, цінностях та ідентичності українського суспільства. Її трансформація є свідченням глибших процесів, що відбуваються в мові під впливом війни – процесів, які перетворюють терміни на символи, а мову – на інструмент опору та пам’яті.

Ключові слова: *термінологія, військовий термін, семантична еволюція, дискурсоутворююча роль, дискурс, військовий дискурс.*

Постановка проблеми. Важливою складовою лексики мови є військова термінологія, яка виконує не лише комунікативну функцію у сфері професійного спілкування, але й відіграє значну роль у формуванні національного публічного дискурсу. В українській мові, особливо в умовах сучасної війни, військові терміни вийшли за межі вузькопрофесійного вжитку і стали важливими маркерами суспільної свідомості, мовної динаміки, колективної пам’яті та ідентичності.

Однією з ключових рис військової лексики є її дискурсоутворююча функція. У фаховому середовищі терміни забезпечують точність, структурованість і ефективність комунікації. Військові терміни не лише позначають конкретні поняття, а й створюють семантичну сітку [3, с. 48], що формує внутрішній простір військового дискурсу. Водночас ця лексика все активніше проникає в публічний та повсякденний мовний простір – особливо це пов’язано з триваючою повномасштабною війною на теренах України.

Лексичні одиниці, що відображають військову дійсність, дедалі частіше використовуються в медіа, соціальних мережах, художній літературі, стаючи елементами колективного досвіду. Термінологізовані одиниці не лише описують воєнну дійсність, а й конструюють її, надаючи оцінку, створюючи образи та закріплюючи нові смисли у свідомості мовців. У цьому контексті військова лексика виконує ідентифікаційну функцію – її вживання свідчить про належність мовця до певної соціальної чи професійної спільноти, наприклад до військових, волонтерів, ветеранів, громадян, залучених до інформаційного фронту тощо.

З огляду на інтенсивність мовної динаміки, важливо простежити й семантичну еволюцію військових термінів. Слова або синтагматичні одиниці, що мають чітко окреслене значення у військовій системі і використовуються для вираження поняття, специфічного для певної галузі, можна вважати військовими термінами. Військова термінологія народу містить поняття, накопичені в процесі еволюції військового

явища, і постійно зазнає змін. Щодо семантичної еволюції, то деякі військові терміни зазнали певних трансформацій в українській мові; деякі слова набули нових значень, зберігаючи (подеколи частково) чи втрачаючи первинні. Завдяки цим новим семантичним і стилістичним нюансам багато слів, які спочатку позначали військово-історичні реалії, збереглися до наших днів, з військовим значенням або без нього; інші стали архаїзмами, топонімами або елементами ономастичного фону тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками спостерігається активізація наукових досліджень, присвячених військовій термінології в українській мові. Це зумовлено як актуальністю теми в умовах повномасштабної збройної агресії, так і прагненням до унормування й систематизації термінологічної бази в межах державної мови. Зростає потреба в чіткому, фаховому, а водночас зрозумілому термінологічному апараті, здатному точно передавати новітні військові реалії та слугувати засобом ефективної комунікації у професійному середовищі та публічному просторі.

Зокрема, значний внесок у вивчення військової лексики зроблено такими дослідниками, як Ольга Андріянова, яка вперше комплексно розглянула військово-морську термінологію як окрему підсистему в межах військової лексики української мови. Її праця є вагомим внеском у розвиток українського термінознавства, оскільки охоплює як історичний, так і функціональний аспекти морської термінології [2]. Ніна Яценко вперше системно дослідила терміни, пов'язані з військовою формою одягу, у діахронному аспекті. Вона проаналізувала генезу, семантику та структурні особливості цих термінів, використовуючи матеріали з лексикографічних джерел та наукових студій [10]. Ярослав Яремко долучився до дослідження фундаментальною працею, що охоплює історичний розвиток військової лексики в українській мові [9]. Наталя Акульшина зосередила увагу на методиці лінгвістичного аналізу військової термінології, запропонувавши структурний і функціонально-семантичний підхід до вивчення спеціалізованої лексики [1]. Одним з важливих аспектів, які досліджують українські мовознавці, є вирішення питань перекладу військової термінології [4, 6, 7], особливо в контексті адаптації і уніфікації української термінології до стандартів НАТО. Розробка україномовних стандартів документації, а також забезпечення міжмовної еквівалентності у фаховому перекладі тісно повязане не лише з лексичною точністю, а й з геополітичними, правовими та культурними викликами сьогодення.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є аналіз еволюції військових термінів в українській мові та їх дискурсоутворювальна роль. Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань: розглянути семантичну еволюцію військових термінів в українській мові; продемонструвати як військова термінологія адаптується до сучасних умов та входить у медійний дискурс, збагачує мову і слугує засобом культурної ідентичності; підкреслити роль військової термінології як мовного маркера національного досвіду, її функції в медіа та публічному спілкуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виклад деяких семасіологічних аспектів військової термінології ґрунтується на визначенні понять «термін» і «термінологія», відповідно «військовий термін» і «військова термінологія».

Отже, терміни – це «слова або словосполучення, використовувані для точного, максимально однозначного визначення понять, які утворюють специфіку різних галузей науки і техніки» [5, с. 806], у свою чергу термінологія – це «(1) сукупність термінів, що позначають поняття конкретної наукової чи виробничої галузі; (2) те саме, що термінознавство; (3) сукупність термінів у мові загалом» [5, с. 808]. На підставі зазначеної дефініції, під *військовим терміном* розуміються слова або сполучення слів з лексичного запасу мови, які належать до спеціальної мови, створеної для точного вираження спеціальних військових та воєнних понять і для називання таких спеціальних об'єктів. До військової лексики належать слова, які вживаються і розуміються, передусім представниками військової науки або безпосередньо причетними до військової справи. Сукупність військових термінів утворює військову термінологію.

Семантична еволюція військових термінів в українській мові є динамічним і багатовимірним процесом, що відображає не лише мовні зміни, а й глибші соціокультурні трансформації. Вона тісно пов'язана з історією українського державотворення, війнами, революціями та становленням національного війська. Військова термінологія містить оніми, зібрані в процесі історичного розвитку тієї галузі, з якою вона пов'язана, і постійно змінюється у зв'язку з еволюцією військового явища і військової техніки. Ця зміна з часом проявилася не лише на рівні

військової термінології, взятої в цілому, але й на внутрішній значенні деяких слів цієї галузі. Відповідно до їхньої семантичної еволюції, у військовій термінології української мови можна розрізнити такі категорії:

– слова, які зберегли своє старе військове значення;

– слова, які з часом набули інших/додаткових військових значень у межах термінологічної системи;

– термінологізовані повсякденні слова;

– детермінологізовані слова військової мови.

До першої категорії належать терміни, які зберегли своє первинне значення і продовжують активно функціонувати в сучасній українській військовій термінології. Серед них – *гармата*, *піхота*, *щит*, *штаб*, *батальйон, фланг, лафет, гаубиця* та інші.

«Українські артилеристи показали вправи з розгортання та стрільб із нової української гармати, що була розроблена на базі вже існуючої артчастини від однойменної самохідної установки та причіпного ***лафета*** *радянської* ***гармати*** *«Гіацинт-Б»* (*День. 25.03.2025*). *«… 11 протитанкових* ***гармат****, 40* ***гаубиць****, 12 реактивних систем залпового вогню, три зенітні ракетні комплекси, а також три протитанкові ракетні комплекси»* (*Дзеркало тижня. 11.05.2021*). *«Для свого масштабування 425-й окремий штурмовий* ***батальйон*** *отримав на озброєння танки Leopard 1A5 та почав розгортати артилерійські підрозділи»* (*День. 14.01.2025*).

Водночас окремі лексеми, як-от *меч*, *стріла*, *щит* (у значенні захисного спорядження), хоч і репрезентують реалії, притаманні архаїчним етапам розвитку військової справи, не зникли з мовного вжитку повністю. Попри те, що відповідні об'єкти фактично вийшли з активного використання, ці терміни й надалі трапляються у фаховому дискурсі (передусім у військово-історичних контекстах), художній літературі та публіцистиці, набуваючи символічних або метафоричних значень. Їхнє збереження в мові засвідчує не лише історичну тяглість термінологічної системи, а й наявність культурної пам'яті, у якій військова лексика часто відіграє роль маркера героїчного чи міфологізованого досвіду.

До другої категорії слів в українській мові – тих, що з плином часу набули додаткових значень, – належать: *курінь* (іст. Військова одиниця в Запорозькій Січі; сучасн. вживається у символічному контексті), *сотня* (іст. підрозділ у козацькому війську; сучасн. вживається в контексті добровольчих формувань), *калібр* (перв. діаметр ствола вогнепальної зброї; додатк. міра потужності, класифікаційний параметр систем озброєння), *ракета* (іст. сигнальна, освітлювальна ракета; сучасн. високоточна наступальна або оборонна зброя з різним типом наведення) та інші. *«Пілоти Повітряних сил завдали десятки ударів по ворожих позиціях із застосуванням авіаційних бомб і* ***ракет*** *різних типів»* (*День. 27.04.2025*). *«Ворог постійно модернізує не тільки дрони, а й балістичні* ***ракети****, тому збивати їх стало складніше». «Російські загарбники у ніч на 6 квітня здійснили комбінований удар по Україні* ***ракетами*** *різного типу та ударними БпЛА»* (*День. 06.04.2025*). ***«****На ранок 11 лютого російсько-окупаційні війська вчергове атакували Україну крилатими* ***ракетами*** *та безпілотниками»* (*День. 11.02.2025*). *«Ще за три хвилини – про групу* ***ракет*** *на півдні Херсонщини курсом на північ»* (*Дзеркало тижня. 24.04.2025*).

З наведених прикладів бачимо, що в більшості випадків значення одного й того ж терміна є близькими, похідними від первинного значення.

Термінологізовані слова, які утворюють третю категорію, були запозичені з повсякденної мови для вираження військових понять. Ця група постійно збільшується, оскільки у міру розвитку знань звичайні слова дедалі частіше набувають спеціалізованого значення та починають функціонувати як терміни у відповідних галузях [8, с. 169].

Такі одиниці вживаються або самостійно (як терміни-слова), або у складі термінологічних сполук, ці слова відіграють важливу роль у збагаченні військової лексики. Прикладами можуть слугувати такі термінологізовані одиниці: *сектор* (перв. частина кола або сфери; військ. сектор обстрілу, сектор оборони), *засіб* (перв. інструмент чи спосіб; військ. вогневий засіб, технічний засіб розвідки, засіб радіоелектронної боротьби), *сирена* (перв. технічний термін широковідомий, сучасн. позначення сигналу повітряної тривоги), *тривога* (перв. емоційний стан людини, сучасн. позначення сигналу повітряної тривоги), *волонтер* (перв. переважно громадський активіст поза війною, сучасн. допомога і ключова частина тилу війська у питаннях постачання, евакуації, аеророзвідки), *територіальна оборона/ територорона* (перв. формальне маловідоме поняття; сучасн. складова ЗСУ), *дрон/коптер* (перв. безпілотний аппарат, що не використовувався військовими; сучасн. один з ключових засобів ведення війни, розвідки) та інші.

«… від початку застосування російські ударні ***дрони*** *типу Shahed вже отримали низку модифікацій»* (*День. 06.14.2025*). *«Майже у цей же час через загрозу «Калібрів» та «Шахедів» повітряну* ***тривогу*** *оголосили в Києві»* (*Дзеркало тижня. 24.04.2025*). *«… повідомляє про нібито знищення протиповітряною обороною 524 українських* ***дронів*** *та п'яти ракет «Нептун»»* (*Дзеркало тижня. 07.05.2025*). *«За її словами, одним із завдань росіян є дискредитація* ***волонтерських****, військових та благодійних ініціатив, які займаються підготовкою воїнів»* (*Дзеркало тижня. 06.05.2025*). *«Благодійники придбали для Черкаської* ***тероборони*** *партію з семи 120-мм міномётів»* (*День. 14.03.2025*).

Зауважимо, що при переході від повсякденної мови до військової (спеціалізованої) мови термінологізовані слова набувають додаткових значень, відмінних, більшою чи меншою мірою, від тих, які вони мали первісно. Цей процес не є механічним перейменуванням або прямим запозиченням, оскільки передбачає семантичну трансформацію, коли пересічне слово набуває нового функціонального навантаження та починає виконувати роль фахового терміна. Такі слова адаптуються до потреб військової комунікації, втрачаючи частину своєї емоційності, образності чи побутовості й набуваючи точності, стиснутості, що є характерною ознакою будь-якого терміна. Смислове переорієнтування значень і функцій слів засвідчує здатність мови адаптуватися до нових реалій і створювати термінологічні одиниці через внутрішній ресурс мови, а саме термінологізацією вже існуючої лексики. Така тенденція притаманна сучасній українській мові, де обставини пришвидшили процес перетворення загальновживаної лексики на елементи військового професійного мовлення.

Четверта категорія – детермінологізовані слова військової сфери. У контексті військової мови це явище набуло особливої активності у зв'язку з сучасними воєнними реаліями в Україні, коли військова термінологія почала проникати в публіцистичний, медійний, художній і навіть побутовий дискурс, втрачаючи частину своєї термінологічної строгості.

Військові терміни, які традиційно мали чітке значення у професійному середовищі, дедалі частіше набувають образності, переносних значень або вживаються метафорично. Наприклад, слово *фронт*, яке в класичному військовому розумінні означає лінію бойових дій, у загальновживаній мові почало позначати будь-яку сферу активної діяльності або протистояння: *інформаційний фронт, дипломатичний фронт, внутрішній фронт боротьби, антикорупційний фронт* та ін. *«Росіяни продовжують просуватися на ділянці фронту, де у квітні мали найбільші територіальні завоювання»* (*Дзеркало тижня. 02.05.2025*); *«Біля Баловного ЗСУ знищили ворожий* ***десант****»* (*Українська правда. 03.03.2022*) – *«****Інформаційний фронт*** *України: медійники повинні стати хедлайнерами українського сегменту Telegram»* (*Interfax-Україна. 19.05.2023*); *«****Дипломатичний фронт*** *у війні з РФ. Чи допустив Офіс президента помилки у стратегії миру?»* (*Радіо Свобода. 13.04.2025*); *«****Дипломатичний фронт****: чому обмін військовополонених такий важливий для українського війська»* (*Цензор.НЕТ. 13.11.2024*); *«****Внутрішній фронт****. Що відбулося на* ***антикорупційному фронті*** *за рік великої війни?»* (*Лівий берег. 17.02.2023*).

Аналогічним чином термін *десант* з бойової дії (висадка військ) перетворився на позначення раптової злагодженої появи групи людей у певному середовищі – *волонтерський десант, культурний десант, освітній десант*. Процес детермінологізації також охоплює терміни *оборонятися*, *окупація*, *мобілізація, бомба, оборона тощо*. *«Чому росіяни не висадили* ***десант*** *на Одещині: віцеадмірал Неїжпапа дав відповідь»* (*ТСН. 06.07.2024*); *«Загроза російського* ***десанту****: експерт назвав мету такої тактики окупантів»* (*ТСН. 21.01.2024*) – *«Це історія про об'єднання військовослужбовців, яке називається «****Культурний десант****»* (*Укрінформ. 16.05.2025*); *«****Освітній десант*** *НАТО в гостях у харківських танкістів»* (*Армія*inf*rm. 24.10.2019*); *«****Вчительський десант*** *з росії та викрадення й депортація дітей»* (*Всеосвіта*).

В українській топоніміці присутні численні приклади населених пунктів, назви яких мають військове походження або пов'язані з військовою історією. Це явище відображає глибоку інтеграцію військової тематики в культурну та історичну спадщину України. Історичні назви: Гусарівка в Харківській області, Козацьке в Херсонській області, Отаманівка в Луганській області тощо.

Висновки. Військова термінологія в українській мові є динамічним феноменом, що поєднує вузькоспеціалізовану точність із широким соціокультурним впливом. Сучасні реалії повномасштабної війни в Україні спричинили активне розширення сфери функціонування військової лексики, яка вийшла за межі професійного вжитку та стала важливим елементом

національного публічного дискурсу. Військові терміни набувають нових значень, стилістичних відтінків, входять до активного обігу в медіа, літературі тощо, виконуючи комунікативну, ідентифікаційну, оцінну і символічну функції.

Семантична еволюція військової термінології демонструє різні типи змін, що свідчить про високу адаптивність цієї лексики до нових соціально-політичних обставин, її здатність до смислової трансформації та культурного кодування колективного досвіду. Таким чином, військова термінологія є не лише мовною категорією, а й важливим інструментом формування національної ідентичності.

Список літератури:

1. Акульшина Н. Алгоритм та методика дослідження військової термінології (на матеріалі української, перської та англійської мов). *Studia Linguistica*. 2022. Вип. 21. С. 9–19.
2. Андріянова О. Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. К., 2011. 199 с.
3. Грицьків А. Сіткове моделювання як метод лінгвістичного дослідження. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мовознавство. 2002. № 2 (8). С. 47–52.
4. Долинський Є. Військова термінологія та її переклад як елемент підготовки майбутніх філологів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2025. Вип. 83. Том 2. С. 271–276.
5. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
6. Малімон Л., Щербан К. Переклад військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії.* 2014. Вип. 35. С. 201–205.
7. Пуш О., Гасюк Н. Особливості перекладу військової термінології. Науковий вісник *Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. 2022. № 58. С. 305–308.
8. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наукова думка, 1988. 238с.
9. Яремко Я. П. Формування української військової термінології : Автореф. дис... канд. філол. наук. Львівський держ. ун-т ім. І.Франка : Дрогобич, 1997. 16 с.
10. Яценко Н. Формування назв військового одягу в українській мові: Монографія. К., Інститут української мови: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. 179 с.

Kompantseva L. F. MILITARY TERMINOLOGY AS A FACTOR IN SHAPING MODERN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE

The article deals with military terminology in the Ukrainian language as a dynamic linguistic phenomenon that is at the intersection of professional, social and cultural discourses. The aim is to analyse the evolution of military terms in the Ukrainian language and their discourse-forming role. Military vocabulary, which was traditionally perceived as a highly specialised element of the language system, is now actively penetrating the broader layers of everyday speech. Particular attention is paid to the discourse-forming function of military terms, which, due to the full-scale war, have gone beyond professional use and become significant markers of collective memory, identity, and social mobilisation. The semantic transformations of terms are classified into four main categories: those preserved in their original meaning (*artillery, battalion*)*, terms that have acquired new connotations* (*occupation, missile*)*, terminological units* (*drone, volunteer, insurgent*)*, and deterministic units that gradually enter the sphere of general use and acquire symbolic or metaphorical meaning* (*front, occupation, landing*)*. It is emphasised that in the context of an armed conflict, military terminology not only performs nominative and communicative functions, but also actively influences the linguistic picture of the world, shaping the national narrative, and contributing to the linguistic consolidation of society. Thus, military vocabulary appears not only as a professional linguistic resource, but also as a powerful mechanism of linguistic adaptation to the socio-political challenges of our time, reflecting changes in the consciousness, values and identity of Ukrainian society. Its transformation is evidence of deeper processes taking place in the language under the influence of war – processes that turn terms into symbols and language into an instrument of resistance and memory.*

Key words: *terminology, military term, semantic evolution, discourse-forming role, discourse, military discourse.*

УДК 811.161.2’38:001
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/09

Костусяк Н. М.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ МОВОВИРАЖЕННІ

У статті проаналізовано засвідчені у фахових наукових виданнях «Українська мова», «Лінгвістичні студії» і «Мовознавство» за 2025 рік динамічні процеси, які віддзеркалюють специфіку сучасного академійного текстотворення. Виявлено, що ознаки мовних зрушень реалізують одиниці, які зазнали словотвірного, ортографічного й граматичного перевнормування. Їм притаманна різна продуктивність у досліджуваних наукових виданнях. Тенденційність до використання оновленого словникового інструментарію, що відповідає живомовним національним традиціям, найбільшою мірою характерна для студій, опублікованих у журналі «Українська мова». Ідеться про активне функціювання відіменникових прикметників із продуктивним суфіксом -н- (термінологійний та ін.), а також дієслів та іменників із постпозитивними морфемами відповідно -ювa (функціювати) і -нн- (функціювання). В аналізованому часописі трапляються ортографічно перевнормовані іншомовізми з буквосполученням ав, ужитим на місці задекларованої в попередніх правописних кодексах єдиної рекомендованої сполуки літер уа (лавреат). Простежено, що ознаки граматичної динаміки виявляють субстантиви третьої відміни родового відмінка однини із закінченням -и (особистости та ін. – 65,7 % від засвідчених у всіх проаналізованих виданнях) та іменники – назви неістот другої відміни в давальному відмінку з флексіями -ові, -еві (-єві).

Простежено, що прикметникові деривати, які містять приєднану до твірної основи на -ій- постпозитивну морфему -н- (синонімійний та ін.), дієслово функціювати й утворений від нього іменник функціювання представлені в писемній академійній комунікації наукового видання «Лінгвістичні студії». У цьому часописі трохи меншою мірою, ніж у журналі «Українська мова», трапляються форми іменників третьої відміни з флексією -и в родовому відмінку однини (художности – 29,1 % від загальної кількості слововживань), а також серед субстантивів чоловічого роду на позначення неістот зрідка вжиті форми на -ові, -еві (-єві) у місцевому відмінку.

З’ясовано, що найнижчий рівень вияву динамічних мовних процесів віддзеркалює писемна академійна комунікація журналу «Мовознавство». У публікаціях зазначеного видання засвідчені ознакові слова на -ічний / -ичний (термінологічний та ін), -ональний (функціональний) і структурно близькі дієслівні (функціонувати) й іменникові (функціонування) форми. Фрагментарно вжиті іменники третьої відміни родового відмінка однини із закінченням -и (5,2 %), які кількісно поступаються граматичним формам на -і.

Ключові слова: *академійна комунікація, науковий стиль, іншомовізм, прикметник, іменник, дієслово, словотворення, суфікс, динамічні процеси в мові.*

Постановка проблеми. Сучасний лігвоакадемійний простір вирізняє значна кількість студій, які віддзеркалюють основні вектори наукового пошуку з тієї чи тієї вузькогалузевої сфери. Нині виявляють актуальність праці, присвячені питанням психо-, соціо-, етно- й медіалінгвістики, дискурсології, лінгвокультурології, когнітивного та комунікативного мовознавства тощо. Їхня спільність полягає в оприявленні головних набутків, критичному аналізі, узагальненні й поглибленні раніше висунутих тез, передаванні власних міркувань, які не тільки засвідчують наукову компетентність автора, а й слугують основою продукування нових концептуальних ідей. У процесі академійного текстотворення важливу роль відіграє рівень володіння мовою, уміння дослідника за допомогою правильно дібраного словникового арсеналу не тільки донести до реципієнтів результати своєї роботи, а й, керуючись нормами професійної етики та вміло реалізуючи комунікативні стратегії, викликати зацікавлення в інших науковців. Слушними в цьому плані вважаємо міркування М. Баган: «Важливою запорукою успішної наукової діяльності є комунікативна вправність мовця, дотримання ним норм сучасної української літературної мови,

уміння добирати оптимальні виражальні засоби в межах різних наукових підстилів та жанрів мовлення» [2, с. 367]. Усе це засвідчує, що проблеми академійного дискурсотворення загалом та наукового мововираження зокрема належать до важливих й актуальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовний інструментарій сучасного наукового дискурсу частково проаналізований у сучасній фаховій літературі. Мовленнєва специфіка академійної комунікації, типологія помилок у різножанрових працях, питання мовного етикету в науковій сфері віддзеркалені у виданні О. Горошкіної й Т. Грубої [8]. М. Баган порушила проблему ненормативности та стилістичної невмотивованости вжитих у наукових текстах кліше й запропонувала комунікативно доцільні й кодифіковані варіанти [2]. У низці студій закцентовано увагу на реалізації правописних змін у текстах різних стилів, фрагментарно й наукового [14; 22]. Заслуговують на увагу праці, у яких описано перевноромовані деривати, утворені відповідно до питомих ознак сучасної української літературної мови [6; 7]. Зазначені вектори студіювання, попри різновимірність й актуальність, охоплюють не всі питання, що виявляють стосунок до сучасної наукової комунікації. До низки важливих завдань сучасного лінгвіста належить вільне володіння термінологійною лексикою, а також основами мовної та мовленнєвої культури, що важливо розглянути зокрема й у проєкції на зміни, запропоновані в «Українському правописі» [20].

Постановка завдання. Мета статті – простежити особливості використання модельованого відповідно до чинних норм словникового інструментарію, уживання його з огляду на дотримання вимог наукового стилю та рекомендації, регламентовані новою редакцією «Українського правопису» [20]. Зазначені вектори дають змогу окреслити динаміку українського мововираження в сучасних лінгвістичних працях і з'ясувати продуктивність уживання тих чи тих дериватів та граматичних форм у досліджуваних текстах. На об'єктивність теоретичних положень скерований фактичний матеріал – наукові студії, надруковані у відомих фахових виданнях, зокрема науково-теоретичних журналах «Українська мова» і «Мовознавство» та збірнику наукових праць «Лінгвістичні студії» за 2025 рік.

Виклад основного матеріалу. Тексти наукового стилю доцільно інтерпретувати щонайменше у двох аспектах: з одного боку, у площині шаблонности, відповідности академійним канонам та стильовим стандартам, а з іншого – у руслі нормативности, а також мовної динаміки, що корелює з національним традиціям словотворення, ортографії й граматики. Узявши за основу вказану дихотомію, зазначимо, що в опрацьованих текстах простежуємо тяглість тенденції у виживанні низки перевнормованих дериватів. Ідеться про утворені від іменників на *-ія* похідні прикметники із суфіксом *-н-*. Описуючи словотвірну структуру таких іншомовних одиниць, К. Городенська принагідно закцентувала увагу на сфері їхнього використання: «Перевнормовані прикметники поки що вживають в індивідуальних мовних практиках, передусім автори у своїх наукових працях» [7, с. 94]. Укладений корпус фактичного матеріалу з прикметниками, які містять приєднану до твірної основи на *-ій* постпозитивну морфему *-н-*, структурують реченнєві конструкції, дібрані переважно із журналу «Українська мова». У вказаному виданні раніше домінантні слова на зразок *аналогічний, термінологічний, омонімічний, синонімічний, морфологічний, фонологічний,* твірною основою яких слугують субстантиви відповідно *аналогія, термінологія, омонімія, синонімія, морфологія, фонологія,* значно поступаються похідним одиницям *аналогійний, термінологійний, омонімійний, синонімійний, морфологійний, фонологійний.* Меншою мірою перевнормовані деривати трапляються в часописі «Лінгвістичні студії». Натомість автори науково-теоретичного видання «Мовознавство» послуговуються тільки ознаковими словами на *-ічний / -ичний.* Наприклад: *Більшість дослідників причиною її появи вважали* ***аналогійне*** *вирівнювання в парадигмі…* [15, с. 26]; *Останнім часом набуває поширення думка, що* ***термінологійні*** *словники перебувають на межі між словниками енциклопедичного і лінгвістичного типів* [11, с. 70]; *Безпідставне стирання звукових відмінностей між такими формами в мовленнєвій практиці ускладнює комунікацію, розширює спектр* ***омонімійних*** *явищ і тим самим підважує один із основних принципів мовної системи – прагнення до економії мовних засобів* [10, с. 32]; *Особливе місце в структурі парадигматичних відношень посідають* ***синонімійні****, що демонструють наявність у мові слів, близьких або тотожних за значенням, та репрезентованих різними лексемами* [12, с. 116]; *Рівність / нерівність двох відношень у* ***морфологійній*** *парадигмі стосується насамперед відношень між системою форм і системою значень…* [13, с. 84];

Найпродуктивнішим ***неморфологійним*** *способом термінотворення є морфолого-синтаксичний, а саме – субстантивація* [16, с. 131]. Зазначений словотвірний тип відповідає живомовним національним традиціям й усталеним деривaційним нормам. На переконання М. Гінзбурга, «заміна усталених термінологійних прикметників правильними із словотвірного погляду конче потрібна, щоб забезпечити системність української термінології й сприяти захисту самобутності українського словотворення перед напливом нових запозичень» [6, с. 28]. У писемній академійній комунікації прикметники, які формують зазначений словотвірний тип, іноді слугують твірною базою для похідних прислівників: *Цитати розташовані* ***хронологійно****, у межах одного джерела…* [11, с. 75].

Осібного коментаря потребують слова, мотивовані субстантивом *функція.* Ідеться про різнотипність творення прикметників, а також спільнокореневі дієслова й іменники, пор.: *функційний, функціювати, функціювання* і *функціональний, функціонувати, функціонування*. У науково-теоретичному журналі «Українська мова» й часописі «Лінгвістичні студії» приблизно однакова кількість мовних одиниць обох моделей: *Актуальність вивчення таких відношень є очевидною: визначення* ***функційного*** *статусу слова в системі діалектної лексики неможливе без розгляду його як мовної одиниці, що має значення й перебуває у зв'язках з іншими елементами єдиного цілого* [12, с. 115]; *Терміни-абревіатури варто зарахувати до однослівних термінів, адже вони* ***функціюють*** *в реченні як неподільна одиниця* [16, с. 134]; *Тож створення вимовного стандарту забезпечує додаткові переваги для повноцінного* ***функціювання*** *державної мови як засобу публічного спілкування* [10, с. 28]; *Актуальний висновок: сьогодні в Україні важливо, щоб знання інших мов, зокрема російської, англійської, не загрожувало повноцінному* ***функціюванню*** *державної мови* [18, с. 189]. У писемній академійній комунікації видання «Мовознавство» представлені тільки лексеми *функціональний, функціонувати, функціонування*. Ми схиляємося до думки про те, що семантично близькі з іменником *функція* деривати *функційний, функціювати, функціювання*, у моделюванні яких беруть участь продуктивні в українській мові суфікси відповідно *-н, -ювa, -нн,* більшою мірою відповідають національним традиціям словотворення. Аналізуючи ад'єктив *функційний*, К. Городенська стверджує, що він зафіксований у перекладних словниках середини та кінця минулого сторіччя. «Саме тому правильно говорити про актуалізацію прикметника *функційний* як один із часткових виявів загальної тенденції до посилення ролі національних словотвірних зразків, яку спостерігаємо в сучасній мовній практиці» [7, с. 97]. Дослідниця не заперечує наявності в українській мові прикметника *функціональний,* проте його деривaційною основою вважає інші лексеми: «За своєю структурою та значенням він пов'язаний з іменниками *функціоналізм* і *функціонал*» [7, с. 97].

Стосунок до перевнормування виявляють віддієслівні іменники на *ння*, які за значеннєвими параметрами відповідають раніше вживаним дериватам із суфіксами *-к, -ч,* пор.: *підготування* і *підготовка, передавання* і *передача*, наприклад: *А в авторському есе Наталії Нагорної продемонстровано* ***підготування*** *до етеру з передової, коли в землянці втомлені бійці прикривали екран ноутбука, який блимав у темряві* [19, с. 44]; *… тосовно іншомовних топонімів у сучасній мовленнєвій практиці виникають труднощі, зумовлені браком чітких фонетико-графічних правил їх* ***передавання*** *в українській мові* [5, с. 90].

До суфіксальних дериватів, засвідчених у досліджуваних текстах, належить іменник *складник,* який, за нашими спостереженнями, науковці все частіше вживають в академійній комунікації замість субстантивованого слова *складова,* що корелює з російським відповідником: *Міфологійний* ***складник*** *людської психіки не залежить від рівня емпіричних знань* (*цивілізованости*) [3, с. 11]; *Проставлення чоловічої і жіночої сутности є обов'язковим* ***складником*** *людського буття і сягає коренями глибокої давнини* [21, с. 53]; *Метамова лінгвістики – і лінгвістична термінологія як невід'ємний* ***складник*** *цієї системи – та мова-об'єкт, як відомо, цілком збігаються в плані вираження, що додатково ускладнює термінотворення* [1, с. 4].

Як відомо, основні правила вживання граматичних форм регламентує «Український правопис» [20], нова редакція якого порівняно з попередніми виданнями містить певні зміни. У проєкції на оновлені рекомендації розглянемо особливості мововираження в студіях, надрукованих у досліджуваних наукових журналах. Насамперед закцентуємо увагу на іншомовізмах, що відповідно до зазначених в «Українському правописі» рекомендацій структурують групу варіантних, як-от: *аудиторія* й *авдиторія*, *лауреат* і *лавреат* та ін. [20, с. 162]. Лексеми цього різновиду

зрідка трапляються в досліджуваних статтях, проте зпоміж ужитих у виданні «Українська мова» лінгвісти надають перевагу тим, у яких уникнуто збігу голосних */ау/* й використано буквосполучення *ав*: *За написання монографії М. П. Лесюк став* ***лавреатом*** *обласної літературної премії імені Василя Стефаника* [4, с. 123].

Серед запропонованих у новій редакції «Українського правопису» змін чільне місце посідають варіантні форми іменників жіночого роду третьої відміни родового відмінка однини. Нагадаємо, що в правописному кодексі рекомендовано вживати субстантиви «на *-ть* після приголосного, а також слова́ *кров, любов, осінь, сіль, Білорусь, Русь*» [20, с. 128] із флексіями *-і* та *-и*. Як відомо, виявом притомих граматичних ознак української мови є закінчення *и,* витіснене в 30их роках минулого століття з метою наближення до російськомовних норм. Зазначені аргументи, а також розпочата Росією велика війна стали вагомим чинником активізації форм на *-и* в наукових публікаціях журналу «Українська мова», наприклад: *Зауважимо, що суто лінгвістичне визначення мовної* ***особистости*** *обмежує її аналіз на інтерпретацію, оскільки не актуалізує психічний аспект мовної* ***діяльности****…* [3, с. 4]; *Така тенденція наукових пошуків природно зумовлює використання в різних наукових парадигмах тих самих концептуальних понять та термінологійних позначень, що призводить до їх* ***аморфности*** *і* ***невизначеності*** [3, с. 4]; *Це було перше в історії болгарської* ***писемности*** *послідовне відбиття так званої новоболгарської форми* [15, с. 28]; *Крім того, у слов'ян Дажбог був богом морального світла,* ***мудрости****, найвищого всевідання, суспільного порядку і* ***громадянськости*** [19, с. 45]. Кодифіковані форми на *-и* рідше трапляються в часописах «Мовознавство» і «Лінгвістичні студії»: *У вступних зауважах «Написання лінґвістичної біографії непересічної постаті» автор робить досить повний аналіз написаного про вивчення* ***творчости*** *Куліша загалом і мови його творів зокрема* [17, с. 83]; *Пантелеймон Куліш свідомо в своєму баченні розвитку української мови вводив терміни, які б показували зв'язок* ***сучасности*** *з найдавнішими періодами нашої* ***писемности****…* [17, с. 84]; *Мовлення Василя Стефаника: багатство та розмаїття* ***художности*** [9, с. 165]; *Назви простору здебільшого увиразнені кольороепітетами…, актуалізаторами внутрішніх якостей тих чи тих локативних реалій…, їх* ***належности*** *і/чи* ***закріпленості****…* [9, с. 169].

В «Українському правописі» наділено варіантними формами й субстантиви чоловічого роду. Зокрема, іменники другої відміни в давальному відмінку рекомендовано вживати із закінченнями *-ові / -у* та *-еві* (*-єві*) */ ю* [20, с. 102], серед яких у мовній практиці зазвичай надають перевагу флексіям *-у, -ю*, якщо вони оформлюють назви неістот. Водночас в опрацьованих наукових публікаціях простежуємо тенденційність до функціювання слів цього значеннєвого діапазону із закінченнями *-ові, -еві* (*-єві*)*,* наприклад: *У науковому* ***доробкові*** *вченого понад 450 наукових і публіцистичних праць* [4, с. 118]. Фрагментарно в академійній комунікації використовують зазначену флексію для оформлення іменників місцевого відмінка: *Окрім системи закінчень, ненаголошений голосний* [*и*] *може опинятися в абсолютному кінці незмінюваного слова в складі суфікса, наприклад у незмінюваних дієслівних формах відчу́вши, ло́влячи* (*дієприслівникові*)*, ба́чити, слу́хати* (***інфінітивові***)*, та в прислівниках – наввипередки, де́коли* [10, с. 31]. Форми аналізованого зразка виявляємо в науково-теоретичному виданні «Українська мова» та «Лінгвістичні студії».

Висновки. Отже, писемна академійна комунікація виявляє ознаки мовного динамізму, реалізованого одиницями, що зазнали словотвірного, ортографічного й граматичного перевнормування. Їм притаманна різна продуктивність у наукових виданнях «Українська мова», «Лінгвістичні студії» і «Мовознавство», які вийшли друком упродовж 2025 року. Тенденційність до використання оновленого словникового інструментарію, що відповідає живомовним національним традиціям, найбільшою мірою характерна для студій, опублікованих у журналі «Українська мова». Ідеться про активне функціювання відіменникових прикметників із продуктивним суфіксом *-н-* (*термінологійний, омонімійний, морфологійний* та ін.), а також дієслів та іменників із постпозитивними морфемами відповідно *-ювa-* й *-нн-*. В аналізованому часописі трапляються ортографічно перевнормовані іншомовізми з буквосполученням *ав*, ужитим на місці задекларованої в попередніх правописних кодексах єдиної рекомендованої сполуки літер *уа* (*лавреат*). Ознаки граматичної динаміки виявляють субстантиви третьої відміни родового відмінка однини із закінченням *-и* (65,7 % від засвідчених у всіх виданнях) та іменники – назви неістот другої відміни в давальному відмінку з флексіями *-ові, -еві -*(*єві*).

Прикметникові деривати, що містять приєднану до твірної основи на *-ій-* постпозитивну морфему *-н-,* дієслова на *-ювати* й утворені від них іменники на *-ння* представлені в писемній академійній комунікації видання «Лінгвістичні студії». У цьому часописі меншою мірою, ніж у журналі «Українська мова», функціюють форми іменників третьої відміни з флексією *-и* в родовому відмінку однини (29,1 % від загальної кількості слововживань), а також серед субстантивів чоловічого роду на позначення неістот трапляються форми на *-ові, -еві* (*-єві*) у місцевому відмінку.

Найнижчий рівень вияву динамічних мовних процесів віддзеркалює писемна академійна комунікація журналу «Мовознавство», у публікаціях якого засвідчені ознакові слова на *-ічний / -ичний* (*термінологічний, омонімічний, морфологічний* та ін), *-ональний* (*функціональний*) і структурно близькі дієслова та іменники. До фрагментарно вжитих належать субстантиви третьої відміни родового відмінка однини із закінченням *-и* (5,2 %), які кількісно поступаються граматичним формам на *-і*.

Перспективу дослідження становить опис притаманних науковим текстам стандартизованих сполук, що відповідають канонам академійного письма, а також дослідження ненормативних мовних формул та моделювання їхніх нормативних корелятів.

Список літератури:

1. Андрієнко А., Скопненко О. Відродження мови як поняття і термін: проблеми дефініції, соціокультурний і соціолінгвістичний аспекти вживання. *Мовознавство.* 2025. № 1 (340). С. 3–20.
2. Баган М. Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний і комунікативний аспекти. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 367–374.
3. Барчук В. Структура мовної особистости: психолінгвістичний та етнолінгвістичний аспекти. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 3–23.
4. Бігусяк М. «Праця була вінцем його щоденного буття і щоденного чину»: спогад про відомого мовознавця Миколу Лесюка (25.02.1940–12.11.2024). *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 117–125.
5. Богомолець-Бараш О. Позаукраїнський світ в українському діалектному просторі: погляд крізь призму пропріальної лексики. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 89–106.
6. Гінзбург М. Пропонови щодо творення прикметників від запозичених термінів на *-графія, -логія, -метрія, -скопія*. *Термінологічний вісник.* 2021. Вип. 6. С. 18–33. URL: https://surl.lu/wdqtcp (дата звернення: 02.06.2025).
7. Городенська К. Морфолого-словотвірне перевнормування запозичених прикметників в усталених словосполученнях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 1 (43). С. 92–99.
8. Горошкіна О., Груба Т. Українська наукова мова: теорія і практика : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2023. 108 с.
9. Загнітко А. Мовлення Василя Стефаника: Багатство та розмаїття художності. *Лінгвістичні студії.* 2025. Вип. 49. С. 165–177.
10. Кадочнікова О. Вимова ненаголошених голосних [е], [и] в закінченнях та кінці слова: теоретичні засади, лексикографічне представлення, дидактичні підходи. *Лінгвістичні студії.* 2025. Вип. 49. С. 27–41.
11. Казимирова І. Досвід і перспективи української історичної лінгвотермінографії в загальнослов'янському контексті. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 69–77.
12. Клименко Н. Дублетно-синонімійні відношення в лексиці східностепових говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії.* 2025. Вип. 49. С. 115–127.
13. Колесников А. Морфологійна парадигма в контексті діалектної граматики. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 78–88.
14. Костусяк Н., Заваринська І., Римар Н. Сучасні тенденції функціювання варіантних форм іменників жіночого роду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика,* 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 31–36. URL: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/06 (дата звернення: 08.04.2025).
15. Коца Р. Історія форми займенника першої особи множини у слов'янських мовах. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 24–42.
16. Лазарчук Д. Українська прикордонна термінологія: особливості структури. *Лінгвістичні студії.* 2025. Вип. 49. С. 128–137.
17. Мойсієнко В. Що було робити зі старорущиною при утвердженні української літературної мови на народній основі? Або чому тексти церковнослов'янською мовою сприймаємо як російські

[Рец. на: Даниленко А. Від Біблії до Шекспіра: Пантелеймон Куліш і формування української літературної мови / пер. з англ. Петра Таращука. Київ: Критика, 2023. 432 с., іл., бібліогр. покажч.]. *Мовознавство.* 2025. № 2 (341). С. 83–88.

18. Струганець Л. Соціолінгвістичні студії в умовах російсько-української війни. *Лінгвістичні студії.* 2025. Вип. 49. С. 186–193.

19. Таран А. Вторинні номінації в контексті повномасштабної війни Росії проти України. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 43–51.

20. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

21. Шкіцька І. Опозиція «чоловіче – жіноче» у польських і українських пареміях. *Українська мова.* 2025. № 1 (93). С. 52–68.

22. Kostusiak N., Shulska N., Mamosiuk O., Polyvach M., Kauza I., Zavarynska I. Variant Paradigm of Ukrainian Nouns in the Context of Codification, Modern Media and Scientific Speech. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, issue 1, spec. issue XXXII. P. 105–114. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_20.pdf (дата звернення: 12.05.2025).

Kostusiak N. M. DYNAMIC PROCESSES IN UKRAINIAN SCIENTIFIC LANGUAGE EXPRESSION

The article analyzes dynamic linguistic processes documented in the 2025 issues of the scholarly journals "Ukrainian Language", "Linguistic Studies" and "Linguistics". These processes reflect the specific features of contemporary academic text production. It has been found that the indicators of linguistic shifts are manifested in lexical units that have undergone derivational, orthographic, and grammatical re-standardization. The productivity of these units varies across the analyzed journals. A marked tendency toward the use of updated lexical resources – aligned with living national language traditions – is most evident in the studies published in "Ukrainian Language". This includes the active usage of denominal adjectives with the productive suffix -н- (e.g., термінологійний), as well as verbs and nouns with postpositive morphemes -ювa- (e.g., функціювати) and -нн- (e.g., функціювання), respectively. The journal also features orthographically re-standardized loanwords with the letter combination ав, used in place of the previously codified and exclusively recommended уа (as in лавреат), instead of лауреат from earlier orthographic conventions. Grammatical shifts are also evident in the increased usage of third-declension nouns in the genitive singular with the ending -и (e.g., особистости), which account for 65.7% of all such occurrences across the analyzed publications. Additionally, second-declension inanimate nouns in the dative case exhibit forms with the endings -ові, -еві (-єві).

It has been observed that adjectival derivatives containing the postpositive morpheme -н-, attached to stems ending in -ій- (e.g., синонімійний etc.), as well as the verb функціювати and its nominalized form функціювання, are represented in the written academic discourse of the scholarly journal "Linguistic Studies". In this journal, forms of third-declension nouns in the genitive singular with the inflection -и (e.g., художности) occur somewhat less frequently than in "Ukrainian Language", comprising 29.1% of all recorded instances. Additionally, among masculine inanimate nouns, occasional instances of the locative case with the endings -ові, -еві (-єві) have been documented.

The written academic discourse of the journal "Linguistics" demonstrates the lowest level of manifestation of dynamic language processes among the analyzed publications. The articles in this journal feature attributive adjectives with the suffixes -ічний / -ичний (e.g., термінологічний), as well as -ональний (e.g., функціональний), alongside structurally related verbal (функціонувати) and nominal (функціонування) forms. Third-declension genitive singular nouns with the ending -и appear only sporadically, comprising 5.2% of all recorded uses and occurring less frequently than grammatically similar forms with the ending -і.

Key words: *academic communication, scientific style, foreign language, adjective, noun, verb, word formation, suffix, dynamic processes in language.*

УДК 811.161.1.42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/10

Кузьменко В. І.
Національна академія Служби безпеки України

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ КОНЦЕПТУ «ВІЙСЬКОВИЙ» В РОМАНІ У ВІРШАХ «БЕРЕСТ» АНАТОЛІЯ ШКУЛІПИ

У статті проаналізовано та узагальнено різні підходи до розуміння концепту як оперативно-змістової одиниці мислення людини, що має комплексний інформаційний характер у царині сучасної лінгвістики. Подано й підтримано кут зору дослідниці Олександри Газуди, згідно якого концепт потрактовано крізь призму багатоаспектності, передусім як ментального і мисленнєвого утворення, що базується на багатоманітності смислів у мовознавстві і використовується у процесі когнітивної (пізнавальної) людської діяльності.

Проаналізовано особливості використання військової лексики в романі у віршах «Берест» (2011) сучасного українського поета Анатолія Шкуліпи.

З'ясовано, що поштовхом до написання твору стало присвоєння ветерану війни Олексію Бересту звання «Герой України». Події в романі у віршах мають не епізодичний, а достатньо розгорнутий у сюжетній реалізації характер. Автор присутній у його сюжеті своєрідно, через ліричні відступи, філософські авторські монологи, які ніби підсвічують канву всього твору з різних боків і позицій, а також через вживання військової лексики й термінології – лінгвокультурних параметрів концепту «військовий».

На основі тексту твору класифіковано військову лексику за сферами вживання: професійна військова лексика періоду Другої світової війни, військові звання, військова зброя. Зазначено, що з метою відчуття читачем справжньої військової атмосфери автор роману у віршах «Берест» використовує загальноприйняті військові назви на позначення тактичних підрозділів у війську для ведення бою: «армія», «дивізія», «батальйон», «рота», «аеромобільні війська», «піхота», «артилерія» тощо.

Зроблено висновок про те, що концепт «військовий» в романі у віршах «Берест» А. Шкуліпи належить до основних і має високий ступінь актуалізації й доволі розмаїту систему лексичної репрезентації. Вербалізація лінгвокультурних параметрів концепту «військовий» спирається не лише на традиційні, усталені номена, але й на новотвори, що віддзеркалюють ставлення українського суспільства до своїх захисників.

Встановлено, що мовотворчість автора роману у віршах є своєрідним палімпсестом, цілісною динамічною системою, органічним сплавом мови та культури.

Ключові слова: *концепт, термін, роман у віршах, військова лексика, лінгвокультурні параметри.*

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві побутує доволі широке розмаїття кутів зору стосовно поняття концепту, внаслідок чого досі не маємо єдиного загальноприйнятого обґрунтування терміна. Поза тим і в літературознавстві також дослідники оперують ним. Розмитість, нечіткість визначень поняття концепту як такого у свою чергу позначається і на розпливчатості розуміння конкретних реалізацій концептів, у тому числі й концепту «військовий». Отже, множинність дефініцій філологічної рецепції поняття концепту загалом і концепту «військовий» зокрема викликає потребу у постановці проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві концепт є об'єктом лінгвокультурологічного та лінгвокогнітивного аналізу у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед іноземних учених варто виділити кілька відомих авторів: Джордж Лакофф (George Lakoff) – один із засновників когнітивної лінгвістики, разом із Марком Джонсоном (Mark Johnson) у спільній праці «Metaphors We Live By» (1980) [13] розробили теорію концептуальної метафори. Згадані мовознавці аналізують, як метафори формують наше розуміння абстрактних концептів, таких як «влада», «любов», «свобода», та як ці метафори визначають нашу культуру і світогляд.

Осмисленню специфіки поняття концепту присвячені також студії українських лінгвістів: О. Газуди, О. Мельничук, О. Селіванової та ін.

Особливості концептуалізації військової лексики зосібна розглянуто у наукових публікаціях А. Андрухович, Т. Бикової, Л. Волік, І. Литовченко, П. Мельник, М. Юрковської та ін.

Дослідження шляхів систематизації військової лексики за сферами побутування спричинило появу різних типологій: за формою, функцією та використанням і т. д. Але досі в науці про мову, у царині когнітивної лінгвістики, обмаль публікацій, присвячених концепту «військовий».

Постановка завдання. В нинішніх умовах російсько-української війни вітчизняним мовознавцям непросто вивчати військову лексику у повному обсязі, оскільки нові слова і терміни з'являються майже щодня. Військовослужбовці ЗСУ, як і працівники військово-промислового комплексу нашої країни, перебувають у різноманітних обставинах і ситуаціях, які вимагають оперативно адаптуватися до подій на фронті, у тому числі й знайомитися з новою технікою, озброєнням, а відповідно і з новою термінологією. Таким чином, лінгвістам для вивчення нової лексики і термінології потрібен певний час, аби зафіксувати лексичні новотворення у спеціальних словниках. Проте здебільшого це виявляється надскладним завданням, оскільки військовослужбовці переважно комунікують за допомогою військового сленгу, з метою запобігання витоку таємної інформації.

У словесності, а надто в сучасній українській літературі, військова лексика вживається значно частіше та оперативніше, ніж у лексикографії. У цьому зв'язку поетична творчість А. Шкуліпи може бути вдячним матеріалом для дослідників військової термінології, адже переважна більшість книг і збірок віршів митця написані на військову тематику.

Актуальність статті зумовлена об'єктивною потребою у ретельному вивченні лінгвокультурних параметрів концепту «військовий» в романі у віршах «Берест» [12] Анатолія Шкуліпи, а також відсутністю фахових публікацій, присвячених осмисленню цієї теми.

Постановка завдання. Мета статті – осмислити та узагальнити наукові візії щодо поняття концепту в сучасній лінгвістиці й дослідити лінгвокультурні параметри концепту «військовий» в романі у віршах «Берест» Анатолія Шкуліпи.

Виклад основного матеріалу. Термін «концепт» запровадив лінгвіст, літературознавець і філософ С. Аскольдов-Алексеєв (стаття «Концепт і слово», 1928), який тлумачив його як родове поняття, «мислене утворення, що заміщує в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж типу» [цит. за: 5, с. 526]. Іншими словами, концепт – це ментальне представлення, яке узагальнює та об'єднує в собі різні конкретні об'єкти або явища, що належать до одного роду. Скажімо, концепт «стіл» охоплює у собі різні види столів – письмові, пікнікові столи та інші, незважаючи на їхні габарити, різні форми, матеріали, з яких вони зроблені, але об'єднуючи їх за загальною ознакою – бути предметом, призначеним для розміщення на ньому чого-небудь.

Отже, концепт – це не конкретний предмет, а абстрактне поняття, яке дозволяє нам сприймати цілий клас подібних речей.

У сучасній науці про мову основний акцент ставиться на студіях, присвячених дослідженню лексем з урахуванням світоглядного людського досвіду, а також на вивченні процесу найменування, за якого мовні одиниці поєднуються з об'єктами, що позначаються ними.

Скажімо, Олена Селіванова потрактовує концепт як: інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, певним чином організовану одиницю пам'яті, що ідентефікує сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого. При цьому дослідниця підкреслює, що ядром концепту є поняття, фіксоване у вигляді пропозиційних структур і позначене певною номінативною одиницею. Водночас концепти зароджуються впродовж пізнавальної діяльності, відображають і узагальнюють досвід людини, підводячи інформацію під певні вироблені суспільством категорії та класи. Оскільки слово є засобом доступу до концептуального знання, то воно може представляти різні концепти, тому мова є доволі компактним засобом концептуалізації [11, с. 256]. Згадана дослідниця обґрунтовує власне бачення концепту крізь призму інформаційності та функціональності, підкреслюючи пізнавальну свідому людську діяльність, у процесі якої формуються концепти.

Внаслідок узагальнення теоретико-методичних підходів до вивчення поняття концепту у сучасній науці про мову, Олександра Газуда обґрунтувала власну його рецепцію «як оперативної одиниці мислення крізь призму багатоаспектності, передусім як ментального і мисленнєвого утворення, що базується на багатоманітності смислів у мовознавстві

і використовується у процесі когнітивної (пізнавальної) людської діяльності» [4, с. 42].

Ми приймаємо наведену вище дефініцію концепту згаданої дослідниці, як і її твердження про те, що концепт «зумовлює синергічний ефект передовсім на основі поєднання взаємозалежних наукових підходів у сфері когнітивної психології й когнітивної лінгвістики, що досліджують проблеми пізнавально-мисленнєвого характеру» [4, с. 42].

Стосовно лінгвокультурних параметрів концепту «військовий» в романі у віршах «Берест» Анатолія Шкуліпи варто зауважити, що лінгвокультурологічний підхід до осмислення лексичних явищ є достатньо напрацьованим у сучасному мовознавстві. Попри це, він залишається доволі перспективним, оскільки величезний масив мовного матеріалу (переважно сучасна українська література) ще не досліджені крізь призму означених кутів зору.

Ім'я автора роману у віршах «Берест» давно вже впізнаване серед тисяч яскравих зірок на горизонтах вітчизняної літератури, а написане ним цілком заслужено привертає до себе увагу читачів. Цікаві судження про його поезію у різний час залишили відомі письменники, критики й літературознавці – І. Качуровський, М. Слабошпицький, Л. Горлач, П. Сердюк та ін. Замітки, рецензії, статті, передмови й післямови до збірок і поетичних книг, літературний портрет А. Шкуліпи, дослідження основних мотивів його лірики і жанрів – все це склало б уже цілий том критичної літератури про художній доробок митця. Проте чимало проблем творчості поета досі вивчено недостатньо глибоко, окремі особливості ідіостилю, художнього світу Анатолія Шкуліпи – іще не розкриті й не прокоментовані. Немає наукових праць і про мовну картину його поетичних збірок і книг.

Поштовхом до написання роману у віршах «Берест» (2011) стало присвоєння ветерану війни Олексію Бересту звання «Герой України». Події в романі мають не епізодичний, а достатньо розгорнутий у сюжетній реалізації характер. Автор присутній у його сюжеті своєрідно, через ліричні відступи, філософські авторські монологи, які ніби підсвічують канву всього твору з різних боків і позицій, а також через вживання військової лексики й термінології – лінгвокультурних параметрів концепту «військовий».

Головна увага акцентується на центральному образі роману – Бересті. Щоб вирішити проблему життя людини після її фізичної смерті, А. Шкуліпа вдався до відомого у літературі прийому – переміщення людської душі в рай чи пекло, як і в «Божественній комедії» Данте Аліг'єрі, де душа небіжчика проходить через сім кіл пекла, перед тим, як потрапити до чистилища. Однак митець іде далі у своєму розумінні людського злочину: деяких героїв роману, як то Сталіна, не хоче приймати навіть пекло. Конфлікт твору автор визначає як одвічну боротьбу Добра і Зла, Правди і Кривди, Любові і Ненависті. На полі їх найзапеклішого бою він і вибудовує систему образів, де з одного боку – вільна Україна, а з іншого – її ненаситні недруги. За нею Берест, воїни, трудящий люд, а протидіють їм Гітлер, Берія, фашизм, слідчі, енкаведисти, корумпована влада будь-якого соціального устрою, покидьки суспільства.

А. Шкуліпа широко вдається до такого засобу творення як характеристика героя іншими персонажами. Про Береста говорять і друзі, й вороги (як не прикро – свої, за кого він не шкодував життя). Наприклад, учитель каже про юного Береста: *«Ні, таки романтик славний / З тебе вигранiться, хлопче...».* А голова колгоспу дає свою оцінку: *«Як і всі Берести, не лайдак ти... / Хто між перших зазначився рано, / Буде першим завжди і в усім!».*

Отак політична пихатість і чванство вождів викреслили зі списку героїв Великої Перемоги прізвище, яке взагалі мало стати наріжним каменем солдатської слави й хоробрості. І то, виявляється, дрібниця, що молодші сержанти Єгоров і Кантарія забиралися на рейхстаг по живому Бересту, як по драбині, і що саме він, лейтенант Олексій Берест, а не вони, знімав зі своїх штанів ремінь і прив'язував ним до статуї Вільгельма на куполі, тобто на самісінькому вершечку слави, прапор, який переможно засвітив не туди і осяяв своїм промінням зовсім не тих. І завадила цьому ще менша дрібничка. Сталіну конче потрібно було зробити героями росіянина і грузина, одним із яких він народився, а другим – усе своє життя прагнув стати. Берест же – українець – усі плани вождя щодо всеможної величі перекреслив

Типологія, зокрема й військової термінології, – дуже важливий процес мовознавства, оскільки за допомогою систематизації термінів можна виділити сфери та особливості вживання певних лексем. Здебільшого військові терміни класифікують за формою, функцією, використанням тощо. Також терміни мають особливий ступінь спеціалізації значень.

Тетяна Бикова, дослідниця військової лексики в художній літературі, виокремлює кілька основних функційних ролей використання військової лексики в письменстві: 1) відтворення реалістичності зображення подій: використання військової термінології дозволяє авторам створювати реалістичне та достовірне зображення воєнних сцен і ситуацій; 2) підкреслення драматизму та напруженості: специфічні терміни військової лексики можуть підсилювати драматизм сцен, надавати їм напруження та емоційність; 3) характеристика персонажів: військова лексика допомагає характеризувати персонажів, їхню військову дисципліну, навички й підходи до бойових завдань [1, с. 3].

На основі тексту «Берест» ми виділяємо дещо інші групи військової лексики за сферами вживання. Мовна об'єктивація аналізованого концепту здійснюється здебільшого через такі тематичні групи військової лексики:

– професійна військова лексика періоду Другої світової війни: *«Накривають ворожий дзот / своїми грудьми»; «Дав змогу нашим військам / підготувати плацдарм / для наступу / та подальшого оточення»; «Командир і заступник / політрука тієї ж роти»; «Треба було якнайшвидше ліквідувати прорив ворога»; «Твердо стояв / найвизначніший прапороносець / Великої Вітчизняної війни – / Олексій Берест»* та ін.;

– військові звання: «*Рядові лиш – як згасне атака»; «Хоч до цього погони носив лейтенантські»; «Задрібний у полковники»; «Генерал бадьорився і своїх підохочував»; «Політбюро, / Політпіке. / Немов хто лапу – на кадик. / І маршалам політгаплик. / Випробування нелегке»* тощо;

– військові назви на позначення тактичних підрозділів у війську для ведення бою: *«Розвідка все точно донесла. / На те ж вона і розвідка…»; «Знищення / шостої армії Паулюса»; «дивізія пішла»; «артилерія – Бог війни»; «Гойднувся до рейхстагу батальон»* тощо;

– військова зброя: *«Гранати не досягають цілі, / Кулями бетон не проб'єш. / А кулемет косить і косить»; «Атака на атаку… / Вал за валом… / Дзотівський кулемет не знає пощади»; «Автомат страшенно просить»* та ін.

Стосовно опозиції **свої – чужі**, то її лексичними репрезентантами в романі у віршах «Берест» А. Шкуліпи є такі номінації, зокрема й вторинні: на позначення **своїх** – *воїни, бійці, солдати, козаки, витязі, герої, люди зі сталі, Боги війни*.

Ось, скажімо, характеристика, воїнів-українців: *«Від героїв-українців / скоро буде ніде стати. / А од в'їдливих УПАвців / зовсім сон мій пропаде. / Не ховає навіть форма :/ козаки, а не солдати… / От же зілля невмируще!.. / Не затопчеться ніде!»* [12, с. 177].

Для ідентифікації **чужих** використано такі номінації: *фашисти, вбивці, варвари, кати, окупанти, душогуби* та ін.

Висновки. Отже, концепт «військовий» в романі у віршах «Берест» Анатолія Шкуліпи належить до основних і має високий ступінь актуалізації й доволі розмаїту систему лексичної репрезентації. Вербалізація лінгвокультурних параметрів концепту «військовий» спирається не лише на традиційні, усталені номена, але й на новотвори, що віддзеркалюють ставлення українського суспільства до своїх захисників.

Незважаючи на різні типології галузей використання військової лексики, ми виокремили такі її види за сферами використання: професійна військова лексика періоду Другої світової війни; військові звання; військові назви на позначення тактичних підрозділів у війську для ведення бою; військова зброя.

Використання концепту «військовий» у творі А. Шкуліпи сприяє унаочненню історичних реалій одного із завершальних етапів Другої світової війни – штурму рейхстага радянськими військами в Берліні у травні 1945 року і підняття над куполом цієї споруди прапора Перемоги; додає тексту багатошаровості, емоційності та глибини. Завдяки означеному мовному засобу, авторові твору вдалося глибше передати атмосферу історичних подій, розкрити характери головних (Олексій Берест) і другорядних персонажів (сержанти Єгоров і Кантарія, Сталін, Жуков, Гітлер, Берія, енкаведисти, трудящий люд та ін.) і створити враження безпосередньої присутності реципієнта в подіях, що розгортаються на полі бою.

Мультикультурний діалог історії та сучасності в романі у віршах «Берест» А. Шкуліпи дає підстави стверджувати, що мовотворчість поета є своєрідним палімпсестом, цілісною динамічною системою, органічним сплавом мови та культури.

Перспективи дослідження вбачаємо у продовженні вивчення лінгвокультурних параметрів концепту «військовий» в інших творах і збірках поезій А. Шкуліпи» (збірки «Озноб», «Навпроти» «Навстіж – як небеса»), написаних в останні роки.

Список літератури:

1. Бикова Т. Використання військової лексики у сучасній українській прозі (на матеріалі детективу Сергія Дзюби та Артемія Кірсанова «Позивний “Бандерас”»). *Вчені записки Таврійського національного університету. Сер. : Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74). № 4. Ч. 1. С. 1–5.
2. Волік Л. А. Специфіка військової лексики в англійській мові. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/14049372.pdf.
3. Гайдук Г. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики. URL: http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/ Philologia/3_117439.doc.htm
4. Газуда О. Поняття концепту в сучасній лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 22. Т. 1 : Мовознавство. Літературознавство. 2018. С. 40–44.
5. Літературознавча енциклопедія : У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
6. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд) : монографія / за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
7. Лукіянчук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2017. Вип. 66. С. 65–67.
8. Мельник П. П., Юрковська М. М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* 2015. № 4. С. 138–144.
9. Мельничук О. Д. Концепти як елементи семантики тексту. URL: http://studentam.net.ua/content/view/8783/97.
10. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем’єр, 2008. 332 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
12. Шкуліпа А. Г. Берест : Роман у віршах. Київ : Вид-во «Рада», 2011. 578 с.
13. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. Chicago. University of Chicago Press, 1980. 260 p.

Kuzmenko V. I. LINGUOCULTURAL PARAMETERS OF THE CONCEPT “MILITARY” IN ANATOLII SHKULIPA’S VERSE NOVEL “BEREST”

The study draws upon contemporary cognitive linguistic frameworks to investigate the structural and semantic configuration of the concept as a mental construct with high informational density, functioning as a fundamental unit in the processes of human cognition and linguistic categorization.

The research supports the theoretical position advanced by Oleksandra Hazuda, who emphasizes the multidimensional and dynamic nature of concepts. In this perspective, a concept is viewed as a mental-linguistic formation with culturally and historically conditioned semantics, realized through language in the course of cognitive and communicative activity. Such an approach situates the concept of military within the broader semiotic space of national and cultural identity.

This article presents a linguocognitive and linguocultural analysis of the conceptual domain military as represented in Anatolii Shkulipa’s verse novel “Berest” (*2011*).

The core of the analysis focuses on the lexical-semantic field of military discourse within the poetic narrative of Berest. It is established that the impetus for the work’s creation was the official posthumous recognition of Oleksii Berest as a “Hero of Ukraine”. The narrative is structured not as a sequence of isolated episodes, but as a coherent and ideologically charged poetic text, enriched by lyrical digressions, authorial metareflection, and philosophical commentary.

The military vocabulary employed in the text is subjected to functional and thematic classification. The study distinguishes the following lexical subsets :

Terminology of the WWII-era professional military register,

Lexemes denoting military hierarchy and rank structures,

Colloquial and substandard forms including jargon and military slang,

Directive and command lexicon used in tactical communication.

The author’s deliberate use of established nomenclature for combat units – such as “the army”, “division”, “battalion”, squadron, “airmobile forces”, “infantry”, and “artillery” – serves not only as a means of historical contextualization but also as a cognitive marker, contributing to the authentic reconstruction of the military worldview within the poetic framework.

Ultimately, the article posits that Shkulipa’s work exemplifies the integration of conceptual metaphor, military discourse, and cultural memory, with the concept of “military” unctioning as a key semiotic and ideational axis of the text.

Key words: *conceptual analysis, cognitive linguistics, military discourse, poetic narrative, terminological classification, linguocultural representation.*

УДК 811.161.2’373.21
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/11

Малюга Н. М.
Криворізький державний педагогічний університет

НОВІ ТОПОНІМІЧНІ НАЗВИ М. КРИВИЙ РІГ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ

У статті презентовано результати дослідження динаміки урбанонімів Кривого Рогу 2022–2024 рр. Умотивовано потребу раціонального впорядкування назв міського простору, що передбачає збереження актуальних та відновлення історичних назв, уславлення осіб та історичних подій. Аналіз урбанонімів засвідчує вплив суспільно-політичних і культурно-історичних явищ на формування топонімічного простору сучасного міста. Нові урбаноніми м. Кривий Ріг представлені такими групами: меморіальні, ідеологічні, кваліфікативні, локативні, темпоральні, апотропейні, символічні, асоціативні, ситуативні; чимало урбанонімів мають комбіновану мотивацію.

У переліку об’єктів урбанонімічної мережі Кривого Рогу найбільших змін зазнала група годонімів. Тенденційно переважають маркери, пов’язані з героїкою російсько-української війни, домінують перейменування антропонімічної групи, відбувається меморизація персоналій. У меморіальному топонімічному міському комплексі частка назв на честь персоналій, які жили, працювали чи народилися на Криворіжжі, помітно зросла. Виявилася сильною традиція присвоєння назв, мотивованих назвами місцевостей, продуктивними є найменування, які походять від назв предметів, речовин, матеріалів, пов’язаних із специфікою виробництва. Критерії (природничі, суспільно-політичні, історичні, культурні, етико-естетичні, лінгвістичні), якими послуговуються під час перейменування, реалізуються системно. Застосування окремих критеріїв проаналізовано через аналогію у світовій практиці присвоєння годонімів. Описано продуктивні моделі номінації. Обґрунтовано потребу створення довідкових виданнь, які б докладно інформували про нові назви сучасної вулично-дорожньої мережі міста Кривий Ріг.

Ключові слова: *критерій, мотивація, годонім, топонім, урбанонім, топонімічний простір, перейменування, Кривий Ріг.*

Постановка проблеми. Назви вулиць, площ не просто номінують внутрішньоміські об’єкти, вони формують образ міста, сучасного і водночас з історичним корінням, концепуально нового, без ідеологічних назв, якими радянська влада, як тавром, позначала кордони своєї присутності. Кривий Ріг нарешті позбувся маркерних урбанонімів, які тривалий час, попри статус незалежної держави, указували на маргінальність наших населених пунктів. Назріла потреба вивчення присвоєних нових топонімічних назв, що передбачає з’ясування їхньої соціальної сутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях українських мовознавців знайшли висвітлення питання, пов’язані з присвоєнням назв у топонімії, зокрема щодо принципів номінації (Д. Бучко [3]), принципів і критеріїв перейменувань (В. Лучик [7]). З’явилися розвідки про топоніми окремих населених пунктів (Г. Бачинська і М. Тишковець [1] аналізують урбанонімну систему Тернополя; А. Болдирева і Л. Яровенко [2] зосереджують свою увагу на лінгвістичному аспекті топоніміки Одеси; О. Тихоненко і І. Підгородецька [11] приділяють увагу структурним та словотвірним особливостям годонімів Харкова, а Л. Удовенко [13] звужує об’єкт дослідження, аналізуючи на мапі цього ж міста урбаноніми лише антропонімічного походження, тощо). Лінгвісти студіюють топонімічні назви «у лексико-семантичному, структурно-семантичному, психолінгвістичному, соціолінгвістичному та інших аспектах; з’ясовують напрями відродження загальнонаціонального культурного простору через зіставлення годонімів різних міст України» [11, с. 22].

Структурно-дериваційні та лексико-семантині особливості урбанонімів Кривого Рогу, їхнє функціонування були предметом дисертаційної праці А. Титаренко [10], однак після набуття чинності Законів України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», а також «Про засудження та заборону пропаганди російської

імперської політики в Україні та деколонізацію топонімії» мапа міста докорінно змінилася. Глибокі соціокультурні зрушення в українському суспільстві позначилися на топонімічному просторі населених пунктів, особливо великих, економічно розвинених міст, до яких належить Кривий Ріг. Тож не дивно, що окремі праці, у яких здійснено, зокрема, систематизацію географічних урботопонімів м. Кривий Ріг, виявлено закономірності їхнього розміщення та простежено еволюцію назв [5], застаріли. Виникла потреба аналізу перейменованих назв, їхньої кількісної та якісної характеристики за різними критеріями (вони не були об'єктом ґрунтовного вивчення). З огляду на сказане тема дослідження є актуальною.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати нові урбаноніми м. Кривий Ріг з урахуванням впливу суспільно-політичних процесів на їхній вибір, дати якісну і кількісну характеристику перейменованих назв.

Задля досягнення мети розв'язували такі завдання: виявити лексико-семантичні особливості нових топонімічних назв Кривого Рогу, з'ясувати їхню мотиваційну базу, дослідити морфологічну структуру урбанонімів, описати критерії їхньої номінації, визначити продуктивність типів з урахуванням екстралінгвальних чинників.

Виклад основного матеріалу. Під час розбудови міста Кривий Ріг і формування його системи урботопонімів часто виникали назви, внутрішня форма яких відбивала сутнісні характеристики географічного об'єкта, фізико-географічні особливості місцевості, тож такі назви «мають просторову прив'язку, нерідко відображають природні особливості території, свідчать про характер її заселення людиною і про природні багатства та інші географічні особливості території» [5, с. 197].

У дослідженні В. Казакова, І. Паранька, В. Шипунової, виконаному під час першої фази перейменувань в Україні (на теренах Дніпропетровщини, Кривого Рогу зокрема, ідея надання топонімічному простору національного індивідуального обличчя не мала підтримки ні в містян, ні в органах управління), тобто до активної фази перейменувальних процесів, указано, що з 1689 урботопонімів Кривого Рогу 524 (31%) належать до групи, яку автори називають географічними топонімами (урботопоніми, які походять від назв фізико-географічних об'єктів; пов'язані з фізико-географічними особливостями місцевості; які вказують на розташування відносно інших об'єктів; від назв міст і міських поселень тощо, загалом 26 категорій). Важливо зазначити, що група топонімічних назв, утворена від назв міст і міських поселень, нараховувала 243 одиниці, а це становить понад 46% від кількості так званих географічних топонімів [5, с. 195–196]. Звісно, серед цих одиниць домінують утворення від назв російських міст (112), тож під час перейменування 2022 року на хвилі патріотизму їх змінено. Для порівняння: назв вулиць, утворених від українських міст, на той час зафіксовано лише 67 [5, с. 197].

Загалом від часу набуття чинності Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» понад 850 урбанонімів Кривого Рогу змінили свою назву. Однак зауважимо, що чимала кількість топонімічних назв, зокрема й змінених у попередні роки, не відповідала чинним вимогам українського правопису, тож потребувала корегування запису і фіксації нової форми, тож 2024 року під час чергового етапу перейменувань відбулося усунення помилок.

Уповноважений із захисту державної мови підготував розширений список імен видатних творців, дослідників і популяризаторів української мови, пропонованих для увічнення в географічних назвах та об'єктах топоніміки [4]. Прикметно, що його опубліковано на офіційному сайті 21 лютого 2024 року, у Міжнародний день рідної мови (попередню редакцію датовано 27.06.2022).

Варто зауважити, що під час перейменувань 2022–2024 рр., покликаних дерусифікувати міський простір, громади, навіть не будучи обізнаними з реєстром славних імен українців, що творили нашу історію і гартували націю, ушанували своїх героїв у назвах об'єктів топоніміки. Проілюструємо на прикладі змін Кривого Рогу:

1) 2022 рік: вул. *Евенкійська* → вул. *Наталі Забіли*, вул. *Жигулівська* → вул. *Миколи Лукаша*, вул. *Кемерівська* → вул. *Євгена Чикаленка*, вул. *Ковровська* → вул. *Ірини Вільде*, вул. *Костромська* → вул. *Леся Курбаса*, вул. *Новгородська* → вул. *Олеся Гончара*, вул. *Тульська* → вул. *Івана Огієнка*, вул. *Уссурійська* → вул. *Миколи Хвильового*;

2) 2023 рік (затверджено в січні 2024 р.): вул. *Паустовського* → вул. *Миколи Вінграновського*, вул. *Успенського* → вул. *Ісмаїла Гаспринського*, вул. *Крамського* → вул. *Івана Драча*, вул. *Барбіна* → вул. *Левка Лук'яненка*, вул. *Третьякова* → вул. *Миколи Садовського*, вул. *Фонвізіна* →

вул. *Надії Світличної*, вул. *Шмідта* → вул. *Павла Скоропадського*, вул. *Толстого* → вул. *Василя Стуса*.

Як бачимо, спочатку територіальна громада позбавлялася географічної присутності країни-агресорки, а згодом – маркування українського міста знаками чужої культури, позначеної імперською ідеологією. Цей рух набрав обертів, тому можемо стверджувати, що національна ідея, якою мають керуватися органи місцевого самоврядування і громадяни під час добору нових назв, організації громадських обговорень та голосування, пустила глибоке коріння. 2024 року на мапі міста з'являються меморіальні назви, що мають символічне значення: вул. *Першотравнева* → вул. *Великого Кобзаря*, вул. *Шулейкіна* → вул. *Михайла Драгоманова*, вул. *Шарохіна* → вул. *Олени Пчілки*, вул. *Разенкова* → вул. *Олени Теліги*, вул. *Ушакова* → вул. *Івана Багряного*, вул. *Вартаняна* → вул. *Євгена Коновальця*, вул. *Мусоргського* → вул. *Романа Шухевича*.

Погодьмося, що Кривий Ріг не є носієм аграрної культури, це не місто-курорт, не культурна столиця. Вулиці ж міста формують його портрет, образ. Аналіз нових топонімічних назв підтверджує актуальність позиції дослідниці урбанонімії Кривого Рогу А. Титаренко: «Системноутворювальним елементом урбанонімного простору є урбанонім як ціннісно-орієнтоване ментальне поняття, що виконує адресно-ідентифікаційну, соціокультурну та культурно-історичну функції» [10, с. 6] (дисертацію захищено 2015 року). Тому ще раз наголосимо на потребі раціонально впорядкувати міський топонімічний простір, з одного боку, дбаючи про його очищення від чужого й нав'язаного колонізатором, а з іншого, – зберігаючи актуальні та відновлюючи історичні назви, уславлюючи осіб та історичні події. Саме такий збалансований підхід робить портрет міста упізнаваним й оригінальним.

Перейменування відбуваються за різними моделями. Скажімо, у межах кількісно найбільшої антропонімної групи таких можна виокремити три:

1) антропонім топонім (урбанонім) → новий антропонімний топонім (урбанонім);

2) відапелятивний топонім (урбанонім) → новий антропонімний топонім (урбанонім);

3) антропонім топонім (урбанонім) → новий топонім (урбанонім), мотивований загальною назвою.

Продуктивність виявляють двокомпонентні ґенітивні номінації «ім'я + прізвище», така модель творення меморіальних назв відповідає усталеній європейській практиці. Набувають продуктивності моделі «професія / звання + прізвище» (вул. *Археолога Тітова*, вул. *Академіка Кримського*, вул. *Лікарки Розуменко*, вул. *Архітекторки Мухачової*, вул. *Генерала Кульчицького*, вул. *Генерала Безручка*, вул. *Короля Данила*). Новим явищем стали багатокомпонентні назви: майдан *Пам'яті Загиблих Героїв*, парк *Першої Окремої Бригади Спеціального Призначення ім. Івана Богуна*, сквер *Військових Частин Державної Спеціальної Служби Транспорту*, вул. *129-ї Бригади Територіальної Оборони*, вул. *40го Батальйону «Кривбас»*, вул. *Гетьмана Якова Шаха*, вул. *Генерала Петра Григоренка* та ін.

Кривий Ріг розростався довкола шахт, рудників, гірничо-збагачувальних комбінатів, при цьому поглинаючи довколишні території. У процесі перейменування об'єктів вулично-дорожньої мережі знайшли відображення місцеві назви певних заселених територій, назви сіл, селищ. Такі топоніми Л. Савченко і М. Тахтаулова об'єднують в агломераційну групу [9, с. 128]. Збереження історичних назв у номінації вулиць (а під час перейменування широко застосовано агломераційні назви) якісно позначилося на самобутньому портреті міста. Наприклад: вул. *Зеленопільська* ← село Зелене Поле (колишня німецька колонія Грінфельд, яка входила до складу Веселотернівської волості), вул. *Новопетриківська* ← село Петрикове (із нього починалося будівництво Північного ГЗК), вул. *Сергіївська* ← село Сергіївка (межує з мікрорайоном Даманський; жителі села прийщли на відбудову криворізьких копалень у 50-х рр. XX ст.), пров. *Довгіївський* ← село Довгіївка (у цьому селі розташовувався рудник, де в 70-х рр. XX ст. добували уран; у провулку мешкають сім'ї гірників рудника), вул. *Веселі Терни* ← житловий масив Веселі Терни та ін.

Продуктивними є найменування, які походять від назв предметів, речовин, матеріалів, пов'язаних із специфікою виробництва Кривого Рогу: вул. *Агломератна*, вул. *Аркозова*, вул. *Базальтова*, вул. *Буровугільна*, вул. *Доломітова*, вул. *Кварцитна*, вул. *Магнетитова*, вул. *Піщана*, вул. *Сланцева*, вул. *Яшмова*.

На думку науковців, під час надання нових топонімічних назв слід керуватися низкою критеріїв (класифікація В. Лучика [7, с. 30–32]), які мають реалізовуватися системно. Ці критерії об'єднано в групи:

– природничі (фізико-географічний; рослинний; тваринний);

– суспільно-політичні (державність; патріотизм; демократизм);

– історичні (історична справедливість; об'єктивність; значущість);

– культурні (автохтонність; матеріальність; духовність);

– етико-естетичні (моральність; толерантність; милозвучність);

– лінгвістичні (етимологічний; грамотність; оригінальність).

У Кривому Розі актуалізовано принцип називання лінійних об'єктів за фізико-географічним критерієм, своєю чергою це «засвідчує звернення до адресних та інформаційних функцій топонімів» [6, с. 187]. Підтримуємо думку В. Лучика, що це один із шляхів відродження і розбудови автентичної топонімної системи України [7, с. 31]. Задля порівняння простежимо застосування фізико-географічного критерію в годонімах Праги на прикладі мікрорайону Сухдол (Suchdol): *K Transformátoru, Ke Střelnici, K Horoměřicům* (чеськ. прийменник *к* (варіант *ke*) відповідає укр. *до* й уживається на позначення напрямку: до трансформатора, до тиру, до розташованого одразу за межею міста села Горомержице відповідно), *Za Hájem, Za Hřištěm* (проходить за гаєм, за ігровим майданчиком), *Pod Rybníčkem, Pod Vinicemi* (проходить під рибним ставочком, під виноградниками), *Nad Spáleným mlýnem, Nad Mohylou* (над згорілим млином, над курганом), *U Roztockého háje, U Nového Suhdola* (розташована в межах певного просторового об'єкта, тобто проходить Розтоцьким гаєм, Новим Сухдолом) тощо. В урбанонімах такого типу «природно представлені властивості денотата» [6, с. 187], вони за своєю природою об'єктивні. Про досвід таких описових найменувань перших вулиць Харкова в імперський період (за структурою «прийменник із локативним значенням + апелятив-орієнтир») пишуть О. Тихоненко та І. Підгорецька [11, с. 23]. Якщо проаналізувати старі карти м. Кривий Ріг дорадянського періоду, нескладно помітити, що природничі критерії, зокрема й фізико-географічний, застосовувалися активно, доки через так звану ідеологічну доцільність не набули пріоритету суспільно політичні критерії.

Щодо назв внутрішньоміських об'єктів у суспільно-історичних умовах, що склалися, чи не найважливішим є дотримання таких основних принципів топонімної номінації: по-перше, «у процесі повернення природного стану топонімній системі України необхідно керуватися логікою історичного розвитку суспільства та науково-обґрунтованими критеріями і спиратися на відповідні законодавчі засади», а по-друге, «втілення в життя такої програми повинно враховувати світовий досвід, результати соціологічних опитувань і супроводжуватися роз'яснювальною роботою» [7, с. 30].

Згідно з мотиваційною класифікацією, запропонованою М. Торчинським [12, с. 464–496], нові урбаноніми Кривого Рогу представлені такими групами:

– меморіальні (увічнюють пам'ять людей): вул. *Христини Алчевської*, вул. *Катерини Білокур*, вул. *Архипа Куїнджі*, вул. *Андрея Шептицького*, вул. *Пінхаса Хадака*, вул. *Джохара Дудаєва*, вул. *Джона Маккейна*, вул. *Родини Симиренків*, вул. *Ханів Ґераїв*;

– ідеологічні (пов'язані з філософськими, політичними, правовими, релігійними поглядами різних груп соціуму, прославляють основні постулати сучасності): вул. *Гербова*, вул. *Лемківська*, вул. *Бойківська*, вул. *Великодня*, вул. *Спасівська,* вул. *Небесної Сотні*, вул. *Захисників Азовсталі*, вул. *16 Липня* (16 липня 1990 року ухвалено Декларацію про прийняття суверенітету України); пров. *Нескорених*, майдан *Пам'яті Загиблих Героїв*, майдан *Захисників Криворіжжя*, сквер *Захисників Українського Неба*;

– кваліативні (виникають на основі різних характеристик денотата): вул. *Заможна*, вул. *Маленька*, вул. *Міжбалкова*, вул. *Краєвидна*, вул. *Пейзажна*, вул. *Проїзна*, вул. *Терасна*, пров. *Співочий*;

– локативні (ураховано місцезнаходження денотата): вул. *Кутова*, вул. *Відвальна*, вул. *Гімназична*, пров. *Гімназичний*, вул. *Ботанічна* (проходить повз Криворізький ботанічний сад НАН України), вул. *Титенська* (поряд Титенський ставок), пл. *Кільцева* (кільцеваа зупинка тролейбусів), просп. *Університетський*;

– темпоральні (ураховано часову характеристику денотата): вул. *Літня*, вул. *Світанкова*, пров. *Червневий*;

– апотропейні (оніми своїм змістом наче накреслюють позитивні перспективи, які може мати денотат такого найменування): вул. *Романтична*, вул. *Сімейна*, вул. *Сміливa*, вул. *Фестивальна*, вул. *Злагоди*, вул. *Наснаги*, пров. *Натхнення*;

– символічні (мотивація будується на певних конотаціях, пов'язаних зі змістом твірної лексеми, ці додаткові семантичні відтінки трансформують оніми в символи): вул. *Просвіти*,

вул. *Червоної Калини*, вул. *Червоної Рути*; вул. *Наталки Полтавки*, вул. *Козака Рога*, вул. *Козака Мамая*;

– асоціативні (виникають за аналогією до інших назв або реалій, подібність до яких є переважно індивідуальною, відтак і встановлювані асоціації теж індивідуальні): вул. *Метеоритна* (як нагадування про Тернівську астроблему), вул. *Канадська*, вул. *Опішнянська*, вул. *Синевирська*, вул. *Чорнобаївська*;

– ситуативні (виникають спорадично, на основі певної життєвої ситуації, актуальної в певний момент; мотивуються певними фрагментами дійсності, які швидко забуваються): вул. *Кавова*, вул. *Казкова*, вул. *Акордна*, вул. *Лазурова*, вул. *Стожарів*, вул. *Вишень*, пров. *Порічки*.

Чимало урбанонімів мають комбіновану мотивацію, це переважно складні і складені назви, компоненти яких указують на різні ознаки, покладені в їхню основу, як-от: вул. *Підрозділу «Альфа»*, вул. *Зимових Походів*, вул. *Вільної Ічкерії*, вул. *Гідності і Свободи,* вул. *Балка Сербинова*, парк *Першої Окремої Бригади Спеціального Призначення ім. Івана Богуна*, сквер *Військових Частин Державної Спеціальної Служби Транспорту* та ін.

На вибір нових топонімічних назв впливають позамовні чинники, зокрема, соціокультурні, політичні, етноісторичні. У Кривому Розі тенденційно переважають маркери, пов'язані з героїкою російсько-української війни, домінують перейменування антропонімічної групи, відбувається меморизація персоналій. Меморіальні назви, утворені від власних імен і прізвищ, за незначними винятками присвоюють символічно, на честь персоналії, а не за місцем проживання (йдеться насамперед про годоніми). Категорію «персоналії» варто поділити на підкатегорії: постаті, пов'язані з 1) Кривим Рогом і Криворіжжям; 2) Україною; 3) світовою історією. У першій підкатегорії виокремлюємо тематичні групи «Видатні місцеві діячі», «Воїни-захисники України», другу підкатегорію формують назви із символікою українських цінностей «Українські національні герої», «Українські науковці», «Українські письменники», «Українські художники», «Українські композитори» й т. ін., третя підкатегорія представлена назвами на честь видатних діячів світу та цивілізаційних досягнень представників різних народів, зокрема, «Лідери, які зробили внесок в історію сучасного світу», «Науковці, дослідники, що залишили слід у світовій історії». Усі антропонімічні назви є частиною меморіального топонімічного міського комплексу, де частка назв на честь персоналій, які жили, працювали чи народилися на Криворіжжі, помітно зросла.

Виявилася сильною традиція присвоєння годонімів, що походять від назв місцевостей, «такі назви підтверджують закоріненість міста в історії та продовжують тяглість традиції» [8, с. 81]. Шлях від апелятива до годоніма часто йде через мікротопонім (трансонімізація). Наприклад, вул. *Окунівська*, вул. *Окунівка*, вул. *Галковка*, вул. *Верабівська* утворено від назв історичних районів Кривого Рогу *Окунівка*, *Галковка*, *Верабове* відповідно.

Мотиваційною базою географічної назви може бути загальна назва (апелятив), тоді слід говорити про топонімізацію апелятива, а також будь-яка інша власна назва (онім), тоді маємо справу з процесом трансонімізації. Трансонімізація полягає в переході власних назв з одного розряду в інший, наприклад, вулиця *Цибульська Рудня* отримала свою назву на згадку про рудник з однойменною назвою, який функціонував у XIX ст. неподалік цього місця; вулиця *Вечірній Кут* походить від однойменної вантажно-пасажирської залізничної станції Криворізької дирекції придніпровської залізниці. З іншого боку, назви церков часто у своїй основі мають імена святих, однак це не є підставою стверджувати, що назва вулиці, наприклад, *Святогеоргіївська*, утворена від імені Святого Георгія; вона мотивована назвою релігійної установи, неподалік якої проходить.

Україна не має усталеної практики називання за номером, як-от у Нью-Йорку. Там годоніми, що йдуть із південного заходу на південний схід, отримали назву авеню: *First Avenue* / *1st Avenue*, *Fifth Avenue* / *5th Avenue*; вулиці, прокладені перпендикулярно до них, у своїй назві містять порядковий номер і номенклатурну назву: *60th Street*, *61st Street*, *62nd Street*, *63rd Street*. *Avenue* та *Street* в англійській мові співвідносяться як проспекти та вулиці в українській відповідно. Особливістю Кривого Рогу є те, що квантитативний компонент у найменуваннях районів (*Східний-1*, *Східний-2*, *Східний-3*, *4-ий Зарічний*, *5-ий Зарічний*) і кварталів (*17-ий квартал*, *44-ий квартал*, *98-ий квартал*, *129-ий квартал, 173-ий квартал* тощо) став базою для продукування інших назв внутрішньоміських об'єктів, зокрема, найменування площі – *95-ий Квартал*.

Висновки. Аналіз урбанонімів засвідчує вплив суспільно-політичних і культурно-історичних явищ на формування топонімічного простору сучасного міста. Під час перейменувань 2022–2024 рр. найбільших змін зазнала група годонімів – назв вулиць, проспектів, провулків. Станом на сьогодні відсутні довідкові видання, які б докладно інформували про нові назви сучасної вулично-дорожньої мережі міста Кривий Ріг. Роз'яснення потребують урбаноніми антропонімічного походження, саме вони переважають серед усіх перейменувань. Вочевидь, недостатньо лише глорифікувати особистість у внутрішньоміській назві. Слід докласти зусиль, аби містяни могли читати гіпертекст свого міста, сформований різними поколіннями. Урбаноніми є мовним явищем, їхнє продукування спирається на концептуальний аналіз власних назв, нехтування ж науковими підходами свідчить про політизованість перейменувального процесу.

Список літератури:

1. Бачинська Г., Тишковець М. Урбанонімна система міста Тернополя. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2014. Вип. II (24). С. 15–18.
2. Болдирева А. Є., Яровенко Л. С. Топоніміка м. Одеси: лінгвістичний аспект. *Записки з романо-германської філології.* 2023. Вип. 1 (50). С. 15–28.
3. Бучко Д. Г. Принципи номінації в топонімії України. *Українське мовознавство.* 1991. № 18. С. 60–73.
4. Доповнений список імен видатних творців, дослідників і популяризаторів української мови, пропонованих для увічнення в географічних назвах та об'єктах топоніміки. URL: http://surl.li/qtqgv
5. Казаков В. Л., Паранько І. С., Шипунова В. О. Географічні урботопоніми міста Кривого Рогу. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : матеріали Міжнародної наук. конф., Кривий Ріг, 5–6 листопада 2009 р. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С. 193–198.
6. Кравченко Л., Романюк Ю. Перейменування вулиць і провулків у Романівському районі Житомирської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль : Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 184–189.
7. Лучик В. Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 28–33.
8. Прокопов В. Перейменування вулиць міста Дніпра (кількісний та якісний аналіз). *Історія Дніпровського Надпоріжжя* : матеріали доповідей XIII Дніпропетровської обласної історико-краєзнавчої конф., 27–28 жовтня 2023 р. [Електронне видання]. Дніпро : Середняк Т. К. 2023. С. 77–82. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/19(1).pdf
9. Савченко Л., Тахтаулова М. Базові характеристики комплексного історичного дослідження топоніміки українського міста (на прикладі Харкова). *Місто: історія, культура, суспільство*. *Е-журнал урбаністичних студій.* 2019. №6 (1). С. 121–133. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/misto_2019_6_12.pdf
10. Титаренко А. А.Урбанонімія Кривого Рогу: структура, семантика, функціонування : автореф. … дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.
11. Тихоненко О. В., Підгородецька І. Ю. Структурні та словотвірні особливості годонімів Харкова. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2022. № 53. Т. 2. С. 22–26.
12. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.
13. Удовенко Л. О. Урбаноніми антропонімічного походження на мапі сучасного Харкова. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2020. Вип. 30. С. 94–107.

Maliuga N. M. NEW TOPONYMS IN THE CITY OF KRYVYI RIH: THE LINGUISTIC ASPECT OF RENAMING

The article presents the results of a study on the dynamics of urbanonyms in Kryvyi Rih during 2022–2024. It substantiates the need for the rational organization of the city's spatial names, which includes preserving relevant and restoring historical names, as well as commemorating notable individuals and historical events. The analysis of urbanonyms demonstrates the influence of socio-political and cultural-historical phenomena on the formation of the toponymic landscape of the modern city.

The new urbanonyms of Kryvyi Rih are categorized into the following groups: memorial, ideological, qualitative, locative, temporal, apotropaic, symbolic, associative, and situational; many urbanonyms are based on combined motivations.

Among the elements of Kryvyi Rih's urbanonymic network, the group of hodonyms (*street names*) *has undergone the most significant changes. There is a clear trend toward markers associated with the heroism*

of the Russo-Ukrainian war. Renaming within the anthroponymic group dominates, accompanied by a process of memorialization of individual figures. In the city's memorial toponymic complex, the proportion of names honoring individuals who lived, worked, or were born in the Kryvyi Rih region has significantly increased.

A strong tradition of naming places after localities is evident, while names derived from objects, substances, and materials associated with local industry also prove to be productive. The criteria used for renaming – natural, socio-political, historical, cultural, ethical-aesthetic, and linguistic – are applied systematically. The use of certain criteria is analyzed through comparisons with international practices in assigning hodonyms. Productive naming models are described.

The article also substantiates the need to create reference publications that would provide detailed information about the new names in the modern street and road network of Kryvyi Rih.

Key words: *criterion, motivation, hodonym, toponym, urbanonym, toponymic space, renaming, Kryvyi Rih.*

УДК 811.161.2’367.622:81’42:81’37
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/12

Митяй З. О.
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАТИВНО-СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ ПРЕДМЕТНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлено категорійно-функційну специфіку мовних одиниць граматичного рівня мови на позначення предметності в сучасній українській мові. Це системні утворення, об’єднані спільною семантикою. Розглянуто взаємозв’язок між традиційними морфологічними поняттями й основними поняттями функційного синтаксису. Проаналізовано узагальнення типології категорійного значення предметності в сучасній українській мові. З’ясовано, що значущість подібного підходу до вивчення, зокрема, іменника як морфологічного класу слів полягає в тому, що створення внутрішньомовної типології категорійної семантики субстантива дозволяє систематизувати номінативні одиниці, об’єднані цим значенням, виявити периферійні елементи, здатні продукувати регулярні вияви субстантивного характеру. Лише за наявності такої внутрішньомовної типології можливо в повному обсязі провести порівняльний аналіз субстантивів у різноманітних функційних сферах сучасної української мови. Виявлено центральні та периферійні компоненти мовної системи, які здатні реалізувати предметну сему. Морфологічним ядром цієї категорії відмінювані іменники і займенникові іменники. Конструктивні властивості морфологічної предметності активно проявляються при створенні похідних номінативних одиниць, синтетичних (*похідні іменники*) *та аналітичних* (*мовленнєві аналітичні конструкції із займенниками*). *Об’єктивація значення предметності відбувається за умови, коли номінативні одиниці, в структурі яких субстанціальність формально виражена або в одиницях мови, в структурі яких не спостерігається формальних засобів вираження предметності та де субстантивне ономасіологічне підґрунтя виявляється лише за семантичною і синтаксичною позицією у граматичній конструкції та висловлюванні. Доведено, що предметність виступає комунікативно-семантичною категорією, яка по-різному виявляє себе на різних рівнях мови. що засіб об’єктивації предметного значення визначає внутрішню форму субстантивних номінативних одиниць, їхню граматичну структуру, а також семантичний потенціал під час комунікації.*

Ключові слова: *категорійно-функційна специфіка, значення субстантивності, системні утворення, внутрішньомовна типологія, формальний рівень, функційний рівень, комунікативний підхід.*

Постановка проблеми. Характерною для досліджень останніх років є концентрація наукової парадигми на категорійно-функційній специфіці мовних одиниць граматичного рівня сучасної української мови, що знаходиться в полі зору функційної граматики. Наукові розвідки спрямовані на дослідження системних утворень, що можуть об’єднуватися спільною семантикою, як, наприклад, предикатні і непредикатні знаки, одиниці мови на позначення локативних, темпоральних відношень тощо. Необхідність вивчення структурної і функційної неоднорідності значення субстантивності зумовлена теоретичними і практичними завданнями. Сучасний етап розвитку граматичних досліджень характеризується досягненнями у вивченні семантичного аспекту морфології дієслова та іменника. При цьому виникає певний дисонанс між традиційними морфологічними поняттями й основними поняттями функційного синтаксису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Граматичні концепції О. О. Потебні про мовне наповнення категорійної семантики на морфологійному рівні граматичної системи мови втілено в сучасних напрацюваннях вітчизняних науковців: І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, М. В. Мірченка, та багатьох інших.

Підґрунтям нашої розвідки слугують праці І. Вихованця, який у співавторстві з К. Городенською вперше опрацював питання семантичної структури речення [1]. Його наукові

напрацювання сприяли вивченню морфології на синтаксичному підґрунті.

Дослідження українських учених спрямовані на встановлення «змістових ознак категорійних одиниць, що дає змогу простежити внутрішні й зовнішні системні зв'язки між компонентами категорійно-морфологічного апарату, взаємодію категорій різних частин мови та стосунок категорійного комплексу до різноманітних типів синтаксичних конструкцій» [3]. Таку думку підтримує і М. Мірченко, наголошуючи на взаємодії синтаксичних і морфологічних категорій «в кожному тексті, в кожній синтаксичній категорії» [5].

Методичними настановами в галузі семантичного дослідження морфології, викладеними в їхніх роботах, будемо послуговуватися при узагальненні типології категорійного значення предметності. Розглядаємо його як мовне наповнення інтерпретаційного характеру.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення типології категорійного значення предметності в сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. Практична значущість подібного підходу до вивчення, зокрема, іменника як морфологічного класу слів убачаємо в тому, що створення внутрішньомовної типології категорійної семантики субстантива дозволить систематизувати номінативні одиниці, об'єднані цим значенням, виявити периферійні елементи, здатні продукувати регулярні вияви субстантивного характеру. Лише за наявності такої внутрішньомовної типології можливо в повному обсязі провести порівняльний аналіз субстантивів у різноманітних функційних сферах сучасної української мови.

Підхід до вивчення категорій мови та семантичного наповнення мовних одиниць у взаємозв'язку з мисленнєвим, поняттєвим змістом, що має антропологічний характер, є центральним для такої галузі, як когнітивна лінгвістика. Хоча конкретного «єдиного» науковця, який би першим і виключно запропонував саме такий підхід, виділити складно (це результат розвитку наукової думки), ця ідея поступово формувалася та розвивалася завдяки працям багатьох видатних вчених. Особливо варто відзначити таких діячів, які закладали основи для цього напрямку: Вільгельм фон Гумбольдт (XIX століття) – німецький філософ, ідеї якого про внутрішню форму мови, про те, що мова є не просто засобом спілкування, а активним процесом формування думки, що мова впливає на мислення і світосприйняття, є фундаментальними для антропологійного та когнітивного підходів. Олександр Потебня (XIX століття) – український лінгвіст, який розвивав ідеї Гумбольдта, приділяючи велику увагу взаємозв›язку мови, мислення та культури, внутрішній формі слова. Праці Олександра Потебні є основоположними для розуміння взаємозв›язку мови, мислення та культури, а також для розвитку антропоцентричного підходу в мовознавстві. Потебня наголошував на тому, що мова є не лише засобом вираження думки, а й активним інструментом її формування, а значення слова є результатом колективного досвіду та інтерпретації світу певним мовним колективом.

У сучасному мовознавстві дослідження комунікативних та семантичних категорій посідає одне з ключових місць, адже розуміння того, як мова структурує думку та передає смисли, є фундаментальним для пізнання природи людського спілкування. Комунікативно-семантична категорія предметності досліджується як фундаментальний аспект мови, що відображає здатність мовних одиниць позначати об'єкти реальної або ірреальної дійсності в процесі комунікації. Це поняття є важливим для когнітивної, функціональної та комунікативної лінгвістики, оскільки воно показує, як мова структурує наше сприйняття світу та як ці структури використовуються для передачі смислів у спілкуванні.

Категорія предметності не зводиться лише до іменників як назв предметів. Вона охоплює всі мовні засоби, що здатні виступати в ролі носія певного змісту, який може бути осмислений як об›єкт (предмет) думки або мовлення. Це можуть бути іменники, що безпосередньо позначають предмети, явища, абстрактні поняття; займенники: вказують на предмети, не називаючи їх прямо; субстантивовані одиниці, які набувають функцій іменника, і навіть словосполучення та речення можуть цілісно виступати як носії предметного значення (*прихід весни, те, що він сказав*).

Семантичний аспект зосереджується на тому, що саме означає мовна одиниця, як вона співвідноситься з позамовною дійсністю (референція) і які внутрішні смислові компоненти вона має. Наприклад, категорія неозначеної предметності (як у реченні *Хтось прийшов*) досліджує, як мова виражає нечітке або невизначене посилання на предмет.

Комунікативний аспект розглядає, як категорія предметності функціонує в реальному мовленнєвому акті, яку роль вона відіграє у передачі інформації, побудові дискурсу, взаємодії між

учасниками спілкування. Наприклад, вибір конкретного способу вираження предметності може залежати від інтенції мовця, контексту, ступеня відомості про предмет для співрозмовника.

І. Вихованець, К. Городенська приділяють значну увагу функційно-семантичним категоріям, їхній взаємодії та реалізації в комунікативних актах. Вони розглядають граматичні категорії не лише як формальні одиниці, а й як функційно-семантичні комплекси, що мають певне значення і виконують конкретні функції в мовленні. У цьому контексті категорія предметності потрактовується значно ширше. Вона охоплює всі мовні засоби, що здатні виражати «об'єктність» або «субстанційність» у реченні, тобто позначати те, про що йдеться, або те, на що спрямована дія.

У «Теоретичній морфології української мови» автори підкреслюють, що граматичні категорії варто розглядати з урахуванням семантичної або формально-граматичної домінанти їхнього змісту, а також синтаксичної або несинтаксичної спрямованості. Це означає, що предметність вивчається не ізольовано, а в її взаємодії з іншими категоріями та на різних рівнях мовної системи (лексичному, морфологічному, синтаксичному) з огляду на її роль у комунікації. Простежується думка про те, що комунікативно-семантична категорія предметності в сучасній українській мові є складною системою, яка реалізується через різноманітні мовні засоби і відіграє ключову роль у формуванні смислу висловлювання та забезпеченні ефективної комунікації [1].

Тісно переплітаються з ідеями попередніх авторів праці Анатолія Загнітка, який розглядає мовні явища не лише з точки зору їхньої форми, а й з позиції їхніх функцій у мовленні та комунікації. У працях «Теоретична граматика сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис» (2011), «Мовний простір граматики» (2018) та ін., він підкреслює, що граматичні категорії, включно з категорією предметності, реалізують свій потенціал у цілісних функційно-семантичних парадигмах. Це означає, що предметність не є статичною, а динамічно взаємодіє з іншими категоріями, набуваючи різних смислових відтінків залежно від комунікативної ситуації. Науковець аналізує семантико-синтаксичні відношення, де предметність може бути виражена непрямими відмінками, прийменниковими конструкціями, а також іншими засобами, що позначають учасників ситуації (агенс, пацієнс, реципієнт тощо). Він закцентовує увагу на взаємозв›язку між морфологічними категоріями (як-от рід, число, відмінок іменника) та їхньою реалізацією на синтаксичному рівні. Показує, як ці морфологічні ознаки впливають на синтаксичні функції слів і, відповідно, на комунікативний зміст речення. Зокрема, у «Синтаксисі української мови. Теоретико-прикладний аспект» (2010, у співавторстві з Галиною Мироновою), розглядаються різні аспекти синтаксичних одиниць та їхня категорійна характеристика, що безпосередньо стосується вираження предметності. А. Загнітко глибоко вивчає комунікативно-прагматичні аспекти мови. Він розглядає, як мовні одиниці, що виражають предметність, використовуються для досягнення певних комунікативних цілей. Його дослідження стосуються не лише того, що позначає предметність, а й того, як вона впливає на сприйняття повідомлення адресатом, як формуються тема і рема висловлювання. Наголошує, що ситуативно-комунікативні та прагматичні чинники є визначальними при аналізі вторинних реалізацій мовних форм [4]. Напрацювання А. Загнітка в контексті комунікативно-семантичної категорії предметності доповнюють і розширюють погляди К. Городенської та Р. Вихованця, підкреслюючи системний, функційний та комунікативно-прагматичний характер цієї категорії в сучасній українській мові. Він демонструє, що предметність є не просто граматичною ознакою іменника, а складною системою, що реалізується на різних рівнях мови і має вирішальне значення для успішної комунікації.

У цій царині слід звернути увагу на наукові напрацювання Миколи Мірченка. У фундаментальних працях, таких як «Структура синтаксичних категорій» (2004), «Синтаксичні категорії речення» (докторська дисертація, 2002), а також у численних статтях, детально розглядає природу граматичних категорій, зокрема й категорію субстанціальності (предметності), у системі речення. Він підходить до цього питання з позицій функційної та категорійної граматики, що дає змогу виявити не лише формальні, а й змістові та комунікативні аспекти. Ним змодельовано триаспектну систему та структуру синтаксичних категорій. Він виділяє предикатність (ознаковість) та субстанціальність (предметність) як одні з ключових категорій, до яких долучає також валентність і семантико-синтаксичну елементарність / неелементарність. Такий підхід дозволяє розглядати речення як складну структуру, де різні категорійні величини взаємодіють і переплітаються, маючи різні форми та способи реалізації. М. Мірченко стверджує, що синтаксичні категорії

є «ранговим членуванням категорійних величин», а їхня «ієрархія категорійних функцій відображає визначальні риси граматичного ладу сучасної української мови» (з анотації до праці «Структура синтаксичних категорій») [5]. Це означає, що предметність розглядається не просто як властивість іменника, а як функція, що може бути виражена різними мовними засобами у залежності від її ролі у реченні та комунікації. Науковець звертає увагу на те, що категорія об'єктності в реченні виявляється у протиставленні категорії суб'єктності. Він зазначає, що суб'єктно-об'єктні функції зумовлюються змістовою валентністю предиката. Це підкреслює семантичний характер цих категорій та їхній зв'язок із дієсловом як центром речення, що «керує» синтаксичними позиціями та зумовлює способи їхнього семантичного і морфологічного оформлення. Праці автора тісно пов'язані з комунікативною лінгвістикою. Він розглядає комунікативну структуру речення з його синтаксичними категоріями, включаючи такі, що мають комунікативну орієнтованість (як-от предикативність, модальність, особа, настанова). Це означає, що категорія предметності аналізується не лише з точки зору того, що вона позначає, а й того, як вона впливає на передачу інформації, актуальне членування речення (тема-рема) та загальну ефективність комунікативного акту. Він зауважує, що «комунікативна мета зумовлює породження цілого і призначення кожного компонента в структурі – його прагматичну функцію» [5].

М. Мірченко робить значний внесок у вивчення комунікативно-семантичної категорії предметності, розглядаючи її як невід'ємний складник комплексної системи синтаксичних категорій, що функціонують у мовленні з метою передачі певних смислів та забезпечення ефективної комунікації. Його роботи підкреслюють взаємозв'язок між формою, значенням і функцією мовних одиниць у процесі спілкування.

Не залишилася досліджувана категорія поза увагою і закордонних дослідників. На міжнародному рівні проблематика категорії предметності, її комунікативних та семантичних аспектів вивчається в рамках таких напрямків, як функціональна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, теорія мовленнєвих актів, корпусна лінгвістика та семантичний синтаксис. Серед визначних зарубіжних дослідників, чиї ідеї впливають на розуміння цієї категорії, можна назвати Андре Мартіне (André Martinet) – засновника функційної лінгвістики, чиї ідеї про функціональне навантаження мовних одиниць та принцип мовної економії є релевантними для аналізу вираження предметності.

Рональд В. Ленекер (Ronald W. Langacker) є однією з центральних фігур у розвитку когнітивної граматики – напряму в лінгвістиці, який радикально змінив погляд на мову, інтегруючи її в загальну систему пізнавальних процесів людини. Його підхід до категорії предметності (номіналів) є фундаментальним для розуміння того, як ми концептуалізуємо світ і виражаємо його в мові. Для нього мова – це не автономна формальна система, що керується абстрактними правилами, а невід›ємна частина людського пізнання. У його когнітивній граматиці (Cognitive Grammar) значення не є об'єктивною істиною чи логічною дедукцією, а концептуалізацією, заснованою на людському досвіді, нашій здатності інтерпретувати ситуації різними способами та процесах уяви й ментального конструювання. Він переносить фокус з формальних синтаксичних описів на ментальні процеси, що стоять за створенням і розумінням мовних одиниць. Для Ленекера іменник – це не просто частина мови, а фундаментальний спосіб людської когніції, який дозволяє нам виділяти і концептуалізувати «речі» у нашому досвіді, незалежно від їхньої матеріальної природи. Його теорія забезпечує потужну рамку для аналізу того, як мова відображає і формує наше сприйняття реальності.

Такі дослідження підкреслюють динамічний характер мовних категорій та їхню орієнтованість на потреби спілкування.

Доцільним видається використання розробленої у функційній морфології методики аналізу мовних об'єктів, організованих за допомогою польового структурування, що допомагає схарактеризувати систему номінативних засобів української мови, функційно об'єднаних спільною семантикою предметності.

Категорійне значення субстантива ґрунтується на предметній семі, яку містить цілий номінативний клас слів. На комунікативному рівні при онамасіологічному членуванні тексту не завжди існує відповідник, що відповідає категорійному значенню іменника, як і будь-якої іншої частини мови і яке задовольняє мету висловлювання. В україністиці крім основних, морфологічних засобів позначення предметності існують периферійні засоби предметної номінації. Вони зазвичай формуються в процесі мовлення і спрямовані на конкретну мовленнєву ситуацію з огляду на наміри мовника, хоча на відміну від класу дієслів субстантиви комунікативно не орієнтовані.

Висновки. Отже, предметне значення субстантивів комунікативно не диференційоване внутрішньослівними морфологічними засобами. Відповідно, тільки під час комунікації реалізуються всі якості мови, починаючи від звучання та закінчуючи складним семантичним механізмом однозначного вияву змісту конкретних мовленнєвих актів.

Спостереження над засобами вираження предметності в субстантивних номінативних одиницях дозволяють зробити такі висновки. Предметність виступає комунікативно-семантичною категорією, яка по-різному виявляє себе на різних рівнях мови. Морфологічним ядром цієї категорії відмінювані іменники і займенникові іменники. Конструктивні властивості морфологічної предметності активно проявляються при створенні похідних номінативних одиниць, синтетичних (похідні іменники) та аналітичних (мовленнєві аналітичні конструкції із займенниками).

Периферійні номінативні одиниці зі значенням предметності в сучасній українській мові різноманітні за структурою і функціями. Поясненням цього факту є те, що в мові спостерігається тенденція до комунікативної диференціації предметності як ономасіологічного базису. Водночас, комунікативні ситуації провокують розлогу семантичну диференціацію ономасіологічних ознак субстантивних одиниць.

Об'єктивація значення предметності відбувається за умови, коли номінативні одиниці, в структурі яких субстанціальність формально виражена або одиницях мови, в структурі яких не спостерігається формальних засобів вираження предметності та де субстантивний ономасіологічний базис виявляється лише за семантичною і синтаксичною позицією у граматичній конструкції та висловлюванні.

Засіб об'єктивації предметного значення визначає внутрішню форму субстантивних номінативних одиниць, їхню граматичну структуру, а також семантичний потенціал під час комунікації. Подальшого розгляду потребує питання про функційну неоднорідність субстантивних номінативних одиниць.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р., Городенська К. К. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / за ред. І. Вихованця. К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Загнітко Анатолій. Мовний простір граматики : [монографія]. Вінниця: Нілан-Лтд, 2018. 448 с.
3. Загнітко А. П. «Теоретична граматика сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис». Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
4. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект». К.: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
5. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія]. [2-е вид., переробл.]. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 392 с.
6. Langacker R.W. 2008. Cognitive Grammar: A basic introduction. Oxford: Oxford University Press, 562 s.

Mytyay Z. O. COMMUNICATIVE-SEMANTIC CATEGORY OF SUBJECT MATTER IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article highlights the categorical and functional specificity of linguistic units of the grammatical level of the language denoting objectivity in the modern Ukrainian language. These are systemic formations united by common semantics. These are systemic formations united by a common semantics. The relationship between traditional morphological concepts and the basic concepts of functional syntax is considered. The generalization of the typology of the categorical meaning of objectivity in the modern Ukrainian language is analyzed. It was found that the significance of such an approach to the study, in particular, of the noun as a morphological class of words lies in the fact that the creation of an intralinguistic typology of the categorical semantics of the substantive allows us to systematize nominative units united by this meaning, to identify peripheral elements capable of producing regular manifestations of a substantive nature. Only with the presence of such an intralinguistic typology is it possible to conduct a full comparative analysis of substantives in various functional areas of the modern Ukrainian language. The central and peripheral components of the language system that are capable of implementing the subject semantics have been identified. The morphological core of this category is declensional nouns and pronominal nouns. The constructive properties of morphological objectivity are actively manifested in the creation of derived nominative units, synthetic (*derived nouns*) *and analytical* (*speech analytical constructions with pronouns*). *Objectification of the meaning of objectivity occurs under the condition that nominative units, in the structure of which substantiality is formally expressed, or in units of language, in the structure of which there are no formal means of expressing objectivity and where*

the substantive onomasiological basis is revealed only by semantic and syntactic position in grammatical construction and expression. It is proven that objectivity is a communicative-semantic category that manifests itself differently at different levels of language. That the means of objectification of the objective meaning determines the internal form of substantive nominative units, their grammatical structure, as well as the semantic potential during communication.

Key words: *categorical-functional specificity, meaning of substantivity, systemic formations, intralinguistic typology, formal level, functional level, communicative approach.*

УДК 811.161.2’367.4
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/13

Похилюк О. М.
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ВАЛЕНТНІСНІ ЗРУШЕННЯ ЯК СТИЛЕОТВІРНИЙ ЧИННИК У ПОЕЗІЇ ТЕТЯНИ ЯКОВЕНКО

У статті розглядаються валентнісні зрушення як одна з ключових синтаксичних трансформацій у сучасному поетичному мовленні, зокрема на матеріалі лірики Тетяни Яковенко. Авторка поєднує методи функційного синтаксису, стилістики, когнітивної поетики та прагмалінгвістики для виявлення закономірностей порушення чи переосмислення валентної структури дієслів у поетичному тексті. Дослідження ґрунтується на положенні про те, що редукція або розширення кількості актантів не лише змінює граматичну форму речення, а й відкриває нові смислові площини, актуалізує метафоричне мислення й посилює емоційно-естетичну функцію вислову.

Особлива увага приділена аналізу текстів, у яких відсутність експліцитного суб’єкта або об’єкта створює ефект внутрішнього монологу, філософської зосередженості чи психологічного зрушення. Валентнісна редукція або, навпаки, експансія доповнювальних елементів фіксується як основа формування нових синтаксичних моделей, що не мають прямих аналогів у нормативному дискурсі. Через докладний аналіз поетичних фрагментів доводиться, що валентнісні зрушення слугують не лише художнім прийомом, а й елементом формування авторської мовної картини світу, у якій суб’єктивне переживання набуває текстової структури.

Показано, що поетика Тетяни Яковенко демонструє активне використання синтаксичних інновацій з метою збагачення образної системи, структурного експерименту та розширення інтерпретаційного простору тексту. Синтаксис у такій поезії постає не як нейтральна граматична площина, а як семантичний інструмент, що виконує функцію когнітивної рамки та естетичного жесту. Зроблено висновок про те, що валентнісні зрушення є стратегічним засобом індивідуального стилю поетки, виявляються у багатьох рівнях текстової організації та потребують подальшого системного вивчення в контексті сучасної української поетичної стилістики.

Ключові слова: *валентність, синтаксис поетичного мовлення, індивідуальний авторський стиль, редукція, когнітивна поетика.*

Постановка проблеми. Сучасне поетичне мовлення дедалі частіше демонструє схильність до синтаксичних інновацій, які виходять за межі нормативного функціонування мови. Однією з ключових інновацій є валентнісні зрушення – усвідомлені зміни кількості актантів у предикативних конструкціях. Ці трансформації не лише змінюють формальну структуру речення, але й поглиблюють його змістову, семантичну та емоційну складову. Вони виконують роль художнього інструмента, за допомогою якого автор створює поетичну картину світу, індивідуалізує мовлення й посилює експресію висловлювання.

Особливо цікаві в цьому контексті поетичні тексти вінницької поетеси Тетяни Яковенко, у яких відчутна постійна стилістична робота з валентною структурою речення. Її поезія актуалізує внутрішні стани, трансцендентні досвіди та філософську рефлексію, реалізовані через мінімізацію або перебудову синтаксичних зв’язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема поетичного синтаксису, зокрема його трансформацій у межах сучасної української поезії, активно розробляється у вітчизняному мовознавстві останніх років. Питання валентності як синтаксичної категорії та стилістичного засобу досліджувалися у працях І. Вихованця [1], А. Загнітка [2], які визначили валентність як здатність предиката з’єднуватися з обов’язковими та факультативними компонентами, підкреслюючи її роль у побудові структури речення.

У контексті художнього мовлення поняття валентності знаходить інше, ширше трактування. Зокрема, у дослідженнях Л. Мельничук [4] наголошується, що саме редукція та розширення валентностей у поетичних текстах сприяють

створенню експресивного змісту, поглиблюють образну та емоційну складову висловлювання. Такі трансформації стають засобами стилістичного моделювання авторської картини світу.

Дослідження І. Мєшкової [5] зосереджене на когнітивно-поетичних аспектах синтаксису, зокрема на поєднанні синтаксичної структури з метафоричним мисленням, що особливо актуалізується в поезії. Авторка наголошує на тому, що в сучасній поезії структура речення часто є недомовленою, фрагментованою, проте саме це створює простір для глибокої емоційної та інтерпретаційної роботи з текстом.

Ю. Зоріна [3] в дослідженні поетичного синтаксису В. Стуса пропонує аналіз сегментованих конструкцій, які, на її думку, є не лише формальними відхиленнями, а й «структурами високої стилістичної напруги», що передають внутрішній екзистенційний стан ліричного суб'єкта. Цінні типологічні узагальнення подані в праці О. Плотнікової [8], яка простежує функціонування валентних зрушень у різних поетичних традиціях. Авторка підкреслює, що в українській поезії XXI ст. спостерігається тенденція до редукції синтаксичних складників задля посилення емоційної виразності та смислової відкритості тексту.

Разом із тим, попри значну увагу до синтаксичної трансформації в поетичному мовленні, окремі аспекти залишаються недостатньо опрацьованими. Передусім це стосується систематизації типів валентнісних зрушень саме в поезії конкретного автора (зокрема сучасної жінки-поетки); взаємозв'язку валентності й образної системи твору як цілісного естетичного явища; аналізу інтерсуб'єктивних (автор – читач) ефектів редукованих синтаксичних конструкцій.

У цьому контексті постає актуальність дослідження поезії Тетяни Яковенко, яка послідовно й вишукано використовує валентнісні трансформації як ключовий стилістичний ресурс. Її поетичне мовлення засвідчує вміння працювати з межовими синтаксичними формами, що дозволяє говорити не лише про естетичну, а й про філософсько-мовну природу синтаксису в її творчості.

Таким чином, запропоноване дослідження спирається на провідні лінгвостилістичні та синтаксичні концепції останніх років, водночас пропонуючи нову методологічну перспективу – інтерпретацію валентності як метафоричного та екзистенційного механізму поетичного мовлення. Це дозволяє не тільки уточнити роль валентнісних зрушень у сучасній поезії, а й розширити уявлення про функціонування синтаксису як активного носія авторської смислової програми.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати валентнісні зрушення як стилістично значущу синтаксичну трансформацію в поетичному мовленні Тетяни Яковенко, з'ясувати їх функціональне навантаження, семантичну специфіку та роль у формуванні авторської образної системи, а також окреслити їхню участь у створенні інтимно-екзистенційного простору ліричного висловлювання.

Виклад основного матеріалу. Сучасне поетичне мовлення дедалі більше демонструє синтаксичні інновації, що виходять за межі мовної норми. Особливу роль у цих трансформаціях відіграють валентнісні зрушення – усвідомлені зміни у кількості аргументів (актантів) у предикативних конструкціях, які мають вагоме стилістичне значення. Якщо традиційно дієслово очікує певний набір аргументів – суб'єкт, об'єкт, інструмент, – то поети активно експериментують із редукцією цього складу, усуненням або, навпаки, додаванням нових семантичних компонентів. Ці зрушення не просто змінюють формальну структуру речення, а трансформують його змістову, семантичну й емоційну палітру, виконуючи функцію стилістичного активатора.

Поняття валентності в мовознавстві походить із логіко-граматичної теорії речення й позначає здатність предиката з'єднуватися з іншими елементами речення на основі смислової та синтаксичної сполучуваності. У вітчизняному мовознавстві це поняття активно розробляли І. Вихованець, А. Загнітко та ін., які підкреслювали як формально-граматичну, так і комунікативну сутність цього явища. Так, І. Вихованець зазначає: «Валентність дієслова – це його здатність вимагати або не вимагати наявності залежних компонентів, що формують предикативну одиницю» [1, с. 108]. А. Загнітко уточнює, що «валентність реалізує семантичну потребу дієслова в обов'язкових і факультативних синтаксичних позиціях, які виявляються через актуалізацію відповідних синтаксем» [2, с. 213].

Обидва дослідники наголошують, що валентність охоплює не лише семантичну, а й функціонально-синтаксичну площину речення, оскільки зумовлює кількість і характер синтаксичних зв'язків, які формують предикативну структуру. Традиційно розрізняють лівобічну (суб'єктну) та правобічну (об'єктну) валентність як категорії

позиційної організації. У поетичному дискурсі ці структури навмисно змінюються, порушуються або нівелюються, що зумовлює появу нестандартних синтаксичних форм з підвищеним експресивно-смисловим потенціалом.

У літературознавчій практиці виділяються кілька підходів до осмислення поетичних валентнісних зрушень. Формально-синтаксичний підхід, що базується на описовій граматиці, розглядає подібні зрушення як результат мовних операцій: редукції, інверсії, пасивізації. Згідно з цим підходом, валентнісна зміна – це зміна кількості актантів без зміни предикатного ядра. Як зазначає Л. Пилипчук, «синтаксична трансформація в поетичному тексті рідко порушує предикатну основу речення, однак майже завжди впливає на його семантичну перспективу» [7, с. 114].

Наприклад, у конструкції *«Виросло в мені жито»* спостерігається усунення агенса, що створює ефект внутрішнього проростання як метафори духовного оновлення. Така синтаксична редукція призводить до переосмислення ролі суб'єкта в моделі дії. Подібну інтерпретацію пропонує також Ю. Зоріна, яка вказує, що «в поетичному мовленні суб'єкт часто «відступає», даючи простір для глибшої ідентифікації читача з простором дії» [3, с. 52].

Цей тип валентнісної редукції переносить семантичну перспективу з зовнішнього на внутрішній простір, що є характерним для сучасної інтимної та філософської лірики. Як зазначає Н. Шевченко, у поетичних текстах XXI ст. «валентнісна редукція дедалі частіше виявляється не як мовна економія, а як інструмент філософської заглибленості, через яку проступає суб'єктивне переживання мовця» [12, с. 90].

Таким чином, формально-синтаксичний підхід у поєднанні з поетологічним аналізом дозволяє виявити не лише структуральні, а й смислотворчі функції валентнісних зрушень у сучасному поетичному мовленні.

Функційно-комунікативний підхід підкреслює, що валентнісні зрушення є засобом реалізації прагматичних намірів мовця, особливо в поезії. Вони слугують не лише перебудові синтаксису, а створенню особливої інтонаційної структури тексту, яка взаємодіє з інтерпретаційною стратегією читача. Як зазначає Ю. Зоріна, «поетичне мовлення, що відмовляється від повного синтаксичного розгортання, концентрує значення у внутрішньому вакуумі – зоні мовчання, де відсутність мовного матеріалу стає джерелом емоційної напруги» [3, с. 50].

Дослідниця на прикладі лірики В. Стуса описує валентнісну сегментацію як «парадоксальне злиття мовного і немовного, у якому еліпсис набуває статусу фігури інтонаційного виділення, а редукція актантів – механізму загострення філософської присутності мовця» [3, с. 53]. У віршах такого типу – зокрема й у поезії Тетяни Яковенко – зникає чіткий комунікативний адресат, а імперативна форма, як у *«Не прокидайся від сну»*, набуває рефлексивного характеру [13]. Тут граматичний імператив не транслює дію, а фіксує внутрішню інтенцію ліричного «я».

Якщо узагальнити, з погляду функційно-комунікативного підходу, редукція валентності не стільки порушує синтаксичну норму, скільки реалізує особливу прагматичну функцію – перетворення зовнішньо орієнтованої комунікації на внутрішній монолог, що оприявнює стан, сумнів або мовчазне споглядання. Як зауважує Н. Шевченко, «валентнісні модифікації у поетичному тексті не лише деконструюють традиційну граматику, а й проєктують простір мовного самозаглиблення, де мовлення стає розмислом» [12, с. 91].

Стилістичний підхід передбачає розгляд валентності як чинника стилю, який у поезії часто набуває образної функції. Зміна валентності веде до створення семантичної полівалентності, метафоризації граматичної структури. Наприклад, у поезії Т. Яковенко рядки на кшталт *«Я – як відлуння твого майбутнього»* [13] виводять предикативну функцію на рівень образу, де «відлуння» набуває якості агенса або суб'єкта, що не має повного предиката, але виконує його роль. Валентність тут стає не граматичною, а когнітивною категорією, що спрямовує сприйняття читача в бік метафоричного мислення.

Особливої уваги заслуговує явище валентного розширення, яке в поезії реалізується не лише через додавання факультативних компонентів, а й через перебудову глибинної структури речення. У поезії Т. Яковенко часто трапляється іменні конструкції, де предикативність формується не через дієслово, а через іменну метафору: *«Тиша в мені – як ліс, що не знає себе»* [13]. Дієслово «знає» тут переносить семантичну дію на ліс, який є внутрішнім простором ліричного «я». Це дозволяє створити ефект самоосмислення через образ природи, а синтаксична структура стає напіврефлексивною.

Валентнісні зрушення в поезії слід розглядати також у контексті емоційно-смислової напруги. Вони сприяють створенню внутрішнього монологу, суб'єктивного переживання, особливо

тоді, коли дієслово не має об'єкта або суб'єкта, а дія відбувається як вібрація або стан. Такий ефект називають «поетичним ефектом відкритого речення», коли фраза залишається напіввідкритою, запрошуючи читача до спільного тлумачення. Саме в цьому виявляється потенціал валентності як поетичного засобу – вона створює багатозначність, що активізує когнітивний процес сприйняття.

Як зазначає І. Мєшкова, у подібних випадках «поетичне мовлення здатне фіксувати не завершену дію, а її потенціал, можливість, напрямок, емоційний вектор, що тільки проектується у свідомості читача» [5, с. 63]. У цьому сенсі валентнісна структура функціонує не як фіксований синтаксичний шаблон, а як динамічна когнітивна модель, яка дозволяє «зупинити» або «призупинити» висловлювання задля поглиблення його семантичної багатошаровості.

Подібну думку висловлює й В. Павленко: «У поетичному синтаксисі структура нерідко не доведена до логічного кінця. Вона тримається на емоційному балансі, де відсутність суб'єкта чи об'єкта компенсується інтонаційною силою та метафоричним перевантаженням» [6, с. 25]. Таке «неповне» речення створює відкритий простір для інтерпретації, де мовне та позамовне взаємодіють у режимі символічного тиску.

Ці спостереження збігаються з висновками Л. Стеценської, яка підкреслює, що «валентнісна гнучкість, яка реалізується через мовне згортання або навмисну неповноту, є потужним засобом створення поетичного напруження, що підтримує ритм емоційного діалогу з читачем» [11, с. 136].

Отже, валентнісні зрушення в поезії виступають не лише як мовні моделі, а як естетично-комунікативні механізми, що проєктують і утверджують глибину інтерсуб'єктивного діалогу між поетом і читачем.

Варто також враховувати культурно-типологічний аспект. У дослідженнях порівняльної стилістики, зокрема в працях О. Плотнікової, зауважується, що валентнісні зрушення функціонують в усіх поетичних традиціях, проте українська поезія вирізняється тяжінням до редукції й афективної недомовленості. Авторка наголошує, що «українська поезія кінця XX – поч. XXI ст. демонструє стабільну тенденцію до граматичної редукції як до засобу вираження психологічного розладу, духовного пошуку та мовної трансценденції» [8, с. 94].

Це частково зумовлено історичною лінією розвитку української лірики, що тяжіє до рефлексивності, внутрішнього зосередження, а також високого рівня семантичної насиченості з мінімальними формальними засобами. Як підкреслює дослідниця, «український поетичний текст часто організований за принципом мовної лакуни, де відсутність граматичних компонентів компенсується їхніми культурними та символічними проєкціями» [8, с. 97].

Поетика Тетяни Яковенко вкладається в цю традицію, водночас оновлюючи її через інтимну метафізику синтаксичної структури. Її вірші, засновані на редукованих предикативних моделях, демонструють не лише спадкоємність рефлексивної традиції, а й її подальший розвиток у бік семантичної відкритості та естетичного заглиблення. Як слушно зазначає О. Плотнікова, «поетична валентність у таких текстах перестає бути граматичною категорією – вона стає частиною художнього коду» [8, с. 99].

Поетичний світ Тетяни Яковенко – це простір, у якому традиційні граматичні й синтаксичні структури набувають нових функцій. Особливу увагу привертає тенденція до редукції експліцитних актантів, що водночас супроводжується інтенсифікацією семантичного навантаження. У багатьох випадках валентнісні трансформації не просто створюють нові образи, а моделюють інший тип мовної реальності, в якій ліричний суб'єкт функціонує як центр світотворення.

Наприклад, у вірші *«...і виросло в мені жито...»* спостерігається редукція агенса при дієслові «виросло» [13]. Цей тип трансформації можна кваліфікувати як зміщення з транзитивної моделі на квазірефлексивну. Лірична героїня не називає джерело дії, тим самим трансформуючи семантику речення в автоафективну. Жито – традиційний символ українського буття – постає як елемент духовного проростання, отже, поетичний суб'єкт є і полем, і зерном, і врожаєм.

У вірші *«Не прокидайся від сну»* імперативна форма поєднується з відсутністю адресата й об'єкта дії [13]. Підрядний компонент *«від сну»* функціонує як маркер стану, простору й водночас емоційної межі. Це багаторівневе семантичне утворення, яке не можна вичерпно описати за допомогою граматичних категорій. Замість стандартного імперативного впливу тут маємо своєрідне поетичне заклинання, що звернене не до іншого, а до внутрішнього «Я».

У низці поезій авторка також експериментує з розширенням валентності, додаючи до дієслова необов'язкові, але смислотвірні компоненти. Наприклад, в уривку: *«І слово – тільки тінь...*

і дихання...» спостерігаємо зміщення від номінативної до предикативної конструкції з імпліцитною дією [13]. Дієслівна структура у віршах Т. Яковенко часто не має власного дієслова – вона формується завдяки відтінкам значення, які реалізуються через іменні компоненти. Такий підхід характерний для філософської поезії, в якій формальні структури мови поступаються значеннєвій глибині.

Окрему групу становлять тексти, у яких валентнісні зрушення поєднані з лексичними інноваціями та метафоричними перенесеннями. Наприклад, у вірші: *«Я – як відлуння твого майбутнього...»* існує імпліцитне перенесення дієслівного плану на образний рівень [13]. Ліричний суб'єкт стає *«відлунням»*, тобто результатом недосказаної дії, що ще не настала, але вже прозвучала. У таких випадках порушується лінійність синтаксичної побудови, і структура набуває химерної часової природи.

Особливо цінним у контексті нашого дослідження є також аналіз віршів, у яких предикативна структура є фрагментарною або парасинтаксичною. Наприклад: *«Тиша в мені – як ліс, що не знає себе...»* [13]. Цей приклад демонструє, як дієслово *«знає»* функціонує поза класичними моделями зв'язку, а образ лісу набуває функції внутрішнього світу суб'єкта. Такий спосіб подачі мислення є притаманним постсимволістській традиції, у межах якої розмита валентність дозволяє досягати багатозначності й емоційної напруги.

Таким чином, валентнісні зрушення у поезії Т. Яковенко не є випадковим або другорядним явищем. Вони є інструментом глибокої стилістичної роботи над текстом. Через зміну кількості та характеру актантів у реченнях поетеса формує власну поетичну онтологію, у якій кожна фраза функціонує як філософський вислів.

На відміну від традиційної поетики, де синтаксис виконує функцію слуги слова, у текстах Т. Яковенко синтаксис – це активний учасник поетичного висловлювання. Його трансформації вказують не лише на авторський стиль, а й на загальні тенденції сучасного українського поетичного мовлення, у якому дедалі важливішими стають категорії суб'єктивності, відчуття та інтерпретаційної відкритості.

Аналіз також виявляє, що валентнісні зрушення часто поєднані із прагматичними ефектами: вони активізують емоційну рецепцію, створюють інтонаційні зсуви та ритмічну багатоплановість. Завдяки цьому поезія Т. Яковенко сприймається не лише як змістовна, а й як музично організована структура.

Висновки. Отже, валентнісні зрушення у поетичному синтаксисі – це не лише формальна зміна, а й концептуальний механізм, що забезпечує філософську, естетичну та емоційну глибину тексту. У поезії Тетяни Яковенко ця риса досягає системного вияву й може розглядатися як одна з ключових ознак її індивідуального стилю. У поетичному мовленні авторки такі зрушення виконують низку ключових функцій: інтенсифікують ліризм, сприяють художній суб'єктивації синтаксису, розширюють межі семантичного поля. Зміни кількості та характеру актантів у синтаксичних структурах дозволяють створювати поетичні тексти високої експресії та філософічної глибини, що наближає поетичний синтаксис до семантичного простору культурного наративу. Цей напрям досліджень видається перспективним як для літературознавства, так і для сучасної стилістики.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Київ : Наукова думка, 2020. 432 с.
2. Загнітко А. П. Сучасна українська мова: Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2021. 496 с.
3. Зоріна Ю. В. Сегментовані конструкції у поетичному мовленні Василя Стуса. *Наукові записки Інституту української мови*. 2022. № 26. С. 48–55. URL: https://iul-nz.org.ua/index.php/journal/article/view/456 (дата звернення: 10.06.2025)
4. Мельничук Л. М. Валентнісні структури у стилістиці сучасної української поезії. *Лінгвістичні студії.* 2024. Вип. 2. С. 60–67. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-9594-2024-2-7
5. Мєшкова І. І. Когнітивна поетика і синтаксис: точки перетину. *Українське мовознавство*. 2020. Вип. 4. С. 60–65. URL: https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/17230 (дата звернення: 09.06.2025)
6. Павленко В. А. Поетичний синтаксис: категоріально-функціональні параметри. *Мовознавство*. 2021. № 1. С. 23–29. URL: https://movoznavstvo.org.ua/archives/1803 (дата звернення: 10.06.2025)
7. Пилипчук Л. С. Синтаксична структура поетичного мовлення: інноваційні моделі. Київ : Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, 2020. 218 с.

8. Плотнікова О. С. Валентність у поетичному синтаксисі: типологічний підхід. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія.* 2023. № 89. С. 92–101. URL: https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/21454 (дата звернення: 10.06.2025)

9. Ричагівська Ю. Є., Волос Н. П. Хіазм як складна синтаксична фігура в поетичному мовленні Василя Стуса. Лінгвістичні студії. 2024. Вип. 2. С. 67–72. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-9594-2024-2-7

10. Сенько М. П. Фігури експресивного синтаксису у текстах англійськомовного політичного дискурсу: функціонально-комунікативний і перекладознавчий аспекти. Київ : КНЛУ, 2020. 272 с.

11. Стеценська Л. І. Поетичний синтаксис як комунікативно-прагматичний простір. *Studia Philologica.* 2020. Вип. 18. С. 130–139. URL: http://studiaphilologica.knu.ua/article/view/230554 (дата звернення: 01.06.2025)

12. Шевченко Н. В. Валентність як стилістичний інструмент у творчості поетів XXI століття. *Філологічні трактати*. 2023. Т. 15, № 3. С. 88–95. DOI: https://doi.org/10.21272/Ft.2023.15.3.88

13. Яковенко Т. Поезія. *Жінка-УКРАЇНКА.* URL: http://studiaphilologica.knu.ua/article/view/230554 (дата звернення: 10.06.2025)

Pokhyliuk O. M. VALENTNIST SHIFTS AS A STYLE-FORMING FACTOR IN THE POETRY OF TETIANA YAKOVENKO

This article explores valency shifts as one of the key syntactic transformations in contemporary poetic discourse, focusing in particular on the lyric poetry of Tetiana Yakovenko. The study integrates methods of functional syntax, stylistics, cognitive poetics, and pragmalinguistics to identify patterns in the disruption or reconfiguration of verbal valency structures within poetic texts. The analysis proceeds from the premise that the reduction or expansion of verbal arguments not only alters grammatical form but also opens up new semantic dimensions, activates metaphorical thinking, and enhances the emotional and aesthetic resonance of the utterance.

Special attention is given to poetic fragments in which the absence of an explicit subject or object creates the effect of inner monologue, philosophical introspection, or psychological displacement. Valency reduction – or conversely, the expansion of complementary elements – is interpreted as the foundation for the creation of new syntactic models that have no direct equivalents in normative discourse. Through detailed textual analysis, the study demonstrates that valency shifts function not only as stylistic devices but also as integral components in constructing the author's linguistic worldview, wherein subjective experience becomes textualized.

The research shows that Tetiana Yakovenko's poetic style actively employs syntactic innovations to enrich her system of imagery, to facilitate structural experimentation, and to broaden the interpretive openness of the text. In such poetic contexts, syntax is no longer a neutral grammatical framework, but rather a semantic instrument – a cognitive scaffold and an aesthetic gesture. The article concludes that valency shifts are a strategic feature of the poet's individual style, operating at multiple levels of textual organization and meriting further systematic study within the framework of contemporary Ukrainian poetic stylistics.

Key words: *valency, poetic syntax, individual authorial style, reduction, cognitive poetics.*

УДК 81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/14

Шульська Н. М.
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Науменко Л. М.
Державний податковий університет

Калита О. П.
Державний податковий університет

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРУ У ВОЄННІЙ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: АКТИВІЗАЦІЯ ФЕМІННИХ НОМІНАЦІЙ

*Стаття присвячена дослідженню фемінних номінацій у воєнній медіакомунікації в контексті російсько-української війни. Зауважено про зростання ролі жінок у військовій сфері (у бойових підрозділах, медичних, штабних, добровольчих формуваннях) та відображення цього через мовні засоби, зокрема фемінітиви. У центрі уваги – репрезентативна, ідентифікаційна, мобілізаційна та символічна функції фемінних лексем, які дедалі активніше використовують у журналістському дискурсі для найменування жінок, що служать у ЗСУ чи виконують інші ролі на війні. Окреслено вплив медіамови на формування суспільного уявлення про жінок як повноправних учасниць збройного спротиву, а також на закріплення гендерної рівності у сфері національної безпеки. Спостережено активну присутність назв на позначення осіб жіночої статі у заголовках і текстах різножанрових журналістських матеріалів: новин, репортажів, інтерв’ю, статей. Це зумовлено низкою чинників: мовною економією, привабленням уваги авдиторії, демонстрацією редакторської політики, гендерною диференціацією, забезпеченням соціальної видимості. Проведений аналіз фемінних номінацій, що функціюють у воєнній медіакомунікації, дає змогу виокремити кілька найбільш репрезентативних тематичних груп, у яких найчастіше фігурують фемінітиви: жіночі найменування на позначення військових звань і посад (**воячка, воїнка, солдатка, сержантка, майорка, капітанка, офіцерка, лейтенантка, командирка, полковниця, підполковниця, військовослужбовиця, військова, військовиця, військовичка**); фемінітиви, що позначають бойові функції жінок (**піхотинка, снайперка, гранатометниця, кулеметниця, розвідниця, бійчиня**); фемінні номінації, що вказують на технічну чи спеціальну підготовку (**операторка БПЛА, саперка, десантниця**); назви, що репрезентують медичну та гуманітарну роль жінок (**волонтерка, медикиня**); фемінітиви на позначення статусу участі у війні (**захисниця, добровольця, ветеранка, учасниця бойових дій**). Спорадично зафіксовано одночасне вживання двох фемінних номінацій. З’ясовано, що активне використання фемінітивів у медіапросторі постає як жест підтримки жінок на фронті, а також як засіб протидії дискримінації і формування нового героїчного наративу.*

Ключові слова: *гендер, фемінітив, воєнна медіакомунікація, військова сфера, мовна номінація.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх років роль жінок у Збройних силах України суттєво зросла, особливо із 2014 року, а також після повномасштабного вторгнення 2022 року. У час російсько-української війни відчутно збільшилася кількість осіб жіночої статі у бойових підрозділах, штабах, медичних частинах, добровольчих формуваннях. Мова медіа стала важливим інструментом репрезентації гендерних ролей у воєнному дискурсі, оскільки актуалізувалася потреба в гендерно чутливому висвітленні чоловічих і жіночих іменувань. Вагомого значення набуває лінгвомаркування жіночої присутності у військовій сфері, зокрема, використання фемінітивів. Усе частіше фемінні номінації стають предметом публічного обговорення. У контексті воєнної медіакомунікації ці мовні одиниці виконують не лише номінативну, а й символічну

функцію, формуючи суспільне сприйняття жінок як повноправних учасниць бойових дій. Мовна видимість осіб жіночої статі визначає їхню соціальну присутність. Окрім ідентифікаційної та репрезентативної функцій, фемінітиви виконують ще й мобілізаційну функцію, виступаючи засобом мотивації: жінки артикулюють належність до національного спротиву, фіксують власну суб'єктність, створюють нові взірці героїнь війни. У журналістській практиці номінація жінок-військовослужбовиць за допомогою фемінітивів має низку особливостей, пов'язаних як із мовною нормою, так і суспільними уявленнями про жіночу роль у війську. Спостерігаємо варіативність у вживанні назв посад і військових звань: поруч із фемінітивами часто використовують маскулінітиви, що свідчить про несталу мовну практику, пор. «*У бригаді армійської авіації служить єдина* ***жінка-пілот*** *у ЗСУ*» (vsn.ua, 19.05.2025); «*"Війна триває, тому саперам треба ще більше знань і зосередженості"*, – ***жінка-вибухотехнік*** *із Житомира Ілона Куликівська*» (suspilne.media, 23.06.2025). З іншого боку, активне послуговування назвами на позначення жінок у мовній практиці – це відкритий жест проти дискримінації й вияв боротьби за рівність, а в контексті російсько-української війни – політичне утвердження цінностей гідності й свободи. Актуальність дослідження фемінних номінацій у воєнній медіакомунікації визначена необхідністю показу видимості і ролі жінок у захисті держави, що формує інклюзивний і справедливий дискурс. Їхнє використання сприяє руйнуванню стереотипів і зміцненню гендерної рівності у сфері національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний огляд демонструє широку палітру досліджень фемінізації української мови, впливу війни на жіночі номінації та нормативно-правових аспектів гендерної рівності. Дослідники зазвичай звертають увагу на функційні та словотвірні особливості жіночих номінацій. Так, А. Архангельська розглядає явище словотвірної фемінізації української лексики та варіантність фемінітивів [1]; М. Брус у монографії комплексно висвітлює генезу, історичну еволюцію та функціювання жіночих номінацій [2]; Л. Вакулович, Н. Назаренко, І. Регушевська аналізують фемінітиви як мовне відображення актуальних соціальних викликів, наголошуючи на взаємозв'язку мови та гендерної чутливості в сучасному суспільстві [3]. Г. Сюта порушує проблему асиметрії у вживанні військових фемінітивів у діловому та медійному стилях, демонструючи розрив між офіційною нормою та повсякденною практикою [9]. На соціофілософський аспект українського фемінізму звертає увагу І. Грабовська [6].

Важливим електронним ресурсом, що фіксує усталені та новітні фемінітиви, є «Вебсловник жіночих назв», створений з урахуванням академічної мовної традиції та сучасної суспільної практики [4].

Із 2014 року з'явилися дослідження, присвячені фемінній номінації воєнного дискурсу, а після повномасштабного вторгнення у 2022 році увага науковців до цього лексичного пласту особливо зросла. Дослідники вивчають жіночий досвід у контексті війни (І. Грабовська [5]); медійну репрезентацію образу жінок-військовослужбовиць із вказівкою на стереотипність і тенденції їх подолання, наголошуванні на зміні суспільного сприйняття ролі жінки в умовах війни (Д. Завгородня і Т. Марценюк [8]; Т. Храбан і К. Самойленко [11]); особливості перекладу військових звань жінок (М. Тарнавська [10]); історичний контекст військових фемінітивів (Д. Данильчук [7]). Проаналізовані праці становлять міцне підґрунтя для подальшого вивчення гендерної проблематики в українському соціумі та лінгвістичному просторі, зокрема у воєнному медіадискурсі.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити аналіз процесів активізації фемінних номінацій у воєнній медіакомунікації як способу мовної репрезентації гендеру, диференціювати найбільш репрезентативні тематичні групи, дослідити словотвірні особливості жіночих назв у контексті сучасного українського суспільства в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Вибір у вживанні фемінних номінацій залежить від редакційної політики шодо гендерної рівності кожного медіа. Використання фемінітивів може бути інструментом не лише мовного оновлення, а й соціального маркування – демонстрацією підтримки жінок на фронті як активних суб'єкток, а не «допоміжної сили». Гендерно марковані лексеми в журналістському дискурсі функціюють як засіб ідентифікації, визнання і нормалізації жіночої присутності у сфері, що традиційно асоціюється з чоловічим домінуванням. Фемінітиви воєнної медіакомунікації поєднують мовну практику, гендерну репрезентацію й політичну символіку. Їхня функція виходить за межі суто граматичної, роблячи жінок видимими у збройному спротиві. Це важливий крок до символічної

легітимації осіб жіночої статі у структурі воєнної влади. Такі гендерно марковані номінації, як в*ійськова, бійчиня, командирка, офіцерка, снайперка* та ін. ідентифікують жінку як активного суб'єкта бойових дій, руйнуючи стереотипну дихотомію «чоловік – воїн / жінка – тил». Сьогодні фемінні номінації стали частиною наративу національного спротиву, адже в медіапросторі активно з'являються лексеми *доброволиця, ветеранка, героїня, захисниця* тощо. Соціальну прийнятність і повагу до гендерно маркованих номінацій простежуємо через актуалізацію фемінітивів у заголовках і медіатекстах, постах військових і волонтерів у соціальних мережах.

Спостерігаємо активну присутність назв на позначення осіб жіночої статі у заголовках і текстах різножанрових журналістських матеріалів: новин, репортажів, інтерв'ю, статей. Це, очевидно, зумовлено такими особливостями: мовною економією (одна лексема часто замінює громіздкі синтаксичні конструкції); привернення уваги читачів (заголовок із фемінітивом зазвичай сприймають як той, що ламає шаблони); відображенням цінностей редакції (вибір форми слова демонструє етичну позицію видання щодо гендерної рівності); диференціацією гедерних ролей (фемінітив чітко вказує, що сказано саме про жінку); соціальною видимістю (у таких текстах жінка зображена як повноправна учасниця події чи процесу).

Проведений аналіз фемінних номінацій воєнного медіадискурсу дає змогу виокремити кілька найбільш репрезентативних тематичних груп.

1. Фемінітиви на позначення військових звань і посад. Ці номінації відображають офіційний статус жінок у ЗСУ, їхню ієрархічну позицію. Вони вказують на стать особи, не змінюючи суті професійної ролі. До цієї групи відносимо загальні назви жінок, що служать у війську, а також тих, хто командує підрозділом, має звання солдата, сержанта, майора, капітана, підполковника, полковника, офіцера, лейтенанта.

У цій групі фемінітивів найпоширеніші словотвірні моделі на ***-к-а:*** загальні назви жінок, що служать у війську: ***воячка****: «А ще війна змінила ставлення до окремих людей, каже* ***воячка****: "Дехто з тих, кого я вважала друзями, за весь час від початку повномасштабного вторгнення жодного разу мені не подзвонили й не написали"»* (varosh.com.ua/ 25.01.2024); *«Не пускав жінок у потяг:* ***воячка*** *розповіла про сексизм в Укрзалізниці»* (povaha.org.ua, 05.03.2024), **воїнка***: «Прикарпатська воїнка Оксана Рубаняк потрапила до українського списку Forbes (ФОТО)»* (galka.if.ua, 22.09.2024); *«Одна в полі воїнка»* (zmina.info, 08.09.2022). За цією моделлю утворені й найменування, що позначають назви жінок, які виконують певні військові ролі чи мають військові звання: ***солдатка:*** *«****Солдатка*** *Марта та її котики»* (reporters.media, 27.12.2022); *«..****солдатка*** *Яна "Мультик" Залевська – операторка FPV-дронів 59-ї окремої мотопіхотної бригади імені Якова Гандзюка»* (shotam.info, 21.11.2024); ***сержантка****: «"Панове офіцери, не хвилюйтеся, ми виїдемо". Як старша* ***сержантка*** *з Франківщини їздить на військових вантажівках»* (suspilne.media, 22.01.2025); *«****Сержантка*** *Тетяна Харченко визнана "Найкращою медсестрою України" на ювілейному Міжнародному конгресі "Медсестринство в реаліях війни"»* (ilikenews.com, 14.05.2024); ***майорка****: «Позитивна тенденція в бік сприйняття жінок в армії нарівні з чоловіками –* ***майорка*** *Дарія Гуда»* (imi.org.ua, 08.03.2024); *«…****майорка*** *Юлія Ринка – старша ординаторка відділення реанімації та інтенсивної терапії»* (shotam.info, 21.11.2024); ***капітанка****: «На Запоріжжі загинула* ***капітанка*** *ЗСУ Надія Войцишин»* (divoche.media, 02.04.2024); *«Поєднує службу в ЗСУ з творчістю: у Рівному* ***капітанка*** *Тетяна Камеристова видала збірку поезій (ВІДЕО)»* (rivne1.tv, 21.03.2023); ***офіцерка****: «Бойовий шлях* ***офіцерки*** *з Полісся: від Авдіївки до Бучі і Вугледара»* (volodymyrets.city, 29.09.2024); *«"Доньки пишаються мною", –* ***офіцерка*** *ЗСУ Ірина Ільясова»* (mykolaiv.rayon.in.ua, 01.10.2024); ***лейтенантка****: «****Лейтенантка*** *Катерина служить у 18 окремій бригаді армійської авіації»* (vsn.ua/news, 19.05.2025); *«****Лейтенантка*** *ЗСУ Любов Плаксюк – колишня вчителька історії – стала першою жінкою в історії української армії, яка очолила артилерійський підрозділ»* (buknews.com.ua, 30.05.2022).

Жінку, яка очолює підрозділ, називають ***командиркою***, пор. *«****Командирка*** *ЗСУ Оксана "Ксена" Рубаняк видала другу збірку поезій»* (bazilik.media, 10.07.2024); *«Після закінчення школи пішла до військкомату: 25-річна* ***командирка*** *"Руна" вже шість років захищає Україну»* (tsn.ua, 22.12.2023).

Менш поширена в цій тематичній групі словотвірна модель на ***-иц-я: полковниця***: *«…****полковниця*** *Любов Киналь – начальниця відділення комунікацій повітряного командування "Центр" Повітряних сил ЗСУ»* (shotam.info, 21.11.2024);

***підполковниця**: «Жінки на фронті: 10 запитань **підполковниці** ЗСУ Катерині Корнієнко»* (elle.ua/ludi, 08.09.2022).

Найбільше кількісне представлення має фемінітив ***військовослужбовиця***, що позначає загальну назву жінки, яка служить у війську: «*10 років на війні: **військовослужбовиця**-кримчанка розповіла про бойовий шлях*» (suspilne.media, 25.12.2024); «***Військовослужбовиця** з Рогатина отримала відзнаку командування до Дня ЗСУ*» (if.informator.ua, 21.06.2025). Спорадично вживана номінація ***військовиця***: «***Військовиця** ЗСУ Вікторія "Руна" розповіла про стереотипи щодо жінок в армії та як її підлеглі сприймають жінку-командирку*» (divoche.media, 27.03.2024). Фіксуємо інші номінації для ідентифікації жінок, які служать у ЗСУ: ***військова*** (часто вживана): «*Пишуть образливі коментарі: **військова** розповіла, як ставляться до жінок на фронті*» (unian.ua, 21.05.2025); «***Військова** розповіла, чому люди неохоче залишають прифронтові райони*» (openukraine.org, 31.10.2024); ***військовичка*** (рідко вживана): «*Тоді **військовичка** попросила командира, щоб її відправили на навчання з оперування БПЛА*» (tyzhden.ua, 04.12.2024).

2. Фемінітиви, що позначають бойові функції жінок. Ця група охоплює номінації жінок, безпосередньо задіяних у бойових діях. Фіксуємо однакове представлення різних словотвірних моделей: ***-к-а***: ***піхотинка:*** «*Морська **піхотинка** Інга Чекінда служила у 1-му батальйоні морської піхоти, коли почалось повномасштабне вторгнення Росії в Україну*» (slidstvo.info, 19.02.2025); ***снайперка***: «***Снайперка** та військовий, які познайомились у реабілітаційному центрі у Львові, одружились*» (suspilne.media, 16.12.2024); ***-иц-я*: *гранатометниця***: «***Гранатометниця**, яка хоче стати диригенткою. Історія киянки, яка добровільно пішла на фронт*» (radiosvoboda.org, 19.01.2024); ***кулеметниця***: «***Кулеметниця** з Івано-Франківщини Оксана Рубаняк на позивний Ксена отримала відзнаку президента "За оборону України"*» (suspilne.media, 06.09.2023); ***розвідниця***: «*На фронті загинула **розвідниця-навідниця** Людмила Шкуренко: "Жіночий ветеранський рух" відкрив збір на РЕБ для її підрозділу*» (divoche.media, 05.06.2024). Найбільш репрезентативна в цій тематичній групі номінація зі словотвірною моделлю на ***-ин-я***: ***бійчиня***: *«"Я знала куди йду", – **бійчиня** 100 ОМБр з Волині про службу на "гарячих" точках фронту*» (suspilne.media, 08.03.2025); *«"Жінка мститься до кінця". **Бійчиня** "Мать" 56-ї ОМПБр служить у піхоті на Донеччині: історія*» (suspilne.media, 26.01.2015).

3. Фемінітиви, що вказують на технічну чи спеціальну підготовку. Ці назви відображають участь жінок у військових спеціальностях, пов'язаних із технікою, зв'язком тощо. Найпродуктивніша словотвірна модель аналізованої тематичної групи на ***-к-а***, пор. ***операторка БПЛА***: *«"Призвалася за покликом серця": історія **операторки БпЛА** з прикордонного загону Вінниччини*» (suspilne.media, 19.05.2025); ***саперка:*** «***Саперка** Ніна Чигріна: "Після 8-годинної роботи в полі я… бігаю"*» (sestry.eu, 22.11.2024), менш поширена словотвірна модель на ***-иц-я***: ***десантниця***: «"*Мене переповнювала гордість, що вона така сильна, відважна". Розповідь мами про загиблу **десантницю***» (n.20minut.ua, 21.05.2022).

4. **Фемінітиви, що позначають медичну та гуманітарну роль жінок.** Ці назви зазвичай використовують у тиловому та евакуаційному контекстах. Найпоширеніші номінації зазначеної групи такі: ***волонтерка***: «*Подушки-килимки та теплі речі для воїнів – як 100-річна **волонтерка** із Житомирщини допомагає ЗСУ*» (suspilne.media, 03.02.2025); ***медикиня***: *«"Весна" на війні: як **медикиня** 59-ї бригади прийшла в армію у 47 років*» (suspilne.media, 14.06.2025).

5. Фемінітиви на позначення статусу участі у війні. Ця група відображає соціальний чи правовий статус жінки у воєнному контексті, пор.: ***захисниця***: «*У Луцьку презентувала свої книги **захисниця** Маріуполя*» (misto.media, 14.01.2025); «*Молода **захисниця** з Рівненщини загинула під час проходження військової служби*» (itvmg.com, 06.05.2025); ***доброволиця***: «"*Коли син запитає, де я була під час війни, знатиму, що відповісти". Історія **матері-доброволиці***» (suspilne.media, 23.05.2024); ***ветеранка***: «"*Я хотіла саме туди". 26-річна **ветеранка** – про службу у десантних військах*» (suspilne.media, 01.03.2024); *«"Я знаю смак і запах страху": **ветеранка** з Луцька Анна Рекретюк про війну, цивільне життя і танці*» (suspilne.media, 21.06.2024); ***учасниця бойових дій***: «*Олена Суслова: Близько 7 тис. українських жінок вже отримали статус **учасниці бойових дій***» (glavcom.ua, 20.12.2022).

Нерідко натрапляємо на одночасне поєднання двох фемінних номінацій: «*Просувала ідею вшанування загиблих та рятувала життя: згадаємо хвилиною мовчання **медикиню-доброволицю** Ірину Цибух*» (freeradio.com.ua, 31.05.2024);

«“*Мріяла про щасливе майбутнє для сина”: загинула* ***волонтерка і доброволиця*** *Наталія Бойко*» (focus.ua/uk, 19.10.2024); «*На Донбасі загинула* ***доброволиця й активістка*** *з Білорусі Марія Зайцева*» (zmina.info, 19.01.2024); «*З бойової* ***медикині в аеророзвідницю****. Згадаймо Владиславу Черних з позивним Аїда*» (glavcom.ua, 17.12.2023).

Здійснивши аналіз усіх фемінітивів, фіксуємо їх уживання із контекстом уточнення, наприклад, *бійчиня ЗСУ*, *військовослужбовиця ЗСУ* і без уточнення – *бійчиня*, *військовослужбовиця*. Форма з уточненням допомагає уникнути неоднозначності. Додаючи вказівку на ЗСУ, мовець ніби легітимізує новий фемінітив у публічному дискурсі, підкреслює статус жінки як представниці важливої інституції (армії, державної служби), підсилює авторитетність і знижує емоційну реакцію від сприйняття новотвору. Використання уточнення поряд із фемінітивом – це перехідна стратегія адаптації нових мовних одиниць до широкого вжитку. З часом, коли ці фемінітиви воєнної медіакомунікації закріпляться в мовній нормі, потреба в уточненнях зменшиться.

Висновки. Отже, активізація фемінних номінацій у воєнній медіакомунікації не лише засвідчує зміни у лінгвонормі, але й відображає трансформації гендерної парадигми в українському суспільстві. Мовна стратегія впровадження фемінітивів виконує ідентифікаційну, соціокультурну, мобілізаційну функції, сприяючи формуванню образу жінки як повноцінної учасниці суспільно значущих процесів у період російсько-української війни.

Аналіз жіночих іменувань виявив їхнє зростання та функційну варіативність у текстах різних жанрів, зокрема новин, репортажів, інтерв'ю та аналітичних матеріалів. Спостережено, що найбільш репрезентативними групами фемінітивів воєнного медіадискурсу є такі: назви на позначення військових звань і посад; найменування, які свідчать про активну участь жінок у бойових діях; фемінітиви технічної та спеціальної підготовки; назви, які відображають медичну та гуманітарну роль осіб жіночої статі; фемінітиви, що вказують на правову чи соціальну належність жінки до воєнного контексту.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у різновекторному вивченні динаміки вживання фемінних номінацій у воєнному медіадискурсі з погляду їхнього лінгвістичного статусу й комунікативного навантаження, впливу на формування гендерних уявлень у суспільстві.

Список літератури:

1. Архангельська А. Словотвірна фемінізація українського жіночого лексикону і явище варіантності. *Slavistična Revija*. 2020. Вип. 68. С. 411–426.

2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.

3. Вакулович Л. Л., Назаренко Н. Г., Регушевська І. А. Фемінітиви в українській мові як відображення суспільних викликів сьогодення. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2024. Вип. 208. С. 61–66.

4. Вебсловник жіночих назв української мови / укладачка О. Синчак; наук. ред. Ганна Дидик-Меуш; наук. консультант В. Старко. Львів, 2022. https://r2u.org.ua/html/femin_details.html

5. Грабовська І. Жіноче «обличчя» війни України проти російського агресора. *Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 30. С. 29–34.

6. Грабовська І. Специфіка сучасного українського фемінізму (соціофілософський зріз проблеми). *Українознавство*. 2021. Вип. 3(80). С. 194–204.

7. Данильчук Д. Ветеранка, солдатка, пілотеса. Про фемінітиви зараз і 100 років тому. *Читомо*: сайт. URL: https://surl.li/jtndim

8. Завгородня Д., Марценюк Т. Репрезентація образу військовослужбовиць в українських медіа. *Наукові записки НаУКМА*. 2024. Соціологія. Вип. 7. С. 14–28.

9. Сюта Г. М. Військові фемінітиви: асиметричність вживання в офіційно-діловій і медійній практиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т 35 (74). № 1. Ч. 2. С. 266–272.

10. Тарнавська М. М. Військові звання жінок-військовослужбовиць в аспекті перекладу з української на сучасну арабську літературну мову. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 2. Вип. 28. С. 166–171.

11. Храбан Т. Є., Самойленко К. О. Висвітлення образів військовослужбовиць в українських медіа в період російсько-української війни. *Український соціум*. 2023. 2(85). С. 145–167.

Shulska N. M., Naumenko L. M., Kalita O. P. LINGUISTIC REPRESENTATION OF GENDER IN MILITARY MEDIA COMMUNICATION: ACTIVATION OF FEMININE NOMINATIONS

The article is devoted to the study of feminine nominations in military media communication in the context of the Russian-Ukrainian war. The growing role of women in the military sphere (*in combat units, medical, staff, volunteer formations*) *and its reflection through linguistic means, in particular feminitives, are noted. The focus is on the representative, identification, mobilization and symbolic functions of feminine lexemes, which are increasingly used in journalistic discourse to name women serving in the Armed Forces of Ukraine or performing other roles in the war. The influence of media language on the formation of public perception of women as full participants in armed resistance, as well as on the consolidation of gender equality in the sphere of national security, is outlined. The active presence of names for female persons in the headlines and texts of various genres of journalistic materials has been observed: news, reports, interviews, articles. This is due to a number of factors: linguistic economy, attracting the audience's attention, demonstrating editorial policy, gender differentiation, ensuring social visibility. The analysis of feminine nominations within military media communication allows us to single out several of the most representative thematic groups in which feminines most often appear: female names for military ranks and positions* (***воячка***, ***воїнка***, ***солдатка***, ***сержантка***, ***майорка***, ***капітанка***, ***офіцерка***, ***лейтенантка***, ***командирка***, ***полковниця***, ***підполковниця***, ***військовослужбовиця***, ***військова***, ***військовиця***, ***військовичка***)*; feminines denoting women's combat functions* (***піхотинка***, ***снайперка***, ***гранатометниця***, ***кулеметниця***, ***розвідниця***, ***бійчиня***)*; feminine nominations indicating technical or special training* (***операторка БПЛА***, ***саперка***, ***десантниця***)*; names representing the medical and humanitarian role of women* (***волонтерка, медикиня***)*; feminines indicating the status of participation in the war* (***захисниця***, ***доброволиця***, ***ветеранка***, ***учасниця бойових дій***). *Sporadic simultaneous use of two feminine nominations has been recorded. It has been found that the active use of feminines in the media space appears as a gesture of support for women at the front, as well as a means of counteracting discrimination and forming a new heroic narrative.*

Key words: *gender, feminine, military media communication, military sphere, language nomination.*

УДК 81’373.22
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/15

Шульська Н. М.
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Зінчук Р. С.
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Калита О. П.
Державний податковий університет

УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ РЕАЛІЇ В СУЧАСНІЙ НЕОФІЦІЙНІЙ ВІЙСЬКОВІЙ АНТРОПОНІМІЇ: НА МАТЕРІАЛІ МОВИ МЕДІА

*У статті здійснено аналіз неофіційної військової антропонімії в сучасному українському медіапросторі, зокрема досліджено позивні військовослужбовців як важливе соціокультурне явище. Схарактеризовано культурні реалії, виявлені у формуванні, вживанні та функціюванні позивних, які відображають національну ідентичність, історичну пам’ять та ментальні настанови українського народу в умовах війни. Матеріалом для аналізу слугує мова сучасних українських медіа, адже саме звідси ми найчастіше дізнаємося про неофіційні антропоніми військових. Досліджено широкий спектр позивних, що відсилають до героїв козацької доби (**Козак**, **Мамай**, **Байда**, **Сірко**, **Отаман**), постатей національної історії (**Залізняк**, **Гонта**, **Бандера**, **Гетьман**), а також міфологічних і дохристиянських образів (**Перун**, **Велес**, **Мольфар**, **Берегиня**, **Мара**). З’ясовано, що ці імена на війні втілюють не лише особистісні риси військових, а й несуть символічне навантаження – вони є культурним кодом, репрезентуючи зв’язок із національними архетипами, духовністю, героїзмом, а також глибоко вкоріненими цінностями українського суспільства. Окремо розглянуто специфіку вживання позивних у журналістських текстах: способи цитування, синтаксичне оформлення, поєднання з офіційними іменами. Важливою є поява жіночих позивних, у яких репрезентовано образи жіночої сили, захисницької функції та містичності (**Берегиня**, **Мавка**, **Морена**). Вони свідчать про трансформацію традиційних гендерних ролей і підкреслюють зростання важливості жінки в обороні держави. Зроблено висновок, що сучасна неофіційна антропонімія українського війська є багатогранним феноменом, який не лише слугує засобом комунікації та ідентифікації, а й зберігає народну пам’ять, утверджує культурну тяглість і формує національний наратив в умовах війни. Неофіційна військова антропонімія виконує ідентифікаційну, символічну, комунікативну та меморативну функції, і саме в цьому полягає її культурна й соціальна цінність.*

Ключові слова: *культурні реалії, неофіційна антропонімія, позивний, військовий, російсько-українська війна, мова медіа.*

Постановка проблеми. У період російсько-української війни мова відіграє ключову роль не лише як засіб комунікації, а й як інструмент формування національної ідентичності, морального опору та культурної самоідентифікації. Одним із яскравих феноменів сучасної воєнної комунікації в Україні є позивні військових – неофіційні імена, що використовують військовослужбовці в оперативному спілкуванні. Проте позивні в українському контексті давно вийшли за межі суто функційного застосування: вони стали носіями культурного коду, символами персональної історії, гумору, ідеології, опору та героїзму.

Історичні корені використання символічних імен сягають давньоукраїнських культурних реалій: дружинних прізвиськ, козацьких імен і назв, які часто відображали риси характеру, професію чи особисту історію носія. У козацькому середовищі прізвиська були маркером гідності, військової доблесті та соціального статусу, а також виконували функцію ідентифікації в умовах бойових дій. Ці культурні практики мають пряме продовження в сучасних воєнних умовах, де позивні

стають не лише практичним засобом зв'язку, а й проявом національного характеру та спадкоємності героїчного досвіду.

У мові сучасних українських медіа позивні відіграють не лише інформативну, а й виразно ідентифікаційну функцію. Через них журналісти персоніфікують військових, надаючи кожному з них символічного значення, що підсилює емоційний вплив повідомлень на авдиторію. Позивні стають засобом наративізації війни, адже за їх допомогою формується образ героя, борця, захисника, що близький і зрозумілий широкому загалу. У такий спосіб медіа не лише фіксують факти, а й формують культурну пам'ять і сприяють зміцненню національного духу.

Актуальність вивчення неофіційних антропонімів військових зумовлена не лише воєнним станом і потребою фіксувати новітні мовні явища, а й необхідністю осмислення глибших культурних змін, які відбуваються в українському суспільстві. Позивні стали частиною публічного дискурсу, елементом національного символізму, ідентичності та навіть частиною народної епопеї сучасної війни. Їхній аналіз дає змогу простежити, як трансформуються лінгвозасоби самовираження, формуються нові соціокультурні коди, як воєнна лексика стає частиною культурної пам'яті народу. Такий підхід також сприяє глибшому розумінню ролі мови в зміцненні національної єдності та в протистоянні зовнішній агресії. Особливої актуальності дослідження позивних набуває в контексті повномасштабної війни росії проти України. У медійному дискурсі позивні українських військових постають маркерами колективної пам'яті, стають частиною наративу про сучасну війну, героїзм та боротьбу за свободу. Їхній культурний підтекст, етимологія, символіка, а також спосіб їхньої репрезентації в медіа – усе це створює унікальне поле для лінгвістичного й культурознавчого аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій парадигмі зростає зацікавлення до аналізу неофіційних імен військових – позивних як особливого виду антропонімів, що виникають у специфічному соціокультурному контексті – воєнній комунікації. Дослідження, присвячені неофіційній військовій антропонімії, окреслюють важливі тенденції в процесах мовотворення, семантики, номінації та функціювання таких одиниць. Значний внесок у вивчення цієї тематики зробили Л. Белей та Л. Кравченко. Зокрема, у працях Л. Белея розглянуто творення й функціювання позивних у воєнному дискурсі, їхній зв'язок із культурними архетипами, історичними алюзіями та індивідуальними рисами особистості [1]. Автор простежує еволюцію українських позивних від козацької доби до сучасності [2]. У працях Л. Кравченко поглиблено аналіз щодо лексичної бази та мотивації номінаційних процесів, зосереджено увагу на походженні позивних та їхній семантичній структурі [3; 4]. Подібну проблематику висвітлює Л. Підкуймуха, яка робить акцент на прагматичних і комунікативних аспектах функціювання позивних у бойових умовах [7]. З гендерної перспективи неофіційні антропоніми розглядає С. Петрова, аналізуючи словотвірну специфіку позивних українських військовослужбовиць [6]. Дослідники також подають класифікацію мотивів номінації: за зовнішністю, характером, військовими заслугами, іноді – з гумористичним чи іронічним забарвленням [8]. О. Мироненко інтерпретує позивні як вторинні номінації, що відіграють роль репрезентантів соціокультурної ідентифікації особистості в умовах війни [5]. Н. Шульська та інші науковці вивчають лексико-семантичну базу неофіційних військових антропонімів [9; 12], наголошують на ролі медіа у формуванні та закріпленні позивних, зокрема через воєнний дискурс [10]. Порівняльний аспект простежено в дослідженні Р. Яцьківа, який проводить паралелі між псевдонімами часів національно-визвольних змагань і сучасними військовими позивними [11]. Наведені праці засвідчують, що неофіційні імена бійців – це багатовимірний мовний феномен, у якому поєднані комунікативна функція, маркери ідентичності та елементи мовотворчості в екстремальних умовах.

Окремої уваги заслуговує культурологічний аспект вивчення позивних. Вони є своєрідним дзеркалом національного світогляду, репрезентуючи давньоукраїнські культурні реалії, глибинні цінності, уявлення про героїзм, силу, гумор, побратимство й самоіронію. Через корпус неофіційних військових антропонімів можна простежити трансформацію мовної картини світу в умовах війни, а також зміну способів самопредставлення українського воїна. Це робить дослідження позивних важливим інструментом не лише для лінгвістів, а й для культурологів, соціологів та істориків.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження культурних особливостей формування, вживання та функціювання позивних українських військових у сучасному медійному просторі.

Основою аналізу слугує мова сучасних медіа як відображення соціокультурних процесів. Особливу увагу приділено семантичному, стилістичному та прагматичному аспектам використання позивних у медіа.

Виклад основного матеріалу. Позивні військовослужбовців, що виникли як елемент бойової ідентифікації та оперативного зв'язку, в українському медійному контексті набули значення символів, що конденсують особистість, досвід, професію й культурні коди бійців. У журналістських текстах позивні не лише маркують окремих героїв публікацій, а й формують метафоричний наратив про війну, де кожен військовий постає не лише як учасник бойових дій, а як носій іменного значення, закоріненого в побуті, професії, традиції або особистому досвіді. Журналісти активно використовують другі імена бійців як засіб персоніфікації та драматизації репортажного матеріалу, надаючи оповіді додаткової експресії. Вони слугують своєрідною маскою, що приховує особу, але водночас виявляє сутність, часто більше, ніж справжнє ім'я. Особливо показовими є позивні з культурним, мистецьким або історичним підґрунтям, які апелюють до колективної пам'яті та національного архетипу. Такі приклади вказують на здатність позивного виступати смисловим маркером, адже він стисло передає ідентичність особи, посилює зв'язок із читачем, викликає емоційний відгук і підсилює наративний ефект.

Сучасні неофіційні антропоніми українських військових – це не лише основний засіб ідентифікації на війні, але часто це імена-символи, що не тільки характеризують воїнів, але й відображають культурні реалії, пов'язані з історією, міфологією, релігією, народною пам'яттю, літературою, музикою тощо. Такі позивні зазвичай мають глибокий символічний зміст і підкреслюють зв'язок із родом, традицією, духовною або бойовою силою. В одному журналістському матеріалі про загиблого військового натрапляємо на таке метафоричне пояснення значення позивних імен на війні: «*Позивний – це не самоназва, він має бути точним, як постріл, і портретно-впізнаваним з першого звуку*» (vogue.ua, 18.04.2023). Виявляємо й комічні пояснення методики вибору позивного: «*Позивний не має бути крутим. Він має бути містким і коротким. Бажано – з відкритих складів. Як у мене: "Че-ре-па-ха"*» (liga.net, 26.04.2024).

Українську історію, зокрема козацтво, відображають такі неофіційні найменування військових: ***Козак*** (як символ вільного воїна-захисника): «*Командир Військової школи імені полковника Євгена Коновальця друг Кірт згадує загиблого воїна так*: "***Козак*** *був такою колоритною постаттю, що дивишся на нього і зразу бачиш, що це справжній козак. Він мав козацькі вуса, чуб, сережку, міцну статуру. Але не зовні проявлялася його вдача, а у переконаннях і поглядах. Він взяв у руки шаблю і пішов захищати свій рідний край"*» (azov.org.ua, 15.02.2023); «*49-річний головний сержант гірсько-штурмового підрозділу 128 ОГШБр Ігор – позивний* ***Козак*** *– розвідник зі стажем*» (life.pravda.com, 04.12.2024); ***Мамай*** (символ легендарного козака – народного героя): «*Там бойові побратими дали молодому воїну позивний "****Мамай****" – за козацьку вдачу та вуса, а ще по-філософськи творчий підхід до війни і штурмів*» (che.cn.ua, 12.07.2024); «*Нині боєць із позивним "****Мамай****" – гранатометник мотопіхотної роти мотопіхотного батальйону. "Це в мене ще з дитинства", – розповів про своє псевдо боєць*» (konkurent.ua, 01.12.2024); ***Гайдамака*** (символ повстанця і борця за волю): «*Ми стоїмо до останнього!»: історія "азовця" зі Шполи Дениса Мишалова "****Гайдамака****"»* (shpolyanochka.com.ua, 03.01.2024); «*Побратими його звали на фронті "****Гайдамака****"». Дмитро був з родом з Фастова і виріс у родині військового*» (vechirniy.kyiv.ua, 14.06.2023); ***Байда*** (символ козака Байди Вишневецького): «*Серед побратимів Олег відзначався стриманістю, відповідальністю, врівноваженістю, почуттям гумору та оптимізму і отримав позивний "****Байда****"»* (petition.president.gov.ua, 30.12.2024); «*Запоріжець Микола на псевдо "****Байда****" був цивільним, але війна змінила все. Після боїв на Куп'янщині він отримав високу військову нагороду*» (zprz.city/news, 06.03.2025); ***Запорожець*** (символ Запорозької Січі): «*Пам'яті бійця полку "Азов" Сергія Бобрицького* (*позивний "****Запорожець***"*)*» (ukrinform.ua, 10.06.2023); «*Денис Максишко* (*позивний "****Запорожець****"*) *загинув під час виконання бойового завдання поблизу села Прибузьке у Миколаївській області*» (forpost.media, 27.06.2025); ***Залізняк*** (на честь козацького ватажка Максима Залізняка): «*Вона розповіла, що позивний "****Залізняк****" хлопець взяв собі на честь ватажка гайдамаків Максима Залізняка: "Ще в юності він багато читав про Холодний Яр. В нього була настільна книга про Холодний Яр. І позивний "Залізняк" він собі взяв з тих подій, які відбувалися ще понад 100 років тому. Це для нього було прикладом. І так склалося, що він пішов служити*

в 93 окрему механізовану бригаду "Холодний Яр"» (suspilne.media, 12.10.2014); «*Він з 2014-го воював у батальйоні "Азов", псевдо "**Залізняк**" взяв на честь ватажка гайдамаків Максима Залізняка*» (vogue.ua, 18.04.2023); ***Гонта*** (на честь Івана Гонти, ватажка Коліївщини): «*Згодом він почав діяти активніше: залишав на стінах проукраїнські написи, підпалював російські машини тощо. Тоді-то ексвійськовий і отримав позивний **Гонта***» (pochuta.media, 08.12.2024); «*Зокрема, він описав історію одного з підпільників на псевдо **Гонта**, який мав військовий досвід і зробив дуже багато для України в окупації*» (glavcom.ua, 02.09.2024); ***Сірко*** (на честь кошового отамана Івана Сірка): «*В Окремій президентській бригаді імені Богдана Хмельницького, служить боєць з позивним "**Сірко**" – чоловік, який пройшов шлях від піхотинця до оператора БПЛА та інженера*» (armyinform.com.ua, 01.02.2025); ***Отаман*** (символ козацького лідера): «*На запитання журналістів, чому в Оксани був позивний "**Отаман**" її побратим Олександр відповів: "тому що вона кожного могла "набодрить"* (*змотивувати*, – ред.) *пацанів на якийсь двіж, що потім ми не могли їх заспокоїти". І підбадьорити вона їх могла, навіть, якщо ті дуже боялись, тому "**Отаман**"*» (focus.ua, 06.08.2024).

Неодноразово виявляємо й інші культурно-історичні реалії у військовій неофіційній антропонімії: «*Снаряд зачепив голову: історія військовослужбовця з Львівщини із позивним "**Бандера**"*» (suspilne.media, 26.11.2023); «*Повернувся з Польщі захищати Україну. Історія нацгвардійця з позивним "**Князь**"*» (suspilne.media, 25.03.2022); «*28-річний старший солдат Андрій Гусак, позивний **Лицар**, помер 7 липня 2023 року в реанімації Дніпропетровської обласної клінічної лікарні ім. Мечникова*» (victims.memorial, 07.07.2023); «*Поки є сила, здоров'я, наснага»: міномётник "**Гетьман**" про свій внесок у перемогу*» (armyinform.com.ua, 29.01.2025); «*Позивний **Кий**, має подвійне пояснення. По-перше, моє прізвище закінчується на цей склад, а по-друге, я з Києва*» (tenews.org.ua, 20.06.2025).

Серед сучасних неофіційних іменувань воїнів виявляємо номінації, що відображають міфологію й давні вірування українців, зокрема дохристиянські, пор. ***Перун*** (бог грому та війни, символ сили): «*Пам'яті морського піхотинця Антона Гевака* (*позивний "**Перун**"*)» (ukrinform.ua, 28.05.2023); ***Велес*** (бог мудрості, магії й багатства): «*Нацгвардієць з позивним "**Велес**" обороняє Донеччину з перших днів війни*» (suspilne.media, 07.02.2023); ***Ярило*** (бог весни, родючості, пристрасті та сили): *«"Мене хотіли розстріляти і повісити". Звільнений з полону азовець "**Ярило**" розповів, як пройшов тортури донецької катівні "Ізоляція"*» (bukinfo.com.ua, 16.10.2024); ***Чугайстер*** (добрий лісовий дух-охоронець): «*Сашко має позивний **Чуга*** (*похідне від Чугайстра – добрий дух з української міфології*)» (gluzd.org.ua, 23.03.2024); ***Сварог*** (бог неба, вогню та ковальства): «*Його позивний "Сварог", її – "**Сонечко**": подружжя з Тернопільщини воює на передовій*» (suspilne.media, 01.09.2023); ***Мольфар*** (знахар, чарівник у гуцульській культурі): «"***Мольфар**" – військовослужбовець отримав такий позивний у зв'язку з тим, що він за фахом медик*» (dpsu.gov.ua, 22.04.2024).

У цій тематичній групі фіксуємо й позивні жінок-військовослужбовиць: ***Берегиня*** (захисниця роду): «*Має й позивний – **Берегиня**! Перше, що цікавить, як там жінці? Каже, я не жінка, а солдатка-контрактниця, а потім медик!*» (transkarpatia.net, 04.06.2022); ***Мавка*** (лісова русалка з української міфології): «*Її позивний – "**Мавка**". За тендітною зовнішністю – сталева воля майора ЗСУ Тетяни Камерістової, колишньої вчительки, а нині – воїна*» (suspilne.media, 07.02.2025); ***Мара*** (богиня смерті, викликає страх у ворога): «*Військова Дарина, позивний **МАРА***» (ctzn24.com, 23.09.2024), ***Морена*** (богиня потойбіччя і смерті): «"***Морена**" – захисниця обрала собі такий позивний, бо захоплюється богами слов'янської міфології*» (dpsu.gov.ua, 22.04.0224).

Українське музичне мистецтво колоритно відтворюють такі позивні українських бійців: «*Позивний отримав через вуса: історія воїна "Сталевої Сотки" із позивним "**Кобзар**"*» (life.rayon.in.ua, 22.10.2024); «*Бойовий медик "**Ліра**" спецпідрозділу "Відар" ГУР МО розповідає як правильно користуватись турнікетами* (*ВІДЕО*)» (uaonline.com.ua, 16.09.2024); «*Ваш позивний – "**Бандура**"*» (glavcom.ua, 12.01.2025); «*Анастасія* (*позивний "**Сопілка**"*) *також родом з Рубіжного*» (tribun.com.ua, 02.01.2025).

Аналіз контекстів уживання неофіційних імен учасників бойових дій показав, що в медіа найчастіше трапляється позивне ім'я, подане через цитати побратимів або у форматі інтерв'ю із самим військовим. Рідше журналісти додають до позивного офіційне ім'я та прізвище, іноді – лише ім'я. Позивні пишуть у лапках (найчастіше) або без лапок (рідше), спорадично фіксуємо написання повністю великими літерами.

Причини вибору того чи того позивного розкриті не завжди, хоча в окремих матеріалах усе ж подані розгорнуті історії або цікаві обставини виникнення неофіційних іменувань.

Висновки. Дослідження неофіційної військової антропонімії засвідчило виразну тенденцію до використання в позивних українських військовослужбовців історичних, культурних та міфологічних маркерів, що слугують символами ідентичності, зв'язку з національною історією та світоглядом. Найпоширеніші іменування, пов'язані з українським козацтвом (***Козак***, ***Мамай***, ***Байда***, ***Гайдамака***, ***Сірко***, ***Отаман*** тощо). Ці антропоніми, з одного боку, наслідують героїчний образ борця за свободу, з іншого – відображають прагнення зберегти тяглість національних традицій. Значна частина позивних апелює до фігур історичних постатей і персоніфікованих символів сили та мужності (***Залізняк***, ***Гонта***, ***Бандера***, ***Гетьман***, ***Князь***, ***Лицар***, ***Кий***), а також до міфологічних і дохристиянських образів (***Перун***, ***Велес***, ***Ярило***, ***Чугайстер***, ***Сварог***, ***Мольфар***), що репрезентують зв'язок із глибинними пластами народної культури та уявленнями про воїна-захисника. Окрему увагу заслуговує участь жінок у сучасному військовому наративі, про що свідчить наявність специфічних жіночих позивних, в основі яких лежать образи жіночої сили, оберегу та містичності (***Берегиня***, ***Мавка***, ***Мара***, ***Морена***). Отже, військова антропонімія є не лише засобом індивідуалізації бійця й бійчині, а й потужним культурним кодом, що формує символічний простір української боротьби за незалежність.

Позивні військових у сучасній українській журналістиці виконують не лише інформаційну, а й культурну, наративну та символічну функції. Їхній аналіз дав змогу глибше зрозуміти механізми репрезентації воєнної реальності в медіа та роль мови в конструюванні героїчного образу захисника.

Перспективні дослідження у сфері військової неофіційної антропонімії можуть бути зосереджені на кількох важливих напрямах. Актуальним є зіставлення українських позивних із відповідними явищами в антропонімійному просторі інших країн, що дасть змогу окреслити унікальні та спільні риси культурного коду воїна.

Список літератури:

1. Белей Л.Л. Позивні учасників АТО й ООС – творення та фукціонування. *Мовознавство.* 2020. № 3. С. 49–62.
2. Белей Л. Українські позивні – від Байди до Баті. *Uchoose.info*: сайт. 2020. URL: https://uchoose.info/ukrayinski-pozyvni-vid-bajdy-do-bati/
3. Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку української лексики та граматики.* 2015. № 2. С. 224–237.
4. Кравченко Л. Мотиви номінації позивних українських бійців – учасників бойових дій російсько-українського конфлікту на сході України. *Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych:* czasopismo. 2016. XI. S. 80–85.
5. Мироненко О. В. Вторинні номінації як репрезентанти соціально-культурної ідентифікації українських військових. Закарпатські філологічні студії. 2024. Вип. 33. Т. 2. С. 25–30.
6. Петрова С. А. Позивні українських військовослужбовців-жінок, учасниць АТО/ООС: словотвірний аспект. *Філологічні студії.* 2020. № 11. С. 74–78.
7. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне.* 2016. № 2. С. 135–144.
8. Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал С. А. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія.* 2021. № 26, 2 (24). С. 104–114.
9. Шульська Н. М. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних у мові ЗМІ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. 2017. № 1 (27). С. 342–347.
10. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 27–32. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/6_2024/7.pdf
11. Яцьків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань – позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2014. С. 99–106.
12. Shulska N., Kostusiak N., Rymar N., Zavarynska I., Mykhalchuk S., Bovda O. Call Names in Unofficial Communication of the Military: Specificity of Creation and Lexico-Semantic Base. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, 2022. Vol. 12, Issue 2, Spec. Issue XXX. P. 53–60. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120230/papers/A_11.pdf.

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Kalita O. P. UKRAINIAN CULTURAL REALITIES IN MODERN UNOFFICIAL MILITARY ANTHROPONYMY: BASED ON THE MATERIAL OF THE LANGUAGE OF THE MEDIA

The article analyzes unofficial military anthroponymy in the modern Ukrainian media space, in particular, examines the call signs of military personnel as an important socio-cultural phenomenon. The cultural realities revealed in the formation, use and functioning of call signs, which reflect the national identity, historical memory and mental attitudes of the Ukrainian people in war conditions, are characterized. The material for the analysis is the language of modern Ukrainian media, because it is from here that we most often learn about the call signs of military personnel. A wide range of call signs referring to heroes of the Cossack era (***Kozak***, ***Mamai***, ***Baida***, ***Sirko***, ***Ataman***)*, figures of national history* (***Zaliznyak***, ***Gonta***, ***Bandera***, ***Hetman***)*, as well as mythological and pre-Christian images* (***Perun***, ***Veles***, ***Molfar***, ***Berehynia***, ***Mara***, *etc.*) *has been studied. It has been found that these names in war embody not only the personal traits of the military, but also carry a symbolic load – they are a cultural code, representing a connection with national archetypes, spirituality, heroism, as well as deeply rooted values of Ukrainian society. The specifics of the use of call signs in journalistic texts have been separately considered: methods of quoting, syntactic design, combination with official names. The appearance of female call signs, which embody images of female strength, protective function and mystical femininity* (***Berehynia***, ***Mavka***, ***Morena***)*, is also important. They testify to the transformation of traditional gender roles and emphasize the growing role of women in the defense of the state. It is concluded that the modern unofficial anthroponymy of the Ukrainian army is a multifaceted phenomenon that not only serves as a means of communication and identification, but also performs the function of preserving national memory, establishing cultural continuity and forming a national narrative in war conditions. Unofficial military anthroponymy performs an important identification, symbolic, communicative and commemorative function, and this is precisely its cultural and social value.*

Key words: *cultural realities, unofficial anthroponymy, call sign, military, Russian-Ukrainian war, media language.*

УДК 81’373.2:398
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/16

Шульська Н. М.
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Зінчук Р. С.
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Римар Н. Ю.
Білоцерківський національний аграрний університет

СЛОВОТВОРЕННЯ ЧОЛОВІЧИХ НЕОФІЦІЙНИХ НАЗВ У ДІАЛЕКТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: СУФІКСАЛЬНІ ДЕРИВАТИ

У статті досліджено словотворення чоловічих прізвиськ, що побутують у західнополіській діалектній комунікації. З’ясовано, що мовний простір Західного Полісся – складне й багатошарове утворення, у межах якого взаємодіють архаїчні риси північної та південно-західної діалектних систем, а також активно проникає сучасна сленгова й жаргонна лексика.

Установлено, що в прізвиськах, як і в прізвищах, серед засобів морфологічного словотворення засвідчена лише суфіксація, адже префіксальні похідні виявлені ще на рівні творення апелятивів, де і з’явилися префіксальні морфи. Суфіксальними дериватами кваліфіковано ті утворення, що не мають омонімних дублетів серед апелятивів і які не зафіксовані в лексикографічних джерелах. Звернуто увагу на продуктивні суфіксальні моделі чоловічого неофіційного іменування. Матеріалом розвідки слугували власні записи прізвиськ, зроблені в населених пунктах Західного Полісся від респондентів різного віку, насамперед діалектоносіїв. Студіювання вуличних антропонімів показало, що морфологічні деривати – це індивідуальні неофіційні особові назви переважно за родинною належністю.

*Системний аналіз чоловічих суфіксальних дериватів у народно-побутових іменуваннях засвідчив такі їхні різновиди: а) патронімні і матронімні: **-ич** || **-іч**, **-ович** (**-увич, -евич**), б) поліфункційні у значенні патронімних чи матронімних: **-ак, -ан** || **-ан', -ец'** (**-ец, -иц, -иц'**), **-ик** || **-ік** (**-ек, -’ек**), **-к-о, -ок** (**-ек, -’ек**), **-ук, -ус** || **-ус'**. За кількістю репрезентантів в антропонімній базі диференційовано такі типи суфіксальних словотвірних моделей: а) високопродуктивні: **-ик** || **-ік**, **-к-о**, **-ович**, **-ец'** у патронімних (пропатронімних), матронімних (проматронімних) особових назвах; б) продуктивні: **-ок**, **-ц'о** в патронімних (пропатронімних), матронімних (проматронімних), гінеконімних назвах; в) малопродуктивні: **-ак**, **-ан** || **-ан'**, **-ук**, **-ус** || **-ус'**. Підсумовано, що прізвиськова творчість жителів Західного Полісся виявляє як загальноукраїнські антропонімні тенденції у використанні загальновживаних словотвірних моделей, так й окреслює локальні особливості. Усе це свідчить про широкі можливості прізвиськових номенів, які особливо потребують ретельних фіксацій і докладних регіональних студій.*

Ключові слова: *словотвір, прізвисько, говірка, діалектна комунікація, суфіксальні деривати, антропонімія.*

Постановка проблеми. У системі неофіційної антропонімії прізвиська посідають особливе місце як гнучкий інструмент мовного позначення особи, що водночас виконує соціально-комунікативну, ідентифікаційну та експресивну функції. На відміну від офіційних іменувальних одиниць (імені, прізвища, по батькові), прізвисько виникає і функціює в конкретному лінгвосередовищі, безпосередньо відображаючи соціальні ролі, фізичні чи поведінкові особливості особи, комунікативну ситуацію, ставлення мовців. Цей тип номінації надзвичайно динамічний, ситуативно гнучкий і зазвичай конотативний. Сьогодні прізвиська – це маркери локальної мовної традиції, культурної пам’яті та колективної ідентичності, тому вони мають важливе значення як фрагменти живої народної мови, що зберігає регіональну своєрідність.

Особливо цінним джерелом для аналізу прізвиськових моделей є діалектне мовлення,

у межах якого ці одиниці набувають локального колориту, компілюючи архаїчні риси народного словотвору і сучасні мовні інновації (сленг, жаргон, елементи молодіжної субкультури). Діалектні прізвиська демонструють високий рівень креативності мовців, що виявлено в словотвірних моделях, зокрема в суфіксальній деривації.

Мовний простір Західного Полісся – складне й багатошарове утворення, у межах якого взаємодіють архаїчні риси північної та південно-західної діалектних систем, а також виявлено активне проникнення сучасної сленгової й жаргонної лексики. Унікальність цього ареалу визначена його прикордонним статусом, що зумовлює помітні польські мовні впливи й формує специфічну комунікативну систему. Такий лінгволандшафт створює сприятливі умови для дослідження неофіційної антропонімії, зокрема прізвиськової номінації, яка виявляє широкий спектр деривaційних моделей, функційно-прагматичних характеристик і культурних маркерів локальної ідентичності. За статево-родовою диференціацією найбільш поширені в неофіційній комунікації чоловічі найменування. Зважаючи на це, актуальним є словотвірний аналіз чоловічих прізвиськ у західнополіському діалектному мовленні, що дає змогу виявити характерні деривaційні моделі, визначити частотність і функційне навантаження окремих афіксальних формантів, простежити взаємозв'язок між формальною структурою та комунікативною функцією прізвиськ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій парадигмі дослідники зазвичай розглядають прізвиська в діалектному аспекті, аналізуючи словотвірно-структурну специфіку неофіційних особових іменувань. Особливості словотвору прізвиськ, зокрема науковий опис морфологічних і неморфологічних способів деривації, періодично стають об'єктом дослідження учених у контексті вивчення неофіційної антропонімії загалом. Так, Ю. Прадід досліджує словотвірні особливості прізвиськ поряд із мотиваційною та функційною специфікою [10]. Натрапляємо на студії, присвячені вивченню словотвору прізвиськ окремих регіонів. О. Антонюк на матеріалі антропонімії Донеччини вивчає неофіційні назви, утворені морфологічним способом [1]. О. Вербовецька студіює структурний аспект офіційних та неофіційних іменувань Тернопільщини [4]. Словотвірні типи відантропонімних прізвиськ однієї говірки представляє в науковій розвідці Л. Лонська [5]. Відонімні деривати серед сучасних неофіційних антропонімів аналізує О. Михальчук [6]. На способи творення неофіційних антропонімів Львівщини звертають увагу М. Наливайко (лексико-семантичний спосіб) [7] і С. Панцьо (відонімні деривати) [8]. Явище афіксації серед способів творення прізвиськ Вінниччини диференціює В. Павлюк [9]. У словотвірному плані неофіційні найменування поліщуків надзвичайно колоритні й оригінальні. Вони ставали об'єктом аналізу Г. Аркушина, який схарактеризував лексико-семантичні деривати [2] та прізвиська-композити [3], а також Н. Шульської, яка закцентувала увагу на засобах і способах творення жіночих неофіційних іменувань у сімейно-родовій антропонімії Західного Полісся [13]. Деривaційний потенціал західнополіських прізвиськ, зокрема лексико-семантичний спосіб словотвору неофіційних антропонімів, знайшов відображення в публікаціях Н. Шульської, Н. Костусяк та ін. [14; 15]. Попри дослідницьку зацікавленість словотвірно-структурним аспектом неофіційної антропонімії, докладного наукового опису потребують прізвиська з погляду морфологічного словотворення, зокрема щодо продуктивності афіксів, а також типів деривації. Актуальними на сьогодні є розвідки, здійснені на матеріалі прізвиськ, з докладним аналізом кожного способу словотвору, виявленого в неофіційних іменуваннях.

Мета статті – на матеріалі західнополіських прізвиськ здійснити аналіз продуктивних чоловічих словотвірних моделей у діалектному мовленні, зокрема докладно схарактеризувати суфіксальні деривати в неофіційній комунікації.

Виклад основного матеріалу. У прізвиськах, як і в прізвищах, серед засобів морфологічного словотворення засвідчена лише суфіксація, адже префіксальні похідні виявлені ще на рівні творення апелятивів, де і з'явилися префіксальні морфи. Суфіксальними дериватами кваліфіковано ті утворення, що не мають омонімних дублетів серед апелятивів і які не зафіксовані в лексикографічних джерелах. У морфологічних неофіційних іменуваннях, що містять поліфункційні форманти, вже повністю втрачена їхня кваліфікативна ознака, оскільки ці суфікси вживані у функції патронімних чи матронімних, пор. *Петра́к* 'син (онук) Петра' і *Варвару́к* 'син (онук) Варвари'. Досліджуючи особливості патронімів, П. Чучка наголошував, що «більшість сучасних патронімних формантів – це колишні (а нерідко й сучасні, живі) засоби вираження демінутивності. Первісні атрибутивні форманти почали виражати патронімність, оскільки натякали, що денотатові

властива якась риса особи, названа твірною основою» [12, с. 52].

Здійснити чітке розмежування наявності кваліативної ознаки чи її втрати в дериватах із поліфункційними афіксами в прізвиськах можливо через з'ясування мотиваційної характеристики досліджуваного антропоніма, пор. *Іва́нець* < Іван 'син (онук) Івана', *Кири́лцьо* < Кирило 'син (онук) Кирила' й *Іва́нець* < Іван, *Кири́лцьо* < Кирило 'низького зросту або худі'. Суфіксальний аналіз чоловічих антропонімних дериватів у статті здійснено за виявленими словотвірними моделями (далі СМ). Для системного представлення суфіксальної деривації чоловічих прізвиськ подано аналіз засвідчених СМ у порядку їхньої градаційної продуктивності в неофіційній антропонімії Західного Полісся.

Словотвірна модель на -ик || -ік. У патронімних (пропатронімних), матронімних (проматронімних) іменуваннях аналізований поліфункційний формант уже репрезентує нейтральну конотацію, оскільки такі назви виконують лише ідентифікаційно-диференційну функцію без жодної характеристики. Спостережено утворення патронімного типу: *Арка́шик* 'син (онук) Аркаші', *Кондра́тик* 'син (онук) Кіндрата', *Льо́ник* 'син (онук) Льоні', *Мака́рик* 'син (онук) Макара'; а також матронімного: *Га́пчик* 'син (онук) Гапки', *Го́лік* 'син (онук) Голі', *Ду́нік* 'син (онук) Дуні', *Зі́нчик* 'син (онук) Зіньки', *Зо́йчик* 'син (онук) Зойки'. У наборі дериватів аналізованої СМ засвідчено патронімні (пропатронімні) і матронімні (проматронімні) чоловічі найменування, переважно молодшого віку, в основах яких умотивовані похідні за іменем, прізвищем, прізвиськом батька (діда), які могли бути утворені так: *Купрі́йчик* < Купрій(ко)(ець) 'син (онук) Купрія', *Никоди́мчик* < Никодим(ко)(ець) 'син (онук) Никодима', *Проко́пчик* < Прокоп(ко)(ець) 'син (онук) Прокопа', *Тихо́нчик* < Тихон(ко)(ець) 'син (онук) Тихона'. Простежено тотожні деривати: *Каньо́рчик, Хви́льчик, Юхи́мчик.*

Нерідко суфікс *-ик* || *-'ік* зреалізовує матронімну функцію, переважно в найменуваннях синів, яких виховувала лише мати. Ця тенденція простежена в багатьох населених пунктах Західного Полісся: *Вє́рчик* 'син Вєрки', *Га́пчик* 'син Гапки', *Ду́ньчик* 'син Дуньки', *Катери́нчик* 'син Катеринки', *Мари́нчик* 'син Маринки'. Побутують похідні від прізвиськ: *Бригаді́рчик* 'син (онук) Бригаді́ра', *Кабáнчик* 'син (онук) Кабана́', *Коро́льчик* 'син (онук) Короля́', *Майо́рчик* 'син (онук) Майо́ра', *Му́лярчик* 'син (онук) Му́ляра', *Пасту́шик* 'син (онук) Пастуха́'. Окремо виділено антропоніми, похідні від прізвищ із фонетико-морфемними модифікаціями: *Би́чик* < Бичок, *Бу́тік* < Бутенко, *Бу́слик* < Бусел, *Чи́чик* < Чичотка. У західних і північних говірках західнополіського діалекту суфікс *-ик* репрезентований модифікантами *-ек || -'ек,* пор. *Лук'я́нчек* 'син (онук) Лук'яна', *Юхи́мчєк* 'син (онук) Юхима'.

Поліфункційність аналізованого суфікса засвідчила, що в одних випадках він може виконувати демінутивну функцію, в інших – патронімну. Якщо на рівні офіційних антропонімів це простежити вже практично неможливо, то серед неофіційних іменувань відіменного походження функційна диференціація афікса виразна при обов'язковому залученні мотиваційно-номінаційного принципу, пор. *Степа́нчик* 'син (онук) Степана' і *Степа́нчик* < Степан 'невисокого зросту'.

Словотвірна модель на -к-о. Як свідчать дослідники, демінутивний суфікс *-к-о* згодом став нейтральним антропонімним формантом, а далі почав виконувати патронімну функцію. СМ високопродуктивна у вуличних прізвиськах, особливо в сімейно-родових антропонімах з іменними основами. На Західному Поліссі зафіксовано деривати з непохідними основами: *Бори́сько* 'син (онук) Бориса', *Гада́мко* 'син (онук) Гадама', *Гна́тко* 'син (онук) Гната', *Кондра́тко* 'син (онук) Кіндрата', *Марти́нко* 'син (онук) Мартина'; з похідними основами: *Анто́шко* 'син (онук) Антоші', *Льо́нько* 'син (онук) Льоні', *Макаре́йко* < Макарей < Макар, *Назаре́йко* < Назарей < Назар, *Пилипе́йко* < Пилипей < Пилип, *Степанейко* < Степаней < Степан. Зрідка виявлено матроніми: *Ори́сько* 'син (онук) Орисі', *Праксе́мко* 'син (онук) Праксєми'. Засвідчено форму, утворену від прізвиська, *Бага́йко* 'син (онук) Бугая' тощо. Спостережено, що в таких антропонімах уже відсутній первісний експресивний компонент.

Словотвірна модель на -ович. Відомо, що зазначений формант – секундарний, утворений поєднанням двох суфіксів *-ов* та *-ич.* Указана СМ продуктивна в сімейно-родових антропонімах. Утворення такого типу тотожні з офіційними іменами по батькові. Кваліфікація аналізованих дериватів як прізвиськових одиниць зумовлена тим, що такі антропоніми ідентифікують лише одну конкретну людину в населеному пункті. Із цим суфіксом функціюють прізвиська-патроніми (пропатроніми), тотожні з офіційними іменами по батькові: *Вла́сович* 'син (онук) Власа',

Гарасúмович ‘син (онук) Герасима’, *Гнáтович* ‘син (онук) Гната’, *Кáрпович* ‘син (онук) Карпа’ і т. ін. За кількісним показником набагато більше матронімів, що спричинено родинним устроєм: *Галíнович, Годáркович, Дáркович, Дýнюович, Зíнович, Кáтькович, Марúнович, Мóтькович, Тамáрович.* Носії цих неофіційних іменувань – переважно сини, котрих виховувала одна жінка без чоловіка. Специфічно, що дериватів із засвідченим формантом не зафіксовано серед іменувань онуків. Зрозуміло, що родова належність у продемонстрованих антропонімах указує на їхній нейтральний конотативний характер. Такі утворення свідчать про давність неофіційної системи називання, а також її специфічність на фоні інших антропонімних категорій, їх навіть пов’язують із матріархальним устроєм. У говірках Західного Полісся виявлено суфікси-варіанти, частіше *-увич: Гýндувич, Дýнькувич, Зóськувич, Сиклíтувич, Мóткувич, Мóтювич, Парáскувич, Фідýркувич;* рідше *-евич: Макарéвич, Сінкéвич; -овіч: Миколáйовіч, Тарáсовіч*.

Словотвірна модель на -ец′. Діалектна фонетика Західного Полісся зумовила вживання в основному варіантів аналізованого афікса *-ец, -иц, -иц′*. У неофіційних назвах родинного типу кваліативна функція поліфункційного форманта *-ец′* уже не така виразна, вона лише частково вказує на зменшеність, тому формант і вживаний в іменуваннях синів та онуків, пор.: *Вихторéц* ‘син (онук) Віктора’, *Гантонéц* ‘син (онук) Гантона’, *Макарéц* ‘син (онук) Макара’, *Никодúмець* ‘син (онук) Никодима’, *Потáпец* ‘син (онук) Потапа’, *Юхúмец* ‘син (онук) Юхима’. Спостереження показало, що деривати подібного типу можуть однаково вказувати на гінеконімний характер суфікса в неофіційних назвах. За тотожною схемою антропонімні форми можуть бути утворені від патронімних (пропатронімних) прізвиськ: *Бугаєц* ‘син (онук) Бугая’, *Виліхвáнец* ‘син (онук) Виліхвáна’, *Кабанéц* ‘син (онук) Кабана’. Засвідчений формант і в родинних назвах із вказівкою на рід заняття першоносія: *Бондарéць* ‘син (онук) Бóндара’, *Ковалéц* ‘син (онук) Коваля’, *Матрóсець* ‘син (онук) Матрóса’, *Столярéць* ‘син (онук) Стóляра’.

Словотвірна модель на -ич || -іч. У західнополіських говірках (західна і північна частина) уживаний фонетичний варіант *-еч*. Найбільше утворень маніфестують чоловічі похідні і непохідні іменні основи: *Вакýліч* ‘син (онук) Вакули’, *Кýзьміч* ‘син (онук) Кузьми’, *Хóміч || Хóмеч* ‘син (онук) Хоми’, *Юхíміч* ‘син (онук) Юхима’, *Яремич* ‘син (онук) Яреми’. Патронімний характер виражають матроніми на зразок *Гáпіч* ‘син (онук) Гапки’, *Гáніч* ‘син (онук) Гані’, *Гóліч* ‘син (онук) Голі’, *Дýніч* ‘син (онук) Дуні’, *Катери́нич* ‘син (онук) Катерини’, *Мари́нич* ‘син (онук) Марини’, *Яри́нич* ‘син (онук) Ярини’. Часто такі назви вмотивовані не лише іменем матері, але й іменем дружини, коли вона має вищий статус у сім’ї. Продемонстровані деривати виражають нейтральну конотацію.

Словотвірна модель на -ок. У вуличних іменуваннях родового характеру поліфункційний дериватор використаний для ідентифікації молодших осіб чоловічої статі, що пояснено зменшено-здрібнілою специфікою суфіксів. Зафіксовано форми, умотивовані особовими іменами та їхніми варіантами, а також прізвиськами за родом заняття чи іншими особливостями батька (діда): *Гусачóк* син (онук) Гусака’, *Костючóк* ‘син (онук) Костюка’, *Кузючóк* ‘син (онук) Кузюка’, *Лісничóк* ‘син (онук) Лісника’, *Панасóк* ‘син (онук) Панаса’, *Зиньóк* ‘син (онук) Зиня < Зиновія’, *Максúмок* ‘син (онук) Максима’. Спорадично СМ використана в похідних від прізвищ: *Далючóк* < Далюк, *Петручóк* < Петрук. У говірках після м’яких приголосних суфікс може зазнавати фонетичної модифікації *-’ек*, пор.: *Ковалéк, Мотилéк.*

Словотвірна модель на -ц′-о. За нашими спостереженнями, формант *-ц′-о* в прізвиськах вказує на виразну здрібнілість. Аналізований суфікс переважно вживаний у патронімних (пропатронімних) чоловічих антропонімах: *Гадáмцьо* ‘син (онук) Гадама’, *Гаврúлцьо* ‘син (онук) Гаврила’, *Миколáйцьо* ‘син (онук) Миколая’, *Пилúпцьо* ‘син (онук) Пилипа’, *Акайóмцьо* ‘син (онук) Акайома’, *Бригадíрцьо* ‘син (онук) Бригадира’; рідше – у матронімних дериватах: *Тамáрцьо* ‘син (онук) Тамари’, *Мілéнцьо* ‘син (онук) Мілені’.

Словотвірна модель на -ус || -ус′. У західнополіській антропонімній системі засвідчено лише назви матронімного типу: *Вáркусь* ‘син Варки’, *Ганнýс* ‘син Ганни’, *Галюнусь* ‘син Галюні’, *Марýсь* ‘син Марії’, *Міланусь* ‘син Меланії’. Такі відфемінні деривати, очевидно, не мають уже первісної демінутивності дериватора, що зумовлено втратою її на стадії родової антропонімізації. Неофіційні особові назви такого зразка можуть бути і гінеконімами. Специфічно, що серед похідних не виявлено патронімних чи пропатронімних антропонімів.

Словотвірна модель на -ук. Поліфункційна СМ продуктивна в іменуваннях родового

характеру (найменування молодших осіб – синів, онуків), особливо відіменних і за родом діяльності з незначним відтінком зменшеності, де вона зреалізовує патронімну функцію. Якщо, наприклад, у закарпатських говірках, за твердженням П. Чучки, форми з суфіксом *-ук* не мають вікової диференціації [12, с. 50], то на Західному Поліссі цей формант уживаний лише в назвах молодших за віком носіїв. Про утворення з суфіксом *-ук* молодших осіб свідчать і лексикографічні фіксації, пор. апелятиви *ковальчу́к* ‘учень коваля’ (11, II, с. 260), *вовчу́к* ‘молодий вовк’ (11, I, с. 246), *орлю́к* ‘молодий орел’ (11, III, с. 63). Побутують деривати з непохідними основами: *Бондару́к* ‘син (онук) Бо́ндара’, *Мелничу́к* ‘син (онук) Ме́льника’, *Рибачу́к* ‘син (онук) Рибака́’. До утворень з похідними основами відносимо неофіційні антропоніми: *Бондарчу́к* ‘син (онук) Бо́ндара’, *Владичу́к* ‘син (онук) Влада’, *Ковальчу́к* ‘син (онук) Коваля́’, *Менечу́к* ‘син (онук) Мена < Євмена’, *Мусійчу́к* ‘син (онук) Мусія’. Продемонстровані сучасні морфологічні деривати відображають давні словотвірні явища в антропонімії, оскільки ще в допрізвищевий період функціювали такі утворення, які виражали так само патронімну чи матронімну функцію і які пізніше були кодифіковані в прізвища, пор. сучасні офіційні антропоніми: *Грицюк, Климук, Мельничук, Михальчук, Ковальчук* і т. ін. Спорадично засвідчено назви-матроніми: *Варвару́к* ‘син (онук) Варвари’, *Грипчу́к* ‘син (онук) Грипи’.

Словотвірна модель на -ак. На думку дослідників, первинна функція суфікса *-ак* у власних назвах була демінутивною. Пізніше цей формант утратив її і набув значення патронімності, з яким відомий багатьом слов’янським антропонімним системам. Засвідчений формант, незважаючи на свою апелятивну специфіку, побутує в сімейно-родових антропонімах, переважно матронімах і гінеконімах (у західнополіських говірках уживаний варіант *-’ек* після м’яких приголосних): *Хімáк* ‘син Хіми’, *Зурнє́к* ‘чоловік Зурни’, *Міцє́к* ‘син Міци’. Збереження цього дериватора в родинних назвах свідчить про давність таких утворень. Серед західнополіських неофіційних іменувань родинного характеру аналізована СМ малопродуктивна.

Словотвірна модель на -ан || -ан′. У слов’янських мовах цей формант, як уважає П. Чучка, міг виконувати як кваліфікативну, так і патронімну функцію [12, с. 52]. Патронімна специфіка форманта в західнополіських прізвиськах виявлена спорадично: *Петрáнь* ‘син Петра’, *Макарáнь* ‘син Макара’, *Сєргáн* ‘син Сергія’.

Висновки і пропозиції. Отже, системний аналіз чоловічих суфіксальних формантів у народно-побутових іменуваннях Західного Полісся засвідчив такі їх різновиди: а) патронімні і матронімні: *-ич || -іч, -ович* (*-увич, -евич*), б) поліфункційні у значенні патронімних чи матронімних: *-ак, ан || -ан′, -ец′* (*-ец, -иц, -иц′*), *-ик || -ік* (*-ек, -’ек*), *-к-о, -ок* (*-ек, -’ек*), *-ук, -ус || -ус′*. За кількістю репрезентантів в антропонімній базі Західного Полісся встановлено такі типи суфіксальних словотвірних моделей: а) *високопродуктивні*: *-ик || -ік* (*Прокóпик*), *-к-о* (*Мартúнко*), *-ович* (*Кáрпович*), *-ец′* (*Романець*) у патронімних (пропатронімних), матронімних (проматронімних) особових назвах; б) *продуктивні*: *-ок* (*Гусачóк*), *-ц′о* (*Гадáмцьо*) в патронімних (пропатронімних), матронімних (проматронімних), гінеконімних назвах; в) *малопродуктивні*: чоловічі: *-ак* (*Хімáк*), *-ан || -ан′* (*Петрáнь*), *-ус || -ус′* (*Вáркусь*).

Як бачимо, прізвискова творчість жителів Західного Полісся виявляє як загальноукраїнські антропонімні тенденції у використанні загальновживаних словотвірних моделей, так й окреслює локальні особливості. Усе це свідчить про широкі можливості прізвиськових номенів, які особливо потребують ретельних фіксацій і докладних регіональних студій. Дослідження неофіційних іменувань осіб на синхронному рівні дозволяє розпочати антропонімічні пошуки в діахронії.

Список літератури:

1. Антонюк О. В. Прізвиська, утворені морфологічним способом (на матеріалі антропонімії Донецької області). *Вісник Донецького національного університету. Серія : Гуманітарні науки*. 2014. Вип. 1–2. С. 15–19.

2. Аркушин Г. Л. Західнополіські прізвиська, утворені лексико-семантичним способом. *Acta Onomastika*. Ročnik XLI–XLII. Praha, 2001. S. 7–17.

3. Аркушин Г. Л. Прізвиська-композити в говірках Західного Полісся. *Słowiańskie composita antroponimiczne. Rozprawy Slawistyczne*. 16. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2000. S. 39–44.

4. Вербовецька О. С. До питання структурного аспекту офіційних та неофіційних іменувань (на матеріалі антропонімії Тернопільщини). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія *: Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2014. Вип. I (23). С. 20–25.

5. Лонська Л. І. Словотвірні типи відантропонімних прізвиськ (на матеріалі неофіційних особових найменувань у говірці с. Руська Поляна Черкаської області). Мовознавчий вісник. 2019. Вип. 26. С. 90–96.

6. Михальчук О. І. Сучасні українські прізвиська : відонімні деривати. *Studia Slovakistica* : Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст.; / [упоряд. і відп. ред. С. Пахомова, Я. Джоґаник]. Ужгород : Вид-во Олександра Гаркуші, 2009. Вип. 9. С. 163–168.

7. Наливайко М. Способи творення українських прізвиськ (лексико-семантичний спосіб). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство.* Тернопіль : ТНПУ, 2014. Вип. II (24). С. 178–181.

8. Панцьо С. Є., Наливайко М. Я. Прізвиська жителів Львівщини (відонімні деривати). *Студії з ономастики та етимології.* 2010 / НАН України, Ін-т укр. мови; редкол. : І. В. Єфименко (відп. ред.) [та ін.]. Луцьк : ВМА «Терен», 2010. С. 199–209.

9. Павлюк В. А. Афіксація як засіб творення прізвиськ мешканців Вінницької області. *Записки з ономастики* : збірник наукових праць. Одеса : «Астропринт», 2015. Вип. 18. С. 575–582.

10. Прадід Ю. Функційні, мотиваційні та словотвірні особливості прізвиськ жителів села Либохора Стрийського району Львівської області. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 2 (46). С. 202–210.

11. Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. Київ, 1907–1909. Т. I–IV.

12. Чучка П. П. Патроніми та їх місце в лексичній системі мови. *Мовознавство*. 1984. № 6. С. 49–56.

13. Шульська Н. М. Засоби і способи творення жіночих неофіційних іменувань у сімейно-родовій антропонімії Західного Полісся. Волинь-Житомирщина : іст.-філол. *зб. з регіональних проблем* / ред. В. Мойсієнко, В. Єршов. Житомир, 2010. Вип. 22 (I). С. 312–320.

14. Shulska N., Kostusiak N., Vilchynska T., Bachynska H., Verbovetska O., Svystun N., Savchyn T. Derivative Potential of Unofficial Anthroponyms: Lexico-Semantic Method of Name Production. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, Issue 2, Spec. Issue XXXV. P. 74–81. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/papers/A_11.pdf.

15. Shulska N., Kostusiak N., Kostusiak D., Zinchuk R., Rudianyn I., Vilchynska T., Bachynska H., Verbovetska O., Svystun N., Savchyn T. Productive Word-Forming Models of Surnames in Dialect Speech: Suffix Derivatives, Their Contextual Appearances and Historical Interpretation. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, Issue 1, Spec. Issue XLI. P. 87–94. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140141/papers/A_14.pdf

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Rymar N. Yu. WORD FORMATION OF MALE UNOFFICIAL NAMES IN DIALECT COMMUNICATION: SUFFIXAL DERIVATIVES

The article deals with word formation of male nicknames used in West Polissia dialect communication. It has been found out that the language space of West Polissia is a complex and multilayer formation within which archaic features of northern and south-western dialect systems interconnect and interact and also modern slang and jargons are actively penetrating.

The research shows that only suffixation was determined as a means of word formation both in nicknames and surnames, because prefix derivatives had been detected earlier at the level of appellative formation where prefixal morphemes emerged. Suffixal derivatives are classified as those formations that have no homonymous doublets among appellatives and which were not recorded in lexicographic sources. The attention is focused on productive suffixal models for male unofficial naming. The study material includes our own records of nicknames made in West Polissia localities and recorded from respondents of different age, primarily from dialect native speakers. The research of street anthroponyms showed that morphological derivatives are individual unofficial proper names mainly according to family membership.

The system analysis of male suffixal derivatives in folk and domestic name giving revealed the following varieties: a) *patronymic and matronymic:* ***-ич*** || ***-іч***, ***-ович*** (***-увич, -евич***)*, b*) *polifunctional with patronymic and matronymic meanings:* ***-ак, -ан*** || ***-ан′, -ец′*** (***-ец, -иц, -иц′***)*,* ***-ик*** || ***-ік*** (***-ек, -’ек***)*,* ***-к-о, -ок*** (***-ек, -’ек***)*,* ***-ук, -ус*** || ***-ус′***. *According to the number of examples in the anthroponomical database the following types of suffixal word-formation models are differentiated: a*) *highly productive:* ***-ик*** || ***-ік***, ***-к-о***, ***-ович***, ***-ец′*** *in patronymic* (*propatronymic*)*, matronymic* (*promatronymic*) *names; b*) *productivei:* ***-ок***, ***-ц′о*** *in patronymic* (*propatronymic*)*, matronymic* (*promatronymic*)*, gynecom names; c*) *unproductive:* ***-ак***, ***-ан*** || ***-ан′***, ***-ук***, ***-ус*** || ***-ус′***. *It is concluded that the nickname creativity of the inhabitants of West Polissia reveals both all-Ukrainian anthroponymic tendencies in the use of commonly used word-formation models and highlights local features. All this indicates the wide possibilities of nicknames, which especially require careful recording and detailed regional studies.*

Key words: *word formation, nickname, dialect, dialect communication, suffixal derivatives, anthroponomy.*

УДК 811.161.2’373.612.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/17

Юлдашева Л. П.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

СТАТУСНІ Й ФУНКЦІЙНІ АСПЕКТИ КОНТРАСТУ

Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу до категорії контрасту в межах сучасної дискурсної парадигм, що засвідчує ключову роль контрасту в структурній, семантичній, прагматичній і стилістичній організації художнього тексту. Контраст кваліфіковано як багаторівневу текстотвірну одиницю, що виявляє себе в контекстах парадигматичних і синтагматичних опозицій, смислових зіткнень, оцінних градацій і культурно зумовлених інтерпретацій. У лінгвостилістиці контраст постає універсальним механізмом актуалізації значень і динамізації образів, а в прагматичному аспекті – засобом когнітивного структурування висловлення, емоційного впливу, іронічної чи драматичної акцентуації.

Мета дослідження – з’ясувати статусні характеристики контрасту в українській мові з урахуванням його логічної природи, лінгвістичних параметрів, стилістичного значення та прагматичного потенціалу.

У дослідженні контраст представлено як мовне явище, реалізоване в конкретному мовленнєвому акті. Зокрема, в українському поетичному дискурсі контраст не лише окреслює межі змісту, а й забезпечує цілісність тексту завдяки когерентно-зв’язувальній функції, організує контекстну ієрархію сенсів. У художньому дискурсі контраст виконує роль естетично навантаженої опозиції, що драматизує події, характеризує персонажів через зовнішнє та внутрішнє протиставлення, структурує сюжет, експлікує авторську позицію.

Виокремлено декілька статусних аспектів контрасту: логічний статус – протиставлення як форма категоризації світу (*контраст як опозиція смислів*)*; сутнісний статус – відображення суперечливості об’єктів у мові* (*мовне конструювання протилежностей*)*; стилістичний статус – участь у художньому конструюванні тексту* (*актуалізація смислів, динамізація образів*)*.*

Встановлено, що контраст у сучасній українській поезії функціює як інструмент текстой смислотворення, який фокусує увагу, активізує емоції, структурує оцінне поле, викликає когнітивний дисонанс, маркує інтенційні модуси поетичного мовлення. Його ефективність визначає не лише власне мовний потенціал, а й інтерпретаційна активність реципієнта. Висновки роботи засвідчують доцільність трактування контрасту як когнітивно-прагматичної категорії, що розкриває глибинні ресурси української мови, забезпечує художню виразність та семантичну напругу в поетичних текстах. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення ролі контрасту в забезпеченні когерентності поетичного тексту.

Ключові слова: *контраст, опозиція, поетичний дискурс, прагматика, когнітивний дисонанс, текстотвірна категорія, когерентність, функції контрасту, статусні характеристики контрасту.*

Постановка проблеми. Мова як інструмент пізнання й комунікації відображає не лише об’єктивні властивості дійсності, а й представляє механізми її осмислення через логічні, філософські та естетичні категорії. Однією з таких категорій є контраст – складне, багатоаспектне явище, пов’язане з опозиційністю, протиставленням, суперечністю. У сучасному мовознавстві контраст потрактовано як один із ключових принципів структурної та семантичної організації художнього тексту, що увиразнює авторське бачення світу, реалізовує експресивні, оцінні, прагматичні й композиційні настанови. У лінгвостилістиці контраст постає як універсальна опозиційна стратегія, що активізує смислотворчі механізми мови та слугує дієвим засобом організації мовного матеріалу у функційно значущі структури. У межах прагматичної парадигми лінгвістики контраст – важливий інструмент семіотичної організації висловлення, що виконує низку функцій – від когнітивно-пізнавальної до експресивно-оцінної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до проблеми контрасту має тривалу історію. Зокрема, явище протиставлення

досліджують у контексті категорії протилежності, антонімії, у межах композиційно-стилістичного аналізу (студії Н. Бобух [1; 2], Н. Грині [3; 4], О. Дубчак [6], Р. Стефурак [7], І. Шабайкович [8], Л. Шитик, Л. Юлдашевої [9] та ін.)

У рамках сучасної дискурсної парадигми спостерігаємо зростання інтересу до контрасту як когнітивно-прагматичної категорії, що забезпечує семантичну динаміку тексту та бере участь у створенні смислової багатовимірності, інтерпретаційної напруги й емоційної насиченості. Однак попри наявність значної кількості робіт, присвячених різним аспектам опозиційності, досі бракує комплексних студій, спрямованих на вивчення функційного потенціалу контрасту як багаторівневої текстотвірної одиниці, що діє на перетині мовного, стилістичного, комунікативного та культурного рівнів.

Постановка завдання. Мета цієї статті – проаналізувати статусні характеристики контрасту в українській мові з урахуванням його логічної природи, лінгвістичних параметрів та прагматичного потенціалу.

Контраст як форма пізнання й мовної репрезентації протиріч світу пов'язаний із класичними філософськими категоріями. Ще в працях Платона, Аристотеля, а згодом – у гегелівській діалектиці, встановлюється положення про суперечливу природу явищ і процесів. Суперечність виявляється не лише у змісті об'єкта, а й у формі його мовного представлення.

Контраст охоплює широкий спектр протиставлень парадигматичних, синтагматичних, лексико-граматичних, прагматичних. В українському мовознавстві контраст кваліфікують як багатовимірну категорію, у якій опозиція може бути системною (наприклад, *добро – зло*), контекстуальною (*злива – дзюрчання*), стилістично мотивованою (наприклад, у формі антитези чи оксюморону), прагматично зумовленою (з огляду на інтенцію мовця або очікування адресата). Це уможливлює зарахування контрасту до контекстуальних, семантично динамічних і прагматично орієнтованих мовних явищ. Він виконує важливу роль у побудові висловлення, інтерпретації сенсів, структурі дискурсу. Контраст не існує поза контекстом: він не є сталою ознакою мовної одиниці, а виникає в ситуації зіставлення, протиставлення, зіткнення смислів.

Виклад основного матеріалу. Контекстуальний контраст може представляти неузуальну опозицію, яка не є усталеною антонімійною парою, натомість йдеться про авторську антитетичну конструкцію. Зокрема в поетичному фрагменті Д. Павличка: ***закон добра і правило в'язниці*** */Погодити схотіли люди ниці…, / І поставець у них на ланцюзі, / Але вода зогнила в їх криниці;* – контраст набуває контекстуального характеру, тобто його сенс розкривається лише у межах конкретного поетичного тексту, де він входить до структури філософського міркування про мораль, свободу, деградацію суспільства. *Закон добра* символізує універсальні моральні засади, духовний абсолют, етичний ідеал, *правило в'язниці* – це механізм покори, контроль, обмеження волі, що протистоїть добру в найширшому розумінні. Узгодження цих понять подане як абсурдне, а самі *люди ниці* є зниженим етичним суб'єктом, що намагається поєднати непоєднуване – духовне і репресивне, гуманістичне й каральне. Контраст посилює емотивна лексика: *ниці*, *ланцюг*, *зогнила вода*; це формує негативне конотаційне поле навколо словосполучення *правила в'язниці*. Водночас образ *закону добра* зберігає абстрактну піднесеність, моральну ідеалізацію. Така контрастивна пара не лише виконує оцінну функцію, а й структурує моральний простір поезії, чітко визначаючи полюси добра й зла, світла й деградації. На відміну від традиційних антонімійних опозицій (на кшталт *життя – смерть, світло – темрява*), контраст *закон добра – правило в'язниці* є наслідком авторської концептуалізації дійсності, у якому формальні протилежності виводяться не лише з логіки мови, а й з логіки ситуації чи контексту. Саме контекстуальна природа цього контрасту надає йому особливої ваги: він стає своєрідною тезою морального судження, ключем для розуміння подальшого розгортання поетичного змісту.

Контраст не лише фіксує відмінності, а змінює значення**.** У поетичному уривку: *Вогнем і кров'ю пахне моє місто. / Колись – каштану цвітом й берегом Дніпровим…* (Поезія небесної сотні) – контраст побудовано за принципом хронологійної і ціннісної опозиції: нинішнє (війна, смерть, спалене місто) протиставлене минулому (краса, мир, природа). Контраст не є статичним: місто, яке пахло цвітом, тепер пахне вогнем і кров'ю – відбувається семантичне перетворення топосу, коли одне й те саме місто змінює свою суть, а водночас – і своє значення у свідомості. Така трансформація створює семантичну динаміку: ідея міста як дому, простору безпеки перетворюється в простір болю, жертви, трагедії. Особливого значення набуває дієслово *пахне*, яке стосується обох рядків, але з абсолютно різною семантикою:

у першому рядку воно маркує негативний досвід, у другому – ідилічний спогад. Власне це і є сигналом глибокої контрастної динаміки.

Цей тип контрасту – часово-смисловий, бо репрезентує не лише опозицію образів, а й зміни значення в часі: від спокійного до катастрофічного, від естетичного до трагічного. Місто з простору краси перетворюється на простір героїзму й жаху, і саме це є пунктом інтерпретаційної концентрації.

У процесі інтерпретації контрасту важливим є його нерозривний динамізм. Контраст постає не ізольованим явищем, а, як слушно зауважує О. Дубенко, «контраст є структурно семантичним компонентом композиційного й естетичного рівнів художнього тексту» [5, с. 165]. Він є елементом цілісної системи, яка формує стильову й структурну організацію твору.

У прагматичному вимірі контраст є активним комунікативно-функційним інструментом, що дає змогу продуцентові керувати сприйняттям та емоційним реагуванням реципієнта. Через влучне зіставлення протилежних елементів автор формує стратегічно сконструйовану полярність, де протилежності взаємодіють у межах одного меседжу, активізуючи увагу, співпереживання чи інтерпретаційну напругу. У цьому сенсі контраст виконує кілька ключових функцій: 1) фіксації уваги – контрастні опозиції гальмують сприйняття, вимагаючи рефлексії над семантичним полем фрази; 2) когнітивна активація – реципієнт залучається до «розшифрування» подвійного змісту, що породжує активний інтелектуальний та емоційний процес; 3) комунікативна регуляція – через послідовність протиставлень автор встановлює тон спілкування – іронічний, драматичний чи психологічно напружений.

Зокрема, у художньому дискурсі контраст може виконувати прагматичну роль активатора комунікативної взаємодії, будучи механізмом мовного впливу, спрямованим на мотивацію рецепції, створення інтонаційних координат та активного залучення адресата до поетичної комунікації. Так, у поезії: ***Сміюся*** *одним оком, іншим* ***плачу****, / у півуста* ***хвалю****, у пів…* ***хулю****, / то серце –* ***крига****, то – як* ***жар*** *гаряче, / тим – проклинаю, а ось цим – люблю* – П. Мовчан використовує послідовні антитези (*сміюся – плачу, хвалю – хулю* тощо) як множинні опозиційні сигнали, що формують інтонацію внутрішнього діалогу, задаючи психологічний ритм.

Цей приклад ілюструє, що контраст у художньому дискурсі виконує прагматичну роль активатора комунікативної взаємодії, будучи механізмом мовного впливу, спрямованим на мотивацію рецепції, створення інтонаційних координат та активного залучення адресата до поетичної комунікації. Отже, контраст у прагматичному вимірі – це комунікативно релевантне протиставлення, яке змінює або уточнює значення відповідно до наміру мовця.

У лінгвостилістиці контраст набуває значення семантичної стратегії, здатної генерувати нові сенси завдяки протиставленню. Однією з найважливіших функцій контрасту у поетичному тексті є інтерпретаційна, адже саме він задає вектор смислового руху, провокуючи читача до переосмислення очевидного, до глибшого емоційного і когнітивного сприйняття.

Показовим у цьому сенсі є фрагмент з поезії Л. Костенко: *Цей* ***білий*** *світ – березова кора, / по* ***чорних*** *днях побілена десь звідтам*. У цих рядках реалізовано емотивно-оцінну опозицію на основі кольорової символіки: *білий світ* – як умовна метафора чистоти, світла, гармонії – протиставлено *чорним дням*, які маркують досвід темряви, випробувань, болю. Однак контраст тут має не поверхневий, а глибокий смислотворчий характер: поєднання білого й чорного не стільки розмежовує, скільки вибудовує образ-перехід, де біле є наслідком чорного, світло – результатом болю. У структурі поетичного висловлення контраст виконує роль інтерпретаційного механізму: він допомагає читачеві зрозуміти, що зовнішня чистота та гармонія *білого світу* – не апріорна даність, а результат життєвих утрат, страждань, що зосталися *десь звідтам*. Це сприяє активізації когнітивної парадоксальності, яка руйнує лінійне сприйняття образу та надає тексту багатовимірної глибини.

У ритміко-синтаксичному плані вислів *побілена десь звідтам* виконує функцію зміщення смислового центру, акцентуючи на вторинності світлого стану, що витікає з досвіду темряви. Цей ефект зміщеного фокусу ще більше підсилює інтерпретаційне навантаження контрасту.

У поетичному тексті контраст формує не лише окремі смисли, а й архітектоніку цілого. Він сприяє створенню сюжетної напруги, поєднанню простору і часу (до/після), конструюванню опозицій (внутрішнє – зовнішнє) тощо. Прикладом вдалого стилістичного використання оксиморона є рядок із вірша В. Крищенка: *Знайомий танець, знайомі ритми – / Пластинку крутить вечір-програвач.../ Та тільки голос лунає ридма, / Та тільки* ***сміх, загорнутий у плач****.*

Фрагмент *сміх, загорнутий у плач* поєднує два протилежні емоційні стани – сміх як знак радості й плач як вияв болю. Така комбінація створює парадоксальний смисл, у якому сміх втрачає свою позитивну конотацію й постає маскою внутрішнього страждання.

Із погляду стилістики, оксиморон у цьому контексті виконує кілька важливих функцій: експресивну – активізує емоційне сприйняття тексту, загострює почуттєву напругу; концентраційну – в одному образі зосереджено цілу палітру протилежних емоцій, що унеможливлює однозначне тлумачення; інтерпретаційно-проблематичну – читач змушений осмислити приховану сутність явища: сміх тут – не вияв радості, а форма прихованого плачу, внутрішньої кризи, глибокої емоційної травми. Орім того, у контексті попередніх рядків вірша (*Пластинку крутить вечір-програвач.../ Та тільки голос лунає ридма*), цей оксиморон набуває ще й акустично-ритмічного виміру: лунання ридма голосу та злиття сміху й плачу формують своєрідну метафору емоційного повтору, що повертається як музичний мотив. Отже, ця комплексна лінгвопоетична конструкція передає психоемоційну амбівалентність стану, роблячи текст глибшим, багатозначнішим і чуттєво насиченішим.

У межах теорії мовленнєвих актів (Дж. Сьорл, Дж. Остін) контраст варто інтерпретувати як компонент ілукутивного акту, що підсилює або модифікує смисл висловлення. У прагмалінгвістиці значну увагу приділено ілокутивній силі висловлень, тобто тій функції, яку мовленнєвий акт виконує в комунікативній ситуації: прохання, наказу, застереження, емоційного впливу тощо. У цьому контексті контраст постає не лише як стилістична фігура чи когнітивна опозиція, а як структурний і смисловий компонент ілокутивного акту, що надає вислову додаткової інтенційної ваги.

Контраст у поетичному мовленні часто виконує роль підсилювача мовленнєвого наміру, оскільки через різке протиставлення змістів, станів або оцінок мовець акцентує увагу адресата на смисловому центрі висловлення. Такий прийом може реалізовувати низку ілокутивних ефектів: драматизація емоційної оцінки (протиставлення *любити – ненавидіти, радість – страх* тощо); акцентоване ствердження або заперечення, коли опозиція використовують для риторичної кульмінації думки; вираження внутрішнього конфлікту мовця, що підсилює ілокутивну силу зізнання, сумніву, провини, протесту; інтенсифікація впливу на адресата завдяки створенню емоційної напруги або когнітивної неузгодженості.

Контраст у цьому разі функціонує як мовна стратегія, яка трансформує висловлення з нейтрального в знаково марковане, що викликає сильнішу реакцію адресата – як на емоційному, так і на смисловому рівнях. Така модель особливо продуктивна у поетичному мовленні, де ілокутивні акти часто мають імпліцитний характер, і саме контраст дає змогу реалізувати їх.

Контраст виконує низку прагматичних функцій у мовленні. Зокрема, фокусувальна функція – виокремлення головного, зміщення акцентів, концентрація сенсу. У вірші П. Вишебаби «Доньці» використано контраст, сфокусований на основній ідеї твору. Автор протиставляє жах війни й мирні образи, аби скерувати увагу читача саме на цю опозицію: *Тільки не пиши мені про війну, / розкажи, чи є біля тебе сад, /чи ти чуєш коників і цикад, / і чи повзають равлики по в'юну.* Завдяки цьому контрасту погляд читача концентрується на заклику автора: знайти в дитинстві й мирі рятівні пункти, а не говорити про страждання.

У поетичному дискурсі контраст як стилістичний засіб виконує експресивну функцію, що полягає у створенні емоційної напруги, увиразненні образів, відтворенні внутрішніх переживань ліричного суб'єкта. Особливою силою експресії вирізняються антитетичні побудови, ґрунтовані на протиставленні емотивно-оцінних категорій, що репрезентують полярні стани людської психіки або суперечливу сутність зображуваного явища.

Яскравим прикладом такого контрасту є фрагмент із вірша І. Драча: *І не можу я досі убгати / У своє розуміння генія / Простоти поєднання двох див – / **Руйнівного і творчого, злого і доброго** – / У його незбагненній істоті…* У поданому уривку автор із використанням антитез *руйнівного і творчого*, *злого і доброго* відтворює духовну напругу, що супроводжує спробу осягнення двоїстої, суперечливої природи генія Леонардо да Вінчі. Контраст тут має не описову, а саме експресивну функцію, оскільки він не лише констатує протилежності, а виражає подив, емоційне захоплення та складність внутрішнього сприйняття ліричного героя.

Зіставлення позитивного і негативного (*добро – зло, творення – руйнування*) у межах одного суб'єкта виявляє парадоксальну цілісність протилежностей. Це сприяє можливості донести ідею, що геніальність виходить за межі моральних або функційних дихотомій, що вона

одночасно містить у собі як світло, так і темряву. У цьому фрагменті контраст реалізовано як стилістичний засіб психоемоційного аналізу, що дає змогу авторові виявити складність людської природи, надати поетичному тексту глибини, драматизму й водночас філософської наснаженості.

Інколи контраст стає засобом маніпуляції. Це реалізовано через навмисне протиставлення зовнішньої привабливості висловлень їхній справжній, часто протилежній, сутності.

Показовим є приклад поетичного фрагмента: *Хтось обіцяє нам золоті гори, / а інший присягається в любові, / не вийде, – у словах звучать повтори, / насправді це брехня в кожному слові!* (О. Князь). Контрастна опозиція в цьому уривку побудована між словосполученнями з позитивною конотацією (*золоті гори, присягається в любові*) та різким розвінчанням їхньої істинної природи (*повтори, брехня*). Подібне протиставлення не лише підсилює експресивність тексту, а й виконує прагматичну функцію викриття: за привабливою мовною оболонкою приховується маніпулятивний зміст. Особливість реалізації маніпулятивної функції контрасту полягає в інверсії очікування: адресат мимоволі піддається впливу мовленнєвої форми, натомість автор поступово знімає довіру до її змісту. У свідомості реципієнта виникає когнітивний дисонанс, що активізує критичне сприйняття.

Цей прийом ефективно поєднує семантичний контраст (*добре – погане, обіцянка – брехня*) з інтонаційно-композиційною напругою, коли останній рядок руйнує всю попередню емоційну перспективу.

Іронічна функція контрасту полягає у викритті хибності та поверховості тверджень через зіставлення. Т. Федюк обертає звичне у несподіване, граючи з нашими очікуваннями, іронізує: *Ці люде – вони* ***не від Бога – / від Босха***. Замість прямого антоніма *від диявола* автор застосовує неочікуваний зсув: *від Босха*. Ієронім Босх – нідерландський живописець, відомий своїми химерними, часто гротескними, пекельними образами. Замість моралізаторської категорії з'являється естетична. Змінюється тон із догматичного на постмодерний – замість осуду звучить майже комплімент. Автор провокує читача пригадати образи Босха і домислити характер *цих людей* через асоціації.

Контраст може виконувати діалогічну (дискурсивну) функцію, акцентуючи на зіткненні позицій, альтернативі, полеміці: *...**ви кажете**: / «Птахи прилетіли…» / **А я кажу**, що то / Повернулися дідові спомини* (А. Овчарук)

Отже, контраст – це парадигма можливостей, активована й конкретизована в кожному новому акті мовлення. Він підсилює ефект повідомлення, уточнює позицію мовця, формує оцінні сенси, активує когнітивну діяльність адресата, структурно організовує мовлення на основі протиставлення, репрезентує конфлікти, які є основою драматизації тексту. Це не лише мовна, а й діяльнісна одиниця, що слугує інструментом комунікативного впливу, оцінювання, драматизації й аргументації.

Контраст також пов'язаний з прагматемами – одиницями, що реалізують мовленнєву інтенцію. У цьому разі контраст виявляється не лише в змісті, а й у способі його подання: через інтонацію, порядок слів, комунікативну паузу тощо.

З огляду на багатовимірність феномену, можна виокремити кілька статусних аспектів контрасту: 1) логічний статус – протиставлення як форма категоризації світу (контраст як опозиція смислів); 2) сутнісний статус – відображення суперечливості об'єктів у мові (мовне конструювання протилежностей); стилістичний статус – участь у художньому конструюванні тексту (виокремлення, актуалізація смислів, динамізація образу).

У художньому дискурсі контраст функціює як естетично навантажена опозиція, що слугує засобом драматизації подій (наприклад, зміна простору: мирне село – поле битви), характеристики персонажів (через зовнішнє і внутрішнє протиставлення), побудови сюжету (контраст етапів: до війни – після війни), вираження авторської позиції.

Контраст стає композиційною домінантою, формуючи контекстну ієрархію смислів. Унаслідок цього він виконує когерентно-зв'язувальну функцію в тексті, забезпечуючи смислову цілісність.

Висновки. Отже, контраст є засобом репрезентації суперечностей реального світу в мовленнєвому акті. Він акумулює у собі як об'єктивне відображення дійсності, так і суб'єктивну інтерпретацію мовцем.

У сучасній українській мові – це не лише лексико-семантична опозиція, а й прагматично мотивоване явище, яке виявляється на всіх рівнях мовної системи: від слова до цілого дискурсу. Його статус визначається багатогранністю взаємодії логічного змісту, лінгвістичної форми й прагматичної реалізації.

Контраст у сучасній українській поезії реалізується контекстуально – виникає не із системи мови, а з конкретної ситуації мовлення; з огляду семантики – динамічно – трансформує значення, створює нові смисли; прагматично орієнтовано – слугує засобом мовленнєвої дії, вираження, оцінки. Це засвідчує те, що контраст не є фіксованою одиницею, а модулем мовлення, чутливим до намірів, контексту й культурного коду. Саме тому контраст виконує роль ключового семантико-прагматичного механізму поетичного дискурсу, виводячи мовлення за межі повідомлення – у простір впливу, рефлексії та переживання.

У сучасній українській поезії контраст виконує низку прагматичних функцій: фокусує увагу, активізує переживання, структурує оцінне поле, викликає когнітивний дисонанс, маркує іронічний тон або драматичну напругу. Його реалізація залежить від мовленнєвої інтенції продуцента та очікувань читача, а ефект виникає не лише з протиставлення значень, а з інтерпретаційного зусилля, яке викликає контраст.

Отже, контраст – це стилістично, прагматично й логічно маркований мовний елемент, який формує простір семантичної напруги та змістової глибини в тексті, перетворюючи мовлення на інструмент тонкого впливу й виразного смислотворення. Перспективним вбачаємо з'ясування особливостей вираження когерентності у сучасній українській поезії з використанням контрасту.

Список літератури:

1. Бобух Н. Ключові опозиції в українському поетичному словнику *Незгасимий словосвіт : збірник наукових праць* [*на пошану професора Володимира Семеновича Калашника*]. Харків : Харківський національний у-т імені В. Н. Карабіна, 2004. С. 374–383.

2. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові : монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. 321 с.

3. Гриня Н. Комунікативно-прагматична своєрідність контрасту як принципу художнього освоєння дійсності. URL : https://www.bing.com/ck/a (дата звернення: 15.06.2025).

4. Гриня Н. О. Контраст як семантико-функціональна категорія тексту (на матеріалі лексикографічних джерел та лінгвістичних учень). *Вісник Львівського університету*. Серія : Іноземні мови, 2012. Вип. 19. С. 86–93.

5. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки. Вінниця : Нова книга, 2004. 416 с.

6. Дубчак О. Концептуальна опозиція в аспекті мовної інтерпретації. *Семантика мови і тексту : матеріали XI Міжнародної наукової конференції* (*Івано-Франківськ, 26–28 вересня 2012 р.*). Івано-Франківськ : Прикарпатський націон. у-т ім. В. Стефаника, 2012. С. 181–183.

7. Стефурак Р. І. Лексико-семантичний контраст – конститутивний елемент поетичного тексту Богдана Томенчука. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*.Том 32 (71) № 2. Ч. 1. 2021. С. 62–66.

8. Шабайкович І. В. Контраст як засіб вираження когерентності у новітніх німецькомовних драматичних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологія.* Вип. 4 (72). 2018 р. С. 61–64.

9. Шитик Л., Юлдашева Л. Функційно-семантичний потенціал ахроматичних кольорів у сучасній українській поезії про війну. *Мовознавчий вісник.* Черкаси, 2023. Вип. 34. С. 130–142.

Yuldasheva L. P. STATUS-RELATED AND FUNCTIONAL ASPECTS OF CONTRAST

The relevance of the topic stems from the growing interest in the category of contrast within the framework of the modern discourse paradigm, which highlights its crucial role in the structural, semantic, pragmatic, and stylistic organization of literary texts. Contrast is defined as a multi-level text-forming unit that manifests itself in paradigmatic and syntagmatic oppositions, semantic collisions, evaluative gradations, and culturally conditioned interpretations. In linguostylistics, contrast appears as a universal mechanism of meaning actualization and image dynamization, while in the pragmatic aspect, it serves as a tool of cognitive structuring of utterances, emotional influence, and ironic or dramatic accentuation.

The purpose of this study is to identify the status-related characteristics of contrast in the Ukrainian language, taking into account its logical nature, linguistic parameters, stylistic significance, and pragmatic potential.

The research presents contrast as a linguistic phenomenon realized in specific speech acts. In Ukrainian poetic discourse, contrast not only outlines the boundaries of meaning but also ensures the coherence of the text by performing a cohesion-building function and organizing the contextual hierarchy of meanings. In literary discourse, contrast serves as an aesthetically marked opposition that dramatizes events, characterizes protagonists through external and internal oppositions, structures the plot, and expresses the author's stance.

Several status-related aspects of contrast are distinguished: the logical status – opposition as a form of world categorization (*contrast as a meaning-based opposition*)*; the essential status – reflection of the contradictory nature of objects in language* (*linguistic construction of opposites*)*; the stylistic status – participation in the artistic structuring of the text* (*meaning actualization and image dynamization*)*.*

It has been established that contrast in contemporary Ukrainian poetry functions as a tool of textual and semantic creation, which focuses attention, intensifies emotions, structures the evaluative field, provokes cognitive dissonance, and marks intentional modes of poetic expression. Its effectiveness is determined not only by its inherent linguistic potential but also by the interpretative activity of the recipient. The findings of this study confirm the relevance of interpreting contrast as a cognitive-pragmatic category that reveals the deep expressive resources of the Ukrainian language, enhances artistic expressiveness, and creates semantic tension in poetic texts. A promising direction for further research is the investigation of the role of contrast in ensuring textual coherence in contemporary Ukrainian poetry.

Key words: *contrast, opposition, poetic discourse, pragmatics, cognitive dissonance, text-forming category, coherence, functions of contrast, status-related characteristics of contrast.*

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 808.5:81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/18

Штефан А. П.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КОНТРАСТ, ЩО ЗВУЧИТЬ І ДОВОДИТЬ: АНТИТЕЗА VS АНТИТЕТОН

Статтю присвячено переосмисленню подвійного життя риторичної контрастики – антитези (*antithesis*) *і антитетону* (*antitheton*) *– від античності до бароко на основі проповіді Лазаря Барановича Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć* (*Чернігів, 1680*). *Розглянуто витоки термінів у Rhetorica ad Herennium та в Квінтиліана: antithesis визначено як фігуру слова* (*figura verborum*), *а antitheton* (*contrapositio*) *– як фігуру думки* (*figura sententiarum*). *З'ясовано, що ренесансні трактати* (*Путтенгем, Пічем, Соарес*) *закріпили цей функційний поділ, який у бароковій проповідницькій практиці було адаптовано до гомілетичних цілей.*

Проаналізовано приклади антитез у тексті Барановича (*«Krol boleści, nie złotem ale bolem…», «Nie od Zachodu, ale od Wschodu…», «Różę jeden otworzy…»*), *які функціонують як акустичні «іскри»: виявлено, що паралелізм і алітерація створюють емоційний ефект vanitas і забезпечують ритмічну організацію тексту. Водночас антитетони* (*«Wiśąc Chrystus… skłonił głowę…», «Róbcie nie pokarm, który ginie…», «Liszki mają jamy…»*) *розглянуто як засоби побудови аргументації ex contrariis, яка трансформує зворушення в етичний імператив: покору замість пихи, небесне замість дочасного.*

Методологічно дослідження поєднує формальний аналіз риторичних фігур із прагматичним підходом, що ґрунтується на тріаді docere – delectare – movere. Запропоновано «тест 3 П» (*Призначення, Побудова, Переконливість*), *який дозволяє оперативно розрізнити звукову антитезу та логічний антитетон. З'ясовано механізм «подвійного гвинта»: виявлено, що антитеза привертає увагу слухача, а антитетон «прикручує» логічний висновок, формуючи безперервний перехід від емоції до рішення.*

Уточнено термінологію (*віддано перевагу формам contrapositio, antitheton*) *та доведено прикладну цінність дихотомії «прикраса – доказ» для сучасних редакторів, проповідників і дослідників стилю. Показано, що ця опозиція надає ефективний інструмент для точного налаштування контрасту відповідно до комунікативної мети.*

Ключові слова: *antithesis* (*антитеза*), *antitheton* (*антитетон*), *contrapositio, фігури слова, фігури думки, бароковий текст, Лазар Баранович, риторика, Notiy pięć ran Chrystusowych pięć.*

Постановка проблеми. Контраст – одна з найдавніших стратегій переконання – від античних часів фігурував у риториці під щонайменше двома назвами: ἀντίθετον (antitheton) та ἀντίθεσις (antithesis). Хоча обидва терміни мають спільне «анти-», уже античні автори класифікували їх по-різному: Квінтіліан відносив ἀντίθετον (лат. contrapositio чи contentio) до фігур думки через його доказову силу [28]. Разом з тим як анонімний автор *Rhetorica ad Herennium* вказував, що ἀντίθεσις може бути і фігурою слова, і фігурою думки. У першому випадку протиставлення має місце на рівні слів, у другому – на рівні думок [29].

Незважаючи на цю очевидну термінологічну прозорість, сучасні польські риторичні дослідження використовують обидва терміни взаємозамінно, стираючи межу між фігурою, яка демонструє тезу, та фігурою, що лише прикрашає висловлювання. Дана стаття проблематизує це змішування, висуваючи дві дослідницькі гіпотези: 1) що діахронічний семантичний дрейф передусім був наслідком перенесення латинських категорій (contrapositum/contentio) на національний ґрунт без врахування античного критерію «думка vs слово»; 2) що точна класифікація можлива після застосування простого

функціонального тесту: чи виконує контраст доказову функцію, чи лише естетичну.

Щоб перевірити цю тезу, зробімо порівняльний аналіз класичних та ренесансних трактатів із дослідженням прикладів тексту *Notij pięć. Ran Chrystusowych pięć* Лазаря Барановича (Чернігів 1680).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні не існує окремих монографічних чи статейних досліджень, присвячених лише питанням *antithesis* (антитези) й *antitheton* (антитетону), тому аналіз останніх досліджень і публікацій неминуче зводиться до розгляду самих риторичних трактатів, де описуються ці фігури.

Постановка завдання. Завданням статті є цілісно висвітлити подвійний «портрет» риторичного контрасту, простеживши історичне відокремлення антитези (*antithesis*) як фігури слова та антитетону (*antitheton*) як фігури думки й запропонувати практичний інструментарій, що дає змогу точно розрізняти декоративний і доказовий контраст у текстах від античних трактатів до барокових текстів. На прикладах з праці Лазаря Барановича *Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć* проаналізувати, де автор застосовує антитезу як фігуру слова, а де антитетон, як фігуру думки. Крім того, теоретична частина статті може бути слушною і в аналізі сучасних текстів.

Виклад основного матеріалу. Давні грецькі тексти послуговуються перш за все терміном ἀντίθεσις. У *Риториці* Аристотель говорить про антитезу як про один із ключових засобів, що робить висловлювання виразним, дотепним і привабливим для слухача чи читача. Антитеза – це протиставлення понять, яке створює ясність і напруження у висловлюванні, робить його стилістично сильним. Вона популярна в риториці саме тому, що легко сприймається й одразу привертає увагу. Але Аристотель також застерігає від хибної антитези, коли протиставлення лише формальне, а сенс обох частин насправді однаковий – тоді ефект втрачається. Таким чином, пише автор, треба прагнути трьох речей – метафори, антитези та наочности [2].

У тексті *Rhetorica ad Alexandrum* вже бачимо спробу систематизувати опозицію понять ἀντίθεσις λόγων – протиставлення змісту і ἀντίθεσις λέξεων – протиставлення слів [30]. Деметрій Фалерський описує антитезу, вказуючи, що вона може бути подвійною – як у думці, так і у виражені, але застерігає від надто геометричних паралелізмів, фігура на думку автора має бути дещо прихованою [9].

У латиномовних джерелах можемо простежити іншу картину. Так, автор *Rhetorica ad Herennium* вказує, що антитеза виникає, коли вислів будується на протилежностях […]. Прикрасивши мову цією фігурою, ми зможемо надати їй вражаючої сили та виразності [29]. Разом з тим редактор англомовного перекладу Риторики для Геренія Гаррі Каплан у нотатці вказує, що антитеза в цьому тексті це Квінтіліанове ἀντίθεσις чи ἀντίθετον, або ж латинське contrapositum. Сам Квінтіліан, як можемо побачити, у своїй *Institutio Oratoria* (9, 3, 81) вживає два латинські терміни – *contrapositum* та *contentio*, і вказує, що греки цю фігуру іменують ἀντίθετον [28]. Цицерон у своєму *Orator* пише, що «те, що греки називають антитетами, ми називаємо зіставленням протилежностей» (автор вживає тут вже форму множини іменника ἀντίθετον – ἀντίθετα) [7]. Публій Ретілій Люп у своїй праці *De figuris sententiarum* вживає тільки грецький термін у латинській транслітерації – *antitheton* – не подаючи якогось латинського відповідника, вказуючи натомість, що йдеться про різного роду протиставлення [21]. Не розмежовує різних типів протиставлень і Ісидор Севільський. У своїй праці *Etymologiæ* середньовічний енциклопедист пише, що «антитетон – це тоді, коли протилежні поняття ставляться проти протилежних і завдяки цьому надають вислову краси» [11].

Новітні автори, не вдаючись у грецьке тонке розрізнення, фактично ототожнили обидва терміни під латинською назвою *contrapositum*. Вже у половині XVI ст. антитетична фігура contrapositum повертається на перший план завдяки двом канонічним підручникам – єзуїтському *De arte rhetorica libri III* Кипріяна Соареса SJ (1569) і протестантському *Systema rhetoricae* Варфоломія Кекерманна (1608 / 1612). Обидва автори, маючи конфесійні розбіжності, на практиці зрівнюють латинське contrapositum з грецьким ἀντίθετον і – посилаючись на Квінтіліана – пропонують майже ідентичну дефініцію.

Так, Кипріян Соарес SJ пише: «Протиставлення (антитетон) не не виникає одним способом: воно здійснюється, коли окреме зіставляється з окремим, далі – коли пари з парою, або коли цілі речення з цілими реченнями. (Цицеронівський приклад: «Бажання перемогло сором, а зухвалість – страх»)». Соарес подає – майже слово в слово – Квінтіліанову *Institutio Oratoria 9, 3, 81*, а класичні приклади черпає з Pro S. Roscio Amerino і з Філіпік [31; 22, с. 93]. Отже,

в єзуїтських колегіях термін contrapositum переходив до *figuræ verborum*, витісняючи давніші грецькі терміни.

Разом з тим, Варфоломій Кекерманн у своїй праці *Systema rhetoricæ* пише: «Фігура антитетон, тобто contrapositium, полягає у зіставленні протилежних змістів для взаємного пояснення. Так, наприклад, пояснюється догмат Трійці: Одна істота, три особи; співрівні, але водночас відмінні» [12, с. 344]. Кекерманн, викладаючи у ґданській гімназії, переносить єзуїтське contrapositum до протестантських шкіл Королівської Прусії (Ґданськ, Торунь) і Ракова [24, с. 86]. Цитуючи також фактично Квінтіліана, але подаючи вже власні догматичні приклади, Кекерманн підкреслює дидактичну функцію фігури: контраст має «роз'яснити» теологічні абстракції.

Починаючи з 1570 р. трактат *De arte rhetorica* Суареса перевидавали понад 200 разів; після 1608 р. *Systema rhetoricæ* Кекермана взяли на озброєння північнонімецькі та англійські академії. В обох колах contrapositum стало обов'язковою фігурою при amplificatio та в проповіднитві [33, с. 82; 23, с. 84]. Автори цієї доби, отже – не заглиблюючись у тонке грецьке розрізнення – практично ототожнили antitheton із латинським contrapositum, і це ототожнення закріпили підручники аж до середини XVII ст.

Таким чином ренесансні риторики, як католицькі, так і протестантські, передали класичну антитезу новим поколінням і водночас використали її для догматичних та дидактичних цілей – від шкільних declamationes до проповідей реформованої півночі.

Якщо говорити про пізніші джерела, надто доби Речі Посполитої обох народів, то варто перш за все назвати два трактати Мачея Кажімєжа Сарбевського SJ *De acuto et arguto* та *De perfecta poesi*. Сарбевський не розрізняє понять antithesis/antitheton, вживає тільки другий термін і поєднує його з поняттям *acumen* (дотепу); дефініює її як «consors discordia, discors consordia» – зіткнення відповідности й не-відповідности формує кульмінацію концепту [15, с. 21; 19, с. 72].

У свою чергу литовський теолог, філософ, теоретик музики та риторики Жиґімантас Лявксмінас SJ у своїй праці *Praxis oratoria* (Вільно, 1648 р.) в одному ряді називає антитезу, антитетон, синкрезу та підкреслює, що вони слугують «excitato admirationis» (збудженню подиву) [17, с. 147] Автор виразно пов'язує ці фігури з діалектичною топікою контрастів – сприймає їх як інструмент аргументації, а не лише орнамент [18, с. 65]. Таким чином бачимо, що Жиґімантас Лявксмінас SJ не розділяє понять antithesis / antitheton, зазначає натомість, що латинське contrapositum є їхнім відповідником.

Інший польський автор – Станіслав Папчинський у своїй роботі Prodromus Reginae Artium (бл. 1670 р.) у латинському списку фігур перекладає латинське contrapositum як грецьке antitheton, тобто ототожнює ці терміни [25, с. 248]. Автор подає практичну дефініцію фігури: «це коли протилежні слова протиставляються одне одному» та ілюструє прикладом з Цицерона і його Pro Milone [26, с. 301].

Наведений нижче огляд сучасних досліджень (англомовних і не лише) демонструє, як ці три назви й досі позначають окремі рівні опозиції в тексті: ритмічний орнамент, контрастний доказ і структуру дискурсу. У Британській енциклопедії подано доволі типове визначення, що антитеза це фігура, у якій непримиренні протилежності або різко контрастні ідеї поставлені в різке зіставлення й утримуються в напруженій взаємодії. У дужках однак подано не зовсім слушне, що антитеза походить від грецького антитетон. А отже немає розрізнення термінів [1].

Чіткішу дефініцію з розмежуванням понять подає Ґідеон О. Бертон, вказуючи, що антитеза – це зіставлення контрастних слів або ідей (часто, хоча й не завжди, у паралельній побудові). Далі сам автор вказує, що часто антитезу пов'язують з фігурою думки антитетоном [5]. Разом з тим той же автор у визначенні антитетону вказує, що це доказ або композиція, збудована на протилежностях. І у нотатці вказує, що антитетон тісно пов'язаний і часом плутається з риторичною фігурою, що зіштовхує протилежні терміни, – антитезою. Проте коректніше вважати його фігурою мислення [6].

Інші англомовні джерела (Корбетт & Коннорс, Кеннеді, Геррік повторюють цю дефініцію, визначаючи антитезу як фігуру стилю: декоративну, що спирається на паралелізмі й ритмі, що слугує підкресленню контрасту [8, с. 21; 13, с 18–20; 10, с. 44–45]. Якщо ж говорити про антитетон, то той же Джордж А. Кеннеді чи Гайнріх Лавсберґ ідуть за стародавнім розрізненням: антитетон оперує на рівні думки, протиставляючи тези чи періоди, щоб «доводити через суперечність» [20, с. 17, 19; 14, с. 34]. Разом з тим, Мирослав Королько у своїй праці *Мистецтво риторики: енциклопедичний довідник* змішує поняття антитетону і антитези, вказуючи однак у дефініції, що антитетон (чи теж антитеза) «полягає на

зіставленні протилежних понять чи образів для їхнього кращого підкреслення [16].

Узагальнюючи проведений аналіз джерел, можна сформулювати такі ключові положення:

1. Термінологічне розмежування. Історичне простежування засвідчує, що в античних авторів форму ἀντίθεσις (antithesis/антитеза) уживали переважно для позначення ритміко-стилістичної постатики, тоді як латинська рецепція (передовсім *Rhetorica ad Herennium* і Квінтіліан) ввела паралельну форму *antitheton/contrapositio* як доказову фігуру думки. Саме гуманісти XVI–XVII ст. остаточно закріпили цей функційний дихотомізм у навчальній практиці.

2. Класифікаційні критерії.

– *Antitheton* (фігура думки) спрямоване на логічне зіставлення протилежних тез з аргументативною метою («доказ через суперечність»).

– *Antithesis* (фігура слова) використовує паралелізм і симетрію для емоційного підсилення вислову, лишаючись насамперед засобом композиційної й ритмічної організації тексту.

3. Еволюція функцій. Упродовж середньовіччя та раннього Нового часу спостерігаємо поступове відокремлення цих «профілів» у трактатній традиції: від систем *Ars dictaminis* до ренесансних курсів риторики, де *antitheton* переважно викладали в розділі *confirmatio*, а *antithesis* – у розділі *elocutio*.

4. Актуальність для сучасної риторики. Розрізнення між логічно-доказовим і стилістично-ритмічним вимірами контрасту дозволяє точніше описувати комунікативні стратегії в сучасних дослідженнях: від аналітики політичного мовлення до когнітивної риторики й поетики.

Отже, коли підсумувати увесь історико-функціональний масив, поданий у статті, він послідовно виводить до одного, логічно неминучого висновку: антитеза (ἀντίθεσις / antithrsis) належить до царини *elocutio*, тебто фігур слова, тоді як антитетон (ἀντίθετον / антитетон = contrapositio/contentio) працює в площині *inventio/confirmatio* і є фігурою думки. По-перше, сам Квінтіліан називає ἀντίθετον «contrapositio, sive contentio» і містить його у розділі про *figurae sententiarum*, підкреслюючи доказову силу «сперечання протилежностей» [28]. По-друге, анонім із *Rhetorica ad Herennium* чітко розщеплює явище на «словесну антитезу», яка тримається швидкої симетрії звуків, і «мисленнєву антитезу», де зіткнення ідей уже виконує роль аргументу; цю другу автор прямо зіставляє з латинським *contrapositum* [29]. По-третє, пізніше розуміння термінів, зокрема Соареса SJ та Кекерманна – суворо закріплює поділ: *antitheton* викладається в розділах про логічне доведення, тоді як *antithesis* переходить до курсу стилістики як «Encounterer» або «figure of balance». Нарешті, сучасні підручники (Corbett & Connors, Kennedy, Herrick) одностайно зберігають це розмежування, називаючи антитезу «декоративною паралельною конструкцією», а антитетон – «аргументом із суперечності». Отже, якщо протиставлення працює переважно на рівні звучання й ритму, ми маємо справу з *антитезою*; коли ж воно підпирає саму логічну схему «посилка – висновок», перед нами *антитетон*. Чітке розрізнення цих двох профілів не лише узгоджується з античною теорією, а й вивільняє інструмент аналітики, який дозволяє точно оцінювати, чи контраст у тексті виконує доказову, чи лише емфатичну функцію (див. табл. 1).

Наведену нижче таблицю можна звести до правила трьох П:

1. Призначення

– Підсилення (стиль, емоція)? → **antithesis**.

– Полеміка (логічна (контр)атака)? → **antitheton**.

2. Побудова

– Одне симетричне речення → **antithesis**.

– Два окремі судження / кроки аргументації → **antitheton**.

3. Переконливість

– Якщо ефект зникає після перефразування, але логіка стоїть – це була **antithesis**.

– Якщо логіка руйнується – це **antitheton**.

Проаналізуймо тепер на конкретному тексті, а саме праці Лазаря Барановича *Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć* приклади фігури слів антитези й фігури думки антитетону. Розгляньмо перший приклад: *Krol boleści, niezlotem ále bolem, nie dyámentámi ále ránami vkoronowany* [4, с. 20]. Бачимо тут два паралельні члени з повторюваним сполучником *nie… ale…*. Контраст спирається на звуковій симетрії (złoto / ból, diamenty / rany), що не змінює ходу викладу, створює натомість звукову «іскру» – суто стилістична прикраса. Читача вражає парадокс слави у стражданні; початковий захват формою переходить у каяття: якщо Цар слави обрав рани замість золота, вірний має відкинути пиху й зовнішню розкіш.

В іншому прикладі можемо простежити географічне зіставлення, що витворює ритмічну луну руху сонця: *Nie od Záchodu / ále ode Wſchodu ſłońcá // Imię ſię Páńſkie wielbi / że on naſz*

Таблиця 1

Порівняльна характеристика *antithesis* та *antitheton*

Критерій	Антитеза (фігура слів)	Антитетон (фігура думки)
Мета	Підкреслити контраст *звучанням* і ритмом; створити емоційний, стилістичний ефект.	Переконати логічним протиставленням двох суджень; «доказ через суперечність».
Рівень риторики	*Elocutio* (мовне оформлення)	*Inventio/Confirmatio* (добір і доказ аргументів).
Форма	Здебільшого одне речення з парними, симетричними членами. Приклад: «Багато покликаних, та мало обраних» (Мф. 22, 14).	Два (або більше) окремі твердження, кожне формує окрему тезу. **Приклад**: Теза А: *«Якщо брехня швидка, то правда неминуча».* Теза В (заперечення): *«Але коли брехня нездоланна, правда стає ще сильнішою».*
Синтаксис	Обов'язково паралелізм і, часто, однакові частини мови (isocolon).	Паралелізм бажаний, але не обов'язковий; головне – логічна опозиція думок.
Відповідь на запитання «Навіщо?»	«Щоб фраза *зачепила* слух/зір, запам'яталася».	«Щоб спростувати або підтвердити тезу шляхом прямого зіставлення протилежностей».
Тест для читача	Чи можна вилучити одне слово/ фразу – і ефект пропаде, але логіка збережеться? → антитеза.	Чи втратиться доказовість твердження, якщо прибрати протиставлення? → антитетон.

obrońcá [4, с. 303]. Стисле протиставлення Заходу й Сходу в однаковій синтаксичній побудові, що підтримує ритм вірша й емфатично підкреслює всесвітню славу Бога. Лазар Баранович підкреслює універсальність Господа (від Сходу до Заходу), але робить це через звучання, не логіку: інформація не вимагає доказу, вистачає звукового «розкриття горизонтів». Антитеза тут «обертає» слухача разом із сонцем.

Вартий уваги й інший фрагмент, дуже схожий на попередній змістовно: *Z Wſchodem Záchodem wſzák ſłońce kieruie; // Wſchod mu z Záchodem niechay áppláuduie* [4, с. 302]. Ланцюг алітерації W-Z-W-Z і внутрішній ритм (kieruie-áppláuduie) відіграють роль музичної рефренної павзи. Однак тут відсутній будь-який аргумент. Антитеза слугує перш за все емфатичному «окрикові» єдности.

Симетрична опозиція може будуватися на еліптичному *wola*, яке зміцнює ідентичне попередньому *nie… ale…*: *Nie moia wolá twoia niechay ſię ſtánie* [4, с. 202]. Контраст тут також має перш за все звуково-ритмічну цінність, а логіка висловлення не містить широкого доказу. Лаконічне протиставлення «моя / Твоя» драматизує боротьбу між людським поривом і Божим задумом. Звукова симетрія (подвійне заперечення + паралелізм) діє як вербальне гальмо – зупиняє слухача, аби той не надто легко ототожнився з «моєю волею», і скеровує його до позиції *fiat*. Отже, ця фігура виконує пасторальну функцію: вона не доводить, а пробуджує негайну готовність до послуху.

Приклад, коли еліпс яскравіше підкреслює антитезу можемо простежити і в іншому прикладі: *Lás ma bydź láſem / morze morzem. Zwadá miedzy niemi prożna radá. Przed Bogiem grzech / przed narody śmiech* [4, с. 297]. Бачимо тут двоелементну симетрію. У кожному рядку маємо дві частини, побудовані за тим самим синтаксичним шаблоном, що забезпечує формальну рівновагу – ключову ознаку антитези. Простежити можемо й чітку семантичну опозицію. Лазар Баранович ставить поруч поняття, між якими існує різка смислова відстань (ліс ↔ море, Бог ↔ люди, гріх ↔ сміх). Саме контраст смислів, а не просто паралелізм, робить це антитезою. Такі зіставлення створюють риторичну напругу: вислів ніби каже, що сперечатися про очевидне (що ліс є лісом, а море – морем) безглуздо, а оцінка вчинків змінюється залежно від «арени». Отже, фраза є класичним прикладом антитези, у якій завдяки чітко симетричній формі й багаторівневому контрасту підкреслюється одночасно абсурдність спору та неоднозначність людських суджень.

У іншому доволі короткому заголовку також можемо простежити антитезу, що її автор будує на антонімічній парі: *Różę ieden otworzy // Dźień / y tenże zámorzy* [4, с. 96]. Не можна не помітити звукової симетрії, що підсилює сприймання контрасту. Дзеркальне *otworzy / zámorzy* створює чистий стилістичний ефект: іскра рівнобіжности підкреслює крихкість життя, але не має аргументації, не доводить жодної тези. Разом з тим це

естетичне враження готує ґрунт для подальшого моралізування.

Розгляньмо далі антитетон як ключовий механізм аргументації у Лазаря Барановича, у якому контраст перетворюється з риторичної оздоби на ядро морального доказу. Простежимо, як кожна пара протиставлених понять у його проповідях примушує слухача зробити екзистенційний вибір між гріхом і спасінням.

Розпочнімо з такого прикладу: *Wiśąc Chryſtus ná Krzyżu skłonił głowę swą; Wiſzącemu nie skłonisz sybi głowę twą?* [4, с. 9]. Луна дієслів *skłonić / skłonisz* готує слухача (читача) на контраст, але не є метою. Натомість наявний тут аргумент, а саме двочленний моральний силогізм: А) Христос виявив покору, В) адресат ще цього не зробив, а отже висновок: слід вклонитися Йому. Усування хоча б одного з членів порушує цілий імператив – отже, це чиста фігура думки, що має дещо присоромити: автор ставить читача перед дзеркалом хреста, де брак відповіді дорівнює невдячності.

Розгляньмо інший приклад: *On ná źiemi rodźi zwády*, *ty ná Niebie pożytki* [4, с. 302]. У мінімальній іменниковій паралелі (*zwády / pożytki*) звучання лише сигналізує про опозицію. Сентенція святого Авґустина (сам автор на нього посилається) протиставляє негативний результат непрощення (zwady) позитивному плодові терпеливості (pożytki). А отже автор будує тезу: обери прощення, бо отримаєш Небо.

Інший приклад: *Grzeh to wasz zábił PANA; i wnow gdy kto grzeszy, Krzyżową śmierć y drugą swemu Panu śpieszy* [4, с. 8]. Паралельне розташування *grzech – zabił / grzeszysz – zabijasz ponownie* слугує прозорості доказу, а не оздобі. За допомогою антитетону Лазар Баранович *ex contrariis* творить богословську дилему: або покута, або знову розп'яття Христа власним гріхом. Антитнтон тут змушує читача пережити потрясіння від усвідомлення, що кожен майбутній гріх є повторенням Голготи; звідси природно має постає страх і рішення порвати з гріхом.

Може Лазар Баранович створювати антитетон на протиставлення тлінних і вічних благ є практичним наказом зробити вибір; прибери цю опозицію – і аргумент («працюй заради життя вічного») розвалиться: *Robćie nie pokarm ktory ginie / ále ktory trwa ku żywotowi wiecznemu / ktory wam dá Syn człowieczy* [4, с. 97]. Контраст ginie/ trwa будує логіку вибору між дочасністю та есхатологією. Автор підсилює мотив аскези: ставить читача перед необхідністю рішення; без нього – надія залишається мертвою.

Протиставлення достатку створінь убогості Христа може бути також моральним доказом, а отже створювати антитетон: *Liſzki máią iámy, i ptacy Niebieſcy gniazdá, á Syn człowieczy niema gdźie by głowę skłonił* [4, с. 286]. Варто додати, що автором фрази не є безпосередньо Лазар Баранович, це слова Христа у Євангелії від Матея, що автор сам і вказує. Лазар Баранович вочевидь свідомо вдається до неї, щоб за допомогою антитетонічної структури підкреслити екзистенційність: порівняння створінь і їхнього Творця підкреслює парадокс убогости Втілення. Звернення до образу тварин веде слухача до іспиту сумління – адже Христос обрав бездомність, вірний не повинен прив'язуватися до комфорту.

Цікавим видається приклад антитетону, де два речення-тези (Stworzyciel = Odkupiciel) ведуть до висновку, що не слід ділити серця: *Ktory ćię ſtworzył / tenże y odkupił/ Byś ſercá twego na dwoie nie kupił* [4, с. 180]. Протиставлення тут спирається суто на логіці *ex contrariis* – радше тільки переконує, а не оздоблює. Двочленова сентенція зміцнює догмат (stworzenie + odkupienie) з етичним імперативом (serca nie dziel). А отже звукова гра хіба що злегка резонує у тлі теологічного аргументу: єдність Божого задуму спасіння вимагає неподіленості серця.

Таким чином бачимо, що у своїй праці *Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć* Лазар Баранович майстерно переплітає дві площини контрасту. Антитези – звукотвірні, ритмічні, збуджують емоцію та фокусують увагу, не змінюючи логіки наративу. Антитетони – логічні, догматично насичені, перетворюють афект на моральний імператив, примушуючи слухача зробити вибір між пихою й покорою, дочасним і вічним. У поєднанні обидва прийоми творять динамічну арку персвазії: від естетичного здивування до етичного рішення, – саме завдяки цьому текст Барановича зберігає одночасно барокову пишноту й богословську проникливість.

Висновки. Упродовж опрацювання античних трактатів, ренесансних і барокових підручників і безпосередньо тексту Лазаря Барановича можна дійти висновку, що феномен риторичного контрасту існує у двох чітко відмінних «профілях». Антитеза (antithesis) функціонує насамперед як звуково-ритмічна прикраса, тоді як антитетон (antitheton) є логічним інструментом доведення через зіставлення протилежностей. Систематизація історичного матеріалу та детальний аналіз прикладів з праці Лазаря Барановича *Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć* показали, що змішування

цих понять у пізніших дослідженнях затушовує їхню справжню риторичну силу. Відновивши первісну дихотомію, ми запропонували практичний алгоритм розрізнення і демонструє, як естетичний ефект антитези та аргументативна вага антитетону взаємодіють, аби вести слухача від емоційного «захвату» до морального «так». У підсумку це все дає підстави дійти таких висновків:

1. Термінологічна ясність

– ἀντίθεσις (antithesis/антитеза) – фігура слова (figura verborum).

– ἀντίθετον / contrapositio (antitheton/антитетон) – фігура думки (figura sententiarum).

2. Класифікація за функцією

– Antithesis/антитеза підсилює текст акустично, не змінюючи логіки.

– Antitheton/антитетон формує силогізм «ex contrariis», без якого аргумент руйнується.

3. Історична динаміка

– Античні джерела зародили розрізнення; пізніші автори XVI–XVII ст. Закріпили його в навчальних курсах (Соарес, Кекерманн), однак де-не-де трапляється нерозрізнення цих понять.

– Лазар Баранович активно використовував обидві фігури у зв'язці.

4. Практичний «тест трьох П»

– **Призначення:** підсилення vs полеміка.

– **Побудова:** одне симетричне речення vs дві тези-судження.

– **Переконливість:** декоративний ефект переживе скорочення vs логіка впаде.

5. Естетика + етика

– Antithesis/антитеза «зачіпає» слух (алітерація, паралелізм).

– Antitheton/антитетон «пригвинчує» висновок (моральний вибір, доктрина).

6. Прикладна цінність

– Чітке розрізнення допомагає дослідникам глибше розуміти й аналізувати контраст на двох рівнях (фігури думки та фігури слів).

7. Подальші перспективи

– Методика статті може бути застосована до аналізу як давніших текстів, так і сучасної політичної, медіа- та академічної риторики, де нерідко плутають декоративний та аргументативний контраст.

Список літератури:

1. Antithesis. Encyclopaedia Britannica. URL: https://www.britannica.com/art/antithesis (дата звернення: 10.06.2025).

2. Aristotle. Rhetoric. Bekker p. 1410b / transl. J. H. Freese. URL: https://surl.li/jiuxdc (дата звернення: 11.06.2025).

3. Aristotle. Rhetoric / transl. J. H. Freese. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1926. 466 p. URL: https://archive.org/details/artofrhetoric00arisuoft (дата звернення: 10.06.2025).

4. Baranowicz Ł. Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć. Czernihow, 1680. 41 арк. + 355 s.

5. Burton G. O. Antithesis. Silva Rhetoricae: The Forest of Rhetoric. URL: https://rhetoric.byu.edu/Figures/A/antithesis.htm (дата звернення: 10.06.2025).

6. Burton G. O. Antitheton. Silva Rhetoricae: The Forest of Rhetoric. URL: https://rhetoric.byu.edu/Figures/A/antitheton.htm (дата звернення: 10.06.2025).

7. Cicero M. T. Orator / ed. A. S. Wilkins. URL: https://surl.li/ltiool (дата звернення: 10.06.2025).

8. Corbett E. P. J.; Connors R. J. Classical rhetoric for the modern student. 4th ed. New York: Oxford University Press, 1999. XII, 562 p. URL: https://archive.org/details/classicalrhetori0000corb_w3t6 (дата звернення: 10.06.2025).

9. Demetrius. On Style / transl. W. Rhys Roberts. London: Walter Scott, 1902. 182 p. URL: https://www.attalus.org/old/demetr1.html – 22 (дата звернення: 10.06.2025).

10. Herrick J. A. The history and theory of rhetoric: an introduction. 4th ed. Boston: Pearson/Allyn & Bacon, 2009. XIV, 306 p. URL: https://archive.org/details/historytheoryofr0000herr_4ed (дата звернення: 10.06.2025).

11. Isidori Hispalensis Episcopi. Etymologiarum sive Originum. Liber I: De grammatica. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Isidore/1*.html#21 (дата звернення: 10.06.2025).

12. Keckermann B. Systema rhetoricae. URL: https://books.google.com/books?id=pTpCngEACAAJ (дата звернення: 10.06.2025).

13. Kennedy G. A. A new history of classical rhetoric. Princeton: Princeton University Press, 1994. 326 p. URL: https://archive.org/details/newhistoryofclas00geor (дата звернення: 10.06.2025).

14. Kennedy G. A. Classical rhetoric and its Christian and secular tradition from ancient to modern times. London: Croom Helm, 1980. XII, 291 p. URL: https://archive.org/details/classicalrhetori0000kenn_o7m8 (дата звернення: 10.06.2025).

15. Kołos A. Maciej Kazimierz Sarbiewski's conceptist poetics within the history of ideas / Forum Poetyki. 2017. № 7. С. 6–17. DOI: 10.14746/fp.2017.7.26756. URL: https://surl.li/tuyvsm (дата звернення: 10.06.2025).

16. Korolko M. Sztuka retoryki: przewodnik encyklopedyczny. Warszawa: WSiP, 1990. 320 s.

17. Koženiauskienė R. Ž. Liauksmino iškalbos stiliaus nuosaikumas [Електронний ресрс] // Respectus Philologicus. 2003. № 4(9). С. 145–154. URL: https://surl.li/prbpty (дата звернення: 10.06.2025).
18. Koženiauskienė R. Ž. Žygimanto Liauksmino retorikos ir loginio mąstymo dermė [Електронний ресурс] // Acta Academiae Artium Vilnensis. 2005. T. 36. С. 63–68. URL: https://surl.li/bzyfsm (дата звернення: 10.06.2025).
19. Kwosek J. Scholastyczne inspiracje poetyki Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020. 258 s. URL: https://surl.lt/wsfmos (дата звернення: 10.06.2025).
20. Lausberg H. Handbuch der literarischen Rhetorik: eine Grundlegung der Literaturwissenschaft. 3. Aufl. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1990. 983 p. URL: https://surl.lu/roodwo (дата звернення: 10.06.2025).
21. Lupus P. Rutilius. De figuris sententiarum et elocutionis. Liber II. URL: https://surl.li/qxzlme (дата звернення: 10.06.2025).
22. Mack P. Renaissance argument: Valla and Agricola in the traditions of rhetoric and dialectic. Leiden: Brill, 1993. 300 p. URL: https://surl.li/vlqrxg (дата звернення: 10.06.2025).
23. Maryks R. A. The Jesuit Order as a Synagogue of Jews. Leiden: Brill, 2010. 372 p. URL: https://surl.li/jcnjus (дата звернення: 10.06.2025).
24. Nadolski B. Życie i działalność naukowa uczonego gdańskiego Bartłomieja Keckermanna: studium z dziejów odrodzenia na Pomorzu. Toruń: TNT, 1961. 286 s.
25. Papczyński S. Scripta Collectanea: editio critica / Sanctus Stanislaus Papczyński; edidit Casimirus Krzyżanowski, MIC. Warszawa: PROMIC; Stockbridge (MA): Marian Heritage, 2022. 1270 c.
26. Papczyński S. Scripta Collectanea: editio critica / Sanctus Stanislaus Papczyński; edidit Casimirus Krzyżanowski, MIC; introductions transl. Marina Batiuk. Warszawa: PROMIC; Stockbridge (MA) : Marian Heritage, 2022. 1266 c.
27. Quintilian. Institutio oratoria. Book IX. URL: https://surl.li/dzacjd (дата звернення: 10.06.2025).
28. Quintilian. Institutio oratoria. Book IX, ch. 3, § 81 / ed. H. E. Butler. URL: https://surl.li/zcgwot (дата звернення: 11.06.2025).
29. Rhetorica ad Herennium. Book IV. URL:https://surl.lu/khlfdp (дата звернення: 10.06.2025).
30. Rhetoric to Alexander. Ch. XXVI–XXVIII. URL: https://surl.lu/ifnqbn (дата звернення: 10.06.2025).
31. Soarez C. De arte rhetorica libri tres: ex Aristotele, Cicerone & Quintiliano praecipue deprompti. Paris, 1576. URL: https://archive.org/details/bub_gb_-5-MxqbKExsC/page/n89/mode/2up (дата звернення: 10.06.2025).
32. Tasi R. ‘Se emberi, se Angyali nyelvel ki nem mondhatni’: a populáris barokk prédikáció retorikája mint a nyelv elégtelenségének tapasztalata: дис.… PhD. Debrecen: Debreceni Egyetem, 2007. 153 c. URL: https://surl.li/lrlttq (дата звернення: 10.06.2025).
33. The Jesuit Ratio Studiorum of 1599 / transl. A. P. Farrell. Washington (D.C.): Conference of Major Superiors of Jesuits, 1970. 149 c. URL: https://surl.li/uwaiky (дата звернення: 10.06.2025).

Shtefan A. P. SOUNDING AND PROVING CONTRAST: ANTITHESIS VS. ANTITHETON

The article is devoted to re-examining the “double life” of rhetorical contrast – antithesis and antitheton – from antiquity to the Baroque, using Lazar Baranovych’s sermon Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć (*Chernihiv, 1680*) *as its case study. The origins of the terms in the Rhetorica ad Herennium and in Quintilian have been investigated: antithesis is defined as a figure of speech* (*figura verborum*), *whereas antitheton* (*contrapositio*) *is defined as a figure of thought* (*figura sententiarum*). *It has been established that Renaissance treatises* (*Puttenham, Peacham, Soarez*) *consolidated this functional division, which was subsequently adapted to homiletic purposes within Baroque preaching.*

Examples of antitheses in Baranovych’s text (*“Krol boleści, nie złotem ale bolem…,” “Nie od Zachodu, ale od Wschodu…,” “Różę jeden otworzy…”*) *have been analysed as acoustic “sparks”: parallelism and alliteration are shown to create an immediate vanitas effect and to organise the sermon’s rhythm. By contrast, antithetóns* (*“Wiśąc Chrystus… skłonił głowę…,” “Róbcie nie pokarm, który ginie…,” “Liszki mają jamy…”*) *have been examined as devices that construct arguments ex contrariis, transforming emotional impact into moral imperative – humility instead of pride, the heavenly instead of the temporal.*

Methodologically, the study combines formal analysis of rhetorical figures with a pragmatic perspective grounded in the triad docere – delectare – movere. A “3 P Test” (*Purpose, Pattern, Persuasiveness*) *has been proposed, permitting rapid differentiation between a sonic antithesis and a logical antitheton. The mechanism of the “double screw” has been clarified: antithesis captures the listener’s attention, while antitheton “tightens” the logical inference, forming an unbroken progression from emotion to decision.*

The terminology has been refined (*priority given to the forms contrapositio and antitheton*), *and the practical value of the ornament–proof dichotomy has been demonstrated for contemporary editors, preachers, and style scholars. It has been shown that this opposition offers an effective tool for fine-tuning contrast in accordance with specific communicative aims.*

Key words: *antithesis, antitheton, contrapositio, figures of words, figures of thought, Baroque text, Lazar Baranovych, rhetoric, Notiy pięć. Ran Chrystusowych pięć.*

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/19

Aghalarova A. Q.
Azerbaijan State Pedagogical University

METAPHORICAL EXPRESSIONS IN ENGLISH LITERARY TEXTS AND THEIR PRAGMATIC CHARACTERISTICS

The present article undertakes a comprehensive examination of metaphor usage in English literary texts, with particular attention to their pragmatic properties. In the preliminary phase of the investigation, metaphors were analyzed in terms of their placement and function within linguistic structures. However, the evolution of cognitive linguistics and the advent of pragmatic methodologies have facilitated more nuanced and systematic inquiries into the latent meanings and communicative functions of metaphors. The principal objective of the study is to elucidate the operational mechanisms of metaphor and to ascertain the extent to which these figurative devices contribute to the communicative efficacy of language. Furthermore, the inquiry seeks to assess the aesthetic impact of metaphorical expressions and their pragmatic resonance for the reader. Toward this end, the analysis is oriented toward identifying the contextual functionalities of metaphors and delineating their deployment across diverse textual environments.

Research on the typological diversity of metaphors in English literary discourse, and their interaction with target audiences, underscores the instrumental role of figurative language in advancing communicative objectives. The cognitive-linguistic perspective conceptualizes metaphor as a critical cognitive apparatus through which individuals construct and organize their conceptual worldview. Within this theoretical framework, metaphors are not merely ornamental linguistic elements but constitute a significant medium for enhancing the expressive and communicative potential of language. The methodological framework of the study incorporates descriptive, comparative, and contextual analyses, thereby enabling a cross-linguistic and intra-textual exploration of metaphorical constructions.

In addition, the empirical findings of the study delineate the structural impact of metaphors on language and substantiate their functional role within pragmatic contexts. This analytical orientation enables a deeper understanding of reader-text interaction, specifically concerning the reception and interpretive influence of metaphor, as well as its contribution to the overarching communicative intent of the text. The strategic employment of metaphor and allied tropes as purposive communicative instruments serves to facilitate a more immersive reader engagement. As such, metaphor emerges not solely as a vehicle for aesthetic enhancement but as a pivotal rhetorical and cognitive tool for establishing discursive coherence and achieving intended communicative outcomes. The study ultimately demonstrates the reciprocal interplay between metaphorical language and the structural and intentional dimensions of authorial discourse.

Key words: *metaphor, pragmatics, cognitive linguistics, aesthetic function, literary discourse, contextual analysis, communicative function.*

Introduction. The scholarly investigation of metaphor can be traced to antiquity, with its conceptual elucidation as a rhetorical device attributed to classical Greek philosophers. Notwithstanding its ancient origins, sustained academic engagement with metaphor as a subject of linguistic inquiry intensified in the latter half of the twentieth century, catalyzed by the emergence of novel paradigms in linguistic theory. Foremost among these developments is the cognitive approach, which foregrounds the conceptual underpinnings of linguistic phenomena and reveals previously overlooked dimensions of figurative language, thereby necessitating their rigorous exploration. The implementation of cognitive methodologies has simultaneously highlighted the imperative of analyzing metaphorical models

within and across linguistic systems through a typological lens.

Given its relevance to the expressive articulation of thought and its resonance within aesthetic domains, the thematic focus of the current study is of considerable scholarly interest. Moreover, the investigation engages with a core issue in pragmatic linguistics – namely, the contextual realization of speech acts within the communicative dynamics of sender and recipient. As indicated earlier, metaphorical constructs encompass salient dimensions of cognitive processes. By conducting a typological analysis of metaphorical models based on representative examples from English and Azerbaijani journalistic texts, the study illuminates key mechanisms of conceptualization and offers a linguistically grounded perspective on shared cognitive schemas across cultures. Accordingly, the subject matter of this article occupies a critical and timely position within the broader field of cognitive linguistics.

Degree of Problem Elaboration. Scholarly investigations into the use of metaphors in English literary texts and their pragmatic features have been conducted across various periods. The initial studies in this domain primarily aimed to examine the position and influence of metaphors within the linguistic structure. However, with the recent development of cognitive linguistics and pragmatic approaches, the semantic depth and functional application of metaphors have been explored with greater sophistication. Diverse types of metaphors in English, their contextual operations, and the ways in which they serve the author's communicative intent have become subjects of extensive academic inquiry. Additionally, the pragmatic dimensions of metaphors – particularly their connection with the audience and their role in fulfilling communicative functions of language – have garnered scholarly attention. The topic holds significant importance in terms of both the aesthetic potency of language and the emotional and cognitive impact it generates in the reader. Clarifying the role of metaphors as intentional communicative instruments enables a more comprehensive interpretation of the analyzed texts.

In contemporary linguistic research, the interest in exploring cognitive structures of thinking, the interrelation between words and ideas, and the emergence of new meanings has markedly increased. Within this context, the study of metaphor has gained particular prominence. Linguists emphasize the central role of metaphor in the formation of the human conceptual worldview. Noteworthy in this field are the contributions of Western linguists such as Longman A.W. [8], Albert N.K. [9], Tamsen E.T. [9], Hugh Holman C. [18], Harmon W. [18], and others, whose research warrants special attention.

Aims and Objectives. The principal aim of this study is to investigate the use of metaphors in English literary texts and to analyze their pragmatic characteristics. The research will examine the contextual functions of metaphors and their service to the communicative purposes of language. Furthermore, a key objective of the study is to assess the aesthetic and pragmatic impact that metaphors exert on the reader.

Methods. In conducting this scholarly investigation, descriptive, comparative, and contextual analysis methods have been employed. Contextual analysis has played a critical role in clarifying the meanings of metaphors within English literary texts. Based on the aforementioned approaches, the distinctions and similarities in the use of metaphors in English have been systematically compared. This analysis has made a significant contribution to the in-depth and comprehensive execution of the research. These methodological tools have been instrumental in understanding the pragmatic properties of metaphors in different languages and their relevance to communicative objectives.

Main Section. Metaphors and Their Pragmatic Value in Texts. Metaphors constitute vital devices in literary texts, enhancing the expressive capacity of language and conveying deeper layers of meaning to the reader's cognitive world. Beyond simple descriptions, they serve the fundamental communicative objectives of the text, allowing the author to articulate thoughts and emotions with greater resonance. The pragmatic value of metaphors lies in their capacity to generate varied meanings depending on the context, thus eliciting specific emotional and cognitive reactions in the reader. Moreover, metaphors are embedded within the social and cultural strata of language, facilitating connections with broader audiences. Consequently, metaphors play a significant role not only in the aesthetic dimension of a text but also in its communicative and pragmatic functions.

Although a vast number of concepts exist in language, the corresponding lexical items used to express them are relatively limited. The phenomenon of polysemy allows a single word to convey multiple meanings. This semantic flexibility enables words to extend beyond their

primary denotative meanings and assume figurative connotations. Figurative meanings emerge from perceived similarities, resemblances, or associations among objects, entities, or events. As figurative devices of artistic expression, metaphors began to be studied within the field of linguistics starting in the 1940s. Prior to this period, metaphor was examined exclusively through a literary-theoretical lens within the discipline of literary criticism. The Russian linguist V.V. Vinogradov played an indispensable role in establishing metaphor as a legitimate object of linguistic inquiry. Metaphorical meaning is not confined to a linguistic phenomenon alone but also fulfills a stylistic and artistic function within literary texts. Numerous linguistic scholars in Azerbaijani, English, and French have expressed views on semantic shift, stylistic figures, and metaphor. Semantic transformation is one of the key factors enriching the lexical composition of a language [11, p. 97].

Among the categories of language, figurative language expands the expressive potential of speech, enriches the lexical stock, and generates imagery. Metaphorical meaning emerges from a word's original, primary sense. Polysemy facilitates the emergence of metaphor. The literal meaning of a word is used to denote a specific object or phenomenon, and in linguistics, this is referred to as its normative meaning. The literal meaning forms the basis for the development of figurative meanings. The emergence of figurative meanings is significantly influenced by associations of similarity between objects or phenomena in terms of space and time [5, p. 26].

Among the various types of figurative expressions, metaphor stands out as the most productive. In terms of its formation mechanisms, expressive potential, stylistic functions, and capacity to enrich the lexicon, metaphor occupies a prominent position within the system of tropes. Research conducted on examples from the works of Eric-Emmanuel Schmitt has identified both the differences and similarities between metaphor, simile, metonymy, and synecdoche. These analyses reveal that, compared to other types of figurative expressions, metaphors appear more frequently in the texts under investigation [1, p. 14].

There are general and global relationships across the levels of language, and this system is characterized by hierarchical and dependent relations from lower to higher levels. In the act of speech, this system's established mechanism is recalled, and each element activates another. However, by their nature, tropes are combinations of figurative units that ensure the imagery of speech. Unlike the language system, where each level presupposes the other, the construction of this unity does not follow such a strict hierarchy. Nonetheless, metaphors formed on the basis of different principles collectively constitute a system of tropes. Therefore, while the linguistic system is based on structural-semantical principles, the rhetorical system consists of tools that rely on figurative expression. The combination of metaphor, metonymy, hyperbole, meiosis, and irony within the system of tropes is associated with their function as cognitive operations [7].

In Azerbaijani poetry, metaphor, metonymy, and synecdoche function as some of the most powerful and effective artistic devices, playing a significant role in the creation of poetic imagery. These types of tropes have a broad scope of application and are capable of encapsulating diverse modes of thinking. Implicit metaphors are not exclusive to artistic language; rather, they are considered "products of human thought and imagination" in general. Expressions with functions similar to comparison and analogy ensure the application of the principle of economy in the text. Words and expressions reflecting economy visually evoke imagery without relying on any external factors, and each time, the omitted component of such expressions must be reconstructed through the textual context [3, p. 326].

Metaphors, as a part of everyday language, inevitably lead to challenges in the translation process. Nord notes: "A translation problem is an objective issue that every translator must resolve in connection with a specific task." The difficulties in translating figurative language encompass linguistic, aesthetic, literary, and socio-cultural challenges. Translation is the act of establishing communication between two languages and two cultures. Therefore, translators must ensure the accurate and appropriate transfer of culturally embedded elements from the source text into the target text. The extent of these challenges depends on the cultural and linguistic differences between the languages involved.

Tropes are essential elements that enhance the expressive power of literary texts and reveal different layers of language. More than simple depictions, they help the author generate the desired emotional and intellectual impact. The pragmatic value of tropes derives from their capacity to engage the reader and fulfill communicative functions. Each trope, within its specific context, can evoke distinct meanings and effects, enriching the text as a whole. At the same time, tropes – due to their connection

with the cultural and social dimensions of language – can resonate more clearly and intimately with certain audiences. The use of tropes in a text strengthens the writer's connection with the reader and reveals a more complex mode of thought. Consequently, tropes function not merely as linguistic tools but as crucial instruments for realizing the pragmatic goals of the text. Interpreting the meanings and depths of figurative language allows the reader to access the fuller and richer meanings of a text. Thus, tropes are indispensable components in the comprehension and interpretation of any literary work.

The Role of Tropes in the Enrichment of Language and Literary Expression. In English literary texts, metaphors play a significant role in enhancing the aesthetic and expressive power of language. The use of metaphors allows the author to create deeper and more multi-layered meanings. Metaphors enable the reader to penetrate the text more profoundly and discover its hidden meanings. In this way, metaphors are not merely wordplay but also powerful tools for presenting the central themes and ideas of the work. The use of metaphors in literary works helps depict each image or event in a more vivid and concrete manner. Metaphors transcend the ordinary meanings of words, presenting them in a more complex and meaningful way. Furthermore, metaphors allow for the creation of more colorful and multi-dimensional images without disrupting the simplicity of the language. This enables readers to understand the text in a deeper and more diverse manner.

Depending on the genre of the text, metaphors may serve different functions. For instance, in poetry, metaphors often carry an emotional charge and influence the reader's feelings. In novels and short stories, metaphors are used to express the inner world of characters, character changes, and various situations. The use of metaphors in literary texts enhances the main idea of the work, thereby strengthening its impact. In English literary texts, metaphors not only serve aesthetic purposes but also expand the reader's worldview. Metaphors deepen the connections between events and characters in the text, helping to uncover additional layers of meaning in each. Through metaphorical expressions, authors present the world from different perspectives, forcing readers to think more critically and analytically.

In some cases, metaphors serve to express the author's ideas in a new and distinct way rather than merely repeating them. This contributes to the richness and diversity of the literary work. The use of metaphors in texts also facilitates the enrichment of the reader's linguistic and cultural understanding. Through metaphors, authors approach various topics, encouraging readers to view the text from different aspects and discover deeper meanings. The functions of metaphors within the context of a text may also vary. For example, some metaphors define the overall tone and mood of the text, while others help emphasize the characteristics of a particular event or image. This kind of metaphorical analysis and usage enables the reader to better grasp the text and understand its meanings more accurately. Additionally, through metaphors, authors provide more detail and information, enriching the text.

The role of metaphors in literary texts is not only evident in the depiction of images and events but also in the deepening of themes. Metaphors ensure the development of the theme and play a crucial role in the process of the reader's understanding of the text. By using metaphors, authors present the multi-layered and subtle meanings behind their words in their literary works. As a result, metaphors in English literary texts are an indispensable tool not only for enriching the language but also for ensuring that readers think more actively and engage with the text on a deeper level. The role of metaphors in literary works goes beyond being mere embellishments of the language; they also make the text more philosophical, multi-dimensional, and meaningful.

An illustrative example of this concept is the expression *"Time is a thief"* [24, p. 12], a metaphor that underscores the irreplaceable and irreversible nature of time. The notion of time being "stolen" evokes a sense of the fleeting passage of time, one that cannot be regained. The phrase *"Her voice is music to my ears"* [10, p. 313] symbolizes the aesthetic beauty of an individual's voice and the comfort it imparts to the listener. In this context, the word "music" serves to depict the profound pleasure derived from the voice.

Furthermore, the renowned expression by William Shakespeare, *"The world is a stage"* [16], constitutes a classic example of metaphorical language. In this instance, life is portrayed as a stage upon which every individual is assumed to play a designated role. This metaphor highlights the dramatic and transient essence of human existence.

Expressions such as *"The fog of war"* [26] are commonly encountered in literary texts. This metaphor vividly symbolizes the confusion and uncertainty inherent in warfare or tumultuous circumstances. The "fog" in this context represents the disorienting and unclear nature of war, where the

boundaries between clarity and chaos are blurred. Similarly, the metaphor *"He is a lion in battle"* [20] exemplifies a person's bravery and strength in combat, where the lion is employed as a symbol of courage, power, and valor.

These examples collectively demonstrate that in English literary texts, metaphors do not merely serve to embellish the aesthetic quality of language, but they also facilitate a deeper analysis of the text, allowing readers to uncover latent meanings and interpretive layers. By augmenting the emotional and symbolic weight of the text, metaphors serve as indispensable tools in enriching the depth and significance of literary works. Moreover, such metaphors contribute to the cultural enrichment of the reader, offering a framework for viewing the world from an alternative, more nuanced perspective.

The statement, *"The worst is behind us. Thursday is before Saturday"* [13], reflects the author's conceptualization of time as a measurable and directional phenomenon. To denote the movement of time, the author employs not only symmetrical axes (right/left) but also asymmetrical horizontal and vertical axes (front/back; before/after; up/ down) [4, p. 110].

The English language, too, abounds with a variety of metaphorical constructs. For instance, a simile: *"The cat sat in the chair like a king overlooking his kingdom" – "Pişik krallığına baxan bir padşah kimi kürsüdə oturdu"* [21, p. 350]. Here, the posture of the cat is likened not to an individual of royal lineage, but to a king seated comfortably in a chair reserved exclusively for him.

A metaphor, such as *"Time is money" – "Vaxt puldur"* [15, p. 46], establishes a comparison between time and money, but not in the literal sense. Rather, it conveys the idea that time is a valuable resource that should be utilized efficiently in order to generate wealth. The passage of free time implies the loss of opportunities to acquire more financial gain. Similarly, the expression *"Life is a journey" – "Həyat bir səyahətdir"* [9] serves as a metaphor in which life is compared to a journey. Another pertinent example is the expression *"She is my heart"* [19, p. 357], in which the metaphor directly equates the person to the speaker's heart. In the phrase *"She is a bookworm" – "O, kitab qurdudur"* [19, p. 357], the metaphor emphasizes the individual's propensity for reading and love of books.

Holman and Harmon define simile as the indirect comparison of two objects and emphasize its distinction from metaphor. In similes, connectors such as *"like," "as," "such as," "as if,"* and *"seem"* are typically employed [18], whereas metaphors utilize the auxiliary verb *"to be."* For example, the phrase *"He is like a frog" – "O, qurbağa kimidir"* [18] represents a simile, while the statement *"He is a frog" – "O qurbağadır"* [18] exemplifies a metaphor. A simile draws a comparison between two objects belonging to different categories, as illustrated in the expression *"The boy seems to be as clever as his mother" – "Oğlan anası kimi ağıllıdır"* [18], where both *"boy"* and *"mother"* fall within the same category. Holman and Harmon further illustrate this distinction with the example *"He is as brave as a lion" – "O, aslan kimi cəsurdur"* [18], where *"he"* represents a human and *"lion"* an animal, thus categorically differing.

An idiomatic expression, or idiom, refers to phrases that are both semantically and syntactically cohesive, functioning as a unified whole. For instance, the phrase *"It's raining cats and dogs"* [25, p. 1313] cannot be translated literally, as it is an idiomatic expression. It must be translated appropriately into the target language, such as *"Gur yağış yağırdı"* [2, p. 111] or *"Bir yağış yağırdı ki, tut ucundan göyə çıx"* [2, p. 111]. Expressions such as *"Please, don't mention it," "Not at all," "It was a pleasure"* [19], or *"Forget it"* [19] also resist literal translation. Instead, the translator must understand that they are typically used in the sense of *"Dəyməz; xoşdur."* Idiomatic expressions, therefore, function independently of other words, as seen in *"She washed her hands of the matter" – "O, əllərini bu məsələdən yudu"* [17, p. 63], which, in context, should be understood as *"O, məsələ ilə əlaqəni kəsdi"* [2, p. 111]. Similarly, *"That drives me crazy" – "Bu məni dəli edir"* [22] conveys strong disapproval or irritation. Furthermore, phrases such as *"That story just about killed me"* [14] and *"Then she turned her back on me again. It nearly killed me"* [18] illustrate how *"killed"* may carry both negative and positive connotations, necessitating careful attention to contextual meaning for accurate translation [2, p. 111].

According to the lexical pragmatics approach, meanings are interpreted through the processes of narrowing and widening. For example, when a speaker says *"I have a temperature"* or *"I'm not drinking"* [9, p. 43], the meaning is narrowed to "fever" and "alcohol," respectively. Conversely, when someone says *"it's boiling hot outside"* [9, p. 43], the term "boiling" is expanded to include temperatures below 100°C. Through the process of widening, non-precise language is

employed to achieve additional communicative effects, including poetic and rhetorical impacts, as demonstrated in the phrase *"Juliet is the sun"* [9, p. 43].

Metaphorical meanings are also observed within the semantic connotations of words that represent ethnographic realities across various linguistic groups, including terms related to *"house"* or *"building."* For instance, the word *"shack"* (a primitive type of dwelling) is utilized as a verb in English to denote the act of *"living with someone without marriage"* (to shack). Thus, the expression *"She is shacking up with her boyfriend"* [8] is translated as *"O, oğlan dostu ilə kəbinsiz yaşayır."* A metonymic relationship exists between this connotation and the semantics of the noun *"shack"* [6, p. 10–11].

Metaphors with word-based structures are frequently observed in English-language journalistic discourse. For instance: *"Mr. Orban has also embraced the term 'illiberal democracy,' essentially arguing that majority rule is more important than minority rights. 'Here is a government that proclaims itself as illiberal, and if it says it's illiberal, liberals are its natural enemy, especially if they are backed by funds the government has no control over,' Mr. Loke said, referring to organizations funded by Mr. Soros"* [27].

In this excerpt, the verb *"embrace"* – which typically denotes a physical action associated with living beings (such as to hug or hold close) – is metaphorically extended to a non-human subject, namely the abstract concept of a "term." Within the given context, it conveys the meaning of "to adopt" or "to accept." Notably, the verb *"embrace"* functions as an independent syntactic unit within the sentence structure.

It is also possible to encounter this in English-language journalistic texts. Məsələn: *"While such wizardry is convenient, it has also left a gaping security hole. New findings published Monday by researchers at New York University and Michigan State University suggest that smartphones can easily be fooledby fake fingerprints digitally composed of many common features found in human prints. In computer simulations, the researchers from the universities were able to develop a set of artificial "MasterPrints" that could match real prints similar to those used by phones as much as 65 percent of the time* [28]. The excerpt, taken from an article addressing the shortcomings of touchscreen smartphones, begins with the sentence *"it has also left a gaping security hole"* [28], which exemplifies a sentence-level metaphor. This metaphor operates as an autonomous syntactic unit and is articulated through a structurally simple sentence that conveys a fully figurative meaning [23].

In English literary texts, metaphors serve as powerful linguistic devices that enhance the aesthetic and expressive potential of language, enabling authors to construct deeper and more multilayered meanings. Through metaphor, readers are invited to engage with the text on a more profound level, uncovering its implicit messages and interpretative depths. Consequently, metaphors become instrumental in articulating the core themes and ideological underpinnings of literary works. Far from being mere rhetorical embellishments, these figurative expressions vividly portray characters, events, and abstract concepts with heightened clarity and specificity.

By increasing the linguistic complexity of a literary text, metaphors also stimulate interpretative flexibility, encouraging readers to approach the narrative from diverse analytical angles. The function of metaphor is inherently genre-dependent: in poetry, metaphors predominantly convey emotional resonance, while in prose genres such as novels and short stories, they often illuminate the psychological landscapes of characters and trace their inner transformations. Additionally, metaphors expand readers' cognitive horizons and foster critical engagement, prompting them to adopt novel perspectives and challenge conventional modes of thought. Through metaphorical language, authors not only exhibit the richness and versatility of English but also express a wide array of human experiences and philosophical insights.

Furthermore, metaphors in literary discourse significantly contribute to the development of readers' interpretative and analytical capacities, as these expressions enrich the text with symbolic and emotional dimensions. They offer readers an alternative lens through which to perceive the world, thus reshaping patterns of thought and perception. In this respect, metaphors transcend their ornamental function and serve as essential mechanisms for imbuing literary works with depth, ambiguity, and interpretive richness. Their role in English literary texts is therefore not only indispensable but also transformative. They are employed not solely for their aesthetic function but as critical tools that enable a deeper, more nuanced understanding and analysis of literary meaning. In enriching narrative texture, facilitating more vivid character construction, and enabling the articulation

of complex ideas, metaphors perform a vital literary and cultural function. Thus, metaphors in literary texts actively contribute to both linguistic innovation and cultural enrichment.

Conclusion. The article addresses a wide range of linguistic and literary concerns, with particular emphasis on metaphor and its various manifestations within language and literature. It offers theoretical insights that span multiple subfields of linguistics – including lexicology, semantics, stylistics, and translation studies – providing a comprehensive exploration of how metaphors function and how they are employed as fundamental components of literary expression.

The opening section of the article underscores the significance of polysemy and metaphor in enhancing the expressive richness of language. As a defining feature of literary style, metaphor enables the articulation of conceptual relationships and analogies between disparate entities – objects, events, and phenomena – thereby increasing the expressive and communicative potential of language. These qualities allow literary texts to generate profound aesthetic and interpretive experiences for readers.

The article also presents illustrative examples that highlight the difficulties encountered in the translation and interpretation of figurative expressions such as metaphors, symbols, metonymies, and idiomatic phrases. It explores the challenges these expressions pose in translation, with particular attention to intercultural and linguistic dimensions. Moreover, it emphasizes that metaphors extend beyond aesthetic enhancement, exerting a significant influence on cross-cultural cognition and conceptual understanding.

The breadth of topics covered makes this article a valuable resource for scholars interested in the contemporary relevance of metaphor within linguistics, literary studies, and translation theory. By examining how metaphors operate in both literary and everyday discourse, and by discussing their aesthetic and pragmatic functions, the article offers important insights into the interpretive complexities of metaphor and the translational challenges they present across languages and cultures.

Bibliography:

1. Əsgərova Ş. Metaforanın məcazlar sistemində yeri. Elmi tədqiqat. Beynəlxalq onlayn elmi jurnal. 2023, Cild : 3 Sayı : 6, s. 11–14.
2. Əliquliyeva M. Məcazi mənalı sözlərin tərcümədə yaratdığı problemlər və onların transformasiya yolları. İpək Yolu, No. 4, 2023, səh. 108–112.
3. Həsənova K. Azərbaycan poeziya mətnlərinin leksik məcazlar sistemində təzahür edən qənaət prinsipinin linqvokulturoloji aspektləri. "Endless Light in Science", 2021, s. 325–328.
4. Hacızadə M. Bədii ifadə vasitələri. Metafora. Elmi İş. Beynəlxalq elmi jurnal. 2023 / Cild: 17 Sayı : 11 / p. 107–112, 110.
5. Mustafayev M.B. Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin xüsusiyyətləri. Sumqayıt Dövlət Universiteti Elmi Xəbərlər – Sosial və humanitar elmlər bölməsi, 2021, s. 25–30.
6. Məmmədova X.R. İngilis dilinin leksik inkişafında etnoqrafik fonun rolu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı : 2016, 26 s.
7. Tandırverdiyeva H.H. Müasir İngilis-Azərbaycan dövri mətbuatında məcaz qəlibləri. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı : 2022, 35 s.
8. Addison-Wesley Longman. Longman Dictionary of English Language and Culture. Harlow : 1998, p. 1233.
9. Albert N.K., Tamsen E.T. The Journeys of Life: Examining a Conceptual Metaphor with Semanticand Episodic Memory Recall Metaphor and Symbol, 2008, p. 148–173.
10. Aminova Z. The Nature and Translation of the Simile in the English Language. Internatıonal Multı-dıscıplınary Journal of Educatıon, 2024, p. 311–315.
11. Djabbarov R. La stylistique Française Bakou: 2015. p. 115.
12. Forgacs B. The Pragmatic Functions of Metaphorical Language A Life in Cognition, 2022, p. 41–57.
13. Günter R. The metaphor TIME AS SPACE across languages. URL: https://www.researchgate.net/publication/247931562_The_metaphor_TIME_AS_SPACE_across_languages, 2004. p. 226–239.
14. Guo S. Metaphor Studies from the Perspective of Critical Discourse Analysis : A Case Study of Business Acquisition Song GuoTheory and Practice in Language Studies ISSN 1799–2591 Volume 3, Number 3, 2013, p. 475–482.
15. Golfam A., Ghorbanpur A., Mahdipour N. A comparative study of the conceptual metaphors of time in Persian and English. Journal of Applied Studies in Language, Volume 3 Issue, 2019, p. 43–55.
16. Gopika U.P. Philosophical Reflection of Life in William Shakespeare's "All the World's a Stage". Shanlax International Journal of English, 2020, 8 (4) : p. 40–42.

17. Kovacs G. An Evergreen Challenge for Translators – The Translation of Idioms ActA UniversitAtis sApientiAe, philologica, 2016, p. 61–77.
18. Hugh Holman C., Harmon W. A handbook to literature. London, Routledge, 1995, p. 189.
19. Hartono R. Translatıon problems of ıdıoms and fıguratıve languages from Englısh ınto Indonesıan. ELTL Conference Proceedings 2012, p. 355–265.
20. Hanin Y., Stambulova N. Metaphoric Description of Performance States: An Application of the IZOF Model. Sport Psychologist, 2002, 16 (4) : p. 396–415.
21. Kadry A. Simile as a Powerful Visual Language Tool in Advertising Effectiveness. International Design Journal, Vol. 13. No. 6, 2023, p. 349–355.
22. Maria A.F., Mario C. Knowledge, creatıvıty and productıvıty from the perspectıve of usage-based functıonal lınguıstıcs. Alfa Revista de Linguística, 2023. p. 27.
23. Translation as a means of communication in a multicultural world // IV International Scientific Conference of Young Researchers. Baku : 29–30 April, 2016. p. 1612–1613.
24. Shorakhmetov Sh.S. The Power of Metaphor: Exploring the Impact of Figurative Language in Literature. DOI: 10.62480/tjpch.2024. vol 28. 2024, p. 11–14.
25. Wang Y. The Study of the Allusions and English Idioms Related to Animals Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume, 2019, p. 1313–1315.
26. Eugenia C.K. On War Without the Fog. URL: https://www.clausewitz.com/bibl/Kiesling-OnFog.pdf
27. Pressure Grows as Hungary Adopts Law Targeting George Soros's University URL: https://www.nytimes.com/2017/04/11/world/europe/hungary-george-soros-central-european-university.html
28. A shocker in Wichita? URL: https://www.foxnews.com/politics/a-shocker-in-wichita/

Агаларова А. К. МЕТАФОРИЧНІ ВИРАЗИ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТАХ ТА ЇХ ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У цій статті проводиться комплексне дослідження використання метафор в англійських художніх текстах, з особливою увагою до їхніх прагматичних властивостей. На попередньому етапі дослідження метафори аналізувалися з точки зору їхнього розміщення та функції в лінгвістичних структурах. Однак еволюція когнітивної лінгвістики та поява прагматичних методологій сприяли більш нюансованим та систематичним дослідженням латентних значень та комунікативних функцій метафор. Головною метою дослідження є з›ясування операційних механізмів метафори та встановлення ступеня, до якої ці образні засоби сприяють комунікативній ефективності мови. Крім того, дослідження має на меті оцінити естетичний вплив метафоричних виразів та їхній прагматичний резонанс для читача. З цією метою аналіз спрямований на визначення контекстуальних функціональних можливостей метафор та окреслення їхнього використання в різних текстових середовищах.

Дослідження типологічного розмаїття метафор в англійському літературному дискурсі та їхньої взаємодії з цільовою аудиторією підкреслює інструментальну роль образної мови у досягненні комунікативних цілей. Когнітивно-лінгвістична перспектива концептуалізує метафору як критичний когнітивний апарат, за допомогою якого індивіди конструюють та організовують своє концептуальне світосприйняття. У цих теоретичних рамках метафори є не просто декоративними лінгвістичними елементами, а й являють собою важливий засіб для посилення експресивного та комунікативного потенціалу мови. Методологічна основа дослідження включає описовий, порівняльний та контекстуальний аналіз, що дозволяє проводити міжлінгвістичне та внутрішньотекстуальне дослідження метафоричних конструкцій.

Крім того, емпіричні результати дослідження окреслюють структурний вплив метафор на мову та обґрунтовують їхню функціональну роль у прагматичних контекстах. Така аналітична орієнтація дозволяє глибше зрозуміти взаємодію читача з текстом, зокрема, щодо сприйняття та інтерпретаційного впливу метафори, а також її внеску в загальний комунікативний намір тексту. Стратегічне використання метафори та споріднених тропів як цілеспрямованих комунікативних інструментів сприяє більш захопливій взаємодії читача. Таким чином, метафора постає не лише як засіб естетичного вдосконалення, а й як ключовий риторичний та когнітивний інструмент для встановлення дискурсивної зв›язності та досягнення запланованих комунікативних результатів. Дослідження зрештою демонструє взаємну взаємодію між метафоричною мовою та структурними та інтенційними вимірами авторського дискурсу.

Ключові слова: *метафора, прагматика, когнітивна лінгвістика, естетична функція, літературний дискурс, контекстуальний аналіз, комунікативна функція.*

УДК 81’42:81’373:316.77:070
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/20

Баранцев Я. А.
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Косович О. В.
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ДОМІНАНТИ ЯК ОБ’ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ МЕДІАЛІНГВІСТИЦІ

У статті здійснено спробу огляду теоретико-методологічних передумов аналізу лінгвокультурних домінант (ЛД) як нового об’єкта досліджень у медіалінгвістиці. У розвідці проаналізовано історичний розвиток студій у галузі медіалінгвістики, зокрема тих, що зосереджуються на вивченні специфіки культурно значущих концептів у межах сучасного цифрового медіапростору. Окрім того, порівняно різні методологічні підходи, з-посеред яких виокремлено критичний дискурс-аналіз, системно-функційний підхід, методи культурологійного напряму, а також визначено перспективи їхньої інтеграції для розкриття ролі ЛД у формуванні національної ідентичності в умовах цифрової епохи.

У процесі дослідження з’ясовано, що метод критичного дискурс-аналізу є одним із провідних у вивченні медіатекстів завдяки можливості виявляти за його допомогою імпліцитні зв’язки між мовою та тим, як вона репрезентує відношення між владними структурами та суспільством, а також аналізувати ідеологічну базу, представлену в текстах ЗМІ. Водночас висловлено ідею про те, що системно-функційний підхід видається релевантним у міждисциплінарному поєднанні методів дискурсології та лінгвокультурології, оскільки дає змогу досліджувати тексти як конкретні репрезентанти мовної системи з її невід’ємними характеристиками. У зв’язку з цим наведено огляд наукових праць, присвячених питанням потрактування мови та дискурсу з позиції культурної лінгвістики, а також виявлено перспективи інтеграції культурологійних підходів із методами галузей лінгвістичного та нелінгвістичного циклів для розкриття нових аспектів аналізу домінант тієї чи тієї лінгвокультури. Наголошено на потребі враховувати цифровізацію медіадискурсу в інтегрованому дослідженні ЛД, що може забезпечити отримання додаткових даних для верифікації результатів їхнього комплексного аналізу. Для конкретизації викладених положень запропоновано приклади використання ЛД на матеріалі онлайн-версій видань, що репрезентують лінгвокультури Великої Британії, Франції та Іспанії. У статті виявлено перспективні напрями дослідження ЛД на базі медіадискурсу, з-поміж яких – мультимодальний аналіз лінгвокультурних символів, аналіз зв’язку медіалектів із культурним середовищем, компаративні дослідження ЛД у медіасистемах різних типів, а також застосування методів комп’ютерної та корпусної лінгвістик для отримання додаткових даних про їхню частотність у специфічних контекстах. Зрештою, окреслено практичне значення комплексного аналізу ЛД у межах медіадискурсу.

Ключові слова: *медіалінгвістика, культурний концепт, лінгвокультурна домінанта, медіадискурс, критичний дискурс-аналіз.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики серед основних напрямів дослідження мовних явищ особливе місце дедалі частіше посідає вивчення специфіки медіадискурсу як тієї сфери, у якій невпинно відбивається щонайширше коло змін у суспільстві. Як відомо, сучасні цифрові медіа створюють неперервний потік інформації, що в ньому текстові й візуальні компоненти формують самобутні символи довколишньої дійсності. Водночас кожна національна та, у ширшому контексті, лінгвокультурна спільнота продукує власні культурні символи, що знаходять відбиття в мовній площині медіапростору. Саме цими стійкими «ключовими» елементами культури, котрі мають глибоко вкорінене у свідомості лінгвокультурної спільноти символічне

навантаження та впливають на сприйняття інформації, що надходить, зокрема, з медіаресурсів, постають лінгвокультурні домінанти (цей термін надалі скорочуватимемо до позначення «ЛД»).

Варто зауважити, що попри значний арсенал методів медіалінгвістики (як-от дискурс-аналіз чи корпусні методи) дослідження ЛД, надто в медіадискурсі, залишаються недостатньо вивченими та фрагментарними. Як засвідчує огляд літературних джерел, у контексті згаданого питання ЛД були аналізовані здебільшого в художніх чи фольклорних текстах, тимчасом як вплив культурних маркерів на структуру й сприйняття медіаповідомлень іще не отримав достатньої систематизації та, отже, становить актуальний напрям мовознавчих студій. З огляду на це постає потреба в поєднанні лінгвокультурологійного підходу із сучасними методами дослідження медіадискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема потрактування ЛД постала в центрі наукового пізнання на межі XX–XXI ст.; у той самий період фіксуємо підвищення наукового інтересу до аналізу дискурсу, а пізніше – його окремих типів, зокрема медійного. Так, одні з перших спроб систематизованого аналізу мовлення ЗМІ були здійснені в площині системно-функційної лінгвістики в роботах М. А. К. Геллідея (M. A. K. Halliday) і Р. Гасан (R. Hasan) [16], відтак – у межах критичного дискурс-аналізу (роботи мовознавців Н. Ферклафа (N. Fairclough) [13; 14], Т. А. ван Дейка (T. A. van Dijk) [26; 27] й ін., які здійснили значний внесок до критичного аналізу новин як дискурсивних практик, що впливають на формування суспільних уявлень. Порівняльне вивчення медіасистем Д. С. Галліна (D. C. Hallin) і П. Манчині (P. Mancini) [17] та дослідження Р. Водак (R. Wodak) і М. Меєра (M. Meyer) [28] сприяли розширенню методичного інструментарію медіалінгвістики. В Україні протягом останніх десятиліть з'явилися праці, що висвітлюють окремі аспекти медіадискурсивних студій: аналіз теоретичних питань медіалінгвістичного знання (Л. Шевченко, Д. Сизонов) [11], визначення концепції та методології дослідження медіадискурсу (І. В. Пянковська) [7], виявлення характерних особливостей дискурсу мультимедіа (І. Ступак, А. Шаламай) [10] тощо.

З іншого боку, феномен лінгвокультурних домінант становить порівняно новий предмет лінгвістичного опрацювання й розвивається в контексті лінгвокогнітивних студій, зосереджених на вивченні національно-культурної специфіки мовних картин світу. Головні теоретичні та практичні здобутки сучасних лінгвокультурологійних досліджень відбито в праці А. Загнітка й І. Богданової [3]. В. І. Кононенко обґрунтовує теоретичні засади лінгвокультурології, зокрема реалізацію її принципів у вивченні концептуальних і символічних понять у мовних образах і категоріях [4]. У розвідці О. Левченко поданий аналіз лінгвокультурології як наукової дисципліни та її термінної системи [5]. Ю. Римашевський порушує питання взаємодії та взаємозв'язків між соціолінгвістикою та лінгвокультурологією [8]. Лінгвокультурні коди є об'єктом дослідження в статті О. Барбанюк [1]. Особливості аналізу лінгвокультурних концептів висвітлюють О.В. Домніч [2] і Н. Плотнікова [6]; І. Г. Саєвич пропонує комплексну методику виокремлення лінгвокультурних домінант [9].

Водночас питання ЛД як об'єкта дослідження в медіалінгвістиці досі не отримало систематизованої інтерпретації в працях учених, що пояснює необхідність у її детальнішому теоретичному огляді.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення й систематизація актуальних напрямів дослідження лінгвокультурних домінант у сучасній медіалінгвістиці та визначення перспектив їх подальшого вивчення за допомогою методології мовознавства.

Виклад основного матеріалу. У контексті огляду проблеми дослідження ЛД у межах медіалінгвістики необхідно передовсім вказати на багатовекторність, що характеризує сучасні медіазнавчі студії. На сьогодні можна констатувати наявність декількох основних напрямів вивчення медіадискурсу, які постали історично в процесі розвитку загальної дискурс-теорії, що на них можна закономірно проєктувати коло проблем лінгвокультурології. Було б цілком небезпідставним стверджувати, що медіапростір є тим осередком, у якому такі лінгвокультурні феномени, як концепти та домінанти, послідовно відбиваються завдяки власній здатності акумулювати культурно марковану інформацію, що є невід'ємним елементом дискурсивної дійсності взагалі та яка нерозривно пов'язана з поняттями культурної ідентичності (самобутності) і мовної картини світу.

Одним із перших напрямів, у межах якого дослідження медіатекстів набуло фундаментального значення, зосібна в площині культурних параметрів, став ***критичний дискурс-аналіз***. Вагомим внеском до розвитку цього питання

стала монографія нідерландського мовознавця Т. А. ван Дейка «News as discourse» (1988). У ній дослідник розглядає журналістський дискурс як простір формування соціально-політичних уявлень. Автор, окрім іншого, зосереджує увагу на питанні про те, як за допомогою конкретних мовних засобів можна побудувати ідеологічно марковані образи дійсності та як їх оцінювати з погляду вживаних мовних прийомів. Уже в цій праці фіксуємо увагу до проблеми узгодження цінностей, відбитих у новинах, з культурно усталеними цінностями суспільства. На думку вченого, новини мають відповідати нормам, цінностям й установкам, що їх поділяє певний соціум. Ідеться про особливий випадок пресупозиції: замість того щоб спиратися суто на попередні знання та переконання, ураховують уже встановлені думки й установки. Новини, що узгоджуються з поглядами журналістів і читачів, тобто з ідеологічним консенсусом певного суспільства чи культури, набагато легше зрозуміти, прийняти й відтак інтегрувати [27, с. 121]. Ці ідеї отримали розвиток у пізніших працях науковця, зокрема в статті «Critical Discourse Analysis» із колективного видання «The Handbook of Discourse Analysis» (2015), у якій обґрунтовані методологічні підвалини аналізу дискурсу як такого. За словом автора, останнім часом активізувалися дослідження не лише соціокомунікативних контекстів новин й інших жанрів преси чи мовлення, як це властиво критичним медіадослідженням, але й поєднання їх із систематичним аналізом таких структур медіадискурсу, як лексичні та синтаксичні засоби, тематика, метафора, когерентність, опис діячів, соціальні ідентичності, жанри, модальність, пресупозиція, риторичні фігури, взаємодія, новинні схеми, а також мультимодальний аналіз зображень із-поміж багатьох інших структур [26, с. 477].

Інший представник критичного дискурс-аналізу Н. Ферклаф у праці «Critical discourse analysis: the critical study of language» (1-ше вид. – 1995, 2-ге вид. – 2010) висвітлює роль медіадискурсу у формуванні соціальної реальності, зосереджуючи увагу на взаємозв'язках між мовою, владними структурами й ідеологією [13, с. 62]. Конкретніше, учений виявляє, що мова, якою послуговуються ЗМІ, не є нейтральним засобом передання інформації, але в активний спосіб впливає на формування та підтримку ідеологій. Навіть більше, аналіз медіадискурсу набуває практичної значущості в тих випадках, коли необхідно виявити ідеологічні позиції, у контексті чого мову розглядають як інструмент відбиття відносин влади. Варто додати, що автор розглядає дискурс крізь тривимірну модель, яка об'єднує такі рівні: текст (мовні форми та структури), дискурсивну практику (процеси створення, розповсюдження та споживання дискурсу) і соціальну практику (ширший контекст суспільних відносин і структур) [13, с. 65]. У книзі «Media discourse» (1995) Н. Ферклаф надає окремої уваги культурно-жанровим параметрам аналізу, котрі визначають, як різні соціокультурні аспекти впливають на розвиток медійних жанрів [14, с. 31], що створює передумови для вивчення ролі культурних концептів і цінностей, а в перспективі – лінгвокультурних домінант на формат медіатекстів і їхнього сприйняття з боку цільової аудиторії.

Необхідно визнати, що метод критичного дискурс-аналізу досі залишається одним із провідних у вивченні медіатекстів. Це можна пояснити з уваги на те, що він дає змогу виявити імпліцитні зв'язки між мовою та тим, як вона репрезентує відношення між владними структурами та суспільством, а також аналізувати ідеологічну базу, представлену в текстах ЗМІ. На нашу думку, аналіз ЛД із залученням методології критичного дискурс-аналізу має спиратися на комплексне вивчення семантичних, прагматичних і культурних кодів, що формують структуру відповідних текстів, забезпечуючи їхню впливовість, і в майбутньому може сприяти ідентифікації в медіасфері символів, які представляють ту чи ту національну ідентичність.

У другій половині XX ст. паралельно з критичним дискурс-аналізом розвивається ***системно-функційний підхід*** до потрактування мови як засобу соціальної комунікації, що відкрив шляхи виявлення як статичних, так і динамічних компонентів культурних феноменів у текстах. У зв'язку з цим необхідно згадати працю М. А. К. Геллідея та Р. Гасан «Language, context and text: aspects of language in a social-semiotic perspective» (1-ше вид. – 1985, 2-ге вид. – 1989), у якій мова постає об'єктом дослідження як цілісна соціально-семіотична система, що розвивається під упливом специфічних метафункцій (основними з-поміж яких є концептуальна, оцінно-комунікативна й текстова) як її фундаментальних принципів. Вагому роль у запропонованій системі відведено поняттю ситуаційного контексту (context of situation) як невід'ємної складової, необхідної для розуміння текстів. Принциповою для нашого огляду є теза про те, що ситуаційний контекст охоплює лише

безпосереднє оточення тексту, тоді як існує ширша основа його тлумачення – властиво, культурний контекст. Конкретний контекст ситуації, тобто унікальне сплетіння поля (field), тональності (tenor) і формату (mode), яке продукує текст, не становить випадкового набору ознак, а є цілісною комбінацією властивостей, що в конкретній культурі зазвичай співіснують і взаємодіють [16, с. 46]. Рівночасно дослідники наголошують на тому, що, описуючи контекст ситуації, доцільно також залучати вказівки на культурне підґрунтя й ті вихідні припущення, без яких інтерпретація чи продукування тексту не відповідали б задумові системи [16, с. 47].

Контекст культури ввійшов до моделі М. А. К. Геллідея, описаній у його праці «An Introduction to Functional Grammar» (1-ше вид. – 1985, 4-те вид. – 2014), яка отримала назву «the cline of instantiation» [15, с. 28]. Ідеться про змодельований континуум, що передбачає наявність двох полюсів у дослідженні текстів як мовних феноменів – полюсу загального потенціалу (potential) і полюсу конкретного виявлення (instance), між якими існують проміжні схеми: починаючи від полюсу виявлення, що спирається на вивчення окремого тексту з його ситуаційним контекстом, дослідник, зіставляючи його з іншими подібними текстами за визначеними критеріями, виявляє спільні закономірності й узагальнює їх у категоріях типів тексту, що можна інтерпретувати як «регістри». Подальший синтез характеристик дає змогу передбачати, котрі з них можуть з'явитися в текстах, що належать до певного типу (жанру), а отже, становлять системне явище й відбивають особливості контексту конкретної культури (учений наводить приклад форми майбутнього часу, що з більшою імовірністю може бути зафіксованою в прогнозах погоди, аніж оповіданнях) [15].

Загалом потрібно підкреслити, що системно-функційний підхід видається релевантним у міждисциплінарному поєднанні методів дискурсології та лінгвокультурології: з одного боку, він дає змогу досліджувати тексти як конкретні репрезентанти мовної системи з її атрибутами, себто подає цілісне бачення предмета дослідження; з іншого, за принципом цього підходу можна виокремлювати структурні елементи лінгвокультурних концептів, констант і домінант на базі повторюваних семантичних полів й інтертекстуальних посилань із погляду контексту культури.

У межах власне ***культурологійних підходів*** до аналізу дискурсу як соціолінгвального явища основний акцент науковці роблять на дослідженні культурних (і, конкретніше, лінгвокультурних) параметрах його функціонування. Особливим напрямом лінгвістики, спрямованим на всебічне вивчення специфіки функціонування системи «мова – культура», постає культурна лінгвістика (інший варіант терміна – лінгвокультурологія). Як зауважують автори підручника «Лінгвокультурологія» (4-те ид., 2024) А. Загнітко й І. Богданова, «привабливим та водночас аргументованим постає покваліфікування лінгвокультурології як сфери дослідження усіх можливих виявів людської культури в дискурсах та мові» [3, с. 18]. Виникнення цієї галузі науки про мову вчені пов'язують із розвитком і поширенням антропологічної та когнітивної парадигм, зокрема їх інтеграцією в лінгвістичних студіях, у зв'язку з чим О. Левченко зазначає: «Контрастивна лінгвістика стає лінгвокультурологією, на наш погляд, із того моменту, коли контрастивісти почали використовувати когнітивну парадигму» [5, с. 105]. На думку О. Барбанюк, загальним предметом усіх напрямів й аспектів лінгвокультурології є «символи (коди), що формуються при взаємодії мови, культури та свідомості» [1, с. 38].

Зіставляючи об'єкт, предмет, категорійний апарат, методику соціолінгвістики та лінгвокультурології, Ю. Римашевський доходить висновку, що «вивчення взаємодії мови та культури в лінгвокультурології відбувається на основі розширення переліку взаємно підпорядкованих понять, які розкривають мовно-культурний зв'язок, зміни і розвиток їх парадигматичних рядів, формування методології» [8, с. 35]. Зі свого боку, В. І. Кононенко у праці «Мова у контексті культури» (2008) висловлює ідею, яка, з нашого погляду, ілюструє важливість інтеграції аналізу тексту й дискурсу з культурологійним підходом до потрактування мовних явищ: «Лінгвокультурологічні студії визначають етнолінгвістичні й етнопсихологічні засади формування мовних знаків культури з поглибленням у систему національних образно-метафоричних засобів, "внутрішню форму", мотиваційну базу номенів у їхньому співвідношенні із подальшими семантичними трансформаціями. Постає проблема виділення функціонально-смислових мікрополів мовних знаків культури, релевантних одиниць аналізу, що виконують текстотворчі функції» [4, с. 29]. Відповідно, у колі проблем лінгвокультурології перебуває питання статусу тих культурно значущих мовних одиниць, що постають структурними

елементами в процесі моделювання конкретного дискурсу, а отже, укотре засвідчується необхідність брати до уваги ширший набір змінних, за якими належить аналізувати текст.

Ураховуючи вищенаведені теоретичні передумови дослідження лінгвокультурних феноменів із позиції сучасних напрямів мовознавства, можемо говорити про перспективи їхньої подальшої ***інтеграції*** задля розкриття нових аспектів аналізу домінант тієї чи тієї лінгвокультури. Доцільно визнати, що сьогодні перед науковцями відкриваються шляхи якнайширшого поєднання вже наявних у дисциплінах лінгвістичного та нелінгвістичного циклів методологій для пояснення семантики культурно значущих концептів і їхньої категоризації як таких, що репрезентують окремий тип лінгвокультурних феноменів. У цьому контексті О. В. Домніч підкреслює вагому роль лінгвокультурологійного підходу в сукупності його методів, прийомів, операцій і процедур для пояснення взаємодії мови, свідомості та культури [2, с. 78]. Доцільність залучення різних процедур аналізу лінгвокультурних вимірів медіадискурсу варто узасаднювати ще й на тій підставі, що сьогодні, з огляду на активний розвиток етнолінгвістичних, когнітологійних і власне лінгвокультурологійних студій постає проблема визначення конкретних критеріїв специфікації статусу культурно маркованих мовних одиниць. Щобільше, І. Г. Саєвич, обґрунтовуючи комплексну методику виокремлення ЛД, вказує на їхню вербальну мінливість, зумовлену розбіжностями в структурі концептів і в способах концептуалізації дійсності, різноманітними контактами лінгвокультур і відповідними змінами в смисловому наповненні концептуальної картини світу [9, с. 97], звідки й труднощі в уточненні статусу відібраних мовних одиниць. В українському мовознавстві об'єктами лінгвокультурологійного аналізу ставали різні номени, серед них й абстрактні: *свобода / воля*, *любов / кохання*, *доля*, *душа*, *серце* й ін., проте, як зауважує І. Г. Саєвич, до складу лінгвокультурних домінант ці концепти потрапляють рідко [9, с. 96].

Для розв'язання окресленої проблеми доцільно також звернутися до алгоритму аналізу лінгвокультурного концепту як загальнішого поняття, в організації якого Н. Плотнікова виявляє зв'язок декількох процедур (різні види аналізу – етимологічний, компонентний, контекстуальний, а також інтерв'ювання), що реалізуються на таких основних етапах дослідження: 1) побудова номінативного поля концепту та встановлення його номінативної щільності; 2) виділення та опис структурних елементів концепту, зокрема його культурної та понятєвої складових; 3) моделювання польової структури концепту [6]. До цього необхідно додати, що в сучасних лінгвокультурологійних дослідженнях застосовують набір методів, серед яких – процедури аналізу метафори, співвіднесення груп або масивів мовних знаків зі знаками (категоріями, таксонами) культури, концептуальний аналіз, дискурсний аналіз, методи квантитативної та корпусної лінгвістик, зіставний метод, а також домінантний аналіз [3, с. 28–31], який є особливо актуальним у виокремленні ЛД. Для отримання додаткових даних про функціонування культурно значущих концептів в окремих текстах чи, конкретніше в межах поданої статті, у медіадискурсі перспективним видається поєднання перерахованих методів з іншими, що їх уже використовують у дослідженнях дискурсу та які були описані в низці наукових колективних видань: соціокогнітивний підхід [28, с. 35], конверсаційний аналіз [21, с. 21], жанровий аналіз [21, с. 51], наративний аналіз [21, с. 65; 23, с. 406; 24, с. 263], корпусні дослідження дискурсу [22, с. 165; 24, с. 126], методи когнітивної лінгвістики [22, с. 186], мультимодальний аналіз [23, с. 447; 24, с. 139] тощо.

У світлі сучасних тенденцій розвитку світового медіапростору, зумовлених його активною інтеграцією з новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, постає потреба в урахуванні ***цифровізації*** **(*дигіталізації*)** ***медіадискурсу*** як не менш важливого аспекту в аналізові його компонентів, одним із яких і є ЛД. Уведення цієї додаткової змінної засвідчує поширення поряд із традиційними ЗМІ нових медійних засобів, функціонування яких значною мірою детерміноване цифровим форматом передавання інформації. Це, своєю чергою, впливає як на взаємодію людини з культурою, яка відтепер існує ще й у віртуальному просторі та пропонує нові форми конструювання ідентичності, так і на вибір методів для аналізу культурних символів у медіапросторі, зокрема в контексті однієї з його характеристик – мультимодальності. Найновіші дослідження вказують на динамічний розвиток мовних вимірів культури в цифрову епоху; так, учені констатують, що нові технології та цифрові медіа справляють великий вплив на соціолінгвальну динаміку комунікації, що відбувається за допомогою цифрових платформ, унаслідок чого

поширюються регіональні діалекти та відроджуються мови, які раніше перебували під загрозою зникнення [18]. Варто припускати, що за таких умов завдяки використанню інтегрованих дослідницьких програм стане можливим ідентифікувати взаємозв'язки між культурами та виявляти концепти, які раніше не були предметом ґрунтовного наукового вивчення.

У контексті викладеного доцільно звернутися до конкретних прикладів використання ЛД (чи принаймні культурно значущих концептів, які мають перспективу бути визнаними як такі) у сучасних медіаресурсах різних лінгвокультур. Хоча наразі відсутні вичерпні переліки ЛД для всього загалу культур світу, у різних джерелах можна зафіксувати наявність концептів, що, актуалізуючись у конкретній культурі, набувають статусу їхніх «ключових слів». Таким, на нашу думку, є поняття *stiff upper lip* у системі лінгвокультури Великої Британії, яким позначають традиційно асоційовані з британською ідентичністю емоційну стриманість, стійкість і здатність зберігати самоконтроль у складних життєвих обставинах, навіть якщо це можуть розглядати як культурний стереотип чи кліше. Показово, наприклад, що в заголовку до однієї зі статей видання «The Economist» щодо Сполученого Королівства автор використовує перифразу, яка містить згаданий концепт, що свідчить про його загальновідомий і універсальний для відповідної культури характер: *The self-help book began in the land of* ***the stiff upper lip*** (The Economist, 23.09.2024) [25].

Зі свого боку, для лінгвокультури Франції одним зі значущих концептів, який набув особливого мовного оформлення, є *savoir-vivre*, що під ним розуміють знання та дотримання правил етикету, норми ґречного поводження в суспільстві, гарні манери; утім, у ширшому розумінні воно може відбивати цілу життєву філософію, набір світоглядних установок, що визначає здатність цінувати життя в різноманітті його виявів від мистецтва спілкуватися до естетики повсякденності та соціальної гармонії загалом. Саме тому не є випадковою його поява в текстах видань, у яких автори надають читачам етикетні поради для різних ситуацій, коли йдеться про взаємодію з іншими людьми, як-от у заголовку до статті з онлайн-версії газети «Le Parisien»: ***Savoir-vivre****: cinq règles d'or à suivre avec France de Heere, coach spécialisée à Versailles* (Le Parisien, 27.12.2024) [12]. Узагалі ж потрібно підкреслити культурно-історичну зумовленість наведеного концепту, оскільки формування етикетних норм значною мірою пов'язують із французькою культурою та французьким способом життя. Прикметним є і те, що згадане поняття співіснує у французькій мові з іншими, структурно подібними до нього, – *savoir-faire* і *savoir-être*, що їх також розглядаємо в межах французького національного світогляду та які становлять різні аспекти життєвого досвіду особи.

Тим часом до номенів, що характеризують лінгвокультуру Іспанії, можна зарахувати поняття *añoranza*, що виражає почуття ностальгії, емоційний стан туги, щему за минулим чи рідною землею та є синонімічним до слів *morriña*, *nostalgia*, *soledad* (в одному зі значень; пор. концепт *saudade* в лінгвокультурі Португалії та інших країн лузофонії). Цей концепт з'являється, наприклад, у статті видання «El País», у якій він актуалізує зв'язок із минулим, емоційну прив'язаність до культурних традицій на тлі мінливих процесів сучасності: ***La añoranza*** *puede ser una disidencia visceral: no de la pobreza, ni del exotismo forzoso, sino del agua y el aire limpios; de los patios umbríos; de lo no perdido aún, que puede llevar a salvarlo cuando aún es factible* (El País, 08.09.2023) [20]. На значущість згаданого концепту в контексті іспанської лінгвокультури додатково вказує те, що він знайшов відбиття у творах мистецтва: однойменну назву має перша з «Шістьох п'єс за мотивами іспанських народних пісень» композитора Е. Ґранадоса, як і поетичні тексти, автори яких представляють різні країни іспанськомовного світу: Х. Сантос Чокано, Л. Карлос Лопес, Аделіна Ґурреа. Ця обставина наводить на подальші роздуми про співвідношення понять *національна культура* та *лінгвокультура*.

Хоча постулювання концептуального статусу розглянутих понять не викликає посутніх застережень, у перспективі вважаємо за доцільне застосувати окремий набір процедур із залученням уже згаданих методів на різноманітному емпіричному матеріалі задля того, щоб з'ясувати, чи вповні вони є домінантами у названих лінгвокультурах. Проте й це питання не позбавлене дискусійності, адже переліки потенційних лінгвокультурних концептів, як стверджує І. Г. Саєвич, часто укладаються на підставі суб'єктивних суджень дослідника [9, с. 98]. Для додаткової верифікації результатів, отриманих унаслідок застосування комплексу методів для виокремлення ЛД, видається потрібним дослідити їхню представленість у текстах ЗМІ як додатковому джерелі відомостей про частотність і пріоритетність кожної з них.

З-посеред перспективних напрямів дослідження ЛД на базі медіадискурсу варто також згадати такі, як мультимодальний аналіз лінгвокультурних символів, що в медіапросторі інтегруються з візуальними кодами; аналіз медіалектів (medialects) і їхніх взаємозв'язків зі стилями комунікації та культурним середовищем (як, наприклад, у розвідці Б. М. Меркадо, присвяченій аналізу ролі мови медіа в конструюванні культурної та мовної ідентичностей у різних медіапросторах [19]); компаративний аналіз домінант у медіасистемах різних типів (доцільно навести приклад відомої класифікації медіасистем, яку запропонували науковці Д. С. Галлін і П. Манчині в праці «Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics» [17]); застосування методів комп'ютерної лінгвістики для верифікації контент-аналізу ЛД на базі алгоритмів обробки природної мови, створення корпусів текстів (чи аналізу вже наявних) і подальшого виявлення частовживаних ключових слів/концептів, виокремлення їх із текстових масивів унаслідок комп'ютерної обробки, побудови семантичних графів між концептами й тематичної ідентифікації лексико-семантичного контексту, до якого вони належать тощо.

Практичне значення застосування комплексного аналізу ЛД на базі медіадискурсу полягає в тому, що його результати можуть бути корисними для різноманітних галузей гуманітарного знання, передусім мовознавства, журналістики, культурології, соціології та медіазнавчих студій, а також пролити світло на процеси формування ідентичності в умовах глобалізації та викликів цифрової епохи.

Висновки. Отже, огляд актуальних напрямів дослідження лінгвокультурних домінант у сучасній медіалінгвістиці засвідчив, що поєднання лінгвокультурологійного підходу з методами дискурс-аналізу, системно-функційної лінгвістики й інших актуальних напрямів і методів мовознавства забезпечує підґрунтя для розуміння механізмів культурної репрезентації в текстовій площині ЗМІ. Зокрема, лінгвокультурні домінанти як базові культурні маркери виконують функцію концептуального стрижня в медіатекстах, оскільки актуалізують значущу культурно марковану інформацію та сприяють культурній локалізації повідомлень.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні алгоритму виокремлення лінгвокультурних домінант на матеріалах, що репрезентують медіадискурс, для інтерпретації їхнього трансформаційного потенціалу у світлі тенденцій розвитку цифрової епохи, а також виявлення взаємозв'язків між лінгвокультурними домінантами та категорією прецедентності як однієї із засадових у лінгвокультурології.

Список літератури:

1. Барбанюк О. Лінгвокультурні коди англомовного дискурсу. *Філологічні дисципліни в закладі вищої освіти: лінгводидактичні аспекти* : монографія / за заг. ред.: І. І. Гуменюк. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 36–52. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-304-3-4.

2. Домніч О. В. До питання про методи аналізу концепту в сучасних лінгвістичних студіях. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2017. № 1. С. 104–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2017_1_19.

3. Загнітко А., Богданова І. Лінгвокультурологія : навч. посіб. для студ. закл. вищ. осв. / за ред. А. Загнітка. 4-те вид., перероб. і доп. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 264 с.

4. Кононенко В. І. Мова у контексті культури : монографія. Київ : Івано-Франківськ : Плай, 2008. 389 с.

5. Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2003. № 490. С. 105–113.

6. Плотнікова Н. Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Poznań, 2013. Vol. 1. P. 165–170.

7. Пянковська І. В. Концепція та методологія медіадискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1, вип. 26. С. 182–187. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.35.

8. Римашевський Ю. Соціолінгвістика і лінгвокультурологія: спільне та відмінне у підходах до вивчення взаємодії мови та культури. *Мова і суспільство*. Львів, 2010. Вип. 1. С. 31–37.

9. Саєвич І. Г. Комплексна методика виокремлення лінгвокультурних домінант. *Studia Philologica*. 2014. Вип. 1. С. 95–99. URL: https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/60.

10. Ступак І., Шаламай А. Характерні особливості дискурсу мультимедіа як типу медіадискурсу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки* : зб. наук. праць. 2022. № 34. С. 103–117.

11. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики : підручник / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 214 с.

12. Beaugrand V. Savoir-vivre : cinq règles d'or à suivre avec France de Heere, coach spécialisée à Versailles. *Le Parisien*. Le 27 décembre 2024. URL: https://surli.cc/zpexmf

13. Fairclough N. Critical discourse analysis: the critical study of language. 2nd ed. London : New York : Routledge, 2013. 608 p.

14. Fairclough N. Media discourse. London : Arnold, 1995. 214 p.

15. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. 3rd ed. / Rev. by Ch. M. I. M. Matthiessen. London : Hodder Arnold, 2004. 700 p.

16. Halliday M. A. K., Hasan R. Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 1989. 126 p.

17. Hallin D. C., Mancini P. Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 358 p.

18. Ladzekpo G. K., Amekor C. A., Akrobotu M. Language and Communication in the Digital Age : The Study of How New Technologies and Digital Media are Affecting Language Use, Communication Patterns, and Sociolinguistic Dynamics. *Journal of Literature and Linguistics Studies*. 2023. P. 24–31. URL: https://bluemarkpublishers.com/index.php/JLLS/article/view/33/32.

19. Mercado B. M. Medialect: Analyzing the Role of Media-Specific Language in Shaping Cultural and Linguistic Identities Across Distinct Media Environments. *Zenodo*. 2024. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14282619.

20. Muños Molina A. Nostalgia y rebelión. *El País*. 9 de septiembre de 2023. URL: https://elpais.com/opinion/2023-09-09/nostalgia-y-rebelion.html.

21. The Bloomsbury Handbook of Discourse Analysis. 2nd ed. / Ed. by K. Hyland, B. Paltridge, and L. L. C. Wong. London ; New York ; Oxford ; New Delhi ; Sydney : Bloomsbury Academic, 2021. 388 p.

22. The Cambridge Handbook of Discourse Studies / Ed. by A. De Fina, A. Georgakopoulou. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 736 p. DOI: https://doi.org/10.1017/9781108348195.

23. The Handbook of Discourse Analysis. 2nd ed. / Ed. by D. Tannen, H. E. Hamilton, and D. Schiffrin. Malden, MA ; Oxford ; Chichester : Wiley-Blackwell, 2015. 976 p.

24. The Routledge Handbook of Discourse Analysis. 2nd ed. / Ed. by M. Handford, J. P. Gee. London ; New York : Routledge, 2023. 672 p.

25. The self-help book began in the land of the stiff upper lip. *The Economist*. September 23, 2024. URL: https://surl.li/msvkrh

26. Van Dijk T. A. Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis*. 2nd ed. / Ed. by D. Tannen, H. E. Hamilton, and D. Schiffrin. Malden, MA ; Oxford ; Chichester : Wiley-Blackwell, 2015. P. 466–486.

27. Van Dijk T. A. News as discourse. Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1988. 208 p.

28. Wodak R., Meyer M. Critical discourse analysis: history, agenda, theory and methodology. *Methods of Critical Discourse Analysis*. 2nd ed. / Ed. by R. Wodak, M. Meyer. London : Sage Publications, 2009. P. 11–45.

Barantsev Ya. A., Kosovych O. V. DOMINANT LINGUOCULTURAL CONCEPTS AS A RESEARCH OBJECT WITHIN CONTEMPORARY MEDIA LINGUISTICS

The present article attempts to offer a review of theoretical and methodological underpinnings for the analysis of dominant linguocultural concepts (*DLC*) *as a topical research object within contemporary media linguistics. The research analyses the historical development of studies having been carried out in the field of media linguistics, particularly those that focus upon underseeking the specifics of culturally significant concepts within present-day digital media space. Furthermore, it juxtaposes different methodological approaches – most notably critical discourse analysis, systemic functional approach, and culturally oriented methods – and explores the prospects for their integration to reveal the role of DLC in shaping national identity in the digital age.*

It has been found out therein that critical discourse analysis is one of the principal research approaches for studying media texts, owing to its capacity to uncover implicit links between language and the way whereby it represents power relations in society, as well as to analyse the ideological implications embedded in media texts. At the same time, the article puts forward the view that the systemic functional approach proves relevant within the interdisciplinary synthesis of discourse studies and cultural linguistics, since it allows for the examination of texts as reflecting the language system and its inherent attributes. Viewed from one angle, the study provides a survey of scholarly work centred upon investigating language and discourse from the perspective of cultural linguistics; from another one, it puts forth prospects for the integration of cultural approaches with linguistic and non-linguistic methods to offer new insights into the analysis of dominant

concepts pertaining to a particular linguoculture. Besides, the paper underscores the need to take into account the digitalisation of media discourse in an integrated investigation of DLC, as this may yield additional data to verify the findings from their comprehensive analysis. Moreover, it proposes illustrative instances of DLC usage drawn from online publications, which represent the linguocultures of Great Britain, France, and Spain respectively. The findings outline emerging approaches in the study of DLC within media discourse, including multimodal analysis of linguocultural symbols, exploration of the relationship between medialects and diverse cultural environments, comparative studies of DLC across varied media systems, and the application of methods used within computational and corpus linguistics to obtain additional data upon their frequency in specific contexts. Finally, the study highlights practical significance of conducting a comprehensive analysis of DLC within media discourse.

Key words: *media linguistics, cultural concept, dominant linguocultural concept, media discourse, critical discourse analysis.*

УДК 821.111.09-1“17”+811.111’37
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/21

Бедь Є. В.
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

«THE BLOSSOM» В. БЛЕЙКА МІЖ НАЇВНІСТЮ ТА ЕРОТИЗМОМ: СИНТЕЗ КОГНІТИВНОЇ ПОЕТИКИ Й КРИТИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Стаття присвячена аналізу полісемантичности вірша Вільяма Блейка «The Blossom» зі збірки «Songs of Innocence». Незважаючи на лаконічність, цей твір є одним із найбагатозначніших і досі не має єдиного інтерпретаційного консенсусу щодо значення ключових образів, а універсальні когнітивні механізми залишаються недостатньо дослідженими. У роботі поєднано літературознавчий огляд основних тлумачень вірша з когнітивно-лінгвістичним аналізом, що базується на фреймах, концептуальних метафорах та образних схемах. Цей підхід дає змогу переосмислити глибинну структуру тексту, простежити вербалізацію досвіду, емоцій та культурних архетипів. Досліджено еволюцію інтерпретацій вірша: від ранніх сексуалізованих прочитань (Вікстід, Гілгем, Ларріссі) до їх заперечення та переваги естетичного або філософського тлумачення (Гірш, Голловей, Бейни). Проаналізовано також культурно-історичний контекст (Обер) та символізм зіставлення радости й смутку як «визнання caritas» (Ґарднер), а також гармонізувальну функцію вірша (Томлінсон) та сучасні емпатійні прочитання (Class with Mason). Ці розбіжності підкреслюють багатошаровість твору. Здійснено когнітивно-лінгвістичний аналіз, що оприявнює ментальні структури тексту. Вірш активує фрейми «Природа як дім/прихисток» та «Емоційний стан» (співіснування радости та смутку, інтегрованих у фрейм емоційного прийняття). Простежено концептуальні метафори: «Природа – це жива істота», «Взаємодія – це єдність», «Смуток – це рідина». Висвітлено роль образних схем «контейнер», «шлях» та «зв’язок», що візуалізують ідеї захисту, руху та нерозривности. Показано, що когнітивний аналіз інтегрує сексуалізовані інтерпретації, активуючи фрейм сексуального досвіду та метафори «сексуальний акт – це рух/проникнення» та «оргазм – це випуск/сльози/катарсис». Це свідчить про багаторівневу структуру поезії, де тілесне, емоційне та духовне сплітаються в єдину когнітивну модель людської взаємодії. Висновки статті підкреслюють значущість вірша Блейка та його внесок у літературну традицію. Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному аналізі українських перекладів його творів.

Ключові слова: *Вільям Блейк, The Blossom, критична інтерпретація, когнітивна поетика, фрейм, концептуальна метафора, образна схема, символізм.*

Постановка проблеми. Поетична спадщина Вільяма Блейка вже понад два століття викликає інтерес дослідників, зокрема завдяки поєднанню глибокої символіки, релігійно-філософської насиченості та ілюстративної поетики. Вірш «*The Blossom*» зі збірки «*Songs of Innocence*» є одним із найлаконічніших, проте водночас і найбільш багатозначних творів. Проблема полягає в тому, що цей текст досі не має єдиного інтерпретаційного консенсусу: значення ключових образів варіюється залежно від теоретичного підходу. Водночас у вірші відчутно діють універсальні когнітивні механізми, які залишаються недостатньо дослідженими в межах сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча творчість Вільяма Блейка загалом залишається предметом активного наукового аналізу, зокрема в контексті символізму, релігійної філософії та візуальної поетики, окремі твори поета в останні десятиліття не отримали належної уваги. Якщо не враховувати поодиноку стислу статтю, опубліковану у 2023 році на освітньому порталі *Class with Mason*, де представлено базовий зміст і поверхове трактування символів вірша, «*The Blossom*» не є об’єктом серйозного академічного аналізу в останні роки.

Натомість більш ґрунтовні трактування поезії трапляються у наукових розвідках минулого століття. Дж. Вікстід [13], Е. Гірш [6], Д. Ґілгем [5], Дж. Голловен [7] та ін. у своїх працях аналізували вірш у межах ширших досліджень поетики Блейка, розглядаючи його переважно в біографічному, феміністичному чи теологічному контекстах. Проте навіть ці інтерпретації, хоч і важливі,

не виходять за межі традиційної герменевтики й не використовують потенціал когнітивного підходу, який вможливлює дослідження ментальних моделей, що стоять за поетичними образами.

Постановка завдання. Метою статті є поєднання літературознавчого огляду основних інтерпретацій вірша «*The Blossom*» із когнітивно-лінгвістичним аналізом, що базується на поняттях фреймів, концептуальних метафор та образних схем. Такий міждисциплінарний підхід лає змогу переосмислити глибинну структуру тексту та простежити, яким чином через мову вербалізуються досвід, емоції та культурні архетипи.

Виклад основного матеріалу. «*The Blossom*» [11, с. 10] – шостий вірш у збірці Вільяма Блейка «*Songs of Innocence*» (1789). Для глибшого розуміння поетичного тексту необхідно насамперед звернутися до тих інтерпретацій, які вже склалися у блейкознавстві. Аналіз поглядів провідних дослідників дає змогу окреслити основні напрями осмислення твору та виявити домінантні мотиви, образи й тематичні акценти, що перебувають у центрі критичної уваги. З огляду на багатозначність вірша, його трактування значною мірою залежить від обраної дослідницької оптики.

Одним із перших критиків, хто зосередив пильну увагу на вірші, був Джозеф Вікстід (1928), який охарактеризував його як «*найвищу пісню-перехід між двома протилежними станами людської душі*[1]» [13, с. 124] – Невинністю та Досвідом. У своїй інтерпретації він ототожнює образ «*merry sparrow*» з Невинністю, тоді як «*sobbing robin*» постає втіленням Досвіду. На думку дослідника, ізольований текст вірша може здатися лише «*вигадливою садовою пісенькою без глибшого сенсу*» [13, с. 124], однак саме авторська ілюстрація (див. рис. 1) [2] – з її символічною насиченістю – надає поезії глибшого значеннєвого резонансу та відкриває її метафоричний потенціал.

Джозеф Вікстід інтерпретує зображений на ілюстрації стовп – палаючий або рослинний – як «*поетичне й символічне зображення фалоса в його спокійному та ерегованому стані*» [13, с. 124], що задає сексуалізований контекст. Згідно з цим потрактуванням, горобець (*merry sparrow*) і дрізд (*sobbing robin*) уособлюють чоловічий елемент, репрезентований через жіноче сприйняття. Перший постає «*веселим*» у передчутті, тоді як другий – «*ридає*» від радости сповнення. Вікстід також вказує, що образи «*swift arrow*» та «*cradle narrow*» доцільно розглядати як поетичні символи чоловічих та жіночих статевих органів. У взаємодії тексту та ілюстрації, як підсумовує дослідник, виявляється ідея тілесного й духовного союзу – цілісного та гармонійного з'єднання активного і пасивного начала любови, втіленого в образах юнака та дівчини [13, с. 125–128].

Едмунд Гірш (1964) у праці визначає поезію «*The Blossom*» як «*найскладнішу*» серед творів збірки. За його спостереженням, складність цього тексту зумовлена відсутністю чітко окресленого буквального контексту. Гірш не підтримує сексуалізоване прочитання вірша [6, с. 181], натомість висуває альтернативні інтерпретації, які не претендують на остаточність.

У першому тлумаченні вірш розглядається як зіставлення неживої природи, репрезентованої образом квітки, з живими, чуттєвими істотами – горобцем і дроздом. Квітка постає як «*безмовно щаслива й незмінна*» сутність, тоді як птахи, наділені свідомістю, символізують полярні емоційні стани – радість (*merry, merry*) і смуток (*sobbing, sobbing*), тим самим наближаючись до людського досвіду [6, с. 182].

Інше тлумачення трактує квітку як образ народження, що функціонує як точка переходу між тілесним і духовним буттям. У цьому прочитанні

Рис. 1. Вільям Блейк. The Blossom, гравюра №11, Copy Z, 1789 р.

[1] В оригіналі «*Two Contrary States of the Human Soul*», що є алюзією на назву повної збірки поезій Блейка «*Songs of Innocence and of Experience Shewing the Two Contrary States of the Human Soul*» (1794).

горобець символізує душу до втілення, яка перебуває в стані радости, вільної від земного страждання, тоді як дрізд – це душа після народження, занурена в матеріальність і обтяжена її обмеженнями [6, с. 183]. Як підкріплення цієї ідеї Гірш наводить опис гравюри (див. рис. 1): «*Язики полум'я пронизують простір навколо тексту... Над текстом шестеро херувимів весело граються. Серед них – старший жіночий ангел, яка схиляється над немовлям, що лежить у неї на колінах*» [6, с. 184].

Девід Ґілгем (1966) підтримує сексуалізоване прочитання вірша, запропоноване раніше Вікстідом. Незважаючи на належність поезії до збірки «*Songs of Innocence*», дослідник інтерпретує її крізь призму сексуального ініціювання як специфічної форми досвіду. На думку Ґілгема, пізнання тілесности неминуче призводить до одного з двох полюсів – або піднесення, або розчарування, без можливости проміжного стану. Виходячи з цього, він зауважує, що «*The Blossom*» не досягає тієї міри естетичного та емоційного піднесення, яка властива окремим текстам зі збірки «*Songs of Experience*» [5, с. 164–165].

Ґілгем інтерпретує голос у вірші як голос молодої дівчини, яка ототожнює птахів – горобця та дрозда – з чоловічим статевим органом. Таке ототожнення він називає легковажним, а квітку (*blossom*) – емоційно відстороненою: «*Сама квітка, попри її ніжність є досить відстороненою й сприймає чоловічий статевий орган майже як домашню тваринку*» [5, с. 165]. Варто зазначити, що у «*A Blake Dictionary*» за редакцією С. Ф. Деймона зазначено, що «*горобець*» є фалічним символом, у той час як тлумачення «*дрозда*» відсутнє [3, с. 380].

Джон Голловей (1968) рішуче заперечує проти будь-яких сексуально орієнтованих тлумачень поезії, вважаючи їх такими, що «*перетворюють добрий вірш на поганий*». Дослідник наголошує, що не слід «ускладнювати» вірш пошуками прихованих сенсів чи підтексту, і пропонує натомість буквально-естетичне прочитання. Він потрактовує образи обох птахів – горобця і дрозда – як щасливі, звертаючи увагу на те, що за часів Блейка слово «*sobbing*» не обов'язково асоціювалося зі смутком, а могло означати будь-який емоційний, невербальний або музичний вияв. Образи птахів і квітки, за Голловеєм, слід розуміти як злиття природного й людського: птахи перебувають «поруч» не лише з реальною квіткою, а й з уявною – дівочими грудьми, до яких квітка, ймовірно, прикріплена (*near my bosom*). У підсумку поезія, на думку дослідника, є не чим іншим, як оспівуванням «*краси та життєрадісности періоду цвітіння й зростання*» [7, с. 25–27].

Воррен Обер (1975) додає культурно-історичний контекст до аналізу «*The Blossom*», досліджуючи можливі сексуальні конотації, зосереджуючись на популярній лондонській вуличній пісні кінця XVIII століття. Ця пісня містить рядки, які натякають на сексуальні підтексти: «*She had rosy cheeks and a dimpled chin / And a hole to put poor Robin in*». Обер припускає, що Блейк міг бути знайомий із цим твором, враховуючи його популярність у Лондоні того часу. Він зазначає, що образ «*бідного Робіна*» (*poor Robin*) може мати фалічні конотації, що, можливо, відображено у вірші Блейка через образ «*сумного дрозда*» (*sobbing Robin*). Також Обер звертає увагу на використання слова «*merry*» у фразі «*Merry, merry sparrow*», вказуючи на те, що в тогочасному сленгу «*merry-bout*» означало статевий акт [9, с. 42–43].

Родні та Мері Бейн (1978) також відкидають сексуалізовану інтерпретацію поезії, надаючи перевагу тлумаченню, що ґрунтується на традиційних символічних конотаціях горобця і дрозда. Дослідники критикують Гірша та Голловея за те, що ті, хоча й заперечують буквальність сексуального змісту, не змогли запропонувати переконливу альтернативу [1, с. 22]. Бейни трактують текст як звернення матері до дитини, ґрунтуючись на образах на гравюрі до поезії та присутності двох птахів, які викликають асоціації з численними іконографічними зображеннями Діви Марії з немовлям Ісусом – архетипного образу матері та дитини [1, с. 23].

На думку науковців, птахи у «*The Blossom*» зберігають свої традиційні символічні значення: горобець є «*безтурботним*», а дрізд – «*дружнім і особливо співчутливим до страждань*» (у фразі «*sobbing, sobbing…*»). Особливої уваги дослідники надають релігійній асоціації дрозда (*robin*) з християнськими чеснотами милосердя та співчуття [1, с. 24].

У цьому контексті вірш інтерпретується як материнське намагання прищепити дитині співчуття – чесноту, що є провідною темою іншої пісні з «*Songs of Innocence*» – «*On Another's Sorrow*». За висновком Бейнів, прихована тема «*The Blossom*» ідентична до відкрито артикульованої у згаданому творі – це «*універсальна потреба у співчутті*» [1, с. 26].

Едвард Ларріссі (1985) розглядає досить стисло, проте звертає увагу на його приховану

сексуалізовану образність. Зокрема, він зазначає наявність сексуальних конотацій у таких елементах, як сама квітка (*blossom*), стріла (*arrow*), «вузька колиска» (*cradle narrow*), груди (*bosom*) та ридання (*sobbing*), хоча й не подає їх детального аналізу. На думку Ларріссі, включення цього відверто сексуалізованого тексту до збірки «*Songs of Innocence*» є виявом усвідомлення Блейком іманентної присутности сексуальности – навіть у формах, які лишаються несвідомими або неусвідомленими – у межах стану, що ззовні ототожнюється з «*невинністю*» [8, с. 29].

Стенлі Ґарднер (1986) відкидає потребу шукати алюзії чи приховані референції у вірші, вважаючи його «*одним із тих творів Блейка, що існують як символ, повний сам у собі*» [4, с. 54], і тому потребує внутрішнього, а не зовнішнього прочитання.

Головне напруження вірша полягає у зіставленні радости (горобець) і смутку (дрізд). Ці стани подано так, що «*уява тимчасово не здатна відрізнити одне від одного поняття, смуток і радість*» [4, с. 55]. Така нероздільність почуттів, вкорінена в поетичному жесті, уможливлює емпатійне відчитування – не як фіксовану алегорію, а як досвід, що співіснує на межі природного й духовного.

Важливу роль у цьому відіграє гравюра до вірша (див. рис. 1), яку Ґарднер називає засобом, що «розкодовує загадку» тексту і формує візуальну символіку, здатну ввести читача в духовний контекст. Ілюстрація вносить релігійне підтвердження єдности образів та почуттів, «розсіює» їхню поетичну однозначність, і тим самим впроваджує віру як складову стану Невинности. Ґарднер доходить висновку, що «*The Blossom*» – це не лише образ турботи, а «*визнання caritas*» – тобто «*божественної природи людяности*» [4, с. 55]. Отже, за Ґарднером поезія постає не як проста дитяча пісенька чи чуттєва метафора, а як поетичне втілення духовної любови, милосердя й віри, що лежать в основі блейківської концепції Невинности.

Алан Томлінсон (1987) акцентує увагу на гармонізувальній функції вірша, інтерпретуючи його як приклад єдности людського, тваринного й рослинного начал. На його думку, мовцем у поезії виступає дівчинка, яка демонструє материнське піклування до птахів, а повтор фрази «*Near my bosom*» підсилює цю інтерпретацію. Її звернення до «*щасливої квітки*» відбиває емоційну симпатію та єдність у природному середовищі. Тлумачення ридання дрозда через афористику Блейка – «*Надмір смутку сміється. Надмір радости плаче*» – вможливлює трактування його емоції не як вияв горя, а як надлишок почуттів, що врівноважує веселість горобця. Отже, поезія зображає не конфлікт, а симетрію емоцій – смутку й радости [12, с. 33].

Нещодавня інтерпретація вірша опублікована освітнім ресурсом *Class with Mason* (2023) пропонує надзвичайно ліричне та емпатійне прочитання цього твору. Цей аналіз зосереджується на природному та емоційному вимірі поезії, розглядаючи її як поетичне відображення гармонії та циклічности природи. Ключовими мотивами тут є взаємодія, притулок та природний баланс. Основну увагу автор аналізу приділяє двом парам образів у кожній строфі: птах (*sparrow/robin*) і квітка (*blossom*).

У першій строфі горобець – «*веселий*» і «*стрімкий, як стріла*» – символізує життєву енергію та радість. Квітка ж виступає як «*щаслива*» «*колиска*», що дарує спокій, уособлюючи материнське начало або природну турботу. У другій строфі дрізд описаний як «*гарненький*», але «*той, що ридає*», що додає нотку смутку чи вразливости. Проте, як і горобець, він знаходить прихисток «*біля мого лона*» – ця строфічна епіфора підкреслює інтимність та взаємозалежність природного світу [10].

Така інтерпретація наголошує: птахи й квіти не мають фіксованої символіки, а є живими елементами екосистеми, що емоційно та фізично взаємодіють. Автор зазначає: «*вірш святкує гармонійну взаємодію між птахами та квітами, підкреслюючи їх взаємозв'язані ролі в природному світі*» [10].

У межах когнітивної поетики вірш «*The Blossom*» Вільяма Блейка розглядається як текст, у якому вербалізується глибинний досвід емоційного зв'язку, захищености та прийняття. Цей досвід моделюється через низку фреймів, концептуальних метафор і образних схем (image schemas), що дають змогу дослідити, як мова тексту відтворює первинні моделі тілесного та культурного досвіду, закріплені у свідомості носія мови.

У структурі поезії активуються кілька взаємопов'язаних **фреймів**, що організовують сприйняття тексту на концептуальному рівні.

1. **Фрейм «Природа як дім / прихисток»**, сформований завдяки образам птахів, які шукають захист «*біля мого лона*» (*near my bosom*). У цьому контексті лексема «*bosom*» функціонує не як анатомічний термін, а як метафора

утробного, материнського простору – місця тепла, затишку й безпеки. У поєднанні з образом квітки як «*колиски*» (*cradle narrow*) цей фрейм формує модель «контейнера», який вміщує, охороняє й приймає.

2. **Фрейм «Емоційний стан»**, у якому співіснують вияви радости (*Merry, merry sparrow*) та смутку (*Sobbing, sobbing robin*). Проте ці емоції не протиставлені деструктивно – навпаки, навіть смуток уналежнено до загальної структури прийняття: уразливий дрізд знаходить притулок у квітці так само, як і веселий горобець. У такий спосіб утворюється **фрейм емоційного прийняття**, в якому протилежні стани функціонують як варіації однієї когнітивної моделі.

Мова поезії базується на низці **концептуальних метафор**, що формують глибинне картування досвіду:

1. Природа – це жива істота. Квітка у тексті постає як «*щаслива*» істота, здатна дарувати спокій, діяти, приймати. Це метафора персоніфікованої природи, яка виконує роль суб'єкта турботи.

2. Взаємодія – це єдність. Повтор конструкції «*near my bosom*» для обох птахів створює когнітивну модель симбіозу, де близькість розуміється не лише як просторовий зв'язок, а як глибинна онтологічна єдність.

3. Смуток – це рідина. Епітет «*sobbing*» щодо дрозда апелює до тілесної концептуалізації емоцій – зокрема метафори, у якій смуток постає як рідина (сльози), що вивіряється назовні.

Структура вірша реалізує низку базових **образних схем**, які, згідно з когнітивною теорією, формують уявлення про просторові, фізичні та емоційні відносини у світі:

1. Схема «контейнер» (container), яку реалізовано через лексеми «*cradle*» для квітки та «*bosom*» для птаха. Ця схема передає ідею захисту та безпеки.

2. Схема «шлях» (path). Хоча не так очевидно, як у попередньому випадку, але «*swift as arrow*» горобець натякає на схему «шлях», що асоціюється з рухом, напрямком та динамікою, навіть якщо цей рух в результаті приводить до зупинки та прихистку.

3. Схема «зв'язок» (link). Повторення фрази «*near my bosom*» для обох птахів візуалізує тісний зв'язок та нерозривність між елементами природного світу.

Окремі інтерпретатори розглядають поезію у контексті еротичної символіки. З огляду на це, концептуальний аналіз можна доповнити когнітивними моделями, що апелюють до тілесности як бази метафоризації. У цьому контексті важливо врахувати такі моменти:

Фрейм сексуального досвіду. Рядки «*swift as arrow»* та *«cradle narrow»* можуть активувати фрейм тілесного зближення. Стріла тут – не лише метафора руху, а й потенційно фалічний символ, а «вузька колиска» – умовно вагінальна метафора, що підтримує образ простору прийняття/вміщення.

Метафора «сексуальний акт – це рух / проникнення». Вираз *«swift as arrow»* містить не лише ознаку швидкости, а й натяк на стрілу як фалічний символ. У когнітивному плані тут активується схема *SOURCE–PATH–GOAL*, де рух (стріла / птах) спрямований до певного контейнера (*cradle narrow*). Так, квітка функціонує як символічна «точка досягнення», що уможливлює інтерпретацію через концептуальну модель сексуального зближення.

Метафора «оргазм – це / випуск / сльози / катарсис». Повтор «*sobbing, sobbing»* у другій строфі можна прочитати не тільки як вираз смутку, а як кульмінацію напруження – через метафору «емоція як рідина, що вивіряється». Це відповідає тілесному досвіду емоційної або сексуальної розрядки.

Висновки. Дослідження поезії Вільяма Блейка «*The Blossom*» підкреслює її виняткову багатозначність. Свідченням цього є різноманіття літературознавчих інтерпретацій. У межах дослідження поєднано традиційний літературознавчий огляд з когнітивно-лінгвістичним аналізом, що ґрунтується на поняттях фреймів, концептуальних метафор та образних схем. Цей міждисциплінарний підхід уможливив переосмислення глибинної структури тексту та простеження, як мова вербалізує досвід, емоції та культурні архетипи.

Літературознавчий огляд виявив значні розбіжности у трактуванні вірша: від сексуалізованих прочитань (Дж. Вікстід, Д. Ґілгем, Е. Ларріссі) до естетичних, релігійних чи материнських (Дж. Голловей, Р. та М. Бейн). Сучасний аналіз від Class with Mason (2023) акцентує на гармонії та циклічності природи, взаємодії, притулку та природному балансі. Ці розбіжности свідчать про відсутність єдиного інтерпретаційного консенсусу.

Когнітивно-лінгвістичний аналіз доповнює ці погляди, розкриваючи глибинні ментальні структури тексту. Вірш активує фрейми «Природа як дім/прихисток» (через образи «лона» та «колиски», що символізують безпеку та материнську турботу) та «Емоційний стан»

(співіснування радості та смутку, інтегрованих у фрейм емоційного прийняття).

На рівні концептуальних метафор виокремлено такі: «Природа – це жива істота» (квітка «*щаслива*»), «Взаємодія – це єдність» (повтор «*near my bosom*»), та «Смуток – це рідина» («*sobbing*» як сльози). Образні схеми «контейнер» («c*radle*», «*bosom*»), «шлях» («*swift as arrow*» горобець) та «зв'язок» (повтор «*near my bosom*») візуалізують ідеї захисту, руху та нерозривности.

Важливо, що когнітивний аналіз дає змогу інтегрувати й сексуалізовані інтерпретації. Фрейм сексуального досвіду та метафори «сексуальний акт – це рух/проникнення» («*arrow*», рух до «cradle») та «оргазм – це випуск/сльози/катарсис» («sobbing» як розрядка) не суперечать фреймам турботи та прийняття, а доповнюють їх тілесно-еротичним шаром досвіду. Це свідчить про багаторівневу структуру поезії, де тілесне, емоційне та духовне сплітаються в єдину когнітивну модель людської взаємодії.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо у поглибленому вивченні поетичної спадщини Вільяма Блейка, зокрема через проведення порівняльного аналізу українських перекладів його творів у зіставленні з оригінальними текстами.

Список літератури:

1. Baine R. M., Baine M. R. Blake's "Blossom". *Colby Library Quarterly*. 1978. № 14 (1). P. 22–27. URL: https://surl.li/tqdnwd
2. Blake W. The Blossom. Songs of Innocence : Copy Z. Object 11 [Illustration]. URL: https://blakearchive.org/copy/s-inn.z?descId=s-inn.z.illbk.11
3. Damon S. F. A Blake Dictionary: The Ideas and Symbols of William Blake. Hanover, London: University Press of New England, 1988. 562 p.
4. Gardner S. Blake's Innocence and Experience Retraced. New York : St. Martin's Press, 1986. 212 p. URL: https://archive.org/details/blakesinnocencee0000gard
5. Gillham D. G. Blake's Contrary States. The 'Songs of Innocence and of Experience' as Dramatic Poems. Cambridge: Cambridge University Press, 1966. 260 p. URL: https://archive.org/details/blakescontraryst0000unse
6. Hirsch E. D. Jr. Innocence and Experience: An Introduction to Blake. New Haven and London : Yale University Press, 1964. 355 p. URL: https://archive.org/details/innocenceexperie0000hirs
7. Holloway J. Blake: The Lyric Poetry. London : Edward Arnold Ltd., 1968. 80 p. URL: https://archive.org/details/blakelyricpoetry0000holl
8. Larrissy E. William Blake. New York : Basil Blackwell, 1985. 166 p. URL: https://archive.org/details/williamblake0000larr
9. Ober W. U. "Poor Robin" & Blake's "The Blossom". *Blake/An Illustrative Quarterly.* 1975. № 9 (2), P. 42–43. URL: https://bq.blakearchive.org/9.2.ober
10. The Blossom, William Blake: Summary & Analysis. Class with Mason. URL: https://surl.li/oqmhpc
11. The Complete Poetry & Prose of William Blake / ed. by D. V. Erdman. New York : Anchor Books, 1988. 1018 p.
12. Tomlinson A. Songs of Innocence and of Experience by William Blake. London: Macmillan Education, 1987. 88 p.
13. Wicksteed J. H. Blake's Innocence and Experience: A Study of the Songs and Manuscripts "Shewing the Two Contrary States of the Human Soul". New York: E. P. Dutton, 1928. 301 p.
14. URL: https://archive.org/details/blakesinnocencee0000jose

Bed Ye. V. "THE BLOSSOM" BY W. BLAKE BETWEEN NAIVETY AND EROTICISM: SYNTHESIS OF COGNITIVE POETICS AND CRITICAL INTERPRETATIONS

The article is devoted to the polysemantic analysis of William Blake's poem "The Blossom" from the collection "Songs of Innocence". Despite its brevity, this work is one of the most ambiguous and still lacks a single interpretive consensus regarding the meaning of its key images, while universal cognitive mechanisms remain insufficiently studied. The paper combines a literary review of the main poem interpretations with a cognitive-linguistic analysis based on frames, conceptual metaphors, and image schemas. This approach allows for a re-evaluation of the deep text structure and tracing the verbalization of experience, emotions, and cultural archetypes. The evolution of the poem's interpretations is explored: from early sexualized readings (*Wiksteed, Gillham, Larrissy*) *to their rejection and preference for aesthetic or philosophical interpretations* (*Hirsch, Holloway, the Baynes*)*. The cultural and historical context* (*Ober*) *and the symbolism of the juxtaposition of joy and sorrow as an "recognition of caritas"* (*Gardner*)*, as well as the harmonizing function of the poem* (*Tomlinson*) *and contemporary empathetic readings* (*Class with*

Mason), *are also analysed. These discrepancies underscore the multifaceted nature of the work. A cognitive-linguistic analysis is carried out, which reveals the mental structures of the text. The poem activates the frames "Nature as home/refuge" and "Emotional state"* (*coexistence of joy and sorrow, integrated into the frame of emotional acceptance*). *Conceptual metaphors traced include: "Nature is a living being", "Interaction is unity", "Sobbing is a liquid". The role of image schemas "container", "path", and "link" is highlighted, visualizing ideas of protection, movement, and indivisibility. It is shown that cognitive analysis integrates sexualized interpretations, activating the frame of sexual experience and metaphors "sexual act is movement/penetration" and "orgasm is release/tears/catharsis". This indicates a multi-layered structure of poetry, where the bodily, emotional, and spiritual intertwine into a single cognitive model of human interaction. The article's conclusions emphasize the significance of Blake's poem and its contribution to the literary tradition. Prospects for further research lie in a comparative analysis of Ukrainian translations of Blake's works.*

Key words: *William Blake, The Blossom, critical interpretation, cognitive poetics, frame, conceptual metaphor, image schema, symbolism.*

УДК 81’42:791.43=111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/22

Бондур Ю. В.
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

МОВНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ ТА ФІЗИЧНИХ КОРДОНІВ У ФІЛЬМІ КРІСТОФЕРА НОЛАНА «ІНТЕРСТЕЛЛАР»

У статті представлено результати лінгвістичного аналізу фільмів «Інтерстеллар» Крістофера Нолана з акцентом на мовних і паралінгвістичних засобах вираження ментальних і фізичних кордонів. Метою дослідження стало виявлення засобів, які реалізують ключові концепти часу, простору, емоції та екзистенційного вибору в межах кіномови. Наукова новизна полягає у осмисленні функціонування кіномови у жанрі наукової фантастики й в поєднанні лінгвостилістичного підходу з семіотичним аналізом аудіовізуального тексту.

Особлива увага приділена виявленню вербальних елементів, що формують ментальні та фізичні кордони – часові, просторові, екзистенційні, емоційні – та їх взаємодії з візуальною і звуковою складовими кіномови. Об’єктом дослідження виступає кіномовлення персонажів стрічки, предметом – лексичні, синтаксичні, прагматичні та інтонаційні засоби, через які здійснюється репрезентація кордонів у межах кінодискурсу, а також на таких невербальних елементах, як тиша, музика та зорові символи. Методологічну базу становлять дискурс-аналіз, елементи когнітивної лінгвістики, семіотика кінотексту та лінгвостилістичний підхід. У своєму дослідженні ми спиралися на роботи сучасних вітчизняних та зарубіжних авторів, що вивчали кіномову як мовну систему, що поєднує елементи різних рівнів. На матеріалі ключових сцен виявлено, що функцію мовного маркера межі виконують як наукова термінологія, так і символічно навантажені метафоричні конструкції, інтонаційні паузи, повтори, мовчання. Зокрема, концепт «час» у стрічці часто репрезентується як фізична межа, що вербалізується за допомогою наукових понять («сингулярність», «гравітаційна аномалія», «п’ятий вимір»*) та прагматичних актів нерозуміння, відчуження, страху чи подиву. Виокремлено кілька основних типів мовних стратегій: протиставлення (*небо/земля, життя/смерть*), риторичне посилення межі (*еліпсис, пауза*), та емоційна інтерференція (*невимовлене як межа*).*

Зроблено висновок, що мова у фільмі функціонує як багаторівнева система виразності, яка виходить за межі вербального й слугує засобом художнього моделювання граничних станів людської свідомості.

Ключові слова: *кіномова, мовні засоби, семіотика, емоційність, межа, кордони.*

Постановка проблеми. У сучасному філологічному дискурсі кіномова дедалі частіше розглядається як складна семіотична система, що виходить за межі вербальної комунікації. Проте поняття мовних засобів вираження ментальних та фізичних кордонів у кінематографі досі залишається недостатньо дослідженим, особливо в межах конкретного жанрового поля. У фокусі цієї статті – науково-фантастичний фільм *«Інтерстеллар»* Крістофера Нолана (2014), у якому межі простору, часу, пізнання, ідентичності та емоційної присутності формуються не лише через візуальні ефекти, але й через складну мовну структуру спілкування персонажів, інтонаційні паузи, наукову термінологію та прагматичні засоби.

Проблема полягає в тому, що попри широку увагу до фільму з боку культурологів, філософів та кінознавців, лінгвістичні стратегії побудови кордонів – як ментальних, так і фізичних – залишаються поза рамками детального мовознавчого аналізу. Це стосується як конкретних мовних одиниць (лексем, синтаксичних конструкцій, дискурсивних маркерів), так і їх взаємодії з інтонаційними, паузальними, невербальними елементами у структурі фільму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблематика є колом наукових інтересів таких учених, як М. П. Кочерган, О. Селіванова, І. Р. Чередниченко, Н. Лисюк, І. Онишкевич, Т. Качак, І. Павленко, І. Котова, Г. Сагач, О. Безкоровайна, С. Єрмоленко.

Постановка завдання. Метою нашої статті стало виявлення та класифікація мовних засобів, що репрезентують ментальні й фізичні кордони у фільмі Крістофера Нолана «Інтерстеллар»,

а також визначити їхню роль у формуванні філософсько-естетичного змісту кінематографічного тексту.

Об'єктом нашого дослідження стала мовна структура аудіовізуального художнього тексту фільму «Інтерстеллар». Предметом нашого дослідження ми обрали вербальні (лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні) та паралінгвістичні (інтонаційні, візуальні, музичні) засоби вираження ментальних та фізичних кордонів у кіномові фільму.

Основні завдання нашої роботи – окреслити теоретичне підґрунтя поняття мовних засобів у лінгвістиці та медіазнавстві; розглянути специфіку функціонування мови в кінематографі як семіотичній системі; виокремити й проаналізувати лексико-стилістичні засоби вираження ідеї кордонів у фільмі «Інтерстеллар»; дослідити функціонування паралінгвістичних компонентів (музики, паузи, зображення) як частини мовної системи фільму; з'ясувати роль мовної виразності у формуванні екзистенційного змісту фільму.

Виклад основного матеріалу. У сучасному гуманітарному дискурсі спостерігається зростаючий інтерес до вивчення мови як універсального механізму репрезентації людського досвіду. Особливої актуальності набуває дослідження мовних засобів у художньому та аудіовізуальному текстах, зокрема в кінематографі, що поєднує вербальні та невербальні елементи у складну семіотичну структуру.

Фільм Крістофера Нолана «Інтерстеллар» є зразком інтелектуального науково-фантастичного кіно, в якому питання фізичних (простір, час, гравітація) та ментальних кордонів (пам'ять, любов, віра, страх) поставлені у філософсько-екзистенційному ключі. Мова персонажів, закадровий текст, ключові концепти, а також семантика тиші й музики формують мовну тканину фільму, яка вимагає наукового аналізу.

Зважаючи на складність і багатовимірність кіномови, дослідження мовних засобів у кінотексті «Інтерстеллар» дозволяє не лише описати лінгвістичні механізми, а й простежити, як за допомогою мови формуються та транслюються глибокі концепти межі, трансценденції й міжпросторової комунікації.

Поняття *мовних засобів* у сучасному мовознавстві охоплює сукупність елементів мовної системи, які беруть участь у формуванні змісту висловлювання, передають емоційно-оцінне ставлення, створюють художній образ або логічну структуру повідомлення. Відповідно до рівневої організації мови, мовні засоби поділяються на фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні та стилістичні [12, с. 101].

Як зазначає М. П. Кочерган, мовні засоби набувають комунікативного значення лише у взаємодії з контекстом, ситуацією мовлення й інтенцією мовця [12]. В основі цього підходу лежить функціональна парадигма, яка фокусується не лише на формальних характеристиках мовних одиниць, а й на їхній функції у конкретному тексті чи дискурсі.

Класичну лінгвостилістичну модель подає В. В. Виноградов, який класифікує мовні засоби з огляду на їхню естетичну функцію, вказуючи на роль *метафори, порівняння, антитези, анафори, повторів* як головних механізмів формування образності [4].

Окремі українські дослідники, зокрема І. Р. Чередниченко, розвивають ідею контекстуального стилістичного аналізу, у якому кожен мовний засіб оцінюється з позиції його впливу на рецепієнта – емоційного, інтелектуального, культурного [31].

Таким чином, класифікація мовних засобів є не лише інструментом лінгвістичного опису, а й ключем до розуміння смислової глибини тексту, особливо художнього чи медіального.

Поняття *кіно як текст* сформувалося у другій половині XX століття під впливом семіотики – науки про знакові системи. В межах цього підходу фільм розглядається не як сукупність зображень, а як *структурований текст,* у якому кожен елемент має *знакову природу* – зображення, мова, музика, монтаж, інтонація, пауза тощо [16].

Класиком семіотичного підходу до кіно є Юрій Лотман, який у своїй праці *«Семіотика кіно і проблеми кінотексту»* стверджує, що кінематограф має особливу мову, яка відрізняється від вербальної, але водночас тісно з нею пов'язана [16, с. 32]. Він вважає, що у фільмі, як і в художньому тексті, діє принцип подвійного кодування: перший рівень – сюжетний (що відбувається), другий – семантичний (що це означає).

Крістіан Мец, французький дослідник, автор поняття *кіномова* (le langage cinématographique), у своїх працях доводить, що кінематограф володіє власною граматикою, в якій монтаж, ракурси, паузи, ритм кадрування функціонують подібно до лексичних і граматичних одиниць у природній мові [19].

Важливо зазначити, що *мова кіно* не обмежується виключно візуальним рядом. *Вербальні засоби* (діалоги, монологи, закадровий текст) у поєднанні з музикою, шумами, тишею, мімікою, символами створюють мультимодальне висловлювання, у якому смисл формується на перетині різних каналів комунікації.

В українській філологічній та медіазнавчій традиції розробку цієї теми ведуть Т. Качак, Н. Лисюк, І. Онишкевич, та ін. У їхніх працях особлива увага приділяється взаємодії вербального й візуального у творенні смислу та ідентичності кіногероя [8; 15; 21].

Мовні засоби в сучасному розумінні охоплюють широкий спектр мовних одиниць – від лексем до інтонації й паралінгвістичних елементів. У кінематографі ці засоби функціонують як частини єдиної семіотичної системи, де вербальні й невербальні коди взаємодіють для створення художнього та філософського змісту.

Паралінгвістичні засоби як окрему галузь дослідження вперше запропонували Дж. Трейгер і Г. Л. Сміт у 1960-х роках. Вони трактували ці засоби як *«невербальні, але мовно значущі складники мовлення»*, серед яких – інтонація, паузи, тембр, сміх, зітхання тощо [27]. Подальший розвиток термін отримав у працях Р. Бьордвістелла, А. Меграбіана, які доводили, що паралінгвістичні елементи відіграють вирішальну роль у побудові комунікативного смислу [3; 18].

В українському та мовознавстві *паралінгвістичні засоби* як термін увійшли до наукового обігу під впливом західних досліджень, наприклад, у роботах О. Селіванової подаються паралінгвістичні засоби як частина комунікативної прагматики (жести, тиша, інтонація, сміх тощо) [26].

Кіномова, таким чином, постає як складна, багаторівнева система комунікації, де мовні засоби стають інструментом відображення глибинних ідей, зокрема – теми меж, як фізичних, так і ментальних, що є центральною в наративі фільму *«Інтерстеллар»*.

Паралінгвістичні засоби у фільмі *«Інтерстеллар»* виконують не менш важливу роль, ніж вербальна мова. Вони формують емоційне тло, підсилюють ключові смисли, допомагають глядачеві глибше зануритися у внутрішній стан персонажів. До таких засобів належать музика, пауза, інтонація, зорові символи, які створюють мультимодальний дискурс.

Одна з центральних тем фільму *«Інтерстеллар»* – це подолання фізичних обмежень, зокрема часових, просторових і гравітаційних. У фільмі ці поняття не лише показані засобами зображення та спецефектів, а й чітко *вербалізуються через мову персонажів,* закадровий текст і термінологію.

Самі поняття «кордону» та «межі» стають одним з важливіших у фільмі. У повсякденному мовленні ці поняття є синонімічними, однак у науковій термінології вони мають суттєві відмінності. Ці відмінності можна також помітити в англійському перекладі таких термінів як: «Boundary» – межа, та «Border» – кордон. Як в український, так і в англійській мовах існує ще низка синонімів до цих двох термінів: limit, barrier, edge, bound. ***Межа –*** це умовна або фізична лінія, яка розділяє простір або об'єкти. (Більш абстрактна концепція). ***Кордон –*** частіше асоціюється з політикою, географією та територіями. (Іноді психологічний термін). Це лінія розмежування між державами чи регіонами. У контексті фільму слово «кордон» вживається рідше, оскільки йдеться не про державні межі, а про природні або космічні явища.

В *«Інтерстеллері»* межа розгортається як філософська категорія: межа між вимірами, між наукою і вірою, між минулим і майбутнім.

«We're not meant to save the world. We're meant to leave it.» Цей вислів містить антитезу і футуристичну риторику, що вказує на відхід від традиційного уявлення про дім.

Фізичні межі найчастіше позначаються за допомогою наукової лексики: *gravitational anomaly, singularity, black hole, event horizon, time shift and fifth dimension* (*гравітаційна аномалія*, *сингулярність*, *чорна діра*, *подія горизонту*, *квантова гравітація*, *часовий зсув*, *п'ятивимірний простір*) тощо.

«Time is relative, okay? It can stretch and it can squeeze. But it can't run backwards. Just can't.»

Ці терміни не лише підкреслюють наукову основу фільму, а й слугують маркерами меж пізнаного та невідомого – чим далі подорожують герої, тим більше з'являється слів-символів, пов'язаних з трансцендентним простором.

Для пояснення складних фізичних понять часто використовуються *метафори: чорна діра як безодня, ворота, тунель; простір – як безкрає море, а зорі – як маяки або острови.*

Такі метафори дозволяють глядачеві краще зрозуміти невідоме, інтелектуально «наблизити» недосяжне.

«We're not meant to save the world, we're meant to leave it.»

У цьому вислові використано *антитезу*, що чітко фіксує межу між старим (планета Земля) та новим (невідомий космос), тобто між реальним і метафізичним простором.

К. Нолан досліджує не лише простір, а й внутрішній світ героїв – їхній страх, сумнів, самотність, надію. І це відображається через *емоційно забарвлену лексику, риторичні фігури, повтори, паузи.*

Повтор фраз або слів – важливий засіб передання *емоційної напруги, болю розлуки, відчаю:* «Stay... stay, Murph... stay...». Фраза вимовляється в момент глибокого емоційного зламу, де повтор є не лише стилістичним, а й експресивним засобом ментального зламу героя.

Концепт любові у фільмі подається як приклад трансцендентного зв'язку: «*Love isn't something we invented. It's observable, powerful. It has to mean something*.» Цей монолог докторки Бренд можна розглядати як приклад семантизації любові як універсального коду – вона стає мовою, яка долає межі часу, простору, навіть смерті. Любов подається як п'ята вимірність, тобто та, що виходить за рамки раціонального. Тут *любов* виступає мовним знаком ментального перетину меж між логікою та інтуїцією.

Крім лексичних і стилістичних засобів, важливу роль відіграють синтаксичні конструкції – уривчасті діалоги, короткі репліки, драматичні паузи.

«This is not a mission for us... It's for the species.»

Тут використано еліпсис і паралелізм – герой не каже «human species», а залишає репліку з навмисним узагальненням, аби акцентувати на масштабі події.

Інтонації, тиша, звукові паузи, посилені музикою Ганса Циммера, створюють ефект мови без слів. Наприклад, сцена перегляду відеоповідомлень із Землі – тут інтонація і музика виражають більше, ніж текст.

Саундтрек Ганса Циммера у фільмі не виконує роль фонової музики – він є активним носієм змісту. Композиції, зокрема *«Stay»*, *«Mountains»*, *«No Time for Caution»*, ритмічно й гармонічно зливаються з монтажем, створюючи *відчуття гравітаційного навантаження, тимчасових деформацій, емоційного піднесення.*

У сцені посадки на планету з сильним гравітаційним полем (де одна година дорівнює семи рокам на Землі), музика звучить у такт тиканню – кожен звук відлічує втрачене людське життя, і це справляє глибше враження, ніж прямий текстовий коментар.

У фільмі часто використовуються *паузи,* які не є технічною перервою, а семантично насиченими моментами. Наприклад, коли Купер переглядає відеоповідомлення з Землі після тривалої відсутності – *пауза між словами та відсутність музики передають біль утрати, розчарування й безпорадність.*

Тиша – це також своєрідна «мовна дія», що вказує на межу емоційного надлому, коли слова вже не можуть нічого виразити.

У фільмі присутні *зорові символи,* які виступають як *знакові системи* зі стабільним або багатозначним змістом: *годинник* – символ зв'язку між батьком і дочкою, часу та надії; *пил у кімнаті Мерф* – візуалізація невидимого, фізичної присутності когось із «іншого виміру»; *книги в бібліотеці* – уособлення пам'яті, знання, прихованої істини.

Ці символи функціонують як мовні знаки в межах семіотичного кінотексту, надаючи глядачеві змогу дешифрувати глибші смисли, приховані за візуальними образами.

Висновки. Результати дослідження показали, що для відображення фізичних кордонів (просторові, часові, гравітаційні) автори фільму користуються переважно наукової лексикою, метафорами, термінами, що підкреслюють межу між пізнаним і незвіданим. Зображення ментальних меж (страх, віра, любов, пам'ять) реалізуються через емоційно забарвлену лексику, риторичні фігури, повтори, діалогічні структури, які створюють глибокий емоційно-філософський пласт. Важливе значення відіграють паралінгвістичні засоби – музика, тиша, символи – які формують кінематографічну мову на рівні, глибшому за текст, і виконують семантичну функцію у створенні філософського змісту.

Отже, мовні й немовні засоби в *«Інтерстеллері»* працюють як єдина система, яка передає глядачеві не лише інформацію, а й досвід емоційного, інтелектуального та метафізичного осмислення світу. Такий підхід до кіномови дозволяє сприймати фільм не просто як художній твір, а як складний текст, гідний лінгвістичного і культурологічного аналізу.

Список літератури:

1. Ажнюк Б. М. Українська мова і мовна ситуація в Україні / Б. М. Ажнюк. К. КММ, 2010. 248 с.
2. Barad K. Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning / Karen Barad. Durham. Duke University Press, 2007. 524 p.
3. Birdwhistell R. L. Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication / R. L. Birdwhistell. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1970. 350 p.
4. Виноградов В. В. Стиль художньої прози / В. В. Виноградов. М. Наука, 1971. 408 с.
5. Еко У. Відкритий твір / пер. з італ. А. Пономарів. Львів. Літопис, 2001. 312 с.
6. Еко У. Роль читача: дослідження з семіотики текстів / У. Еко : пер. з англ. М. Ільницький. Львів. Літопис, 2007. 376 с.
7. Гурбич О. М. Поняття мовного кордону в лінгвогеографії / *Мовознавство*. 2015. № 1. С. 36–45.
8. Качак Т. Мовна стилістика фентезійного кіно / *Українська філологія*. 2020. № 2. С. 112–118.
9. Командік А. Лінгвопсихологічні засоби впливу сучасного українського кінематографу / *Science and Progress*. 2024. № 4. С. 34–40.
10. Копанєва Н. О. Лінгвокінематографія як інтердисциплінарна сфера: проблеми методології / *Культура слова*. 2020. № 93. С. 115–125.
11. Косенко М. Мовлення в сучасному українському кіно (на прикладі фільмів 2010-х рр.) : дис. … канд. філол. наук / М. Косенко. Ужгород, 2017. 182 с.
12. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. Київ : Академія, 2006. 360 с.
13. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By* / George Lakoff, Mark Johnson. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 256 p.
14. LitDevices.com. *Literary Devices in Interstellar.* URL: https: litdevices.com/interstellar-literary-devices (дата звернення: 22.06.2025).
15. Лисюк Н. Аудіовізуальний текст як об'єкт лінгвістичного аналізу / *Мовознавство*. 2019. № 1. С. 45–52.
16. Лотман Ю. М. Семіотика кіно і проблеми кінотексту / Ю. М. Лотман. Таллінн. Естонське держ. вид-во, 1973. 127 с.
17. McTaggart J. M. E. The Unreality of Time / Mind. 1908. Vol. 17 (68). P. 457–474.
18. Mehrabian A. Silent Messages / A. Mehrabian. Belmont: Wadsworth Publishing, 1971. 157 p.
19. Metz C. Мова кіно / пер. з фр. О. І. Бушмельова. Київ : Мистецтво, 2002. 276 с.
20. Mündlein J. *Time Travel in Interstellar: Space-Time and Human Identity in Nolan's Cinema* / *Journal of Cinematic Semiotics*. 2024. Vol. 12 (2). P. 33–49.
21. Онишкевич І. Кіно як текст: семіотичний підхід до аналізу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2021. Вип. 79. С. 98–103.
22. Павленко І. В. Кіномова як об'єкт лінгвістичного аналізу: прагматичний аспект *Наукові записки НаУКМА. Філологія*. 2017. Т. 200. С. 52–57.
23. Пешков І. Межі як форма комунікаційного порядку: прикордонні дослідження в сучасному гуманітарному знанні. / *Studia Humanitatis*. 2022. № 4. С. 14–26.
24. Rovelli C. *The Order of Time* / New York : Riverhead Books, 2018. 240 p. (англ.)
25. Сагач Г. М. Кіномова як форма культурної ідентичності / *Мовознавчий вісник*. 2019. № 12. С. 39–44.
26. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія* (*1290 термінів і понять*) / Полтава: Довкілля К, 2006. 716 с.
27. *The Construction of Multimodal Metaphors in Interstellar* / *Film Studies Quarterly*. 2023. Vol. 19 (3). P. 71–85. (англ.)
28. *Time Dilation in Interstellar: A Deep Dive into Einstein's Theory* / *OnlyNolan.com*. URL: https://onlynolan.com/interstellar-time-dilation (дата звернення: 22.06.2025).
29. *Time metaphors in film: Understanding the Representation of Time in Cinema* / *Screen Studies Journal*. 2022. Vol. 8 (1). P. 101–115. (англ.)
30. Trager G. L., Smith H. L. *Paralanguage: A First Approximation* / *Studies in Linguistics*. 1958. Vol. 13. P. 1–12. URL: https://cir.nii.ac.jp/crid/1572543025422039680 (дата звернення: 12.06.2025).
31. Чередниченко І. Р. Мова і контекст: проблеми функціонального аналізу / К. Видавничий центр КНУ, 2001. 192 с.

Bondur Yu. V. LINGUISTIC MEANS OF REPRESENTING MENTAL AND PHYSICAL BOUNDARIES IN CHRISTOPHER NOLAN'S FILM INTERSTELLAR

The article presents the results of a linguistic analysis of Christopher Nolan's Interstellar, focusing on the verbal and paralinguistic means of expressing mental and physical boundaries. The aim of the study is to identify the linguistic tools that realize the key concepts of time, space, emotion, and existential choice

within the cinematic language. The novelty of the research lies in the interpretation of cinematic language functioning across science fiction genre and in the integration of a linguo-stylistic approach with semiotic analysis of the audiovisual text.

Special attention is given to the identification of verbal elements that shape mental and physical boundaries – temporal, spatial, existential, emotional – and their interaction with the visual and auditory components of cinematic language. The object of the study is the filmic speech of the characters, while the subject comprises lexical, syntactic, pragmatic, and intonational means through which the representation of boundaries is constructed in cinematic discourse, along with nonverbal elements such as silence, music, and visual symbols. The methodological framework includes discourse analysis, elements of cognitive linguistics, film semiotics, and stylistic analysis.

Based on key scenes, the study reveals that both scientific terminology and symbolically loaded metaphorical constructions, intonational pauses, repetitions, and silences serve as linguistic markers of boundaries. Notably, the concept of "time" is frequently depicted as a physical boundary, verbalized through scientific terms ("singularity," "gravitational anomaly," "fifth dimension"*) and pragmatic acts of misunderstanding, alienation, fear, or wonder. Several major types of linguistic strategies are distinguished: contrast (sky/earth, life/death), rhetorical reinforcement of the boundary (ellipsis, pause), and emotional interference (the unspoken as a boundary).*

The study concludes that language in the film functions as a multi-layered expressive system that transcends the verbal level and serves as a means of artistically modeling the borderline states of human consciousness.

Key words: *cinematic language, linguistic devices, paralinguistics, boundary, Interstellar, semiotics, emotion.*

УДК 811.111’27:[316.472.4:004.93]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/23

Веремчук Е. О.
Запорізький національний університет

Шевчук О. В.
Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАНННЯ ЕМОДЗІ В АНГЛОМОВНОМУ ТЕКСТОВОМУ ОНЛАЙН СПІЛКУВАННІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОСТІВ В МЕРЕЖІ X ТА КОРПУСУ СМС WHATSAPP)

У статті досліджено прагматичні функції емодзі як знакових одиниць цифрового дискурсу. Актуальність теми зумовлена стрімким зростанням ролі невербальних графічних елементів у текстовій комунікації, зокрема у соціальних мережах, месенджерах та інших онлайн-платформах. Метою поданої статті є аналіз функціонування емодзі у структурі текстових повідомлень як маркерів комунікативних намірів, емоційної виразності, регуляції діалогу та культурної ідентичності.У відповідності з метою дослідження вбачається за необхідне реалізація наступних завдань: окреслення ролі емодзі у цифровій комунікації; виявлення прагматичного потенціалу емодзі; встановлення їх культурної специфічності. Об’єктом дослідження виступають емодзі в англомовній онлайн переписці, тоді як предмет дослідження представлений їх прагматичним потенціалом. Основна дослідницька увага приділяється аналізу емодзі як засобів вираження емоцій, підкреслення мовленнєвих намірів, регулювання комунікативної взаємодії та маркування культурної ідентичності. Емпіричну базу становлять автентичні приклади з відкритих постів мережі X (*Twitter*) *та корпусу текстових повідомлень WhatsApp* (*NUS SMS Corpus*), *що забезпечує достовірність наукових спостережень. У результаті дослідження встановлено, що емодзі виконують низку важливих функцій, зокрема: передають емоційні стани* (*наприклад, доброзичливість, роздратування, смуток*), *уточнюють або модифікують інтенції мовця, сигналізують комунікативні лакуни* (*запити, сумніви, потребу в уточненні*) *та сприяють ефективнішій взаємодії у межах цифрового діалогу. Особливий акцент зроблено на кроскультурних аспектах інтерпретації емодзі, які демонструють, що візуально схожі знаки можуть мати відмінні прагматичні конотації в різних культурах. Зокрема, емодзі* 🙏 *у західному контексті означає подяку, тоді як у східноазійському – вибачення або покору. Доведено, що наразі в текстовому онлайн спілкуванні емодзі виступають повноцінними елементами комунікації, що формують нову знакову систему в межах цифрової взаємодії. Результати дослідження можуть бути використані в лінгвопрагматиці, міжкультурній комунікації, соціолінгвістиці та цифровій гуманітаристиці. Перспективою дослідження є встановлення лінгвокогнітивних особливостей актуалізації емотивних концептів засобами емодзі.*

Ключові слова: *емоційність, культурна ідентичність, онлайн переписка, прагматичний вплив, цифровий дискурс.*

Постановка проблеми. У сучасну епоху стрімкої цифровізації людської комунікації дедалі більше значення набувають нефонетичні, візуально-графічні елементи, що слугують доповненням або замінником вербального повідомлення. Одним із таких засобів є емодзі – піктографічні символи, що стали невід’ємною частиною інтернет-дискурсу. Вони широко застосовуються в текстових повідомленнях, соціальних мережах, чатах, електронному листуванні, виконуючи функції, аналогічні до невербальних сигналів традиційного усного спілкування (міміки, жестів, інтонаційних маркерів тощо).

Попри простоту їх візуальної репрезентації, емодзі виявляють складну прагматичну структуру: вони можуть сигналізувати емоційний стан, модифікувати або підсилювати висловлювання, регулювати хід діалогу, сигналізувати про оцінні судження, і навіть виступати маркерами культурної належності. Саме тому вони становлять значний науковий інтерес як об’єкти дослідження в межах сучасної лінгвістики, зокрема прагматики, семіотики, міжкультурної комунікації та медіалінгвістики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На разі існує досить велика кількість досліджень, присвячених вивченню особливостей функціонування емодзі, наприклад [5], їх використанню у Facebook та WhatsApp спілкуванні [4], їх ролі в онлайн мовленні [1]. Однак, незважаючи на численні дослідження проблема класифікації прагматичних функцій емодзі залишається досі відкритою. Тому наукова новизна запропонованого дослідження полягає у висвітленні прагматичних функцій емодзі в онлайн комунікації з особливим акцентом на неоднозначність інтерпретації емодзі в міжкультурній поліетнічній комунікації.

Постановка завдання. Метою поданої статті є аналіз функціонування емодзі у структурі текстових повідомлень як маркерів комунікативних намірів, емоційної виразності, регуляції діалогу та культурної ідентичності. У відповідності з метою дослідження вбачається за необхідне реалізація наступних завдань:

– окреслити роль емодзі у цифровій комунікації;

– виявити прагматичний потенціал емодзі.

– встановити їх культурну специфічність.

Об'єктом дослідження виступають емодзі в англомовній онлайн переписці, тоді як предмет дослідження представлений їх прагматичним потенціалом.

Матеріалом дослідження стала вибірка текстових фрагментів, представлених короткими текстовими фразами, в яких використовуються емодзі. Вона була отримана шляхом аналізу відкритих постів у мережі X, та корпусу CMC WhatsApp повідомлень [8], створеного Сінгапурським національним університетом, який надає до нього відкритий доступ.

Виклад основного матеріалу. У контексті сучасної цифрової комунікації значення емодзі – графічних символів, що передають емоційні стани, наміри, оцінки або реакції учасників дискурсу – постійно зростає. Попри те, що емодзі не належать до традиційних фізичних невербальних сигналів, таких як міміка, жести чи дотики, вони виконують подібні функції у віртуальному просторі, де прямий фізичний контакт між співрозмовниками відсутній.

Розглядаючи сучасну інтернет комунікацію неможливо не зазначити досить високий ступінь її креолізації, що проявляється через інтеграцію різноманітних графічних та мультимедійних елементів – зокрема, смайлів, емодзі, емотиконів, лайків, мемів, що сприяють спрощенню механізмів самовираження та підвищують ефективність взаєморозуміння учасників онлайн-спілкування [3, с. 61].

Смайл являє собою комбінацію знаків пунктуації (наприклад, дужок, крапок, тире тощо), що використовується для графічного відтворення певної емоції, яку автор цифрового повідомлення бажає передати адресату. Наукові дослідження демонструють, що у сприймача смайлу активуються ті ж області мозку, що й при спостереженні за реальною усміхненою особою [3, с. 63]. Наразі існує ціла система ідеограм та смайлів, яка відома під назвою емодзі. Емотикон, у свою чергу, являє собою піктограму, яка візуалізує емоційний стан. Для передачі емоційної забарвленості та настрою також використовуються «стикери» – графічні образи, які здатні передавати складні емоції, замінюючи при цьому як слова, так і невербальні дії у межах інтернет-комунікації. Іншим засобом невербального спілкування в онлайн-середовищі є мем – складний комунікативний феномен, що представлений як цілісна одиниця, яка поєднує текстову інформацію та графічне зображення у форматі квадратної рамки.

Аналіз матеріалу дослідження, зокрема відкритих постів у мережі X, та корпусу CMC WhatsApp повідомлень [8] дозволив виявити певні прагматичні функції застосування емодзі, до яких належать емоційність, підкреслення намірів, регулювання комунікації та виявлення культурної ідентичності. Розглянемо кожен із зазначених випадків більш детально.

Безперечно, основним прагматичним аспектом використання емодзі в текстовому онлайн спілкуванні є **передача емоцій:** наповнення «сухої» відстороненої онлайн комунікації емоціями, почуттями чи переживаннями. Основними емоціями, які передаються відповідними емодзі є доброзичливість – 😊, смуток – 😢, гнів – 😠. Більш детальне ранжування частотності використання емодзі, ступеня їх емоційності подана у наступному дослідженні [7].

I missed your birthday... I'm really sorry 😢 [10].

Емодзі 😢 використовується для вираження смутку, жалю або співчуття. У цьому прикладі мовець намагається підкреслити щирість вибачення, надаючи емоційності короткому тексту. Без нього повідомлення могло б виглядати сухим або формальним, тоді як використаний смайлик має вказувати на те, що людині справді прикро.

You said you'd call me and you didn't. Again 😠 [8]

Смайлик 😠 передає гнів, роздратування або обурення. У наведеному контексті він посилює емоційний зміст фрази: без емодзі повідомлення виглядало б просто як зауваження, тоді як використання цього цифорового засобу дозволяє підкреслити, що людина справді засмучена або сердита. Отже, використання емодзі дозволяє точніше передати емоцію в текстовій комунікації, де міміка і тон відсутні.

Емоційність є безпосередньо пов'язаною із функцією **підкреслення намірів мовця.** Наприклад,

Sure, I'll help you move this weekend... but you owe me coffee 😉 [8]

У цьому прикладі автор використовує 😉 для того, щоб надати повідомленню жартівливого або доброзичливого відтінку. Адресант погоджується допомогти, але додає фразу *«you owe me coffee»*, яка могла б звучати надто серйозною або навіть як вимога. Проте емодзі «підморгування» пом'якшує тон і показує, що це сказано з гумором або в дружньому тоні.

Got your file. Everything looks fine 👍 [8]

Емодзі 👍 функціонує як паралель невербального схвального жесту, що в традиційній комунікації асоціюється з підтвердженням, згодою або позитивною оцінкою. У наведеному контексті цей символ виконує прагматичну функцію завершення діалогічного обміну та вказує на позитивне сприйняття отриманої інформації без необхідності розгорнутої вербалізації, що когерентне із принципом економії мовних засобів.

У цифровому дискурсі емодзі типу «великий палець догори» часто використовуються для економії мовних засобів, замінюючи фрази на кшталт «Sounds good», «I agree», «That's fine». Крім того, вони слугують маркерами соціальної ввічливості та підтримки комунікативного контакту, посилюючи інтерперсональну кооперацію в текстових повідомленнях.

У цифровому дискурсі емодзі виконують не лише емоційну чи експресивну функцію, але й відіграють важливу роль у регулюванні комунікативної динаміки. Зокрема, певні емодзі слугують інтеракційними сигналами, що сприяють упорядкуванню текстової взаємодії між співрозмовниками.

Так, емодзі 🙏 (руки у жесті подяки або молитви) контекстуально варіюється між експліцитним вираженням вдячності та проханням або зверненням за підтримкою. Наприклад:

Thank you so much for your help 🙏 [8]

Використане емодзі підсилює подяку, виконуючи емфатичну функцію.

Could you please send the report by noon? 🙏 [8]

У цьому контексті емодзі маркує прохання, пом'якшуючи його та сигналізуючи про ввічливість співрозмовника.

Іншим прикладом є емодзі ❓, що часто використовується як вказівник комунікативної лакуни або потреби в уточненні. Ця цифрова семіотична одиниця сигналізує, що отримана інформація була незрозумілою, і слугує еквівалентом невербального запитального жесту в усному мовленні.

Наприклад:

I thought the meeting was tomorrow ❓ [8]

Зазначене емодзі позначає сумнів або потребу в уточненні часу

You really meant that ❓ [10]

У цьому випадку емодзі виступає сигналом нерозуміння або емоційного здивування.

Отже, емодзі реалізують регулятивну функцію в цифровій комунікації, моделюючи мовленнєві акти подяки, прохання, запиту або уточнення та наближаючи письмове онлайн-спілкування до природної усної взаємодії через візуальні паралелі до невербальної поведінки.

Іншим важливим аспектом емодзі є вираження культурної ідентичності, адже вони, попри їхню глобальну доступність та універсальність з погляду цифрового кодування, не є культурно нейтральними. Їхнє значення, частотність використання та прагматична інтерпретація значною мірою залежать від культурних норм, контексту спілкування та мовної соціалізації. Наприклад, емодзі, яке ми розглядали вище 🙏 у західній культурі часто сприймається як жест подяки або звернення з проханням (аналог жесту «дякую» в українській культурі або «please» в англомовній). Водночас у багатьох азіатських культурах, зокрема в Японії, цей символ асоціюється з актом вибачення або поклоном, що має глибоко вкорінене культурне значення.

Thank you for listening to my presentation 🙏 (English-language culture: gratitude) *I'm sorry for the mistake in my last email* 🙏 (Japanese culture: apology)

Інший приклад – емодзі 😉 (усмішка зі зімкненими очима), який в англомовному контексті передає доброзичливість або легку ввічливість, а у спілкуванні між японськими користувачами може сприйматися як ознака стриманого незадоволення або сарказму, залежно від інтонації тексту.

Крім того, варто враховувати різницю у сприйнятті жестових емодзі, таких як 👍 (великий

палець догори). У більшості англомовних країн це знак згоди або підтримки, проте в деяких культурах (наприклад, на Близькому Сході чи в частині Південної Америки) він може мати образливе або грубе значення, що призводить до потенційного міжкультурного непорозуміння [6].

Зважаючи на результати існуючих досліджень [9; 6; 2; 9] культурні відмінності між сприйняттям різних емоцій досить різні та багатоаспекті, і їх обов'язково треба враховувати у міжкультурній комунікації. Узагальнені результати подані у Таблиці 1.

Висновки. У межах проведеного дослідження було з'ясовано, що емодзі, як елементи сучасного цифрового дискурсу, виконують багатофункціональну комунікативну роль, зокрема реалізуючи емоційну, прагматичну, регулятивну та культурно-маркерну функції. Їх використання сприяє компенсації відсутності невербальних компонентів традиційного спілкування (міміки, інтонації, жестів) у текстовому онлайн-форматі.

Проаналізовані контексти засвідчили здатність емодзі передавати не лише емоційні стани мовця, але й його комунікативні наміри, акти мовленнєвого регулювання (прохання, уточнення, підтвердження) та встановлювати інтерперсональні відносини в межах цифрової взаємодії. Використання емодзі дозволяє оптимізувати текстову комунікацію, економити мовні ресурси та підвищувати ефективність взаєморозуміння між співрозмовниками.

Окрему увагу в дослідженні приділено культурній специфіці інтерпретації емодзі. Показано, що навіть візуально універсальні символи можуть мати різні прагматичні конотації залежно від культурного контексту. Зокрема, емодзі 🙏 може означати подяку в західному комунікативному просторі, тоді як у східноазіатських культурах – вибачення або покірність. Подібна багатозначність характерна і для інших емодзі, зокрема 😊, 👍, що вимагає уважного врахування культурної специфіки у міжкультурному цифровому спілкуванні.

Таким чином, емодзі сьогодні є не просто декоративними елементами онлайн-комунікації, але й повноцінними семіотичними одиницями, які набувають дедалі більшої комунікативної ваги. Їхнє вивчення відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень у галузях лінгвістики, прагматики, соціолінгвістики та міжкультурної комунікації.

Таблиця 1

Культурно-детермінована інтерпретація емодзі

Емодзі	Загальне значення	Інтерпретація в західних культурах	Інтерпретація в східноазійських культурах	Потенційні ризики/ непорозуміння
🙏	Подяка / прохання / молитва	Подяка або прохання	Вибачення, покірність, кланяння	Неправильне прочитання як релігійний символ
😊	Усмішка, дружелюбність	Дружність, стримана радість	Може вказувати на стримане незадоволення або саркастичну посмішку	Іронія може бути непомітною для носіїв інших культур
👍	Схвалення / «добре»	Підтримка, згода, «ОК»	Переважно нейтрально або не вживається	Може бути образливим у деяких арабських та південноамериканських культурах
🙃	Іронія / абсурдність	Іронія, жарт, легка зневага	Може сприйматися як збентеження або навіть негативна реакція	Складно дешифрувати без контексту
😅	Зніяковіліть з усмішкою	Невпевненість, напружена ситуація з гумором	Виражає сильну сором'язливість або бажання уникнути конфлікту	Може бути витлумачене як несерйозне ставлення
👏	Аплодисменти / підтримка	Схвалення, привітання	Може тлумачитися як заклик до дії, іноді саркастично	В азійських культурах вимагає обережного контексту
😭	Гіркий плач / емоційне зворушення	Сильний смуток або сміх до сліз (залежно від контексту)	Часто використовується для гіперболічного вираження позитивних емоцій	Полісемія може заплутати адресата
💩	Жартівливість / грубість	Використовується для гумору, самокритики	Уникається як непристойний символ	Може бути визнаний образливим або недоречним

Список літератури:

1. Олейник А. О. Роль символів емодзі та їх значення у спілкуванні онлайн. *Перспективи. Соціально-політичний журнал.* 2022. № 3. С. 108–114.
2. Повний довідник зі значень символів Emoji. Використання та цікаві факти. *My Country Mobile*. URL: https://www.mycountrymobile.com/uk/blog/emoji-meanings/ (дата звернення: 24.05.2025).
3. Трачук Л. Ф., Казначеєва Л. М. Інструменти невербальної інтернет-комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 59–64.
4. Alnuzaili E. S., Waqar Amin M., Saad Alghamdi S., Ahmed Malik N., A. Alhaj A., Ali A. Emojis as graphic equivalents of prosodic features in natural speech: evidence from computer-mediated discourse of WhatsApp and Facebook. *Cogent Arts & Humanities*. 2024. V. 11 (1). DOI: 10.1080/23311983.2024.2391646.
5. Burhanuddin A., M. Hasyim. Linguistic functions of emoji in social media communication. *Opcion*. 2020. V. 35. P. 558–574.
6. Emoji localization: how to adapt to global markets. *VeraContent*. URL: https://veracontent.com/mix/emoji-localization/ (accessed: 24.05.2025).
7. Emoji Sentiment Ranking. URL: https://kt.ijs.si/data/Emoji_sentiment_ranking/index.html (accessed: 27.05.2025).
8. NUS SMS Corpus. URL: https://github.com/WING-NUS/nus-sms-corpus (accessed: 25.05.2025).
9. Steinberg B. 2024's most misunderstood emojis revealed – do you know what they really mean? *New York Post*. URL: https://surl.li/fripxe (accessed: 24.05.2025).
10. X. Social media platform. URL: https://x.com/i/flow/login?lang=uk (accessed: 26.05.2025).

Veremchuk E. O., Shevchuk O. V. FEATURES OF EMOJI USAGE IN ENGLISH-LANGUAGE TEXT-BASED ONLINE COMMUNICATION (BASED ON POSTS FROM X NETWORK AND THE WHATSAPP SMS CORPUS)

The article explores the pragmatic functions of emojis as sign units within digital discourse. The relevance of the topic is determined by the rapid growth of the role of non-verbal graphic elements in textual communication, particularly on social media, messengers, and other online platforms. The aim of this article is to analyze the functioning of emojis within text message structures as markers of communicative intent, emotional expression, discourse regulation, and cultural identity. In accordance with the aim, the following research objectives are pursued: to outline the role of emojis in digital communication; to identify their pragmatic potential; and to determine their culture-specific features. The object of the study is emojis used in English-language online correspondence, while the subject of the research is their pragmatic functions. Special attention is paid to the analysis of emojis as tools for expressing emotions, highlighting communicative intentions, regulating interaction, and indicating cultural identity. The empirical base consists of authentic examples from open posts on X (formerly Twitter) and the NUS SMS Corpus of WhatsApp messages, ensuring the reliability of linguistic observations.

The study reveals that emojis perform several essential functions, such as conveying emotional states (e.g., friendliness, irritation, sadness), clarifying or modifying the speaker's intentions, signalling communicative gaps (requests, doubts, clarification needs), and enhancing the effectiveness of digital interactions. A particular focus is placed on cross-cultural aspects of emoji interpretation, which demonstrate that visually similar signs may have differing pragmatic connotations in different cultures. For instance, the 🙏 emoji expresses gratitude in Western contexts, while in East Asian cultures it may convey apology or submission. It is concluded that emojis now function as full-fledged communicative elements, forming a new semiotic system within digital interaction. The findings may be applicable to linguo-pragmatics, intercultural communication, sociolinguistics, and digital humanities. Further research is envisioned in the direction of identifying the linguo-cognitive mechanisms of emotive concept representation through emoji use.

Key words: *emotionality, cultural identity, online messaging, pragmatic effect, digital discourse.*

УДК 811.133.1:81’373.611
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/24

Косович О. В.
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ФРАНЦУЗЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕКЛАМІ: МОВА, КУЛЬТУРА ТА САМОБУТНІСТЬ

Стаття присвячена дослідженню поняття «французької ідентичності» через призму теоретичних підходів французьких учених та її відображення в сучасній рекламній діяльності. Розглянуто концептуальні засади, сформульовані такими дослідниками, як Ф. Бродель, Р. Дебре та П. Вейл, якими визначено ключові складники французької ідентичності. Зокрема, досліджено, що до них належать французька мова як основа культурної спадщини, унікальна роль Французької революції у формуванні суспільної свідомості, принцип рівності як базова цінність, глибока повага до історичного минулого, перевага вербального над візуальним у комунікації, а також обережне ставлення до ідеї абсолютного щастя, що сприймається як недосяжний ідеал. Доведено, що ці елементи формують унікальний образ Франції, який зберігається та відтворюється в колективній свідомості французького суспільства.

Досліджено феномен реклами як інструменту, що поєднує культурний та економічний вплив, звертаючись до широкої аудиторії французів незалежно від їхнього соціального статусу чи етнічного походження. Визначено, що сучасна реклама не лише відображає глибинні національні уявлення, а й активно сприяє формуванню нової міфології, створюючи унікальну культурну парадигму. З’ясовано, що в умовах глобалізації реклама зазнає значного впливу іноземних культур, зокрема американської, для якої характерні домінування візуального контенту над інформаційним, культура позитивного сприйняття, використання елементів масової культури, таких як популярна музика, голлівудські фільми чи знакові образи. Водночас доведено, що французька ідентичність у рекламі проявляється через менш очевидні, але значущі аспекти: вибір тем, що резонують із національною історією, використання символів культурної спадщини, а також звукове оформлення, яке відображає естетичні особливості французької культури.

Розглянуто нові тенденції в сучасній рекламі, які акцентують загальнолюдські цінності, такі як альтруїзм, солідарність, турбота про довкілля та сталий розвиток. Визначено, що ці зміни відображають еволюцію суспільних пріоритетів у Франції, де індивідуалістичні тенденції поступово поступаються місцем ідеям колективної відповідальності та соціальної єдності. Доведено, що реклама виконує подвійну функцію: вона є не лише дзеркалом, яке відображає французьку ідентичність, а й активним учасником її трансформації, адаптуючи національні цінності до викликів сучасного глобалізованого світу. З’ясовано, що реклама, використовуючи як традиційні, так і новітні підходи, сприяє формуванню нового образу Франції, який поєднує історичну спадщину з сучасними суспільними цінностями, такими як екологічна свідомість і соціальна справедливість.

Ключові слова: *національна ідентичність, французька реклама, французька мова, ностальгія за минулим, американські стандарти, позитивне ставлення до Французької революції, принцип рівності, екологія.*

Постановка проблеми. Сучасна французька реклама балансує між збереженням національних культурних кодів (мова, історія, ностальгія, принципи рівності та світськості) та інтеграцією глобальних, зокрема американських, культурних впливів (візуальність, оптимізм, масова культура).

Фундаментальні праці Ф. Броделя, П. Вейла та Р. Дебре підкреслюють унікальність французької ідентичності, що базується на єдності, мові, історичній пам’яті та світських цінностях, але зазнають тиску глобалізаційних процесів, описаних у дослідженнях О. І. Чередниченко, Н. В. Остапенко та О. В. Зернецької. Французька реклама, як зазначають Б. Беніля та Ф. Брюн, виступає інструментом формування цінностей, але водночас відображає гібридність, поєднуючи локальні традиції з транснаціональними елементами,

такими як англомовна музика, американські наративи щастя чи візуальні стандарти.

Ключова проблема полягає у визначенні, як реклама, з одного боку, відтворює і зміцнює французьку ідентичність через звернення до ностальгії, історичної пам'яті та нових цінностей (екологія, альтруїзм), а з іншого – адаптує глобальні впливи, що призводить до створення нової міфології. Ця амбівалентність викликає питання: чи здатна сучасна французька реклама зберегти унікальність національної ідентичності в умовах культурної глобалізації, чи вона неминуче втрачає символічне поле, як зазначає Р. Дебре, на користь універсальних стандартів?

Таким чином, проблема дослідження зосереджена на аналізі того, як французька реклама 2019–2020 років відображає національну ідентичність, зберігаючи її унікальні риси, але водночас адаптуючись до глобальних культурних трендів, що впливають на формування нової міфології та цінностей сучасного французького суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання національної ідентичності досліджувалося багатьма авторами, серед яких О. І. Чередниченко, І. В. Ковальчук, О. В. Зернецька, С. Гантінґтон, Х. Ортега-і-Гассет, А. Д. Сміт, Ф. Фукуяма та інші. Термін «національна ідентичність» застосовується в різних галузях, але в цьому дослідженні він аналізується через національне самовизначення Франції у відеорекламі 2019–2020 років. Сучасні публікації підкреслюють складність цього феномену в умовах глобалізації, де національні наративи переплітаються з транснаціональними впливами, зокрема американською культурою.

Фундаментальними є праці Ф. Броделя [1–3], який наголошує на єдності Франції, її економічних особливостях і культурному тріумфі, що спирається на мову та централізований вплив Парижа. Його ідеї допомагають аналізувати, як реклама відображає історичну та культурну спадщину. П. Вейл [15] у есе «Бути французом» виділяє чотири основи французької ідентичності: принцип рівності, французьку мову, позитивне сприйняття Французької революції та світський характер держави. Ці концепції пояснюють, як реклама апелює до громадянської свідомості, хоча ці принципи рідко артикулюються прямо.

Р. Дебре [13] у книзі «Цивілізація. Як ми стали американцями» критично осмислює вплив американської культури, протиставляючи європейське «час» (історія, пам'ять) американському «простору» (освоєння, антимісця), слово – зображенню, а обережне ставлення до щастя – його ідеалізації. Його ідеї важливі для розуміння того, як реклама балансує між глобальними стандартами та французькими цінностями, такими як ностальгія чи літературна традиція.

Серед українських дослідників варто відзначити О. І. Чередниченко [8], який аналізує культурні коди в медійному просторі, підкреслюючи роль реклами у формуванні національної ідентичності. М. В. Слюсар [7] акцентує на міфологізації в сучасних медіа, що перегукується з роллю реклами у створенні нових міфів.

Публікація М. Роллінже у «Le Figaro» [15] вказує на песимістичний тон французької літератури, що впливає на рекламні наративи, де сум контрастує з американським оптимізмом. Журнал «The Economist» підкреслює рефлексивність і меланхолію як культурні риси французької літератури, що проявляються в ностальгічних сюжетах реклами.

Дослідження Б. Бенілда [9] та Ф. Брюна [10] визначають рекламу як інструмент економічного та культурного домінування. Ці ідеї допомагають аналізувати, як бренди («Ouigo», «Ikea», «Carrefour») поєднують французькі та англомовні елементи. Б. Катля [11] розглядає рекламу як символ епохи, що формує цінності споживача.

Останні тенденції 2019–2020 років («GRDF», «Leclerc», «Système U») вказують на зростання екологічної та альтруїстичної тематики, що відображає зміну суспільних пріоритетів. Водночас вплив американської культури («Coca-Cola», «Greenpeace») підтверджує ідеї Дебре про зменшення символічного поля Франції. Українські вчені, як-от О. В. Зернецька [4], наголошують на гібридності культурних наративів у рекламі, що збігається з французькими тенденціями.

Таким чином, дослідження підкреслюють амбівалентність французької реклами: вона зберігає національну ідентичність (мова, ностальгія, історія), але адаптує глобальні стандарти, створюючи нову міфологію, що поєднує локальне та глобальне.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити, як французька ідентичність відображається в рекламі, що звертається до всіх французів і формує нову міфологію, часто запозичуючи елементи американської культури (усмішки, візуальність, масова культура). Проте французький дух проявляється в темах, символах, звуках, ностальгії та нових цінностях, як-от альтруїзм і екологія.

Виклад основного матеріалу. Французька ідентичність є багатогранною концепцією, яку

розглядали різні мислителі. Історик Фернан Бродель у 1985 році, незадовго до своєї смерті, сформулював ключові аспекти, що визначають Францію. Перший – це єдність країни, попри її регіональну різноманітність. Центральна влада завжди була достатньо потужною, щоб об'єднувати регіони, які іноді проявляли надмірну автономність, у єдину державну систему. Другий аспект – економічна специфіка Франції. Бродель вважав капіталізм лише «надбудовою», яка не змогла повністю структурувати економіку країни. Третій фактор – це велич і вплив французької культури, яка, на думку історика, має централізований характер і бере початок у Парижі. Культура у Броделя охоплює не лише мову, а й спосіб життя, звичаї та традиції.

Політолог П. Вейл у своєму есе «Бути французом» виділяє чотири основи французької ідентичності: принцип рівності, який дозволяє жителям приєднаних територій відчувати себе частиною Франції, французька мова, позитивне сприйняття Французької революції та світський характер держави. Світськість, за Вейлом, включає свободу совісті, відокремлення церкви від держави та право сповідувати будь-яку релігію [16].

Філософ Р. Дебре у своїй праці «Цивілізація. Як ми стали американцями» аналізує вплив американської культури на європейські суспільства, зокрема Францію. Він виділяє три основні принципи американського впливу: простір, візуальність і культ щастя [13]. Простір Р. Дебре протиставляє часу, наголошуючи, що для Європи важлива історична пам'ять і місця, пов'язані з історією. Однак він із занепокоєнням зазначає, що традиційні місця (кафе, салони) поступаються безликим «антимісцям» – супермаркетам, мотелям, заправкам. У мові також з'являються нові терміни, як-от «духовний простір» (церква), «зелений простір» (парк) чи «дитячий простір» (ігровий майданчик). Р. Дебре також протиставляє зображення слову. Він зазначає, що Америка завоювала світ через візуальну культуру, тоді як Європа спирається на письмову традицію та логіку [13, с. 123]. Франція славиться своєю літературою, але з появою телебачення та цифрових технологій вона дедалі більше схиляється до зображень. Третій постулат Р. Дебре – прагнення до щастя, яке пов'язане з відходом від минулого. На його думку, народи, які не обтяжені минулим, почуваються щасливішими [13, с. 114].

Французька література та філософія традиційно скептично ставилися до ідеї щастя. Нещастя часто асоціювалося з високою мораллю та глибиною мислення. Прикладами є Рене Декарт із його сумнівами, Вольтер із сатирою на оптимізм у «Кандіді», Віктор Гюго з «Знедоленими», а також Гюстав Флобер, Альбер Камю, Жан-Поль Сартр і Франсуаза Саган. Журнал «The Economist» навіть назвав смуток характерною рисою французької літератури.

Проаналізуємо тепер найяскравіші тенденції французької реклами за 2019 рік. Кажуть, що реклама – це «культурна зброя економічного панування і економічна зброя культурного панування» [10, с. 201]. Реклама звертається до всіх французів, тому було б цікаво побачити, як у ній відображена французька ідентичність.

Цілком очевидно, що французька мова як ознака ідентичності присутня в рекламі. Зрозуміло, що по-іншому звернутися до французької публіки не вийде. Однак епілінгвістичний дискурс, тобто мова про свою або чужу мову [12, с. 41], відсутній. І, незважаючи на сувору лінгвістичну політику в галузі масової інформації, англійська мова проникає в рекламу. Перш за все це музичний фон. Часто у відео звучать пісні англійською мовою. Іноді, як у рекламі *Ikea*, текст несе смислове навантаження. У ролику показується, як різні меблі в будинку виконують пісню «*So quiet*» («*Так тихо*»), відкриваючись і закриваючись відповідно до потреб сім'ї.

Крім того, самі бренди стали включати в свій логотип англійські слова. Наприклад, новий напрямок в компанії залізниць називається *Ouigo*, поєднуючи французьке слово «так» (*oui*) і англійське слово «їхати» (*go*). Головний слоган *Ouigo*: «*Let's g*o» («*Поїхали*»). Зрозуміло, він з'являється і в рекламі.

Принцип рівності в рекламі реалізується радше як принцип пасивної толерантності. У роликах часто грають актори різних національностей і рас. Наприклад, в ролику *Bouygues Télécom 2019* історія дружби білого і чорного хлопчиків, які жили по сусідству і пронесли світлі спогади і почуття один до одного через все життя. Не можна, однак, сказати, що подібна прихована толерантність – ознака французької ідентичності. Таке ставлення до расової проблеми існує в усьому світі.

Проте в цьому ролику присутня ще одна важлива тема. Багато реклам 2019 року звернені до почуття ностальгії та спогадів. Наприклад, реклама *Carrefour 2019 – 60*, присвячена святкуванню Різдва. Перед глядачем постає

історія однієї родини та її традицій. Видно, як з'являються і ростуть діти та онуки, змінюється мода, меблі, техніка, телепрограми. І кожен раз, коли на столі з'являється індичка, незмінною залишається марка магазину.

Ще одна реклама – *Intermarché 2019* – представляє історію вдівця. Він – музикант, грає на святах і згадує своє життя. Нарешті він вирішує не харчуватися одними бутербродами і знаходить книгу рецептів своєї дружини. Він йде в магазин і намагається вибрати помідори для страви. Але стикається з проблемою вибору різних сортів. Далі він експериментує вдома на кухні. Показується його життя: як він їздить на велосипеді, відзначає свята з онуками, грає з друзями в оркестрі і готує, готує. Він все шукає заповітний смак. І одного разу це виходить, і він бачить поруч з собою свою дружину. У цих двох рекламах можна сказати є відсилання до минулого. У першому випадку життя сім'ї тісно пов'язане зі змінами, які відбувалися в масовій культурі країни. У випадку з вдівцем – це особиста історія. Але, на відміну від більшості реклам, покликаних заражати оптимізмом, вона сумна, що протиставляє її американській мрії про щастя.

Звернення до історичного минулого Франції в рекламі 2019 року відбувається нечасто. Хоча багато дослідників відзначають символічне значення історії, а також процес міфологізації історичних подій у формуванні національної ідентичності [5; 7], що чудово поєднується із завданнями реклами. Найцікавіше, що першим прикладом є ролик американського напою *Coca Cola*. Для того щоб відзначити своє століття на французькому ринку, *Coca Cola* випустила гарний міні-фільм з віршами про об'єднання, незважаючи на відмінності. Вірші читаються під супровід скрипки. *Coca Cola* з'явилася у Франції в 1919 р. відразу після Першої світової війни. У цьому ролику показані найяскравіші та найемоційніші моменти, що об'єднували націю: звільнення після обох світових воєн, події травня 1968 р., маніфестації гомосексуальних меншин у 80-ті, святкування після чемпіонату світу з футболу в 1998 р., а також просто особисті моменти простих французів. З точки зору відображення національної ідентичності це найяскравіша реклама. П. Вейл відзначав, що у американців, так само як і у французів, є позитивна оцінка духу Французької революції, яка пояснюється «позитивною оцінкою масового руху» [16, с. 12].

Інша реклама на тему минулих подій присвячена тематичному історичному парку *Пюї дю Фу* (*Puy du fou*). Ролик називається «Історія чекає тільки на тебе». Дуже зворушливий красивий міні-фільм, що розповідає про солдата Першої світової війни. Після вибуху молодий чоловік в окопі дивиться на фотографію своєї коханої дівчини. Йому здається, що вона в кайданах і кличе його на допомогу. Подорожуючи з епохи в епоху, він рятує, врешті-решт, наречену від гладіаторів. У фіналі фільму глядач бачить, як молоді люди дійсно знімалися для фотографії, яку поділили навпіл. І далі нареченого проводжали на фронт, де він загинув. Цей ролик дійсно дозволяє відчути трагічну атмосферу війни. Він відсилає до спільного минулого країни. У ньому проявляється національна ідентичність у вигляді історії. Але варто зазначити, що тут самі рекламовані послуги безпосередньо пов'язані з темою історії, і реклама є логічним розвитком цієї теми.

З точки зору відсилань до загальної культурної бази в рекламі 2019 року найпомітнішим є музичний пласт. Висока французька культура змінилася в сприйнятті французів. Як зазначає О. І. Чередниченко, «у сучасному медійному просторі культурні коди поступово витісняються масовою культурою, що впливає на формування нових моделей ідентичності» [8, с. 78].

Вже було зазначено, що реклама часто використовує англомовні пісні. Але і французька естрада теж є дійовою особою роликів, тобто слова дійсно важливі для розвитку сюжету фільму. Наприклад, реклама *Lacoste 2019*. У фільмі молоді люди сваряться. На тлі їхньої сварки починає руйнуватися будинок. Все це відбувається під пісню Е. Піаф «*Hymne à l'amour*» – *«Гімн коханню»: «Синє небо на нас може обрушитися, І земля може розлетітися на друзки, Мені це неважливо, якщо ти мене кохаєш, Мені наплювати на цілий світ».* В один момент вони схаменулися і кинулися в обійми один одного. Будинок на них падає... І вони знову опиняються у своїй кімнаті. Подібний прийом з'являється в уже згаданій рекламі *Ouigo*. Тільки там використовується пісня Шарля Азнавура «*Hier encore j'avais 20 ans*» – *«Тільки вчора мені було 20 років».* Ролик обігрує ностальгію за юністю, показуючи стереотипи різних поколінь.

Референцією до художньої спадщини Франції можна назвати рекламу мінеральної води *Perrier*, яка показує в своєму ролику ожилу Джоконду. Картина перетворюється на дівчину, яка з цікавістю вивчає новий сучасний світ з його техномузикою, новим абстрактним живописом і незвичайними смаками.

За словами психосоціолога Б. Катля, реклама може набути «значення культурного знака, символу епохи і мовного полігону» [11, с. 33]. Подібне зауваження можна віднести і до деяких брендів, які знаходяться досить давно на французькому ринку і мають асоціації в свідомості суспільства. Наприклад, реклама *Danette 2019* у своєму ролику робить відсилання до музики та слогану, придуманих у 1978 р.: «*On se lève tous pour Danette*» – «*Всі встають заради Danette*». Сучасна реклама показує пародію на сім'ю, яка відмовилася від усіх меблів і навіть спить стоячи з поваги до йогурту. Сім'я відчайдушно посміхається в камеру, хоча видно, що синові це вже набридло, і він потайки дивиться стільці в Інтернеті. Проте в ролику є момент, коли сім'я дивиться старий запис з першою рекламою *Danette*. Таким чином, сама реклама може бути частиною французької культури.

Однак варто зазначити, що у французькій рекламі з'являються посилання не тільки на французьку культуру. Голлівуд міцно влаштувався в умах і серцях французів. Так, реклама *Greenpeace* знята в стилі «Зоряних воєн», коли під маскою Дарта Вейдера, негативного персонажа з кіносаги «Зоряні війни» (задуманої і реалізованої американським режисером Джорджем Лукасом), ховається президент Республіки, Емманюель Макрон. Слоган, який далі з'являється в рекламі: «*Nos dirigeants sont passés du côté obscur*» – «*Наші керівники встали на темну сторону*», – також робить відсилання до знаменитого фільму.

Останнім часом з'являються в рекламі і нові тематичні тенденції. Якщо американське поняття щастя зосереджене більше на своїй особистості (підтримка іміджу, активність, фітнес), то у французькому PR-просторі стали замислюватися про благополуччя ближніх. З'явилася велика кількість роликів, що закликають до соціальної відповідальності, причому це аж ніяк не соціальна реклама, а просування конкретних брендів.

Наприклад, реклама газової компанії Франції *GRDF* 2019 року, яку можна назвати «Фуршет перед відправленням». На зеленій галявині в наметі розважаються багаті люди. Вони неестетично їдять і п'ють. Потім вони все кидають, залишаючи купу сміття. Вони сідають у ракету і залишають Землю. Голос за кадром каже: «Стан Землі погіршується з кожною хвилиною. Деякі намагаються уникнути цієї проблеми. Вони відправляються в інший світ. Побажаємо їм щастя на їхній новій планеті. А у нас – GRDF – у нас інші плани на майбутнє. Завдяки переробці органічних відходів, ми можемо проводити екологічний газ до будь-якого місця і в будь-який час, щоб давати вам тепло, одночасно зберігаючи планету. У всякому разі, ми дуже раді залишитися».

Подібні наміри захищати екологію показані в рекламі супермаркету *Leclerc* 2020 р. Даний ролик іронічно демонструє, як люди, особливо дорослі, насилу звикають до нових тенденцій: відмова від пластикових пакетів, правильне розділення сміття, купівля біопродуктів. Супермаркет підтримує нові віяння і допомагає людям правильно зорієнтуватися і виробити нові звички.

Ще один супермаркет *Système U* в рекламі 2020 року розкриває свою концепцію відходу від знеособленого ведення справ з літака, коли за секунду можна розпорядитися мільйонами, і повернення до тісного контакту роботи на землі. Подібна ідея кооперативу передбачає, що люди самі беруть участь у вирощуванні, доставці та продажу овочів, фруктів тощо.

Ідею альтруїзму підтримує реклама лотереї *Euromillions* 2020 р. Компанія молодих людей на березі річки мріє, що б вони зробили, якби виграли 130 млн євро. Хтось хоче купити будинок матері, хтось віддати борги, хтось віддати половину на благодійність, хтось відправитися в подорож у космос. Коли питання доходить до останнього хлопця, то він каже, що розділив би гроші з усіма своїми друзями. Останній слоган: «*Quel type de millionnaire seriez-vous?*» («*А яким мільйонером були б Ви?*»). Він не просто заманює отримати великі гроші легким способом, але і закликає задуматися про відповідальність, яка настає після виграшу.

Сучасна реклама створює нову міфологію. Вона не просто відображає те, що є глибинним у підсвідомості нації, а й формує нову культуру, черпаючи матеріал не завжди з рідного ґрунту. Як сказав Р. Дебре: «Наше візуальне поле збільшилося, наше символічне поле – зменшилося» [13, с. 137]. Ідентичність Франції в її очікуваному вигляді великої культурної спадщини і цінностей в сучасній рекламі виглядає досить розмито. Вплив не просто глобалізації, але конкретно американської культури в цій галузі не викликає сумнівів: це і культура посмішок, і перевага візуального ряду інформативному, і окремі знакові елементи масової культури (музика, фільми). Проте можна відчути дух Франції в менш очевидних речах: у любові до традицій, у ностальгії за минулим, в обдуманому оптимізмі і можливості показати смуток, у змісті знакової

пісні, і, звичайно, у французькій мові. Реклама часто сприймається як «система цінностей, які створюють особистість споживача» [9, с. 142]. І саме в ній «спільнота приречена знаходити свою душу, а окремі люди, всі і кожен, Спосіб Життя» [11, с. 282]. Можливо, заданий тон нової французької реклами і обрані орієнтири здатні додати нових позитивних рис французькій новій ідентичності: це відповідальність за майбутнє навколишнього світу і турбота про близьких людей.

Висновки. Дослідження французької відеореклами 2019–2020 років показало, що вона відіграє значну роль у формуванні та відображенні національної ідентичності Франції, водночас демонструючи амбівалентність у поєднанні локальних і глобальних культурних елементів. Аналіз підтверджує ідеї Ф. Броделя про єдність Франції, її культурний тріумф, що базується на мові та традиціях, а також концепцію П. Вейла про чотири стовпи французької ідентичності (принцип рівності, французька мова, позитивна пам'ять про Французьку революцію та світський характер держави). Однак, як зазначає Р. Дебре, вплив американської культури, що проявляється через перевагу візуального над вербальним, ідеалізацію щастя та акцент на просторі замість історичного часу, значно трансформує французькі рекламні наративи.

Французька реклама активно використовує національні символи, такі як мова, ностальгія, історичні алюзії (наприклад, у роликах *Coca-Cola* чи *Puy du Fou*) та культурні коди (пісні Е. Піаф, Ш. Азнавура), але водночас інтегрує англомовні елементи (музика, слогани, як у *Ouigo* чи *Ikea*) і голлівудські образи (*Greenpeace*, *Dagoma*). Це відображає гібридність сучасної французької ідентичності, демонструючи проникнення масової культури в медійний простір.

Нові тенденції в рекламі, зокрема акцент на екологію (*GRDF*, *Leclerc*) та альтруїзм (*Euromillions*, *Système U*), свідчать про зміщення суспільних цінностей у бік соціальної відповідальності та турботи про майбутнє. Французька реклама, попри глобалізаційні впливи, зберігає унікальні риси, такі як меланхолія, рефлексивність і зв'язок із традиціями, що контрастує з американським оптимізмом. Таким чином, реклама створює нову міфологію, яка поєднує локальні цінності з глобальними трендами, формуючи сучасну французьку ідентичність як гібридну, але з виразним національним духом.

Подальші дослідження можуть зосередитися на таких аспектах, як порівняльний аналіз реклами в інших європейських країнах (вивчення того, як національна ідентичність відображається в рекламі інших країн у контексті глобалізації, дозволить виявити спільні тенденції та унікальні особливості), вплив цифрових платформ (аналіз ролі соціальних мереж і потокових сервісів у формуванні рекламних наративів, що впливають на національну ідентичність, еволюція екологічних і альтруїстичних тем (дослідження, як ці теми розвиваються в рекламі після 2020 року та їхній вплив на суспільні цінності), крос-культурні впливи (детальне вивчення взаємодії французької реклами з іншими культурами (наприклад, азійськими чи африканськими) у глобалізованому медіапросторі, роль регіональних ідентичностей (аналіз того, як регіональні особливості Франції (Бретань, Прованс) відображаються в рекламі на противагу централізованій паризькій культурі, описаній Ф. Броделем.

Ці напрямки дозволять глибше зрозуміти динаміку національної ідентичності в умовах глобалізації та її репрезентацію в сучасній рекламі, а також оцінити, як нові медійні формати впливають на культурні наративи.

Список літератури:

1. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Простір та історія. Книга 1. Видавництво Жупанського, 2013. 300 с.
2. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Книга 2. Люди і речі. Видавництво Жупанського, 2014. 232 с.
3. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Книга 3. Люди і речі. Видавництво Жупанського, 2017. 488 с.
4. Зернецька О.В. Глобальна комунікація: монографія. Київ, Наукова думка, 2017. 350 с.
5. Карапуз О. Міфологізація історії як інструмент формування національної ідентичності. *Матеріали передріздвяних методологічних читань. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Випуск 22.* С. 246–248.
6. Сайт медіаресурсу CulturePub. URL: http://www.culturepub.fr/pays/france/ (дата звернення: 22.05.2025).
7. Слюсар М. В. Міфічне та міфізація в медіа просторі і рекламі: теоретико-методологічні проблеми. Українська полоністика. 2018. Вип. 15. С. 76–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2018_15_10 (дата звернення: 29.05.2025).
8. Чередниченко О. Переклад. Культура. Ідентичність. Київ: Заславський О. Ю., 2017. 224 с.

9. Bénilde M. On achète bien les cerveaux. la publicité et les médias. P. : Raisons d'agir, 2007. 155 p.
10. Brune F. Le bonheur conforme. P. : Gallimard, 1985. 267 p.
11. Cathelat B. Publicité et société. P. : Editions Payot, 2001. 290 p
12. Culioli A. La linguistique: de l'empirique au formel. *Pour une linguistique de l'énonciation, Opérations et représentations*. Tome 1. P. : Ophrys, 1990. P. 9–46.
13. Debray R. Civilisation. Comment nous sommes devenus américains. P. : Gallimard, 2017. 240 p.
14. L'identité française selon Fernand Braudel. Сайт медіаресурсу Le Monde, 16.03.2007. URL: https://surl.li/vrutcg (дата звернення: 21.05.2025).
15. Rollinger M. Les Français déprimés par leur littérature. Сайт медіаресурсу Le Figaro, 27.12.2013. URL: https://surli.cc/krlzwu (дата звернення: 20.05.2025).
16. Weil P. Être français. Les quatre piliers de la nationalité. P. : L'aube, 2011. 35 p.

Kosovych O. V. FRENCH IDENTITY IN CONTEMPORARY FRENCH ADVERTISING: LANGUAGE, CULTURE AND IDENTIFICATION

The article is dedicated to the examination of the concept of "French identity" through the lens of theoretical approaches by French scholars and its reflection in contemporary advertising practices. The conceptual frameworks formulated by researchers such as F. Braudel, R. Debray, and P. Weil have been analyzed, through which the key components of French identity have been identified. Specifically, it has been established that these components include the French language as the foundation of cultural heritage, the unique role of the French Revolution in shaping societal consciousness, the principle of equality as a core value, deep respect for historical heritage, the precedence of verbal communication over visual, and a cautious approach to the notion of absolute happiness, perceived as an unattainable ideal. It has been proven that these elements form a unique image of France, which is preserved and reproduced in the collective consciousness of French society.

The phenomenon of advertising as a tool combining cultural and economic influence, addressing a broad audience of French people regardless of their social status or ethnic origin, has been investigated. It has been determined that contemporary advertising not only reflects deep-seated national perceptions but also actively contributes to the formation of a new mythology, creating a unique cultural paradigm. It has been established that, under the conditions of globalization, advertising is significantly influenced by foreign cultures, particularly American, characterized by the dominance of visual content over informational, a culture of positive perception, and the use of elements of mass culture, such as popular music, Hollywood films, or iconic imagery. At the same time, it has been demonstrated that French identity in advertising manifests through less overt but significant aspects: the selection of themes resonating with national history, the use of symbols of cultural heritage, and sound design reflecting the aesthetic characteristics of French culture.

New trends in contemporary advertising, emphasizing universal human values such as altruism, solidarity, environmental care, and sustainable development, have been explored. It has been determined that these changes reflect the evolution of societal priorities in France, where individualistic tendencies are gradually giving way to ideas of collective responsibility and social unity. It has been proven that advertising serves a dual function: it acts not only as a mirror reflecting French identity but also as an active participant in its transformation, adapting national values to the challenges of the modern globalized world. It has been clarified that advertising, employing both traditional and innovative approaches, contributes to the formation of a new image of France, which combines historical heritage with contemporary societal values, such as environmental consciousness and social justice.

Key words: *national identity, French advertising, French language, nostalgia for the past, American standards, positive attitude towards the French Revolution, principle of equality, ecology.*

УДК 811.112.2:008
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/25

Лащук О. М.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЦІННІСНО-ОЦІННІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БІНАРНОГО КОНЦЕПТУ DISTANZ

Стаття присвячена вивенню ціннісно-оцінних характеристик концепту DISTANZ, що дає змогу реконструювати бінарний концепт. Задля цього ми послуговуємося аналізом фразеологізмів, афоризмів, а також паремійного фонду. Цінність є центром лінгвокультурного концепту, оскільки він слугує вивченню культури. У науковій розвідці схарактеризовано систему антицінностей (прояви концепту DISTANZ, що відзначаються деструктивним впливом). Коли йдеться про негативне ставлення індивіда до тих чи інших явищ, про те, що люди відкидають, нерідко використовується термін «антицінності», або негативні цінності. Цінність відбиває ставлення людини до дійсності (до тих чи інших фактів, подій, явищ), до інших людей, до самої себе. Слово-стимул (DISTANZ) зумовлює низку оцінних суджень щодо досліджуваного поняття. Саме оцінний компонент є культурно значущим. Відтак для нашого дослідження цікаве бачення світу крізь призму ціннісних домінант німецької лінгвокультури. Ціннісний складник бінарного концепту DISTANZ окреслено такими когнітивними ознаками: «такий, що сприймається як чужий/такий, що здійснює деструктивний вплив/неідеальна норма в стосунках/вектор направленості серед рівнів особистісного простору мовця». Сполучаючись з іншими словами, лексема Distanz позначає характеристики об'єктів, котрі активують різні аспекти оцінки: духовні, інтелектуальні, емоційні, фізичні. В основу ціннісно-оцінної орієнтації суб'єктів щодо концепту DISTANZ покладено аксіологічні орієнтири «це добре, тому що мало віддалене», «це погано, тому що занадто віддалене» або «нейтрально, тому що недостатньо віддалене». Лексема-вербалізатор демонструє розмаїтість оцінної семантики та втілює значення аксіологічного оператора «добре/погано/нейтрально».

Ключові слова: *бінарний концепт, фразеологізм, афоризм, паремія, когнітивна ознака, цінність, антицінність, оцінка, аксіологічний орієнтир.*

Постановка проблеми. Концепт є центральним і найбільш суперечливим поняттям лінгвокогнітології, вирізняючись неоднозначністю свого тлумачення. Ми досліджуємо бінарний концепт DISTANZ з урахуванням усіх поглядів сучасного розуміння терміна концепт, а саме його когнітивної природи, мовної вираженості й приналежності до культурно маркованих сутностей. Концепт DISTANZ розглядається нами як лінгвокультурний завдяки наявності в його структурі ціннісного компоненту, який досліджувався на основі паремій, афоризмів, фразеологізмів, соматизмів, крилатих виразів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологізми широко застосовуються в повсякденному мовленні, публіцистиці, художній літературі. Кожна мовленнєва особистість, незалежно від культурних відмінностей, переживає одні і ті самі базові емоції, і це споріднює людей різних культур. На вербальному рівні ці поняття упаковуються в форму лексичних та фразеологічних одиниць, які, є вербальними корелятами вихідних понять [4, с. 79]. Фразеологію слід розглядати як ментальний лексикон мови, значення якої не завжди випливає із сенсів окремих слів, що входять до її складу [1, с. 87]. Фразеологічні одиниці є знаками вторинної мовної номінації у процесі осягнення людиною навколишнього світу. Вони не тільки заповнюють певні лакуни, але й набувають функцій фразеологічних і фразеологізованих контекстів [9, с. 168]. Фразеологічні одиниці є одним із невичерпних джерел посилення експресивності та поглиблення влучності, точності викладу [5, с. 140]. Сучасний стан німецької фразеології досліджують такі вітчизняні науковці: Я. А. Баран, О. М. Білоус, В. І. Гаврись, М. І. Зимомря, І. М. Зимомря, О. П. Пророченко та інші.

Паремії є основною частиною афористичних суджень, це – мислення афоризмами, вони запаковують у лаконічну мовно-образну форму етнічно специфічні узагальнення об'єктивної реальності з ціннісною орієнтацією й висвітлюють константи народного мислення. Етнічний

характер виявляється у стереотипах відчуття, сприйняття, поведінки і встановлюється шляхом самооцінки [8, с. 273]. Паремії відіграють важливу роль у створенні мовних картин світу, що засвідчують такі мовознавці, як І. О. Голубовська, С. А. Жаботинська, О. О. Селіванова.

Постановка завдання. Мета статті полягає в реконструкції бінарного концепту DISTANZ за допомогою ціннісно-оцінних характеристик, а саме в аналізі фразеологізмів, афоризмів, а також паремій.

Виклад основного матеріалу. Учасники комунікації, продукуючи тексти, спираються на систему цінностей, загальноприйнятих у конкретному суспільстві в певний час [2, с. 8]. Цінність у процесі людської діяльності виконує ряд функцій: регулюючу, орієнтаційну, репрезентативну, координуючу, дидактичну та ін. Цінність вважається змінною концепту, оскільки вона може значно відрізнятись у різних культурах і навіть на різних етапах існування концепту у свідомості носіїв тієї самої культури [3, с. 45]. В якості типічних висловлювань для виявлення ціннісних пріоритетів німецькомовного суспільства досліджувались паремії, афоризми, фразеологізми, соматизми, крилаті вирази з ключовими словами (або без них) з актуалізацією в денотаті виокремлених когнітивних сегментів, які ототожнюються зі когнітивними ознаками.

Оцінка як ціннісний аспект може бути обмежена елементами, меншими за слово, словом, групою слів, висловлюванням чи ситуацією (за відсутності оцінних слів), які мають відповідний смисл. Г. І. Приходько зазначає, що оцінка прихована в самій мові, оскільки властивості одиниць містять потенційні можливості не тільки називати якесь явище, а й характеризувати його [7, с. 37]. Оцінна класифікація здебільшого референтна, тобто співвідноситься з конкретною ситуацією. Оцінювання є онтологічною властивістю людини, яка не може у своїй пізнавальній діяльності не оцінювати довкілля [6, с. 133], відповідно відбір мовних засобів на основі оцінки є продуктивним. Оцінний момент є не що інше, як проведена суб'єктом розумова операція над предметом висловлювання (сприйняття, розуміння, узагальнення, висновку тощо), що являє собою оцінку в найбільш широкому її розумінні» [7, с. 36]. Дуже зримо цінність й оцінка пов'язані з такими мовними явищами, як семантика, мовні та мовленнєві засоби вираження значення, парадигматичні відношення, що зумовленні закономірностями варіювання та вибору номінативних одиниць. Оцінне ставлення належить до діяльнісного рівня, а оцінка в мовленні – до рівня актуалізації [10, с. 253].

У дослідженні оцінного складника (на матеріалі фразеологічних словників, словника крилатих виразів, інтернет-ресурсів) розмежовуємо антицінності концепту DISTANZ й оцінку цього явища представниками німецької лінгвокультури. Для цього послуговуємося когнітивною інтерпретацією мовного матеріалу. Із метою аналізу оцінних характеристик використовують такі поняття, як когнітивна ознака, аксіологічний орієнтир, аспект оцінки [10, с. 253–254].

Ціннісний компонент бінарного концепту DISTANZ окреслюється такими когнітивними ознаками: **«такий, що сприймається як чужий/ такий, що здійснює деструктивний вплив/ неідеальна норма в стосунках/вектор направленості серед рівнів особистісного простору мовця».** Сполучаючись з іншими словами, лексема *Distanz* позначає характеристики об'єктів, що активують різні **аспекти оцінки** – духовні, інтелектуальні, емоційні, фізичні.

В основу ціннісно-оцінної орієнтації суб'єктів щодо концепту DISTANZ покладено аксіологічні орієнтири **«це добре, тому що мало віддалене», «це погано, тому що занадто віддалене»** або **«нейтрально, тому що недостатньо віддалене»**.

Звернемося до фразеологічної бази (виокремлено 94 одиниці), яка апелює до бінарного концепту DISTANZ. У першу чергу це соматична лексика, яка унаочнює поведінку людини, направлену на дистанціювання себе від інших.

Під час актуалізації концепту DISTANZ у соматизмах (62 одиниці) найбільша їх чисельність співвідноситься з органом «голова», де відбувається зародження думок, усіляких планів і тактик поведінки, незвичність поглядів [11; 12; 14; 15; 16]: *Motten im Kopf haben* (мати божевільні ідеї, дивні погляди), які не завжди знаходять схвалення серед людей. Може проявлятися нестримність у поведінці, розказування секретів й інтимних сторін життя, що накликає на таку людину неприємності: *sich um Kopf und Kragen reden* (потрапити в складну ситуацію через необережні висловлювання) або, навпаки, відсторонення від чогось, небажання брати участь: *Den Kopf in den Sand stecken* (намагання відсторонитися від дійсності, небезпеки, небажання бачити очевидне). Відбувається реалізація когнітивної ознаки **«неідеальна норма»**, аксіологічний орієнтир **«це погано, тому що занадто віддалене».** Актуалізація **інтелектуального,**

духовного, фізичного, емоційного аспектів оцінки. Найбільший пласт цих соматизмів стосується зверхнього тону в поведінці, авторитаризмі: *Jemandem den Kopf abreißen, jemandem den Kopf waschen* (засуджувати когось, сварити, дорікати); *jemanden zurechtweisen; jemanden tadeln; mit jemandem schimpfen*), *jemanden einen Kopf kürzer machen* (покарати, притягнути до відповідальності), *jemanden vor den Kopf stoßen* (засуджувати, неввічливо поводитись з кимось). У любовних стосунках прояв нещирості й корисливості позначає наступний соматизм: *jemandem den Kopf verdrehen* (задурити комусь голову, обманювати, закохати у себе). У цих соматизмах проявляється така антицінність, як **DISTANZ = DEMÜTIGUNG** (зневага), що має свою експлікацію в нещирих, холодних стосунках, котрі відзначаються зверхнім тоном, кепкуванням, критикою. Конфліктні ситуації призводять до приниження одного з комунікантів, навіть доводячи його до сліз (*sich die Augen aus dem Kopf weinen* (*sehr viel weinen; heftig weinen*)). Щоби забути такі ситуації або ж її винуватців достатньо уникнути небажаної зустрічі; не бачачи людини, ми забуваємо причину туги (*aus den Augen, aus dem Sinn* (*wer abwesend ist, wird leicht vergessen*)).

Антицінність **DISTANZ = UNREALISIERUNG** (нереалізованість) виявляється у недокладанні зусиль для досягнення поставленої мети (*sich kein Bein ausreißen* (не дуже старатись у досягненні поставленої мети)) переважно має наслідком невдачі в професійній діяльності (*kein Bein auf den Boden bekommen* (зазнати невдачі, не йти вперед)), що нерідко призводить до конфліктиних ситуацій у міжособистісних стосунках (*jemandem ans Bein pinkeln* (дражнитись, сердити когось)). У буквальному значенні це пов'язане з неспроможністю міцно стояти на ногах. Валоративний складник реалізується через когнітивну ознаку **«такий, що здійснює деструктивний вплив»**, аксіологічний орієнтир **«це погано, тому що занадто віддалене»**, залучені всі види оцінки.

Прояв антицінності **DISTANZ = UNAUFRICHTIGKEIT, BETRUG** (нещирість, обман) відбувається у нещирих стосунках, у бажанні отримати вигоду в будь-якому її прояві, чи то в любовних справах, чи в професійних отримало негативну конотацію: *jemanden um den Finger wickeln* (легко впливати на когось, заставити слухатись), *es faustdick hinter den Ohren haben* (хитрувати, нахабно поводитись), *jemandem auf der Nase herumtanzen.* Проявляється когнітивна ознака **«такий, що сприймається як чужий»**, аксіологічний орієнтир **«це погане, тому що занадто віддалене»**. Актуалізація **духовного, емоційного та інтелектуального аспектів** оцінки.

Стосунки в сім'ї висвітлюються в такому соматизмі: *jemandem die Haare vom Kopf fressen* (*wird oft scherzhaft von Eltern mit heranwachsenden Kindern gebraucht*). Нерідко ми робимо ведмежу послугу собі й іншим, не спонукаючи останніх до дій, розвиваючи в них інфантильність. Такі люди вдаються до обману (*etwas an den Haaren herbeiziehen* (вигадувати, наводити неправдиві аргументи), *jemanden* übers *Ohr hauen* (обманювати), *jemanden zum Narren halten* (тримати когось за дурня)), щоб продовжувати далі нічого не робити, часто є невдячними за благодіяння (*in die Hand beißen, die einen füttert* (невдячно поводитись із тим, від кого є залежним). Це, звісно, викликає критику та осуд: *kein gutes Haar an jemandem lassen* (постійно критикувати, виставляти напоказ помилки чи слабкі сторони, погано висловлюватись), *den Daumen nach unten halten.*

Антицінність **DISTANZ = BELEIDIGUNG** (образа). Авторитарна поведінка, зверхній тон, образа співрозмовника отримала своє відображення у мові у вигляді соматизмів: *jemandem auf die Finger klopfen* (дорікати), *jemandem auf die Füße treten* (притісняти, ображати), *jemandem den Boden unter den Füßen wegziehen* (спантеличити), *jemandem etwas in den Mund legen* (нав'язувати свою думку), *jemandem auf die Zehen treten* (ображати, бути занадто близько до когось, притісняти), *jemandem Feuer unterm Hintern machen* (здійснювати вплив, змушувати поспішити з якоюсь справою). Це звісно викликає пригноблений стан (*mit dem Rücken zur Wand stehen* (перебувати у безвихідній ситуації, під тиском)) та роздратування (*etwas steht jemandem bis zum Hals* (комусь дуже щось набридло та морально обтяжує)). Реакцією на зверхність, повчання та приниження особистості є втрата нею терпіння: *etwas hängt jemandem zum Hals heraus, etwas kommt jemandem zu den Ohren heraus* (терпіння лопнуло, хтось не може вже це витерпіти, бути нестерпним). Реалізація когнітивної ознаки **«такий, що сприймається як чужий»**, аксіологічний орієнтир **«це погане, тому що занадто віддалене»**. Актуалізація **духовного, емоційного, фізичного та інтелектуального аспектів оцінки.**

Антицінність **DISTANZ = BELÄSTIGUNG** (надокучливість) проявляється під час

нездорового інтересу до особи чи справи, якою вона займається, вважається надокучливим та нав'язливим явищем: *seine Nase in etwas stecken, seine Nase in alle Töpfe stecken* (вмішуватись у справи інших, мати нездоровий інтерес), *jemandem die Würmer aus der Nase ziehen* (випитувати, вивідувати) (13). Відбувається когнітивна ознака **«неідеальна норма»**, аксіологічний орієнтир **«це погане, тому що надто віддалене»**. Актуалізація всіх аспектів оцінки – **духовного, емоційного, інтелектуального та фізичного.**

Антицінність **DISTANZ = DISHARMONIE** (дисгармонія) проявляється як у сім'ї (*wie Hund und Katze leben* (жити у постійних сварках)), так і серед друзів і колег, маючи своїм наслідком мовне втілення великої кількості ідіом: *j-m die Schrauben anziehen, j-n an die Wand drücken* (здійснювати тиск), *eine Schlange am Busen nähren* (пригріти змію біля серця), *mit j-m übers Kreuz sein* (мати натягнуті відносини), *j-n vom Leib halten* (триматись осторонь від когось), *die Nase über j-n rümpfen* (не хотіти мати спільну справу з кимось), *j-n über die Achsel sehen* (дивитися звисока на когось), *sich vor j-m in den Staub werfen* (принижуватися), *dicke/grosse Töne spucken* (задаватись перед кимось), *mit jemandem im Clinch liegen* (посваритися), *jemanden auf die Palme bringen* (провокувати), *um des Kaisers Bart streiten* (сварка через дрібниці).

Антицінність **DISTANZ = SPOTT** (насмішка) реалізується в нерівноправних міжособистісних стосунках, що призводять до глузування, висміювання, тобто один з учасників комунікації стає жертвою розіграшів, насмішок, що спричиняє відгородження його від решти колективу: *sich eins lachen über, j-n auf die Schippe nehmen, j-m die Zunge herausstrecken, sich ins Fäustchen lachen* (зловтішатись, підсміюватись), *j-n durch den Kakao ziehen* (обговорювати), *j-n auf den Arm nehmen* (розігрувати).

Указані вище прояви деструктивної поведінки (*ein gebrochenes Verhältnis zu jemandem haben*) роблять неможливим продовження подальшої комунікації та є приводом для її припинення взагалі: *Eine Beziehung beenden, jemandem den Laufpass geben* (припинити контакти), *jemanden auf den Mond, in den Wind schießen, in die Wüste schicken* (не хотіти мати нічого спільного). Вербальні маркери концепту дають підставу говорити про актуалізацію виділеної антицінності через когнітивну ознаку **«неідеальна норма»**, аксіологічний орієнтир **«це погане, тому що надто віддалене»**. Актуалізація всіх аспектів оцінки: **духовного, емоційного, інтелектуального та фізичного.**

Аналіз афоризмів і крилатих виразів (32 вислови) указує на буттєві характеристики дистанції, бінарний характер, взаємопов'язаність і взаємообумовленість близькості й дистанції (11): *Das Distanzverhalten ist nicht selten ein Zuneigungsverhalten* (*Prof. Michael Marie Jung*). *Der Abstand zum anderen kann oftmals das beste Bindemittel sein* (*Hubert Joost*). *Oft bringt erst Distanz zwei Menschen einander näher* (*Annette Andersen*). *Nähe – Abstand: Dieses gegensätzliche Paar gehört zum Glücklichsein wie Sonne und Regen zum harmonischen Einklang in der Natur* (*Irina Rauthmann*).

Прояви дистанції асоціюються в мисленні людей із негативними переживаннями, емоціями та станами, застосування яких не є випадковим, а переслідує корисливі цілі: *Für den, der nicht mitmacht, besteht die Gefahr, dass er sich für besser hält als die anderen und seine Kritik der Gesellschaft missbraucht als Ideologie für sein privates Interesse* (*Theodor W. Adorno*). Несумісність поглядів, смаків, способів і звичок життя теж створюють невидимі бар'єри між комунікантами: *Abstand: Das einzige, was die Reichen den Armen zugestehen* (*Ambrose Gwinnett Bierce*). Дистанція може набувати різних проявів, виступаючи не у відкритому вигляді, а застосовуючи цілий арсенал засобів маскування: *Trost und Rat sind oft die Abwehr eines nicht Betroffenen. Trost und Rat sind, neben anderem, auch eine Maske der Distanz* (*Ludwig Marcuse*). Тому все нечітке, завуальоване, для розуміння котрого треба докласти зусиль, затрачати моральні й духовні сили, сприймається негативно, відштовхує: *Das Pathos der Distanz...* (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*), актуалізація **духовного, інтелектуального, емоційного аспекту оцінки.** Відбувається реалізація антицінності **DISTANZ = MASKIERUNG** (маскування), когнітивна ознака **«неідеальна норма»**, аксіологічний орієнтир **«це погане, тому що надто віддалене»**. Це явище відображає міру імпліцитності: чим більша дистанція між комунікантами, тим більше мовець вимушений словесно позначити те, що отримувач мовлення може неправильно зрозуміти (*Pathos*). Тому закономірним процесом є віддалення від неприємних нам людей: *Wo fange ich an, den andern negativ zu sehen, um Distanz herzustellen?* (*Ute Lauterbach*).

В основу багатьох людських стосунків покладено егоїзм. У сучасному суспільстві меркантильні цінності відіграють настільки панівну

роль, що в людини зникають будь-яке бажання й потреба в спілкуванні з ближнім. Наблизитись означає докласти зусилля, пожертвувати своїм часом й увагою. Це зусилля, на жаль, спостерігаємо дедалі рідше: *was mich betrifft: Je weiter der Nächste von mir entfernt ist, desto lieber liebe ich ihn* (*Kakl Heinrich Waggerl*). Нам потрібно бути пильними у виборі партнера по комунікації, аби вона взагалі відбулася та була плідною й корисною: *Halt dich entfernt, teil dich nicht jedem mit, und flieh die Schwätzer, Lungrer, Schmecker, sieh nur, es ist ein kleiner Schritt vom Teller – bis zum Speichel-Lecker* (*Franz Grillparzer*). Валоративний складник концепту реалізується через когнітивну ознаку **«такий, що сприймається як чужий»**, аксіологічний орієнтир **«це погане, тому що надто віддалене»**, **фізичний, емоційний, інтелектуальний аспекти оцінки.**

Дотримання дистанції не завжди є негативним явищем, балансування в межах дозволених кордонів підтримує нашу незалежність, робить нас суверенними: *Freiräume sind die Akzeptanz des Wunsches nach Distanz, ohne das Vertraute in Zweifel zu ziehen* (*Eva Freiwald, Hobbyautorin*). Відсутність будь-яких меж може мати згубні наслідки: *Wer keinen Zaun um seinen inneren Garten hat, bei dem trampeln alle herein* (*Emil Oesch*). Для ідеального існування нам потрібно дотримуватися певної дистанції, що сприятиме конструктивізму. **«Ефект далекозорості»** демонструє подібну закономірність: наближуючись, спостерігаємо небезпеку спотворення образу: *Um etwas richtig zu beurteilen, muss man ein wenig Abstand davon nehmen, nachdem man es geliebt hat. Das gilt für Länder, für Lebewesen und für uns selbst* (*André Gide*). *Alles Große vermögen wir nur aus einem gehörigen Abstand zu ihm zu erkennen. Wer an einen Berg mit der Lupe geht, bemerkt nur Sandkörner und Insekten* (*Frank Thiess*).

Віддаль не завжди є перепоною для поширення позитивних зрушень: *Im Grunde ist Entfernung kein Hindernis* (*wie oft hingegen ist Nähe eines*), *sich zu erreichen* (*Rainer Maria Rilke*). *Wer Abstand hält, hat sich nicht unbedingt entfernt* (*Edith Linvers*). Якщо прояв дистанції не є екстремально великим у просторі й часі, то це дає поштовх для самовдосконалення (*Zeitweiliger Abstand erweitert den Gesichtskreis* (*Else Pannek*)) та демонструє прихильність стосовно ненав'язливого ставлення: *die Freundschaft ist eine Kunst der Distanz, sowie die Liebe eine Kunst der Nähe ist* (*Sigmund Graff*).

Всеосяжність й об'єктивність погляду може відбутися лише за наявності достатньої віддалі, яка створює фундамент для істинного знання*: Die Distanz ist eine Mutter der Erkenntnis* (*Prof. Michael Marie Jung*), тобто вона є породжуючою силою. Актуалізація когнітивної ознаки **«вектор направленості»,** аксіологічний орієнтир **«це добре, тому що мало віддалене»,** задіяні всі аспекти оцінки.

Висновки. Отже, у структурі концепту DISTANZ профілюються такі антицінності, як зневага, нереалізованість, нещирість, обман, образа, надокучливість, дисгармонія, маскування, насмішка. Оцінка бінарного концепту DISTANZ відображає фізичні, духовні, інтелектуальні, емоційні аспекти. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з побудовою комплексної моделі бінарних концептів NÄHE та DISTANZ.

Список літератури:

1. Гвоздяк О. М., Курах Н. П., Свида-Сусіденко Т. В. Еволюція німецької фразеології: від класичної літератури до сучасних медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія.* Журналістика. 2025. Том 36 (75). № 2. Ч. 1. С. 86–92.

2. Іваненко С. М. Поліфонія ритмотональної будови тексту в стилістичному аспекті (на матералі німецької мови): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ. 2010. 34 с.

3. Каліщук Д. М. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу президентів Дж. Буша мол., Б. Обами): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2017. 245 с.

4. Кольцова О. С. Моделювання емоційного концепту 'surprise' в англійській фразеології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2025. № 71. С. 79–84.

5. Красуцький О. М. Особливості творення і функціонування фразеологізмів у офіційно-діловому та професійному мовленні. *Професійно-прикладні дидактики. Міжнародний науковий журнал.* 2017. Випуск 3. С. 136–141.

6. Малярчук О. В. Емоційний концепт ЩАСТЯ: етимологічні та структурні характеристики. *Вісник Житомирського державного університету.* 2014. Вип. 2 (74). С. 132–138.

7. Приходько Г. І. Семантико-прагматичні параметри вивчення оцінки. *Науковий вісник Херсонського державного уніреститету. Серія: Лінгвістика.* Херсон : ХДУ, 2018. Вип. 34. Т. 2. С. 36–40.

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

9. Соловйова О. А. Пареміологічні особливості вивчення бінарних концептів ДОБРО-ЗЛО сучасних арабської і української мов (зіставно-порівняльний аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2017. № 28. С. 168–171.

10. Сторчак О. Г. Ціннісна характеристика концептів важкий і легкий. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 253–256.

11. Aphorismen.de: Zitate, Sprüche und Gedichte. URL: http://www.aphorismen.de/display_aphorismen.php (дата звернення: 18.02.2025).

12. canoo net Wörterbuch, Grammatik, Rechtschreibung, Links zu weiteren Wörterbüchern. URL: https://surl.li/qpzuky (дата звернення: 10.12.2024).

13. Die richtigen Worte finden. URL: http://www.phraseo.de (дата звернення: 18.02.2025).

14. Deutsche Redewendungen. Ein Wörter- und Übungsbuch zu den wichtigsten deutschen Phraseologismen. URL: www.ettinger-phraseologie.de (дата звернення: 10.02.2025).

15. Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke. URL: http://www.redensarten-index.de/suche.php (дата звернення: 15.11.2024).

16. Wörterbuch für Synonyme und Assoziationen. URL: http://www.openthesaurus.de (дата звернення: 18.02.2025).

Lashchuk O. M. VALUE-EVALUATIONAL CHARAKTERISTICS OF THE BINARY CONCEPT DISTANZ

The article is devoted to research of the value-evaluational charakteristics of the binary concept DISTANZ, interpretation and reconstruktion of it is carried out linguistic representation in German linguoculture. For this purpose, we use the analysis of phraseological units, aphorisms, as well as paremiological fund. Value is a center of every concept which serves studying of the culture. The thesis describes the system of anti-values (*manifestations of the DISTANZ which are marked by destructive influence*). *When it comes to the negative position of a person to certain things, that people reject, the term "anti-values" or negative values is often used. Value represents a person's attitude to reality* (*to certain facts, events*), *to other people, to himself. Exactly the evaluative component is cultural significant. The thesis interprets an interesting vision of the world through the prism of value dominants of German linguoculture. The evaluative component of the DISTANZ binary concept is described by such cognitive features as "perceived as alien/having some destructive influence/being imperfect in relations/the vector of direction among the speaker's personal space levels". In other words, Distanz lexeme denotes characteristics of objects, activating various aspects of evaluation: spiritual, intellectual, emotional, and physical. Axiological reference points such as "it is good because it is little far", "it is bad because it is too far", "it is neutral because it is not so far" are defined. Lexeme Distanz demonstrates diversity of the evaluative semantic and includes sense by means of the axiological operator "good / bad / neutral".*

Key words: *binary concept, phraseological unit, aphorism, paremia, cognitive feature, value, anti-value, evaluation, axiological reference point.*

UDC 81’373.612.2:811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/26

Nikonova V. H.
National Academy of Security Service of Ukraine

AMBIVALENCE OF THE CONCEPT OF PATRIOT IN BRITISH AND AMERICAN LINGUACULTURAL TRADITION

This article examines the ambivalence of the concept of patriot, shaped by historical, political, and cultural contexts in British and American linguacultural traditions, with a focus on its semantic, pragmatic, and ideological dimensions in modern media discourse.

It has been found that the term “patriot” can be employed to express both admiration and condemnation, depending on the communicative context and the speaker’s intentions. It has been proven that in American media, the concept of patriot often evokes positive associations with national pride, revolutionary heritage, and civic duty. However, it can also carry contentious overtones, particularly when linked to political polarisation or nationalist extremism. The article reveals that in British media, patriot also fluctuates between respect for national identity and scepticism about excessive nationalism, especially in multicultural settings.

By analysing examples from contemporary American and British media, the article demonstrates how the word “patriot” is strategically used to construct national identity, legitimise political actions, or discredit opposing views. It has been determined that in American discourse, patriotism is often associated with civic values or loyalty to specific political ideologies; in British discourse, it embodies a broader historical and cultural interpretation, sometimes combined with post-imperial narratives or national scepticism.

The study examines the semantic shifts and context-dependent re-evaluation of patriot across both cultures by analysing its connotations in the media. The paper highlights how the term “patriot” functions as a linguistic marker of both unity and division, reflecting broader socio-cultural tensions and evolving national self-perceptions. The research also discusses how the ambivalence of patriot can evoke emotional responses and influence public opinion, thus functioning as a tool of manipulation and polarisation.

Key words: *the term “patriot”, ambivalent meaning, semantic shifts, connotation, context-dependent re-evaluation of the concept of patriot, media.*

Statement of the problem. In contemporary socio-political discourse, few concepts carry as much emotional and ideological weight as the concept of PATRIOT. Particularly in times of political upheaval, national crises, or cultural shifts, the invocation of patriotism becomes a powerful rhetorical tool. The term “patriot” has undergone a significant re-evaluation in the socio-political landscapes of both the United Kingdom and the United States. Once a universally celebrated label denoting loyalty to one’s country, the word *patriot* now evokes a wide range of reactions, from admiration to suspicion. As debates around nationalism, immigration, and democratic values intensify, the figure of the patriot becomes increasingly contested. In an era marked by political polarization, national identity crises, and ideological conflicts, the discourse surrounding patriotism has become increasingly complex. In both countries, the concept of PATRIOT serves as a focal point for debates on national values, belonging, and dissent. Despite their shared language and historical ties, British and American societies, shaped by divergent historical and cultural trajectories, interpret the concept of PATRIOT in notably different ways. The meanings are often strikingly ambivalent, simultaneously carrying positive and negative connotations depending on context, intent, and audience. This study is motivated by the growing polarization and identity renegotiation observed in both countries. The central research problem lies in the ambivalent or even contradictory interpretations of this concept within British and American linguacultural traditions.

Analysis of recent research and publications. Ambivalence, as defined in both semantics and cultural studies, refers to the coexistence of contradictory feelings or interpretations attached to a concept.

In semantics, ambivalence refers to the coexistence of positive and negative meanings within a single lexical item. In linguistic terms, this often manifests in polysemy, metaphorical extensions, or context-dependent shifts.

In cultural studies, this ambivalence often reflects tensions in identity, ideology, and power. The term "ambivalence" may be emotionally charged yet ideologically divided, functioning as a symbol of both unity and discord. This duality is particularly evident in cultural keywords [18], i.e. terms that embody core societal values while simultaneously revealing internal tensions.

Linguaculture, defined by Farzad Sharifian [14, p. 111] as a blend of language and culture that emphasises how language reflects and shapes culture, specifically, how linguistic expressions carry culturally loaded meanings and values, serves as a useful framework for this investigation. Linguaculture helps explore the ways cultural knowledge, beliefs, and values are encoded in and communicated through national terms like "patriot", which is a culturally specific construct with deep symbolic meaning. Linguaculture encompasses the interdependence of language and cultural meaning-making, recognizing that lexical items often reflect broader historical, political, and ethical frameworks, thereby providing an understanding of the dynamic interplay between semantics and socio-cultural context.

Previous studies on nationalism, patriotism, and identity [1; 3; 4; 12; 16] provide foundational insights into the symbolic power of patriotism.

Benedict Anderson, in *Imagined Communities* (1983) [1], underscores the nature of national consciousness and introduces the notion of nations as "imagined communities", emphasizing the role of shared narratives in national identity.

Michael Billig's research, *Banal Nationalism* (1995) [3], shows that banal nationalism reinforces national identity subtly, through language and symbols.

George Lakoff's *Moral Politics* (2002) [12] explores the metaphorical underpinnings of political language and determines how metaphors shape political thought, including notions of nationhood and loyalty.

Recent studies [4; 16] highlight how patriotism can act as both a unifying and divisive force. While it can foster a sense of shared identity and loyalty to one's nation, it can also lead to exclusion and conflict when expressed in a way that prioritizes national superiority or hostility towards other groups. These studies illustrate that "patriot" is not merely a neutral descriptor but a loaded term, wielded differently depending on cultural norms and political agendas.

This cultural divergence requires a closer examination of the semantic evolution and contemporary interpretation of the concept of PATRIOT.

Task statement. The **purpose** of the article is to analyse the semantic shifts and cultural framing that have influenced the concept of PATRIOT in British and American linguacultural traditions.

According to the aim, the following **tasks** were set: to trace the historical and cultural development of the concept of PATRIOT in British and American cultural contexts; to explore the semantic ambivalence of the concept of PATRIOT in contemporary media discourse; to summarize the common and divergent features of the linguacultural representation of the concept of PATRIOT in British and American contexts, revealing implications of its ambivalence.

Outline of the main material of the study. The historical and cultural development of the concept of PATRIOT is quite different in British and American social and cultural contexts.

In the British context, the word *patriot* entered the English language from the French *patriote* in the 16th century, which is derived from the Latin *patriota* 'fellow countryman'. Initially, it referred to someone devoted to the welfare of their fatherland. Its early British uses in the 17th century often referenced those loyal to Parliament during the English Civil War (1642–1651). The term "patriot" was a self-designation for both Royalists and Parliamentarians, each claiming a true loyalty to England [19]. Over time, especially after the decline of the British Empire, the concept of PATRIOT acquired a more ambivalent tone, combining layers of irony and scepticism. In the post-World War II period with its societal changes, when overt nationalism became increasingly viewed with suspicion or irony, British patriotism became more subdued, often associated with imperial nostalgia or conservative values, nationalism, or even xenophobia, particularly in multicultural Britain [7]. The colonial legacy and post-imperial multiculturalism further complicated its use.

In the American context, American patriotism, by contrast, was born from revolutionary fervour. The term "patriot" became a title of honour during the fight for independence. Gaining prominence during the Revolutionary War, the concept of PATRIOT symbolized resistance to British rule and love of liberty [10]. Over time, it became a defining pillar of American national identity, sacrifice, and democratic ideals. Since then, it has been closely tied to foundational myths and civic religion.

After the September 11 attacks, the concept of PATRIOT gained renewed prominence, often linked with support for military action, national security, heroism, and resilience. However, patriotism has also played a role in civil rights struggles, where activists either claimed or rejected the label to critique exclusionary national ideals. Figures in civil rights movements like Martin Luther King Jr. reclaimed patriotism to advocate for justice, further complicating its meaning [17]. In populist rhetoric, PATRIOT often becomes a marker of in-group identity.

The concept of PATRIOT does not exist in isolation; rather, it is often embedded in broader socio-political and cultural narratives. The mass media serve as a crucial discursive arena where the semantics of ideologically loaded terms, such as "patriot", are continually negotiated, redefined, and contested. Comparative studies of political speeches and headlines from *The Guardian*, *The Times*, *Fox News*, and *The New York Times* highlight the polarised framing of the term, with varying metaphorical structures such as "true patriot," "patriot games," and "fake patriotism." Authentic examples from British [5] and American [8] media not only illustrate the ambivalence of the concept of PATRIOT, but also demonstrate how context, tone, and ideology affect its semantic load.

Let us consider examples from both British and American sources, each accompanied by a linguistic analysis that highlights semantic shifts, ambivalence, and connotative variation of the concept of PATRIOT.

British Media Usage. The British linguacultural tradition tends to approach patriotism with caution. However, positive semantic reinforcement is evident in the phrase from *The Times* (April 25, 2023): *King Charles praised the Ukrainian fighters as true patriots defending freedom and European values.* [11] By appending the modifier *true*, the phrase implies a hierarchy of authenticity, reinforcing the notion that not everyone who claims the title "patriot" deserves it. Here, *true patriots* are associated with heroism, resistance, and shared values. Furthermore, the statement demonstrates transcultural framing: although referring to Ukrainian fighters, the term "patriot" is employed by a British monarch, suggesting that PATRIOT still retains strong, noble connotations in official discourse.

Overt expressions of national pride are often seen as socially awkward or politically charged. Historical associations with imperialism and the British far-right contribute to the term's ambivalence. In the statement *Being a patriot doesn't mean supporting every war your government wages* [2], the hedging phrase *doesn't mean* introduces modality, signalling that the term "patriot" has been overstretched or misapplied. The statement aims to expand the semantics, allowing dissent within the parameters of patriotism, distinguishing it from blind allegiance, while recognising dissent as a form of love for one's country. This aligns with the more pluralistic British traditions of political discourse, where criticism of government actions can still be framed within a patriotic context.

Multiculturalism and regional identities (e.g., Scottish, Welsh, Irish) further complicate a unified national identity. British discourse often treats overt patriotism with irony or reservation, reflecting a cultural scepticism toward grandiose national pride. For example, BBC News headline *Far-right groups claim to be patriots, but MI5 warns of domestic terrorism* [9] employs ironic juxtaposition, "patriots" versus "terrorists", undermining the word's positive connotation to highlight the dissonance between self-identification and state-assigned threat. This contributes to the semantic degradation of the term "patriot", wherein *patriot* becomes linguistically destabilised. The clash of registers – the populist tone of "claim to be patriots" versus the institutional authority of MI5 "warns of terrorism" – further emphasises linguistic dissonance and credibility gaps in invoking "patriotism".

Thus, the British interpretation of the concept of PATRIOT tends to be more reserved, and sometimes ironic. This reflects a broader cultural scepticism towards overt expressions of nationalism, shaped by the U.K.'s colonial history and contemporary multiculturalism. Public discourse often frames patriotism in terms of quiet service or civic duty, rather than overt displays. The socio-political implication underscores how PATRIOT can serve as a rhetorical mask for extremist ideology.

American Media Usage. The American linguacultural tradition embraces patriotism more openly, as a central cultural value. School rituals, sports events, and political speeches regularly incorporate patriotic expressions. For example, in his July 4th address on Independence Day [15], Donald Trump stated: *We will proclaim the ideals of our Founding Fathers, and we will teach our children to be proud of their history and their country and to respect our great American flag and always be a PATRIOT*. The use of capitalisation is deliberate, signalling a rebranding of PATRIOT as part of a political identity. This stylistic emphasis,

along with the rhetorical parallelism in the sentence, frames patriotism not merely as a value but as a loyalty test, reinforcing the moral high ground of being a "patriot". The term "patriot" becomes ideologically exclusive, equated with loyalty to specific conservative ideals and values, implying that dissent from these principles signifies disloyalty. It conveys a semantic restriction: only those aligned with particular ideals and values can be labelled as patriots.

The concept of PATRIOT is often infused with religious overtones (*God bless America*), military respect, and narratives based on freedom. However, this widespread occurrence also exposes the term to politicisation and manipulation. PATRIOT may symbolise progressive protest or conservative nationalism, depending on the speaker. For example, an NPR (National Public Radio) Article is headlined: *Who gets to be called a patriot in America?* [13] Framed as a rhetorical question, this NPR headline engages in deictic ambiguity, asking who has the power to assign the label "patriot". The headline introduces a relational meaning, implying that "patriot" is not a self-evident label, but one that is assigned selectively, often based on race, politics, belief systems, or ideology. Pragmatically, it challenges dominant narratives and encourages readers to interrogate who defines patriotism and on what ideological grounds, to re-evaluate what qualifies someone as a "true American". This is a clear case of pragmatic ambiguity, where the meaning is shaped not by the denotation of the word, but by the social and ideological contexts in which it is used.

Fox News Headline *Capitol rioter seen as a patriot by supporters, traitor by others* [6] demonstrates a highly polarised semantic field where "patriot" is set in direct contrast to "traitor", two lexemes traditionally seen as antonymic, underlining opposed connotations of the same act depending on ideological stance. The ambivalence is heightened by ideological alignment: for some, the January 6th rioters were defenders of constitutional liberty; for others, they were rebels against democracy. The term "patriot" thus becomes ideologically bifurcated. Moreover, the headline reflects a semantic shift where *patriot*, historically positive, takes on ironic or even euphemistic tones. The concept of PATRIOT is no longer universally affirming but instead serves as a litmus test of political worldview, especially in Trump-era rhetoric, where PATRIOT has become code for anti-establishment loyalty or resistance to perceived government overreach.

However, such a perception of the concept of PATRIOT in the American linguacultural tradition can border on exclusionary, as seen in debates over immigration, protests, and national loyalty.

Thus, the American linguaculture imbues the concept of PATRIOT with strong emotional resonance, often linked to faith, freedom, and military valour. The term "patriot" is central in political rhetoric, civic rituals, and even consumer branding. It is frequently invoked to delineate "real Americans" from perceived outsiders. The media plays a pivotal role in shaping public perception of PATRIOT. Depending on ideology, news outlets may glorify or vilify individuals labelled as patriots.

Comparative semantic observations (Table 1) of linguacultural representations of the concept of PATRIOT reveal that in American corpora [8], *patriot* frequently collocates with *hero*, *veteran*, *freedom*, *bravery*, *service*, and *God*, indicating both valorisation and suspicion. In contrast, the British National Corpus [5] demonstrates less frequent usage, often with a more reserved, critical or ironic tone, accompanied by *so-called*, *old-fashioned*, *tabloid, Brexit*, *loyalist*, and *flag*. Media examples further illustrate this duality. In U.S. news headlines, *patriot* is often valorised (e.g., *True Patriots Stand for Freedom*), while in the U.K., it may appear in sceptical contexts (e.g., *Are These Patriots or Nationalist Provocateurs?*).

Commonalities in British and American linguacultural traditions exist, such as the term's emotional power and its capacity to unite or divide.

Table 1

Comparative semantic observations of linguacultural representations of the concept of PATRIOT in British and American media

Feature	British Usage	American Usage
Frequency of Politicised Use	Present, but more likely in critiques or elite discourse	High, often in populist rhetoric
Semantic Range	Broad, but more often controlled in tone	Broad (hero → extremist)
Evaluative Ambivalence	Present, but often countered with irony or critique	Very high (esp. post-2016)
Synonymy & Contrast	Patriot vs. nationalist/extremist	Patriot vs. traitor
Contextual Anchoring	Dissent, monarchy, EU values	Flags, military, constitution

Yet the ***divergences*** are shaped by history: Britain's colonial guilt and ironic detachment contrast with America's foundational myth of liberation and moral exceptionalism.

Contextual representations of the concept of PATRIOT in British and American media reveal that the semantic field of PATRIOT is characterised by profound ambivalence. In both cultures, PATRIOT retains traditional ***positive*** meanings such as: love and loyalty to one's country, civic responsibility, defence of democratic values and ideals. In political campaigns, the term is used to rally public support, promote unity, and signal integrity. Yet, PATRIOT also carries ***negative connotations***, and it is increasingly associated with xenophobia and jingoism, ethnocentric or exclusionary nationalism, political radicalism or populism, particularly in the context of extremist groups. Terms, such as "patriot militia" or "patriot act", have been associated with exclusionary or authoritarian tendencies.

The ambivalence surrounding PATRIOT has significant implications (Table 2).

Table 2

Summary table of ambivalence implications of the concept of PATRIOT in British and American media

Usage Type	Positive Interpretation	Negative Interpretation
Political	Defender of democracy	Radical nationalist / insurrectionist
Cultural	Loyal citizen with critical thinking	Blind follower of the state
Media	Symbol of unity and shared values	Divisive label used for political gain
Commercial	Ethically motivated consumerism	Superficial slogan for profit

1. ***Patriot as Hero vs. Patriot as Extremist***

Positive usage (heroic connotation) emphasises loyalty, sacrifice, and national pride: *He's a true patriot who served his country selflessly in the military.* [8]. Negative usage (extremist connotation) is often employed to legitimise radical or violent actions**,** especially in far-right or militia rhetoric: *The attackers claimed they were patriots defending the Constitution.* For example, the January 6th Capitol rioters in the U.S. were referred to by some media outlets and individuals as *patriots fighting for freedom,* while others called them domestic terrorists. The word patriot was central to this ideological split.

2. ***Patriotism vs. Nationalism***

Positive connotation (inclusive/constructive patriotism) reflects progressive or liberal values of critical engagement: *True patriots are those who criticise their country when it goes wrong in order to make it better.* [8] Negative connotation (exclusionary nationalism) reflects xenophobia, nativism, or ethno-nationalism: *Patriots know this country is for Americans only.* [8] For example, in U.K. debates on Brexit, *patriot* was used both to praise those defending sovereignty, and to condemn those perceived as anti-immigrant or isolationist.

3. ***Patriot as a Branding Tool***

Commercial/neutral usage is represented in advertising, appealing to consumer nationalism: *Buy American – be a patriot!* [8] Ironical or critical usage suggests cynicism, manipulation, or empty symbolism: *Patriotism has become a marketing gimmick.* [8] For example, Fox News commentators may use *patriot* to signal cultural loyalty, while late-night comedians may critique that usage as overused or politically manipulative.

4. ***Patriotism and Political Allegiance***

Claimed by right-wing figures, the term "patriot" aligns patriotism with conservative values: *Patriots support strong borders and the Second Amendment.* [8] Reclaimed by left-wing figures, it aligns patriotism with social justice and reform: *Fighting for healthcare and justice is an act of patriotism.* [8] For example, during U.S. election campaigns, candidates from both parties brand themselves and their supporters as "true patriots", redefining the term to match ideological goals.

Socio-politically, the ambivalence implications of the concept of PATRIOT in the British and American linguacultural traditions can lead to miscommunication across cultural contexts. An American expressing patriotic sentiment may be perceived as earnest, while a Brit might interpret the same expression as jingoistic. A statement considered patriotic in the U.S. might be seen as nationalistic or even troubling in the U.K. What is considered patriotic protest in one culture (e.g., kneeling during the anthem in the USA) may be seen as disrespectful in another, or vice versa. Within each culture, the term's ambiguity allows it to be co-opted by divergent political ideologies. Both cultures share a historical root and employ the term "patriot" in expressions of loyalty and identity. However, the divergence lies in emotional intensity and socio-political framing. British discourse is more ambivalent, while American usage is more polarised, either idealised or weaponised.

This disconnect affects diplomacy, media interpretation, and intercultural dialogue.

Understanding these dynamics is essential for media literacy and for navigating the cultural politics of language. In media discourse, the term is increasingly weaponised. Politicians may invoke the concept of PATRIOT to legitimise policies or marginalise opponents. Journalists might frame protest groups as "patriots" or "extremists", depending on ideological conformity. The term "patriot" is often weaponised to delineate in-groups and out-groups. Depending on political orientation, *patriot* may be used to valorise dissent or condemn it. This reflects broader trends in media framing and political polarisation.

Conclusions. This study has traced the complex and often contradictory meanings of the term "patriot" in the British and American linguacultural traditions. Both utilise *patriot* as a rhetorical tool, but the tone, implication, and sociocultural baggage differ significantly. The semantic ambivalence of the concept of PATRIOT reflects deeper cultural values and anxieties in British and American societies, broader tensions within each society's relationship to national identity, historical memory, and political values.

The findings demonstrate that while PATRIOT remains a potent symbol, its interpretation is far from uniform. This underscores the importance of context in linguistic and cultural analysis. While rooted in the shared language, the term "patriot" has evolved differently across contexts, revealing contrasting approaches to national identity, belonging, and dissent. Understanding these differences contributes to greater media literacy, intercultural awareness, and political discourse analysis. It challenges simplistic readings of patriotic language and encourages more nuanced interpretations. Ultimately, this work contributes to our understanding of how language shapes and reflects the cultural imagination, revealing not only what we say, but who we are when we say it.

The findings are relevant for linguists, translators, and discourse analysts interested in ideologically charged vocabulary, cultural semantics, and media language. The article contributes to the broader understanding of how contested political terms evolve and operate within different cultural and linguistic contexts.

Further research could expand the comparative analysis to include other English-speaking cultures (e.g., Canada, Australia) or post-colonial cultures, or examine adjacent concepts, such as TRAITOR, NATIONALIST, and FREEDOM FIGHTER. A deeper exploration of visual and multimodal representations of patriotism (flags, anthems, slogans) would also enrich the analysis.

Bibliography:

1. Anderson B. Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism. London: Verso, 1983. 256 p.
2. Being a patriot doesn't mean supporting every war your government wages. *The Guardian*. (2022, February 14). URL: https://www. theguardian.com/ (дата звернення 12.06.2025).
3. Billig M. Banal nationalism. Sage: Sage Academic Books, 1995. 203 p.
4. Bonikowski B. Nationalism in settled times. *Annual Review of Sociology*. 2016. Vol. 42. P. 427–449. URL: https://doi.org/ 10.1146/annurev-soc-081715-074412 (дата звернення 12.06.2025).
5. British national corpus (2007). URL: https://www.english-corpora.org/bnc/ (дата звернення 12.06.2025).
6. Capitol rioter seen as a patriot by supporters, traitor by others. *Fox News*. (2021, January 7). URL: https://www.foxnews.com/ (дата звернення 12.06.2025).
7. Colley L. Britons: forging the nation 1707–1837. New Haven, [Connecticut]; London, [England]: Yale Nota Bene: Yale University Press, 2008. 449 p.
8. Davies M. The corpus of news on the web: 12+ billion words of data from online newspapers and magazines. (2023). URL: https://www.english-corpora.org/now/ (дата звернення 12.06.2025).
9. Far-right groups claim to be patriots, but MI5 warns of domestic terrorism. *BBC News*. (2021, March 14). URL: https://www.bbc.com/ (дата звернення 12.06.2025).
10. Higham J. Strangers in the land: patterns of American nativism, 1860–1925. New Brunswick: Rutgers University Press, 1955. 431 p.
11. King Charles praised the Ukrainian fighters as true patriots defending freedom and European values. *The Times*. (2023, April 25). URL: https://www.thetimes.co.uk/ (дата звернення 12.06.2025).
12. Lakoff G. Moral politics: how liberals and conservatives think (2nd ed.). Chicago, IL: University of Chicago Press, 2002. URL: http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226471006.001 (дата звернення 12.06.2025).
13. Noguchi Y. Who gets to be called a patriot in America? *National Public Radio.* (2020, July 3). URL: https://www.npr.org/ (дата звернення 12.06.2025).
14. Sharifian F. Cultural conceptualisations and language: theoretical framework and applications. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2011. 238 p.

15. Trump D. J. Remarks by President Trump at the 2020 Mount Rushmore Independence Day Celebration [Speech transcript]. (2020, July 4). *The White House*. URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/ (дата звернення 12.06.2025).

16. Viroli M. For love of country: an essay on patriotism and nationalism. Oxford: Oxford University Press, 1995. 214 p.

17. West C. Democracy matters: winning the fight against imperialism. New York: The Penguin Press, 2004. 229 p.

18. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. Oxford: Oxford University Press, 1997. 328 p.

19. Wodak R., de Cillia R., Reisigl M., Liebhart K. The discursive construction of national identity (2nd ed.). Edinburgh University Press, 2009.\ DOI: 10.1515/9780748637355

Ніконова В. Г. АМБІВАЛЕНТНІСТЬ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТ У БРИТАНСЬКІЙ ТА АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті досліджено амбівалентність концепту патріот, сформованого під впливом історичних, політичних і культурних чинників у британській та американській лінгвокультурній традиції, з акцентом на його семантичному, прагматичному та ідеологічному вимірах у сучасному медійному дискурсі.

З'ясовано, що термін «патріот» може використовуватися як для вираження захоплення, так і для засудження – залежно від комунікативного контексту та намірів мовця. Доведено, що в американських медіа концепт патріот часто викликає позитивні асоціації з національною гордістю, революційною спадщиною та громадянським обов'язком. Водночас він може набувати суперечливих конотацій, особливо у зв'язку з політичною поляризацією або проявами націоналістичного радикалізму. У статті розкрито, що в британському медійному просторі концепт патріот також коливається між пошаною до національної ідентичності та скепсисом щодо надмірного націоналізму, особливо в мультикультурному контексті.

У результаті аналізу прикладів із сучасних американських і британських медіа у статті продемонстровано, як слово «патріот» стратегічно використовується для конструювання національної ідентичності, легітимації політичних дій або дискредитації опонентів. Визначено, що в американському дискурсі патріотизм часто асоціюється з громадянськими цінностями або лояльністю до певних політичних ідеологій, тоді як у британському втілено ширше історико-культурне тлумачення, подекуди поєднане з постімперськими наративами або національним скепсисом. У дослідженні виявлено семантичні зрушення та контекстуальну переоцінку концепту патріот у двох культурах шляхом аналізу його конотації в медійному дискурсі. У роботі підкреслено, що термін «патріот» постає мовним маркером як єдності, так і розколу, відображаючи ширші соціокультурні напруження та трансформації національного самосприйняття. Також розглянуто, як амбівалентність концепту патріот може викликати емоційний відгук і впливати на громадську думку, виступаючи інструментом маніпуляції та поляризації.

Ключові слова: *термін «патріот», амбівалентне значення, семантичні зрушення, конотація, контекстуальна переоцінка концепту патріот, медіа.*

УДК 821.131.1-311.6.06:316.555.5
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/27

Охріменко В. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СМИСЛОВА КОНДЕНСАЦІЯ В ЕПІЛОЗІ РОМАНУ ДЕКАДАНСУ Ґ. ДЕЛЕДДИ «ПЛЮЩ»

Статтю присвячено дослідженню смислової конденсації в епілозі роману декадансу Ґ. Деледди «Плющ». Встановлено, що смислове поле епілогу роману характеризується високою інформативною щільністю. Основними квантами інформації є суб'єкт-референт (ядро поля), темпоральний дейксис, локативний дейксис, соціальний дейксис, якості суб'єкта-референта, що визначають спрямованість оцінки (позитивна vs негативна), приядерна зона суб'єкта-референта (помешкання, предмети побуту), периферія (природні явища). Референтні групи в епілозі представлені суб'єктами-референтами, які належать до вищих прошарків суспільства, що задають негативну оцінку, яка розповсюджується і на приядерну зону. Існує повна кореляція в оцінній площині квантів інформації, що відносяться до ядра та приядерної зони референтної групи. Тропи на позначення членів родини Декеркі та їх помешкання (ядро з приядерною зоною) містять семантичні компоненти знецінення та заперечення існування і утворюють смисловий асоціативний ряд, що продовжує домінантну тему смислового поля роману: нестачі життєвих сил, занепаду, смерті, встановлюючи смислові зв'язки на текстономічному рівні. В епілозі роману зв'язок між ядром референтної групи (суб'єкт-референт) та приядерною зоною (помешкання, предмети побуту) здійснюється через персоніфікації, уподібнення, метафори, епітети. У смисловому полі епілогу зберігається тотожність смислових ліній, властивих роману, що виявляється у кореляції семантичних компонентів, які входять до складу персоніфікацій, уподібнень, метафор, епітетів в ядрі та приядерній зоні поля. Попри збереження тотожності смислових ліній з попереднім текстом роману в епілозі спостерігається більш виражена негативна оцінка персонажів, які належать до занепалої родини Декеркі. У смисловому полі епілогу меншою мірою, ніж у романі, вербалізується системоформотворчий смисл суперечності, що корелює з менш частотним вживанням антитези. Це пояснюється наявністю в смисловому полі роману поляризованих референтних груп з суб'єктами-референтами, що належали до різних прошарків суспільства, у той час як в епілозі фокус уваги значною мірою зміщується до суб'єктів-референтів, що позначають представників вищого соціального прошарку.

Ключові слова: *смислова конденсація, тропеїчні засоби, лінгвопрагматика, смислове поле, референтні групи, декаданс, італійська мова.*

Постановка проблеми. Поліпарадигмальний характер сучасної лінгвістики, що передбачає уніфікацію існуючих підходів із залученням до аналізу даних суміжних дисциплін, сприяє поглибленому аналізу функціонування мовних явищ. Поєднання лінгвостилістичного та лінгвопрагматичного аспектів при дослідженні художнього тексту з урахуванням основних засад літературознавства сприяє поглибленому аналізу стилістичних явищ в аспекті встановлення закономірностей квантування інформації у смисловому полі художнього тексту, зокрема, з позицій протидії відкритості каналів інформаційного розгортання. З огляду на зазначене, дослідження є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість італійської письменниці і Нобелівської лауреатки Ґрації Деледди завжди привертала увагу дослідників у літературознавчому та перекладацькому вимірах. О. Веклич [1], І. Кушнір [2], М. Бордрі [8], К. Лавініо [11], Д. Манка [12] та інші вивчали роль її творчості в літературі італійського веризму та декадансу, а також функціонально-стильові особливості творів Ґ. Деледди та їх відтворення при перекладі. Водночас бракує праць, присвячених аналізу прозових творів Ґ. Деледди, які б поєднували лінгвостилістичний та лінгвопрагматичний аспекти аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у першій спробі встановити закономірності квантування інформації в епілозі роману декадансу Ґ. Деледди та визначити їх співвідношення із закономірностями смислотворення зазначеного роману, що втілює авторські інтенції.

Об'єктом дослідження є тропеїчні засоби у романі декадансу Ґ. Деледди.

Предметом дослідження є лінгвопрагматичний потенціал тропеїчних засобів у романі декадансу в аспекті квантування інформації та смислотворення на трансфрастичному та текстономічному рівні.

Матеріалом дослідження є роман Ґ. Деледди «Плющ», що належить до літературного напрямку декадансу.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у визначенні закономірностей квантування інформації в епілозі роману Ґ. Деледди «Плющ» в аспекті смислової конденсації зі встановленням співвідношення між смисловим полем епілогу та тексту роману.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. визначення макроструктури епілогу, особливостей наративних та дескриптивних секвенцій та їх смислового наповнення, зокрема, в аспекті вербалізації темпорального та локативного дейксису;

2. встановлення закономірностей квантування інформації при дескрипції персонажів в епілозі (визначення референтних груп у співвіднесеності з категорією оцінки та лінгвопрагматичного потенціалу тропів, що вживаються для їх опису з метою реалізації авторської інтенції);

3. визначення системоформотворчих смислів, що вербалізуються різнорівневими мовними засобами при дескрипції образу персонажів, зокрема, в аспекті модального значення заперечної можливості;

4. порівняння дискретизації смислового простору тексту роману та епілогу в аспекті тотожності смислових ліній, кореляції семантичних компонентів тропів, ступеня інформативної щільності, вживання колірної символіки, вербалізації системоформотворчих смислів;

5. визначення смислових зв'язків між епілогом та текстом роману на текстономічному рівні.

Виклад основного матеріалу. Преш ніж переходити до аналізу епілогу роману, вважаємо за доцільне дати пояснення стосовно вживаної нами термінології.

Смислове поле художнього тексту – наративний макроакт з польовою структурою і закономірностями квантування інформації, що визначаються набором параметрів, які протидіють відкритості каналів інформаційного розгортання (літературна течія, хронотоп, авторська інтенція, соціальний дейксис, домінуюче модальне значення з властивими йому системоформотворчими смислами, що вербалізуються різнорівневими мовними засобами); кванти інформації утворюють смислові зв'язки на внутрішньофразовому, трансфрастичному і текстономічному рівні, а *смисловий зв'язок між ядром, приядерною зоною та периферією встановлюється через семантичні компоненти тропів.*

Смислове поле ґрунтується на категорії оцінки, є структурованим і має ядро, приядерну зону і периферію з нечіткими межами варіативності. Основними квантами інформації є *суб'єкт-референт* (персонаж художнього тексту), *темпоральний дейксис, локативний дейксис, соціальний дейксис, якості суб'єкта-референта,* що визначають його оцінку у певній валоритивній площині (позитивній *vs* негативній), приядерна зона *суб'єкта-референта* (*помешкання, предмети побуту*), *периферія* (*природні явища*). Суб'єкт-референт, поміщений у певну систему координат (хронотоп, соціальний дейксис), зазвичай має усталену оцінку. У художньому тексті це позитивний або негативний персонаж, що репрезентує певний тип і втілює авторську інтенцію. Відповідно, *суб'єкт-референт є ядром поля* і задає *усталену оцінку,* яка зазвичай розповсюджується на *приядерну зону* (помешкання, предмети побуту) та *периферію* (природні явища). Ядро та приядерна зона утворюють *референтну групу;* відповідно, поляризовані референтні групи утворюють персонажі, що оцінюються позитивно або негативно (усталена оцінка розповсюджується зазвичай на приядерну зону). *Смисловий зв'язок між ядром, приядерною зоною та периферією встановлюється через семантичні компоненти тропів* (*персоніфікація, уподібнення, метафора, епітет, антитеза*). Про наявність такого зв'язку свідчать закономірності вживання тропів, що відносяться до референтних груп, в аспекті семантичного компоненту та усталеності оцінки. Лексичні одиниці нейтральної семантики можуть набувати позитивних чи негативних конотацій під впливом дії поля. У смисловому просторі художнього тексту між лексичними одиницями можуть утворюватися смислові асоціативні ряди на трансфрастичному і, ширше, текстономічному рівні (рівні тексту), що мають певні закономірності. Поляризована оцінка у смисловому полі художнього тексту виражається через лексичні одиниці оцінної семантики, колірну символіку і антитезу.

Переходимо до викладу основного матеріалу дослідження.

Авторська інтенція втілюється, зокрема, у композиційній структурі твору, що належить до певного літературного напрямку. Романи веризму та декадансу описують реальність об'єктивно, в них превалює нульова фокалізація, а події описуються в лінійному хронологічному порядку, що уможливлює встановлення закономірностей квантування інформації у смисловому полі роману. Традиційною тематикою декадансу є зображення кризи, занепаду, розчарування, безнадії, а також віри в містику та надприродні сили [6]. Дослідники творчості Ґ. Деледди зазначають, що основними рисами її творчості є: 1) скоєння злочину та спокутування провини; 2) фаталізм, неможливість героїв протистояти пристрастям; 3) кореляція між внутрішнім світом персонажів, емоціями і природою [9].

В романі «Плющ», проникнутому духом песимізму, Ґ. Деледда на прикладі сім'ї Декеркі зображує занепад шляхетних родин Сардинії – колишніх великих землевласників, які із зародженням класу буржуазії не змогли пристосуватися до нових вимог часу. Землеробство та скотарство вже не приносили великих статків. Небажання колишніх заможних родин займатися комерцією, неспроможність діяти в нових умовах викликає розчарування та безнадію і є віхою кризи старого соціального устрою.

Для смислового простору роману декадансу Ґ. Деледди значимим є *модальне значення заперечної можливості,* оскільки авторською інтенцією є зображення занепаду шляхетних сімей Сардинії через їх неспроможність пристосуватися до нових суспільних потреб. У нашій концепції ми надаємо перевагу терміну «заперечна можливість» (а не «неможливість»), оскільки йдеться не про фіксацію неможливості як кінцевого результату, а про чинники, які призводять до нереалізації можливості, що розглядається процесуально. Зазначені чинники «можна умовно поділити на об'єктивні та суб'єктивні, між якими існує (…) зона трансформації, що є відображенням принципу континуальності. За цим принципом ступінь заданості нереалізації можливості може бути різним: від жорсткого до послабленого, що залежить від чинників об'єктивної дійсності» [4, с. 277]. *В основі модального значення заперечної* можливості знаходиться суперечність між дійсним і бажаним станом справ для суб'єкта. Залежно від ступеня детермінованості суперечності, це модальне значення може імплікувати повну або часткову неможливість компенсаторних дій, так само, як і потенційну можливість та необхідність компенсаторних дій [4, с. 277–178].

У романі «Плющ» Ґ. Деледда зображає причини занепаду шляхетних родин Сардинії в епоху кризи суспільного устрою і раптових змін. Йдеться про дію зовнішніх чинників (зміна суспільного устрою) та відсутність компенсаторних дій суб'єкта через особисті якості, небажання, спосіб життя, що призводило до зростання детермінованості нездатності, неспроможності і, як наслідок, точки неповернення, що викликало відчуття смутку, розчарування, безнадії. Зазначені чинники впливають на закономірності квантування інформації у смисловому просторі художнього тексту.

У нашій концепції ми розглядали мовні засоби вираження модального значення, зокрема, заперечної можливості, в аспекті встановлення взаємозалежності між семантикою мовної одиниці як згорнутої структури та параметрами мікротексту її функціонування через встановлення закономірностей вербалізації інформації про *сприйняття, емоції, епістемічний стан, волевияв* та *оцінку* фрагменту дійсності, що оцінюється з позицій модальності. У результаті аналізу було описано смислову структуру модальної одиниці, що є засобом вираження певного модального значення, як віртуальний набір системоформотворчих смислів, що потенційно можуть вербалізуватися в мікротексті її функціонування різнорівневими мовними засобами [4]. Аналіз інформації про *перцепцію, емоції, епістемічний стан, волевияв* та *оцінку* фрагменту дійсності в квантах інформації художнього тексту, що відносяться до ядра, приядерної зони та периферії смислового поля, сприяє розпредметненню модального значення заперечної можливості в смисловому просторі роману декадансу.

У попередніх публікаціях ми досліджували лінгвопрагматичні особливості функціонування тропів у смисловому полі роману Ґ. Деледди «Плющ» [3] та стилістичну конвергенцію [5]. Було встановлено, що система тропеїчних засобів у зазначеному романі є втіленням авторської інтенції: зображення занепаду шляхетних родин-землевласників Сардинії.

У результаті аналізу було виявлено чинники, які протидіють відкритості каналів інформаційного розгортання. Визначення цих чинників пов'язане з питанням *співвідношення значення та смислу* і з залученням до аналізу категорій лінгвопрагматики, зокрема, *референції* та *дейксису*. Було встановлено, що смислове

поле роману Ґ. Деледди «Плющ» має нечітку польову структуру і є організованим за принципом релевантної виділеності. «Смислове поле роману ґрунтується на поляризованих референтних групах, які складають суб'єкти-персонажі, що належать до вищих або нижчих прошарків населення, а поляризована оцінка (негативна *vs* позитивна) визначається ядром референтної групи – суб'єктом-персонажем» [3, с. 70]. При цьому у фокусі уваги перебувають референтні групи на позначення вищих прошарків суспільства (що оцінюються негативно), у той час як референтні групи на позначення нижчих прошарків суспільства (що оцінюються позитивно) виступають фоном. Також було виявлено, що *приядерну зону* та *периферію* складають *помешкання, предмети побуту, природні явища,* оцінка яких задається персонажем – ядром референтної групи.

Порівняємо дискретизацію смислового поля роману Ґ. Деледди «Плющ» з дискретизацією смислового поля його завершальної композиційної структури – епілогу.

Спочатку розглянемо загальні закономірності квантування інформації в епілозі художнього прозового твору. Попри те, що епілог є наративним текстом *par excellence*, він є макроактом, що може включати дескриптивні та навіть діалогічні секвенції, що підпорядковуються нарації, яка в епілозі носить більш узагальнюючий характер. У наративній секвенції (що традиційно протиставляється дескриптивній) [10], інформативний фокус зміщується від перцепції до подієвості; контекст має більш абстрактний, узагальнюючий характер. У фокус уваги потрапляє те, що трапилось з персонажами (наділеними певними якостями), що є закономірним і визначається рядом чинників: соціальним станом, віком, якостями, а також діями і подіями, які було описано в романі. Категорії простору та часу в епілозі мають більш абстрактний характер; якщо в дескриптивній секвенції простір стискається і час сповільнюється, в наративній, навпаки, йдеться про розширення простору й прискорення часу. Більш того, в епілозі категорія часу має більш узагальнюючий характер і пов'язана з категорією оцінки.

У наративних секвенціях, особливо у складі епілогу, зазвичай йдеться про значні проміжки часу (роки, десятиліття). *Категорія простору,* що є значимою в дескриптиних секвенціях, пов'язаних зі сприйняттям, *у наративних секвенціях* пов'язана не з фіксацією переміщення персонажа у межах незначної чітко окресленої місцевості, а *зі зміною місця.* Згадаймо про тематику від'їзду та повернення до рідного дому, властиву епілогам багатьох романів. Перцепція (сприйняття зовнішнього вигляду персонажа) у складі епілогу зазвичай задає *ретроспекцію, встановлюючи зв'язки на текстономічному рівні* (порівнюються *зміни зовнішності* персонажа, місцевості, помешкання, що оцінюються позитивно або негативно). Перцепція характеризується *часовою різноплановістю,* оскільки йдеться про зіставлення в різних часових зрізах в оцінному аспекті.

Перейдемо до розгляду **дискретизації смислового простору епілогу** роману декадансу Ґ. Деледди «Плющ». Ми вважаємо за доцільне не обмежуватися розглядом традиційних компонентів нарації (простір, час, персонажі, дії), а доповнити аналіз визначенням *параметрів дискретизації смислового поля роману,* зазначених вище.

Основною темою епілогу роману Ґ. Деледди «Плющ» є повернення Аннези до маєтку Декеркі. Домінуючими в епілозі є *наративні секвенції,* зустрічаються також *дескриптивні секвенції і діалоги,* що утворюють макроструктуру. Розглянемо ***категорію часу в епілозі.*** Епілог починається з *персоніфікації часу,* причому не уточнюється, скільки саме років пройшло. Персоніфікація часу повторюється неодноразово і виступає засобом когезії: «*E anni e anni passarono*», «*E così gli anni passarono*», «*Un altro anno passò*» [13, p. 114, 115]. У такий спосіб підкреслюються такі характеристики часу, як швидкоплинність, циклічність, що корелюють із вживанням асиндетону у складі висловлювань, які стисло описують зустрічі персонажів: «*…ad ogni modo, il tempo passò; Gantine venne a cercare la sua ex fidanzata, Paulu le scrisse: poi Gantine prese moglie, e Paulu parve rassegnarsi*» [13, p. 114, 115]. Зустріч донни Ракеле з Аннезою припадає на свято Христа Іскупителя, коли стара жінка приїжджає до Нуоро: «*Una volta donna Rachele venne a Nuoro per la festa del Redentore*» [13, p. 115]. Це висловлювання задає ретроспекцію, відсилаючи до початку роману, події якого розгортаються напередодні свята Святого Базиліо, покровителя містечка Барунеї: «*Era un sabato sera, la vigilia della festa di San Basilio, patrono del paese di Barunèi*» [13, p. 3]. Відмітимо, що на початку роману події розвиваюся увечері, пізньою осінню. В епілозі роману доленосна зустріч Аннези і Паулу після довгої розлуки відбувається наприкінці осені – сезону, що

символізує смерть природи: «*poi un giorno, verso la fine di autunno se lo vide comparire davanti come un fantasma*» [13, p. 115]. В епілозі роману, як і на початку, *час характеризується циклічністю і має символічне значення:* початок і кінець важливих подій відбувається із заходом сонця та пізньою осінню (завершення циклу). Час сприймається персонажами роману, що належать до занепалої шляхетної родини, як даність. Для них не є характерною активна життєва позиція, планування дій та передбачення їх наслідків; вони вважають, що з часом все якось налагодиться. На початку роману дон Сімоне Декеркі говорить Козіму: «*lasciamo correre trenta giorni per un mese, e... tutto va a rotoli*» [13, p. 4]. Дон Паулу, спадкоємець роду Декеркі, їздить у релігійні свята (які щороку повторюються) по різним містечкам у марних спробах позичити гроші і пиячить з друзями.

Отже, категорія часу в епілозі роману Ґ. Деледди «Плющ» представлена в аспекті невизначеності, швидкоплинності, циклічності і символіки (завершення природного циклу), що характерні для тексту всього роману. Темпоральний дейксис в епілозі і на початку роману має символічне значення і виражає циклічність.

Розглянемо ***категорію простору в епілозі.*** Категорія простору вербалізується через вживання назв місцевостей: Барунеї (в якому знаходиться маєток Декеркі) і Нуоро (провінційного центру Сардинії). В самому романі згадуються невеликі містечка поряд з Барунеї, які відвідують персонажі з нагоди релігійних свят та для купівлі-продажу худоби та сільськогосподарської продукції. Члени занепалої шляхетної родини Декеркі не виїздили за межі Сардинії, займаючись землеробством, яке не приносило значного доходу в епоху зародження буржуазного устрою.

Категорія простору вербалізується і через опис місця проживання персонажів (замкнений простір). В епілозі роману згадуються переїзди Аннези, яка змінювала місця проживання під час поневірянь для спокутування провини після скоєного злочину, а також з приїздами до Аннези членів родини Декеркі. Ключові сцени епілогу пов'язані з покиданням рідної домівки та поверненням головної героїні, є емоційно насиченими. У фокус уваги потрапляє занедбаний маєток родини Декеркі, у той час як будинки представників нижчих верств населення слугують фоном для його опису. Відмітимо поляризовану оцінку будинку, в якому Аннеза працювала служницею, та рідної домівки. Для опису місця її останньої служби вживається епітет та зменшувально-пестливий суфікс, у той час як маєток Декеркі метафорично визначається як місце страждання: «*Ella abbandonò con dolore la tranquilla casetta*», «*rientrò piangendo in quel luogo di pena*» [13, p. 115, 116]. Помешкання входять до приядерної зони референтної групи, ядром якої є суб'єкт-референт з імплікованою оцінкою. Йдеться про суб'єкти-референти, що належать до різних прошарків населення й імпілкують поляризовану оцінку, що розповсюджується на приядерну зону, тому компоненти (помешкання, шо належать різним суб'єктам-референтам) утворюють *антитезу* на трансфрастичному рівні. В епілозі маємо ту ж закономірність, що спостерігалася в тексті роману. Відмітимо негативний емоційний стан героїні, яка з болем покидає спокійну домівку і у той же час повертається зі сльозами в маєток своїх благодійників. Отже, категорія простору в епілозі роману Ґ. Деледди «Плющ» виражається через номінацію місцевостей, що окреслюють невеликий простір, який відноситься до провінційного центру Нуоро у Сардинії, що корелює із замкненим способом життя та характером діяльності персонажів. Категорія простору пов'язана з категорією оцінки: для номінації місця тимчасового та постійного проживання головної героїні вживаються епітети та метафори з оцінною конотацією. Зберігається тенденція до поляризованої оцінки помешкань суб'єктів-референтів, що належать до вищих та нижчих прошарків населення, властива всьому роману.

Розглянемо ***референтні групи в смисловому полі епілогу.*** У смисловому полі роману було виділено поляризовані референтні групи, характер оцінки яких визначався належністю суб'єкта до вищих або нижчих прошарків населення; при цьому у фокус уваги потрапляла саме референтна група з суб'єктом, що належав до вищих прошарків населення, у той як час протилежна за оцінкою референтна група слугувала фоном. В епілозі акцент здійснюється виключно на референтній групі з вищими прошарками населення – членами занепалої шляхетної родини Декеркі.

Суб'єкти-референти, що належать до вищих прошарків суспільства Сардинії, характеризуються в романі в аспекті нестачі життєвих сил, неспроможності змінити ситуацію. В епілозі роману також здійснюється дескрипція зовнішнього вигляду суб'єкта-референта, що сприймається перцептивно, проте особливістю такої перцепції є *часова різноплановість, оскільки йдеться про зіставлення зовнішнього вигляду*

в різних часових зрізах. Такі висловлювання задають ретроспекцію, встановлюючи смислові зв'язки на текстономічному рівні і відсилаючи до попереднього опису суб'єкта-референта. Представник занепалого шляхетного роду Декеркі Паулу, що з'являється перед Аннезою вперше після розлуки, описується постарілим і змарнілим: «(…) *se lo vide comparire davanti come un fantasma. Era diventato davvero il fantasma di se stesso: vecchio, magro, coi capelli bianchi, gli occhi infossati e i denti sporgenti*» [13, p. 115]. Різкі зміни у зовнішності підкреслюються вживанням уподібнення «*come un fantasma*» та метафори «*Era diventato davvero il fantasma di se stesso*»; збереження семантичної форми уподібнення підсилюється метафорою, яка виконує функцію об'єктивації суб'єктивного сприйняття головної героїні. В описі Паулу, що зістарився, фігурує побіліле від старості волосся: «*coi capelli bianchi*». Під час другої зустрічі Аннези і Паулу зазначається, що він повністю постарів і стан схожим на вже покійного Козіму Даміану: *"In un anno egli aveva finito d'invecchiare: aveva i capelli bianchi, i baffi grigi: pareva zio Cosimu Damianu"* [13, p. 116]. Порівняння в епілозі задає ретроспекцію, відсилаючи до опису Козіму Даміану на самому початку роману, встановлюючи смислові зв'язки на текстономічному рівні. Білий колір, який має позитивні асоціації в аспекті колірної символіки, що характеризує текст всього роману, вживається в негативному контексті у випадках, якщо йдеться про дескрипцію представників занепалого шляхетного роду. Ця тенденція зберігається і в епілозі роману.

Паулу Декеркі, єдиний представник чоловічого роду сім'ї, порівнюється з примарою: «*se lo vide comparire davanti come un fantasma. Era diventato davvero il fantasma di se stesso*» [13, p. 116]. Зміна зовнішнього вигляду Паулу відбувається через його спосіб життя. Він не тільки не намагався нічого зробити, щоб вирішити проблему скрутного матеріального становища родини, а взагалі не хотів працювати і продовжував пиячити з друзями; врешті-решт він навіть не міг розпоряджатися невеликим господарством, яке залишалося в його маєтку: «*Durante tutti quegli anni aveva sempre continuato a vivere di ozio, di imbrogli, di vizi*» [13, p. 115]. Донна Ракеле описує Паулу як такого, що ні на що не здатний, а Розу як інваліда: «*Paulu non è buono a niente: Rosa è invalida*» [13, p. 115]. Роза, єдина донька Паулу народилася з гідроцефалією, а у 25-річному віці була схожа на бабцю з жовтуватою шкірою: «*vecchietta giallognola, un po' gobba, con due grandi occhi metallici che avevano uno sguardo strano, diffidente e felino*» [13, p. 116].

Оцінка іманентних властивостей наймолодшого з представників роду Декеркі є не просто негативною; йдеться про знецінення. З трьох представників роду Декеркі найбільш життєздатною є стара хвора жінка, яка переймається тим, що з ними трапиться після її смерті: «*Che accadrà di loro, se io morrò?»* [13, p. 115]. Риторичне запитання донни Ракеле у розмові з Аннезою є не лише скаргою на обставини, що склалися, а й підсвідомим бажанням того, щоб Аннеза повернулася в маєток. Усі члени родини Декеркі метафорично називаються жалюгідними істотами: «*le tre meschine creature che l'abitavano*» [13, p. 115].

Проаналізуємо тропи на позначення членів занепалої родини Декеркі в епілозі роману. Семантичні компоненти таких тропів мають яскраво виражену негативну оцінку; вони утворюють смисловий асоціативний ряд, що продовжує ***домінантну тему нестачі життєвих сил, занепаду, смерті:*** «*come un fantasma*», «*il fantasma di se stesso*», «*invalida*», «*vecchietta*», «*le tre meschine creature*», «*il vecchio tronco, oramai, è morto*». В уподібненні, підсиленому метафорою «*come un fantasma*», «*il fantasma di se stesso*» Паулу порівнюється з примарою, Метафорична назва роману («Edera» позначає «плющ») вживається в останньому реченні: після укладання шлюбу з Паулу Аннеза порівнюється з плющем, який лагідно вкриє старий стовбур засохлого дерева: «(…) *l'edera si riallaccerà all'albero e lo coprirà pietosamente con le sue foglie. Pietosamente, poiché il vecchio tronco, oramai, è morto*» [13, p. 115]. Отже, тропи на позначення членів родини Декеркі містять ***семантичні компоненти знецінення*** («*invalida*», «*vecchietta*», «*le tre meschine creature*») та ***заперечення існування*** («*come un fantasma*», «*il fantasma di se stesso*»).

Розглянемо ***приядерну зону референтної групи,*** до складу якої входять помешкання і предмети побуту. В епілозі роману Аннеза повертається до маєтку Декеркі і бачить будинок у жалюгідному стані: «*La vecchia casa Decherchi pareva una rovina: la porta tarlata, i balconcini arrugginiti, sfondati, il cornicione coperto di erbe selvatiche, tutto, all'esterno, come nell'interno della casa, tutto era decrepito, pronto a cadere e a seppellire le tre meschine creature che l'abitavano*» [13, p. 115]. Для опису старого будинку вживається ***уподібнення:***

він був схожий на руїну, двері поточені хробаками, елементи металевих конструкцій балкону викривлені і покриті іржавчиною, карнизи поросли дикими травами. На позначення будинку та того, що знаходилось в ньому, вживається *персоніфікація.* Вживання квантора всезагальності *tutto* та локативних маркерів *all'esterno, nell'interno* створює ефект замикання простору, фізичної небезпеки і викликає відчуття безвиході. На позначення мешканців будинку вживається метафора із семантикою знецінення. Як бачимо, існує повна кореляція в оцінній площині квантів інформації, що відносяться до ядра та приядерної зони референтної групи.

Відмітимо також існування смислової паралелі між семантичними компонентами тропів, що вживаються при дескрипції маєтку Декеркі в епілозі роману та при дескрипції *головної героїні,* яка скоює злочин. Семантичні компоненти тропів, що вживаються для опису маєтку, які входять до складу уподібнень та персоніфікацій, створюють ефект замикання простору, безвиході. Йдеться про абсолютизацію негативної оцінки. *Семантичні компоненти,* що входять до складу уподібнень на позначення емоцій, епістемічного стану, волевияву, дій головної героїні, пов'язані з *непідконтрольністю, втратою зв'язку з реальністю, руйнуванням*, а *семантичні компоненти,* що входять до складу *персоніфікацій* – з *відділенням, ізоляцією, стисканням, що вербалізує неспроможність протистояти обставинам.*

Слід відмітити, що в епілозі роману, на відміну від попереднього тексту, вживається мало антитез. Це пояснюється тим, що у романі реалізується протиставлення за валоритивною віссю референтів-суб'єктів, що належать до антагоністичних класів суспільства при збереженні фокусу на представниках вищого класу, у той час як в епілозі, що характеризується вищою смисловою щільністю, фокус уваги сильно зміщується до представників занепалої родини Декеркі. Смислова конденсація імплікує вищий рівень абстракції і зв'язок з оцінкою, що виявляється, зокрема, у вживанні антитези при дескрипції занедбаного будинку; як ззовні, так і в середині все прийшло в занепад. Антитеза вживається для підсилення негативної оцінки. Як бачимо, в *епілозі роману зв'язок* між *ядром* референтної групи (суб'єкт-референт) та *приядерною зоною* (помешкання, предмети побуту) здійснюється через *персоніфікації, уподібнення, метафори, епітети.*

Розпредметнення модального значення заперечної можливості у тексті роману Ґ. Деледди відбувається через вербалізацію системоформотворчих смислів *суперечності, неспроможності, непідконтрольності,* а в епілозі, що характеризується вищою смисловою щільністю, через *знецінення* та *заперечення існування,* що виступають іманентною властивістю *суб'єкта-референта.*

Представимо схематично **дискретизацію смислового простору епілогу** роману Ґ. Деледди «Плющ»:

– ***перцепція*** характеризується ***часовою різнопланові́стю,*** оскільки йдеться про зіставлення в різних часових зрізах в оцінному аспекті;

– ***категорія часу*** в епілозі роману Ґ. Деледди «Плющ» представлена в аспекті невизначеності, швидкоплинності, циклічності і символіки (завершення природного циклу), що характерні для тексту всього роману. Темпоральний дейксис в епілозі і на початку роману має символічне значення і виражає циклічність;

– ***категорія простору*** в епілозі роману Ґ. Деледди «Плющ» виражається через номінацію місцевостей, що окреслюють невеликий простір, який відноситься до провінційного центру Нуоро у Сардинії, що корелює із замкненим способом життя та характером діяльності персонажів;

– ***референтні групи*** в смисловому полі епілогу представлені суб'єктами-референтами, які належать до вищих прошарків суспільства, що задають негативну оцінку, яка розповсюджується і на приядерну зону;

– існує ***повна кореляція*** в ***оцінній площині*** квантів інформації, що відносяться до ***ядра*** та ***приядерної зони*** референтної групи;

– ***тропи*** на позначення членів родини Декеркі та їх помешкання (***ядро*** з ***приядерною зоною***) містять ***семантичні компоненти знецінення*** та заперечення існування і утворюють смисловий асоціативний ряд, що продовжує домінантну тему смислового поля роману: ***нестачі життєвих сил, занепаду, смерті,*** встановлюючи смислові зв'язки на текстономічному рівні;

– *в епілозі роману* ***зв'язок*** між ***ядром*** референтної групи (суб'єкт-референт) та ***приядерною зоною*** (помешкання, предмети побуту) здійснюється через *персоніфікації, уподібнення, метафори, епітети;*

– *розпредметнення модального значення заперечної можливості* в епілозі роману, що характеризується вищою смисловою щільністю, відбувається через вербалізацію знецінення та

заперечення існування, що виступають іманентною властивістю *суб'єкта-референта;*

– зберігається тенденція до поляризованої оцінки помешкань суб'єктів-референтів, що належать до вищих та нижчих прошарків населення, властива всьому роману, а також колірна символіка.

Висновки. *Смислове поле* епілогу роману декадансу Ґ. Деледди «Плющ» характеризується високою інформативною щільністю. Основними *квантами інформації є суб'єкт-референт, темпоральний дейксис, локативний дейксис, соціальний дейксис, якості суб'єкта-референта,* що визначають спрямованість оцінки (позитивна *vs* негативна), *приядерна зона суб'єкта-референт*а (помешкання, предмети побуту), *периферія* (природні явища). ***Референтні групи*** в епілозі представлені суб'єктами-референтами, які належать до вищих прошарків суспільства, що задають негативну оцінку, яка розповсюджується і на приядерну зону. Існує ***повна кореляція*** в ***оцінній площині*** квантів інформації, що відносяться до ***ядра*** та ***приядерної зони*** референтної групи. ***Тропи*** на позначення членів родини Декеркі та їх помешкання (***ядро*** з ***приядерною зоною***) містять с***емантичні компоненти знецінення та заперечення існування*** і утворюють смисловий асоціативний ряд, що продовжує домінантну тему смислового поля роману: ***нестачі життєвих сил, занепаду, смерті,*** встановлюючи смислові зв'язки на текстономічному рівні. В епілозі роману ***зв'язок*** між ***ядром*** референтної групи (суб'єкт-референт) та ***приядерною зоною*** (помешкання, предмети побуту) здійснюється через *персоніфікації, уподібнення, метафори, епітети.* У смисловому полі епілогу зберігається *тотожність смислових ліній,* властивих роману, що виявляється у *кореляції семантичних компонентів*, які входять до складу персоніфікацій, уподібнень, метафор, епітетів в ядрі та приядерній зоні поля. Попри збереження тотожності смислових ліній з попереднім текстом роману в епілозі спостерігається більш виражена негативна оцінка персонажів, які належать до занепалої родини Декеркі. У смисловому полі епілогу меншою мірою, ніж у романі, вербалізується системоформотворчий смисл суперчності, що корелює з менш частотним вживанням антитези.

Список літератури:

1. Веклич О.А. Лексичні особливості портретних описів Грації Деледди в українських перекладах. *Молодий вчений.* 2019. Вип. 5. Ч. 1. С. 51–54.
2. Кушнір І.Б. Архетип матері у романі Г. Делледи «Мати». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. 2014. Вип. 41. С. 249–259.
3. Охріменко В.І. Лінгвопрагматичні особливості функціонування тропеїчних засобів у смисловому полі роману Ґ. Деледди «Плющ». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2024. Вип. 46. С. 70–87.
4. Охріменко В.І. Онтологія та гносеологія категорії модальності в італійській мові: дис. докт. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2012. 612 с.
5. Охріменко В.І. Стилістична конвергенція у смисловому полі роману Ґ. Деледди «Плющ» (на матеріалі дескрипції образу Аннези). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2025. Вип. 47. С. 126–143.
6. Сизько Г. Декаданс. Світоглядно-естетичні зрушення у мистецтві та літературі середини–другої половини XIX ст.: URL: https://surl.li/jwqqpb (дата звернення: 15.01.25).
7. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. 633 с.
8. Bordry M. Le "pagine sempre mediocri" di un premio Nobel per la letteratura. Excursus nella critica deleddiana del suo tempo. *Italica Wratislaviensia.* 2024. Vol. 25. P. 65–83.
9. Grazia Deledda, tra Verismo e Decadentismo. URL: https://surli.cc/dnxmcx (дата звернення: 20.05.25).
10. Lala L. Tipi e generi testuali. URL: https://surl.li/dsbhdz (дата звернення: 25.02.25).
11. Lavinio C. Dalle prime attestazioni al persistere di alcuni (pre)giudizi su una lingua e una modernità incomprese. *Italica Wratislaviensia.* 2024. Vol 25. P. 45–63.
12. Manca D. Grazia Deledda fuori dal canone e dalla storiografialetteraria itraliana. Alcune riflessioni sulla sua modernità e sulle ragioni di un'esclusione. *Italica Wratislaviensia.* 2024. Vol 25. P. 9–43.
13. Deledda G. L'Edera. URL: https://surl.li/ctcclr (дата звернення: 16.06.25).

Okhrimenko V. I. SENSE CONDENSATION IN THE EPILOGUE OF G. DELEDDA'S NOVEL OF DECADENCE "THE IVY"

The article focuses on sense condensation in the sense field of G. Deledda's novel of decadence "The Ivy". It is established that the semantic field of the epilogue is characterized by a high informative density. The main quantums of information are subject-referent (*being nucleus of the field*)*, temporal deixis, locative deixis, social deixis, qualities of subject-referent that determine his positive or negative evaluation, prenuclear zone of subject-referent* (*the house, household items*) *and peripheral zone* (*natural phenomena*)*. In the epilogue referent groups are represented by referent subjects belonging to the upper strata of society forming negative evaluation that extends to the prenuclear zone. There is a complete correlation in the evaluative plane of information quantification related to the nucleus and the penucleare zone of the reference group. Stylistic devices used to describe the members of the family of Decherchi and their home* (*the nucleus and its prenuclear zone*) *are characterized by semantic components of devaluation and denial of existence forming semantic associative series that continue the dominant theme of the novel's semantic field: lack of vitality, decline, death, establishing semantic connections at the textual level. In the novel's epilogue, the connection between the nucleus of referent group* (*the subject-referent*) *and the prenuclear zone* (*the house, household items*) *is established by using such stylistic devices as personifications, similes, metaphors and epithets. In the semantic field of the epilogue, the identity of the semantic lines inherent in the novel is preserved, which is manifested in the correlation of semantic components being part of personifications, similes, metaphors, epithets in the nucleus and the prenuclear zone of the field. Despite the preservation of the identity of the semantic lines with the previous text of the novel, the epilogue shows a more pronounced negative assessment of the characters belonging to the decadence family of Decherchi. In the semantic field of the epilogue, the system-forming meaning of contradiction is verbalized to a lesser extent that in the novel, which correlates with the less frequent use of antithesis.This is explained by the presence of polarized reference groups in the semantic field of the novel with referent subjects belonging to different strata of society, while in the epilogue the focus of attention shifts to referent subjects denoting representatives of the upper social stratum.*

Key words: *sense condensation, stylistic devices, linguopragmatics, sense field, referent groups, decadence, Italian language.*

УДК 811.111’42:659:32
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/28

Прохоров М. Г.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Дрозд М. С.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Статтю присвячено вивченню особливостей інституційного характеру англомовного дискурсу політичної реклами. У статті надано визначення поняття «інституційність», з’ясовано сутність і гібридний характер англомовного дискурсу політичної реклами, встановлено параметри його інституційного характеру.

Інституційну комунікацію розглянуто як вид офіційного спілкування, що здійснюється представниками соціальних інститутів згідно з їх правилами та нормами. Політичну рекламу досліджено як вид гібридного дискурсу, що поєднує риси політичного та рекламного дискурсу. Параметри інституційності вказаного дискурсу визначено специфікою його адресатно-адресантної організації, тематики, базовими концептами і цінностями, вербалізованими в ньому, стратегічною організацією, дискурсивними формулами, характером прецедентності.

Адресатом англомовного дискурсу політичної реклами виступають політичні партії, громадські та інші організації. Адресантом аналізованого дискурсу є потенційні виборці. Метою його творення є рекламування кандидатів на політичні посади, надання інформації про політиків задля позитивної або негативної репрезентації, здійснення впливу та стимулювання адресата до виборчої діяльності.

Виявлено, що базовими концептами англомовного дискурсу політичної реклами, пов’язаними з його ціннісним простором, є «POLITICIAN», «POWER», «CHANGES», «NOVELTY». Аналізований дискурс виступає засобом ретранслювання загальнолюдських і національних, політичних і рекламних цінностей, що виявляє його інституційні та семантичні характеристики, вказує на гібридний характер.

Стратегії аналізованого дискурсу скеровано на здійснення впливу на адресата та позиціювання об’єктів рекламування. Дискурсивні формули є типовими фразами, що повторюються в англомовному дискурсі політичної реклами, виконуючи інформативну, впливову та текстотвірну функції. Прецедентні феномени визначеного дискурсу виконують функції підвищення його інформативної ємності, апеляції до колективного досвіду, конструювання ціннісної спільності з адресатом.

Ключові слова: *адресат, англійська мова, дискурс, інституційний характер, параметр, політична реклама.*

Постановка проблеми. У сучасних суспільствах і світовій спільноті у цілому політичний дискурс виступає потужним механізмом формування масових настанов, соціального управління, що впливає на якість політичного життя країн та їх демократичний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри той факт, що політичний дискурсу англійської мови є одним із найбільш досліджених серед інших дискурсів, про що свідчать численні розвідки науковців [1; 2; 4–6; 8; 11–14], донині не можна вважати вивченим дискурс політичної реклами, яка відіграє особливе значення в передвиборчій агітації, сприяючи формування ідміджу та поширенню інформації про тих чи інших політичних діячів серед широкого загалу.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає у вивченні специфіки інституційного характеру англомовного дискурсу політичної реклами. Відповідно з метою у розвідці поставлені завдання, що полягають у наданні визначення поняття «інституційність», з’ясуванні та детальному аналізі параметрів інституційності англомовного дискурсу політичної реклами.

Виклад основного матеріалу. Дискурс політичної реклами є гібридним жанром, що поєднує в собі ознаки політичного та рекламного дискурсу. Ключовою характеристикою визначеного

типу дискурсу, в англійській мові зокрема, є його інституційність. Зауважимо, що вказане поняття пов'язане із нормами організації політичних, правових або соціальних структур [7, с. 143]. Інституційне спілкування розуміється як «вид регульованого нормами та правилами офіційного спілкування, що здійснюється представниками різних соціальних інститутів» [14, с. 56].

Віднесення дискурсу політичної реклами до інституційної сфери спілкування, на відміну від персонально- та особистісно-орієнтованої, зумовлено тим, що визначений тип дискурсу є соціокультурним явищем, яке поширюється серед широкого загалу. Інституційний дискурс формується та здійнюється у межах соціального інститута для регулювання взаємодії його учасників. Спілкування подібних осіб відбувається у межах статусно-рольових відносин.

Адресатом дискурсу англомовної політичної реклами є політичний інститут (уряд, партія, зацікавлена група) або його представник (кандидат на політичну посаду або його спонсор). Його адресантом є громадяни певної країни, народ, нація або її окрема цільова група. Дискурс англомовної політичної реклами призначено переважно масовому адресату, що визначається метою його творення, яка полягає у забезпеченні електоральної підтримки.

Інституційна комунікація розглядається науковцями також з урахуванням категорій тематики та хронотопу [11; 12]. В гуманітарних науках та лінгвістиці під хронотопом розуміється формально-змістова категорія «час–місце» [11, с. 142]. Хоча дискурс політичної реклами набуває особливої актуальності саме під час виборчої кампанії, він використовується представниками різних політичних інститутів також задля підтримання контакту з громадянами країни, де він поширюється. Політична реклама створюється переважно для рекламування певного кандидата або кандидатів на політичну посаду, але в ній піднімаються різні соціальні, політичні та економічні питання, актуальні для суспільства.

Фахівці з рекламознавства відзначають, що політична реклама є ефективною тоді, коли має системний характер, зокрема: «якщо метою рекламної діяльності є не тільки просування конкретних суб'єктів на виборчі посади, але й забезпечення довгострокової лояльності до певного політичного лідера, то реклама про нього повинна бути системною» [13, с. 97]. Саме цей фактор відрізняє її від політичної агітації, яка є «яскравим прикладом впливу з перлокутивним ефектом» [12, с. 51].

Локус дискурсу політичної реклами, тобто той простір, в якому вона з'являється, є місцем, типовим для проведення політичних заходів (теледебатів, мітингів на підтримку певного політичного кандидата, організованих зустрічей із виборцями та ін.). Місце здійснення політичної реклами зазвичай семіотично розмежовано: трибуна для адресанта рекламного повідомлення та розташований напроти неї простір для аудиторії. У разі радіо-, телевізійної та інтернет-реклами говорять, в першу чергу, про канал її поширення [3, с. 219].

Як відзначає Р. Водак, інституційний дискурс у чистому вигляді є скоріше виключенням, ніж правилом [19, с. 17]. У більшості випадків він являє собою гібридне утворення, що поєднує собі риси кількох типів дискурсу. Гібридність притаманна і англомовному дискурсу політичної реклами, що ретранслюється зокрема в його цінностях. Під цінностями розуміємо «об'єкти та явища зовнішнього та внутрішнього світу, які виступають орієнтирами діяльності людини» [8, с. 219]. Лінгвістично вони можуть бути описані у вигляді «культурних концептів, які є багатовимірними, культурно значущими соціально-психічними утвореннями у колективній свідомості, вираженими вербально та невербально» [6, с. 190].

Базовими концептами політичного дискурса традиційно вважаються «ВЛАДА» та «ПОЛІТИК» [8, с. 219]. До ключових концептів рекламного дискурса відносять концепти, що віддзеркалюють етнонаціональні та універсальні, загальнолюдські цінності [3, с. 221]. Так, у західній культурі до традиційних прийомів впливу на адресата в рекламному дискурсі відносять концепти «NOVELTY», «COMFORT», «PRESTIGE», а також «FAMILY», «TRADITION», «BEAUTY», «PROSPERITY», «PERFECTION», «PATRIOTISM» тощо [18, с. 52].

Ціннісна структура дискурса англомовної політичної реклами відзначається концептами «EQUALITY», «FREEDOM», «ORDER», «DEFENCE», «SAFETY». Ключовими концептами визначеного дискурсу є «POLITICIAN», «AUTHORITY», а також «CHANGES» та «NOVELTY». Зазначені концепти відображають специфіку семантичної організації англомовного дискурса політичної реклами, спрямованого на зміну політичної ситуації в умовах боротьби за владу.

Дискурс англомовної політичної реклами транслює наступні види цінностей: політичні (*people, nation, freedom, independence, development, choice rights, power, leadership, peace, safety, law* тощо); рекламні (*change, novelty, richness, safety, beauty, comfort* тощо); загальнолюдські (*family, health, job, home, education, future, unity, stability, freedom, independence, patriotism, wealth, success, peace, security, value, tradition, trust, honesty*); національні (*make America great*, *stronger together*). Антицінностями аналізованого дискурса є *problem, crisis, war, corruption, threat, hypocrisy* тощо. Наявність антицінностей у визначеному дискурсі пояснюється тим, що він спрямований не тільки на конструювання позитивного образу кандидата на ту чи іншу політичну посаду, але й на критику політичних опонентів, попередників, їх дій, програм тощо. Зазвичай подібна критика висвітлює негативну або уявно негативну діяльність та її наслідки, відповідні особистісні характеристики політичних діячів тощо.

Здійснення впливу на адресата дискурсу політичної реклами, а також особливості його стратегічної організації визначаються набором комунікативних інтенцій, які характеризуються як «превербальний, осмислений намір мовця, який зумовлює комунікативні стратегії, внутрішню програму мовлення та способи її здійснення» [9, с. 605]. Інтенцією творців або адресантів дискурсу політичної реклами є організація ефективного та впливого спілкування, створення сприятливої атмосфери спілкування та позитивного емоційного настрою, по-друге, формування позитивного чи негативного іміджу об'єкта реклами – політичного діяча, опонента, його дій тощо.

Відповідно, комунікативні стратегії, які використовуються в досліджуваному типі дискурсу, можна поділи на ті, що спрямовані на оптимізацію впливу рекламного повідомлення (стратегії встановлення контакту з адресатом, оптимізації повідомлення тощо), та стратегії позиціювання (стратегії позитивної репрезентації, дискредитації тощо).

Інституційний характер комунікації пов'язують із використанням клішованих виразів і функціонально зумовлених зворотів, що повторюються. Подібні вирази та звороти також називають дискурсивними формулами [16, с. 57], зокрема: *a proven leader, now more than ever, it's time for change, taking our country back, the voice of the people, common-sense solutions, a brighter future for our children, defending our values, a new kind of leadership*. Вживання деяких дискурсивних формул у англомовній політичній рекламі супроводжується емоційними візуальними образами, наприклад: *a brighter future* – діти, школи; *fighting for hardworking families* – звичайні робітники, фермери.

Існують також дискурсивні формули, що застосовуються в англомовному дискурсі політичних спотів та політичної реклами для характеристики конкретного політичного кандидата. Так, наприклад, для політичної реклами, яку було створено на підтримку сорок сьомого кандидата в президенти США Д. Трампа, характерно вживання наступних дискурсивних формул: *make America great again, America – first, drain the swamp, Trump is for you, to big too rig, jobs is not mops*.

Зауважимо також, що дискурсивні формули, що використовуються у дискурсі політичної реклами, варіюються залежно від жанру. При цьому вони можуть виконувати інформативну, впливову функцію, а також функцію текстотворення. Одним із обов'язкових структурних елементів англомовного політичного спота є дискурсивна формула, спрямована на ідентифікацію рекламодавця, за допомогою якої вказуються його реквізити. В багатьох демократичних країнах вербальне оформлення подібних формул визначається нормативно-правовими актами, що регулюють творення політичної реклами [13, с. 100]. Вирази, що ідентифікують рекламодавця в американському політичному споті, можуть мати наступний вигляд: *I'm Donald Trump and I approve this message* [*PAID FOR BY DONALD J. TRUMP FOR PRESIDENT, INC. APPROVED BY DONALD J. TRUMP*] [15].

У США рекламодавцями політичної реклами можуть виступати різні суб'єкти – від офіційних виборчих штабів кандидатів до незалежних організацій. У Великобританії ситуація з політичною рекламою суттєво відрізняється від США, і рекламодавців там значно менше, а правила – жорсткіші. Рекламодавцями країни виступають політичні партії, окремі зареєстровані компанії та громадські організації та їх представники. Порівняно з США, де комерційна політична реклама дозволена, у Великобританії – вона заборонена. У США у її створенні бере велика кількість приватних осіб і корпорацій, у Великобританії до цієї діяльності залучено виключно політичні партії та офіційні державні компанії.

Характерною ознакою сучасної англомовної політичної реклами є її прецедентність, на що зокрема вказують науковці [1, с. 183; 14, с. 76]. Прецедентні тексти, події, ситуації та ін. характеризуються хрестоматійністю та є зазвичай загальновідомими для представників однієї нації, лінгвокультури. Відзначимо також, що до прецедентних текстів відносять художні твори, усні поетичні твори, народну творчість (андекдот, казка, прислів'я, приказка, притча тощо), біблійні тексти, афоризми, цитати, висловлювання відомих особистостей [10, с. 143].

Прецедентними можуть бути при цьому не тільки тексти, але й невербальні явища, які входять до культурного контексту певної мовної спільноти – зображення, що відсилають до літературних творів і кінотворів, музичних творів, кадрів із телевізійних програм, фото та малюнків відомих особистостей. Прецедентні тексти та прецедентні невербальні явища можна об'єднати одним терміном – прецедентні феномени [10, с. 144].

Відсилання до прецедентних феноменів, що відбувається зокрема в англомовному дискурсі політичної реклами, має, на нашу думку, як прагматичну спрямованість, виявляючи якості мовної особистості, її цілі, мотиви, настанови, так і лінгвокогнітивну, реалізація якої включає особистість у спілкування та взаємодію з представниками своєї лінгвокультури, свого соціального шару. Функціональне навантаження прецедентних феноменів полягає в апеляції до колективної пам'яті, легітимації та підсилення емоційного впливу рекламних повідомлень, створенні образу «свого / своєї», скороченні інформаційного навантаження.

В якості прикладу проаналізуємо дискурс політичного споту «John Kasich – 'Walk' – Kasich Balanced the Federal Budget», опублікований Американським комітетом політичних дій «New Day Independent Media Committee, Inc» [18, с. 56]. Комітет створив визначений спот на підтримку Джона Кейсіка (John Kasich), кандидата в президенти США 2016 року. Спот містить відеофрагмент з прямої трансляції висадки американського астронавта Ніла Армстронга на Луну у 1969 році. Здійснюючи перші кроки на поверхні Луни, Ніл Армстронг вимовляє таку легендарну фразу: «*That's one small step for* (*a*) *man, one giant leap for mankind*» [17]. («Це – маленький крок для людини та гигантський стрибок для людства»).

У наступній частині ролика жіночій голос повідомляє глядачу, що Джон Кейсік першим збалансував федеральний бюджет з часів першої посадки людини на Луну. Потім на екрані з'являється сам кандидат у президенти з обіцянкою примножувати подібні досягнення у разі перемоги на виборах. Таким чином, кадри з висадкою першої людини на Луну є у цьому ролику не тільки прецедентним феноменом, але й прихованою полімодальною метафорою, за допомогою якої Джона Кейсіка представлено у політичному спот першопроходцем і національним героєм, який порівнюється з Нілом Армстронгом.

Висновки. Отже, дискурс англомовної політичної реклами є видом інституційного спілкування, творення та функціонування якого визначається низкою параметрів офіційного спілкування, що здійснюється у межах та / або від імені представників інститутів і організацій. Параметризація англомовного дискурсу політичної реклами визначається також специфікою його адресатно-адресантної організації, тематики та хронотопу, базових концептів і цінностей, стратегічною організацією, дискурсивними формулами, прецедентними феноменами, задіяними в ньому. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з вивченням лінгвокультурних характеристик дискурсу американської та британської політичної реклами.

Список літератури:

1. Ващук Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2007. № 33. С. 182–185.

2. Воробйова О., Цьокан В. Функції сучасного політичного дискурсу та мовні засоби їхньої реалізації (на матеріалі президентських передвиборчих дебатів у США 2020 р.). *Advanced Linguistics*. 2024. № 14. С. 100–106.

3. Ковтун Н. М. Рекламний радіодискурс як вид комунікативного дискурсу. *Теле-та радіожурналістика*. 2010. № 9. С. 219–224.

4. Кущ Е. О. Дейктичні засоби вираження етнічних упереджень в англомовному дискурсі британських і американських політиків. *Південний архів.* 2018. № 72. Т. 2. С. 53–56.

5. Кущ Е. О. Аксіологічні стратегії та тактики в упередженому мовленні американських і російських політиків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2016. № 3. С. 97–101.

6. Кущ Е. О. Лінгвокогнітивні та соціокогнітивні аспекти формування етнічних упереджень у дискурсі американських політиків. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* 2011. № 26. С. 188–194.

7. Літак А. Про природу інституційного дискурсу. *Південний архів. Філологічні науки.* 2018. № 72 (1). С. 142–145.

8. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2008. № 39. С. 218–221.

9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

10. Тащенко Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства. *Нова філологія.* 2017. № 72. С. 142–147.

11. Шевченко О. В. Прагматичний потенціал категорії хронотопа в текстах політичних програмних заяв британської лінгвокультурної традиції. *Нова філологія*. 2012. № 54. С. 141–145.

12. Шило С. Б. Агітаційно-політичний дискурс в контексті теорії дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. VI (43). Issue 150. P. 50–52.

13. Шпортько О. Особливості політичної реклами як елемента комунікативного процесу. *Політичний менеджмент.* 2007. № 6. С. 96–105.

14. Fairclough I. Political Discourse Analysis. London : Routledge, 2012. 280 p.

15. Deplorables. 2016. URL : https://www.youtube.com/watch?v=TtqIJkooIM0 (дата звернення 6.06.2025).

16. Gee J. P. How to do Discourse Analysis / 2-nd ed. London : Routledge, 2014. 216 p.

17. John Kasich. Commander-in Chief. URL : https://www.youtube.com/watch?v=Yq2fl0tsgCg (дата звернення 6.06.2025).

18. Lufunda D. Advertising Discourse in a Multilingual Environment : Language Development. London : MainiBooks, 2023. 112 p.

19. Wodak R. Aspects of Critical Discourse Analysis. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*. 2002. T. 36. № 10. С. 5–31.

Prohorov M. G., Drozd M. S. INSTITUTIONAL CHARACTER OF THE DISCOURSE OF ENGLISH POLITICAL ADVERTIZING

The article is devoted to the research of institutional character of the English discourse of political advertising. The notion of "institutionality" is defined, the essence and hybrid character of the English discourse of political advertising is revealed, the parameters of its institutional character is determined in the article.

Institutional communication is viewed as a type of an official communication, carried out by representatives of social institutions according to their norms and rules. Political advertising is studied a type of the hybrid discourse, combining features of political and advertising discourse. Parameters of institutional character are determined by the specificity of its addresser-addressee organization, topics, basic concepts and values, verbalized in it, strategic organization, discourse formulas, character of precedence.

The addresser of the English discourse of political advertising is represented by political parties, civil and other organizations. The addressee of the analyzed discourse is potential electors. The aim of its creating is advertising of the candidates for political positions, giving information about politicians for the sake of their positive or negative representation, making influence and stimulating the addressee to the electoral activity.

"POLITICIAN", "POWER", "CHANGES", "NOVELTY" are revealed to be basic concepts of the English discourse of political advertising. They determine the semantic organization of the English discourse of political advertising and is connected with its value dimensions. The analyzed discourse is served as a means of retransmission of universal and national, political and advertising values. It elucidates its institutional and semantic characteristics, as well as hybrid character.

Strategies of the analyzed discourse are aimed at making influence to its addressee and positioning of the objects of advertising. Discourse formulas are typical phrases repeated in the English discourse of political advertising and fulfilling informative, influential and text-creating functions. Precedent phenomena of the analyzed discourse fulfill functions of increasing of its informational density, appealing to the collective experience, constructing valuable commonness with the addressee.

Key words: *addressee, the English language, discourse, institutional character, parameter, political advertising.*

UDC 811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/29

Hasanova Sevinj
Azerbaijan University of Languages

DIGITAL LEXICON: THE INFLUENCE OF TECHNOLOGY ON CONTEMPORARY WORD USAGE

The research investigates how technology transforms modern vocabulary development along with its present-day utilization patterns. The paper analyses how digital communication platforms, together with online discourse and technological innovation, affect English language lexical dynamics. The study is focused on the process of language modification that emerges from virtual environments and algorithmic mediation as people interact through changing modes of communication. The research examines how digital tools cause both structural and semantic changes in the lexicon through their growing popularity. The study explains how non-traditional communication methods result in new word creation and spelling differences as well as broader lexical category development. The article illustrates how technological elements introduce fresh vocabulary while they change both the usage frequency, interpretive meaning and social evaluation of existing word-stock. The main study concentrates on how digital systems affect the pace and quantity of vocabulary transformations. Moreover, he research demonstrates how online communication quickly spreads and normalizes new language patterns, which frequently avoid traditional linguistic institutions. The paper examines how automated systems together with artificial intelligence determine word selection and guide language usage. Another aspect of interest in the study is the effects on modern lexicography, which demands current dictionary practices to track language mutations as they occur. The paper calls for an adaptable and comprehensive method to record language, as it exists within different digital settings. The paper ends with the conclusion that technology fundamentally transforms the way people create, use and spell languages, eventually producing linguistic distortion and mutation.

Key words: *digital age, technology, language, norm, mutation, distortion.*

Statement of the problem. In the past decades, integration of digital technology in everyday life has had a profound impact on vocabulary development and language use. This article examines how technological advancements, especially the advent of the internet, social media, mobile applications, and virtual communication websites, have facilitated the creation, alteration, and popularization of new words. From hashtags and emojis to loanwords and clipped phrases, internet-based communication has remapped not only the language we use but also the words and means of producing them.

The research looks at the way the internet communication brings about rapid linguistic change by encouraging the use of slang, acronyms, and creative spellings that reflect efficiency, informality, and cultural flavour. It also points out the recontextualization of lexemes, which have acquired brand new meanings in internet usage. Those are not simply stylistic changes; they have a bearing on the way individuals communicate identity, build communities, and decode messages between generations and cultures.

Through a combination of discourse analysis, case studies, and corpus-based investigation, this article examines the mechanisms underlying lexical innovation in digital environments. Particular focus is placed on the manner in which younger users drive much of this innovation, and how the deployment of language in digital environments predictably resists conventional grammatical principle and norms. The article discusses educational and social consequences of these trends, including the need to integrate digital literacy into the study of language learning and communication.

Moreover, the article underscores the growing importance of understanding digital lexicon as a vital component of modern linguistic competence. As technology continues to shape communication, the ongoing evolution of word usage reflects deeper transformations in culture, identity, and social interaction [2].

Undoubtedly, digital technology has revolutionized the manner in which people communicate. Social media, cell phones, artificial intelligence, and online platforms have become the central channels of communication, and their influence on language,

primarily vocabulary, has been evident. This article analyzes the manner in which digital technology revolutionizes contemporary word use using neologisms, semantic change, platform-specific jargon, and their implications for standard lexicography. Through qualitative and corpus-based analysis, the article maps the evolution of new lexis and traces the trajectory where online spaces not only disseminate language change but also dynamically create it [1].

Language is constantly evolving; it moves in step with social change. One of the most radical among such developments in recent years is the emergence of digital technology. From sms messages to tweets, and Googling to Zooming, digital-era lexis serves new modes of communication and social norms. Lexicology – the study of the form, meaning, and use of words – offers useful tools to analyse this transformation. We explore in this article the effects of computer environments and tools on word invention, word meaning, and linguistic convention.

Virtual environments are contained linguistic groups. Each site: Reddit, TikTok, Twitter (X), Instagram, and messaging platforms, has its own discourse patterns, such as specialized vocabulary. The Twitter character limit, for example, triggers abbreviation and ingenuity. Memes are likely to facilitate lexical creativity by 'verbifying' proper nouns ("Rickrolled"), or adjectives ("Karen" as a cliché). The real-time and global access of online communication enable such alterations to make rapid progress, making 'virality' in the application of words possible.

Analysis of recent research and publications. The article involves analysis of recent books and publications by Dinkelman D. [3], McKeown K. [8], Tagg C. [11], Crystal D. [2], Jackson H. [7], Hajiyeva A. [6], Stubbs M. [10].

Task statement. The main objective of this research paper is to examine how digital technology has shaped and transformed contemporary word usage other than linguistic norms. It also aims to identify key trends and patterns in language distortion and mutation.

Outline of the main material of the study. One of the most prominent effects of digital technology on language is the prolific generation of neologisms. Digital neologisms arise from various processes, including:

– Blending (e.g., "webinar" from "web" + "seminar")

– Compounding (e.g., "cybersecurity")

– Conversion (e.g., "Google" as a verb)

– Acronyms and Initialisms (e.g., "LOL," "DM," "NFT")

These new words reflect both technological functions and emerging digital subcultures. Some neologisms (e.g., "selfie") have been institutionalized in dictionaries, while others remain ephemeral, serving specific online communities [9].

Another consequence is semantic shifts and recontextualization as technology has transformed the meanings of existing words. For instance:

Cloud*:* once referring only to the sky, now commonly signifies online data storage.

Stream*:* previously associated with flowing water, now often means real-time media delivery.

Friend*:* a noun has become a verb ("to friend someone"), changing not only grammar but also social implications.

Such semantic shifts illustrate the recontextualization of language – how digital technology injects new meaning into established vocabulary, altering usage and perception.

The spread of Internet slang and platform-specific lexicons is inevitable as different platforms give rise to unique lexicons. Such terms reflect not only functional use but also identity and belonging within digital subcultures. For example:

Reddit*:* Terms like "OP" (original poster), "TL;DR" (too long; didn't read), or "AMA" (ask me anything) are commonplace.

TikTok*:* audio, hashtags, and filters, giving rise to catchphrases like "it's giving," or genre tags like "core" (e.g., cottagecore"), drive lexical trends.

Gaming communities*:* Have their own jargon: "geek", "noob," "grind," "camping," or "nerf" (as a verb).

Digital communication has reinforced the dominance of English as a global lingua franca, particularly in technology-related contexts; platforms like Instagram, YouTube, and Reddit serve international audiences, where English often functions as a common denominator. As a result, English slang, tech terms, and idioms are integrated into other languages, producing hybrid forms (e.g., "likear" in Spanish or "googlar" in Swedish).

However, this globalization is twofold: while English spreads, it also absorbs international slang, such as Japanese "kawaii" or Korean "aegyo." Technology thus facilitates both the dominance and hybridization of linguistic forms [5].

Emojis and Visual Language as Lexical Elements

Another proof of language mutation is the growing popularity of usage of smileys, emojis and visual Language as non-verbal lexical elements

The rise of emojis, GIFs, stickers, and memes introduces a brand new semiotic layer to digital

lexicons. Emojis often function as semantic modifiers, replacing or complementing words (e.g., 😂 for "funny" or ❤️ for "love").

Some researchers argue emojis are evolving into a "visual pidgin" – a simplified language form used for communication across linguistic boundaries. While they are not words in the traditional sense, these symbols are integral to modern meaning making and reflect a shift toward the so-called multimodal lexicology.

– ***Algorithmic and AI-mediated language shifts***

The impact of algorithms together with AI on language shows increasing prominence. Autocorrect systems together with predictive text functions and machine translation tools influence user decisions while determining vocabulary trends and grammar patterns. The output generated by AI tools such as Siri and ChatGPT as well as translators tends to reinforce particular word choices and common expressions. These systems both mirror language patterns and help determine language usage patterns which leads to either language standardization or increased variation through algorithm manipulation such as "SEO speak."

– ***Ethical and Cultural Implications***

Online lexical innovation does not always exist outside of political contexts. Some terms carry biases because they emerge from exclusionary processes such as "simp," "incel," and "snowflake." Electronic communication systems can rapidly distribute harmful language alongside dangerous ideas. Marginalized communities actively embrace internet terms to create empowering vocabulary through concepts like "Latinx," "Blerd" and "queerplatonic." The online lexicon serves as both a platform for cultural discussions and a medium for communication.

The future development of our vocabulary will be shaped by technological progress in augmented reality and AI and immersive platforms. Future research might examine:

The rise of voice-based commands (e.g., Alexa/Google Home) and their linguistic simplification.

AI-human linguistic hybrids, where users adapt to machine-friendly language norms. *Digital aging of language*, where older users adopt digital vocabulary differently than younger generations. Digital lexicology continues to evolve as an active research area because of these developments.

Sociolinguistic variation in digital lexicon use is another field worth paying attention. Thus, while digital language may appear universal or uniform across global platforms, sociolinguistic peculiarities such as age, gender, ethnicity, and geography continue to influence how people adopt digital vocabulary and adapt to it. In this paper, we will attempt to classify some of the most explicit sociolinguistic variables as following:

– ***Age-Based Variations***

Digital neologisms originate primarily from younger generations (Gen Z and Alpha) who lead their creation and distribution. The younger generation approaches language with playful creativity and subversion through their transformation of noun phrases into slang terms such as "it's giving main character" and their reinvention of older words through "slay," "rizz," and "mid." The adoption process of these innovations by older generations remains conservative because they prefer traditional syntax over extensive abbreviation usage and they maintain older terms in their original context. The generational difference produces a linguistic divergence that results in age-based sub-dialects that coexist within the same language system.

– ***Gender and Identity Variations***

Gendered usage also emerges in digital language. For example, terms like "girlboss," "mansplain," or "himbo" reflect gendered linguistic creativity and social commentary. Marginalized groups and communities have historically been sources of digital lexical innovation, popularizing terms like "Mx"(instead of Mr/Mrs), "they/them" for singular pronouns, "shade," "read," "serving," and "drag", which as a result diffuse into broader vernacular through certain meme culture and popular influencers.

– ***Geographic and Cultural Adaptation***

People from different cultural backgrounds apply English-based digital terminology in distinctive ways. People from Nigeria use the term "to flex" in a way that differs from other regions when expressing success. Indian English speakers have adopted the term "prepone" which functions as an informal digital word to move events earlier though it lacks international standardization. The sociolects demonstrate that local linguistic identities maintain their existence through distinctive development patterns even within global digital networks [4, p. 174].

Language distortion exists as a negative concept because it suggests language deterioration or language corruption. Digital communication produces distortion as a natural outcome because of its creative and fast-paced nature and context-dependent nature. Language distortion means any intentional or unintentional departure from traditional rules that includes spelling and grammatical rules and word

formation patterns. Language mutations develop into accepted standard language changes, which become permanent in specific groups and eventually spread across the entire language in the following alteration:

1. Phonetic Spellings and Orthographic Alteration

The most obvious distortion type manifests through spelling modifications. The users of TikTok Reddit and Twitter platform modify spellings to express tone and pronunciation as well as to bypass algorithm moderation systems. Examples: • "thicc" instead of "thick" to signal emphasis or body positivity. "kewl" for "cool" to convey irony or exaggerated tone. • "boi" as a gender-neutral or meme-coded variant of "boy."

The variations function as purposeful language tools to achieve irony and playfulness and subcultural distancing from conventional language patterns. The stylizations represent purposeful modifications that express personal identity and emotional states and subcultural group membership.

2. Syntax Mutation and Grammatical Shift

Grammar also undergoes significant mutation in digital communication. Non-standard syntactic constructions are often used for humour, emphasis, or stylistic effect:

Omission of auxiliary verbs: "You good?" instead of "Are you good?"

Deliberate subject-verb disagreement: "We was vibin'."

Fragmented sentence structures: "Me. Explaining. This. To. My. Cat."

The manner in which users bend language rules shows their ability to adapt to particular communication situations rather than indicating language degradation. The formal writing standards view certain expressions as incorrect yet digital platforms recognize them as powerful tools for effective communication.

3. Semantic Drift and Repurposing

A word meaning experiences gradual transformation during the course of time, known as semantic drift. The digital environment speeds up the natural process of semantic change through its memetic culture and platform-specific language patterns. Examples of semantic mutation:

"*Dead"* now commonly expresses laughter or extreme amusement (e.g. "I'm dead 😂").

"*Cancelled*" has shifted from meaning, "called off" to a cultural critique (e.g., "He's cancelled" = socially ostracized).

"*Sus*" (for suspicious) became widespread due to the game *Among Us*, evolving into a broader term for untrustworthiness or social awkwardness. Language changes happen swiftly at times alongside insufficient formal institution intervention. Language transformations arise naturally from social groups where influencers and memes initiate their distribution while repetition and reinterpretation maintain their presence.

4. Deliberate Misuse and Subversive Language Play Language mutation occurs as a deliberate disruptive strategy that serves both linguistic resistance purposes and critical evaluation of established systems. The intentional modification of language through subversive methods undermines established standards while resisting automated algorithmic controls. Examples include:

Using *"unalive"* instead of *"dead"* to avoid content moderation on TikTok or YouTube repurposing misspellings like *"ab0rtion" / "a-bortion"; "dr*gz" / "substances"; "seggs/secks";* symbols *"h@te"; "k1ll"* to discuss taboo topics without triggering censoring and moderation algorithms [11, p. 84].

These innovations demonstrate that distortion is not always accidental or chaotic. Instead, they often involve user's intentionality and creativity, and frequently serve strategic purposes, such as cultural, rhetorical, or technological.

Digital language distortion thus plays a critical role in emergence of lexical innovation, testing the limits of linguistic norms and expanding boundaries of what counts as legitimate lexical expression.

Conclusion. The digital world induces linguistic changes that do not indicate language decay but rather demonstrate language evolution. Users demonstrate active control over language through their ability to modify it for digital environment requirements and cultural norms. Modern lexicons gain vitality through users' inventive spelling changes and their creative syntax and their subverted meanings. The linguistic community together with educators and digital communicators must dedicate proper attention to these innovations. Digital technology exhibits a strong and complex influence on how people use words today. The digital age has transformed language creation and distribution through its impact on neologism generation and semantic shift as well as platform-specific jargon and emoji-based semiotics. Digital lexicon understanding has become essential for both linguists-educators, communicators and technologists because we live in an increasingly mediated world. The digital age brought about unmatched transformations in human language usage patterns. The digital lexicon consists

of dynamic, diverse, and complex elements that include rapid-fire neologisms and platform-specific slang and emoji-driven communication and AI-mediated semantics. The digital lexicon mirrors technological developments, cultural changes, and ideological movements and it undergoes ongoing evolution in real time.

Digital environments function as active agents of language change because their structural elements combine with user behaviours and algorithmic feedback systems. The extensive effects of this transformation spark interest almost in all linguists, educators as well as developers and translators. Future lexicology will not merely document words – it will need to document networks, interactions, and visual or symbolic artefacts. The digital lexicon requires essential understanding for both linguistic research and cultural literacy because our world advances toward AI integration with immersive media and worldwide interaction.

Bibliography:

1. Béjoint H. The Lexicography of English: From Origins to Present. Oxford: Oxford University Press, 2010, 408 p.
2. Crystal D. Language and the Internet (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 292 p.
3. Dinkelman D. Computational Linguistics and Artificial Intelligence. Cineris Multifacet, 2023, 275 p.
4. Dinkelman D Sociolinguistics in the Digital Era. Cineris Multifacet, 2024, 288 p.
5. Green J. New Words: A Dictionary of Neologisms, Bloomsbury Publishing PLC, 1992, 256 p.
6. Hacıyeva A. English Lexicology: textbook. Bakı: Elm və Təhsil, Azərbaycan Dillər Universiteti, 2011, 248 s.
7. Jackson H., Amvela E.Z. Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology (2nd ed.). London: Continuum International Publishing Group, 2007, 260 p.
8. McKeown K., Radev D.R. Natural Language Generation in Artificial Intelligence and Computational Linguistics. Boston : Springer, 2009, 264 p.
9. Oxford English Dictionary. New Words List, 2023, 40 p.
10. Stubbs M. Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics. Oxford: Blackwell Publishers, 2001, 288 p.
11. Tagg C. Exploring Digital Communication: Language in Action. Routledge, 2015, 240 p.

Гасанова Севіндж. ЦИФРОВА ЛЕКСИКА: ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНЕ СЛОВОВЖИВАННЯ

У дослідженні досліджується, як технології трансформують Сучасний словниковий запас, а також сучасні моделі його використання. У статті аналізується, як цифрові комунікаційні платформи, а також онлайн-дискурс та технологічні інновації впливають на лексичну динаміку англійської мови. Дослідження зосереджено на процесі модифікації мови, який виникає внаслідок віртуальних середовищ та алгоритмічного посередництва, коли люди взаємодіють через зміну способів спілкування. Дослідження досліджує, як цифрові інструменти викликають структурні та семантичні зміни в лексиконі завдяки своїй зростаючій популярності. Дослідження пояснює, як нетрадиційні методи спілкування призводять до створення нових слів та відмінностей у написанні, а також до розвитку більш широких лексичних категорій. У статті показано, як технологічні елементи привносять нову лексику, одночасно змінюючи частоту вживання, інтерпретаційне значення і соціальну оцінку існуючого словникового запасу. Основне дослідження зосереджується на тому, як цифрові системи впливають на швидкість та кількість змін у словниковому запасі. Більше того, його дослідження демонструє, як онлайн-спілкування швидко поширюється і нормалізує нові мовні моделі, які часто обходять традиційні лінгвістичні інститути. У статті розглядається, як автоматизовані системи спільно зі штучним інтелектом визначають вибір слів і спрямовують використання мови. Іншим аспектом, що представляє інтерес у дослідженні, є вплив на сучасну лексикографію, яка вимагає застосування сучасних методів словника для відстеження мовних змін у міру їх виникнення. У статті закликається створити адаптований та всеосяжний метод запису мови, оскільки він існує в різних цифрових умовах. Стаття закінчується висновком про те, що технологія принципово змінює спосіб створення, використання та написання мов людей, що в кінцевому підсумку призводить до лінгвістичних спотворень та мутацій.

Ключові слова: *цифрова епоха, технологія, мова, норма, мутація, спотворення.*

УДК 811.111’367’373’25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/30

Сердюк Н. Ю.
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

РЕДУПЛІКАТИВНІ ТА КОГНАТНІ КОНСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: МОРФОСИНТАКСИЧНИЙ, ЛЕКСИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

У статті досліджено редуплікативні та когнатні конструкції як особливі лексико-граматичні явища сучасної англійської мови. Метою статті було здійснення комплексного лексико-граматичного аналізу редуплікативних і когнатних конструкцій сучасної англійської мови крізь призму морфосинтаксичного, лексичного, перекладацького аспектів. Основну увагу приділено їхній морфосинтаксичній організації, типологічним відмінностям та семантичним функціям, а також особливостям їх перекладу українською мовою. Редуплікативні конструкції аналізуються як експресивні одиниці з внутрішньою формальною симетрією (повтор, аблаут, рима), тоді як когнатні конструкції розглядаються як синтаксичні структури, які складаються з дієслова-присудка і однокореневим об’єктом (to live a life, to smile a smile) у функції спорідненого додатку англійського речення. Охарактеризовано різні типи редуплікативних конструкцій різної редуплікації (повної, часткової, аблаутної, римованої). Визначено спільні та відмінні риси формального устрою та прагматичного навантаження обох типів конструкцій. Порівняльний аналіз показав, що редуплікативні та когнатні конструкції, хоча й різні за природою, доповнюють одна одну у створенні експресивності й стилістичної різноманітності англійської мови, демонструючи, як лексико-граматичні механізми можуть по-різному використовуватися для підсилення комунікативного ефекту: через фонетичну гру та формальні повтори – редуплікативні, а через семантичне посилення – когнатні. Результати дослідження демонструють, що обидва явища відображають іконічні властивості мови та мають потенціал для стилістичної виразності в різних регістрах мовлення. Звернено увагу на проблеми перекладу редуплікативних і когнантних конструкцій сучасної англійської мови українською, оскільки їх відтворення є складним завданням через специфіку морфосинтаксичної структури та експресивні функції, що ускладнює пошук адекватних українських відповідників, які часто мають інші способи вираження подібних значень.

Ключові слова: *сучасна англійська, словосполучення, редуплікативи, рима, аблаут, ескпресивність, семантичне підсилення, стилістична виразність, синтаксична структура, споріднений додаток.*

Постановка проблеми. Високий рівень володіння іноземною мовою, одним із ключових показників якого є здатність адекватно й доречно використовувати різноманітні стилістичні та граматичні засоби, свідчить про ґрунтовну обізнаність у мовній системі та перш за все глибоке розуміння її структурних і семантичних особливостей. З огляду на те, що «мовна компетенція інтегрує фонетичну, лексичну, граматичну компетенції з подальшим застосуванням у майбутній професійній діяльності» [1, с. 26], значущим маркером мовної компетентності є теоретичні знання та практичні навички розпізнавання й успішного застосування в мовленні редуплікативних конструкцій, а також квазіредуплікативних одиниць, зокрема когнатних конструкцій. Саме такі явища відіграють важливу роль у формуванні експресивності, стилістичної багатогранності та семантичної точності мовлення, що особливо важливо у сучасних міжкультурних комунікативних практиках.

Не дивлячись на різний функціонал, редуплікативні (Далі: РК) та когнатні (Далі: КК) конструкції демонструють певну спорідненість, зумовлену спільними ознаками формотворення, що часто призводить до їх сплутування. У сучасній англійській мові ці лексико-граматичні одиниці виконують специфічні ролі в комунікативному процесі: РК, завдяки фонетичній симетрії та експресивності, слугують засобом емоційного забарвлення й стилістичного збагачення висловлювань, тоді як КК забезпечують семантичне посилення та структурну чіткість, свідчачи про високий рівень мовної свідомості. Обидва типи конструкцій мають

складну морфосинтаксичну організацію та важливе стилістичне навантаження, що підкреслює їх значущу роль у виразності мовлення та внесок у формування мовної компетентності сучасних носіїв мови, зокрема молоді. Згадані аспекти природи та застосування таких англійських конструкцій можуть спричинити певні проблеми у їх відтворенні українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри проведене вивчення питань мовного явища редуплікації А.М. Горобей [6], В.В. Головатою [6], А.Е. Левицьким [3], Г.М. Удовиченко [6], Л.М. Чумак [5], А.В. Шелудько [3], проблема термінології та особливостей РК, як і КК, є недостатньо вивченою, оскільки характеризується розрізненістю наукових поглядів. Г.М. Удовиченко, А.М. Горобей та В.В. Головата стверджують, що «термінологія потребує доопрацювання, більш чіткого підходу до критеріїв, за якими буде визначено сферу використання того чи іншого терміна з його чітким визначенням» [6, с. 54]. Погоджуємося, що необхідною є уніфікована, узагальнена класифікація всіх редуплікативів (редуплікатів), яких, згідно з дослідженням вище згаданих науковців, у словниках вказано 250 одиниць та які мають певні функціональні особливості, – «засіб художньої виразності (естетична та експресивна функція), засіб спілкування, який несе емоційне забарвлення (комунікативна та емотивна функція)» [6, с. 54]. На думку Л.М. Чумак, «редуплікація як мовне явище, є повтором, подвоєнням одиниць різних мовних рівнів через повне або (частіше) часткове повторення кореня, основи або всього слова, іноді афікса (афіксальна редуплікація), без зміни чи з деякою зміною їх звуку, складу (морфемні повтори на синтаксичному рівні – алітерація, анафора), і є способом творення нових слів, фразеологічних одиниць, синтаксичних конструкцій, що можуть передавати граматичне значення із семантичним посиленням і/або експресивним увиразненням цих одиниць» [5, с. 216]. Таке семантичне підсилення, інтенсифікація експресивності реалізуються, коли ці (переважно два) повторювані компоненти РК можуть бути повністю або частково спорідненими, схожими. За А.Е. Левицьким та А.В. Шелудько, у такому випадку «редуплікація може бути двох видів: повна редуплікація, тобто повтор вихідного елемента без змін <…>; варіативна редуплікація, за якої вихідний елемент зазнає фонетичних, граматичних або семантичних змін» [3], окремо виділяючи редуплікації з римованими елементами.

КК досліджуються як структурні варіації спорідненого (когнатного) додатку в англійському реченні. На противагу РК, утворення КК не таке ускладнене, хоча є певна схожість між цими двома різними, але взаємопов'язаними типами лексико-граматичних одиниць, особливо в утворенні та їх функціональній ролі, оскільки останні також надають мовленню емоційної насиченості та стилістичної виразності. Звідси, через недостатню вивченість цього питання, виникає інтерес дослідження спільного та відмінного в РК і КК сучасної англійської мови, їх специфіки та проблем перекладу.

Постановка завдання. Метою статті є спроба здійснення комплексного лексико-граматичного аналізу редуплікативних і когнатних конструкцій сучасної англійської мови крізь призму морфосинтаксичного, лексичного, перекладацького аспектів. У роботі використано методи морфологічного, синтаксичного та семантичного аналізу, а також порівняльний метод для виявлення спільного та відмінного між досліджуваними типами конструкцій. Матеріалом дослідження є молодіжний англомовний дискурс.

Виклад основного матеріалу. Під редуплікативними конструкціями розуміємо ті лексико-граматичні конструкції, які створюються шляхом повторення повної або часткової форми слова, що призводить до утворення нових одиниць із специфічними смисловими та стилістичними відтінками, які функціонують як засоби увиразнення мови, переважно задля емфатичного або експресивного підсилення (іноді набувають іронічного, жартівливого або грайливого забарвлення). Згідно з Чумак Л.М., редуплікація переважно виявляється у словотворенні, утворюючи складні слова й аналітичні морфологічні форми (1) звуконаслідувальні повторення (типу *bling-bling, hucka hucka*); 2) емоційно-експресивні повторення (*tiny-tiny*); 3) повторення, що підкреслюють лексичне значення повторюваного слова (*such-and-such*); 4) повторення зі значенням інтенсивності вияву ознаки, дії, почуття тощо (типу *thumpa-thumpa*); 5) аналітичні форми множини (*lots and lots*); 6) повторення зі значенням повторюваності дії, ознаки, предмета в просторі або часі (*go around and around*); 7) часткові римовані експресивні повторення (*creature-feature*)» [5]) та в англійській мові зустрічається трьох типів (повна, часткова, сталі словосполучення). Г.М. Удовиченко, А.М. Горобей та В.В. Головата поділяють редуплікативи за стилістичними аспектами: 1. Загальновживані: 1) з римованою основою та

чергуванням голосних і приголосних (*Humpty Dumpty, hoity-toity*); 2) звуконаслідувальні, які набувають значення залежно від контексту: повні (*splish-splash, choo-choo, squeak-squeak*) або неповні (*bow-wow*); 3) редуплікативи у власних назвах, утворені чергуванням голосних або приголосних у основі (*Coca-Cola, Tick-Tack, Fiddle-Faddle,*); 4) *shm*-редуплікативи з префіксом *shm-*, що додає негативний, іронічний чи зневажливий відтінок (*money-schmoney, baby-shmaby*); 5) редуплікативи з обмеженим вжитком (*lovey-dovey*, *wham-bam*); 2. Рідковживані: 1) неформальні (*itsy bitsy; hanky-panky*); 2) рідко вживані, але переважно у військовому (*land-to-land, ack-ack, zero-zero, dum-dum*) або медичному (*beri-beri*) дискурсах [6].

Таким чином, РК в англійській мові можна поділити залежно від способу повторення елементів (на прикладі тридцяти трьох РК), на такі:

• РК повної редуплікації – редуплікативні конструкції, які створені на основі повного повторення слова без змін: *wakey-wakey* – «підйом-пійом; прокидайся-прокидайся»*; dead-dead tired* – «дуже-дуже втомлений»; *goody-goody* – «зануда» (у значенні людини, яка дуже слухняна і старається догодити всім); *yada-yada* – «одне й те саме; бла-бла-бла; і так далі; і все таке»; *no-no* – «нічого не можна; заборонено»; *same old-same old* – «те саме, що завжди; нічого нового; все по-старому»; *boo-boo* – «маленька травма, помилка», *pooh-pooh* – зневажливо відмахуватися; *hubba-hubba* – захоплення (чиєюсь зовнішністю);

• РК часткової редуплікації – редуплікативні конструкції, які створені на основі повторення частини слова з модифікацією: *teeny-weeny* – «крихітний; малесенький»; *itsy-bitsy* – «малесенький; дрібненький»; *razzle-dazzle* – «блиск і шоу, спец ефекти»; *walkie-talkie* – «рація»; *roly-poly* – «кругленький і товстенький, кругляш»; *teeny-tiny* – «малесенький; дрібненький»; *mumbo-jumbo* – «нісенітниця, тарабарщина»; *nitty-gritty* – «суть, основне», *fuddy-daddy* – «старомодна, занудна людина»;

• РК аблаутної редуплікації – редуплікативні конструкції, які створені на основі заміни голосного у повторюваному слові (дещо схожа з частковою), наприклад: *tip-top* – «найкращий стан, все супер»; *knick-knack* – «сувенір»; *wishy-washy* – «ніякий, безхарактерний, слабкий, розмитий, хиткий, без стрижня», «ні риба ні м'ясо; ні те, ні се; вода водою (їжа без виразного змісту/смаку); *bish-bash-bosh* – «раз, два і готово»; *flip-flop* – «шльопанці» (або «перекручування позиції»; *tick-tock* – звук годинника, «тик-так»; *shilly-shally* – «вагатися, зволікати»; *chit-chat* – «балачки»;

• РК римованої редуплікації – редуплікативні конструкції, які створені на основі повторення слова з римою, часто з початковою зміною приголосного*: higgledy-piggledy* – «догори дригом; шиворіт-навиворіт; хаос, безлад, щось розкидане, безсистемність»; *helter-skelter* – «хаотично, безладно»; *lovey-dovey* – «надто ніжний, мімішний, сюсюкаючий»*; namby-pamby* – «надто м'який, слабкий»*; hanky-panky* – «шури-мури/інтрижка; підозріла активність; шахрайство; хитрування»; *super-duper* – «супер-пупер; надзвичайно хороший; супер-крутий»; *willy-nilly* – «волею-неволею; неохоче; так чи інакше; безсистемно»; *wakey-wakey, eggs and bakey* – «підйом-пійом, яйця з бекончиком».

Тож, англійські РК можна визначити як експресивні одиниці з внутрішньою формальною симетрією (повтор, аблаут, рима) і специфікою:

– морфологічні особливості: РК вважаються фіксованими і неподільними редуплікативами, які не підлягають флективним змінам та переважно функціонують як єдині семантично і граматично цілісні одиниці, утвореними на базі повтору (іноді із звуковими модифікаціями) та які не виражаються певною частиною мови, а можуть виступати в ролі іменників, прикметників, прислівників тощо;

– синтаксичні особливості: не використовуються у функції лише одного члена речення (як КК), здатні виконувати функції різних членів речення чи їх частин (підмета, предикатива, додатка, обставини, означення, вставних слів тощо);

– семантичні особливості: надають мовленню емоційного відтінку, підсилюючи експресію, або створюють ефект гри, іронії чи жарту;

– функціональні особливості: РК часто зустрічаються в розмовній мові, дитячих текстах, піснях і рекламі, де важливий легкий, веселий або неформальний стиль.

У сучасній англійській мові, в порівняння до РК, КК є особливим типом синтаксичних структур, де після дієслова, частіше дієслова-присудка, вживається однокореневий об'єкт («когнатний об'єкт»), який виконує функцію спорідненого/когнатного додатка (Cognate Object is «a non-prepositional object which is always expressed by nouns derived from, or semantically related to, the root of the main verb» [4, с. 28]). Це спричиняє співкореневість елементів, яка

створює семантичний зв'язок між дією та її результатом або проявом, посилюючи значення висловлювання. Когнатні об'єкти зазвичай означають результат дії або її конкретний прояв, виражаються іменниками, що походять від того самого кореня, що й дієслово. КК підкреслюють специфіку дії, її інтенсивність або характер, часто додаючи стилістичну виразність мовленню. Приклади таких конструкцій включають вирази на кшталт *to live a* (*adj.*) *life* («жити (якимось) життям»), *to smile a* (*adj.*) *smile* («посміхнутися (якимось) посмішкою»), *to fight a* (*adj.*) *fight* («боротися (якоюсь) боротьбою»), *dream a* (*adj.*) *dream* («мріяти (якусь) мрію»). Визначаємо такі особливості КК: 1) синтаксичні: мають чітко визначену структуру «дієслово + когнатний/споріднений додаток (виражений спорідненим іменником)»; відображають специфічну перехідність, де іменник виконує функцію «дзеркала» дієслова, зосереджуючи увагу на самій дії або її результаті; КК не вимагають додаткових пояснень, оскільки об'єкт і дія семантично тісно пов'язані; 2) стилістичні: КК додають висловам експресивності, роблять їх більш образними та чіткими; можуть мати як нейтральний, так і емоційно забарвлений відтінок залежно від контексту; вони часто вживаються у літературі, публіцистиці та розмовній мові для підкреслення важливості, інтенсивності або характеру дії.

РК та КК в англійській мові становлять два різні, але взаємопов'язані типи лексико-граматичних одиниць, які відображають особливі способи організації значення й структури. Спробуємо порівняти їх морфосинтаксичні та лексичні характеристики з метою виявлення спільного і відмінного, а також функціональної ролі в мовленні: 1) подібності: РК і КК базуються на повторенні морфем або коренів, що створює певний зв'язок між елементами: у РК – це формальна повторюваність або рима між частинами (*hanky-panky, super-duper*), у КК – семантична та морфологічна спорідненість між дієсловом і об'єктом (*to live a life*); 2) відмінності: РК зазвичай функціонують як єдині лексичні одиниці, які не діляться на підрядні елементи, тоді як КК – це синтаксичні конструкції з чітко вираженим поднанням дієслова та спорідненого додатка. Щодо семантичного й прагматичного зіставлення, РК найчастіше мають експресивний, часто емоційно забарвлений характер, акцентують увагу на інтенсивності, грайливості або іронії, а КК, натомість, служать для підкреслення значущості дії, її завершеності або повторюваності, часто вживаються для стилістичного виділення. Обидва типи конструкцій збільшують експресивний потенціал мовлення, але роблять це різними шляхами: РК – через формальну гру звуками і ритмом, КК – через семантичне повторення кореня. Функціонально, РК мають тенденцію бути лексичними одиницями, часто обмеженими стилістично або функціонально (розмовна мова, жаргон, реклама), а КК, хоча і менш часті, є більш системними, відображаючи граматичні закономірності перехідності та валентності в англійській мові.

Порівняльний аналіз показує, що РК і КК, хоча й різні за природою, доповнюють одна одну у створенні експресивності й стилістичної різноманітності англійської мови, демонструючи, як лексико-граматичні механізми можуть по-різному використовуватися для підсилення комунікативного ефекту. Звісно, частіше для «створення та передання експресивності, яскравості й реалістичності зображуваного» [2, с. 154] використовуються фразеологізми, ідіоми тощо.

Варто зауважити, що відтворення англійських РК і КК українською мовою є складним завданням через їх специфічну морфосинтаксичну структуру та експресивні функції, що ускладнює пошук адекватних відповідників, оскільки вони часто мають інші способи вираження подібних значень. З огляду на те, що англійські РК мають унікальні фонетичні та стилістичні характеристики, які важко відтворити дослівно, а в українській мові рідко зустрічаються повні або римовані РК з таким самим емоційним забарвленням, то для їх відтворення потрібно вдаватися до різних стратегій: калькування, коли зберігається звучання, але втрачається смислова гра (типу *super-duper* → «супер-дупер» чи «супер-пупер»), заміна на синонімічні або стилістично відповідні засоби, які передають емоційний відтінок або інтенсифікацію (типу *teeny-weeny* → «малесенький/дрібнесенький/ крихітний»), пояснювальні переклади, якщо неможливо знайти прямий еквівалент, особливо у випадках іронії чи гри слів. Щодо КК, то вони зазвичай є синтаксично прозорими, тому переклад часто здійснюється дослівно або з незначними стилістичними корекціями: *to live a happy life* → «жити щасливим життям», *to smile an odd smile* → «посміхатися дивною посмішкою». Однак у деяких контекстах дослівний переклад може звучати надто формально або незграбно, тож доречно буде трансформувати конструкцію для збереження природності та стилістичної адекватності українського

тексту. Важливо відмітити, що у перекладацькому аспекті, на нашу думку, важливо для РК передавати не лише смисл, а й емоційний тон, що вимагає творчого підходу, адаптації чи використання стилістичних засобів, близьких за функцією, а для КК – враховувати контекст, уникаючи надмірної кальки, що може порушити природність мови перекладу, а також, за потреби, використовувати примітки для пояснення мовних особливостей.

Висновки. У статті розглянуто природу і специфіку редуплікативних та когнатних конструкцій у сучасній англійській мові з акцентом на морфосинтаксичний, лексичний та перекладацький аспекти. Проаналізовано, що РК, як морфологічно цілісні одиниці, виконують здебільшого експресивні, іронічні або грайливі функції, проявляючи себе як стилістично забарвлені слова, часто вживані в неформальному мовленні, а КК, навпаки, представляють собою синтаксичні словосполучення, де дієслову-присудку відповідає однокореневий (споріднений) додаток, підкреслюючи інтенсивність або завершеність дії та відіграючи важливу роль у семантичній організації висловлювань. Порівняльний аналіз засвідчив, що обидва типи конструкцій сприяють підвищенню експресивності англійської мови, але реалізують це різними шляхами, через фонетичну гру та формальні повтори (РК) та через семантичне посилення за допомогою когнатних об'єктів (КК). Перекладацький аспект виявив низку труднощів, пов'язаних більше з РК, ніж з КК. Отже, дослідження підтверджує важливість комплексного підходу до вивчення таких, на перший погляд дещо схожих, конструкцій англійської мови, поєднуючи морфосинтаксичний, лексичний та перекладацький аналіз для глибшого розуміння їхньої природи і функціонування в контексті міжмовної комунікації.

Список літератури:

1. Дуброва С.В. Особливості викладання французької мови як другої іноземної у вищих навчальних закладах. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2018. VI (67), 163. С. 26–29. DOI: 10.31174/SEND-PP2018-163VI67-0

2. Дуброва С.В. Особливості художнього перекладу компаративних фразеологічних одиниць. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2018. Вип. 32 (2). С. 154–157. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v32/part_2/43.pdf (дата звернення: 25.06.2025).

3. Левицький А.Е., Шелудько А.В. Функціональний аспект неактивних типів словотворення: українсько-англійські та англо-українські паралелі. *Філологічні трактати. Київський національний університет ім. Т. Шевченка.* Київ, 2009. Том 1, 3–4. URL: https://surl.li/gopivp (дата звернення: 25.06.2025).

4. Сердюк Н.Ю. Синтаксис англійської мови: навч. посіб. для студентів 3-го курсу факультетів та інститутів іноземних мов. Переяслав-Хмельницький, 2011. 80 с.

5. Чумак Л.М. Редуплікація як спосіб словотвору в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Філологія.* Острог, 2011. № 20. С. 216–221. URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/6608 (дата звернення: 25.06.2025).

6. Udovichenko H., Horobei A., Holovata V. Structural and semantic features and specifics of the reduplicates' functioning in modern English. *Південний архів* (*філологічні науки*). 2021. (87). P. 53–59. DOI: 10.32999/ksu2663-2691/2021-87-8

Serdiuk N. Yu. REDUPLICATIVE AND COGNATE CONSTRUCTIONS IN ENGLISH: MORPHOSYNTACTIC, LEXICAL, AND TRANSLATIONAL ASPECTS

The article investigates reduplicative and cognate constructions as specific lexical and grammatical phenomena of modern English. The aim of the study is to conduct a comprehensive lexical and grammatical analysis of reduplicative and cognate constructions in modern English through the lens of morphosyntactic, lexical, and translational aspects. The focus is placed on their morphosyntactic structure, typological differences, semantic functions, and peculiarities of translation into Ukrainian. Reduplicative constructions are analyzed as expressive units with internal formal symmetry (*repetition, ablaut, rhyme*)*, while cognate constructions are viewed as syntactic structures composed of a predicate verb and a cognate object* (*e.g., to live a life, to smile a smile*) *in English sentence. Based on the analysis, various types of reduplication are characterized* (*full, partial, ablaut, and rhyming reduplication*)*. The similar and distinctive features of formal structure and pragmatic function are identified for both types. A comparative analysis reveals that although reduplicative and cognate constructions differ in nature, they complement each other in creating expressiveness and stylistic variety in English, showing how lexical and grammatical mechanisms can be differently employed to enhance communicative effect: through phonetic play and formal repetition in the case of reduplication,*

and through semantic reinforcement in the case of cognate constructions. The findings demonstrate that both phenomena reflect iconic features of language and possess stylistic expressive potential across various speech registers. Special attention is paid to the challenges of translating reduplicative and cognate constructions from English into Ukrainian, as their reproduction is often difficult due to the specific morphosyntactic structure and expressive functions, which complicates the search for adequate Ukrainian equivalents, often requiring different means of expressing similar meanings.

Key words: *modern English, collocations, reduplication, rhyme, ablaut, expressiveness, semantic reinforcement, stylistic expressivity, syntactic structure, cognate object.*

UDC 811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/31

Suleymanova Aytan
Azerbaijan University of Languages

PRAGMATIC FUNCTIONS OF REPETITIONS IN BRITISH TABLOIDS

In the contemporary media landscape, tabloids play a significant role in shaping public opinion and the emotional perception of events. A distinctive feature of tabloid discourse is the use of expressive linguistic devices, among which repetition occupies a central place. This article examines the pragmatic functions of repetition in the texts of British tabloids as a specific genre of mass communication aimed at rapid and emotionally charged information consumption. Repetition, as one of the key rhetorical devices, fulfills not only a stylistic but also a communicative-pragmatic function in this context: it draws the reader's attention, helps shape a particular attitude toward the events and characters described, and enhances the emotional impact of the text. The study attempts to systematize types of repetition (*lexical, syntactic, and prosodic*) *and identify their functional features within tabloid journalism. The research material includes articles published over the past five years in British tabloids such as The Sun, Daily Mail, The Daily Mirror, and The Daily Express. The methodology incorporates qualitative content analysis, elements of pragmatic analysis, as well as principles from Relevance Theory and the Politeness Model. The analysis reveals that repetition in tabloid texts serves functions such as enhancing dramatic effect, emotional reinforcement, rhythmic structuring, and contributing to ideological framing and perception manipulation. The article concludes that repetition in tabloids is a deliberate rhetorical tool rather than an incidental linguistic phenomenon, and it plays a crucial role in the structure of media discourse. The findings may be useful in the fields of media linguistics, pragmatics, and discourse analysis.*

Key words: *repetition, pragmatics, tabloids, media discourse, ideology, persuasion, emotional appeal.*

Statement of the problem. Language in the mass media is a powerful tool for shaping public opinion, reinforcing ideologies, and guiding attention. It serves not only as a medium of information but also as a mechanism of influence [6, p. 1]. The contemporary media environment is increasingly shaped by the use of strategic linguistic choices that affect how readers perceive and engage with information [18 p. 20–25]. In the context of mass media, especially tabloid journalism, language becomes a strategic tool employed to attract, persuade, and retain the attention of broad audiences.

In the modern media ecosystem, tabloid journalism occupies a distinctive niche, characterized by a blend of sensational tone and content, simplified structure and narratives, and emotionally charged language [13, p. 45–47]. British tabloids, as a distinct genre of popular media and influential segment of mass media, employ a range of linguistic tools to attract attention, elicit emotional responses, and simplify information. Among these tools, *repetition* is frequently used rhetorical technique that stands out as a versatile pragmatic device that shapes how messages are received and interpreted [17, p. 14–18]. As one of the key linguistic strategies repetition is intentionally used to attract attention, reinforce ideologies (key messages), enhance message retention, manipulate readers' emotions (create lasting impressions in their minds), and construct a specific narrative tone [12, p. 82–86]. Repetition is often dismissed as redundancy; however, when analyzed through a pragmatic lens, it reveals a range of communicative purposes: *emphasis, emotional resonance, ideological reinforcement, and reader engagement* [11, p. 55–60]. Unlike broadsheet journalism, which relies on formal, balanced reporting, tabloids use a more dramatic and simplified linguistic style – a style in which repetition plays a central role [5, p. 102–104].

Thus, repetition operates not only as a tool of emphasis but also as a mechanism for persuasion and emotional manipulation. In this context, understanding its pragmatic functions becomes essential to decoding the communicative intent embedded in tabloid discourse [16, p. 120–125]. British tabloids such as The Sun, The Daily Mail, and The Daily Mirror serve as primary sources of entertainment and information for a wide readership. They are characterized by a sensationalism, brevity, colloquial language, bold headlines, and the recurrent use of linguistic markers like repetition in headlines, lead paragraphs, and entire

articles [3, p. 87–91]. Despite being criticized for their populist and often controversial content, these publications play a vital role in shaping public opinion [18, p. 30]. As such, they are worthy subjects of rigorous academic inquiry.

This article explores how repetition functions pragmatically in British tabloids and what communicative effect it produces. It investigates how repeated lexical, syntactic, and stylistic elements affect the interpretation, emotional response, and cognitive processing of tabloid content. The analysis draws upon theoretical frameworks from pragmatics and discourse analysis to understand the purposeful deployment of repetition [6, p. 55–60]. In addition, it addresses how repetition functions not merely as a stylistic feature, but as a purposeful discursive strategy for enhancing meaning and shaping public perception [15, p. 100–105].

The domain of popular journalism – particularly tabloid publications – has not been the focus of detailed pragmatic scrutiny. This gap is especially relevant today, as tabloid media increasingly shape public narratives and contribute to the construction of social meaning through strategic linguistic choices.

Analysis of recent research and publications. While repetition as a rhetorical device has been discussed in classical linguistic works [12; 5; 16] its application in tabloid journalism with its fast-paced and ideologically charged context remains underexplored. This study contributes to pragmatics, discourse analysis, and media linguistics by examining the deliberate deployment of repetition in a popular but academically undervalued media genre.

The study of media language has grown considerably over the past two decades, with particular attention paid to stylistic and discourse features of different press genres [13; 3]. The growing dominance of tabloid formats and infotainment culture has placed a spotlight on how language is manipulated in mass media. Scholars such as Richardson [13] and Fairclough [6] have emphasized the need to critically analyze media texts to uncover their ideological underpinnings. Yet, the role of repetition, particularly in popular journalism, remains underexplored despite its frequency and discursive impact.

Tabloids, as a specific genre of popular press, exhibit a high frequency of rhetorical devices, among which repetition plays a key role. In an age of social media virality and information overload, repetition becomes not just a stylistic ornament but also a tool for *anchoring discourse* in the minds of readers [18]. It enables tabloids to construct narratives quickly, reinforce ideological binaries (e.g., "us vs. them"), and emotionally prime readers for particular interpretations of events.

This study is thus relevant both academically and socially: academically, because it enriches the theoretical understanding of media pragmatics; socially, because it reveals how seemingly simple language patterns can influence public opinion and ideological alignment.

Task statement. This study seeks to uncover the pragmatic dimensions of repetition in British tabloid discourse by pursuing the following objectives:

1. To identify common forms and prevalent repetition patterns (lexical, syntactic, and structural) employed in contemporary British tabloid texts;
2. To investigate the pragmatic functions of these repetitions and their pragmatic effects on readers, including emotional appeal, emphasis, persuasion, and cognitive reinforcement;
3. To contextualize repetition as part of a broader communicative strategy, situating it within frameworks such as Relevance Theory [15] and Politeness Theory [12], in order to analyze how repeated elements influence interpretation and reception;
4. To explore how repetition contributes to the stylistic identity of tabloid journalism, helping establish recognizable editorial voices and engaging patterns that differentiate tabloids from so-called "quality press".

Through this multi-faceted inquiry, the study seeks to provide a deeper understanding of how repetition shapes both the form and function of popular media language. In doing so, it challenges assumptions that tabloid language is merely superficial or repetitive in a non-strategic sense. Instead, the paper demonstrates that repetition in this genre serves as a deliberate discursive tool with profound implications for meaning-making, reader engagement, and ideological positioning.

Outline of the main material of the study. Repetition, as a pragmatic phenomenon, functions on multiple levels within British tabloid journalism. It may manifest at the lexical, syntactic, or structural level, and its effects are closely tied to the objectives of tabloids – namely, emotional impact, simplicity of message, and immediacy of engagement. In contrast to broadsheet journalism, which often prioritizes nuance and analytical complexity, tabloid discourse is designed for rapid consumption, requiring efficient linguistic strategies to maximize impact. According to A. Mammadov "the sender of the text uses

repetitions to deliver his/her pragmatic intention to the receiver of text. On the other hand, these devices have very important cognitive potential. Thus, various structural types of repetitions (phonetic, morphological, lexical and syntactic) are very important linguistic devices since they are key elements during discourse production" [1, p. 2].

Repetition in tabloids can be approached from multiple angles: as a stylistic device, a rhetorical strategy, and a pragmatic function. Each angle offers insight into how repetition shapes both form and meaning within tabloid discourse.

Theoretical Foundations. From a pragmatic point of view, repetition can be categorized into several types, including lexical repetition (e.g., repeating words or phrases), syntactic repetition (e.g., parallel structures), and rhetorical repetition (e.g., anaphora and epiphora). Each type serves a specific communicative purpose depending on the context.

According to Leech's [12, p. 132] Politeness Principle and Sperber and Wilson's [15, p. 252–257] Relevance Theory, repetition draws attention to salient points, signals importance, and facilitates processing by reducing cognitive load. Tannen [16, p. 49–55] emphasized repetition as a structuring device in discourse that reinforces coherence, adds emphasis, and emotionally charges the text.

1. Lexical Repetition and Emphasis. One of the most conspicuous forms of repetition in tabloids is lexical repetition – the reuse of words or phrases within close textual proximity to emphasize salience.

Tabloids use repetition to underscore dramatic events or controversial issues. For example: "It was chaos. Chaos in the streets. Chaos in the hearts of citizens". (The Daily Mirror, 2022).

This triple repetition of "chaos" amplifies emotional impact, emphasizes severity, and makes the event memorable.

In the context of relevance theory, such repetition enhances cognitive effects by reinforcing the importance of the repeated item [15, p. 255]. When tabloids repeat emotionally charged adjectives like "huge", "tragic', or "outrageous", the redundancy is not merely stylistic but performs an inferential function: it signals to the reader that the information is worth processing.

1.1. Lexical Repetition in Headlines. Lexical repetitions have been studied in different studies. Halliday and Hasan consider lexical repetitions as one of the types of lexical cohesion in their seminal work titled "Cohesion in English" [8, p. 274]. Later other researchers in the field have developed this approach. In one of the recent studies, Abdullayev et. al write that "within text linguistics and discourse analysis, researchers usually analyze the role of lexical repetition as a powerful tool to build cohesion and coherence in text and discourse". [1, p. 3]. Lexical repetitions can also be used as the powerful tools to produce a strong emotional effect on the audience. It is typical for tabloid newspapers such as The Sun, The Daily Mail. In the headlines of tabloids, emotionally charged words are frequently repeated in order to grab and fixate attention, simplify interpretation and to maximize reader engagement: "Shame, shame, shame on the MPs who betrayed Britain". (The Sun, 2023).

In this example, lexical repetition of "shame" underscores moral condemnation and rely on triadic repetition to dramatize an event. It creates a cumulative emotional effect that aligns the reader with the newspaper's perspective. The use of repetition in such contexts makes key judgments inescapably prominent, directing readers' emotional responses. In addition, this form of repetition serves an emphatic function, creating a rhythmic and emotionally charged message that draws attention.

In another example: "Chaos. Chaos. Chaos". (The Sun, 12 March 2022).

This triplet repetition creates semantic saturation, reinforcing the idea of uncontrollable disorder. The rhetorical impact is immediate, emotional, and memorable. According to Tannen [17, p. 25–28], such repetitions serve to dramatize the narrative and trigger emotional resonance.

Another case: "Shame on you, shame on your lies, shame on your legacy!" (Daily Mirror, 22 July 2023).

Here the anaphoric structure intensifies moral condemnation and provides rhythmic balance, drawing from spoken language's persuasive force. In other examples: "Boris Blunder! Blunder After Blunder!" (The Mirror, 2022) or "Lockdown, Lockdown, Lockdown!" (The Sun, 2021) the repetitions visually and aurally draw attention, increase salience, and guide reader interpretation even before the article is read.

2. Syntactic Repetition and Rhythm. Syntactic repetition, repeating sentence structures or grammatical patterns, contributes to the tabloid's distinctive narrative rhythm.

Phrases like "He lied. He cheated. He stole." (Daily Mirror, 2022) showcase a staccato syntactic pattern that dramatizes moral judgment. This stylistic technique simplifies moral narratives and promotes easy alignment with the newspaper's framing.

Syntactic repetition also facilitates accessibility. Short, parallel structures cater to readers with limited time or cognitive resources, aligning with the tabloid's mission to provide information that is quick to decode yet emotionally engaging [5, p. 84].

Syntactic structures like *parallelism* are frequently used to organize arguments and signal alignment or contrast: "He lied to the public, he lied to Parliament, he lied to himself". (Daily Mail, 30 October 2021).

Here, repetition shapes *an ideological narrative* of political betrayal, appealing to readers' ethical values. This echoes Van Dijk's [18, p. 47–49] assertion that media repetition can create cognitive frames that structure public discourse.

2.1. Creating Rhythm and Coherence. Repetition creates a rhythm that improves readability and engagement. Cadence is crucial in tabloid language, where rhythm and parallelism are used to create dramatic effect: "He lied to the public. He lied to Parliament. He lied to himself". (The Daily Mail, 2020).

This sequence structures the information persuasively and adds rhetorical force, often resembling spoken discourse or political speech.

3. Repetition in Reported Speech to Build Credibility. Tabloids often repeat phrases from interviews or public statements to lend *authenticity* to their coverage: "We are not safe, we are not safe, we are not safe!" said one terrified mother. (Daily Mirror, 5 May 2022).

Repetition within the quotation serves dual purposes: portraying raw emotion and enhancing the credibility of fear as a social reality. As Jaworski and Coupland [10, p. 91–93] argue, repetition in reported speech emphasizes speaker stance and foregrounds affective meaning.

4. Structural Repetition and Framing. Repetition on the macro-structural level, such as reiterating key phrases across an article or using repeated headlines and sub-headlines, contributes to framing. For example, the phrase "partygate" appeared repeatedly across multiple issues of The Daily Mail and The Sun during the UK political scandal of 2021–2022. By recycling this single term, tabloids created a semantic shorthand that encapsulated multiple accusations and emotions, reinforcing a specific interpretation of events.

This kind of framing repetition aligns with media discourse strategies of anchoring [6, p. 14–15], where readers are guided toward specific interpretations through reiterative cues. The effect is both cognitive – making it easier for readers to follow the storyline, and ideological – promoting a consistent evaluative stance.

5. Intertextual (Echoic) Repetition. Another pragmatic layer of repetition involves echoic or intertextual repetition, where tabloids borrow and repeat phrases from other media, popular culture, or political discourse. Headlines such as "Make Britain Great Again" (The Sun, 2020) intentionally echo Donald Trump's slogan, thereby importing connotative meanings and ideological positions into the local context.

Such repetition invites readers to make inferential connections beyond the immediate text, enhancing relevance by tying local stories to global narratives. This use of intertextuality also contributes to the persuasive strength of tabloids by embedding their messages in widely recognized and emotionally resonant frames.

6. Psychological Impact and Reader Conditioning. Repeated exposure to specific lexical items, headlines, or rhetorical structures can have a conditioning effect on readers. According to Tannen [16], repetition plays a role in conversational involvement – a principle that extends to written texts by simulating dialogue with the reader. Repetition creates familiarity, which in turn fosters trust, reduces resistance, and promotes acceptance of the message.

For instance, repeated use of descriptors like "illegal migrant" in The Daily Express contributes to a discourse that normalizes particular framings of immigration. Over time, such repetition may shape reader attitudes and public discourse through sheer frequency of exposure.

6.1. Repetition and Reader Engagement. Repetition also serves to establish rhythm and predictability, which are cognitively appealing. Phrases like *"More cuts. More pain. More blame."* (from *Mirror*, 2023) create a rhetorical triad that is easy to process and remember. This aligns with Relevance Theory [14], where communicative efficiency is key: repeated structures help readers access intended meanings with minimal cognitive effort.

6.2. Repetition and Reader Manipulation. The cumulative effect of repetition in tabloids contributes to cognitive priming. Repetition lowers processing difficulty, increases perceived truth (illusory truth effect), and manipulates emotional response [19, p. 9]. This confirms the assertion by Cap [4] that repetition is central to legitimizing dominant political positions through discourse.

7. Branding and Editorial Identity. Repetition also contributes to the branding of a tabloid.

Each paper develops recognizable linguistic habits, for instance, preferred headlines, stock phrases, or recurring syntactic patterns that establish a distinct editorial identity. Phrases like "you couldn't make it up!" or "beyond belief!" are staples of tabloids like The Sun and The Daily Star, forming part of a house style that readers come to expect.

This kind of stylized repetition aids brand recognition and fosters a sense of familiarity and loyalty among readers. From a pragmatic perspective, it is part of the contract between the publication and its audience – a signal of consistent communicative behavior and values.

7.1. Branding and Stylistic Identity. Repetitive lexical patterns contribute to a tabloid's recognizable style. The recurrent use of phrases like "shock horror," "royal scandal," or "secret affair" not only signals sensationalism but also creates a shared linguistic code between readers and the publication. Readers become familiar with such formulations, which fosters loyalty and recognition.

8. Repetition and Emotional Resonance. Emotional engagement is central to the appeal of tabloids. Repetition plays a crucial role in heightening affective intensity: "He lied. He lied to her. He lied to us all". (Daily Mail, 2022).

This incremental repetition builds dramatic tension and moral outrage. It resonates with a readership predisposed to valuing authenticity and transparency. The patterned repetition creates rhythmic emphasis and evokes emotional alignment.

Emotionally loaded words are repeated to evoke fear, sympathy, or excitement:

"A tragedy, a true tragedy that could have been avoided…" (The Sun, 2021).

Such structures aim to elicit empathy and trigger emotional involvement, essential components of tabloid storytelling.

8.1. Emotional Intensification and Sensationalism. Repetition is frequently deployed to amplify emotional impact. In *Daily Mail* headlines such as *"Terror, terror, terror in the streets"* (2021), repetition dramatizes the event, creating a sense of chaos and urgency. This use corresponds to the expressive function of language [9], where the repetition reflects and evokes emotional states.

Such constructions are also part of sensationalist rhetoric, which is a hallmark of tabloid discourse. They exploit the affective dimension of language to draw reader attention in a competitive media environment.

9. Persuasion and Ideological Framing. Repetition in tabloids also functions to shape ideological stances. In political reporting, repeated phrases can subtly impose interpretations:

"Weak leadership, weak policies, weak future". (The Sun, 2023).

By repeating "weak," the newspaper imposes a value judgment and frames a negative view of the subject, often reinforcing editorial bias. Repetitive phrasing becomes a method of indoctrination through constant exposure to emotionally charged descriptors.

9.1. Repetition as a Tool of Persuasion. One of the most prominent pragmatic functions of repetition in tabloids is reinforcement of key messages. Repetition ensures that emotionally or ideologically charged terms are embedded in the reader's memory. For instance, in an article from *The Sun* (2022), the phrase *"Boris betrayed Britain"* was repeated five times within a 500-word text. This serves not only to emphasize a narrative but also to construct a simplified moral dichotomy.

Such uses align with Austin's [2] performative theory, where repetition strengthens the perlocutionary effect on readers – pushing them toward judgment and emotional response.

9.2. Repetition as a Tool of Ideological Framing. Another pragmatic function is ideological naturalization. Repetition can also function persuasively by framing individuals or events in ideologically loaded terms. Consider the repeated labeling of migrants as "invaders" in several headlines: "The migrant invasion: Invasion on the coast, invasion in our towns". (Daily Express, 2021).

Such repetition reinforces particular worldviews and simplifies complex sociopolitical issues into digestible, emotionally charged slogans. According to Sperber and Wilson's [15] Relevance Theory, this type of repetition increases cognitive salience and reduces processing effort, making the preferred interpretation more accessible.

Repetition contributes to the creation of "common sense" assumptions. For example, repeated phrases such as *"illegal migrants"*, *"broken Britain"*, or *"woke agenda"* (frequent in *Daily Express* and *The Sun*) create a semantic framing that aligns with a specific ideological stance [18].

Through frequent and strategic repetition, such language contributes to the discursive reproduction of ideology – framing complex social issues in simplistic, emotionally resonant terms.

10.Stylistic Identity and Tabloid Branding. Repetition also contributes to a publication's stylistic signature. Phrases like "We ask, you decide" or "It's a disgrace!" recur across issues of

the same newspaper, creating familiarity and trust among readers. Over time, these repeated elements become part of the tabloid's identity, aligning with Goffman's [7] notion of frame analysis, where linguistic routines shape readers' interpretive frames.

11. Reinforcement through Visual-Textual Design. Repetition is not only verbal but also visual. Tabloids frequently pair textual repetition with visual repetition – bold fonts, red headlines, coloured subheadings and repeated imagery/phrases across sidebars and infoboxes extend the pragmatic power of repetition. These visual repetitions enhance processing fluency and direct the reader's eye to "key" information. These multimodal repetitions serve as framing devices that anchor the reader's focus. For instance, the repeated use of certain color-coded words (e.g., "crisis" in red) enhances urgency and emotional salience. These strategies are not merely decorative but play a vital role in pragmatic meaning-making.

12. Repetition and Tabloid Narrativity. Tabloid stories often function as mini-narratives, and repetition aids coherence by reintroducing key characters and plot points. In extended stories, repeated references to a central figure or motif help maintain thematic consistency: "Meghan hits back… Meghan silenced… Meghan's revenge" (The Sun, 2022).

These headlines construct a serial narrative arc that mimics the suspense and familiarity of a soap opera. Repetition ensures continuity, which is essential for reader retention in serialized storytelling.

13. Pragmatic Constraints and Audience Expectations. The pragmatic success of repetition relies on readers' cultural competence. Familiarity with repeated idioms, slogans, or names allows readers to infer unstated implications. Tabloids exploit this by embedding repetitions that depend on intertextual references or presuppositions: "Partygate again? Really?" (Daily Mirror, 2022).

The repeated reference to "Partygate" relies on a shared background. The rhetorical question signals cynicism, and the repetition reinforces the narrative of political irresponsibility.

14. Comparative Functions of Repetition. When compared with broadsheet newspapers, tabloid repetitions are more overt, emotionally loaded, and designed for immediate impact. Broadsheets may use repetition sparingly for stylistic variation, whereas tabloids use it to maintain ideological coherence and reader engagement. This suggests that repetition is not a random stylistic device but a deliberate pragmatic tool tailored to audience type and media format.

Conclusion. This study has illustrated that repetition in British tabloids is not merely a superficial stylistic feature but a deeply embedded pragmatic strategy. It serves multiple interrelated functions: reinforcing emphasis, enhancing emotional impact, shaping ideological perspectives, sustaining narrative coherence, and contributing to stylistic branding. Through these functions, repetition plays a central role in how tabloids communicate with their audiences, influence public sentiment, and maintain their cultural relevance.

By applying theories from pragmatics and discourse analysis, this research has shown that repetition is a vital element of tabloid discourse that deserves closer scholarly attention. While often dismissed as populist or sensationalist, tabloids employ complex linguistic strategies that reveal much about contemporary media language and public communication.

Future research could benefit from a cross-linguistic or multimodal analysis, considering how repetition operates in tabloids across different cultures or how it interacts with visual and auditory elements in digital formats. Additionally, corpus-based studies might provide quantitative support for the frequency and patterns identified in this qualitative investigation.

Bibliography:

1. Abdullayev K., Mammadov A., Mammadov M., Huseynov Sh. Repetition in Discourses across Languages and Genres. Open Linguistics. Vol. 10. 2024. P. 1–20.
2. Austin J.L. How to Do Things with Words. Oxford, Oxford University Press. 1962. 232 p.
3. Bednarek M., Caple H. News Discourse. London, Continuum. 2012. 248 p.
4. Cap P. Proximization: The Pragmatics of Symbolic Distance Crossing. Amsterdam, John Benjamins. 2013. 190 p.
5. Crystal D. How Language Works. London, Penguin Books. 2006. 280 p.
6. Fairclough N. Media Discourse. London, Edward Arnold, 1995, 280 p.
7. Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1974. 438 p.
8. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English London: Longman. 1976. 374 p.

9. Jakobson R. Linguistics and Poetics. In Style in Language. Edited by T.A. Sebeok. Cambridge, MA : MIT Press. 1960. P. 350–377.
10. Jaworski A., Coupland N. The Discourse Reader. London, Routledge. 2006. 528 p.
11. Johnstone B. Repetition in Discourse: Interdisciplinary Perspectives. Norwood, NJ: Ablex, 1994. 292 p.
12. Leech G. Principles of Pragmatics. London, Longman. 1983. 269 p.
13. Richardson J.E. Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis. Basingstoke, Palgrave Macmillan. 2007. 256 p.
14. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. Oxford, Blackwell. 1986. 298 p.
15. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. Oxford, Blackwell. 1995. 301 p.
16. Tannen D. Conversational Style: Analyzing Talk Among Friends. New York, Oxford University Press. 1984. 304 p.
17. Tannen D. Talking Voices: Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse. 2nd ed. Cambridge. Cambridge University Press. 2007. 384 p.
18. Van Dijk T.A. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London. Sage. 1998. 169 p.
19. Zollo F. Dealing with Cognitive Biases in News Consumption. Digital Journalism 10, no. 1 (2022). P. 67–85.
20. The Sun. URL: https://www.thesun.co.uk/ (Accessed 30 June 2025).
21. Daily Mail. URL: https://www.dailymail.co.uk/ (Accessed 30 June 2025).
22. The Daily Mirror. URL: https://www.mirror.co.uk/ (Accessed 30 June 2025).
23. The Daily Express. URL: https://www.express.co.uk/ (Accessed 30 June 2025).

Сулейманова Айтен. ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПОВТОРІВ У БРИТАНСЬКИХ ТАБЛОЇДАХ

У сучасному медіа середовищі таблоїди відіграють значну роль у формуванні громадської думки та емоційного сприйняття подій. Їхньою відмінністю є використання виразних мовних засобів, серед яких повтор займає центральне місце. У статті розглядаються прагматичні функції повторів у текстах британських таблоїдів як особливого жанру масової комунікації, орієнтованого на швидке та емоційне сприйняття інформації. Повтор, як із ключових риторичних прийомів, виконує у цьому контексті як стилістичну, а й комунікативно-прагматичну функцію: він акцентує увагу читача, сприяє формуванню певного ставлення до описуваних подій і персонажам, і навіть посилює вплив тексту на емоційному рівні. У дослідженні зроблено спробу систематизувати типи повторів (лексичні, синтаксичні, інтонаційні) та виявити їх функціональні особливості в рамках таблоїдної журналістики. Як матеріал проаналізовано статті, опубліковані в таких британських виданнях, як The Sun, The Daily Mail, The Daily Mirror та The Daily Express за останні п›ять років. Методи, що використовуються, включають якісний контент-аналіз, елементи прагматичного аналізу, а також принципи Релевантнісної теорії та моделі ввічливості. У ході аналізу встановлено, що повтори у текстах таблоїдів виконують функції посилення драматичного ефекту, емоційної підзарядки, ритмічної організації тексту, а також сприяють формуванню ідеологічних установок та маніпулюванню сприйняттям. Зроблено висновок про те, що повторення у таблоїдах є цілеспрямованим інструментом, а не випадковим мовним явищем, і відіграє ключову роль у структурі медіа дискурсу. Результати дослідження можуть бути корисними в рамках вивчення медіалінгвістики, прагматики та аналізу дискурсу.

Ключові слова: *ідеологія, медіа дискурс, повтори, прагматика, таблоїди, переконання, емоційна експресія.*

UDC 81'42:808.51]:32(73)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/32

Turshukova N. H.
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

D. TRUMP'S INAUGURAL ADRESSES: COMPARATIVE ASPECT

The following work is devoted to comparison of the USA current President Donald Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025, which are defined in given work as the political, institutional, argumentative, declarative and appealing to act discourses. It is stated that the given Inaugural speeches have differences and similarities. It is emphasized that similarities of the D. Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025 are determined by the similar nature of the Inaugural speeches, while their differences are determined by D. Trump's experience of the politician and former President; by style of his working; by his political image realization; by the world and national challenges. It is stressed that the D. Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025 differ in time of their duration, in volume of their message, in content of the politico-economic plan of the country development, in President's image presentation and his personal identity. It is underlined that the D. Trump Inaugural speech of 2025is twice longer and durable than the Inaugural speech of 2017. It is found out that the 2025 politico-economic plan of the country development contains unique and revolutionary insights and proposals with the concreate steps, measures and directives for the executive branch of power in a form of Executive orders in comparison with the 2017 politico-economic plan of the country development. It is determined that the 2017 politico-economic plan of the country development has more inspirational and declarative character in comparison with the 2025 Inaugural speech of D. Trump, which is considered to be the realization plan of the country restoration and innovating. It is underlined that D. Trump uses image of the charismatic leader in his 2017 Inaugural speech and image of the experienced politician, effective top manager in his 2025 Inaugural speech. It is stressed that D. Trump identifies himself a God messiah for the American community safety, restoration, progress and prosperity and global peacemaker and unifier for the entire planet in his 2025 Inaugural speech; he determines the years of his presidency, from 2025 up to current moment, as the golden age for America and he underlines his extraordinary role in the history of the USA and mankind.

Key words: *political image, discourse, inaugural speech, personal identity, charismatic leader.*

Statement of the problem. The inaugural speech is considered to be the political document of newly elected person for the post of President, which contains his/her vision and vision of his/her political force of the country development for the period of presidency. The current President of the USA Donald Trump was elected and made his Inaugural speeches twice, in 2017 and 2025. It is acute to explore and differentiate the peculiarities of the given Inaugural speeches of D. Trump with emphasis on the pragma-communicative aspect of each message, with further comparison and defining the system of their similarities and differences.

Analysis of recent research and publications. Donald Trump as politician, former and current President of the USA attracts scientists and explorers attention, using different investigation approaches and methods [1; 2; 4; 6]. The leading communicative and cognitive approaches for studying language determine Donald Trump's speeches and messages exploring as types of discourses with their strategies and tactics [5; 7; 10], with their stylistic peculiarities [3; 8; 11; 12], with the peculiarities of D. Trump idiolect [9]. The given research is part of the D. Trump Inaugural discourses investigation [2; 3; 4] with emphasis on their pragma-communicative objectives realization. The innovating character of the given research deals with the comparison procedure to define the system of similarities and differences of the given Inaugural discourses of D. Trump. The results of the following scientific exploring may contribute Discourse Analysis, Text Analysis, Comparative Analysis.

Task statement. The purpose of the given work is to explore and compare the USA current President Donald Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025, to differentiate similar and different pragma-communicative peculiarities of them, using Discourse Analysis and Comparative approaches. Realization of this objective is possible by using several methods: method of simple calculation, pure sampling method, discourse analysis method, comparative method.

Outline of the main material of the study. The current President of the USA Donald Trump made his Inaugural speeches twice: on the 20-th of January, 2017, and on the 20-th of January, 2025, at the age of 70 and 78, as the 45-th and 47-th President of the United States, for the term of 2017–2021 and of 2025 up to current moment. Two speeches were produced with interval of 8 years. It is obvious, they have similarities and differences.

Thus, D. Trump speeches differ in time of their duration. His first Inaugural speech lasted for 19 minutes, while his second one was pronounced during 30 minutes. Speeches differ in volume: with the amount of 1457 words in his first speech and with the amount of 2901 words in his second speech, that is twice longer than the first one.

Both D. Trump's Inaugural speeches of 2017 and 2025 are considered to be the political, institutional, argumentative, self-promoting, declarative, appealing to act and discrediting opponents discourses with the pragma-communicative purposes to express gratitude to voters for the chance to be elected as a President; to propose politico-economic program of the country internal and external development for the period of presidency; to declare values, changes and concreate measures for the country development plans realization; to promote the political image of President. his/her political force and allies; to criticize the opponents and enemies, to discredit and neutralize them; to propose the appropriate system of valid arguments to provoke voters' positive support and approval of the proposed politico-economical changes for the country development; to orient voters and to appeal them for the actions, proposed by the President and his political party.

Both speeches as the politico-institutional discourses have strict structure of their presentation: introduction, the main body and final part. President D. Trump follows the strict rules of inaugural speeches. In his speeches' introduction he addresses the former Presidents, officials, Americans, and he also addressed the people of the world in his first speech:

1. *Chief Justice Roberts, President Carter, President Clinton, President Bush, President Obama, fellow Americans, and people of the world* [13].

2. *Vice President Vance, Speaker Johnson, Senator Thune, Chief Justice Roberts, Justices of the Supreme Court of the United States, President Clinton, President Bush, President Obama, President Biden, Vice President Harris, and my fellow citizens* [14].

The main body of both D. Trump's Inaugural speeches contains the material of the speeches themselves. The final part of the given speeches consists of the good wishes and God's blessing for America and D. Trump's gratitude for the American citizens:

1. *Thank you. God bless you, and God bless America. Thank you. God bless America* [13].

2. *Thank you. God bless America. Thank you all. Thank you. Thank you very much. Thank you very much. Thank you* [14].

It is important to state that President D. Trump strictly follows the rules of inaugural speeches by using neutral and literary language units in both his Inaugural speeches, which makes it possible to sound officially and formal. At the same time, D. Trump uses once some kind of colloquial forms in his 2025 Inaugural speech, which sounds even a bit vulgar:

The inflation crisis was caused by massive overspending and escalating energy prices, and that is why today I will also declare a national energy emergency. We will drill, baby, drill [14].

D. Trump uses this colloquial form of address *baby* deliberately to create the atmosphere of the informal conversation with the American citizens, to demonstrate himself as one of them, as an ordinary person, to be closer to them in their understanding of his messages.

Both D. Trump's Inaugural speeches of 2017 and 2025 are considered to be argumentative discourses with the specific feature to appeal to the reason, to the mind of the voters not through the valid arguments in a form of proofs and statistics, but through the system of values relevant for the voters and through the authoritative view points of the well-known persons or sources of information.

Thus, D. Trump only once uses statistics in his Inaugural speeches of 2017 and 2025, "*lost 38,000 lives in the building of the Panama Canal*", but instead he uses quotation of the well-known sources of information (2), *Bible*, and names of well-known, authoritative persons (1, 3), *President McKinley, Teddy Roosevelt, Martin Luther King*, to prove his ideas for the American citizens in order to accept these insights and to follow them:

1. *President McKinley made our country very rich through tariffs and through talent – he was a natural businessman – and gave Teddy Roosevelt the money for many of the great things he did, including the Panama Canal, which has foolishly been given to the country of Panama after the United States – the United States – I mean, think of*

this – spent more money than ever spent on a project before and lost 38,000 lives in the building of the Panama Canal [14].

2. *The Bible tells us, "How good and pleasant it is when God's people live together in unity." We must speak our minds openly, debate our disagreements honestly, but always pursue solidarity. When America is united, America is totally unstoppable* [13].

3. *Today is* Martin Luther King *Day. And his honor – this will be a great honor. But in his honor, we will strive together to make his dream a reality. We will make his dream come true* [14].

The given argumentation with mentioning quotations of the well-known sources of information and names of the well-known, authoritative persons makes it possible to express and prove the ideas of the Panama Canal returning back to the USA (1); of the national unity as a resource of the country development (2); of the race equality as a great liberty of the USA community (3).

In terms of values, both D. Trump's Inaugural speeches are created with the orientation on the Christian and American values of love, respect, freedom, honesty, justice, equality, patriotism and the American democratic liberties and rights:

1. *... and through our loyalty to our country, we will rediscover our loyalty to each other. When you open your heart to patriotism, there is no room for prejudice* [13].

2. *My recent election is a mandate to completely and totally reverse a horrible betrayal and all of these many betrayals that have taken place and to give the people back their faith, their wealth, their democracy, and indeed, their freedom* [14].

Both speeches contain orientation on the national unity of the USA. D. Trump considers the value of nation unity is a great resource of the former, current and future advantages and victories of the American citizens:

1. *We are one Nation, and their pain is our pain, their dreams are our dreams, and their success will be our success. We share one heart, one home, and one glorious destiny* [13].

2. *We are one people, one family, and one glorious nation under God. ....We will be a nation like no other, full of compassion, courage, and exceptionalism. Our power will stop all wars and bring a new spirit of unity to a world that has been angry, violent, and totally unpredictable* [14].

It is important to state, that the nation unity orientation of the American nation as a great resource of its successful development is mentioned in both D. Trump's Inaugural speeches: at the beginning, in the middle and at the end of the speeches. It makes it possible to strengthen the idea of nation unity as an advantage of the American society development and to promote the given idea with the purpose of its accepting by the American citizens.

Moreover, D. Trump tries to increase the level of American nation identity by appealing to the advantages and victories of the American ancestors, current patriots and frontiers, as well as the future prosperous generation in his 2025 Inaugural speech:

Ambition is the lifeblood of a great nation, and, right now, our Nation is more ambitious than any other. There's no nation like our Nation .Americans are explorers, builders, innovators, entrepreneurs, and pioneers. The spirit of the frontier is written into our hearts. The call of the next great adventure resounds from within our souls. Our American ancestors turned a small group of colonies on the edge of a vast continent into a mighty republic of the most extraordinary citizens on Earth. No one comes close [14].

Inaugural speech is known to be the political program of the president for the term of his/|her presidency. Comparative analysis shows that the 2017 political program and the 2025 political program of D. Trump differ.

Thus, D. Trump names the political program of 2017 as a program of democratic restoration of the American society in all spheres of its life:

We, the citizens of America, are now joined in a great national effort to rebuild our country and restore its promise for all of our people. Together, we will determine the course of America and the world for many, many years to come [13].

He claims his 2017 Inauguration day the "celebration" for all the Americans, the starting point of the nation progress, prosper and development (1) and he outlines the purpose of the American society development as the necessity to be first worldwide (2):

1. *That all changes, starting right here and right now, because this moment is your moment: It belongs to you. It belongs to everyone gathered here today and everyone watching all across America. This is your day. This is your celebration. And this, the United States of America, is your country* [13].

2. *From this day forward, a new vision will govern our land. From this day forward, it's going to be only America first. America first* [the same].

In his 2025 Inaugural speech D. Trump continues his policy of making the USA first worldwide by

proclaiming the idea of the American superiority in the world:

1. *From this day forward, our country will flourish and be respected again all over the world. We will be the envy of every nation, and we will not allow ourselves to be taken advantage of any longer. During every single day of the Trump administration, I will, very simply, put America first* [14].

2. *And our top priority will be to create a nation that is proud, prosperous, and free. America will soon be greater, stronger, and far more exceptional than ever before* [the same].

In comparison with the political program of 2017, the 2025 D. Trump Inaugural speech contains his vision of the American society development not only as restoration, but as "the golden age of America":

1. *The golden age of America begins right now* [14].

2. *We will stand bravely, we will live proudly, we will dream boldly, and nothing will stand in our way because we are Americans. The future is ours, and our golden age has just begun* [the same].

At the same time D. Trump identifies himself as a messiah for the American society to make the economic break-through of the country in terms of its prosperity, in terms of the golden age realization (1), he identifies himself as a messiah having blessed by God (2), and the day of his 2025 Inauguration is proclaimed by him as liberation day (3, 4); in terms of foreign policy D. Trump identifies and announces himself as a "peacemaker and unifier" (5):

1. *I return to the Presidency confident and optimistic that we are at the start of a thrilling new era of national success. A tide of change is sweeping the country, sunlight is pouring over the entire world, and America has the chance to seize this opportunity like never before* [14].

2. *Just a few months ago, in a beautiful Pennsylvania field, an assassin's bullet ripped through my ear. But I felt then and believe even more so now that my life was saved for a reason. I was saved by God to make America great again* [the same].

3. *For American citizens, January 20, 2025, is liberation day. It is my hope that our recent Presidential election will be remembered as the greatest and most consequential election in the history of our country* [the same].

4. *We will not be conquered, we will not be intimidated, we will not be broken, and we will not fail. From this day on, the United States of America will be a free, sovereign, and independent nation* [the same].

5. *We will measure our success not only by the battles we win, but also by the wars that we end and, perhaps most importantly, the wars we never get into. My proudest legacy will be that of a peacemaker and unifier. That's what I want to be: a peacemaker and a unifier* [the same].

In his 2017 Inaugural speech D. Trump proposes to stop empty discussion and start actions, to start process of doing some necessary deeds for the USA progress and prosperity (1), while in his 2025 Inaugural speech he determines his and the Government mission as the revolution activity in terms of the proclaimed changes volume for the American society (2):

1. *The time for empty talk is over. Now arrives the hour of action* [13].

2. *With these actions, we will begin the complete restoration of America and the revolution of common sense. It's all about common sense* [14].

In this case, the results of the comparative analysis prove that the D. Trump political program of 2017 is considered to be fuzzy program without concrete steps within the foreign and domestic policy of the USA (1), while the political program of 2025 contains concrete steps of its realization in a form of executive orders and directives (2); the political program of D. Trump for the country development, 2017–2021, has rather declarative character than the program of 2025–2029 which contains concreate measures for the executive branch of power, Government, to realize the given program:

1. *Every decision on trade, on taxes, on immigration, on foreign affairs, will be made to benefit American workers and American families* [13].

2. *Today I will sign a series of historic Executive orders* [14].

The difference between the D. Trump political programs of 2017 and 2025 may be demonstrated by comparison of the proposals to save national borders of the USA in D. Trump's Inaugural speeches. Thus, in his 2017 Inaugural speech D. Trump proposes to protect boarders (1), while in his 2025 Inaugural speech he declares "a national emergency at southern border "and proposes to return "criminal aliens back to the places from which they came" (2), which is considered the first, the priority measure among the executive measures:

1. *We must protect our borders from the ravages of other countries making our products, stealing our companies, and destroying our jobs* [13].

2. *First, I will declare a national emergency at our southern border. All illegal entry will immediately be halted, and we will begin the process of returning millions and millions of criminal aliens back to the places from which they came. We will reinstate my "Remain in Mexico" policy* [14].

It is essential to add that the 2025 political program of D. Trump contains the fresh, unique ideas of country development and concrete executive measures of their realization, which may be considered the revolutionary ones. Among them are the following measures as: to end the "green deal" and to limit the electric vehicles manufacturing (1); to renovate the external tariffs (2); to increase the level of Federal Government competence and effectiveness by creating the Department of Government Efficiency (3); "to stop all Government censorship and bring back free speech to America" (4); to support and provide policy of only 2 genders: female and male (5); to stop illegal practice to vaccine people on duty (6); to return back Panama Canal (7); to explore and exploit Mars (8):

1. …*we will end the "green new deal," and we will revoke the electric vehicle mandate* [14].

2. *For this purpose, we are establishing the External Revenue Service to collect all tariffs, duties, and revenues* [the same].

3. *To restore competence and effectiveness to our Federal Government, my administration will establish the brand new Department of Government Efficiency* [the same].

4. *I also will sign an Executive order to immediately stop all Government censorship and bring back free speech to America* [the same].

5. *As of today, it will henceforth be the official policy of the United States Government that there are only two genders: male and female* [the same].

6. *This week, I will reinstate any servicemembers who were unjustly expelled from our military for objecting to the COVID vaccine mandate with full backpay. And I will sign an order to stop our warriors from being subjected to radical political theories and social experiments while on duty* [the same].

7. *And above all, China is operating the Panama Canal. And we didn't give it to China. We gave it to Panama, and we're taking it back* [the same].

8. *And we will pursue our manifest destiny into the stars, launching American astronauts to plant the Stars and Stripes on the planet Mars* [the same].

The differences between the 2017 D. Trump political program and the 2025 political program of D. Trump are correlated with D. Trump's experience as of the political leader, of the USA President, with the style of his political carrier in 2017 and 2025, with the global and national challenges.

D. Trump, as a creator of his political programs, uses strategy and tactics of the charismatic leader in his 2016–2017 election campaign and in his 2017 Inaugural speech [2], while in his 2025 Inaugural speech he uses the image of the experienced politician, effective former President and competed top manager, able to bring extraordinarily effective changes for the country prosperity and progress.

In this case, the usage of the charismatic leader image within the 2017 Inaugural speech makes it possible to inspire the American citizens by the D. Trumps insights of national restoration and rebuilding in all spheres of its life, while the effective top manager image of D. Trump within the 2025 Inaugural speech orients the American community on the effective revolutionary changes, on the concreate actions for these innovations and renewing.

Consequently, it is more appropriate, more correct to name the 2017 Inaugural speech of D. Trump as the inspirational political document of country restoration, while the 2025 Inaugural speech of D. Trump is considered to be the realization political document of the country restoration and innovating.

It is important to emphasize that both D. Trump's Inaugural speeches contain promotion of the President political image, his political force and criticism of the opponents to discredit them, having features of the self-promoting (1, 2) and the opponents discrediting discourse (3, 4):

1. *The oath of office I take today is an oath of allegiance to all Americans* [13].

2. *It is my hope that our recent Presidential election will be remembered as the greatest and most consequential election in the history of our country* [14].

3. *Washington flourished, but the people did not share in its wealth. Politicians prospered, but the jobs left, and the factories closed* [13].

4. *My recent election is a mandate to completely* and *totally reverse a horrible betrayal and all of these many betrayals that have taken place and to give the people back their faith, their wealth, their democracy, and indeed, their freedom* [14].

In his Inaugural speeches of 2017 and 2025, D. Trump uses tactics to appeal the American citizens for doing some actions, proposed by him and his political force, which sounds as direct

commands for the American community to "*buy and hire American*" (1) in his Inaugural speech of 2017, and both his Inaugural speeches contain the implicit appeals to fulfil the common nation deeds, given in a form of statements in Future tense with the deictic form of the collective We, such form of expression makes it possible to sound categorically as an evitable truth and fact of reality (2):

1. *We will follow two simple rules: Buy American and hire American* [13].

2. *America will start winning again, winning like never before. We will bring back our jobs. We will bring back our borders. We will bring back our wealth. And we will bring back our dreams* [the same].

3. *We will be prosperous, we will be proud, we will be strong, and we will win like never before* [14].

The direct and implicit appeals for actions within the D. Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025 bring the features of the appealing to act discourse to the given messages.

Conclusions. The D. Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025 have similarities with the pragma-communicative purposes of the political, institutional, argumentative, self-promoting, declarative, appealing to act and discrediting opponents discourses; with the orientation on the Christian and American values, on the American democratic liberties and rights; with the strict structure of the politico-institutional discourse; with the argumentative component of the well-known quotation usage and of mentioning the well-known, authoritative persons names; with the direct and implicit appeals to act for the effective, progressive changes in the American society; with the process of the President image and his pollical force promotion and discrediting their opponents; with the literary and neutral language units usage to sound official and formal.

The D. Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025 have differences and similarities. They differ in time of their duration, in volume of their message, in content of the politico-economic development of the country, in President's image and identity presentation.

The D. Trump Inaugural speeches of 2025 is twice longer and durable than the Inaugural speech of 2017. Its politico-economic plan of the country development contains fresh, unique, revolutionary proposals for the country break-through and the global policy. The 2017 politico-economic plan of the country development is declared by D. Trump as the plan of country restoration, which has more inspirational nature than the 2025 Inaugural speech of D. Trump, which is considered to be the realization plan of the country restoration and innovating, containing concreate steps, measures and directives for the executive branch of power in a form of Executive orders.

The D. Trump image of President in his 2017 Inaugural speech is given as of the charismatic leader, while in his 2025 Inaugural speech his image is given as of the experienced politician, effective top manager. In his 2025 Inaugural speech D. Trump identifies himself as a God messiah for the American community safety, restoration, progress and prosperity, as a global peacemaker and unifier for our planet; he identifies the years of his presidency, from 2025 up to current moment, as the golden age for America and thus he stresses his extraordinary role in the history of the USA and mankind.

It is stated that similarities of the D. Trump Inaugural speeches of 2017 and 2025 are determined by the similar nature of the Inaugural speeches, while their differences are determined by the experience, style of President, his image realization, by the world and national challenges.

It is prospective to explore stylistic peculiarities of the D. Trump Inaugural speeches, to make their comparative analysis, to deal with the D. Trump idiolect and ideostyle.

Bibliography:

1. Голубовська І. О., Орлова Т. В. Політичний дискурс як інструмент маніпулювання свідомістю електорату (на матеріалі інавгураційної промови Дональда Трампа 20 січня 2017 р.). *Studia linguistica*. 2017. Вип. 11. С. 9–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2017_11_3

2. Гуменюк Н.Г. Дискурс харизматичного лідера: інавгураційна промова Д. Трампа від 20.01.17 р. *Лінгвістика.* № 2 (35). Старобільськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 174–179.

3. Гуменюк Н.Г. Інавгураційний дискурс Д. Трампа: синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі виступу від 20.01.17 р.) *Науковий збірник Херсонського державного ун-ту. Серія «Лінгвістика»*. Вип. 30. Херсон : ХДУ, 2017. С. 45–49.

4. Гуменюк Н.Г. Особливості маніпулятивного складника інавгураційного дискурсу Д. Трампа від 20.01.17 р.: *матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Функціонально-стилістичний потенціал романо-германських мов у європейському просторі»* (19 травня 2017 року, Полтава – Старобільськ) / заг. ред. Т.А. Кокнова. Вип. 1. Старобільськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 66–76.

5. Дарчук М. О. Комунікативні стратегії у політичній промові Дональда Трампа. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2020. Вип. 8 (22). С. 131–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2020_822_14

6. Левицький В. В. Дональд Трамп: фашизм у добу метамодерну. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури.* 2018. Т. 1. С. 42–45.

7. Мелещенко О. О. Дискурсивні стратегії англомовного політичного твітінгу Дональда Трампа: когнітивний мультимодальний аналіз: дис....докт. філософії: 035 – Філологія (Галузь знань 03 – Гуманітарні науки). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 298 с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/17445

8. Чеботар Т. В. Гіперболізація у політичному дискурсі Д. Трампа. *Науковий огляд*. Том 5. № 77. 2021. С. 20–32.

9. Healy P. & Haberman M. 95,000 words, many of them ominous, from Donald Trump's Tongue. *The New York Times*. 2015. Dec. 5. URL: https://surl.li/vwklhg (accessed July 28, 2019).

10. Lakoff G. Trump's Twitter distraction. March 17, 2017. URL: https://georgelakoff.com/blog/ (accessed June 14, 2019).

11. President Donald Trump and his political discourse: ramifications of rhetoric via Twitter. Ed. M. Lockhart. New York, NY : Routledge, 2019. 226 p.

12. Sclafani J. Talking Donald Trump: A Sociolinguistic Study of Style. London : Routledge, 2017. 114 p.

13. Trump D. Inaugural Address. 2017. The American Presidency Project. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-14

14. Trump D. Inaugural Address. 2025. The American Presidency Project. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-54

Туршукова Н. Г. ІНАВГУРАЦІЙНІ ПРОМОВИ Д. ТРАМПА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Подана робота присвячена порівнянню інавгураційних промов чинного президента США Дональда Трампа 2017 та 2025 років, які в даній роботі визначені як політичні, інституційні, аргументні, декларативні та закликаючі до дії дискурси. Зазначено, що наведені інавгураційні промови мають відмінності та схожість. Наголошено, що схожість інавгураційних промов Д. Трампа 2017 та 2025 років визначається подібною природою інавгураційних промов, а їх відмінності визначаються досвідом Д. Трампа як політика та колишнього президента; стилем його роботи; реалізацією його політичного іміджу, а також світовими та національними викликами. Зазначено, що інавгураційні промови Д. Трампа 2017 та 2025 років відрізняються за часом їхньої тривалості, за обсягом подання, за змістом політико-економічного плану розвитку країни, а також за його іміджем як Президента та за поданням його особистої ідентичності. Підкреслено, що інавгураційна промова Д. Трампа 2025 року є вдвічі довшою та тривалою, ніж інавгураційна промова 2017 року. Зазначено, що політико-економічний план розвитку країни 2025 року містить унікальні та революційні ідеї та пропозиції з конкретними кроками, заходами та директивами для виконавчої гілки влади у формі виконавчих указів у порівнянні з політико-економічним планом розвитку країни 2017 року. З'ясовано, що політико-економічний план розвитку країни 2017 року має більш надихаючий, декларативний характер порівняно з політико-економічним план розвитку країни у інавгураційній промові Д. Трампа 2025 року, який вважається реальним планом відновлення та інновацій. Підкреслено, що Д. Трамп використовує образ харизматичного лідера у своїй інавгураційній промові 2017 року та образ досвідченого політика, ефективного топ-менеджера у своїй інавгураційній промові 2025 року. Наголошено, що Д. Трамп у своїй інавгураційній промові 2025 року визначає себе месією від Бога для забезпечення та реалізації безпеки, відновлення, прогресу та процвітання американської спільноти, а також визначає себе глобальним миротворцем і об'єднувачем всієї планети, а роки свого президентства, з 2025 року до нинішнього моменту, подано ним як золотий вік для Америки, чим підкреслюється його надзвичайна роль в історії США та людства.

Ключові слова: *політичний імідж, дискурс, інавгураційна промова, особиста ідентичність, харизматичний лідер.*

УДК 811.111’373.612.2’42:[070:004]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/33

Широкова І. І.
Запорізький національний університет

Сєдакова М. В.
Запорізький національний університет

МУЛЬТИМОДАЛЬНІ ЗАСОБИ В АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню мультимодальності в англомовному масмедійному дискурсі. Розглянуто різноманітні підходи до поняття «дискурс» та зроблено акцент на неоднакових функціях, що виконує поєднання вербальних і невербальних типів актуалізації концептів в різних типах дискурсу. Виокремлено особливості медіадискурсу: соціальна оцінність, експресивність, прагматична спрямованість. Через масмедійну комунікацію формується система взаємодії у суспільстві, у певний спосіб встановлюються контакти завдяки використанню різноманітних каналів та технологій. Серед характерних елементів масмедійного дискурсу проаналізовано рекламу, політичні карикатури, фотографії та ілюстрації на прикладі електронних варіантів британських та американських газет. До вербальних засобів, що використовуються для створення реклами та політичних карикатур, віднесено метафори, неологізми, дієслова наказового способу, каламбур тощо. Вони дозволяють зробити повідомлення лаконічним та надають йому емоційної забарвленості. Невербальні засоби – шрифт та його розмір, кольори зображень, малюнки, піктограми, гіперболізація зображень (властива карикатурам) – підсилюють зміст, формують візуальну привабливість повідомлення. Ефективність рекламних повідомлень підсилює також використання різноманітних культурних символів, акцент на соціальних аспектах та орієнтація на певні групи споживачів з урахуванням їх цінностей. Завдяки легкості сприйняття зображень карикатури широко застосовуються у висвітленні суспільно-політичних процесів. На сторінках провідних електронних і періодичних видань карикатури слугують інструментом пропаганди та засобом боротьби з політичними опонентами. В сукупності вербальні та невербальні засоби викликають інтерес аудиторії та впливають на свідомість суспільства.

Ключові слова: *масмедійний дискурс, вербальні та невербальні засоби, політична карикатура, реклама, метафора.*

Постановка проблеми. Комунікація у чисельних різновидах дискурсу має мультимодальний характер. Інтерес лінгвістів до вивчення мультимодальних текстів зумовлений тим, що вони є ціннісним комунікативним простором для передачі та отримання інформації. Одним із засобів поширення і отримання знань, інструментом формування цінностей у суспільстві та проєктування його майбутнього є різноманітні масмедіа [13, с. 185]. Медійні тексти є «виразною формою дискурсу» [14, с. 266], що пояснює цікавість лінгвістів до їх аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні дослідження мультимодальності у лінгвістиці представлені фундаментальними працями Ш. Баллі, Р. Барта, М. Голідея, Г. Кресса та інших. Мультимодальність як мовне явище досліджували вітчизняні лінгвісти І. Бехта, О. Воробйова, Л. Макарук та інші. Дослідники аналізують це явище в політичному дискурсі (Кузнєцова, 2017), кінодискурсі (Крисанова, 2020; Ткачик, Велика, 2020), коміксах (Івасишин, 2019) та політичних карикатурах (Ковінько, 2012; Федік, 2021). В роботах, присвячених масмедійному дискурсу, вчені зосереджуються на стислому тексті (Мірошніченко, 2020) тропах (Остапчук, 2016), методології (Пянковська, 2022), перекладі (Самаріна, 2024) та рекламних текстах (Данилюк, 2019; Томчаковський, 2024).

Постановка завдання. Метою статті є встановлення вербальних та невербальних засобів, що використовуються при створенні елементів масмедійного дискурсу на прикладі електронних варіантів британських та американських газет.

Виклад основного матеріалу. Існують різноманітні підходи до тлумачення поняття «дискурсу» а вивчення цього концепту має міждисциплінарний характер. Мовознавці трактують

дискурс як складне комплексне комунікаційне явище, що охоплює адресата й адресанта повідомлення, процес мовленнєтворення, екстралінгвальні фактори спілкування, соціальний контекст та культурно-ідеологічний фон, канал комунікації, особливості розповсюдження й сприймання інформації [11, с. 29].

Ф. С. Бацевич визначає дискурс як «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік із різними формами вияву (усною, писемною, паралінгвальною), що відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регульований стратегіями й тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначені конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [1, с. 154].

Сучасна наука про мову асоціює з поняттям дискурсу комунікацію в суспільстві. У процесі комунікації використовуються багатогранні мультимодальні засоби і «багатоаспектність їхнього функціонування в тестовому просторі» [4, с. 15] зумовлює необхідність комплексного аналізу їх прояву.

У різних типах дискурсу поєднання вербальних і невербальних типів актуалізації концептів виконує неоднакові функції. Наприклад, у політичному дискурсі через візуальні й звукові характеристики здійснюється «маніпулятивний вплив переконання на адресата» [7, с. 194], у художніх текстах візуальні засоби, зокрема графічні, дозволяють привернути увагу читача й справити на нього перше враження. У масмедійному дискурсі візуальна актуалізація концепту створює емоційний ефект, зображення сприяють розширенню та висвітленню вербальної інформації [19, с. 49]. У кінодискурсі вербальні й невербальні засоби вираження концептів посилюють демонстрацію емоцій, коли прямо чи опосередковано виражена певна емоція «поєднується з характерними жестами, мімікою та фізіологічними проявами» [16, с. 53]. Комунікація в танцювально-спортивному дискурсі також має мультимодальний характер. За допомогою невербальних засобів виконавці розкривають зміст бального танцю, представляють власний образ, свою ідентичність, що виражається в поведінці, манері передавати інформацію, емоціях, переживанні своєї ролі в танці тощо, розкривають власний досвід, сприйняття та інтерпретацію дійсності, її відчуття, відтворюють індивідуальну картину світу [15, с. 76–77].

Мультимодальний текст є «прагматично визначеним, оскільки його творить людина, яка комбінує вербальний матеріал мови з невербальною складовою для передавання належного змісту, вкладає в нього синтаксично-семантичне та семіотико-синергетичне наповнення, й виражає своє ставлення до висловлюваного» [2, с. 87].

В цьому дослідженні використовуємо визначення дослідниці Л. Макарук, яка мультимодальність трактує як «лінгвістичну дво- або полімодусну перцептивну категорію, для якої характерна принаймні одна модальність. Під мультимодальністю також розуміється співіснування різних за природою ресурсів, що входять до щонайменше двох систем, використаних під час комунікативних актів» [10, с. 138].

Масмедійний дискурс – це особливий різновид дискурсу, спрямований на передачу реальної інформації від адресанта до адресата за допомогою ЗМІ [3, с. 49]. Медіа-дискурс є способом комунікації та передачі інформації через засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, газети, журнали, інтернет-портали та інші медійні платформи. Дискурс у даному контексті означає структуровану комунікацію, яка формує певне уявлення про події, явища, людей та ідеї [14, с. 267].

Мультимодальність можна вважати однією з провідних категорій сучасних медійних текстів, помітне поширення якої вмотивували, з одного боку, запити реципієнтів на нові способи репрезентації інформації, а з іншого – новітні технології, що уможливили доступність цього процесу [11, с. 172].

У масмедійному дискурсі дослідники звертають увагу на «використання графічних та текстових компонентів, які працюють разом для досягнення прагматичних цілей» [17, с. 135], зокрема вони привертають увагу аудиторії.

Домінантними рисами сучасного медіа простору є соціальна оцінність, експресивність та прагматична спрямованість. Формат сучасного медіа тексту передбачає тематичну рубрикацію, «захоплюючий» заголовок, креолізованість, використання різних структурно-графічних засобів, логічно викладених речень та тропів, що дозволяє судити про їх поширення і тенденцію до тропеїзації медіа [12, с. 12].

Дослідники виокремлюють такі різновиди сегментаційних і графічних процесів, властиві сучасним медіа: розміщення матеріалу, інтервал, загальна орієнтація сторінки, форматування, позиціонування, виправлення, підкреслення,

вставки, закреслення, виділення та зумисне злиття компонентів. Іконічними елементами є різнотипні та різножанрові ілюстрації (натюрморти, пейзажі, картини, малюнки), карикатури, комікси й інші нефотографічні ілюстрації, піктограми (знакові, абстрактні, логотипні), логотипи та емблеми, карти, фотографії та смайли [9, с. 18].

У танцювально-спортивному дискурсі відбувається обміне не лише новою інформацією, а й емоційним досвідом. І в газетних статтях, темою яких є танці, також використовується чимало вербальних засобів активізації емоційності, наприклад: "*I am so* ***happy*** *for my girl. She* ***loves*** *to dance, she* ***likes*** *to watch it on TV – and she practices it all the time*" – каже мама юної танцівниці [22]. На фото, що супроводжує статтю як невербальний елемент, зображені дівчинка та мама з посмішками на обличчях, що підсилює опис щастя, радості та задоволення від танців.

Значну частину сучасного англомовного масмедійного простору становить реклама, що має мультимодальний характер. Вербальні компоненти реклами (слогани, опис продукту) найчастіше характеризуються лаконічністю, метафоричністю та яскравою емоційною забарвленістю. Немовні елементи (зображення, графічні ефекти, колір) підсилюють зміст і формують візуальну привабливість повідомлення [17, с. 135].

У західному рекламному дискурсі акцент робиться на індивідуалізмі та інноваціях, що відображаються у виборі кольорів, стилю зображень і формулюваннях [17, с. 136]. Важливим є використання різноманітних культурних символів, що підсилює ефективність реклами, та акцент на соціальних аспектах, орієнтація на певні групи споживачів з урахуванням їхніх цінностей, інтересів та стилю життя.

В рекламних текстах використовуються також так звані ай-стопери: 1) неологізми, 2) гра слів (каламбур), 3) графічна гра: а) супергрaфеми, б) сингрaфеми (варіювання пунктуаційних знаків), в) топографеми (співвідношення графічних знаків / картинок із літерами) [8, с. 13–14].

В статті про улюблені бренди Америки 2025 року [20] обираючи один з переліку, читач переходить на сайт бренду, що містить рекламу. Наприклад, в рекламі харчової компанії *Heinz*, відомої виробництвом соусів, вербальні елементи – короткі слогани з дієсловами наказового способу "*Dip it, live it, love it, go all in*" поєднуються з невербальними – яскравими кольорами (червоним, фіолетовим) та великим розміром шрифту. А в рекламі зубної пасти *Colgate* надпис "*Your smile is your Superpower*", що містить посилання на популярну серію коміксів про супергероїв, поєднаний з фото дівчини, що чарівно посміхається. Разом вербальний та візуальний елементи підсилюють емоційне забарвлення та привабливість повідомлення.

У сучасних медіа піарниками і політичними опонентами активно використовується політична карикатура як жанр політичного дискурсу За допомогою карикатури «можна вдало і влучно розкрити останні політичні події та тенденції, соціальну проблематику, політичних лідерів та їх внутрішні характеристики» [18, с. 18].

В карикатурі вербальний (заголовки, підписи, «мова персонажів») та невербальний (малюнок) компоненти, що належать до кодів різних семіотичних систем, утворюють одне візуальне, структурне і смислове ціле.

Дослідники підкреслюють важливу роль у формуванні змісту і впливу політичних карикатур лексико-граматичних особливостей [5, с. 128–129]. Використання цих особливостей допомагає політичним карикатуристам можуть досягати різних цілей, зокрема критикувати політиків, підвищувати обізнаність про політичні проблеми і розважати читачів.

Карикатуристи також використовують візуальне спотворення (зміни або перебільшення розміру, форми, емоцій або жестів) та візуальні символи (будь-яке зображення, що позначає якусь іншу річ, подію, людину, абстрактну ідею або тенденцію в новинах). В карикатурах реальність часто поєднана з уявною дійсністю, що впливає на сприйняття адресатів.

Наприклад, на карикатурі "*Are we having a global meltdown? The animals of the Arctic seem to think so*" [21] в мисленнєвій бульбашці містяться слова білого ведмедя "*What a world, eh? The Americans have got too much ice and we haven't got enough*" (рис. 1).

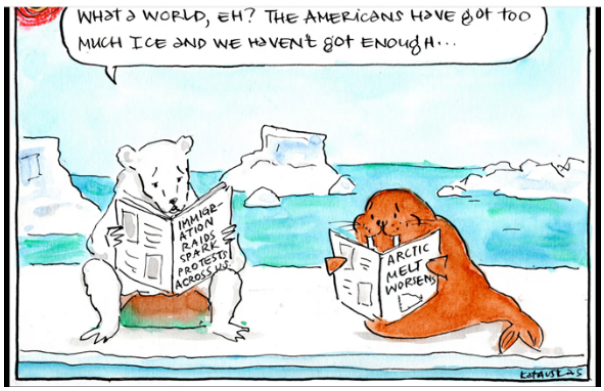

Рис. 1. [The Guardian. 2025]

Тут застосовується гра слів, оскільки *ice* – це лід, а *ICE* – це абревіатура від *U.S. Immigration and Customs Enforcement*. Це натяк на протести, що відбулись в Лос-Анджелесі через масштабні рейди служби імміграційної служби та митної служби. Цей натяк підтверджується й заголовком в газеті, яку тримає ведмідь, "*Immigration raids spark protests across U.S.".* Морж тримає газету з заголовком "*Arctic melt worsens*". Через метафоричні та алегоричні зображення тварин, що читають газети серед танучих льодовиків, авторка піднімає дві важливі теми в країні – екологічну та політичну (засудження політики Трампа щодо імігрантів).

Висновки. В ході проведеного дослідження мультимодальних засобів в англомовному масмедійному дискурсі було встановлено, що вербальними засобами є метафори, неологізми та каламбури, а візуальними – графічні ефекти (шрифт та його розмір), колір та гіперболізація зображень, що робить повідомлення лаконічним та дозволяє крім передачі інформації від адресанта до адресата також надати їй емоційної забарвленості, викликати інтерес, і у такий спосіб вплинути на свідомість та переконання суспільства.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Бехта І. А., Карп М. А. Мультимодальні засоби когезії та когерентності у сучасних літературних казках: теоретико-методологічна інтерпретація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2014. Вип. 13. С. 87–90.
3. Данилюк Н. О. Особливості рекламного тексту в сучасних українських засобах масової інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. № 38. Т. 3. С. 48–53.
4. Івасишин М. Р. Мультимодальність англомовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Івано-Франківськ; Львів, 2019. 404 с.
5. Ковінько К. В. Жанр політичної карикатури: функціональні, дискурсивні та стилістичні особливості. *Науковий вісник Національного харківського університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2012. № 1003. Вип. 70. С. 125–130. URL: https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/issue/view/71/226 (дата звернення 21.03.2024).
6. Крисанова Т. А. Мультимодальна актуалізація негативних емоцій в англомовному кінодискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов».* 2020. Вип. 92. С. 16–22.
7. Кузнєцова Г. В. Деякі аспекти вивчення мультимодальності в політичному дискурсі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2017. Вип. 4. С. 193–197.
8. Кутуза Н. В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі : психолінгвістичний аспект : монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2018. 648 с.
9. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасного англомовного масмедійного комунікативного простору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 43 с.
10. Макарук Л. Л. Мультимодальність та полікодовість у сучасних лінгвістичних студіях: школи, постаті, підходи. *Актуальні питання іноземної філології.* 2018. № 9. С. 133–142.
11. Мірошниченко І. Г. Стислий текст в українському масмедійному дискурсі : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Дніпровський нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2020. 275 с.
12. Остапчук І. І. Тропи та тропеїзація англомовного масмедійного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 23 с.
13. Пянковська І. В. Концепція та методологія медіадискурсу. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Т. 1. Вип. 26. С. 182–187.
14. Самаріна В. В., Шахматова О. В. Масмедійний дискурс та переклад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024. № 66. С. 266–271.
15. Сєдакова М. В. Реалізація англійськомовного танцювально-спортивного дискурсу: когнітивний та прагматичний аспекти : дис. … д-ра філософії : 035 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2023. 228 с.
16. Ткачик О., Велика В. Мультимодальні засоби вираження концепту FEAR у корпусі англомовних кінотекстів психологічних трилерів і розважальних мультфільмів. *Advanced Linguistics*. 2020. № 6. С. 47–56.
17. Томчаковський О. Г. Полікодовість англомовного рекламного дискурсу *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 37. С. 134–137.
18. Федік Ю. М. Роль політичних карикатур та їх специфіка у сучасних англомовних медіа. *Science and Education a New Dimension.* 2021. Philology. IX (76). Issue: 260. С. 18–22.

19. Широкова І І. Специфіка та мультимодальні засоби актуалізації індивідуально-авторської картини світу В. Блейка : дис. ... д-ра філософії : 035 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2021. 295 с.

20. America's Most Loved Brands 2025. URL: https://www.newsweek.com/2025/03/28/issue.html (access date 20.05.2025).

21. Katauskas F. Are we having a global meltdown? The animals of the Arctic seem to think so. URL: https://surl.li/ssdsld (access date 17.06.2025).

22. Thake S. Pupils set to perform in national ballet. URL: https://www.bbc.com/news/articles/c2d5r6x0157o (access date 01.06.2025).

Shyrokova I. I., Siedakova M. V. MULTIMODAL MEANS IN THE ENGLISH MASS MEDIA DISCOURSE

The article deals with the study of multimodality in the English mass media discourse. Various approaches to the concept of "discourse" are considered and the emphasis is placed on the unequal functions performed by a combination of verbal and non-verbal types of conceptualization in different types of discourse. The research highlights the distinctive features of media discourse: social evaluation, expressiveness, pragmatic orientation. Mass media communication forms a system of interaction in society, and contacts are established in a certain way through the use of various channels and technologies. Among the characteristic elements of mass media discourse the article analyzes advertisements political cartoons, photographs and illustrations on the example of electronic versions of British and American newspapers. The verbal means used to create advertisements and political cartoons include metaphors, neologisms, imperative verbs, puns, etc. They help to make the message concise and add emotional color to it. Non-verbal means - font and its size, image colors, drawings, icons, hyperbolization of images (*typical for cartoons*) *– enhance the content and form the visual appeal of the message. The effectiveness of advertising messages is also enhanced by the use of various cultural symbols, emphasis on social aspects, and targeting certain consumer groups based on their values. Due to the ease of image perception, cartoons are widely used in covering social and political processes. On the pages of leading electronic and printed periodicals, cartoons serve as a propaganda tool and a means of fighting political opponents. Taken together, verbal and non-verbal means arouse interest of the audience and influence the consciousness of society.*

Key words: *mass media discourse, verbal and non-verbal means, political cartoon, advertising, metaphor.*

UDC 811.111’38:82-94.09
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/34

Shon O. B.
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

DISCOURSE OF IDENTITY IN “SPARE” BY PRINCE HARRY: LINGUISTIC ANALYSIS OF AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE

The article examines memoir “Spare” by Prince Harry as an example of autodocumentary literature with a specific focus on its stylistic features. While existing research into memoirs often centres on studying genre specificity, historical context, or psychological interpretation, this study changes the focus to narrative style and discourse strategies used to express the narrator’s personal identity and emotional inner conflict. The memoir is interpreted not merely as a sequence of events, but as an elaborately constructed narrative in which stylistic devices convey the deep inner struggles of the author.

The analysis highlights a range of stylistic devices employed in “Spare”, such as questions-in-the-narrative, ellipses, parcellation and parallel constructions. These devices are shown to reflect the narrator’s psychological state and evolving self-perception. Questions-in-the-narrative are used to articulate doubt, emotional dilemmas or inner dialogues. Ellipses introduce hesitation and emotional pauses, intensifying the memoir’s confessional tone. Parcellation breaks sentences into short fragments, creating emotional impact, emphasizing irony, tension or indignation. Parallelism, often combined with antithesis, contrasts royal duty with personal freedom, tradition with emotional need of the narrator. Additionally, the article explores the graphic layout of the text in which short lines and isolated sentences reflect emotional state and vulnerability of the narrator.

The stylistic analysis reveals that “Spare” portrays a prolonged inner struggle of the narrator. Through stylistic devices Prince Harry crafts a personal story that challenges royal norms and demonstrates the conflicted inner world of “the Spare Prince”. Future research can include examining the rhetoric of conflict within the text, the linguistic representation of themes such as royal duty and tradition, coding of royal identity, the emotional struggle of the narrator, and the broader social and cultural context of the memoir.

Key words: *memoir, narrative, identity, question-in-the-narrative, ellipsis, parcellation, parallelism.*

Statement of the problem. In recent years documentary writings have become increasingly popular in literature. More and more we see a shift away from stories that create imaginary worlds toward those grounded in real events, personal experiences and factual records. This change reflects a growing desire, both among writers and readers, for honesty, reflection, and a deeper understanding of life as it is actually lived. This is the reason readers turn to memoirs, diaries, biographies and autobiographies looking for answers to important questions or following someone who has walked a significant path in life. In these works the author often takes on the role of a companion or guide, sharing life’s moments through a personal, thoughtful lens that helps readers to make sense of their own experiences by offering a glimpse into someone else’s inner world. The memoirs, biographies and autobiographies of famous people like showbiz stars, celebrities, politicians gain popularity not only as stories of success but also as the opportunity to look in depth into their lives, see behind the scenes of their personal experience. Many of these examples of documentary prose are widely discussed as the memoir “Spare” by Prince Harry, Duke of Sussex, published on 10 January 2023.

Analysis of recent research and publications. Documentary and autodocumentary literature have become popular in recent decades thus causing appearance of research on the subject. Though we must admit that articles researching memoir, diaries, biographies and autobiographies usually focus on their genre specificity. Among the publications we should single out the article by T. Cherkashyna in which the she studies terminological aspect of memoirs, autobiographical and memoirs-autobiographical prose. She emphasizes on the existing confusion with terms in Ukrainian literature studies and suggests distinguish between autobiographical memoir and memoir autobiography depending on the focus of narration [4, p. 212]. O. Tovt analyses memoirs

as a component of anti-military prose emphasizing on their special place and potential in narrating important historic events [3]. S. Kandiuk-Lebid explores genre features of memoirs stating that its most important genre parameter is conceptuality that is embodiment of certain perception of reality. Every author has their own understanding of reality that is realized in memoirs by means of compositional placement of material, choice and placement of facts and their aesthetic development [1, p. 32]. E. Mintsys explores interconnection between language and culture as widely represented in memoirs as they are based on storytelling. She seconds the thoughts that memories are significant because they both shape and mirror a person's experience in the world [10]. O. Maksymenko specifies the role of memory as a constituent part of the author (narrator) and subjective representation of events with definite personal feelings, details, facts that the author of memoirs considers important [2, p. 112].

With the view to author's perspective we are going to focus on "Spare" by Prince Harry. The book ghostwritten by journalist J.R. Moehringer evoked general interest even before it was published. Readers expected scandalous revelations, the reporters and members of the royal family labelled it as improper. The book received many critical reviews published in media though it has not yet become the material for thorough analysis of its language and style. Most research of the memoir focus on the historical, moral and psychoanalytical aspects of Prince Harry's recollections (though often exposing biased attitude) like critical reviews by V. Friedman or R. Mead [7; 9]. We should single out the publications by L. Englund, S. Ignjatović, E.P. Akpan and U. Offiong as they refer to the study of narration and partially style of "Spare". L. Englund carries out the research of narrative strategies in the memoir analysing the book and The Netflix miniseries "Harry & Meghan". She makes the conclusion that in "Spare" "the redemptive arc … revolves around presenting a more sympathetic, well-rounded image of the two author subjects, but it also emerges in the battle itself against press and family alike" [6]. She states that Spare doesn't follow the usual pattern we often see in memoirs where someone goes through a hard time and comes out stronger. Instead, the book stays focused on the struggle itself that is the ongoing tension with the royal family and the press rather than any personal transformation or resolution. What makes this different is that the story is not about Prince Harry redeeming himself but about asking those around him, especially the media and his family, to look critically at their own actions and change [6]. S. Ignjatović explores the unreliable narration in autobiographical writing based on "Spare" and concludes with the opinion that the narrative in Prince Harry's memoirs is pseudo-psychoanalytic and it attempts "to reclaim the public image of its author and reposition it against the royal family as ideologically, morally and emotionally superior" [8, p. 125]. S. Ignjatović states that while the memoir appears introspective, its metafictional elements serve more as formal devices than genuine self-examination. The narrative is marked by textual and figural narcissism, focusing heavily on the author's perspective while minimizing or subjectively portraying others. Thus the memoir's unreliable narration and blurred line between author and narrator require the reader to critically interpret the text's motivations and authenticity [8, p. 126]. S. Ignjatović makes deep focus on the narration leaving aside language and style of Prince Harry's memoir though she dwells on verbal aspect of Harry's self-presentation. E.P. Akpan and U. Offiong perform a corpus stylistics analysis of "Spare" stating that there are words called thematic signals that are used to indicate in a direct or indirect way the main theme of the text, they are the clues to the hidden codes in the text. Among the main themes the authors single out death, pursuit of love, purpose restrictions of royal life, and the effects of press harassment [5, p. 145].

Task statement. The purpose of the article is to define the linguistic features of autobiographical narrative in "Spare" by Prince Harry focusing on discourse of identity and stylistic means of expressing the inner conflict of the narrator. The reason for choosing this material for research is that "Spare" by Prince Harry is one of the recent examples of autodocumentary prose where the central theme is not the story of success or overcoming hardships but the story of dealing with them while having brilliant prospects from the start and confrontation with the privilege of being the member of the royal family.

Outline of the main material of the study. The title of memoir by Prince Harry refers to the phrase *"the heir and the spare"* used to denote two children, usually male, of a monarch or a higher aristocrat in the line for succession. The older is considered heir apparent or heir presumptive and the younger is regarded as the one who can become an heir should anything happen to the older brother. Harry writes about his position of the younger brother, "a spare" with full awareness of the situation: *"Two years older than me, Willy was the* ***Heir****,*

*whereas I was the **Spare**. This wasn't merely how the press referred to us – though it was definitely that. This was shorthand often used by Pa and Mummy and Grandpa. And even Granny. **The Heir and the Spare** – there was no judgement about it, but also no ambiguity. I was the shadow, the support, the Plan B. I was brought into the world in case something happened to Willy. I was summoned to provide backup, distraction, diversion and, if necessary, a **spare** part. Kidney, perhaps. Blood transfusion, Speck of bone marrow. This was all made explicitly clear to me from the start of life's journey and regularly reinforced thereafter"* [11, p. 15]. The repetition of the phrase *"the heir and the spare"* becomes the leitmotif of the narration. Combined with metaphor "*I was the shadow"* as a part of gradation *"the shadow, the support, the Plan B",* gradation *"backup, distraction, diversion",* parcellation *"a spare part. Kidney, perhaps. Blood transfusion, Speck of bone marrow"* it emphasises the meaning of "spare" as "extra", "additional", creating the image of Harry as a secondary member of the royal family whose main purpose is to be on standby and in the shadow of his older brother William. This sets in motion the internal conflict Harry tries to solve looking for his identity and true place in the family.

Harry's reflections about his life, role and status are written as chains of questions-in-the-narrative. A syntactic stylistic means, a question that is asked and answered by one and the same character, question-in-the –narrative is marked with high productivity in the book and is used to express different emotional states and feelings of the narrator.

"Why should my memory organize experience like this? Is it genetic? Trauma? Some Frankensteinesque combination of the two? Is it my inner soldier, assessing every space as potential battlefield? Is it my innate home-body nature, rebelling against a forced nomadic existence? Is it some base apprehension that the world is essentially a maze, and you should never be caught in a maze without a map?" [11, p. 13]. The chain of questions is used to express Harry's wonder why the position of "spare prince" is so painful for him to realise and why his childhood memories of staying in Balmoral castle are so vague.

"Succession was like the weather, or the position of the planets, or the turn or the seasons. Who had the time to worry about things so unchangeable? Who could bother with being bothered by a fate etched in stone?" [11, p. 15] – the questions express Harry's confidence in the fact that it is useless to worry about his minor position as royal traditions are fixed by centuries and cannot be changed. Simile *"like the weather, or the position of the planets, or the turn or the seasons"* reflects Harry's idea of the succession line as something that is impossible to alter.

One of the key recollections in the book is Harry's attitude to Camilla who is to become his stepmother. Harry is aware of the part she played in his parents' divorce and at the same time he wants his father, Prince Charles, to be happy. He accepts Camilla's presence in the life of "Pa" but objects to their marriage. He does not trust her completely and is torn by the inner conflict of feelings. The question reflects his doubts about what to expect from Camilla and wish to be protected against her influence:

"In a funny way I even wanted Camilla to be happy.

Maybe she'd be less dangerous if she was happy?" [11, p. 100] – the question is graphically separated and positioned in the next line that creates a pause in perception and intensifies the effect.

When harry marries Meghan Markle he becomes even more fiercely protective of his life and life of his new family. He recollects the series of minor conflicts with William and Kate and wonders why they seem not to accept his choice. The question-in-the-narrative expresses Harry's suggestion that possibly they were cold with Meghan because of some minor reason or no reason at all.

"Kate thought Meg had wanted her fashion contacts. But Meg had her own. ***They'd got on the wrong foot perhaps?"*** [11, p. 343].

Questions-in-the-narrative are also used to express Harry's indignation referring to negative comments about Meghan in press and the fact that some members of the royal family supplied the reporters with information.

"We shifted from what to do about the story to where it came from. ***Who could've planted such a thing? Who could've leaked it to the press in the first place? Who?"*** [11, p. 351]. The parallelism intensifies the created emotional tension.

Another highly productive means used in "Spare" is ellipsis, a stylistic device that is used to create a dramatic pause when another thought is introduced.

"He had a meeting with Nelson Mandela ... and the Spice Girls?" [11, p. 31] – Harry wonders why his father has to go to Africa and finds out he is not only to meet Nelson Mandela, a famous politician and human rights activist, but also Spice Girls. The photo with them will help Prince Charles to *"earn some positive headlines"* [11, p. 31] after he was heavily criticised for his divorce and tragic

death of Princess Diana. Harry feels hypocrisy of the situation and the pause shows his surprise.

"I told her this was the cleanest, purest water in the world, because it was filtered by all that papyrus. Even sweeter than the water in the ancient bath at Balmoral, though… better not to think of Balmoral" [11, p. 280] – ellipsis expresses Harry avoiding thoughts that could spoil his idyllic time with Meghan. He was aware of the fact that his girlfriend had to be approved by the royal family but he preferred not to think about this while he spent time with her.

When Harry dates Meghan and later marries her he expects that the press will treat her with respect as a new royal. But the press is unexpectedly rude to her whatever he does. In the examples that follow ellipsis is used to express Harry's surprise and indignation at the fact that he and Meghan are treated not in the way he expected:

"She got into the queue. Before her were rows and rows of magazines and newspapers, and on all of them, under the most shocking and disgusting headlines… was her" [11, p. 302].

"Still, I was feeling worried, and intensely hostile towards the press, and I was now surrounded by… press" [11, p. 303].

"Paps scaled the walls and fences of many patients she visited. In other words, every day there was yet another person, like Mummy, whose last sound on earth… would be a click" [11, p. 305] – the dramatic pause created by ellipsis intensifies Harry's painful recollection of the fact that his mother Princess Diana after the car crash when she was hunted by paparazzi who clicked their camera buttons.

"One statement, that week, in defense of Meg… it might've made a world of difference" [11, p. 318] – Harry is disappointed that the royal family did nothing to defend Meghan as he hoped. The hyperbole *"a world of difference"* intensifies the bitterness when Harry realises his family could have influenced the situation.

To make emphasis on the inner conflict Harry goes through while thinking of his place and role in the royal family Parallel constructions are used.

"We pulled over, stepped out. ***I could see nothing but a matrix of colored dots.*** *Flowers. And more flowers.* ***I could hear nothing but a rhythmic clicking from across the road.*** *The press"* [11, p. 20] – parallelism is used to express Harry's grief in the first days after his mother Princess Diana's tragic death when the young boy focuses on his inner world and feelings not noticing anything around except some colours and sounds.

In "Spare" parallel constructions are combined with antithesis thus introducing contrasting ideas:

"There was so much to say, we had so much in common, though we came from such different worlds. ***She was an American, I was British. She was self-educated, I was decidedly not. She was free as a bird, I was in a gilded cage.*** *And yet none of these differences felt disqualifying or even important"* [11, p. 269] – Harry thinks of his status as Prince comparing it to Meghan's background. For him being British is being conservative but being American is being free and not restrained. Idiom *"free as a bird"* is opposed to metaphor *"a gilded cage"* symbolising Harry's lack of freedom compared to Meghan's situation.

*"****Willy didn't hug many strangers.*** *Whereas* ***Meg hugged most strangers****. The moment was a classic collision of cultures, like flashlight-torch, which felt to me both funny and charming"* [11, p. 293] – in the example parallel constructions are used to show contrast between reserved manners of Prince William and Meghan wo is used to more open display of emotion. Simple exchange of greetings evokes Harry's thoughts about how different royals and non-royals are. The simile *"like flashlight-torch"* is used to emphasise that the moment of "collision of cultures" was brief but it added to further misunderstanding between brothers and their families.

When Harry and Meghan decide to step down as senior working royals Harry could not conceal his happiness. Parallel structures combined with anaphora, repetition of the adjective *"free"* expresses his sense of freedom and prospects of the new life without public attention and assault in press. The ellipsis in the last sentence that is also graphically detached to the new line expresses Harry's insecurity and doubt where they will find the freedom they long for:

"Free. ***Free from the British press, free from the drama, free from the lies.*** *But also* ***free from the supposed "public interest"*** *that was used to justify the frenzied coverage of us.*

The question was… where?" [11, p. 375].

In "Spare" Prince Harry often expresses his determination, irritation and indignation when he has to defend his personal boundaries. Parcellation becomes the stylistic device that creates the effect:

"My face froze. My blood stopped. I was angry, but more: ashamed. ***My Mother Country? Doing this? To her? To us? Really?"*** [11, p. 298] – Harry is irritated when the reporters begin to offend Meghan in tabloids, he considers it personal offence

as the press always seemed sympathetic to him. He wonders what has changed and why his girlfriend and then wife is not accepted by them. His irritation raises and soon he becomes indignant. After several attempts to deal with the situation harry decides to move on his own not caring for what the press, the family and the royal advisors think:

"But they continued to answer the palace lawyer's repeated warnings with the same non-answers, which amounted to a mocking taunt: ***We. Don't. Care****"* [11, p. 299].

Parcellation is used to express irony. The detached parts become Harry's ironic comments:

"Willy and Kate invited us for tea. ***To clear the air****"* [11, p. 343] – Harry expresses his ironic attitude to attempts of William and Kate to smooth things over after several cold receptions. His comment suggests that he does not think the invitation will help.

"We all hugged. ***Kind of****.*

And then I said we'd better be going" [11, p. 344] – Harry's comment shows that the hugs were not sincere and possibly formal and they did not help to establish warmer relations between the two families who again started to speak about past offenses. The sentence that follows the detached part *"kind of"* extends the context and shows that the meeting did not last long and probably did not end as it was planned.

Graphic arrangement of the text frequently represents Harry's thoughts about his status and the inner conflicts he goes through while thinking of his identity. Short sentences positioned in short lines create the sense of brief exchange, opposition, emphasis on the most important ideas.

"I wasn't Granny.

I wasn't Pa.

I wasn't Willy".

I was third in line behind them" [11, p. 15] – Harry's thoughts about the line of succession show this line at the same time marking him as only the fourth in the queue for the crown. Harry understands that when William marries and has children this line will expand and he will be moved back. Harry accepts this fact but feels upset about many restrictions he has to follow though he will never be king.

"You are about to meet the Queen.

I know, but it's your grandma.

But she's the Queen" [11, p. 291] – *w*hen Harry wants to introduce Meghan to the royal family he feels discrepancy between perception of Elisabeth II as grandmother who loves him and wishes him happiness and Queen for whom duty is the first and marriage is also a political matter. Harry worries what will prevail.

Conclusions. Having analysed **"**Spare" by Prince Harry we make the conclusion that the memoir employs a variety of stylistic devices that effectively communicate the narrator's search for identity often resulting in inner conflicts. The use of questions-in-the-narrative conveys Harry's personal reflections, revealing his doubts, frustrations, and attempts to make sense of his position as the "spare" prince. Ellipses introduce dramatic pauses that emphasize hesitation and emotional weight while parcellation breaks the narrative into fragmented, impactful statements that convey irony, indignation, and inner turmoil. Parallelism, often combined with antithesis, emphasises the contrasts between duty and desire, tradition and freedom highlighting the tensions that define much of his experience. The graphic arrangement of the text visually mirrors the memoir's emotional rhythms and fragmentation, emphasising the sense of conflict and vulnerability. These stylistic devices are used to express the unresolved tensions and subjective experience in Harry's story. By combining these linguistic and visual techniques, "Spare" offers a deeply personal and nuanced portrayal of identity shaped by privilege, pain, and resilience. The focus of further research can include rhetoric of conflict in the memoir, linguistic representation of such topics as royal duty, royal traditions, coding of the royal identity, emotional struggle of the narrator, social and cultural contexts of the memoir.

Bibliography:

1. Кандюк-Лебідь С. Жанрові особливості української мемуарної прози початку XIX століття. *«Південний архів»* (*Збірник наукових праць. Філологічні науки*), 2018. Випуск 74. С. 31–33.

2. Максименко О. Мемуарна проза як метажанр. *Мова та література в мультикультурному дискурсі:* збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (пам'яті професора Олександра Галича). Полтава: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2024. С. 111–114.

3. Товт О.О. Мемуаристика як складник антимілітарної прози про події першої світової війни. *Закарпатські філологічні студії,* 2024. Випуск 36. С. 312–317. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.53

4. Черкашина Т.Ю. Мемуарна, автобіографічна, мемуарно-автобіографічна проза: термінологічний аспект. Вісник *Житомирського державного університету,* 2014. Випуск 1 (73). Філологічні науки. С. 210–214.

5. Akpan E.P., Offiong U. Examining Thematic Realization through Word Frequencies: A Corpus Stylistics Analysis of Wole Soyinka's "You Must Set Forth at Dawn" and Prince Harry's "Spare". *Bayero Journal of Education in Africa,* 2023. Volume 9, No 2. P. 139–154. URL: https://surli.cc/iyjeys (дата звернення: 12.06.2025).

6. Englund L. (2025). Reclaiming and Redeeming the Narrative in "Harry & Meghan" and "Spare". *Popular Communication*, 1–13. DOI: https://doi.org/10.1080/15405702.2025.2495810

7. Friedman V. Prince Harry, Up Close. *International New York Times*, 2023. URL: https://surl.li/cuuxnk (дата звернення: 14.06.2025).

8. Ignjatović S. Unreliable Narrative Strategy in Autobiographical Writing – the Case of "Spare" by Prince Harry. *Folia Linguistica et Litteraria*, 2024. № 49. P. 111–127. DOI: 10.31902/fll.49.2024.7

9. Mead R. The Haunting of Prince Harry. *The New Yorker*, 2023. URL: https://surl.li/iwsaqj (дата звернення: 14.06.2025).

10. Mintsys E. Language and Culture in the Context of Victoria Belim's Memoir "The Rooster House": Nationally Biased Lexicon. *Folium*. № 6 (2025). P. 108–113. DOI: https://doi.org/10.32782/folium/2025.6.15

11. Prince Harry, The Duke of Sussex. Spare. Random House Publishing Group, 2023. 410 p.

Шонь О. Б. ДИСКУРС ІДЕНТИЧНОСТІ В МЕМУАРАХ ПРИНЦА ГАРРІ «ЗАПАСНИЙ»: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ АВТОБІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ

У статті розглядаються мемуари принца Гаррі «Запасний» як приклад автодокументальної літератури з особливим акцентом на їх лінгвостилістичні особливості. Тоді як дослідники мемуарів часто зосереджуються на вивченні їх жанрової специфіки, історичного контексту або психологічної інтерпретації, це дослідження мемуарів принца Гаррі сфокусоване на стилі оповіді та дискурсивних стратегіях, що використовуються для вираження власної ідентичності оповідача та емоційного внутрішнього конфлікту. Мемуари інтерпретуються не просто як виклад подій, а як сконструйована оповідь, у якій стилістичні засоби використовуються для відображення глибоких внутрішніх переживань автора.

У статті проаналізовано низку стилістичних засобів, використаних у «Запасному», таких як риторичні запитання, еліпси, парцеляція та паралелізми. З'ясовано, що ці засоби відображають психологічний стан оповідача та еволюцію його самосприйняття. Риторичні запитання використовуються для вираження сумнівів, емоційних дилем або внутрішніх діалогів. Еліпси виражають вагання та емоційні паузи, підсилюючи сповідальну тональність мемуарів. Парцеляція розбиває речення на короткі фрагменти, створюючи емоційний вплив, підкреслюючи іронію, напругу, обурення. Паралелізм, часто у поєднанні з антитезою, протиставляє королівський обов›язок особистій свободі, традицію – емоційній потребі оповідача. Крім того, у статті досліджується графічне оформлення тексту, де короткі рядки та ізольовані речення відображають емоційний стан і вразливість оповідача.

Стилістичний аналіз показує, що в мемуарах «Запасний» зображено тривалу внутрішню боротьбу оповідача. За допомогою стилістичних засобів принц Гаррі створює особисту історію, яка кидає виклик королівським нормам і демонструє внутрішній конфлікт «запасного принца». Подальші дослідження можуть включати вивчення риторики конфлікту в тексті, лінгвістичне зображення таких тем, як королівський обов›язок і традиції, кодування королівської ідентичності, емоційна боротьба наратора, а також ширший соціокультурний контекст мемуарів.

Ключові слова: *мемуари, наратив, ідентичність, риторичні запитання, еліпс, парцеляція, паралелізм.*

ТЮРКСЬКІ МОВИ

UDC 811.512.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/35

Salmanova Shafa
Azerbaijan University of Languages

STRUCTURAL AND SEMANTIC FUNCTIONS OF AFFIXES IN SELECTED TURKIC LANGUAGES

This article examines the structural and semantic roles of affixes in four typologically significant Turkic languages: Turkish, Azerbaijani, Kazakh, and Uzbek. Characterized by their agglutinative morphology, these languages extensively employ affixation – primarily in the form of suffixation – to encode grammatical relationships and facilitate lexical expansion. Through a comparative analysis of inflectional and derivational affixes, the study investigates both the formal morphological structures and the semantic contributions of these affixal elements. Findings reveal a typological core shared across the languages, particularly in systems of case inflection, verbal conjugation, and derivational processes. Simultaneously, the analysis identifies language-specific semantic functions of affixes, including the marking of modality, negation, degree, and abstraction. The study further considers the role of vowel harmony and phonological variation in shaping affix behavior. Overall, the research highlights affixation as a central mechanism in both grammatical organization and semantic elaboration, contributing to a deeper understanding of morphological strategies in agglutinative language systems. The Turkic languages form a widespread and historically significant language family, spoken from Eastern Europe and the Caucasus through Central Asia to parts of Siberia and Western China. Among the most widely studied members of this family are Turkish, Azerbaijani, Kazakh, and Uzbek, which represent distinct sub-branches – Oghuz, Kipchak, and Karluk – of the Turkic linguistic continuum. Despite regional and structural differences, these languages share foundational typological characteristics, chief among them being their agglutinative nature. In agglutinative languages, grammatical and lexical functions are typically conveyed through the linear addition of affixes, with each affix generally corresponding to a single, discrete function. Within the Turkic languages, this morphological strategy is primarily realized through suffixation, as prefixes and infixes are exceedingly rare or absent. This suffix-based system enables complex word formation while preserving morphological clarity and structural predictability.

Key words: *Turkic languages, inflectional affixes, derivational affixes, word formation, semantic functions, structural functions.*

Statement of the problem. The group of Turkic languages is very large. This family combines many languages. Nowadays, they are spoken not only by the inhabitants of Turkey and Azerbaijanis themselves, but also by the peoples of the CIS, Afghanistan, China, Iran, Yugoslavia, Bulgaria, Kazakhstan, Albania and many other countries.

From a purely grammatical point of view, multiplicity indicators play an important role in these languages. It is unique in itself, as it is actually present in every language on the planet. In Turkic, it is transmitted mainly through special affixes that stand in many parts. However, this is such a significant and extensive system that it is still an urgent problem of Turkic linguistics.

It is characteristic that in the 21st century, research by Azerbaijani, Turkish, and European scientists in this field is conducted in various directions. This process is actively promoted by the level of scientific and theoretical potential, which is increasing from year to year. On the one hand, Turkologists, having before them a specific material – that is, a certain discourse, rely on grammatical rules based on the text itself. It is within these boundaries that they analyze the norms of the use of certain affixes. On the other hand, scientific research is conducted using the method of comparative analysis. Namely, the available works of both theoretical and applied nature on the Turkic grammar of the past centuries are organically compared or compared with

the laws of the use of affixes within the same group or with the system of other modern languages.

Affixation in these languages is not merely a formal mechanism -it plays a crucial role in expressing grammatical relations such as tense, aspect, case, person, and number, while also facilitating lexical derivation and semantic expansion. Despite their shared reliance on affixation, Turkic languages display notable variation in the form, function, and productivity of affixes, shaped by both internal linguistic evolution and external contact with other language families.

This article undertakes a comparative analysis of affixation in four Turkic languages – Turkish, Azerbaijani, Kazakh, and Uzbek – with the aim of examining both structural (morphological) and semantic dimensions of affix use. The study sets out to:

1) Analyze the morphological characteristics of inflectional and derivational affixes, with attention to phonological processes such as vowel harmony and morphophonemic variation;

2) Explore the semantic contributions of affixes, particularly in marking grammatical categories and extending lexical meaning;

3) Identify shared patterns of affix usage across the selected languages, alongside language-specific features arising from historical, phonological, or sociolinguistic factors.

By focusing on both the form and function of affixes, this study contributes to a deeper understanding of how Turkic languages maintain grammatical coherence and semantic flexibility through a common but diverse morphological framework. It further adds to cross-linguistic discussions in morphological typology and the semantics of affixation in agglutinative languages.

In this research, the approach centers on conducting a comparative study of affixation across four representative Turkic languages: Turkish, Azerbaijani (Oghuz branch), Kazakh (Kipchak branch), and Uzbek (Karluk branch). The selection of these particular languages is based on their typological importance within the Turkic family, which provides an extensive yet cohesive range for analysis. Below, the rationale for language selection, data sources, and the analytical methodology are outlined, with reference to insights from leading linguists on comparative morphological studies.

Analysis of recent research and publications. In the view of Comrie [2], examining languages from different branches within the same language family enhances the understanding of both shared linguistic features and the mechanisms of language differentiation over time.

The study utilizes three key data sources: grammatical texts, corpora, and native speaker intuition. According to Baker [1], grammatical descriptions are essential for providing a foundational understanding of the morphosyntactic properties of each language, including details on case markers, verb conjugations, and derivational affixes.

Corpora offer authentic, contextually varied data, allowing for the examination of real-world usage. As Sinclair [8] emphasizes, corpora provide a dynamic representation of how affixes function in different contexts and can highlight variations that may not be evident in formal grammatical descriptions.

The inclusion of native speaker intuition enriches the analysis by offering insights into colloquial usage and subtle pragmatic nuances that may not be captured by formal written sources. W. Labov [7] highlights the value of intuitive data in understanding variable language patterns, such as speaker-specific uses of affixes or semantic shifts that occur in informal speech.

By integrating these diverse data sources, the study ensures a comprehensive examination of affixation, accounting for both theoretical and practical aspects of language use.

The analysis in this study employs both descriptive and comparative methods. Descriptive linguistics involves systematically documenting the morphological features of affixes within each language, while comparative analysis focuses on drawing comparisons between languages to identify both common structures and unique variations in affix usage.

A central aspect of the analysis is the use of interlinear glossing, a widely accepted tool in linguistic research that facilitates the precise presentation of affixed forms and allows for easy comparison of grammatical structures across languages. Keenan [5] underscores that interlinear glossing not only clarifies the morphological structure but also helps differentiate between inflectional and derivational affixes, shedding light on their semantic functions.

Additionally, the study adopts a typological framework as suggested by Haspelmath [4], using it to categorize and compare the structural and semantic roles of affixes across the languages under consideration. This approach allows for an in-depth exploration of the grammatical categories expressed by affixes, as well as their meaning-expanding functions in lexical derivation.

Task statement. The main task of the article is the structural and semantic roles of affixes in Turkic languages in a comparative aspect.

Outline of the main material of the study. It is significant that one direction of scientific research not only does not contradict the other, but also symptomatically complements it. The unification of linguistic information from the two positions we have mentioned above functions promptly. Firstly, by joining in a certain way with the category of number, it demonstrates the structure of word inflection in the Turkic languages. Secondly, it extends individual theoretical provisions to other logical and grammatical categories. Thirdly, it provides a picture of the dynamics of affixes. Moreover, if we are talking about their use in a diachronic section, then the indicator of plurality is most often present. Finally, fourthly, the combined efforts of linguists of the two directions more vividly and deeply reveal the functional and lexical-semantic features of affixes in the process of speech production. Modern research clearly proves that some affixes in the Turkic languages are polyvariant. their number, according to modern phonetic standards, varies from 2 to 16. Under the common denominator – about twenty-two. These are: *lar, -lər, -ler,* etc. According to the same sample, affixes with the initial consonant "n", "d", "t" and "z" were identified. That is, "nar"..., "dar"..., "tar"... and "zar"...

It has been reliably established that in the Azerbaijani language, when compared with the Uyghur language, the named affix (-lar) is used in two forms: the first and "-lar", in accordance with the law of harmony. Therefore, "lar" functions in texts with a hard base, and "-lər" – with a soft base, respectively. For example: alma-lar, təpə-lər – in Azerbaijani; kitap-lar, işçi-ler – in the Uyghur language. Let us also note that the same phenomena are observed in modern Turkish and Turkmen languages. "taslar", cicek-ler and at-lar, kol-ler in the two named languages. An instructive fact: teachers of the Tatar and Azerbaijani languages in the course of teaching Turkmen should monitor and correct characteristic errors in the known and in this case pronounced phenomenon of interference.

It should be emphasized that in some other languages of this group the use of the affixes mentioned also has two forms. This is observed in the synharmonic Kumyk and Karachay languages. However, there is some difference: the final "-r" is absent in certain cases, especially when using lexemes in different cases. For example, in the Kumyk language, at-lar is rendered by the following sound [for simplicity and convenience, we will divide it into syllables]: at-la-ny, at-la-g'a, at-lar-dan, and so on. In the Karachay-Balkar language, the affixes "-la/-le" are used in the nominative case (bala-la), that is, "children". Or: inek-ler ("cows"). In Tatar, this affix has four forms: -lar, -lər, -nar, -nər. In the Khakass language there are six with the exclusive use of the plural form. In turn, in Tungus and Bashkir there are eight. In Altai and Kyrgyz there are twelve. And so on. Such a large number of meanings of affixes in the languages of the Turkic group with the constant use of the plural form tells us about their diversity and heterogeneity, confirming the above-mentioned position on the importance, timeliness and relevance of further research in the analyzed direction.

The decision to analyze Turkish, Azerbaijani, Kazakh, and Uzbek is informed by their representative status across the major branches of the Turkic language family. As noted by Greenberg [3], while Turkic languages share a common ancestry, they exhibit substantial internal diversity, making cross-branch comparisons particularly valuable for understanding the evolution of morphological systems.

Turkish and Azerbaijani, though both belonging to the Oghuz branch, exhibit notable phonological and lexical differences due to their distinct historical development. These languages thus provide a useful contrast for studying internal variation within the same branch.

The inclusion of Kazakh and Uzbek, which belong to the Kipchak and Karluk branches respectively, offers a complementary perspective, particularly with regard to case-marking systems, verbal morphology, and the impact of external language contact, such as Persian and Russian influences.

Affixation, a core characteristic of the Turkic language family, plays a pivotal role in both the structural and semantic organization of these languages. This review examines the inflectional and derivational affixes, as well as their semantic functions, providing an academic perspective on the linguistic implications of affixation in the Turkic languages, drawing on the views of prominent scholars in the field.

Affixes in Turkic languages are primarily suffixes, given the agglutinative nature of these languages, which implies a relatively clear-cut attachment of grammatical morphemes to word roots. This morphological strategy allows for the expression of various syntactic categories such as case, number, possession, tense, mood, voice, and more.

Case Markers are fundamental in Turkic languages, marking grammatical relations such as dative, accusative, and genitive. As noted by Haspelmath [4], case markers are critical in

agglutinative languages for expressing syntactic functions without the need for word order flexibility. For instance, in Turkish, the accusative case suffix *-i* and dative case suffix *-e* are essential for identifying the syntactic role of nouns in a sentence. Similar patterns can be observed in Azerbaijani, Kazakh, and Uzbek, although each language has its own phonological variations and morphological rules for case markers (Azerbaijani using *-i*, *-ə*, while Kazakh and Uzbek use different forms).

Verb Conjugation is another area where inflectional affixes play a significant role, encoding person, tense, mood, and voice. According to Comrie [2], verb inflection in agglutinative languages like Turkish and Azerbaijani follows predictable patterns that are highly regular. In Turkish, for example, verb conjugation involves a sequence of affixes that reflect tense, mood (indicative, imperative), and voice (active, passive). In Kazakh and Uzbek, verb morphology is similarly structured, though Tatar and Turkmen can exhibit irregularities due to historical and regional influences.

Affixes for number and possession are used across these languages to indicate plurality and possession. For instance, in Turkish, plurality is marked by the suffix *-ler* or *-lar*, while possession is indicated by suffixes like *-im* (first-person singular), *-in* (second-person singular), and *-i* (third-person singular). The presence of these affixes reflects the syntactic necessity for precise morphological markers, which Baker [1] suggests as crucial in maintaining grammatical transparency.

Derivational affixes play a central role in word formation, contributing to the creation of new lexical items. These affixes are essential in the transformation of nouns, verbs, and adjectives, and their productivity varies across languages. Kornfilt [6] highlights that noun formation often involves suffixes like *-cı* (Turkish) and *-шы* (Kazakh), which can indicate professions or habitual actions. Similarly, adjective derivation is marked by suffixes like *-li* (Turkish) or *-ıq* (Uzbek), forming descriptive terms.

In the realm of verb formation, Turkic languages exhibit considerable variation. Turkish and Azerbaijani have active suffixes like *-mak* and *-mek* for verb formation, while Kazakh uses *-u* and *-yu* for action verb derivation. These productive affixes are contrasted with non-productive affixes, such as those forming diminutives (*-çık* in Turkish, *-sha* in Kazakh) or intensifiers (*-cı* in Turkish), which are less commonly used in contemporary speech.

Word-class change through affixation is another key feature in these languages. For instance, a noun like *ev* (house) can become an adjective *evli* (married), or a verb like *yaz* (write) can become a noun *yazı* (writing). This phenomenon underscores the flexibility and richness of Turkic languages in utilizing affixation for functional diversification.

Affixes are not merely structural elements; they also carry significant semantic functions, expanding the range of meaning in a language. In Turkic languages, affixes are used to convey nuances of polarity, modality, and degree, contributing to the expressive power of the language.

Derivational affixes in Turkic languages often serve to create abstract nouns, such as *-lık* in Turkish (*güzellik* – beauty) or *-lıq* in Uzbek. These affixes facilitate the derivation of action-result nouns (e.g., *yapmak* – to do → *yapma* – act of doing) and agentive nouns (e.g., *-cı* in Turkish, indicating a person who performs an action). Grammarians such as Haspelmath [4] point out that these derivational processes are not only syntactic but also contribute to the lexical expansion of a language, enriching its semantic fields.

Modality markers, such as the negation affix *-ma* in Turkish and Kazakh, or the ability affix *-abil* in Turkish, illustrate the role of affixes in conveying subtle distinctions of possibility, necessity, or impossibility. Negation markers like *-me* (Turkish) and *-mas* (Kazakh) are indispensable for forming negative statements, which are central to expressing polarity in Turkic languages. Obligation is often marked by affixes like *-meliyim* (Turkish), signaling necessity or compulsion, while ability is conveyed by affixes such as *-ebil* (Turkish), reflecting capacity or potential.

Affixes also express emotion or degree, for instance, *-ce* in Turkish to indicate intensity (e.g., *güzelce* – rather beautifully) or the diminutive *-ci* for smaller or endearing forms (e.g., *kızcağız* – little girl). Intensity and repetition can be conveyed by the use of specific affixes that modify the aspect of verbs, such as the use of repetition markers in Azerbaijani or Kazakh to indicate habitual or continuous action.

An interesting phenomenon in the semantic function of affixes is polysemy, where a single affix may serve multiple semantic roles depending on the context. For instance, the suffix *-li* in Turkish can indicate possession (*evli* – married, *evli bir adam* – a man with a house) or a characteristic (*güzel* – beautiful, *güzellik* – beauty). This ambiguity is noted by Kornfilt [6], who explains that such polysemous affixes add depth and flexibility to the language.

A comprehensive examination of Turkic languages reveals both shared core affixes and

language-specific innovations. Despite their common typological features, significant differences emerge in affix form, productivity, and semantic range. For example, the vowel harmony rules are present in languages like Turkish and Azerbaijani, but have been reduced or altered in languages like Uzbek, where vowel harmony has a diminished role in affixation. Language contact with Persian and Russian has influenced Uzbek's affixal system, introducing certain loanword structures that are not present in Kazakh or Turkish.

The study of affixation in Turkic languages reveals the intricate relationship between morphology and semantics, demonstrating how affixes serve both as structural tools and as conduits for meaning. By examining the inflectional and derivational affixes, we gain insights into the morphological flexibility and semantic richness of these languages. This comparative analysis underscores the significance of affixes in shaping the syntactic and semantic landscapes of Turkic languages and offers a valuable contribution to the field of linguistic typology and affixal semantics.

Conclusions. In summary, this study has examined both the structural and semantic functions of affixes in several representative Turkic languages, including Turkish, Azerbaijani, Kazakh, and Uzbek. These languages, while sharing a common typological foundation as agglutinative languages, demonstrate a rich array of morphological systems that serve crucial grammatical and lexical functions.

On the structural level, the affixes in these languages exhibit regular patterns in inflectional categories such as case marking, verb conjugation, and possession, which facilitate the precise expression of syntactic relations. Additionally, the derivational affixes contribute significantly to lexical creativity, allowing for the transformation of nouns, adjectives, and verbs. A notable feature across these languages is the regularity with which affixes are attached to word roots, highlighting their role in maintaining syntactic structure and enriching vocabulary.

On the semantic level, affixes function as key tools in expressing a variety of meanings, such as polarity, modality, and intensity, as well as the formation of abstract nouns, agents, and tools. The semantic flexibility of affixes is apparent in their polysemy, with certain affixes serving multiple meanings depending on the context. This versatility underscores the capacity of affixation to expand and refine the lexicon of a language while maintaining its structural integrity.

However, despite these shared core features, significant diversity exists within the Turkic family, particularly in terms of morphological rules, productivity of affixes, and semantic nuances. Variations in vowel harmony, for instance, are seen in the contrast between Uzbek and Turkish, as well as differences in the level of affix usage due to historical language contact and geographical distribution.

The study also reflects on the balance between morphological unity and diversity within the Turkic family. While affixation remains a unifying feature across these languages, the divergence in their use and the expansion of affixal systems illustrate how language contact and historical development shape linguistic evolution.

Bibliography:

1. Baker M.C. Lexical Categories: Verbs, Nouns, and Adjectives. Cambridge University Press, 2003.
2. Comrie B. Tense. Cambridge University Press, 1985.
3. Greenberg J.H. Universals of Language. MIT Press, 1963.
4. Haspelmath M. Understanding Morphology. Oxford University Press, 2002.
5. Keenan E.L. A Typology of the Subject: Theories of Grammatical Relations. MIT Press, 1985.
6. Kornfilt J. Turkish: A Comprehensive Grammar. Routledge, 1997.
7. Labov W. Sociolinguistic Patterns. University of Pennsylvania Press, 1972.
8. Sinclair J. Corpus and Text: A Handbook for Analysis. Routledge, 2005.

Салманова Шафа. СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ФУНКЦІЇ АФІКСІВ У ВИБРАНИХ ТЮРКІВСЬКИХ МОВАХ

У цій статті розглядаються структурні та семантичні ролі афіксів у чотирьох типологічно значущих тюркських мовах: турецькій, азербайджанській, казахській та узбецькій. Ці мови, що характеризуються аглютинативною морфологією, широко використовують афіксацію – переважно у формі суфіксації – для кодування граматичних зв›язків та сприяння лексичному розширенню. За допомогою порівняльного аналізу флективних та деривaційних афіксів дослідження досліджує як формальні морфологічні структури, так і семантичний внесок цих афіксальних елементів. Результати дослідження виявляють типологічне ядро, спільне для всіх мов, зокрема в системах відмінкової флексії,

дієслівного відмінювання та деривaційних процесів. Одночасно аналіз визначає специфічні для мови семантичні функції афіксів, включаючи позначення модальності, заперечення, ступеня та абстракції. У дослідженні також розглядається роль гармонії голосних та фонологічної варіації у формуванні поведінки афіксів. Загалом, дослідження підкреслює афіксацію як центральний механізм як граматичної організації, так і семантичної розробки, що сприяє глибшому розумінню морфологічних стратегій в аглютинативних мовних системах.

Тюркські мови утворюють поширену та історично значущу мовну сім›ю, якою розмовляють від Східної Європи та Кавказу через Центральну Азію до частин Сибіру та Західного Китаю. Серед найбільш широко вивчених представників цієї сім›ї є турецька, азербайджанська, казахська та узбецька, які представляють окремі підгілки – огузьку, кипчакську та карлуцьку – тюркського лінгвістичного континууму. Незважаючи на регіональні та структурні відмінності, ці мови мають спільні фундаментальні типологічні характеристики, головною з яких є їхня аглютинативна природа.

В аглютинативних мовах граматичні та лексичні функції зазвичай передаються через лінійне додавання афіксів, причому кожен афікс зазвичай відповідає одній дискретній функції. У тюркських мовах ця морфологічна стратегія реалізується переважно через суфіксацію, оскільки префікси та інфікси надзвичайно рідкісні або відсутні. Ця система, що базується на суфіксах, дозволяє утворювати складні слова, зберігаючи при цьому морфологічну ясність та структурну передбачуваність.

Ключові слова: *тюркські мови, словозмінні афікси, словотворчі афікси, словотвір, семантичні функції, структурні функції.*

СЕМІТСЬКІ МОВИ

УДК 811.411.21′367.2:811.161.2+811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/36

Алкаді М. С. А.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ЛІНГВІСТИЧНА І КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ТЕМАТИЧНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ У ДВОМОВНОМУ ФОРМАТІ: УКРАЇНСЬКО-АРАБСЬКИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена всебічному аналізу лінгвістичних і культурних особливостей укладання українсько-арабських тематичних словників, які відіграють важливу роль у процесах міжмовної та міжкультурної комунікації. У статті описано основні труднощі, що виникають при підборі перекладних відповідників для лексичних одиниць, пов'язаних із культурно маркованими реаліями, релігійною лексикою, специфічною термінологією, а також сталими мовними конструкціями, що не мають прямої відповідності в іншій мовній системі. Окрема увага приділена явищу лексичної лакунарності (від лат. Lacuna – «порожнеча», «прогалина»), що значно ускладнює процес формування двомовного тематичного словника та потребує залучення компенсаторних перекладацьких стратегій, що компенсують відсутність точного слова або терміна, відмінність у культурних реаліях, неможливість буквального перекладу.

У дослідженні підкреслено, що створення двомовного тематичного словника в умовах лінгвокультурної асиметрії між українською та арабською мовами вимагає не лише перекладацьких навичок, але й глибокого розуміння особливостей семантичної структури, синтаксичних норм, прагматичних відтінків і стилістичних обмежень кожної мови. Матеріал статті зосереджено на аналізі типових лексичних труднощів у кількох базових тематичних сферах – таких як релігія, медицина, побут, кулінарія, освіта – де міжмовні невідповідності виявляються найяскравіше.

Матеріали статті зосереджено на розгляді способів адаптації лексичних одиниць за допомогою описового перекладу; перекладницьких трансформацій. зокрема генералізації, конкретизації; калькування та контекстуального пояснення. Також значну увагу акцентовано на ролі культурної компетентності укладача словника, який повинен бути не лише мовознавцем, а й культурним інтерпретатором. У статті обґрунтовано потребу у створенні новітніх українсько-арабських тематичних словників із чіткою стилістичною та регістровою диференціацією, що враховують сучасні запити користувачів. Висновки, зроблені у межах дослідження, становлять інтерес для фахівців з перекладознавства, лексикографії, арабістики, методики викладання іноземних мов і міжкультурної комунікації.

Ключові слова: *арабська мова, українська мова, тематична лексикографія, українсько-арабський словник, переклад культурних реалій, лексична еквівалентність, семантична трансформація.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгводидактика потребує ефективних інструментів для викладання мов, що належать до різних типологічних систем. Зіставлення української та арабської мов у контексті створення тематичних словників є особливо актуальним через наявність глибоких граматичних, семантичних та культурних відмінностей. Брак спеціалізованих лексикографічних засобів такого спрямування створює бар'єри в організації якісного освітнього процесу для майбутніх філологів і перекладачів. Незважаючи на наявність загальнотеоретичних напрацювань, прикладні дослідження, які детально розглядають україно-арабське тематичне словникотворення, залишаються поодинокими й недостатньо розвиненими і це свідчить про потребу в системному опрацюванні зазначеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікації. У вітчизняній та зарубіжній лінгвістичній літературі проблема укладання тематичних словників висвітлюється в роботах таких дослідників, як Вернер Хюллєн (Werner Hüllen) – німецький лексикограф, автор праць із тематичної організації, Ховард Джексон (Howard Jackson) – британський мовознавець, відомий роботами з укладання тематичних словників , Хенрі Беджойнт (Henri Béjoin) – французький дослідник, спеціаліст з історії двомовної лексикографії, та Роберт Ілсон (Robert Ilson) – британський фахівець, що досліджували методи укладання двомовних і тематичних словників у європейському контексті. Серед українських науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток лексикографії та міжмовної семантики, варто відзначити праці О. С. Резвана, Н. В. Міхеєвої, І. П. Рака, М. А. Субха, а також М. І. Якубовича, який досліджує релігійно-культурні аспекти арабсько-українських мовних контактів. Значний внесок у вивчення семантичних відповідників та методології перекладу зробили О. О. Хамрай і Л. І. Куликова.

Постановка завдання. Метою статті є визначення лінгвістичних і культурних труднощів, що виникають під час укладання тематичних українсько-арабських словників, а також обґрунтування їхнього значення в сучасному навчальному процесі. Завданням дослідження є проаналізувати типологічні особливості української та арабської мов, виявити семантичні й прагматичні бар'єри у перекладі, розглянути приклади міжмовного зіставлення та запропонувати методологічні орієнтири для укладачів сучасних двомовних словників освітнього спрямування.

Виклад основного матеріалу. Знання іноземної мови сприяє розвитку мислення, підвищенню когнітивної гнучкості й дозволяє краще зрозуміти інші культурні традиції. Люди, які вивчають мову, часто виявляють більшу здатність до адаптації в новому середовищі, ефективніше спілкуються через культурні кордони та отримують доступ до глобального інформаційного простору. Ці чинники підтверджують зростаючу роль мовної підготовки в умовах глобалізації та культурного взаємопроникнення.

Одним із ключових інструментів в опануванні іноземної мови є тематичні двомовні словники. Вони не лише надають доступ до лексики, а й виконують функцію культурного посередника між мовами, полегшуючи міжмовне спілкування, засвоєння лексико-семантичних структур та глибше розуміння рідної мови. Як зазначав Й. В. Ґете: «Хто не знає чужої мови, той нічого не знає про свою» [4, с. 68]. Це положення особливо актуальне у сфері міжмовної лексикографії, де знання мов допомагає осмислити механізми семантичного структурування.

Сучасні лексикографічні практики базуються на здобутках провідних українських дослідників, зокрема О. С. Резвана, Н. В. Міхеєвої, І. П. Рака, М. А. Субха, М. І. Якубовича, Л. І. Куликової та О. О. Хамрай, чиї наукові напрацювання стали основою для побудови семантичних класифікацій, структуризації лексики та формування тематичних груп. Ці напрацювання є визначальними для створення словників освітнього спрямування, адаптованих до потреб конкретної аудиторії.

У практиці викладання мов важливим чинником є тематична організація матеріалу, що підвищує ефективність засвоєння: тематично пов'язані слова легше запам'ятовуються; виклад за темами сприяє глибшому знайомству з реаліями іншої культури; спорідненість лексики створює базу для формування комунікативних умінь. Тематичний словник, отже, не лише систематизує матеріал, а й дозволяє реалізувати поєднання системного й комунікативного підходів у навчанні.

У цьому контексті особливої актуальності набуває створення українсько-арабського навчального тематичного словника. Такий ресурс був би корисним не лише перекладачам і лінгвістам, а й викладачам, студентам сходознавчих спеціальностей та фахівцям, які працюють із арабомовними країнами. У релігійному, культурному та професійному аспектах арабська мова, як мова Корану, посідає ключову роль у мусульманському світі. Спеціалізовані тематичні словники дозволяють не лише орієнтуватися у фаховій лексиці дипломатії, права, медицини чи гуманітарної діяльності, а й забезпечують точність та ефективність міжкультурного спілкування.

З огляду на зазначене, перейдемо до поетапного аналізу основних труднощів, що виникають під час укладання україно-арабських тематичних словників.

Перше, на чому доцільно зупинитися, – це семантична варіативність лексичних одиниць, яка полягає в тому, що їх значення можуть суттєво змінюватися залежно від контексту вживання. Подібні слова охоплюють широкий семантичний спектр і мають різні відповідники в арабській мові. Таким чином одне й те саме слово повинно бути представлено в тематичному словнику в кількох різних групах. Наприклад:

«*оцінка*»

Група «Екзамен»

علامة (бал, оцінка у відсотках)

درجة (рівень, що виражає успішність)

Група «Естетична оцінка»

تقييم (оцінювання загальної якості або цінності)

تقدير (визнання, повага)

«*порада*»

Група «Психологія, міжособистісне спілкування»

نصيحة (порада у неформальному контексті)

إرشاد (наставлення, частіше в професійному середовищі)

Група «Медицина»

استشارة (консультація, медична або експертна порада)

توجيه (інструкція, рекомендація з боку фахівця)

Група «Мовознавство»

ترجمة (загальний термін для процесу перекладу)

نقل (передавання змісту, часто використовується у філософських або теоретичних текстах)

Група «Офіційні документи»

ترجمة محلفة (завірений переклад)

ترجمة قانونية (юридичний переклад)

Розуміння цих нюансів вимагає не лише лінгвістичних знань, а й культурної чутливості. Контекстуальні інтерпретації часто залежать від культурних практик, суспільних норм та історичного походження. Таким чином, семантичний аналіз у таких словниках має бути ретельним і ретельно задокументованим [1, с. 36].

Українська та арабська мови мають різні граматичні структури, що вимагає ретельного розгляду частин мови та їх форм [7, с. 97]. Наприклад:

а) Субстантивація прикметників:

голодний – جائع

пустий – فارغ

сирий – نيء

б) Іменники у прислівниковій функції в арабській мові:

холод – برد

спека – حرّ

пізно – آخر الليل

Це явище характерне для розмовної арабської мови, де іменники часто набувають прислівникового значення в контексті [11, с. 67].

У випадках формального збігу частин мови виникає певна складність, зумовлена невідповідністю їхніх форм і граматичних категорій у процесі перекладу. Наприклад категорія виду – специфічна категорія української мови і провести якісь аналогії з арабською досить складно, бо у класичній арабській мові категорія виду представлена не граматично, а лексично та контекстуально, і в багатьох випадках переплітається з категорією часу [12, с. 43].

Відсутність інфінітива в арабській мові при перекладі компенсується дієсловом у третій особі однини [7, с. 98], наприклад:

лягати – تَمَدَّدَ

висловити – عَبَّرَ

слухати – يسمع

читати – يقرأ

4. На відміну від української мови, в якій іменники на позначення професій часто мають нейтральне значення щодо роду і можуть стосуватися як чоловіків, так і жінок, в арабській мові спостерігається чітке граматичне розмежування за родовою ознакою. Для представників різної статі вживаються окремі лексичні одиниці, що відрізняються морфологічно, зокрема за допомогою афіксів, наприклад:

«лікар»

طَبيبة (жін. рід), طَبيب (чол. рід)

«хірург»

جَراحة (жін. рід), جَراح (чол. рід)

«директор»

مُديرة (жін. рід), مُدير (чол. рід)

Для повноти аналізу варто вказати, що в сучасній українській мові спостерігається тенденція до фемінізації назв професій, унаслідок чого почали активно вживатися форми на позначення жіночої статі, такі як *лікарка*, *директорка*, *редакторка*. Проте ці новоутворення співіснують із нейтральними формами. В арабській мові таке співіснування неможливе через морфологічну обов'язковість роду, яка чітко фіксується у формі слова. Незважаючи на активізацію процесу фемінізації назв професій в українській мові, спостерігається тенденція до переважного їх функціонування в межах розмовного й публіцистичного стилів, тоді як у сфері офіційно-ділового мовлення подібні форми залишаються малопродуктивними та менш усталеними. Згідно з рекомендаціями Українського правопису, фемінітиви є граматично коректними й допустимими, однак їх використання в ділових документах часто залежить від конкретної інституційної практики [8, с. 39].

Лексика, пов'язана зі способом життя народу, відзначається високою культурною навантаженістю, що особливо помітно при укладанні двомовних словників. Такі одиниці нерідко не мають точного відповідника в іншій мові через різницю

в традиціях, побуті та харчових звичках. У процесі укладання україно-арабських тематичних словників доцільно враховувати не лише мовну форму, а й етнокультурний контекст, який супроводжує певне поняття. Наприклад, слово **«хліб»** у арабській мові представлено багатьма різновидами, кожен з яких фіксує певний культурний досвід, наприклад:

الخبز البلدي – сільський хліб, поширений у селах і традиційних громадах;

الخبز الأبيض – білий хліб, що виготовляється з очищеного борошна;

خبز التنور – хліб, випечений у спеціальній печі танур;

خبز الشراك – тонкий прісний хліб, типовий для бедуїнської кухні;

خبز البر – хліб із нерафінованої пшениці, що вважається більш поживним.

З огляду на те, що синонімічні дублети становлять характерну рису арабської мови, в окремих випадках доцільним є подання двох рівнозначних відповідників як перекладних еквівалентів [12, с. 23]. У таких парах одне зі слів часто є діалектною або регіонально маркованою формою, яка, попри свою неформальність, широко вживається в мовленні. Наприклад:

їжа – أكل / طعام

будинок – منزل / بيت

школа – معهد / مدرسة

очі – أبصار / عيون

дитина – ولد / طفل

великий – عظيم / كبير

Опрацювання синонімів у процесі перекладу сприяє кращому розумінню лексичної варіативності й дозволяє перекладачеві обирати найбільш доречний варіант відповідно до контексту. Проте при цьому слід зважати на те, що повні синоніми – рідкісне явище, і більшість із них відрізняються один від одного за семантичним відтінком, стилістичним забарвленням або сферою вживання. Вибір лексичного дублета має базуватися на врахуванні прагматичних умов комунікації, що вимагає від перекладача не лише мовної, а й соціокультурної компетенції.

Переклад назв традиційних страв часто потребує пояснювального підходу, оскільки у мові перекладу відсутні повні еквіваленти, які б точно відображали кулінарну специфіку оригіналу. У таких випадках переклад наближається до опису, подібного до формату, який використовується у тлумачних словниках. Це дозволяє не лише передати зміст слова, а й донести до адресата культурну цінність поняття. Наприклад:

борщ (густий суп із буряком, овочами та м'ясом):

حساء كثيف مصنوع من الشمندر والخضروات واللحم

шашлик (шматочки м'яса, засмажені на шампурах):

قطع لحم مشوي على الأسياخ

тефтелі (смажені або тушковані кульки з м'ясного фаршу):

كريات من اللحم المفروم المقلي أو المطهو

Певні труднощі виникають і при перекладі на українську мову назв традиційних страв арабської кухні. Арабська кулінарна традиція вирізняється надзвичайним різноманіттям і глибиною, що відображає масштаб та культурну строкатість арабського світу. У ній використовуються продукти, схожі на ті, що є в українській кухні, але страви готуються інакше. Тому виходить, що араби і українці їдять майже одне і те ж, але кожна національна кухня має свою специфіку в приготуванні страв.

Переклад назв рослин, характерних для північних та помірно-континентальних регіонів, становить істотну проблему у межах українсько-арабської тематичної лексикографії. Це зумовлено, передусім, розбіжностями в природних зонах і кліматичних умовах, які формують ботанічну картину кожного регіону. Багато назв рослин, поширених в Україні, є невідомими або відсутніми в арабському мовно-культурному середовищі, що ускладнює пошук точного перекладного відповідника. У таких випадках доцільним стає застосування пояснювального перекладу або використання транскрибованої форми, яка відтворює фонетичну оболонку слова оригіналу. ***Наприклад:***

бузина – кущ або невелике дерево з дрібними чорними ягодами і білими квітками:

نبات ذو زهور بيضاء وثمار سوداء صغيرة يُستخدم في الطب الشعبي

малина – лісова ягода червоного кольору, солодка на смак, з колючим стеблом:

توت أحمر ينمو على شجيرات شائكة ويُؤكل طازجاً

шипшина – дика троянда з насиченим ароматом і плодами, що мають лікувальні властивості:

وردة برية ذات رائحة قوية وثمر مفيد للصحة

жовтець – отруйна рослина з жовтими квітами, що росте на луках:

نبات سام ذو زهور صفراء ينمو في المراعي الرطبة

льон – рослина з блакитними квітами, що вирощується для отримання волокна і насіння:

نبات ذو زهور زرقاء يُستخدم لإنتاج الألياف والبذور الزيتية

Переклад фразеологічних одиниць, що містять національно-культурні реалії, становить одну з найскладніших проблем перекладознавства. Більшість ідіом глибоко вкорінені в менталітет,

побут і мовну картину світу певного народу, тому не мають прямих лексичних відповідників в іншій мові. У перекладі вони можуть бути передані лише на концептуальному рівні, тоді як експресивне забарвлення, стилістичний тон або прагматичний підтекст залишаються частково втраченими. Навіть при збігу денотативного ядра значення, повної семантичної еквівалентності досягти неможливо через емоційні, асоціативні та культурні нашарування [2, с. 27], наприклад:

Котитися в прірву (*руйнуватися, іти до загибелі*)*:*

ينحدر نحو الهاوية (*рухається в напрямку знищення*)

Купити кота в мішку (*придбати щось, не знаючи, що саме*)

اشترى سمكًا في الماء (*купити рибу у воді*)

За словом до кишені не лізе (*красномовний, швидкий на репліки*)*:*

سريع البديهة في الحديث أو الجدال (*гострий на язик, дотепний у розмові*)

Пальця в рот не клади (*про хитру, небезпечну людину*

لسانه يقطع الحديد (*його язик ріже залізо*)

Є зовсім невелика група фразеологічних одиниць, які є повністю еквівалентними [2, с. 39]. Наприклад:

Медовий місяць – شهر العسل, зустріти смерть – لَقِي حتفه , розірвати пута – حَطَمَ الأغلال, вдихнути життя – بث الحياة في ..., осінь життя – خريف العمر, пускати пил у вічі – ذَرَّ الرمادَ فيِ العُيون , кров стине у жилах – تَجَمَّد الدَّمُ في عُرُوقهِ

Часткові фразеологічні відповідники зустрічаються і в словах. (Навчальний українсько-арабський фразеологічний словник) [2, с. 40]. Наприклад:

Судний день – يَوْمُ الْدين / يَوْمُ القِيامةِ , пожинати плоди – حَصَدَ مَا زَرَعَه , заламувати руки – أفرَكَ اليدين

Таким чином, переклад фразеологічних одиниць передбачає не механічне відтворення слів, а глибокий семантичний і культурний аналіз. Часто виникає необхідність використовувати функціональні аналоги, адаптивні конструкції, культурно марковані еквіваленти або ж описові переклади, які пояснюють ситуацію, що стоїть за фразеологізмом. Це вимагає від перекладача високого рівня міжкультурної компетенції та гнучкого володіння мовними засобами обох мов.

Обмеження щодо обсягу статті унеможливлюють повний виклад усіх труднощів, що постали в процесі укладання російсько-арабської версії тематичного словника; тому в межах цього дослідження розглянуто лише окремі аспекти проблеми, які, на нашу думку, є найбільш вагомими.

Висновки. Підсумовуючи результати аналізу, слід зазначити, що двомовні тематичні словники виступають вагомим ресурсом у процесі оволодіння іноземною мовою, зокрема в контексті українсько-арабського мовного взаємозіставлення. Їх укладання супроводжується низкою суттєвих труднощів, серед яких – відсутність повних лексичних відповідників, наявність культурно обумовлених реалій, а також типологічні розбіжності між мовними системами. Ці аспекти вимагають від укладача не лише перекладацької обізнаності, а й здатності інтерпретувати зміст крізь призму міжкультурного розуміння.

Попри складність, такі словники відіграють ключову роль у формуванні тематичної лексичної бази, розвитку комунікативної спроможності, а також у виробленні навичок контекстуально адекватного перекладу. Крім того, тематична лексикографія сприяє розширенню світоглядних меж користувача, стимулює усвідомлення мовної специфіки рідної мови та поглиблює розуміння іншої культури.

У цьому сенсі, українсько-арабські словники тематичного спрямування є не лише мовознавчим інструментом, а й міждисциплінарною платформою, що об’єднує елементи лінгвістики, педагогіки, культурології та перекладознавства. Їхнє укладання передбачає поєднання лінгвістичної точності з культурною емпатією, педагогічною доцільністю та інтеркультурною чутливістю. Такі словники мають потенціал слугувати мостом між мовами і культурами, створюючи умови для більш глибокого і взаємозбагачувального міжкультурного діалогу.

Список літератури:

1. Аркуша, О. М. *Міжкультурна комунікація: навч. посібник*. Київ: Ліра-К, 2020. 208 с.
2. Борисов В. М., *Навчальний українсько-арабський фразеологічний словник*. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 196 с.
3. Василенко, Л. О. *Основи перекладознавства: теорія і практика*. Львів: Піраміда, 2018. 312 с.
4. Ґете, Й. В. *Афоризми*. Пер. з нім. / Упоряд. с. Ю. Подпали. – Київ: Дух і Літера, 2008. 128 с.
5. Головаха, с. О. *Культурні реалії в перекладі: теорія і практика*. Київ: Довіра, 2021. 174 с.
6. Іванова, Н. П. *Теоретичні основи лексикографії*. Одеса: Астропринт, 2017. 228 с.
7. Куликова Л. І. Арабська мова. Морфологія. – К., 2006. 146 с.

8. Український правопис / Національна академія наук України : ред. Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова. – Київ : Наукова думка, 2019. 390 с.
9. Ghazala, H. Translation as Problems and Solutions. Beirut: Dar El-Ilm Lilmalayin, 2004. 295.
10. Robinson, D. Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation. 3rd ed. London: Routledge, 2012. 318 p.
11. إبراهيم أنيس. دلالة الألفاظ. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، 0002. 412 ص
12. حسن، أحمد مختار. معجم المصطلحات اللغوية. القاهرة: عالم الكتب، 5002. 233 ص
13. عبد الحميد، محمد. قضايا الترجمة من منظور لساني. عمان: دار الشروق، 0102. 862 ص
14. كمال بشر. علم اللغة الاجتماعي. القاهرة: دار المعارف، 3991. 692 ص

Alkadi M. S. A. LINGUISTIC AND CULTURAL SPECIFICS OF THEMATIC LEXICOGRAPHY IN A BILINGUAL FORMAT: UKRAINIAN-ARABIC APPROACH

This article is devoted to a comprehensive analysis of the linguistic and cultural features involved in the compilation of Ukrainian-Arabic thematic dictionaries, which play a crucial role in the processes of interlingual and intercultural communication. The article outlines the key challenges that arise in the selection of translation equivalents for lexical units associated with culturally marked realia, religious vocabulary, specialized terminology, as well as fixed language constructions that lack direct correspondence in another language system. Particular attention is given to the phenomenon of lexical lacunarity (from Latin lacuna – "void", "gap"), which significantly complicates the process of compiling a bilingual thematic dictionary and necessitates the application of compensatory translation strategies to address the absence of an exact term, the divergence of cultural realia, or the impossibility of literal translation.

The study emphasizes that the development of a bilingual thematic dictionary in conditions of linguacultural asymmetry between Ukrainian and Arabic requires not only translation skills but also a deep understanding of the semantic structure, syntactic norms, pragmatic nuances, and stylistic constraints of each language. The material of the article is focused on analyzing typical lexical difficulties within several key thematic domains – such as religion, medicine, daily life, culinary culture, and education – where interlingual discrepancies manifest most vividly.

The article also examines methods of adapting lexical units through descriptive translation and various translation transformations, including generalization, concretization, calquing, and contextual explanation. Significant attention is given to the role of the cultural competence of the lexicographer, who must act not only as a linguist but also as a cultural interpreter. The article substantiates the need to develop modern Ukrainian-Arabic thematic dictionaries with clear stylistic and register-based differentiation, tailored to the needs of contemporary users. The conclusions drawn within the scope of this research are of interest to specialists in translation studies, lexicography, Arabic studies, language teaching methodology, and intercultural communication.

Key words: *Arabic language, Ukrainian language, thematic lexicography, Ukrainian-Arabic dictionary, lexical equivalence, semantic transformation.*

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.124’367.5:81’25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/37

Громко Т. В.
Національний університет «Одеська політехніка»

ФОНОТАКТИЧНА ТА СЕМАНТИЧНА МОТИВАЦІЯ ПРАВИЛА ПЕНУЛЬТИМИ В ЛАТИНСЬКІЙ АКЦЕНТОЛОГІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз фонотактичної та семантичної мотивації правила пенультими в латинській акцентології, що передбачає постановку наголосу на передостанньому складі залежно від його довготи. Дослідження ґрунтується на фонологічному та порівняльно-історичному підходах до вивчення латинської акцентної системи та має на меті виявити внутрішні механізми її формування. Авторка розглядає історичну еволюцію латинського наголосу як поступовий перехід від вільного (ініціального) до обмеженого (кількісно-умовного) типу, що знайшов свій синтез у класичній латині через фонологічну регулярність, нормативне закріплення й метричну практику.

Особливу увагу зосереджено на фонотактичній структурі латинських слів: проаналізовано роль довготи пенультими як фактору ритмічної стабільності мовлення, що слугує зручним механізмом для сприйняття і відтворення мови. Підкреслено, що латинська система наголосу базується на чітко визначеній системі ваги складів (відкриті й закриті склади, дифтонги, позиційне подовження голосних), що забезпечує прогнозованість акцентного патерну. Розкрито, як фонологічна організація латинських лексем сприяє ритмічній цілісності слова й мовлення загалом, а також як ця організація успадковується або трансформується в романських мовах.

У статті також порушується питання семантичної мотивації акцентної структури. На основі аналізу латинських лексем з різною позицією наголосу (наприклад, optĭmus – «найкращий» та optātus – «бажаний») зроблено спробу з’ясувати, чи наголос впливає на семантичну диференціацію слів. Визначено, що хоча правило пенультими є переважно фонологічним, у ряді випадків воно може корелювати з граматичною функцією слова або словотворчим типом, сприяючи розрізненню частин мови. Наведено приклади лексем, де наголос відображає синтаксичну роль або функціональну належність слова в реченні, хоча такі випадки не є системними, а радше вторинними відносно фонологічної мотивації.

Типологічно латинський наголос розглядається як фіксований кількісно-орієнтований патерн, що контрастує з рухомими системами в санскриті або давньогрецькій мові. Таке порівняння дозволяє позиціонувати латину в ширшому індоєвропейському контексті як мову з оптимізованим фонологічним механізмом акцентуації. Підкреслено значення латинської акцентної моделі як джерела структурних впливів на романські мови, зокрема італійську, французьку, іспанську, де спостерігається спадкоємність або переробка пенультимного патерну.

Результати дослідження відкривають перспективи для подальшої розробки акцентологічних моделей у межах фонологічної типології, а також для вивчення процесів граматикалізації ритмічних структур у церковній латині та її варіантах. Актуальним вбачається також зіставлення латинської акцентної системи з іншими формами фіксованого наголосу в індоєвропейських мовах, а також із сучасними тенденціями в діахронному мовознавстві, пов’язаними з інтерпретацією фонологічної прозорості як чинника мовної стабільності.

Ключові слова: *латинська мова, пенультимний наголос, фонотактика, довгота складу, семантична мотивація, фонологія, акцентологія, індоєвропейські мови, типологія наголосу, романські мови.*

Постановка проблеми. Наголос є однією з ключових просодичних характеристик мови, що визначає ритмічну організацію мовлення, впливає на сприйняття й розуміння лексичних одиниць та виконує смислорозрізнювальну функцію. У латинській мові наголос (accentus) набуває особливого значення, оскільки його місце не є вільним, а регулюється чіткими закономірностями, серед яких центральне місце посідає так зване правило пенультими (regula paenultimae). Металінгвістично це правило ґрунтується на фонотактичній характеристиці складу, зокрема на поняттях «ваги складу», «довготи» та «закритості», і вимагає, щоб наголос у багатоскладовому слові розташовувався або на передостанньому, або на третій від кінця складі залежно від тяжкості пенультими. Попри усталеність цього правила в класичній латині, його походження, еволюція та мотиваційні чинники залишаються дискусійними. Зокрема, суперечки точаться навколо того, чи є правило пенультими виключно результатом внутрішніх фонологічних змін, чи воно має також семантичну, морфологічну або типологічну основу. Крім того, досі не з'ясовано, якою мірою акцентологічні моделі латини були зумовлені впливом праіндоєвропейської спадщини та чи відображають вони універсальні закономірності мовної еволюції.

У сучасному латинознавстві бракує комплексного аналізу правила пенультими як феномену, вмотивованого не лише фонотактичними чинниками, а й можливими семантичними й типологічними детермінантами. Тому актуальним постає дослідження, що поєднує історичний, фонологічний, морфологічний та порівняльний підходи для вивчення латинського наголосу, зокрема в контексті його впливу на романські мови.

Історично-лінгвістичний контекст. Проблема латинського наголосу має складну історичну перспективу, що включає кілька етапів еволюції акцентної системи – від праіндоєвропейського спадку до нормативної системи класичної латини. У реконструктивних дослідженнях праіндоєвропейської мови латинь традиційно розглядається як мова, що вийшла з фази рухомого наголосу, притаманного архаїчному періоду, та набула фіксованого патерну, що виводиться із типології ініціального або вагозалежного наголошення. На ранньому етапі розвитку (пралатинь, етруське оточення) переважав ініціальний наголос, що свідчить про спрощення у порівнянні з праіндоєвропейською системою, де місце наголосу могло змінюватися в парадигмі залежно від морфологічної форми. Цей тип акцентуації підтверджується фонетичними слідами редукції голосних у ненаголошених позиціях, а також морфологічними архаїзмами, засвідченими в поезії доби Плавта. Починаючи з III–II ст. до н.е., спостерігається поступовий т.зв. дрейф наголосу з початку слова до пенультимної зони, що супроводжується зростанням ролі фонотактичних чинників, зокрема ваги складу. У класичній латині (I ст. до н.е. – I ст. н.е.) формується стабільне правило пенультими, яке визначає наголос на передостанньому складі за умови його «тяжкості», або на антепенультимі в разі «легкості» пенультими. Такий принцип розташування наголосу узгоджується з універсальною типологічною тенденцією мов світу – притягуванням наголосу до важких складів, що забезпечують ритмічну опору в мовленні. Водночас вважається, що нова модель латинського наголосу не лише запозичила певні риси з архаїчної акцентної системи, але й адаптувалася до потреб усної декламації, поетики та нормативної граматики. У постклассичний період акцентна система латини залишається загалом стабільною, однак у межах церковної й середньовічної латини відбуваються певні зрушення, які вплинули на романські мови й сформували основу для нових наголосових патернів. Таким чином, еволюція латинського наголосу – це не лише питання фонології, а й маркер глибинних структурних змін у граматичній організації мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика латинської акцентуації, зокрема правило пенультими, була предметом уваги як класичних, так і сучасних дослідників, однак комплексне осмислення мотиваційної природи цього явища в межах фонологічної типології, історичної граматики й семантичної парадигматики продовжує потребувати уточнення. Одним із ключових джерел інформації про латинський наголос залишаються праці давньоримських граматиків, серед яких Присціан виокремлює залежність місця наголосу від довготи складу, підкреслюючи, що наголос не може падати на останній склад слова [8, с. 87].

У сучасній латиністиці спостерігається зростання інтересу до фонотактичного обґрунтування акцентуального патерну. Так, Б. В. Фортсон у своєму дослідженні ритміки латинської комедії Плавта висвітлює динаміку акцентної перебудови латини – від ініціального до пенультимного наголосу, що простежується в метричних коливаннях вірша [3, с. 112–113]. Праця Л. Пультрової демонструє спробу поєднати реконструкцію

праіндоєвропейської наголосової системи з емпірією латинської фонології, наголошуючи на стабілізації наголосу через домінування фіксованих ритмічних шаблонів у класичний період [9, с. 5–6].

Фонологічна теорія ваги складу отримала системне застосування у монографії Кевіна Раяна, який доводить, що латинь, подібно до низки інших індоєвропейських мов, формує акцентну систему на основі опозиції «важкий/легкий склад», де важкий склад (із довгим голосним, дифтонгом або закритий приголосним) тяжіє до акцентної позиції [10, с. 59–62]. А. Р. Местер, досліджуючи латинську просодію в контексті метричних структур, характеризує латинський наголос як «кількісну трохеєву систему», де реалізація ритмічного наголосу передбачає послідовність довгого й короткого складу [7, с. 2].

Окремий шар літератури становлять педагогічні та популяризаторські джерела. І. Е. Маккензі у своєму навчальному матеріалі надає стислу, але точну типологію латинських акцентів із прикладами морфологічної та фонетичної мотивації наголосу [6]. Сучасні лінгвоемпіричні платформи (Stack Exchange, Books'n'Backpacks) також активно репрезентують спрощені схеми правила пенультими, зосереджуючись на застосуванні наголосу в контексті латинських словоформ [4]. Ці ресурси, хоча й неакадемічні, проте демонструють сталий інтерес до проблеми наголосу в науковому дискурсі.

Варто також згадати експериментальне дослідження Д. Апуссідоу й П. Боерсми, які застосовують підходи теорії оптимальності (Optimality Theory) для моделювання латинського наголосу, порівнюючи ефективність різних алгоритмів навчання на основі латинських наголосових шаблонів [2, с. 18–20]. Більшість авторів, розглядаючи правило пенультими (див. табл. 1), надають перевагу фонотактичному обґрунтуванню акцентного патерну, водночас семантична мотивація та її кореляція з морфологічною функцією слова залишаються недостатньо дослідженими. (див. табл. 1).

У підсумку, питання про взаємодію ритмічної структури та значення в латинській акцентології, а також типологічну природу цього правила у співвідношенні з індоєвропейськими мовами потребують подальшого системного аналізу.

Таблиця 1

Аналіз висвітлення питання в латиністиці

Автор / Джерело	Період / Рівень аналізу	Основний внесок у вивчення наголосу	Коментар
Присціан (Priscianus)	Античність (V–VI ст.)	Визначає неможливість наголосу на останньому складі; вказує на залежність від довготи складу	Одне з головних джерел акцентуальної норми класичної латини
Брент В. Фортсон (Brent W. Fortson, 2008)	Сучасна латиністика, ритміка	Аналізує метрику Плавта; реконструює етапи переходу від ініціального до пенультимного наголосу	Застосування синхронного й діахронного підходу
Люціє Пултрова (Lucie Pultrová, 2011)	Історична фонологія, порівняльний аспект	Співвідносить латинський наголос із праіндоєвропейськими моделями; наголос як стабілізований елемент	Важливий зв'язок із праіндоєвропейською спадщиною
Кевін Раян (Kevin Ryan, 2016)	Фонологія, типологія	Формулює теорію фонотактичної ваги; латинь як мова, чутлива до «важких» складів у наголосі	Теоретичне обґрунтування з позицій Optimality Theory
А. Р. Местер (A. R. Mester, 1994)	Теорія просподії, латинь	Визначає латинський наголос як «кількісну трохеєву систему» (quantitative trochee)	Вплив метричних шаблонів на акцентуацію
І. Є. Маккензі (I. E. Mackenzie (n.d.)	Навчальна латиністика, приклади	Подано доступну типологію латинських наголосів з прикладами розподілу за довготою складів	Практично-орієнтоване викладення
Stack Exchange / Books'n'Backpacks	Освітній / популярний рівень	Пояснення правила пенультими, приклади з морфологією, аналіз помилок у наголошенні	Свідчить про зацікавлення темою в сучасному освітньому дискурсі
Д. Апуссідоу та П. Боерсма (Apoussidou & Boersma, 2004)	Оптимальність і латинський наголос	Зіставлення алгоритмів навчання наголосу в латині (OT-аналіз)	Інтерпретація латини через сучасні лінгвістичні теорії

Постановка завдання. Метою цієї статті є всебічне дослідження фонотактичної та семантичної мотивації правила пенультими в латинській акцентології як складного мовного явища, сформованого в результаті внутрішньофонологічних перебудов, типологічних закономірностей індоєвропейських мовних систем і потенційних семантичних детермінацій. Дослідження спрямоване на виявлення фонотактичних чинників, що визначають розташування наголосу в латинських словах, зокрема на основі структурних характеристик складу – його довготи, відкритості або закритості, а також наявності дифтонгів. Окрему увагу приділено з'ясуванню можливих семантичних і морфологічних умов, які можуть корелювати з акцентною структурою, тобто визначити, чи виконує наголос у латині не лише ритмікоструктурну, а й смислорозрізнювальну функцію. Також аналіз охоплює порівняння латинської системи наголосу з акцентними моделями інших індоєвропейських мов (зокрема грецької, санскриту, германських мов) з метою окреслення типологічного статусу латини, виявлення універсальних закономірностей формування акцентних систем і специфіки латинської моделі як системи з кількісно зумовленим наголошенням.

Матеріалом для даного дослідження слугували дані з історії латинської мови, що відображають становлення та функціонування акцентної системи в різні етапи її розвитку – від пралатині до класичної й посткласичної латини. У центрі уваги – фонологічні особливості латинських слів, описані в античних граматиках, зокрема у творах Присціана, де фіксується залежність наголосу від довготи складу та виключення останнього складу з наголосової позиції [8, с. 87]. Важливу методологічну опору становлять реконструктивні праці з індоєвропейської акцентології, зокрема дослідження Б. Фортсона та Л. Пультрової, які дають підстави для відтворення етапів формування пенультимного патерну [3, с. 112–113; 9, с. 5–6].

У роботі застосовано *методи* фонологічного аналізу (зокрема визначення довготи та відкритості складів), а також порівняльно-історичного аналізу, що дозволяє зіставити латинську акцентну модель з акцентологічними системами інших індоєвропейських мов. З урахуванням типологічних підходів сучасного мовознавства розглядається латинська система наголосу як модель із кількісно зумовленим наголошенням, що демонструє подібність до акцентної організації в таких мовах, як грецька, санскрит, готська. Окрема увага приділяється виявленню можливої семантичної мотивації наголосу шляхом аналізу латинських лексем із подібною морфологічною структурою, але різною акцентною характеристикою. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити правило пенультими як результат фонологічної, морфологічної та, ймовірно, семантичної взаємодії в межах латинської мовної системи.

Виклад основного матеріалу. Історична еволюція латинської акцентуації демонструє перехід від архаїчної системи з ініціальним наголосом до сформованого у класичний період пенультимного патерну. У найдавніших фазах розвитку латини – зокрема в пралатині – наголос, імовірно, фіксувався на першому складі слова незалежно від його морфемної будови. Це підтверджується спостереженнями за редукцією голосних у ненаголошених фінальних складах, наприклад у формі *dominus* < *dominos*, де початковий склад зберігає повноцінний голосний, а кінцевий – зазнає змін [3, с. 98–100].

Однак уже в період архаїчної латинської поезії (III–II ст. до н.е.) простежуються відхилення від первинного наголосу. У віршах Плавта та Теренція засвідчені численні приклади, де наголос тяжіє до пенультими або антепенультими, зокрема в словах на кшталт *múlieribus* («жінкам»), *périculum* («небезпека»), *fáciēs* («обличчя»), *honéstus* («чесний»), *álveus* («русло»). У першому прикладі наголос падає на третій від кінця склад (*múlieribus*), бо передостанній склад (*ri*) є легким (містить короткий голосний і відкритий склад). Натомість у слові honéstus наголос фіксується на передостанньому складі (*nés*), що є закритим і важким, а отже, згідно з правилом пенультими, притягує наголос [10, с. 60–61].

Джерела античної граматичної традиції, зокрема *Institutiones grammaticae* Присціана, зафіксували загальну закономірність: «nullum verbum ultimam partem accentuat» – тобто «жодне слово не має наголосу на останньому складі» [8, с. 87]. Саме Присціан звертає увагу на взаємозв'язок між структурою складу та позицією наголосу. Наприклад, у слові *fílius* («син») наголос падає на антепенультиму (*fí-*), оскільки пенультима (*li*) є легкою, а отже не може утримати наголос. У слові Europaeus («європейський»), навпаки, склад *pae-* є довгим завдяки дифтонгу, тому наголос фіксується саме на ньому: *Eu-ro-paé-us* [6, n.d.].

Окрім граматик, важливе значення має аналіз поетичних текстів. Метрична практика в латинській драмі – особливо у творах Плавта – виявляє

варіативність, що вказує на перехідний характер наголошення. Так, у словах *ábicīō* («відкидаю») і *relínquō* («залишаю») наголос узгоджується з довготою пенультими, тоді як у формах із короткою пенультимою, як *hóminis* («людини»), він переміщується на третій від кінця склад. Ці спостереження дозволяють стверджувати, що вже у II ст. до н.е. латинська мова формує чітку орієнтацію на кількісну характеристику складу як основу акцентуального правила [7, с. 4–6].

На особливу увагу заслуговує також синтагматичне використання наголосу в словах зі змінною морфологією. Так, у парі *optĭmus* («найкращий») і *optātus* («бажаний») при однаковій морфемній основі акцент розташовується на різних складах: у першому випадку – на антепенультимі (*óptimus*), у другому – на пенультимі (*optátus*), що зумовлено довготою відповідного складу. Це демонструє вплив словозмінної морфології на наголошення та підкреслює адаптивність латинського акцентного механізму до структури слова [9, с. 6].

Правило пенультими не було одномоментним продуктом мовного розвитку, а стало результатом поетапного переходу від ініціального до кількісно-орієнтованого наголосу. Його поява засвідчує унікальну синтезу фонологічної регулярності, метричного досвіду та нормативної граматичної рефлексії. Сталість цього патерну у класичній латині та його поширення на похідні романські мови свідчать про його системну ефективність і функціональну прозорість. Особливою рисою пенультимного правила є його здатність інтегруватися у морфологічну структуру мови, не порушуючи при цьому просодичної рівноваги слова, що забезпечувало збереження акцентного ритму навіть у складних парадигмах.

У типологічному аспекті латинське правило пенультими виявляє спорідненість із низкою індоєвропейських мов, де наголос також визначається вагою складу. Так, у класичній грецькій мові наголос обмежений трьома останніми складами слова (т.зв. трискладовим вікном), і його розташування залежить від довготи голосних у фінальних складах, що створює структурну аналогію з латинською системою [1, 1973, с. 84–86]. У санскриті зберігається спадщина праіндоєвропейського рухомого наголосу, проте вже у ведичному періоді починає простежуватись тенденція до стабілізації акценту в межах певних морфологічних класів [5, 1916, с. 153–157]. У готській мові, навпаки, фіксація наголосу відбувається на першому складі, що вказує на збереження архаїчного (ініціального) типу наголошення, подібного до найдавнішої латинської фази. Ці порівняльні дані дозволяють трактувати латину як перехідну ланку між ранньоіндоєвропейською мобільною акцентуацією та більш регуляризованими моделями, заснованими на фонологічних характеристиках слова. Отже, латинське правило пенультими постає не лише як внутрішньо обумовлений структурний механізм, а й як типологічно релевантна модель, що засвідчує універсальну для мов світу схильність до фонологічної оптимізації ритму в межах морфологічної цілісності.

Фонотактична мотивація правила пенультими ґрунтується на регулярній залежності між структурою складу та його спроможністю утримувати наголос у межах слова. У латинській мові визначення довготи або короткості складу базується на трьох основних параметрах: тривалості голосного, типі складу (відкритий чи закритий) та наявності дифтонга. Згідно з класичними граматичними уявленнями, склад вважається **довгим за природою** (*natura*) у випадку, якщо містить довгий голосний (наприклад, *ā, ē, ī*), або **довгим за позицією** (*positione*), якщо голосний передує принаймні двом приголосним, утворюючи закритий склад (наприклад, *honéstus, cónspectus*) [8, с. 89; 1, с. 84–85]. Короткий склад, навпаки, містить короткий голосний і закінчується на голосний, тобто є відкритим (*álveus, fílius*).

Фонотактична структура латинських слів організована таким чином, що **довгота пенультими** (передостаннього складу) виступає ключовим чинником визначення позиції наголосу. Якщо пенультима є довгою – як за природою, так і за позицією – наголос падає саме на неї. Наприклад, у слові *honéstus* склад *nés* є закритим (закінчується на приголосний *s*), а отже довгим, тому й утримує наголос. У слові *Europaeus* дифтонг *ae* у складі рае створює довгу пенультиму – *paé* – яка, відповідно до правила, теж є наголошеною: *Eu-ro-paé-us* [10, с. 60–61; 6].

Якщо ж пенультима є короткою – тобто містить короткий голосний і закінчується на голосний (відкритий склад), – то вона вважається «слабкою» і не може утримати наголос. У такому разі наголос переміщується на антепенультиму. Це можна проілюструвати на прикладах *álveus* («русло») та *fílius* («син»): у першому випадку пенультима *ve* є відкритою і містить короткий *e*, у другому – *li* є відкритим з коротким і. Обидва слова демонструють переміщення наголосу на третій від кінця склад [7, с. 6–7].

Фонотактична мотивація такого розташування наголосу полягає в прагненні мови до *ритмічної стабільності*. Наголос у латині, як і в багатьох індоєвропейських мовах, тяготіє до складів з більшим «фонологічним навантаженням» – тобто довших і закритих складів, які сприймаються слухачем як ритмічні «опори» слова. Такий ритм виконує не лише акустичну, а й когнітивну функцію, полегшуючи ідентифікацію морфемної структури й забезпечуючи стабільність у флексійній парадигмі [10, с. 12–14]. Наприклад, слова *péricŭlum* («небезпека») і *hóminis* («людини») попри різну морфологію демонструють спільний принцип: довгота або короткість пенультими обумовлює, на який склад буде припадати наголос.

Фонотактична чутливість латинської акцентної системи до *кількості складів у слові та їхньої внутрішньої будови* проявляється також у тому, що в двоскладових словах (наприклад, *rámus, témplum*) наголос завжди падає на перший склад незалежно від його довготи. Це зумовлено тим, що у таких словах пенультима збігається з останнім складом (ultima), на який, згідно з нормативною традицією, наголос не може падати. Таким чином, у багатоскладових словах розподіл наголосу залежить від фонотактичної структури пенультими, тоді як у коротших – зумовлений винятковим становищем ultima [8, с. 87; 9, с. 6].

Отже, латинська акцентологічна система реалізує механізм, в якому *довгота передостаннього складу виступає як регулятор акцентної позиції*, забезпечуючи фонологічну збалансованість та регулярність. Такий принцип наголошення не лише уніфікує акцентну модель, а й сприяє ефективному ритмічному оформленню мовного потоку, забезпечуючи оптимальний баланс між артикуляційною зручністю та просодичною організацією слова.

Питання про ***семантичну мотивацію латинської акцентної структури*** залишається недостатньо вивченим у лінгвістичній традиції, однак численні спостереження над латинською лексикою дають підстави стверджувати, що акцентуальні закономірності можуть мати не лише фонотактичну, а й функціонально-семантичну зумовленість. Хоча наголос у латині насамперед виконує ритміко-структурну функцію, у низці випадків його позиція виявляє кореляцію з частиномовною приналежністю, граматичним значенням або стилістичним регістром.

У латині простежуються окремі приклади пар слів із тотожною або близькою морфемною структурою, де зміна позиції наголосу супроводжується зміною лексико-граматичної категорії. Один із показових прикладів – опозиція *óptĭmus* («найкращий», прикметник) і *optātus* («бажаний», дієприкметник). Обидва слова походять від дієслівної основи *optā-* («бажати»), однак *óptĭmus* реалізує наголос на антепенультимі, тоді як optātus – на пенультимі. Така акцентна дистинкція співвідноситься з функціональним навантаженням: перше слово репрезентує синтетичну ступеневу форму прикметника, друге – результативний дієприкметник у системі дієслівних категорій [10, с. 72; 7, с. 13].

Зміна наголосу також простежується в дієслівних формах, зокрема в активних і пасивних парадигмах. Наприклад, *ámat* («він/вона любить») має антепенультимний наголос, тоді як у формі *amātur* («його/її люблять») наголос переходить на пенультиму, оскільки склад tŭr є важким за позицією. Така переміна не є суто фонологічною, адже корелює з граматичним значенням – активність або пасивність дії, що, у свою чергу, пов'язана зі зміною синтаксичної ролі суб'єкта та об'єкта [1, с. 126].

Ще однією ілюстрацією зв'язку між акцентною структурою та семантичними/граматичними ознаками є пари на кшталт *dóminus* («пан», іменник) і *dominātmus* («ми пануємо», дієслово), де зміщення наголосу зумовлене морфологічним типом: іменник має антепенультимний наголос, тоді як дієслово – пенультимний, що співвідноситься з ритмічним законом у флексійній системі дієслова. Подібним чином у парі *fácies* («обличчя») і *facĭés* («ти робиш») – незважаючи на збіг графічної форми – зміна наголосу сигналізує не лише іншу частину мови, а й іншу семантичну площину [9, с. 7].

Таким чином, у латинській мові спостерігається обмежене, але стабільне застосування наголосу як функціонального маркера, здатного сигналізувати граматичні відмінності між частинами мови, формами слова або навіть між близькими семантичними категоріями. Ці приклади дозволяють говорити про семантичну (або морфофонологічну) мотивацію наголосу, яка хоча й не є системною нормою, але демонструє потенціал латинської акцентної системи до реалізації диференціальних функцій у межах лексичної та граматичної структури мови.

Типологія латинського наголосу в системі індоєвропейських мов. У загальноіндоєвропейському контексті латинська акцентна система

становить інтерес як приклад мови, що пройшла шлях від рухомого праіндоєвропейського наголосу до фіксованої, але умовно позиційної моделі. Рухомий наголос, характерний для ранніх індоєвропейських мов, передбачав, що позиція наголосу змінювалася залежно від граматичної форми, морфемної структури чи синтаксичного контексту. Така система зберігається, наприклад, у ведичному санскриті, де наголос може переміщуватися в межах парадигми (*pitā́* – «батько», *pitrám* – «батька», *pitṛ́bhyas* – «батькам»), що засвідчує спадковість індоєвропейської акцентної мобільності [5, с. 154–156].

На відміну від цього, латинь формує *кількісно-умовну акцентну систему*, де розташування наголосу залежить не від морфології, а від фонологічної ваги пенультими – її довготи чи короткості. Такий тип наголосу поєднує ознаки фіксованого (наголос завжди в межах останніх трьох складів) й умовно змінного патерну, оскільки позиція наголосу варіюється в залежності від фонотактики слова. Саме це робить латинь проміжним типом у типологічній шкалі між строго фіксованим (як у готській – наголос на першому складі: *áins*, *háus*) та рухомим наголосом (як у санскриті або грецькій) [7, с. 8; 10, с. 102].

У давньогрецькій мові наголос також залежить від довготи фінального складу, однак реалізується у межах так званого трьохскладового вікна (тріметра), з урахуванням кількості мор. Наприклад, у слові *dídōmi* («я даю») наголос падає на антепенультиму, тоді як у *didṓsei* («він/вона дає») – на пенультиму, що пов'язано з довготою останнього складу [1, с. 84–86]. Це принципово відрізняється від латинської системи, де кількісна характеристика пенультими є вирішальною, а ultima – завжди виключена з наголошення.

У германських мовах, таких як готська чи давньоанглійська, наголос, навпаки, фіксується на першому складі, незалежно від довготи чи морфології: *háusjan* («чути»), *fiskaz* («риба») – що вказує на архаїчний тип із тенденцією до ініціального акцентування, ймовірно, пов'язаний із прото-германською редукцією ненаголошених складів [Ringe, с. 127].

Отже, латинський наголос посідає проміжне місце в індоєвропейській типології: він не є повністю фіксованим, як у германських мовах, але й не є вільно мобільним, як у санскриті чи грецькій. Його положення визначається *фонологічною вагою*, що наближує латину до мов із *просодично умовною акцентуацією*, де ритміко-структурна оптимальність переважає над морфологічною варіативністю. Цей тип є показовим для мов, що прагнуть рівноваги між енергетичним розподілом усередині слова і нормативним сприйняттям наголошеної форми.

Висновки. Латинська акцентологія демонструє високу ступінь структурної впорядкованості, в основі якої лежить фонотактична організація слова. Правило пенультими, що визначає місце наголосу на передостанньому складі у разі його довготи, або на антепенультимі – за умови короткості пенультими, є результатом тривалого еволюційного процесу. Цей процес виявляє тісний зв'язок між фонологічною формою та просодичною структурою, що дозволяє розглядати латинський наголос як функціональну категорію з високою ступінню передбачуваності. Фонотактика, зокрема принципи структурної ваги складу, постає не лише як формальний чинник, а як засіб ритмічної організації мовлення, що сприяє його чіткому сприйняттю та відтворенню.

Разом із тим, попри домінування фонологічного компонента, спостерігається наявність семантичних і граматичних кореляцій, які можуть виконувати вторинну роль у мотивації акцентної структури. Хоча семантична мотивація не має системного характеру, окремі паралелі між позицією наголосу та функціональним розрізненням лексичних одиниць (зокрема частин мови або граматичних форм) свідчать про потенційну взаємодію між ритміко-фонологічними та когнітивно-семантичними механізмами. Це відкриває перспективу для подальшого вивчення латинського наголосу не лише як фонологічного явища, а й як інструменту, що бере участь у смислотворенні.

Результати дослідження окреслюють напрямки подальших розвідок, серед яких перспективним видається аналіз акцентних закономірностей у церковній латині як модифікованій формі класичної норми, адаптованій до специфіки усного культового мовлення. Не менш важливою є екстраполяція результатів на романські мови, в яких збереглися відголоски латинського пенультимного патерну в поєднанні з новими фонологічними тенденціями. Типологічне вивчення спадковості латинської акцентуації у нових мовних системах дозволить глибше осмислити механізми трансформації просодичних структур у процесі історичного розвитку.

Список літератури:

1. Allen, W. S. *Accent and Rhythm: Prosodic Features of Latin and Greek*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973. 186 p.
2. Apoussidou D., Boersma P. Comparing two Optimality-Theoretic learning algorithms for Latin stress. Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. 2004. Vol. 30. P. 1–12.
3. Fortson B. W. Language and Rhythm in Plautus: Synchronic and Diachronic Studies. Berlin: De Gruyter, 2008. 264 p.
4. Latin Stack Exchange. When did Old Latin develop initial stress?. URL: https://latin.stackexchange.com/questions/15627 (viewed 24.06.2025).
5. Macdonell, A. A. *A Vedic Grammar for Students*. Oxford: Clarendon Press, 1916. 424 p.
6. Mackenzie I. E. Word Stress in Latin. URL: https://www.staff.ncl.ac.uk/i.e.mackenzie/latstress.htm (viewed 24.06.2025).
7. Mester A. R. The Quantitative Trochee in Latin. Natural Language & Linguistic Theory. 1994. Vol. 12, No. 1. P. 1–61.
8. Priscianus. Institutiones grammaticae. Leipzig: Teubner, 1855. 627 p.
9. Pultrová L. From Proto-Indo-European to Classical Latin Accent. 2011. URL: https://www.academia.edu/12345678 (viewed 24.06.2025).
10. Ryan K. Phonological Weight. Oxford: Oxford University Press, 2016. 252 p.

Hromko T. V. PHONOTACTIC AND SEMANTIC MOTIVATION OF THE PENULTIMATE RULE IN LATIN ACCENTOLOGY

This article presents a comprehensive analysis of the phonotactic and semantic motivation behind the Latin penultimate stress rule, which stipulates that word stress falls on the penultimate syllable depending on its syllabic weight. The study is grounded in phonological and comparative-historical approaches to Latin accentuation and aims to uncover the internal mechanisms of its formation. The author traces the historical evolution of Latin stress from a free (*initial*) *pattern to a constrained* (*quantitative-conditional*) *type, which, in Classical Latin, culminated in a system characterized by phonological regularity, normative codification, and metrical practice.*

Particular attention is devoted to the phonotactic structure of Latin words. The analysis emphasizes the role of syllable quantity in the penultimate position as a factor of rhythmic stability in speech, serving as a functional mechanism for language perception and production. It is argued that Latin stress patterns are governed by a well-defined system of syllable weight (*open vs. closed syllables, diphthongs, positional lengthening of vowels*), *which ensures a predictable accentual pattern. The study demonstrates how the phonological organization of Latin lexemes contributes to the rhythmic coherence of individual words and utterances, and how this organization is either preserved or transformed in the development of the Romance languages.*

The article also explores the question of semantic motivation in accentual structure. Through the analysis of Latin word pairs with differing stress placement (*e.g., optĭmus as "the best" vs. optātus as "desired"*), *the study examines whether accent position influences semantic differentiation. It is found that although the penultimate rule is primarily phonological, in certain cases it may correlate with grammatical function or derivational type, contributing to distinctions between parts of speech. Examples are provided where stress reflects syntactic or functional roles within sentence structures; however, such instances are not systematic and appear secondary to phonological conditioning.*

Typologically, Latin stress is characterized as a fixed, quantity-sensitive pattern, in contrast to mobile accentual systems in Sanskrit or Ancient Greek. This comparison allows Latin to be positioned within the broader Indo-European context as a language with an optimized phonological mechanism for stress assignment. The significance of the Latin stress model is highlighted as a structural influence on Romance languages, particularly Italian, French, and Spanish, where penultimate stress inheritance or adaptation is evident.

The findings of the study open new perspectives for further development of accentological models within phonological typology and for the examination of rhythmic structures grammaticalization processes in Ecclesiastical Latin and its variants. Moreover, it invites comparative analysis between Latin and other fixed-stress Indo-European systems, as well as engagement with contemporary diachronic linguistic trends that interpret phonological transparency as a factor of linguistic stability.

Key words: *Latin language, penultimate stress, phonotactics, syllable quantity, semantic motivation, phonology, accentology, Indo-European languages, stress typology, Romance languages.*

UDC 811.14’02+811.124]’367.633’373.611
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/38

Chekareva Ye. S.
V. N. Karazin Kharkiv National University

PREPOSITIONAL PREFIXATION IN LATIN AND ANCIENT GREEK

The paper examines the specifics of prepositional prefixation in Latin and Ancient Greek, in particular, the structural features of derivatives, the influence of the meaning of prepositions on the lexical meaning of derivatives, and the changes that the content plan and expression plan of the original elements of composites underwent in the process of word formation.

The main research methods are comparative-historical, comparative, statistical methods, as well as methods of component and structural analysis.

The article emphasizes that a derived word is a complex formation, the result of categorical interaction of different parts of speech. Turning to the substantive side of derivatives, they can be defined as lexemes that denote objects by revealing a particular connection between a given object of reality and others.

In Latin and Ancient Greek, beyond the two types of morphological word formation – affixation and stemming – the most productive is the first method, i.e. the formation of new words using prefixes and suffixes. Prefixes in Latin and Ancient Greek have a common origin with prepositions.

The study found that the meaning of a derived word consists not only of the meanings of its producing stem and morphemes, but also manifests itself in the process of their interaction. A derived word, built according to a certain model, is not simply the sum of the meanings of its constituent elements, but realizes a variety of specific meanings and their features, which are superimposed on the systemic meaning and fixed by linguistic usage and norm. A characteristic feature of the semantics of any word-forming prefix is its ability to narrow and specify the meaning of the producing base. This property of the prefix is due to the presence of a specific lexical meaning in it. For the most part, prepositions as prefixes retain their basic meanings, which are more expressed in combination with verbs than with nouns. Derived nouns, in addition to their basic meanings, often acquire transitive meanings formed in the process of interaction between the meanings of the preposition and the producing word.

Key words: *Classical languages, Latin, Ancient Greek, word formation, prefixation, affixation, preposition.*

Statement of the problem. A derived word is a complex formation, the result of categorical interaction of different parts of speech. Regarding the substantive side of derivatives, they can be defined as elements that denote objects by revealing a particular connection between a given object of reality and others. Modern linguistics suggests new approach to study derived words based on an understanding of the structure of human knowledge. The meaning of the derived word is directly related to some concepts, united into a single structure and served to form the future derived word.

It is a well-known fact that the specific weight of new words in modern developed languages is derivatives: complex words, affixal derived words, etc. (up to 70% in total). The number of derivatives in ancient languages is also significant. Based on this, there is an obvious need to investigate the specifics of derived words from a cognitive point of view, in terms of their fixation of new structures of knowledge.

Comparing simple and derived words, one can define a special property of derivatives: like simple words, they name a separate action, object, highlighting a certain fragment of the world, but derivatives also indicate its connection with another action, sign or object.

In addition, derived words are special descriptions of the signified, and since most derivatives are presented as dismembered structures, such a description can be considered analytical. At the same time, derived words meet specific discursive requirements for a linguistic unit – to express as much relevant information as possible using necessary linguistic means.

The study of the specifics of such a derivative model as prepositional prefixation in Latin and Ancient Greek remains a topic scientific problem and is of great importance for the further study of word formation in both Classical and Modern languages.

The specifics of word formation based on the material of Classical languages remains insufficiently researched, especially from the point of view of the modern development of linguistic knowledge, regarding cognitive principles of word formation as well as processes of nomination. Therefore, deepening knowledge in this area in Classical languages is particularly relevant.

Analysis of recent research and publications. In modern linguistics, new trends are observed in the study of word formation, in particular, increased attention to functional and cognitive approaches, as well as the integration of formal and semantic aspects: Word-Formation 2016 [14], Jackson H. 2007 [11].

In Classical languages the problem of word formation in different aspect was highlighted by Alyoshina I. [1], Antoniuk S. [2], Chekareva Y. [8; 9; 10], Kuibida Kh. [4], Makar I. [5], Myronova V. [6], Seniv M. [7].

A derived word is a complex formation, the result of mental operations, reflecting the connection between objects and phenomena of reality. It is simultaneously a product of word formation (having formal-semantic connections with the forming lexical unit and belongs to a certain word-forming type) and vocabulary (having synonymous, antonymic, homonymic relations with other words). The close connection between word formation and vocabulary is strengthened by the fact that the replenishment of the dictionary occurs through word formation [1, p. 624].

Thus, having reproduced a sufficient number of word-formation correlations, one can make conclusions regarding the nature of the semantic connections established in each individual word-formation model, and regarding the forms of implementation of these connections.

The processes of nomination and designation in language cannot be reduced only to the processes of naming individual elements of reality. Processes of naming events constantly occur in parallel to the designated one. From this point of view, sign units can be divided into name signs and message signs. From the point of view of synchrony, message signs are based on name signs. From the point of view of diachrony, it can be assumed that the name sign is based on the message sign [3, p. 82].

Task statement. The main task of the linguistic aspect of nomination itself is to study the means and methods of naming individual elements of reality and denoting holistic events. Having a new progressive theory and prospective studies of derivatives on the material of different modern languages we still have a lack of such researches on the material of Classical languages.

Thus, the **purpose of the study** of the work is to study Ancient Greek and Latin derived words with a preposition-prefix from the point of view of the role of the components in the semantic structure of the derivative word preserving or rethinking the original meaning of the designator (verb, noun or adjective) and the formator (prepositional prefix).

The main research methods are the comparative-historical method – for comparing the phenomena of prepositional prefixation in different periods of the formation and development of Classical languages; the comparative method – for systematic analysis of vocabulary; the statistical method – for determining the statistics of the preservation of the original meaning of prefixes and the productivity of each individual meaning; component analysis – to identify the belonging of prefixed formations to a particular semantic group and to study the influence of one component of a word on another in the process of word formation; structural analysis – to study the morphological structure of a word.

Outline of the main material of the study. One of the ways of the semantic development of primary prepositions is functioning as prefixes of complex words. Primary prepositions are used as prefixes, introducing one or another aspect into the meaning of a new complex unit based on the characteristics of its own semantics. Prepositions have their extralinguistic meaning, like full-valued words, but, unlike the latter, they express really existing relations, as real as the things, qualities and phenomena between which they are established. The reflection of the concept of some specific relation is the meaning of the preposition.

In the common Indo-European language, in Indo-Iranian and Greek before the beginning of the historical era, prepositions and prefixes were identical and had a certain independence. During the development of Indo-European languages, ancient noun elements, which later turned into adverbs, began to adjoin directly to the verb. As a result of this merger, the phenomenon of thmesis (prefix separation from a producing stem) becomes impossible.

In Ancient Greek a stable position of the preposition as part of a compound word without the phenomenon of thmesis has been observed since the Classical period. It should be noted that prefix, being an integral part of a new word, mostly full-meaning,

retains a connection with a preposition as a separate word with its own specific features, influencing semantic and grammatical connections between words in a sentence.

The plenty of compound words with prefix-preposition in Ancient Greek can be examined depending on their model and constituent elements.

The first group of such compounds is formed by words consisting of a preposition and a noun part, which in a prepositional construction would function as a definite case form.

For example, ἀμφιβώμιος (Eur. Troad. 562) – what is carried out near the altar (about σφαγαί – slaughter); ἀντήλιοι (Soph.Ai. 805) – those that are opposite the sun (about ἀγκῶνες – valleys); ἀπόπτολις (Soph.Oed.r. 1000) – the one that is located far from the city; διαπόντιος (Aesch. Choeph. 352) (about γῆ – land) – land that you reach only through the sea = overseas land; περιαυχένιος (Herod. 3.20) – what is worn around the neck (about στρεπτός – necklace).

In these examples, words are based on prepositional phrases as phenomenon that has been practiced in the language for quite a long time. An object that was expressed in a case form in a prepositional construction is part of a compound word. The second object required in the prepositional construction to compare some object with an object in a compound word can be directly designated (προθύριον – a noun that names what is πρὸ θυρῶν – in front of the doors), or only indicated (the word περιαυχένιος only outlines an object that is located περὶ αὐχένα – around the neck).

The second category of compound words represents a situation when both compared objects receive their expression outside of the derivative lexeme. This category is the most numerous:

ὥς τέ με κουράων ἀμφήλυθε θῆλυς ἀυτή (Hom. Od. 6.122). – "It seems that a girl's ringing voice was heard close to me." ἀυτή – "voice" and ἐγώ – "I" are compared here in spatial terms. Both of these objects are semantically outside the compound word. A complex word, in turn, contains a verb stem, which determines the nature of the relationship between objects, and a prepositional prefix, which causes the appearance of the accusative με, as it was in the prepositional construction.

τί μ᾽ ἀμφιβάλλεις χερσίν, ὦ τάλαινα παῖ,ὄρνις ὅπ ως κηφῆνα πολιόχρων κύκνος; (Eur. Bacch. 1364). – "Why do you hug me with your arms, unhappy child, like a white swan bird?"

In this example, the preposition ἀμφί belongs to the action βάλλω not only in content and meaning, but also internally merged with it into one word. The preposition does not affect the case χερσίν (Dativus instrumenti), but remains an indicator of the relationship between objects, causing the appearance of the accusative με.

In fact, it happens that the preposition internally merges with the expression of action so closely that it can no longer influence the construction in the same way as in a pure prepositional phrase. For example, in ἔρχομαι διὰ πυλῶν – "to pass through the door" the genitive is used, and in διέρχομαι πύλας – the accusative.

The question arises which of these forms are earlier: those in which prepositions still influence the construction, or those in which the prepositions have merged with the verbal meaning and do not determine the appearance of a specific case form. Obviously, the primary situation was when the preposition in a complex word influenced the construction, maintaining a semantic connection with the primary basis.

The third category of compound words consists of words in which the first part, the prefix itself, only notes the meaning of the other part. For example: ἀμφιβολία – throwing back and forth, difficult position (ἀμφιβολίη ἔχεσθαι (Herod. 5.74) – get into a difficult position); ἀμφιδάκρυτος (about ὁ πόθος – melancholy (Eur. Phoen. 330) – melancholy, causing tears around; ἀνάγω – take from (μιχθεὶς ἀλλοδαποῖσι γυ ναῖκ᾽ εὐειδέ᾽ ἀνῆγες ἐξ ἀπίης γαίης (Hom. Il. 3.48) – you, having found yourself in a foreign tribe, took your beautiful wife from a foreign land).

The semantics of compound words of the third category is more complex and varied. It is closely related to the meaning of the word with which the preposition formed the compound word. In a compound noun a prepositional prefix cannot influence the construction. The same is for compound adjectives, but in this case a prepositional prefix remains an indicator of the relationship between objects.

Verb composition has its own characteristics. When combined with a preposition, the verb is the word that is defined, and the preposition is the word that defines. However, there is also feedback. In this case, the verb changes, but the preposition remains a constant defining basis. This situation can be called semantic dominance of the preposition.

In an expression, one of the two parts can be used only once. Thus, a preposition can correspond to a verb with a prefix. Conversely, a simple verb can correspond to a verb with a prefix. In this case the

"elimination" of preverbs is carried out, that is, the meaning of the preposition is included in the content of the simple verb.

An important issue is the preservation of common semantic features between prepositions and prefixes. The prefix-prepositional correlation is most clearly manifested in constructions with verbs of motion or with verbs of a specific physical action, where prefix retains real spatial semantics [7, p. 189–195].

The center of semantic relationships is made up of prefixes and prepositions that express the linear orientation of movement. The group of spatial prefixes is characterized by the symmetry of their opposite meanings: if some prefix is used to denote inward movement, then there is also a prefix to denote outward movement.

If the verb stem is connected to a prefix to indicate movement towards a goal, then it must also be connected to a prefix indicating movement from the goal: 1) ἀπό – from, ἑκ – from (ἀπέρχομαι – to leave, ἐξέρχομαι – to go out) / ἐν – to, εἰς – to, πρός – to (ἐνέρχομαι – to enter, εἰσέρχομαι – enter, προσέρχομαι–approach;2)κατά–down(καταβαίνω–go down) / ἀνά – up (ἀναβαίνω – rise); 3) ἐπί – on, ὑπέρ – over (ἐπιτίθημι – put, ὑπερτίθημι – put over) / ὑπό – under (ὑποτίθημι – put); 4) πρό – in front (προβάλλω – throw forward, put out) / μετά – behind (μεταβάλλω – throw behind the back.

The peculiarities of verb prefixation in Ancient Greek have been clearly presented in our previous articles [8; 9; 10].

In general, it should be noted that clarification of the meaning of a verb according to a certain characteristic is often carried out precisely with the help of prefixes, the system of which was quite widespread. Most prefixes and prepositions have a common origin. As a result they perform the same functions in the language being expressors of spatial relations. Therefore, the prefix-prepositional correlation is most fully manifested in constructions where the verb prefix and preposition retain real spatial meaning.

In Latin, beyond the two types of morphological word formation – affixation and stemming – the most productive is the first method, i.e. the formation of new words using prefixes and suffixes.

Prepositions in the role of prefixes mostly retain their basic meanings. But they are more expressed in combination with verbs than with nouns. Derived nouns, in addition to the basic meanings, often acquire transferable ones, formed in the process of interaction of the meanings of the preposition and the producing word.

Analyzing prefixed nouns in Latin, we can note that most of them originate from prefixed verbs and belong to their derivational groups.

As it has been noted for Ancient Greek, in Latin the semantics of verb prefixes and, based on this, prefixal verb formations is determined by the verbs' belonging to a particular lexical-semantic group. This is clearly manifested in the field of polysemantic verbs, which belong to the lexical-semantic groups of activity and movement.

The semantic relations between producing and derived prefix verbs are reduced to only an incomplete (partial) semantic correlation. This means that derived words do not acquire all the lexical meanings of the producing verbs without exception, but only some of them. This is explained by the developed system of polysemy of the studied original verbs. If the original verbs are unambiguous their full semantic correlation with derived formations is possible.

In an "ideal" abstract scheme, any derived (or complex) word constructed according to a certain model should be no more than the sum of the values of the constituent elements of the model. In practice, this or that model is implemented in language in words and fixed by language usage, norm. The norm gives the word individuality, idiomaticity, fixes the semantic changes that are taking place in it, "chooses" one and not another of the equivalent models for this or that word.

For example, the verb *competo* consists of the designator *peto* and the formator *com-*.

The word *peto* has ten main lexical meanings: 1) to try, strive, strive, seek, pursue; 2) to ask, to demand; 3) *legal.* have or make a claim; 4) get, receive; 5) apply; 6) rush, direct, attack; 7) threaten; 8) to be directed, to depart; 9) fly, take off; pour out, rush; to rise, rise; 10) approach, approach.

The preposition *cum* (in this case – *com*) as a prefix has five lexical meanings: 1) with, together (equally) with, on, simultaneously with, after; 2) with, accompanied by, together with, in union with; 3) with help, through mediation, under conditions, under circumstances; 4) with, against (fight with); 5) in, with (in clothes, with five legs).

In the process of word creation, the verb *competo* received seven lexical meanings: 1) strive together, achieve, strive; 2) converge, meet; 3) happen; 4) coincide in time; 5) respond, approach, coordinate; 6) to be suitable, capable; 7) *legal.* demand according to law.

Comparing the producing meanings of the designator and the formator with the lexical values

of the derived word *competo,* we can see that the producing ones in this case are four meanings of the designator and all five meanings of the formator (see Table 1).

It is important that some meanings of the designator *peto* were not used at all in the word formation process and did not form a derivative word: 1) to ask, to demand; 2) to get, to receive; 3) to address; 4) to rush, to attack; 5) to threaten; 6) to fly, to soar; to pour out, to rush; to rise.

This fact can be explained by the fact that for the indicated meanings some synonymous words are more commonly used. For example, for meaning 2) *to ask, to demand* we have the word *posco, poposci, –, ere*; for meaning 4) *to get, to receive* – we have the word *capio, cēpī, captum, ere,* etc.

Four nouns were formed from the verb *competo: competentia ae f; competitio, onis f; competitor, oris m; compitum, i n.*

Each of these words received certain lexical meanings from the verb which produced them:

1) from *competo* – to strive together, to strive were formed: *competitio* – competition; *competitor* – contender, rival, competitor;

2) from *competo* – to converge, to meet: *competenti*a – combination, connection; *compitum* – crossroads;

3) from *competo* – to coincide (in time): *competentia* – consistency of parts, correspondence, symmetry; *competentia* – (sc. siderum) combination of celestial bodies;

4) from *competo* – to correspond, to approach, to agree: *competitio* – agreement, consent;

5) from *competo* – *legal.* to demand according to the law: *competiti*o – *legal.* lawful claim, demand; *competitor* – plaintiff, complainant.

Among these derived words, the formator **cum-** influenced the derived meaning in the following way:

1) from the meaning *cum* – with, together (on a par) with, on, simultaneously with, following: *competentia* – consistency of parts, correspondence, symmetry; *competentia* – (sc. siderum) combination of celestial bodies; *compitum* – crossroads;

2) from the meaning *cum* – with, accompanied, together with, jointly with, in union with: *competentia* – combination, connection; *competitio* – agreement, consent;

3) from the meaning *cum* – with, against (to fight with): *competitio* – competition; *competitio – legal.* claim, requirement; *competitor* – applicant, rival, competitor; *competitor* – plaintiff, complainant.

Having considered the influence of the designator and the formator on the meaning of derived words,

Table 1

Producing meanings of the verb competo

cum *peto*	1) with, together (equally) with, on, at the same time as, after	2) with, accompanied by, together with, together with, in union with	3) with help, mediation, conditions, circumstances	4) with, against (fight with	5) in, with, with (in clothes, with five legs)
1) to try, strive, seek, pursue	1) to strive together, achieve, strive				6) to be suitable, capable
2) to ask, to demand					
3) *legal*. have or make claim				7) *legal*. to demand according to the law	
4) get, receive					
5) apply					
6) rush, direct, attack					
7) threaten					
8) to be directed, to depart	4) to coincide (in time)	2) to converge, meet	3) to happen		
9) fly, take off; pour out, rush; to rise					
10) to approach	5) to respond, approach, coordinate				

we can note that some of derived words were more influenced by the designator, and the other part of these words by the formator. For example, in the word *competitor – plaintiff, complainant*, the meaning of *cum – with, against* (*to fight with*) had almost no effect on the meaning of the derivative *competitor*, while the meaning of *peto – legal. to have or make a claim* was fully preserved.

Conclusions. Thus, the meaning of a derived word consists not only of the meanings of its producing stem and morphemes, but also manifests itself in the process of their interaction.

A characteristic feature of the semantics of any word-forming prefix is its ability to narrow and specify the meaning of the producing base. This property of the prefix is due to the presence of a specific lexical meaning in it.

As a rule, in Ancient Greek and Latin the number of common meanings of prepositions in the function of prefixes does not exceed five. Most of the meanings of each individual prefix have clear boundaries. This provides an opportunity to understand better the deeper meaning of each individual compound word.

Further analysis of derived words using the comparative-historical method makes it possible to clarify the deep meaning of each individual prefix derivative in both classical and modern languages.

Bibliography:

1. Альошина І. Г. Форма і зміст похідного слова (на матеріалі словотвірних гнізд латинської і сучасних романських мов). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* 2010. Серія: Філологія: Мовознавство. Літературознавство. № 910. Вип. 60. Ч. 1. С. 623–627.

2. Антонюк С. А. Деривaційний потенціал тактильних прикметників у поетичних творах Горація. *Слов'янський збірник.* Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. № 17. Ч. 2. С. 273–282.

3. Колоколова А. О. Лінгвокогнітивний аспект дослідження вторинної номінації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* 2010. Серія: Філологія: Мовознавство. Літературознавство. № 910. Вип. 60. Ч.1. С. 18–187.

4. Куйбіда Х. І. Структура, семантика і функціонування похідних прикметників у поемах Гомера «Іліада» та «Одіссея»: дис. канд. філол. н.: 10.02.14 «Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови». Львів, 2013. 376 с.

5. Макар І. С. Лонг і його роман «Дафніс і Хлоя». Чернівці : Чернівецький національний університет, 2010. 424 с.

6. Миронова В. М., Гриценко С. П., Корольова Н. В., Косіцька О. М., Кощій О. М., Щербина Р. А. Латинська мова в Україні XV – початку XVIII століття. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 592 с.

7. Сенів М. Г. Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень (на матеріалі латинської мови). Донецьк : Донеччина, 1997. 384 с.

8. Чекарева Є. С. Прийменникова префіксація в системі словотвору давньогрецької мови. *Вісник Харківського університету.* 2005. № 707. Серія: Філологія. Вип. 46. С. 35–40.

9. Чекарева Є. С. Функції та семантика префіксальних дієслів грецької мови періоду койне. *Вісник Харківського університету.* 2008. № 836. Серія: Філологія. Вип. 54. С. 39–42.

10. Чекарева Є. С. Становлення і розвиток системи префіксальних дієслів у грецькій мові. *Studia Linguistica*. Київ : Київський університет, 2009. Вип. 2. С. 363–369.

11. Jackson H., Ze Amvela E. Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology. Bloomsbury Publishing, 2007. 260 p.

12. Perseus Digital Library. URL: http://www.perseus.tufts.edu/

13. The Oxford Latin Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2012. 2368 p.

14. Word-Formation across Languages. Cambridge : Cambridge Press, 2016. 435 p.

Чекарева Є. С. ПРИЙМЕННИКОВА ПРЕФІКСАЦІЯ В ЛАТИНСЬКІЙ ТА ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МОВАХ

У роботі розглянуто специфіку прийменникової префіксації у латинській та давньогрецькій мовах, зокрема, структурні особливості похідних, вплив значення прийменників на лексичне значення похідних та зміни, яких зазнали план змісту та план вираження вихідних елементів композитів у процесі словотвору.

Основними методами дослідження є порівняльно-історичний, зіставний, статистичний методи, а також методи компонентного та структурного аналізу.

У статті акцентується увага на тому, що похідне слово є складним комплексним утворенням, результатом міжкатегорійної взаємодії різних частин мови. Звертаючись до змістовної сторони похідних, можна визначити їх як такі, що позначають предмети через виявлення того чи іншого зв'язку між даним предметом дійсності та іншими.

У латинській та давньогрецькій мовах із двох видів морфологічного словотвору – афіксації та складання основ – найбільш продуктивним є перший спосіб, тобто утворення нових слів за допомогою префіксів та суфіксів. Префіксація – важливий засіб словотвору. Префікси у латинській та давньогрецькій мовах мають спільне походження з прийменниками.

У ході дослідження встановлено, що значення похідного слова складається не лише зі значень його продукуючої основи та морфем, але також виявляється у процесі їх взаємодії. Похідне слово, побудоване за певною моделлю, становить не лише суму значень складових елементів, але реалізує різноманітні конкретні значення та їх відтінки, які накладаються на системне значення та закріплені мовним узусом, нормою. Характерною рисою семантики будь-якого словотвірного префіксу є здатність звужувати, конкретизувати значення продукуючої основи. Зазначена властивість префіксу обумовлена наявністю в нього визначеного лексичного значення. Здебільшого прийменники у ролі префіксів зберігають свої основні значення, які більше виражені у сполученні з дієсловами, ніж з іменами. Похідні імена, окрім основних значень, часто набувають переносних, утворених у процесі взаємодії значень прийменника та продукуючого слова.

Ключові слова: *класичні мови, латинська мова, давньогрецька мова, словотвір, префіксація, афіксація, прийменник.*

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 80.81
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/39

Hashimova N. P.
Azerbaijan University of Architecture and Construction

ENGLISH PROVERBS AND SAYINGS AND THEIR SPECIAL FEATURES

The article deals with proverbs and sayings and their special features. It is reported that proverbs and sayings are closely related to the people's comprehensive life and livelihood, way of thinking, labor activity, and history, so their subject matter is very wide. The article highlights that there is no area of life, livelihood, or economy that the people have not created proverbs or sayings about it. The article considers people perceive proverbs and sayings as short sayings and wise words with instructive content related to various issues of life. It reveals that both proverbs and sayings are the product of the people's intelligence.

The article is devoted to the fact that each folk tale is created for a specific purpose, and it also conveys a certain idea. It was found out that just as each example of oral folk literature is a product of the imagination and thinking of the people, proverbs and sayings also emerge as a result of life experience. The article also discloses each of them reflects the life, lifestyle, and way of life of the people. It is found out that reading each of them, a great era comes to life before us: we get acquainted with the livelihood of the people during that period, the attitude of people to each other and to nature, the differences between classes, social contradictions, in a word, the characteristics that characterize the era. The article discloses that some English proverbs and sayings clearly reflect social inequality, contrasts between classes, the issues of rich and poor, hunger and satiety.

The article also investigates new research on the given topic.

The article discloses the relevance of the topic in the fact that it stems primarily from the fact that linguistics pays special attention to the comprehensive study of the text, as well as its formal and content units. The article touches upon the great importance to the study of proverbs and sayings units from a communicative aspect and the determination of their role as a constructive element of the text. The study of phraseological and non-phraseological combinations belonging to such elements requires a special approach, and the article reveals these facts as well.

Key words: *proverb, saying, folklore, genre, literature.*

The statement of the problem. The authors dealing with the problems of English proverbs and sayings and their special features reveal to comprehensively investigate proverbs and saying and their specific features in the structure of the text.

Analysis of recent research and publications. Among the most famous researchers of this problem are known to be Amosova N.N., Adilov M., Yusifov G., Bayramov H.A., Mammadova G., Mammadova K., L.M. Jafarova and others. They tried to reveal the main features of proverbs and sayings in the structure of texts.

Task statement. The purpose of the article is to analyze the structural and semantic functions of proverbs in modern English.

Outline of the main material of the study. The research proves that the study of proverbs and sayings and their specific features may be expressed like that the richness of the feature of use in a literary text depends on the structural size of each phraseological or non-phraseological combination and the breadth of its general semantic meaning: as the number of components of such stable syntactic combinations increases, the variations of their use in the text also increase.

Introduction. Proverbs are one of the most powerful and rich genres of folk literature. Although the origin of proverbs, by whom and when they were said is not known specifically, it is clear that each proverb is a product of a certain era and was

created in connection with a certain event. Almost all proverbs are created by life events and over time, or rather, as they move away from their origin, they become abstract, generalized and completely lose their true meaning [1, p. 117].

A.I. Fyodorov writes: *"Proverbs have a complete meaning and are structurally organized as sentences and differ from the sentence system not only in structure but also in meaning. Proverbs are two-fold in meaning; on the one hand, they carry the literal meaning, and on the other hand, they carry a figurative meaning that does not correspond to the meaning of the words"* [5, p. 57]. For example,

As you sow you will mow.

Truth is always bitter.

Proverbs have been called variously by English language researchers. N.N. Amosova called them "phraseological units with a predicative structure" [1, p. 135], A.V. Kunin called them "predicative phraseologisms" [9, p. 29]. However, he combined such constructions under a second term – "communicative phraseological units" [10, p. 240].

V.V. Vinogradov and his followers believed that proverbs and sayings should be studied together with phraseological units, within them. Another group of linguists (J. Casares and N.N. Amosova) believed that proverbs and sayings act as independent units, since they carry a communicative function in a sentence [1, p. 144]. One of the Azerbaijani linguists, H. Bayramov, takes proverbs mainly as an object of research in folklore studies [3, p. 36]. Another Azerbaijani linguist, S. Jafarov, conditionally included proverbs in the list of stable phraseological units [13, p. 115].

A. Orujov, discussing this issue and writes: *"The concept of phraseology is quite broad; it includes not only indivisible lexical combinations, the meaning of which does not depend on the meaning of its components, but also other stable combinations: proverbs, sayings, aphorisms, catchwords, professional expressions, etc"* [16, p. 24].

In general, there should be no sharp boundary between proverbs and idioms. Each idiom can be widely used in the language and used as a proverb, or some proverbs can turn into phraseological units. For example,

Do not cast pearls before swine.

The donkey doesn't know what saffron-pilaf is.

Analysis of the recent research and publications. S. Jafarov writes that "in parables, unlike proverbs, the idea is expressed relatively more fully" [13, s. 115]. According to N.A. Filippovskaya, "unlike proverbs, proverbs do not express a complete idea, but rather express elements of an idea, form a figurative expression, and serve as constructive material for a sentence" [6, p. 28]. Thus, as we see, one of the authors shows that proverbs express the idea more fully than proverbs, while the other shows that they do not express the full idea, but only its elements. In our opinion, both of these authors are right. First of all, because the authors are talking about categories belonging to two separate languages, it is quite natural that they come to different conclusions. On the other hand, while S. Jafarov mainly discusses the origin and formation of proverbs, N.A. Filippovskaya considered their development, even to the extent of moving away from the nature of proverbs.

It is known that, like every language unit, over time, in connection with the development of life and society, proverbs and sayings also change, take on different forms, acquire new qualities in content, etc. Therefore, sometimes the definitions given are, on the one hand, correct, and on the other hand, to a certain extent incomplete. It is very difficult to identify and differentiate proverbs and sayings that are constantly changing, developing towards various aspects and are closely related to the national way of life. It is no coincidence that authors who study proverbs and sayings belonging to a number of languages also note this difficulty.

Speaking about the difference between proverbs and sayings, S. Jafarov writes: "Proverbs pursue a certain goal, they relate to the characteristics of this or that person" [13, p. 115].

M. Adilov and G. Yusifov write that the author's expression "proverbs and proverbs pursue a certain goal" is of interest here. This idea has not attracted the attention of other researchers. In fact, this is the main criterion that distinguishes proverbs from proverbs. Proverbs express a general judgment and do not pursue any goal [2, p. 48].

Before distinguishing proverbs from idiomatic compounds, let us consider the common features between them. Proverbs are similar to phraseological compounds due to the following structural-semantic features:

1) The lexical composition of both is constant and the order of their components within the compound is largely unchanged;

2) The semantic meaning of most of both proverbs and idioms is figurative;

3) Most of both are semantically unmotivated (non-motivated) units;

4) The components that make up both have lost their lexical meanings and only their elements participate in the formed phraseological meaning;

5) Both are not formed in the process of speech, but are already present in the language [1, p. 143].

As in idioms, many proverbs also have metaphorical features. However, firstly, metaphorization is not attributed to all proverbs, and therefore this feature does not cover all proverbs in general. Secondly, metaphorization in idioms cannot be equated with metaphorization in proverbs. Thus, while individual words used in the composition of an idiom express a figurative meaning, not individual words used in proverbs, but the proverb as a whole is used in a figurative sense. All the words used in this or that proverb, together, move away from their initial lexical meaning and acquire one or another general – ethical-philosophical meaning.

Such metaphoricalization of the meaning of proverbs does not mean metaphoricalization of the meaning of the words in their composition. On the contrary, the characteristic of expressing a metaphorical meaning of this or that proverb causes the words used in its composition to deviate from their lexical meanings. Therefore, the metaphorical meaning of proverbs is not due to the deviation of the words in their composition from their lexical meanings, but rather, the figurative use of words in proverbs is a result of the fact that the proverb itself as a whole has the characteristic of expressing a metaphorical meaning. In other words, the reason why this or that word used in proverbs acquires a metaphorical meaning is that those proverbs themselves as a whole have a metaphorical meaning.

The attitude towards proverbs divided linguists into two branches in the field of phraseology in the 1960s: supporters of a limited attitude and supporters of a broad attitude. The first group of them did not accept the linguistic status of proverbs, while the second group accepted that they were phraseological units [4, p. 138]. This attitude is still evident today. Researchers who discuss phraseology take mutually exclusive positions on whether proverbs should be included in the discussion of phraseological units. Thus, a number of linguists do not consider proverbs to be an integral part of phraseology, others approach this issue with hesitation, and finally, scientists from the third group, such as I.V. Arnold, A.V. Kunin, N.M. Shansky, A. Gurbanov, M. Adilov and G. Yusifov, consider the constancy of the lexical composition and structure of such units and attribute them to phraseology. However, the composition and structure of aphorisms and whole quotations copied from book to book are not changed, while such large-scale constructions cannot be linguistic units in the full sense of the word – it is impossible to remember them in their original form in oral speech and use them whenever necessary; they need to be presented only in writing.

A.V. Kunin calls proverbs and other sentence-type expressions with idiomatic meaning "communicative phraseological units" [11, p. 48]. V.D. Ushakov considers the paremiological units of the Arabic language (specifically, proverbs, sayings, expressions, idioms and verb phraseological combinations) "the object of study of phraseology" [14, p. 116]. According to another opinion, "phraseologisms include proverbs and sayings whose lexical composition is constant, expresses a complete meaning, has a nominative character, and acts as a complex member in the composition of sentences" [8, p. 216]. However, these words do not justify themselves to the end: the lexical composition of proverbs is already stable, they express a complete meaning and act as a complex member in the sentence in which they are used. On the other hand, isolating and separating proverbs of nominative character from the corresponding verb combinations (communicative proverbs) here is nothing more than approaching the same functional unit with a double standard, which only hinders the disclosure of what is common.

Sometimes proverbs and sayings are identified or taken as essentially the same combinations, and sometimes contradictory opinions are expressed about their structural features. For example, G. Mammadova and K. Mammadova first show that proverbs "are predicative in their meaning and structure, they are not distinguished from the structural features of the sentence", but here they add: "Not all proverbs and sayings are the same in structure and function. In this respect, they can be divided into two groups: 1) proverbs and sayings with a nominative function; 2) proverbs and sayings with a communicative function…

Proverbs and sayings with a communicative function meet all the requirements of a sentence. They are pure syntactic units. Proverbs and sayings with a nominative function are close to phraseologisms by their nature" [15, p. 47].

As can be seen, the authors put forward a mixed and contradictory idea here. First of all, the point is that it is not justified to make a general opinion about proverbs and sayings in terms of structure. Thus, while proverbs can be word combinations and sentences by their structure, all proverbs manifest themselves only in sentences. Proverbs

of the type /Folk power is like a flood/", whose predicativity at first glance is overlooked, are actually in the form of a sentence structure: in such constructions, predicativity is implicit. Therefore, in general, there cannot be "proverbs with a nominative function", and therefore the thesis of the above authors is baseless. It cannot be considered to be right; it is wrong.

V.A. Gordlevsky, speaking about the role and importance of proverbs in the language in general, figuratively shows that these expressions, which are symbols of folk wisdom [7, p. 267].

These words of the scientist very correctly show how important a role proverbs play in the language and their importance in the eyes of the people. Here, an explanation of the term "proverb" is also given: precisely because it is a sacred legacy, an inheritance passed down from ancestors, they are cherished and protected with such a name.

The vast majority of proverbs are recorded in the oldest and most elegant written monuments of each nation. At the same time, it should be noted that although the written heritage of not all nations is distinguished by its antiquity, quite a few proverbs have been created in the languages of nations whose ancient written sources are unknown and have survived to the modern era. Perhaps this indicates that even such nations with rich proverbs once had ancient books, and although these sources were destroyed and lost in subsequent historical circumstances, the wise expressions spread from their texts continued to live in the oral language. Of course, such proverbs can also be called *folklore aphorisms.*

Observations show that not all wise sentences that have taken their place in ancient written sources were collected as proverbs, and finally, certain historical lexical-morphological changes also occurred in a group of phraseologisms registered as proverbs. However, such changes in proverbs do not occur in a single piece of time, but in a long historical process. As a rule, at a historical stage lived by entire generations, such units are used unchanged in terms of structure and components, and only as the stages replace each other do people make some changes in them, and they themselves do not feel this at the time they live in. Today, it is possible to determine this or that transformation that has occurred only by comparing proverbs in modern languages with their forms fixed in writing centuries ago.

Proverbs are divided into the following groups according to their origin:

a) original, purely national proverbs.

Such proverbs differ from phraseologisms from the other two groups both because they encompass national realities and reflect national language-thought relationships. The researcher of paremiological units writes that in such examples, "the lexical indicators with a national sign are more clearly the proper nouns that attract attention; here, anthroponyms, toponyms, hydronyms and ethnonyms constitute the semantic and emotional-expressive center of proverbs and sayings. Here, appellative lexicon, such as realisms, exoticisms, historicisms, archaisms, occasionalisms, which are organically connected with the life, culture and history of the people, also plays a leading role. In general, the fact that paremials with a national sign have a traditional and folklore character also plays a key role here [17, p. 9].

b) borrowed proverbs.

Such proverbs sometimes contain some lexical unit indicating their foreign origin.

c) proverbs of international nature.

Conclusions. Speakers may use proverbs to impart knowledge, give advice, teach or reinforce morals, argue, relieve interpersonal tension, aid in understanding, or comfort or inspire others.

The increasing demand for English in modern times has created a great demand for new language teaching materials, effective methods and techniques. Nowadays, every English teacher has his/her own teaching goal. In my opinion, this is the realization of the learner's language skills, in other words, to teach students successful ways of communication and develop communicative competence in the target language.

Teaching English in context is one of the main issues in modern English teaching methodology.

Modern English language teaching standards require teachers to be attentive to the needs of students. Modern language learners aim to communicate in real life. One of the best ways to prepare students for real communication is to successfully use authentic materials in the target language resources in language teaching. Since teaching in context is considered to be an important issue in communicative language teaching, proverbs and sayings are considered a rich source of ready-made mini-contexts that can be used without any changes and various tasks in multi-focus teaching. Proverbs and sayings are not only a good source of authentic materials, but they can also be used in any English language lesson for learners of any level with different language focuses.

Bibliography:

1. Amosova N.N. Basics of English Phraseology. L., Leningrad State University Publishing House, second publishing, 1993, 260 p.
2. Adilov M., Yusifov G. Fixed word combinations, Baku: Maarif, 1991, 150 p.
3. Bayramov H.A. Fundamentals of Azerbaijani phraseology. Baku: Maarif, 1978.
4. Bondarenko G.V. Representation of the structure of the text as a hierarchical system of supersyntactic units / Text and aspects of its consideration. Moscow, 1977, P. 208–217.
5. Fedorov A.I. Semantic basis of figurative means of language. Novosibirsk, 1969.
6. Filippovskaya N.A. On the syntactic structure of Russian proverbs. Diss. … Cand. Philological Sciences. Kazan, 1999, 149 p.
7. Gordlevsky V.A. From the history of Ottoman proverbs and sayings / Selected Works. Volume II. Moscow: IVLH, 1961, 322 p.
8. Hasanov H.A. Lexicon of the Modern Azerbaijani Language. Baku: Maarif, 1987, 320 p.
9. Kunin A.V. Basic concepts of Russian phraseology as a linguistic discipline, Moscow, 1964.
10. Kunin A.V. Phraseology of modern English. M., 1972.
11. Kunin A.V. English-Russian Phraseological Dictionary. Moscow: Russky yazyk, 1984, 944 p.
12. Kunin A.V. English-Russian Phraseological Dictionary. Moscow: Russky yazyk, 1984, 944 p.
13. Jafarov S. Modern Azerbaijani language. Lexicon. Baku: Maarif, 1998, 220 p.
14. Muratov S.N. Set phrases in the Turkic languages. Moscow: Publishing house of Eastern Literature, 1961, 131 p.
15. Mammadova G., Mammadova K. Proverbs and their semantic features in the phraseology of the English language / Issues of Philology. 2007, No. 1, P. 45–51.
16. Orujov A. A. Theoretical foundations of the explanatory dictionary of the Azerbaijani language. Baku, 1965.
17. Yasyukevich E.N. Paremia as a phenomenon of language: Figurative-semantic and modal-syntactic levels of organization (based on Russian and English proverbs and sayings): Abstract of Cand. Philological Sciences Dissertation. Minsk, 2003, 21 p.

Хашимова Н. П. АНГЛІЙСЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглядаються прислів'я та приказки та їхні особливості. Зазначається, що прислів'я та приказки тісно пов'язані з життям та побутом народу, способом мислення, трудовою діяльністю та історією, тому їхня тематика є дуже широкою. У статті підкреслюється, що немає жодної сфери життя, побуту чи господарства, про яку народ не створив би прислів'їв чи приказок. У статті розглядається сприйняття людьми прислів'їв та приказок як коротких висловів та мудрих слів з повчальним змістом, пов'язаних з різними питаннями життя. Розкривається, що як прислів'я, так і приказки є продуктом народного інтелекту.

Стаття присвячена тому, що кожна народна казка створюється з певною метою, а також передає певну ідею. З'ясовано, що так само, як кожен зразок усної народної словесності є продуктом уяви та мислення народу, прислів'я та приказки також виникають як результат життєвого досвіду. У статті також розкривається, що кожне з них відображає життя, спосіб життя та побут народу. З'ясовується, що читаючи кожне з них, перед нами оживає велика епоха: ми знайомимося з побутом народу того періоду, ставленням людей один до одного та до природи, відмінностями між класами, соціальними суперечностями, одним словом, характеристиками, що характеризують епоху. У статті розкривається, що деякі англійські прислів'я та приказки яскраво відображають соціальну нерівність, контрасти між класами, проблеми багатих і бідних, голоду та ситості.

У статті також досліджуються нові дослідження з даної теми.

У статті розкривається актуальність теми, яка випливає, перш за все, з того, що лінгвістика приділяє особливу увагу всебічному вивченню тексту, а також його формальних та змістовних одиниць. У статті йдеться про велике значення вивчення одиниць прислів'їв та приказок з комунікативного аспекту та визначення їхньої ролі як конструктивного елемента тексту. Вивчення фразеологічних та нефразеологічних сполучень, що належать до таких елементів, вимагає спеціального підходу, і в статті також розкриваються ці факти.

Ключові слова: *прислів'я, приказка, фольклор, жанр, література.*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81’243’37:001.4:61]:811.161.2’25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/40

Бережна О. О.
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ

Стаття присвячена розгляду питання структурно-семантичних особливостей медичної термінології, медичних термінів та аналізу особливостей перекладу медичної термінолології українською. У зв’язку зі стрімким розвитком науки медична термінологія постійно поповнюється новими поняттями, які характеризують нові явища та терміни. Терміном можна назвати слова або словосполучення, які називають спеціальні поняття будь-якої спеціальної області науки, техніки, мистецтва. У статті зазначається, що медична термінологія являє собою специфічний пласт лексики; та зважаючи на її структурно-семантичні та стилістичні характеристики, вона займає особливе місце в лексичній системі мови. Добре відомо, що медичні терміни характеризуються такими особливостями як наявність дефініції, максимальна абстрактність, моносемічність, відсутність експресії та емоційного забарвлення, стилістична нейтральність, співвіднесеність зі спеціальними поняттями і логічність. В змістовному аспекті медична термінологія представлена такими поняттями: утворення та процеси в організмі людини та різноманітні зміни в його розвитку, назви хвороб та патологічних станів людини, форми лікування та ознаки (*симптоми, синдроми*)*, збудників і переносників хвороб, чинники зовнішнього середовища, що впливають на організм людини, методи діагностики та лікування захворювань, назви оперативних втручань, найменування приладів, інструментів та інших технічних пристроїв, меблів медичного призначення, ліки, лікарські рослини, тощо. Медичні терміни можна поділити на прості* (*однослівні*)*, складні, похідні, терміни-словосполучення, терміни-скорочення. Переклад медичної термінології є одним з найважливіших напрямків перекладацької діяльності. Будь-який тип медичного тексту має певні особливості, які варто враховувати перекладачу. Серед них велика кількість специфічних медичних термінів, у тому числі грецького та латинського походження, наявність великої кількості абревіатур та скорочень, вимоги до точності/відсутності двозначності. Найчастіше перекладачам доводиться працювати з наступними документами: медичними довідками, історіями хвороби, документацією до медичної техніки, інструкціями, перекладом навчальних посібників або довідників, анотаціями до лікарських препаратів, результатами обстежень, звітами про випробування ліків, нових методик лікування. В процессі дослідження було визначено, що найпоширенішими методами перекладу медичної термінології є калькування* (*переклад за зразком*)*, транслітерація* (*перенесення буквеної форми слова з однієї мови в іншу*) *і транскрипція* (*запис фонетичного вимовлення слова*)*.*

Ключові слова: *термінологічна лексика, прості терміни, складні терміни, похідні терміни, скорочення, запозичення, абревіатури, транскрибування, транслітерування, калькування.*

Постановка проблеми. В словниковому складі мови велике місце належить термінологічній лексиці, частка якої весь час помітно зростає. У зв’язку з постійним розвитком сучасної української мови з’являється все більше і більше технічних і наукових термінів. Зі збільшенням спеціальної лексики в сучасній мові та внаслідок швидкого розвитку багатьох сфер людської діяльності актуальним стає комплексне вивчення терміносистем, у тому числі і медичної. У цьому дослідженні ми ставимо собі за мету визначення лексико-семантичних особливостей медичної термінології та особливостей перекладу англомовних медичних термінів українською. Тема актуальна з огляду на низку проблем, що витікають з неї. Насамперед, це розгляд специфіки

перекладу, який передбачає використання спеціальної літератури різних галузей науки, а також спеціальних газетних, журнальних статей медичної галузі. Існує багато дослідницьких робіт стосовно перекладу технічної та наукової термінології, але недостатньо розкрито проблему перекладу специфічної термінології, зокрема медичної, недостатньо розроблено систему правил, які могли б допомогти при перекладі специфічної медичної термінології, недостатньо висвітлено питання послідовності роботи над текстом. Крім того, актуальність теми зумовлюється загальним спрямуванням лінгвістичних досліджень щодо вивчення специфіки перекладу медичних термінів та пов›язана з розглядом рекомендацій щодо поліпшення роботи перекладача, який здійснює переклад медичного тексту з англійської мови українською або навпаки, причому в тексті багато медичної термінології, усталених слів, словосполучень, притаманних саме текстам цієї галузі. Переклад тексту з дотриманням стильових ознак медичного характеру є також однією з найважливіших проблем, що виникають в процесі перекладу текстів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблеми термінознавства висвітлювали у своїх працях такі вчені, як А. Бєлова, С. Гриньов, В. Даніленко, Т. Каяк, С. Хижняк, дослідженню медичної термінології присвячено роботи Н. Місник, В. Лабов, Д. Самойлов, Н. Литвиненко та інші. Окремі питання, що стосуються різних галузевих терміносистем, досліджували Л. Боярова, В. Калашник, О. Покровська та інші.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення, дослідження та аналіз питань, пов'язаних зі структурно-семантичними особливостями перекладу англійських медичних термінів українською мовою, а об'єктом дослідження виступає медична термінологія, що використовується в наукових статтях медичної тематики. Зрозуміло, що для досягнення поставленої мети необхідне вирішення наступних завдань: розглянути особливості перекладу наукових текстів на матеріалі медичних текстів, проаналізувати специфіку медичних текстів; визначити поняття та основні характеристики та ознаки медичного терміну; визначити основні структурні та семантичні особливості, з'ясувати та охарактеризувати основні способи перекладу медичних термінів.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічні тексти належать до наукового стилю, сферою використання якого є наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, освіта, навчання. Характерні риси наукового і технічного стилю: інформативність, логічність, точність і об'єктивність, а також ясність та зрозумілість. Крім того виділяють такі ознаки, як предметність, узагальнення, однозначність, лаконічність, доказовість, переконливість та ін. До головних мовних засобів належать абстрактна лексика, символи, велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, зразків-символів, іншомовних слів, наукова фразеологія, цитати, посилання, загальновживана лексика, безсуб'єктність, безособовість синтаксису, відсутність всього того, що вказувало б на особу автора або його уподобання (емоційно-експресивні синоніми, суфікси, багатозначні слова, художні тропи, індивідуальні неологізми) [4, с. 75].

Медичний науковий текст характеризується великою кількістю специфічних медичних термінів (у тому числі латинських та грецьких), абревіатур та скорочень, вимогою до точності / відсутності двозначності (це ключова особливість таких перекладів, оскільки від правильності виконаної роботи може залежати життя людини). Для таких текстів характерна повна відсутність стилізації та будь-якого емоційного забарвлення. Медична термінологія – сукупність спеціальних найменувань, які розуміються як стандартні одиниці спеціального найменування, обслуговуючого наукову або професійну сферу сучасної офіційної медицини. Медична термінологія розглядається як організована система об'єднаних семантико-парадигматичних відношень синонімії, антонімії та полісемії, яка перебуває у постійному дискусійному руслі [3, с. 120]. Медична термінологія представляє специфічний вид лексики, яка відрізняється від загальновживаних слів за структурно-семантичним словотвірним та стилістичним показникам, тому займає особливе місце у лексичній системі мови [1, с. 194–195]. Слід зазначити, що на сучасному етапі медичні терміни широко розповсюджені в розмовній, літературній мовах, у сфері охорони здоров'я, науці. Медична термінологія в змістовному аспекті представлена наступними поняттями: утворення і процеси, що відбуваються в організмі людини і різні зміни в його розвитку – *alopecia – алопеція, облисіння*; назви хвороб і патологічних станів людини – *common acne/acne vulgaris – вугрі, підліткові вугрі, cancer – рак, neuralgia – невралгія, eczema – екзема, hyperpigmentation – гіперпігментація*; *osteoporosis* – остеопороз, *vitiligo – вітіліго;*

форм їх лікування *intradermotherapy – внутрішньошкірна терапія, mesotherapy – мезотерапія;* і ознак (симптоми, синдроми), збудників і переносників хвороб – *HBC – вірус гепатиту В;* фактори навколишнього середовища, які впливають на організм людини; методи діагностики і лікування хвороб *homeopathy – гомеопатія*; найменування хірургічних операцій; найменування апаратів, приладів, інструментів і інших технічних пристроїв, обладнання, меблів медичного призначення; лікарські засоби, об'єднані за своїми властивостями *beta blocker – бета-блокатор/адреноблокатор, bioactive polypeptides – біологічно активні поліпептиди; bioactive substances – біологічно активні речовини,* лікарські рослини і т.д. [7; 9, 10, 11]. Медичні терміни характеризуються такими особливостями як наявність дефініції, максимальна абстрактність, моносемічність, відсутність експресії та емоційного забарвлення, стилістична нейтральність, співвіднесеність зі спеціальними поняттями і сувора логічність [6, с. 114].

Аналіз статей медичної галузі дозволив нам виділити, залежно від будови, наступні групи термінів:

1. Прості терміни, які складаються з одного слова*: acne – акне* (*вугрі*)*; cancer – рак; cellulite – целюліт; copper – мідь; eczema – екзема; selenium – селеніум* [3, с. 90; 9; 10; 11].

2. Складні, які складаються з двох і більше слів і пишуться разом або через дефіс: *acetylcholine – ацетилхолін; acupuncture – акупунктура; aminophylline – амінофіллін; corticosteroids – кортикостероїди; dimethylaminoethanol – діметіламіноетанол; mesotherapy – мезотерапія* [3, с. 89–90; 9; 10; 11].

3. Терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *immunological functions – імунологічні функції; homeopathic agents – гомеопатичні засоби; glycolic acid – гліколева кислота; salmon calcitonin – кальцитонін лосося; skin rejuvenation – омолодження шкіри.*

4. Терміни-абревіатури (скорочення): *TGF* (*transforming gowth factor*) *– трансформуючий фактор росту, коли йдеться про розвиток пухлини; NSAID* (*non-steroidal anti-inflamatory drug*) *– нестероїдний протизапальний препарат; MPC – програма постачальника медичних послуг пацієнтам з державними страховками; HBV* (*Hepatitis B Virus*) *– вірус гепатиту В; HBV* (*Hepataitis B Vaccine*) *– вакцина від гепатиту В; FDA* (*Food and Drug Administration*) *– Управління з контролю за якістю харчових продуктів і лікарських препаратів; AIDS* (*Aquired Immune Deficiency Syndrome*) *– СНІД, HIV* (*human immunodeficiency virus*) *– ВІЛ* [3, с. 90; 9; 10; 11].

5. Похідні терміни, утворені способом афіксації: *deoxycholate – деоксихолат; hyperpigmentation – гіперпігментація; intradermal – внутрішньошкірний; fibromyalgia – фіброміалгія* [3, с. 90; 9; 10; 11].

На перщому місці серед способів термінотворення ми можемо виділити осново- та словоскладання. Терміни-композити функціонують у тісному зв'язку із системою словосполучень. Цей спосіб надає можливість точно характеризувати предмети та явища за кількома ознаками [8, с. 178]. При творенні складних і складених термінів використовуються як компоненти, що у мові вживаються як самостійні слова (*адипозо-генітальний adipogenital, нервово-м'язовий neuromuscular/nervimuscular, шлунково-кишечний gastrointestinal, внутрішньоклітинний intracellular*), так і компоненти, що самостійно не вживаються (*-алгія, -генний, авто-, біо-, гастро-, гемато-, лейко-, остео-*). Терміни-композити мають перевагу перед термінами-словосполученнями, оскільки вони більш економні та є словотвірною базою для творення похідних слів: *гомеопатологія – гомеопатолог –гомеопатологічний.*

Розрізняють декілька основних напрямків медичних перекладів: 1) медична документація (епікризи, виписки, історії хвороби, результати лабораторних та інструментальних обстежень, протоколи операцій, висновки фахівців); 2) документація з клінічних досліджень лікарських препаратів (договір про проведення клінічного дослідження, протокол дослідження, брошура дослідження, форма обізнаної згоди, індивідуальна реєстраційна картка); 3) фармацевтична документація (анотація лікарських препаратів, листки-вкладиші, інформація для лікарів і пацієнтів, документація з контролю якості); 4) документація до медичного устаткування й інструментарію (інструкції з експлуатації, посібники, описи, рекламні матеріали, каталоги, презентації); 5) сайти з медицини, фармації, клінічних випробувань, медичного устаткування й інструментарію; 6) науково-популярна література з медицини; 7) наукова медична література (наукові статті, матеріали конференцій, огляди, автореферати, дисертації, монографії, довідники, посібники, навчальні посібники для лікарів і студентів медичних вузів [5].

Наслідки дилетантського перекладу медичних документів, історій хвороб, медичних довідок,

висновків і результатів експертиз можуть бути непередбачуваними. Якщо мова йде про здоров'я людини, переклад текстів слід довіряти тільки досвідченим фахівцям, які мають відповідну кваліфікацію.

Тексти медичної галузі характеризується різноманітним набором термінів, скорочень. При цьому однакові терміни можуть мати різні назви в різних мовах і в різних країнах. Аналіз крові перекладається кількома варіантами: *blood test* і *blood analisis*, хоча британські та американські лікарі вживають спеціальний термін *complete blood count* (*CBC*), але про це не написано в жодному словнику.

Медичний переклад вимагає від перекладача знання чи розуміння латини. Латина завжди була основною мовою медицини. І сьогодні медичні документи часто містять багато латинської термінології, часом достатньо складної. Тому перекладачі в процесі роботи над текстом постійно звертаються за консультацією до фахівців з медицини, будь-то акушери-гінекологи, хірурги, терапевти, стоматологи тощо.

Практично кожного дня, ми дізнаємося з новин про появу нових медичних технологій, розширення ринку медичних послуг, створенні ефективних лікарських препаратів. І все це ставить перед перекладачем спеціалізованої літератури складне завдання: знайти адекватний, чіткий, простий, однозначний, що не припускає багатозначності термін.

Аналізуючи текст перекладу, можна зазначити, що у сучасних перекладних матеріалах з медицини проглядається стійка тенденція до обрання «короткого» шляху зближення двох лінгвістичних систем. Ми часто зупиняли свій вибір на лексичних прийомах трансформацій: транскрипції, транслітерації і калькуванні. Переваги цього роду трансформацій зрозумілі: стислість, однозначність, очевидність. Наголосимо на кожному виду трансформацій окремо.

Транскодування – це такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Дуже часто транскодування застосовується при перекладі інтернаціональних реалій. Головною позитивною якістю транскодування є його максимальна стислість. Завдяки транскрипції, транслітерації та адоптованому транскодуванню створюється певний експресивний потенціал: у контексті слів рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, надає предмету, який воно позначає, конотацій небуденності, оригінальності. Але все ж використовувати цей прийом треба дуже обережно, так як перенасиченість тексту транскодованими реаліями не зближує читача з оригіналом, а навпаки віддаляє [8, с. 176–177]. В якості прикладів в цьому випадку можна навести наступні терміни: *Acetylcholine – ацетилхолін* (*адоптоване транскодування*); *Acupuncture – акупунктура* (*адоптоване транскодування*); *Allopathy – алопатія* (*адоптоване транскодування*); *Alopecia – алопеція* (*транслітерація*); *Acne – акне* (*транслітерація*); *Aminophylline – амінофіллін* (*адоптоване транскодування*); *Amiodarone – аміодарон* (*транскрибування*); *Baclofen – баклофен* (*транслітерація*); *Buflomédil – буфломеділ* (*транслітерація*); *Cellulite – целюліт* (*транскрибування*); *Collagenase – коллагеназа* (*адоптоване транскодування*); *Corticosteroid – кортикостероїд* (*транслітерація*); *Deoxycholate – деоксіхолат* (*адоптоване транскодування*); *Diazepat – діазепам* (*транслітерація*); *Eczema – екзема* (*транскрибування*); *Fibromyalgia – фіброміалгія* (*транскрибування*); *Fibronectin – фібронектин* (*транскрибування*); *Homeopathy – гомеопатія* (*адоптоване транскодування*); *Lidocaine – лідокаїн* (*адоптоване транскодування*); *Mesotherapy – мезотерапія* (*адоптоване транскодування*); *Osteoporosis – остеопороз* (*адоптоване транскодування*); *Pentoxifylline – пентоксифілін* (*адоптоване транскодування*); *Piroxicam – піроксикам* (*транслітерація*); *Procaine – прокаїн* (*адоптоване транскодування*); *Zinc – цинк* (*транслітерація*).

При перекладі термінів ми найчастіше використовували спосіб адаптованого транскодування, в якому поєднанні одразу і транскрипція, і транслітерування [9; 10; 11].

Калькування є не менш широко поширеною перекладацької трансформацією. У процесі калькування лексичної одиниці оригіналу відбувається заміна її складових (морфем в простих термінах або слів у словосполученнях) відповідними їм лексичними одиницями мови перекладу. Кінцева мета калькування – створення нового терміна або стійкого словосполучення в мові перекладу, що відображає структуру лексичної одиниці оригіналу. Наприклад: *EchoCG – ЕхоКГ, chronic obstructive pulmonary desease – хронічне обструктивне легеневе захворювання, ischemic heart desease – ішемічна хвороба серця, hypercoagulation – гіперкоагуляція, coagulopathy – коагулопатія, cancer – рак* (*калькування*); *copper – мідь* (*калькування*); *gauge needles – калібр голки* (*каькування*); *glycolic*

acid – гліколева кислота (*напівкалькування*)*; homeopathic agents – гомеопатичні засоби* (*напівкалькування*)*; immunological functions – імунологічні функції* (*напівкалькування*)*; keratinization – зроговіння* (*калькування*)*; manganese – марганець* (*калькування*)*; neuro-vegetative function – невралгічна функція* (*напівкалькування*)*; retinoic acid – ретиноєва кислота* (*напівкалькування*)*; salmon calcitonin – кальцитонін лосося* (*напівкалькування*)*; skin rejuvenation – омолодження шкіри* (*калькування*)*; vascular disorders – судинні розлади* (*калькування*) [9; 10; 11].

Калькуванню зазвичай піддаються часто вживані терміни, ті, що обслуговують галузі медицини, що швидко розвиваються: 1) діагностика: *genetic testing* (*генетичне тестування*)*; gene therapy, genetic therapy* (*генотерапія*)*; molecular diagnostics* (*молекулярна діагностика*)*;* 2) медичні технології: *biomanufacturing* (*біовиробництво*)*; bio-ink* (*біочерніла*)*;* 3) назви фармацевтичних препаратів, створених за допомогою біотехнологій: *biotechnological drugs* (*біотехнологічні ліки*)*; therapeutic enzymes* (*терапевтичні ензими*)*; therapeutic antibodies* (*терапевтичні антитіла*)*;* тощо.

У тому випадку, якщо лексичні способи перекладу не дозволяють сформулювати короткий і ємкий термін, ми зверталися до описового перекладу, який дозволяє передати значення практично будь-якого без еквівалентного терміну в оригіналі. Частіше за все це були терміни-скорочення, які не мають рівноцінного еквіваленту в українській мові. Таким способом ми переклали наступні терміни: *FDA – Управління з контролю за якістю харчових продуктів і лікарських препаратів; HBV – вірус гепатиту B; HBV – вакцина проти гепатиту B, NSAID – нестероїдний протизапальний препарат; TGF – трансформуючий фактор росту, який впливає на розвиток пухлини.*

Однак, основним недоліком описового перекладу є його громіздкість і багатослівність. Тому, надалі, коли термін вже отримав визнання в медицині, проблема лаконічності вирішується шляхом створення скорочення багатослівної терміна.

Висновки. За останні два-три десятиріччя термінологія у медичній галузі досягла значного розвитку у порівнянні з минулими часами, з іншого боку, залишається ще багато питань для дискусій як загального плану, так і стосовно вживання окремих термінів та терміносполучень. Медична лексика об'єднує спеціальні та неспеціальні медичні назви, що функціонують у науковій та інших підсистемах мови. Основну частину медичної лексики становить медична термінологія. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених медичній термінології та проблемам її перекладу у вітчизняній та зарубіжній літературі, ці аспекти вивчення термінологічної лексики продовжує потребувати глибинних досліджень. Отже, проведена робота допомогла детально розглянути цей пласт лексичного запасу англійської мови, але залишилося ще багато актуальних питань, які вимагають подальшого вивчення, оскільки було досліджено далеко не всі проблеми та особливості медичної термінології. Безумовно, можна констатувати, що подальше дослідження медичної лексики, шляхів їх адаптації і зв'язків із різними галузями діяльності людей, особливостей її перекладу буде доцільним та необхідним.

Список літератури:

1. Заблоцький Ю. Сучасні підходи до вивчення термінології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Термінознавство.* 2014. № 5. С. 193–197. URL https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7787/1/45.pdf (дата звернення 26.05.2025).

2. Застріжна Л. В. Лексико-семантичні та структурно-граматичні особливості англійської медичної термінології. Режим доступу: URL: http://repositary.pdmu.edu.ua (дата звернення 20.06.26).

3. Ісаєва О. С. Особливості перекладу спеціальної медичної лексики. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2021. № 47, Том 3. С. 120–123.

4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : навчальний посібник. Вінниця : Видавництво «Нова Книга», 2001, 303 с.

5. Проблеми та особливості перекладу медичних текстів. URL: http://tabula.com.ua (дата звернення 26.05.2025).

6. Стацюк Р. В. Основні підходи до вивчення поняття термін у сучасній лінгвістичній науці. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». 2016. № 5 (2). С. 112–116.

7. Термін: (енциклопедична стаття) URL: https://surli.cc/gkeyni (дата звернення 26.05.25)

8. Шепітько С. В., Тарапатов М. М. Особливості перекладу сучасної медичної термінології. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Сщціальні комунікації. 2019. Том 30 (69). С. 175–179. URL: http://repository.mu.edu.ua (дата звернення 24.05.2025).

9. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: у 4-х томах: / укладачі Л. І. Петрух, І. М. Головко. Київ: ВСВ «Медицина» 2012. URL: http://medpublish.com.ua (дата звернення 23.05.2025)

10. Melo D. F., de Mattos Barreto T., Plata G.T., Araujo L.R., Tortelly V.D. Excellent response to mesotherapy as adjunctive treatment in male androgenetic alopecia. Journal Cosmetologic Dermatology. 2020 Jan; 19 (1) : 75–77. DOI: 10.1111/jocd.12983. Epub 2019 May 8. PMID: 31066492

11. Rotunda A. M, Kolodney M. S. Mesotherapy and phosphatidylcholine injections: historical clarification and review. Dermatologic Surgery. 2006 Apr; 32 (4) : 465–80. DOI: 10.1111/j.154725.2006.32100.x.P MID: 16681654 Review.

Berezhna O. O. THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULARITIES OF TERMS IN THE FIELD OF MEDICINE AND THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the issue of structural and semantic features of medical terminology, medical terms and analysis of the peculiarities of translation of medical terminology into Ukrainian. Due to the rapid development of science medical terminology is constantly being updated with new concepts that characterize new phenomena and terms. A term can be defined as words or phrases that name special concepts of any special field of science, technology, or art. Medical terminology is a specific layer of vocabulary; and due to its structural, semantic and stylistic characteristics, it occupies a special place in the lexical system of the language. Medical terms are characterized by such features as the presence of a definition, maximum abstraction, monosemy, lack of expression and emotional coloration, stylistic neutrality, correlation with special concepts and logicallity/consistency. In terms of content, medical terminology is represented by the following concepts: formations and processes in the human body and various changes in its development, names of diseases and pathological conditions, forms of treatment and signs (*symptoms, syndromes*)*, pathogens and vectors of diseases, environmental factors affecting the human body, methods of diagnosis and treatment of diseases, names of surgical interventions, names of devices, instruments and other technical devices, medical furniture, medicines, medicinal plants, etc. Medical terms can be divided into simple* (*single-word*)*, compound, derivatives, phrase terms, and abbreviated terms. Translation of medical terminology is one of the most important areas of translation activity. Any type of medical text has certain peculiarities that should be taken into account by the translator. Among them are a large number of specific medical terms, including those of Greek and Latin origin, the presence of a large number of abbreviations and acronyms, and requirements for accuracy/ absence of ambiguity. Most often, translators have to work with the following documents: medical certificates, medical histories, medical equipment documentation, instructions, translation of manuals or reference books, annotations to medicines, examination results, reports on drug trials, and new treatment methods. The most common methods of translating medical terminology are a calking/loan translation* (*translation from a model*)*, transliteration* (*transferring the letter form of a word from one language to another*)*, and transcription* (*recording the phonetic pronunciation of a word*)*. These methods help to preserve the international character of medical terminology.*

Key words: *terminology, simple terms, complex terms, abbreviations, derivatives, transcription, transliteration, calking/producing a loan translation.*

UDC 81`25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/41

Boiko Ya. V.
Kyiv National University of Technologies and Design

INSTITUTIONAL TERMINOLOGY IN TRANSLATION: A CULTURAL-LINGUISTIC INTERFACE IN BUSINESS COMMUNICATION

This paper examines the challenges and strategies involved in translating institutionally bound terms across languages within the context of international institutional discourse. It highlights the importance of understanding the socio-political, legal, and cultural frameworks that shape these specialized lexical units, as they often reflect the structural and ideological foundations of national governance systems and rarely have direct equivalents in other languages. Emphasizing the translator's role as a cultural mediator, the study draws on contemporary translation theory and interdisciplinary research to explore adaptive, context-sensitive strategies, such as function-oriented descriptive translation, borrowing with explanatory apposition, and contextual adaptation, that ensure semantic precision and functional relevance. Strategic decisions must account for systemic (*dis*)*equivalence between legal traditions, the communicative purpose of the text, and the institutional literacy of the target audience. Particular attention is given to the behaviour of institutional vocabulary within formal registers, which demand terminological consistency, pragmatic clarity, and genre-specific precision. Through comparative analysis of examples from Anglo-American and post-Soviet legal and administrative systems, the study demonstrates how cultural distance and divergent legal traditions necessitate informed, flexible translation solutions. Institutional terms are shown to mirror national ideologies and governance models, reinforcing the need for nuanced, culturally informed translation practices. The findings advocate for a systematic, interdisciplinary approach that combines linguistic proficiency with legal and cultural competence. This ensures accurate and transparent communication across multilingual professional environments, particularly when translating high-stakes documents such as treaties, policy statements, and international agreements.*

Key words: *terminological asymmetry, institutional discourse, translation strategies, target-oriented equivalence, cross-cultural specificity, legal-linguistic competence, pragmatic adaptation.*

Statement of the problem. As international business communication becomes more frequent and complex, the accurate and culturally appropriate translation of institutional terminology has taken on critical importance. Institutional terms, often deeply rooted in a country's unique legal, administrative, or socio-political systems, pose considerable challenges for translators due to their lack of direct equivalents, context-dependence, and culture-bound nature.

The official business style, characterized by precision, formality, and terminological consistency, requires a high degree of functional equivalence when rendering institutional lexis into another language. However, the transfer of such terminology often extends beyond mere linguistic substitution. It involves a complex interplay of semantic adaptation, stylistic alignment, and pragmatic consideration, particularly when bridging different institutional and cultural realia.

Despite the growing interest in terminology translation within legal and administrative domains, insufficient attention has been given to the specific cultural-linguistic interface that shapes the translation of institutional vocabulary in business contexts. This gap hampers effective intercultural communication and may lead to misunderstanding, ambiguity, or even legal inconsistencies in translated documents.

Therefore, a systematic analysis of translation strategies, typologies of institutional terms, and their cultural implications is essential to enhance the quality, clarity, and functional relevance of business translations. This study addresses the urgent need for a deeper theoretical and practical understanding of institutional terminology translation within the framework of official business communication.

Analysis of recent research and publications. Institutional terminology continues to be a focal point in both linguistic and translation studies, with numerous scholars emphasizing its pivotal role in mediating legal, political, and economic communication across languages. Research

widely recognizes that institutional terms serve as linguistic markers of specific legal systems, administrative structures, and governance ideologies, often reflecting the historical and cultural matrix from which they originate. These characteristics inherently complicate the translation process, as linguistic form alone often fails to convey the embedded institutional function and context.

On the global front, the contributions of House [6] and Prieto Ramos [10] highlight the tension between system-specific incongruity and the need for harmonization in multilingual legal communication. House positions translation as intercultural communication, while Prieto Ramos emphasizes functional consistency across legal systems. These themes are expanded upon by scholars such as Thelen [11], Abdulrazaq [2], and Goodarzi & Mehrpour [5], who focus on the cultural-linguistic interplay that informs terminological choices.

Empirical studies of Adhikari [1], Huang [7], Kim & Park [8], Gomez & Lee [4], Liu & Zhao [9], Chen & Zhang [3] further confirm that institutional terminology poses unique challenges in real-world translation practice. These works examine translation across various genres – including legal contracts, advertisements, and government communications – showing that effective strategies often involve a mix of borrowing, descriptive translation, and contextual adaptation.

Overall, the recent body of scholarship reinforces that institutional terminology cannot be approached as static or isolated. Instead, it must be understood as embedded in a web of socio-political functions, legal traditions, and communicative conventions. This perspective not only strengthens theoretical foundations but also provides practical guidance for translators working in high-stakes, formal communication settings. The convergence of theoretical, methodological, and applied research signals an ongoing evolution in how institutional terms are understood, analysed, and rendered across linguistic and cultural boundaries.

Task statement. The primary purpose of this research is to examine the translation of institutional terminology within the framework of official business communication, with a particular focus on the cultural-linguistic interface that influences the choice of translation strategies. This research intends to contribute to both theoretical understanding and practical methodology in the field of institutional terminology translation, particularly within the context of intercultural business communication.

Outline of the main material of the study. The translation of institutional terminology within the official business style is influenced by a complex interplay of linguistic and extralinguistic factors.

Linguistically, institutional terms often exhibit ***high terminological density***, meaning that a significant portion of official texts consists of domain-specific vocabulary, much of which has a narrow field of application. For example, terms like *memorandum of understanding*, *preliminary injunction*, or *regulatory compliance* are integral to legal and business documentation but are rarely used in everyday speech. This density contributes to the formal and technical tone of official business communication and presents a challenge for translators who must retain both meaning and register.

Institutional terms are also marked by a ***formal syntactic structure*** and the use of ***fixed lexical collocations***, i.e., word combinations that frequently occur together in institutional discourse. For instance, *binding agreement*, *statutory authority*, or *official seal* are set phrases whose components are not easily interchangeable without altering the meaning or diminishing clarity. In translation, preserving these collocations often requires finding target-language equivalents that are also commonly used in administrative practice, rather than translating word-for-word. Literal translation may result in awkward or unfamiliar phrasing that fails to convey the institutional meaning or stylistic conventions of the source.

A key linguistic feature is the ***semantic specificity*** of institutional terms. Each term often denotes a clearly defined legal or administrative concept with little room for interpretation. For instance, the English term *plea bargain* refers to a specific legal process in the U.S. justice system, where a defendant agrees to plead guilty to a lesser charge to avoid trial. Translating this term into Ukrainian requires not only lexical accuracy but also an understanding of the procedural mechanism it represents – something that may not have a direct equivalent in different legal systems.

Additionally, institutional terms typically exhibit ***limited polysemy***, meaning that they tend to have one dominant meaning within their context, unlike general vocabulary, which may be contextually flexible. For example, the term *jurisdiction* in legal contexts refers to the official power or authority of a court or institution to hear and decide a case. While the word might carry different meanings in other contexts (e.g., geography or politics), in official

business and legal discourse, its interpretation is narrowly fixed and contextually bound.

Despite their semantic clarity, many institutional terms ***lack direct equivalents in the target language*** because they are embedded in specific national institutional frameworks. For example, the English term *Commonwealth* (as in *Commonwealth of Nations*) refers to a historical and political organization with unique features rooted in the British Empire. Translating it into Ukrainian may involve the use of a descriptive phrase 'співдружність націй' or a borrowed term with a footnote to maintain precision and avoid misinterpretation.

Therefore, translators must consider both the lexical norms and syntactic patterns typical of official discourse in the target language, ensuring that the translated expression sounds natural, retains legal or procedural accuracy, and aligns with the expectations of professional or governmental communication.

Extralinguistic factors play a pivotal role in the accurate and contextually appropriate translation of institutional terminology, as they profoundly influence both the interpretation and the communicative function of such terms within their original sociocultural environment. These factors transcend the purely linguistic level and include a range of socio-institutional dimensions such as ***legal traditions***, ***governmental systems***, ***historical trajectories of institutional development***, and the ***cultural conventions*** that govern official discourse.

For example, legal traditions – such as the distinction between common law and civil law systems – shape the very logic of institutional terms. Translators must account for these systemic divergences when dealing with legal or administrative vocabulary that lacks direct equivalents. The governmental framework, for instance, *federal* vs. *unitary states*, also affects how institutions function and are perceived, further complicating the translation process.

Consider the term *Parliamentary Committee* in the British context. It refers to a formally established body within the U.K. Parliament tasked with monitoring legislation and government activities. At first glance, the Ukrainian equivalent 'парламентський комітет' appears adequate. However, a closer examination reveals significant discrepancies in committee structures, legislative power, and procedural operations between the U.K.'s Westminster model and Ukraine's Verkhovna Rada. A literal translation may obscure these distinctions unless supplemented with a translator's note, explanatory phrase, or functional paraphrase, particularly in legal or comparative texts.

Another instructive example is the *Civil Service Code* in English-speaking contexts, typically denoting a binding or semi-binding framework of rules and ethical standards for civil servants. Translating it as 'Кодекс державної служби' in Ukrainian superficially aligns with the source term, but may obscure differences in legal enforceability, scope of application, and institutional oversight mechanisms. In some jurisdictions, such a code may have the force of law, while in others it serves only a consultative or ethical function. Misinterpreting this nuance could lead to incorrect assumptions about the responsibilities and protections afforded to public officials in the target culture.

Moreover, ***cultural norms of communication*** – including degrees of formality, hierarchical structuring, and expectations regarding institutional tone – must also be taken into account. For instance, English legal and official texts frequently employ impersonal and declarative constructions, such as *It is hereby declared*, *The Ministry reserves the right*, which convey authority and legal objectivity. Translating such formulations into Ukrainian or another language requires careful stylistic calibration to preserve both the formal register and the functional tone appropriate to the institutional context of the target culture.

Beyond legal and structural considerations, ***public attitudes toward governance***, ***institutional trust***, and ***civil society*** also constitute crucial extralinguistic variables. Take the term *ombudsman*, which is widely used in Scandinavian countries to denote an independent agent of government accountability. In Ukraine, this term may be rendered as 'омбудсмен' or 'уповноважений з прав людини', yet these equivalents differ in historical grounding, public perception, and actual institutional authority. Whereas the role in Scandinavia is deeply embedded in traditions of citizen advocacy and systemic oversight, in other regions it may be relatively new, under-resourced, or even symbolic. Thus, even where a linguistic equivalent exists, its functional equivalence may be partial or contextually misleading.

Institutional terms are deeply embedded in a country's specific ***socio-political and legal framework***, making it essential for translators to grasp not only their lexical meaning but also their functional role and implications within that system. A thorough understanding of the source culture's

institutional realia allows the translator to identify appropriate equivalents in the target language that reflect both meaning and function. Moreover, the ***expectations of the target audience*** and the ***communicative purpose of the text*** – whether it prioritizes legal precision, diplomatic nuance, or promotional clarity – play a decisive role in shaping translation strategies. Therefore, the effective translation of institutional terminology requires a careful balance between literal accuracy and cultural-functional adaptation, ensuring clarity, terminological consistency, and pragmatic adequacy in both the source and target contexts.

In essence, extralinguistic competence is indispensable for translators working with institutional terminology. They must possess not only a solid command of legal-administrative lexicon but also a thorough understanding of the interplay between language and governance structures, historical institutional evolution, and the normative frameworks of public communication. Without such interdisciplinary insight, translations risk semantic distortion, conceptual ambiguity, or pragmatic failure.

Ultimately, the accurate rendering of institutionally bound terms hinges on the translator's ability to mediate between two legal-cultural systems, ensuring that the translated text maintains semantic precision, functional relevance, and communicative clarity across languages and socio-political realia.

Building on these considerations, effective strategies for translating culturally specific institutional terminology involve selecting approaches that balance accuracy, clarity, and cultural relevance to faithfully convey the original meaning while making the terms understandable and appropriate for the target audience.

Given the lack of full equivalence between institutional systems across countries, the translation of culturally specific institutional terminology demands the use of adaptive and context-sensitive strategies. Let's consider some of the most effective translation strategies.

Borrowing with explanatory apposition strategy preserves the original term, either in its source-language form or in transliteration, to retain institutional authenticity or because of the absence of an adequate equivalent in the target language. To ensure clarity and comprehension, the borrowed term is immediately followed by a brief explanatory phrase or appositive. This strategy enables the translator to maintain the cultural and terminological integrity of the source term while making its meaning accessible to the target audience.

Key features of this strategy are:

- maintaining the formal or cultural specificity of the source-language term;
- providing immediate explanatory context to aid the reader's understanding.

For example, *The court's decision was based on principles derived from Sharia law, which governs personal status and family matters in many Muslim-majority countries.* – Рішення суду було ухвалене на основі принципів, що випливають із шаріатського права (ісламська релігійна система законодавства), яке регулює питання особистого статусу та сімейні справи в багатьох країнах із мусульманською більшістю.

In this translation, the strategy involves retaining the original term *Sharia law* in its transliterated form 'шаріатське право' to preserve its cultural and institutional specificity. As the term may be unfamiliar or carry complex connotations for the Ukrainian-speaking audience, it is immediately followed by a concise explanatory phrase 'ісламська релігійна система законодавства', clarifying that it refers to the Islamic religious legal system. This approach maintains the formal authenticity of the source term while providing the necessary context for clear understanding, ensuring both precision and accessibility in translation.

Function-oriented descriptive strategy is employed when culturally specific institutional terms lack direct equivalents or when borrowing fails to capture their full meaning. Instead of attempting literal translation, the term is replaced with a contextualized explanation that reflects its institutional role, function, and status within the source system. By prioritizing communicative function over linguistic form, this strategy ensures that the core intent and institutional logic of the original term are preserved and made intelligible to the target audience.

Key features of this strategy are:

- focusing on conveying the function of the term rather than its linguistic form;
- preserving institutional meaning by explaining the role, scope, or authority of the original concept.

For example, *The president issued an executive order to streamline federal agency operations and enforce new regulations.* – Президент видав офіційний акт, який має силу закону в межах виконавчої влади, для оптимізації роботи федеральних установ та впровадження нових нормативів.

The term executive order is specific to the U.S. presidential system and does not have a direct equivalent in many parliamentary systems like Ukraine's. Rather than opting for a literal translation, the strategy involves using a contextualized explanation 'офіційний акт, який має силу закону в межах виконавчої влади' to convey the institutional function and legal authority of the term. This approach enables the target audience to grasp its role and scope without conflating it with less authoritative directives that exist within their legal-administrative framework.

Contextual adaptation strategy involves modifying the translation of culturally specific institutional terms to align with the institutional literacy, expectations, and communicative norms of the target audience. Rather than translating terms literally, the translator adapts terminology to suit the purpose of the text and the sociocultural context in which it will be received. This strategy ensures that the message is not only linguistically accurate but also functionally effective and culturally intelligible.

Key features of this strategy are:

- tailoring terminology based on the institutional awareness and cultural framework of the target audience;
- prioritizing the function and pragmatic effect of the term in context.

For example, *The company must comply with the Sarbanes-Oxley Act to ensure financial transparency and accountability.* – Компанія повинна дотримуватися Закону США про фінансову прозорість і відповідальність (Sarbanes-Oxley Act), щоб забезпечити прозорість фінансової звітності та підзвітність.

The original term, Sarbanes-Oxley Act, refers to a U.S. federal law enacted to protect investors from fraudulent corporate financial reporting. This concept is highly specific to the legal and regulatory framework of the United States and may be unfamiliar to Ukrainian readers lacking background knowledge of American financial legislation. To address this, the strategy involves adapting the culturally specific institutional term to ensure clarity, functional relevance, and cultural intelligibility. Rather than relying solely on a literal translation or direct borrowing, the translator offers a contextually adapted equivalent 'Закон США про фінансову прозорість і відповідальність', which conveys the law's function in terms accessible to the Ukrainian audience. To preserve formal identification and institutional authenticity, the original title, Sarbanes-Oxley Act, is retained in parentheses. This combined approach enhances comprehension while maintaining legal precision and cultural relevance.

Institutional terminology is not merely a set of professional labels but serves as a linguistic reflection of a nation's governance structures, legal traditions, and societal organization. These terms encapsulate culturally and historically conditioned concepts that are often untranslatable in a direct, word-for-word manner. For example, Anglo-American legal systems are grounded in common law principles and include notions such as precedent, judicial review, or grand jury – all of which lack precise equivalents in civil law traditions predominant in many European countries. The translation of such terms demands careful contextualization, which may involve explanatory additions or the use of functionally analogous terms that convey the intended meaning within the target legal framework. This complexity underscores the need for translators to combine linguistic competence with comparative legal and cultural awareness.

Similarly, terminology such as federal government, unwritten constitution, or executive privilege is deeply rooted in the political heritage and institutional arrangements of specific countries, particularly those with Anglo-Saxon traditions. These terms carry unique legal and historical connotations that do not always have direct counterparts in other systems. Translating them without sufficient regard for their socio-political embeddedness may lead to semantic distortion, misinterpretation, or loss of nuance. On the other hand, in post-Soviet contexts, terms like народний депутат (people's deputy) or державна адміністрація (state administration) reflect the distinctive evolution of political and administrative systems shaped by centralized governance models. Their accurate translation requires not only linguistic equivalence but also an understanding of the underlying institutional and historical frameworks from which they emerge.

In official business communication, especially in treaties, agreements, policy documents, and correspondence, terminological choices affect not just linguistic clarity but diplomatic precision and legal validity. A mistranslation of a culturally embedded institutional term can result in misinterpretation of legal obligations or procedural requirements, underscoring the importance of interdisciplinary expertise in translation practice.

Building on this understanding, the application of adaptive and context-sensitive strategies becomes essential. Strategies such as function-oriented descriptive translation, borrowing with explanatory

apposition, and contextual adaptation offer flexible yet principled methods for conveying institutional meaning accurately. These strategies help translators bridge systemic gaps between source and target legal cultures while preserving both the informational and communicative value of the original.

Ultimately, the choice of strategy must be guided by a nuanced assessment of the institutional (dis)equivalence between systems, the expected legal and cultural literacy of the audience, and the communicative purpose of the text. Successful translation of institutional terms, therefore, demands not only linguistic proficiency but also deep socio-political awareness, ensuring that the resulting text remains both intelligible and legally sound across cultures.

Conclusions. The translation of culturally specific institutional terminology is a complex and context-dependent task that extends beyond linguistic equivalence. Such terms are deeply embedded in the socio-political, legal, and cultural systems of their source language, often lacking direct counterparts in the target culture. As a result, literal translation or unexamined borrowing can lead to ambiguity, distortion, or loss of institutional meaning.

To address this challenge, translators must adopt adaptive and context-sensitive strategies that reflect the function, status, and communicative role of institutional terms. Strategies such as function-oriented descriptive translation, borrowing with explanatory apposition, and contextual adaptation allow for a nuanced approach that balances accuracy, clarity, and cultural appropriateness.

Effective translation of institutional terminology requires interdisciplinary competence, combining linguistic skills with legal, political, and cultural awareness. It also demands careful consideration of the target audience's institutional literacy and the communicative purpose of the text. By applying context-sensitive strategies, translators can preserve the integrity of institutional notions and contribute to transparent and effective cross-cultural communication in official and professional settings.

Bibliography:

1. Adhikari R. Cultural Competence in Translation: An Exploratory Study. *Journal of Translation Studies*. 2019. Vol. 22 (1). P. 104–123. DOI: https://doi.org/10.1080/xxxxxx

2. Abdulrazaq A. H. Cultural and Linguistic Challenges in Translation: An In-depth Analysis of Religious and Legal Terminology within Marriage and Divorce Contracts. 2025. DOI: https://doi.org/10.59735/arabjhs.vi24.337 URL: https://www.researchgate.net/publication/381242418

3. Chen L., Zhang Y. Bridging Cultural Gaps in English Translation Practices: A Study on Chinese to English Literary Translation. *International Journal of Linguistics, Literature and Culture.* 2020. Vol. 6 (2). P. 45–59. DOI: https://doi.org/10.21744/ijllc.v6n2.932

4. Gomez M. M., Lee J. S. The Impact of Cultural Intelligence on Translation Studies: A New Framework for Analysis. *Perspectives*. 2021. Vol. 29 (3). P. 456–472. DOI: https://doi.org/10.1080/xxxxxx

5. Goodarzi K. M., Mehrpour A. The Influence of Cultural Factors on English Translation Practices. *International Journal of Research Publication and Reviews*. 2024. Vol. 5 (9). P. 2056–2063.

6. House J. Translation as Communication across Languages and Cultures. 2016. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315668956 URL: https://www. researchgate.net/publication/297055494

7. Huang L. Cultural Adaptation in Translation: Evidence from Chinese Translations of English Advertisements. *International Journal of Comparative Literature and Translation Studies*. 2018. Vol. 6 (4). P. 23–31. DOI: https://doi.org/10.7575/aiac.ijclts.v.6n.4p

8. Kim S., Park J. H. The Role of Cultural Familiarity and Translation Strategies in Cross-Cultural Communication. *Babel*. 2019. Vol. 65 (5). P. 671–690. DOI: https://doi.org/10.1075/babel.00182.kim

9. Liu H., Zhao Y. Exploring the Influence of Cultural Factors on Translation Strategies: A Case Study of Chinese Government Press Releases. *Journal of Language and Cultural Education*. 2020. Vol. 8 (2). P. 102–117. DOI: https://doi.org/10.2478/jolace-2020-0018

10. Prieto Ramos F. Translating Legal Terminology and Phraseology: Between Inter-Systemic Incongruity and Multilingual Harmonization. *Perspectives*. 2020. Vol. 29 (2). P. 175–183. DOI: https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1849940

11. Thelen M. The Interaction Between Terminology and Translation: Or Where Terminology and Translation Meet. *Trans-kom*. 2015. Vol. 8 (2). P. 347–381.

Бойко Я. В. ІНСТИТУЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ПЕРЕКЛАДІ: КУЛЬТУРНО-МОВНИЙ ІНТЕРФЕЙС У БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються виклики та стратегії, пов'язані з перекладом інституційно зумовленої термінології у межах міжнародного офіційного дискурсу. Акцентовано на важливості розуміння соціополітичного, правового та культурного контекстів, які формують ці спеціалізовані лексичні одиниці, що часто відображають структурні та ідеологічні засади національних моделей державного управління і зазвичай не мають прямих відповідників у мові перекладу. З урахуванням ролі перекладача як культурного посередника, дослідження спирається на сучасну теорію перекладу та міждисциплінарні підходи для аналізу адаптивних, контекстуально зумовлених стратегій, таких як функціонально орієнтований описовий переклад, запозичення з пояснювальним додаванням, контекстуальна адаптація, які забезпечують семантичну точність і функціональну релевантність. Стратегічний вибір способу перекладу має враховувати системну (не)еквівалентність правових систем, комунікативну мету тексту й інституційну обізнаність цільової аудиторії. Особливу увагу приділено функціонуванню інституційної лексики в межах формального стилю, який передбачає стандартизацію, термінологічну послідовність і прагматичну чіткість. Порівняльний аналіз термінів, запозичених із англійсько-американської та пострадянської адміністративно-правової традиції, демонструє, як культурна дистанція та правові відмінності зумовлюють потребу в гнучких, обґрунтованих перекладацьких рішеннях. Інституційна термінологія розглядається як відображення національної ідеології та моделі управління, що підкреслює необхідність чутливого до контексту, культурно обізнаного підходу до її перекладу. У підсумку, дослідження обґрунтовує потребу в системному, міждисциплінарному підході, який поєднує мовну компетентність із юридичною та культурною обізнаністю задля досягнення точного та прозорого міжкультурного спілкування в багатомовному професійному середовищі, зокрема у перекладі документів високого рівня відповідальності, таких як міжнародні угоди, політичні заяви та офіційне листування.

Ключові слова: *термінологічна асиметрія, інституційний дискурс, перекладацькі стратегії, цільова еквівалентність, міжкультурна специфіка, правничо-лінгвістична компетентність, прагматична адаптація.*

УДК 811.111-26’25’373.72=161.2:821.111-312.9.09Страуд
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/42

Маруніна В. П.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖА У ПЕРЕКЛАДІ: НА МАТЕРІАЛІ LOCKWOOD & CO.

Стаття присвячена аналізу стилістичних трансформацій мовлення персонажів фентезійного циклу британського письменника Джонатана Страуда «Lockwood & Co.» в українських літературному та авдіовізуальному перекладах. Фокус дослідження зосереджено на індивідуалізованому мовленні героїв як ключовому засобі художньої типізації персонажів, створення комунікативної динаміки та формування специфіки наративу. На матеріалі порівняння англомовного матеріалу з відповідниками в українських перекладах проаналізовано стилістичну адекватність, прагматичну відповідність та зміщення, які виникають під впливом літературної та авдіовізуальної форми оповіді. Актуальність вбачається у необхідності якісної адаптації стилістики індивідуального мовлення та діалогів персонажів, а отже удосконаленні наявних перекладацьких стратегій, детальнішого осмислення міжмедійної трансформації художнього дискурсу.

В ході дослідження виявлено, що офіційний літературний переклад українською тяжіє до нормування та нейтралізації низки характерних ознак мовлення персонажів (іронії, емоційності, розмовної лексики тощо), притаманних молодіжному мовленню (головними героями циклу виступають підлітки). Це своєю чергою призвело до зниження інтонаційної виразності та порушення стилістичної відповідності між образом персонажа та його вербальною репрезентацією. В екранізації (2023, Netflix) вбачається тенденція до стиснення реплік та спрощення, пов’язаного з технічними обмеженнями дубляжу, а також переходом від суто вербальної характеристики до візуально-невербальної репрезентації. Особливу увагу було присвячено мовленню трьох центральних персонажів – Люсі Карлайл, Ентоні Локвуда та Джорджа Каббінса/Каріма – з урахуванням їхніх характерних ознак. На прикладі конкретних фрагментів продемонстровані випадки зміни акценту з авторської інтонації на літературну норму цільової мови або технічну доцільність (правила побудови кінотексту, вимоги процесу дубляжу).

Дослідження показало, що низка перекладацьких рішень, використаних перекладачами літературного та авдіовізуального текстів, призвела до зниження ступеня стилістичної індивідуалізації персонажів, ризику формування альтернативного ментального образу героя в цільовій авдиторії, а також порушення оригінального тону наративу. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях у напрямі міжмедійної трансформації мовлення персонажів та їхніх перекладах цільовими мовами.

Ключові слова: *художній переклад, авдіовізуальний переклад, переклад діалогів, фентезі, міжмедійна адаптація, стилістична адекватність, Lockwood & Co.*

Постановка проблеми. Сьогодні в контексті перекладознавчих досліджень зростає інтерес до індивідуалізованого мовлення персонажів як провідного чинника стилістичної цілісності твору. Оскільки вербальна характеристика героїв є одним з провідних засобів їхньої типізації, побудови світу та комунікативної динаміки, перед перекладачами постає проблема стилістичної адекватності перекладу діалогів, особливо за умови екранізації твору, коли реципієнт здатен познайомитись та порівняти як літературну, так і авдіовізуальну форму наративу. Спрощення прагматичного навантаження реплік, втрата гумору, іронії або ж соціально маркованої лексики в перекладі може призвести до спрощення оригінальних образів та зниження комунікативної ефективності тексту. Необхідність адаптації продукту до цільової авдиторії – часто молодіжної, – зі збереженням при цьому культурних особливостей оригіналу та дотриманням синхронізації (авдіовізуальний формат), лише посилює актуальність проблеми. Саме тому гостро постає питання удосконалення перекладацьких стратегій і тактик й глибшого осмислення міжмедійної трансформації першоджерела, що у свою чергу створює підґрунтя для досліджень стилістичного

відтворення індивідуального мовлення персонажів: у художньому першоджерелі, його екранізації та їхніх подальших перекладах цільовими мовами (у нашому випадку – українською).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовлення персонажів та їхні діалоги не лише просувають сюжет історії, але й виступають носіями індивідуальних (часом – унікальних) характеристик персонажів: соціальних, вікових, психологічних, емоційних тощо. В контексті визначення функціонально-прагматичних моделей оцінки якості перекладів, релевантних для оцінки діалогів, можна згадати роботи Дж. Ліча та М. Шорта [5], М. Флудернік [2], Ю. Хаус [3], Л. Перес-Гонсалеса [7], Ф. Шома [1], Ю. Шелемехи та Е. Андрієвської [8], Н. Христич та Т. Харченко [4] та інших.

Проте й до сьогодні недостатньо вивченим залишається питання саме компаративного аспекту перекладу мовлення та діалогів у книжковому тексті та його екранізації, де розмовна лексика, молодіжний сленг, культурно марковані репліки мають особливу стилістичну вагу. А отже, дослідження співвідношення стилістичної адекватності в умовах міжмедійної трансформації (від книги до серіалу) є актуальним полем дослідницького інтересу, що здатне заповнити існуючу лакуну в контексті сучасного вітчизняного перекладознавства.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення й критичний аналіз стилістичних трансформацій індивідуалізованого мовлення персонажів у процесі перекладу англомовного фентезійного твору у художньому та авдіовізуальному форматах. Дослідницька розвідка зосереджена на оцінці перекладацьких рішень використаних під час відтворення реплік у романі та серіальній адаптації *Lockwood & Co*. Спираючись на мету виокремлено й дослідницьке завдання, а саме – проаналізувати, яким чином стилістично марковане мовлення персонажів роману *Lockwood & Co*. трансформується в українських перекладах літературної та кіно- версій, а також оцінити вплив цих трансформацій на відтворення образу персонажа та комунікативну функцію діалогів.

Матеріалом дослідження виступають англомовний фентезі-цикл Джонатана Страуда «Lockwood & Co.», його екранізація компанією Netflix (2023) та їхні переклади українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Події циклу *Lockwood & Co.* британського письменника Джонатана Страуда розгортаються в умовах альтернативного світу Великої Британії, де підлітки з надзвичайними здібностями працюють в агенціях з боротьби з привидами. Центральна сюжетна лінія зосереджена на діяльності однієї з таких агенцій – «Локвуд і Ко», – яку очолює харизматичний підліток Ентоні Локвуд. Разом з ним головними героями оповіді виступають також Люсі Карлайл (персонажка, від особи якої й ведеться оповідь) й Джордж Каббінс.

Враховуючи жанрову специфіку фентезі та орієнтацію твору на авдиторію від 12 до 18 років, вербальна характеристика персонажів у цьому наративі відіграє одну з провідних ролей у побудові художнього світу (оповідь ведеться від першої особи). Дж. Страуд створив наратив, сповнений динамічними та стилістично виразними діалогами. Персонажам-підліткам характерний цілий набір стилістичних засобів, що роблять текст цікавим для прочитання – сарказм, гумор, емоційні вигуки, еліпси, порівняння й ціла низка інших засобів неформального мовлення виокремлюють героїв, роблять їхнє спілкування насиченим. У цьому контексті актуальним постає аналіз того, як мовлення героїв трансформується під час перекладу з урахуванням норм цільової мови, жанрових очікувань та міжмедійних обмежень.

Характерна для тексту стилістична манера, тісно пов'язана з мовленням головної героїні Люсі Карлайл, простежується від самого початку оповіді:

Of the first few hauntings I investigated with Lockwood & Co. I intend to say little, in part to protect the identity of the victims, in part because of the gruesome nature of the incidents, but mainly because, in a variety of ingenious ways, we succeeded in messing them all up [9, с. 3].

Про свої перші кілька розслідувань з «Локвуд і Ко» я скажу зовсім трохи – почасти, щоб не розкривати особи жертв, почасти – через моторошність самих цих випадків, та головним чином через те, що ми вдавалися до найрізноманітніших методів боротьби з привидами, і добилися успіху, лише перепробувавши усі ці методи [11, с. 11].

Манера подачі інформації розмовна, іронічна та легка, речення містить фразове дієслово *mess up* (зіпсувати) та іронічне словосполучення *ingenious ways*, що нагадує нам усне мовлення чи запис у щоденнику. Початок вже формує у реципієнта відповідний емоційний фон та породжує певні очікування щодо подальшого розвитку подій, вибудовує відчуття рівності

між персонажем та читачем. Відповідно, найголовнішим завданням перекладача у цьому випадку є збереження оригінальної легкості викладу, ефекту невимушеності. Мова в українському перекладі формально-літературна, перекладач втрачає легку іронію (ба навіть самоіронію) персонажки шляхом нейтралізації гумору. *Mess up* в контексті збереження стилістичності еквіваленту могло отримати своє відображення у словах *налажати, все зіпсувати, все провалити* тощо, натомість його передали більш формальною конструкцією *добилися успіху, лише перепробувавши усі ці методи,* яка не лише виглядає перенавантаженою, але й має спотворений сенс – оригінальний варіант говорить про невдачу героїв, тоді як український переклад вказує все ж на успіх справ. Використання автором дієслова *to succeed* з *mess up* має суто оксюморонний ефект. Іронічне *ingenious ways* теж було спрощено до *найрізноманітніших методів боротьби,* хоча його вихідний смисл був, скоріше, у винахідливості, однак безрезультатності дій агентів. В оригінальній оповіді все сказане – це спроба визнати недосконаліть своєї агентської роботи, тоді як в перекладі все спирається у намагання персонажки зберегти обличчя, знайти формальне пояснення своєї позиції. Офіційний переклад орієнтується на норму літературної мови, нехтуючи стилістичною точністю оригінального викладу, і дещо деформує оригінальний голос героїні.

Мовлення іншого головного героя історії – Ентоні Локвуда – доволі іронічне та впевнене, притаманне стереотипно витонченому й інтелігентному англійцю. Його репліки часто створюють образ як впевненого лідера, не позбавленого харизми та іронічного ставлення до викликів навіть у складних ситуаціях:

'We're in good shape,' he said. 'We've lost the heavy-duty chains and the stuff in the bags, but we've got our rapiers, iron and silver seals. And we've found what we wanted now' [9, с. 361].

– Усе не так погано, – зауважив він. – Ми загубили важкі ланцюги й робочі торбини. Але в нас є раніри, залізо й срібні печатки. А найголовніше – ми знайшли те, що шукали [11, с. 257].

Переклад можна вважати загалом вдалим, зокрема завдяки точному відтворенню термінології: *rapiers, iron and silver seals – раніри, залізо й срібні печатки.* Водночас низка елементів зазнала певного спрощення. Так, словосполучення *heavy-duty chains,* що позначає у повсякденному контексті ланцюги підвищеної міцності (часто промислового призначення), перекладено як важкі ланцюги, через що специфічність оригіналу можна вважати зниженою, хоча й не критичною з погляду смислової адекватності. Конструкція *the stuff in the bags* могла б бути інтерпретована точніше як *спорядження*, що було в торбинах, натомість переклад *робочі торбини* зміщує акцент з вмісту на саму тару; однак це скоріше дискусійне стилістичне питання, ніж суттєвий перекладацький недолік. А от що дійсно може змістити семантичні акценти, так це переклад фрази *We're in good shape.* Варіант *Усе не так погано,* обраний перекладачем, є прикладом антонімічного перекладу: він має негативну форму, але передає позитивне значення. Утім, подібна трансформація у сприйняттєвій площині може дещо нівелювати самовпевненість Локвуда, звучати обережніше, ніж в оригіналі, – а це несе в собі ризик втратити тон мовлення героя. Натомість в іншому фрагменті переклад, навпаки, наділяє Локвуда рисами, не притаманними його стилю:

He stood beside the mirror in the hall, carefully adjusting an enormous flat cloth cap on his head. He wore a cheap suit and had a battered briefcase at his side. When I spoke to him, he replied in a broad country accent quite different from his usual tones.

'How's this sound?' he asked. 'Suitably rural?'

'I suppose so, yes. I can barely understand you. What are you doing? [9, с. 276].

Я побачила, як він стоїть біля дзеркала й поправляє здоровенний кашкет на голові. На ньому був дешевий костюм, а поряд стояв старий портфель. Коли я заговорила з ним, він відповів сільською говіркою, якої я раніше від нього не чула.

– Ну що, гарний з мене селюк? – запитав він.

– Нібито так… Тільки я не розумію – навіщо це тобі? [11, с. 200].

Переклад цієї сцени виконано доволі вільно: хоча загальний зміст взаємодії персонажів збережено, стилістика мовлення зазнає змін. По-перше, спостерігається лексичний тавтологізм – займенник він повторюється тричі в межах невеликого фрагмента, що створює відчуття мовної перенавантаженості. По-друге, використання лексеми селюк для передачі фрази *suitably rural* викликає сумніви щодо стилістичної відповідності: така лексема є доволі грубою для персонажа на кшталт Ентоні Локвуда, чия мовна манера впродовж оповіді вирізняється інтелігентністю та певного штибу стриманістю. Оригінальна репліка *How's this sound Suitably rural?*

Містить гру з кліше і фокус на інтонаційній складовій – тобто перевірку автентичності сільського акценту. Локвуд навмисне копіює сільський акцент та перепитує чи переконливо він у нього виходить. В оригіналі акцент робиться на звук (*How's this sound?*), тоді як у перекладі персонаж спирається на ідентичність. Тому доцільнішими могли б бути варіанти на зразок *Що скажеш? Є щось сільське?; Як тобі? Достатньо периферійно? або Ну що? Схоже на селянина?* Через це зміщується і значення наступної репліки Люсі: *I can barely understand you* вказує саме на складність сприйняття вимови, тоді як переклад *Тільки я не розумію – навіщо це тобі?* перетворює коментар на зауваження про мотиви. Нарешті, переклад слова *accent* як говірка не є критичним у цьому контексті, проте з термінологічного погляду може вважатися неточним, оскільки *говірка* стосується регіональної варіації лексики та граматики, тоді як *accent* – лише фонетики.

І зрештою трійку головних персонажів замикає Джордж Каббінс – «мозок» команди, людина, котра все своє життя провела у книжках, газетах й архівах. Джордж виступає як іронічний скептик, його мовлення схильне до сухого гумору, неохайної манери подачі та соціально незграбних висловлювань:

'He was. DEPRAC has got him now.'

'Why?'

'Ooh, I don't know. Possibly because you burned someone's house down, Lucy? Who can tell?' [9, с. 276]

– Він був там. Його викликав ДЕПРІК.

– Чому?

– Звідки я знаю? Мабуть, через те, Люсі, що ви спалили чийсь будинок. Хто знає напевно? [11, с. 106].

Термінологічна одиниця *DEPRAC – ДЕПРІК* була вдало відтворена. Репліка *Ooh, I don't know*, містить у собі яскраво виражений вигук *Ooh* – це додає емоційності, підкреслює саркастичний тон. Буквальний переклад *Звідки я знаю?* дещо нівелює закладене оригіналом забарвлення саме через втрату цього вигуку. У цьому випадку перекладач міг його зберегти задля відтворення настрою сцени – *О,* (*навіть*) *не знаю.* Саркастичний відтінок сказаного відчувається й у наступній репліці – *Possibly because you burned someone's house down, Lucy?*– шляхом поєднання натяку на очевидне та звертання до героїні. У перекладі риторичність питання зникає, перетворюючись на констатацію факту, що знижує стилістичну насиченість оригіналу. Наступне риторичне запитання *Who can tell?* у перекладі також представлено дещо формально – *Хто знає напевно?* Більш розмовними видаються такі варіанти як *Хто ж тепер розбере…, Хтозна!, Хто б ото сказав?, Та хто його знає?* тощо.

В серіалі персонажі ж розкриваються через цілу низку засобів – міміка, інтонація, монтаж, темп діалогів тощо, – внаслідок чого їхні репліки коротшають, мають більшу динаміку та драматизацію. Внутрішній монолог головної героїні зникає, невербальна комунікація виходить на одну з провідних ролей сприйняття персонажів реципієнтом. Перед перекладачем постає непросте завдання: адаптувати діалоги дубльованого формату, зважаючи на виклики й обмеження синхронізації з «картинкою», і не втратити унікальність мовлення героїв:

I didn't come here to be made fun of. I don't know what kind of so-called agency this is, but as far as I can see, it's about as prestigious as a couple of pathetic schoolboys playing agents before their parents get home. I'll see myself out [6, сер. 1, 00:31:58].

Я прийшла сюди не для тупих жартів. Я не знаю, що ви взагалі за контора така, але… весь її престиж – це двоє жалюгідних школярів, які граються в зарозумілих агентів, поки батьків немає вдома. Я сама знайду вихід [10, сер. 1, 00:31:58].

Репліка належить Люсі й має доволі емоційний та рішучий тон, з притаманним відтінком зневажливості, оскільки дівчина почувається приниженою – загалом перекладачі відтворюють її емоції вербально, хоча й не без нюансів. Фраза *to be made fun of* виглядає доволі нейтрально, ввічливо, у той час як у перекладі реципієнт отримує більш грубий та різкий варіант – *не для тупих жартів* в українському контексті виглядає як щось лайливе, а не образливе. Можливий варіант тут – слова *насмішка, кпини,* що краще відобразить характер оригінального висловлювання. Знецінлива іронія *so-called agency* вдало перетворюється на контора, що підкреслює зневагу до організації, зберігає її настрій. Фраза *schoolboys playing agents* в українському варіанті розширюється шляхом додавання епітету – *граються в зарозумілих агентів,* що змінює тон сказаного. Люсі хоч і розлючена, проте ввічлива, і конкретно ця претензія стосується саме критики удавання, а не зверхності хлопців. Загалом характер персонажки хоч і відтворено більшою мірою, проте конкретно у цьому випадку вона видається більш гнівною, тоді як в оригіналі – просто різка й саркастична.

Характер Ентоні Локвуда у серіалі був дещо видозміненим у порівнянні з книжковим першоджерелом, проте його мовлення, з перекладознавчої точки зору, є стилістично адекватним й релевантним серіалу:

If we solve her murder, the headlines we'll get will cancel out all our bad press overnight [6, сер. 2, 00:24:23].

Розгадаємо її вбивство – і нові заголовки миттю врятують нашу підмочену репутацію [10, сер. 2, 00:24:23].

Перетворення *the headlines* у нові заголовки виправдане, оскільки маються на увазі нові випуски газет і нова хвиля уваги до агенції, а використання ідіоматичного підмочена репутація замість нейтрального *bad press* не просто передає сенс сказаного, але й додає іронічного звучання, що пасує контексту.

У серіалі роль Джорджа Каббінса – світловолосого пухлика з книжки – виконує актор іранського походження Алі Хаджі-Хешмат. Це зумовило не лише зміну зовнішності героя відповідно до політики репрезентативності Netflix, а й трансформацію його прізвища на *Карім*, що виразно маркує етнічну ідентичність персонажа. Водночас характер мовлення Джорджа у порівнянні з книжковим оригіналом значних змін не зазнав:

I thought I'd wait until after the first test, see if she's still here. We've wasted enough tea bags today [6, сер. 1, 00:27:30].

Я спершу хотів побачити чи вона пройде перший тест. Вже стільки чайних пакетиків перевели [10, сер. 1, 00:27:30].

Іронічне ставлення Джорджа до ситуації зберігається, відтворюється маркер культури (*чайні пакетики* – такий собі натяк на стереотипно британський контекст), нейтральне слово *wasted* (витрачено даремно) дуже вдало замінено на українське розмовне *перевели*. З прагматичної точки зору переклад виглядає вдалим.

Ask him yourself. He's usually in the library at this time of night. He'll be less desperate for the lavatory than I am now. So if you'd excuse me [6, сер. 1, 00:38:40].

Чому не спитати у нього – о цій годині він зазвичай у бібліотеці, і йому зараз не так сильно хочеться у туалет, як мені. Тож з твого дозволу [10, сер. 1, 00:38:40].

Переклад відтворює характер персонажа, є стилістично витриманим: у цій репліці вбачається нота пасивної агресії, але оригінальне *desperate for the lavatory* перекладено у більш м'якій формі – *не так сильно хочеться у туалет*. Англійське *desperate* зазвичай виказує сильний дискомфорт, і за силою сприйняття українське *хочеться* значно слабше.

Всі проаналізовані фрагменти дозволяють простежити стилістичні трансформації, що впливають на інтонацію, гумор та індивідуальність персонажів. У книжковому варіанті переважає прагнення до нормування та літературизації тексту відповідно до стандартів української мови. Екранізація зумовлює стислість реплік та домінування візуально-авдіального компонента, що своєю чергою впливає на вербальну репрезентацію образів; перекладацькі стратегії, використані під час дублювання, наближують цільовий текст до оригіналу.

Висновки. Аналіз мовлення персонажів Lockwood & Co. (як роману, так і його серіальної адаптації) дозволив виявити низку розбіжностей між авторським стилістичним задумом та відтворенням його у перекладі українською мовою. Однією з ключових тенденцій вбачається саме зміщення тональності мовлення персонажів: легкість оповіді, іронія та самоіронія, що притаманні першоджерелу, втрачаються через нейтралізацію виразових засобів. Подібні кроки своєю чергою призводять до формалізації інтонації та пом'якшення комунікативної позиції героїв. В офіційному літературному перекладі А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГИ (переклад Володимира Панченка) спостерігається зміщення акценту з емоційної інтонації на більш формальну тональність, втрата невимушеності, розмовності та живої лексики, необхідної під час роботи з саме підлітковим мовленням. Авдіовізуальний переклад (дубляж виконаний студією Postmodern) хоч і підвладний синтаксичному стисканню, адаптації під артикуляцію та ритм кадру, проте відтворює оригінальні діалоги, хоч частково й тяжіє до згладжування культурних чи соціальних маркерів, що мають виконувати функцію типізації героїв. Особливої уваги в контексті обох перекладів (літературного й авдіовізуального) заслуговує явище семантичного зміщення у репліках, яке впливає на формування ментального образу персонажа/-ки в реципієнта. Найбільших трансформацій у цьому аспекті зазнало саме мовлення Люсі Карлайл – головної оповідачки, крізь сприйняття якої читач переживає події наративу, а глядач має змогу зіставити її серіальний образ із книжковим першоджерелом. Усі притаманні перекладам трансформації загалом свідчать про тенденцію переваги норм цільової мови над стилістичною

точністю, що впливає як на характер персонажів, так і на загальну тональність твору.

Перспективи подальших досліджень відкривають простір для вивчення балансу між відповідністю оригіналу й адаптаційною функціональністю перекладу в межах міжмедійного простору. У цих межах може бути розглянуто систематизацію перекладацьких стратегій відтворення стилістично маркованого мовлення персонажів, розширення міжмедійного порівняльного аналізу та вивчення рецепції перекладеного мовлення з боку цільової авдиторії.

Список літератури:

1. Chaume F. Audiovisual Translation: Dubbing. Routledge, 2012. 228 p. URL: https://doi.org/10.4324/9781003161660 (date of access: 18.06.2025).
2. Fludernik M. The Fictions of Language and the Languages of Fiction. Routledge, 2014. 560 p.
3. House J. Translation Quality Assessment: Past and Present. Taylor & Francis Group, 2014. 170 p.
4. Khrystych N., Kharchenko T. Literary translation in the dialogue of history and spirituality (based on the novel "Five Zinnias for My Stranger" by Marie-France Clerc). *Humanities science current issues*. 2022. Vol. 4, no. 47. P. 126–134. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-4-21 (date of access: 18.06.2025).
5. Leech G. N., Short M. H. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. Taylor & Francis Group, 2013. 424 p.
6. Lockwood & Co. *Netflix*. URL: https://www.netflix.com/nl-en/title/81116060 (date of access: 15.06.2025).
7. Perez-Gonzalez L. Audiovisual Translation: Theories, Methods and Issues. Taylor & Francis Group, 2014. 356 p.
8. Shelemekha Y., Andriievska E. Lexical and semantic means of reproduction the Spanish dialogue in the Ukrainian translation of the novel A. Perez-Reverte's 'Queen of the South'. *PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS*. 2024. № 46. С. 223–239. URL: https://doi.org/10.17721/2663-6530.2024.46.18 (дата звернення: 18.06.2025).
9. Stroud J. Lockwood & Co: The Screaming Staircase. Doubleday, 2013. 453 p.
10. Серіал Агенція «Локвуд і Ко» (2023) 1 сезон. *UAKino – дивитися фільми та серіали онлайн в HD якості*. URL: https://surl.lu/qonoub (дата звернення: 15.06.2025).
11. Страуд Дж. Сходи, що кричать (перша книга серії «Агенція Локвуд і Ко») / пер. В. Панченко. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 320 с.

Marunina V. P. SPEECH AS A MEANS OF CHARACTER REPRESENTATION IN TRANSLATION: A CASE STUDY OF LOCKWOOD & CO.

This article focuses on the analysis of stylistic transformations in the speech of characters from the fantasy series Lockwood & Co. by British author Jonathan Stroud in the Ukrainian literary and audiovisual translations. The research is centered on characters speech as a key means of their characterization, the development of communicative dynamics, and the formation of narrative style. Based on a comparison between the English-language source and its Ukrainian translations, the article examines stylistic adequacy, pragmatic equivalence, and shifts influenced by the literary and audiovisual modes of narration. The relevance of the study lies in the need for high-quality adaptation of stylistically marked character speech and dialogue, which, in turn, highlights the importance of improving translations strategies and better understanding the intermedial transformation of fictional discourse.

The study reveals that the official Ukrainian literary translation tends toward normalization and the neutralization of various stylistic features in character speech (*such as irony, emotionality, colloquial and youth-specific language*)*, which are particularly significant given that the protagonists are teenagers. This results in decreased intonational expressiveness and weakened stylistic alignment between the character's image and its verbal representation. In the screen adaptation* (*2023, Netflix*)*, a tendency toward the compression and simplification of speech is observed, largely due to the technical constraints of dubbing, as well as a shift from verbal to visually mediated characterization. Particular attention is paid to the speech of the three main characters – Lucy Carlyle, Anthony Lockwood, and George Cubbins/Karim – with consideration of their individual speech traits. Specific examples illustrate cases of shifting focus from the author's intonation to target language conventions or to technical requirements of dubbing and audiovisual synchronization.*

The study demonstrates that several translation decisions made in both the literary and audiovisual versions reduce the degree of stylistic individuality in character speech, risk generating alternative mental images of the characters in the target audience, and disrupt the tone of the original narrative. The findings may serve as a basis for further research in the field on intermedial transformation of character discourse and its translation across media formats and target languages.

Key words: *literary translation, audiovisual translation, dialogue translation, fantasy, transmedia adaptation, stylistic adequacy, Lockwood & Co.*

УДК 811.111'"42:808.5]:32-057.341
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/43

Циховська Е. Д.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Андрущенко Р. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

«WOULDN'T IT? RIGHT?»: МАНІПУЛЯЦІЯ, РИТОРИКА І ПЕРЕКЛАД У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТРАМПА

У статті досліджено особливості реалізації маніпулятивного впливу в політичному дискурсі Дональда Трампа та специфіку відтворення лексико-стилістичних засобів цього впливу в англо-українському синхронному перекладі. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі політичної риторики в інформаційних війнах, а також необхідністю критичного аналізу перекладу політичних виступів, що транслюються українській аудиторії. У центрі уваги – стилістичні інструменти, які в дискурсі Трампа виконують не лише естетичну чи виразну функцію, а й виступають засобами нав'язування оцінок, формування соціально-політичних установок та емоційного настрою аудиторії. У статті здійснено системну класифікацію таких засобів, серед яких домінують метафора, евфемізм, епітет, риторичне запитання, звертання, градація та повтор.

На основі корпусу автентичних виступів Дональда Трампа й їхніх синхронних перекладів, трансльованих «Голосом Америки», авторки аналізують перекладацькі трансформації, що впливають на збереження або зміну маніпулятивного ефекту. У результаті встановлено, що в низці випадків перекладачі зберігають структурну й риторичну цілісність оригіналу, успішно передаючи інтенсивність впливу на реципієнта. Водночас зафіксовано приклади зниження прагматичного потенціалу через стилістичну редукцію, ослаблення емоційного фону або порушення риторичної логіки висловлювання. Окрему увагу приділено випадкам, коли переклад, навпаки, підсилює емоційну складову оригінального повідомлення, зокрема завдяки лексичній конкретизації, стилістичному збагаченню або культурній адаптації.

У межах статті переклад розглядається не як нейтральна мовна операція, а як інтерпретаційний акт, що потенційно модифікує смисли й змінює конфігурацію впливу політичного тексту. Авторки підкреслюють роль перекладача як посередника між дискурсивними традиціями, здатного як підтримати, так і нейтралізувати риторичну стратегію мовця. У такому підході переклад постає чинником інформаційної безпеки, що має враховувати не лише змістовий, а й прагматичний рівень політичного висловлювання. У підсумку робиться висновок про необхідність розвитку критичної стилістичної свідомості в підготовці перекладачів політичного дискурсу, що дасть змогу зберігати баланс між точністю, етичною відповідальністю та ефективністю мовного впливу.

Ключові слова: *політичний дискурс, маніпуляція, переклад, риторика, стилістичні засоби.*

Постановка проблеми. З огляду на стратегічний характер українсько-американських відносин в умовах триваючої повномасштабної війни, особливого значення набуває критичний аналіз механізмів відтворення маніпулятивних елементів американського політичного дискурсу в українському медійному просторі. Для широкої частини аудиторії переклад є основним джерелом доступу до політичного змісту, що зумовлює його вирішальну роль у формуванні уявлень про зовнішню політику США, її пріоритети та ціннісні орієнтири. У цьому контексті переклад функціонує не лише як засіб міжмовної комунікації, а як потужний інструмент формування інтерпретаційного фокусу, який не просто передає інформацію, а й репрезентує приховані риторичні стратегії мовця, серед яких маніпулятивні техніки займають чільне місце. У політичному дискурсі, де висловлювання часто мають цілеспрямований вплив на емоційний стан та поведінкові реакції аудиторії, переклад стає чинником, здатним модифікувати первинний ефект тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання передачі маніпулятивних стратегій у політичному перекладі перебуває у фокусі сучасних лінгвістичних

і перекладознавчих досліджень. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили А. Сінна [4, с. 306–314], І. Галамай і У. Дрогомирецька [6, p. 87–90], а також О. Рябчук, К. Разумна й О. Сіваєва [9, p. 220–224], які розглядали як загальні тенденції політичної маніпуляції, так і специфіку їх реалізації в міжмовній комунікації.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному аналізі лексико-стилістичних засобів маніпулятивного впливу, використаних у публічних виступах Дональда Трампа, а також у дослідженні специфіки їхнього відтворення в англо-українському синхронному перекладі. У центрі дослідження трансформації мовних засобів, які визначальним чином впливають на інтерпретацію первинного повідомлення цільовою аудиторією. Особливий акцент зроблено на випадках, коли перекладацьке втручання, свідоме або несвідоме, модифікує ступінь маніпулятивного навантаження оригінального висловлювання, змінюючи його сприйняття українським реципієнтом у політичному контексті.

Виклад основного матеріалу. Стилістичні елементи політичних промов відіграють подвійну роль: вони не лише створюють експресивне тло, а й слугують інструментом впливу на адресата, спрямованим на зміну його когнітивних або емоційних установок, як прямим, так і опосередкованим шляхом. У зв'язку з цим важливо уточнити поняття «стилістичний засіб», що є ключовим для аналізу маніпулятивного потенціалу мовлення. Під стилістичним засобом розуміємо свідоме актуалізування типової структурної або семантичної ознаки мовної одиниці (незалежно від її первинної експресивності) з метою надання їй генеративної функції в межах дискурсивного впливу [11, p. 143–147]. Піднесена до узагальненого рівня, ця ознака трансформується у функціональну модель, яка служить засобом організації смислової і прагматичної домінанти тексту. Враховуючи велику різноманітність засобів та варіативність їхнього функціоналу, у сучасному мовознавстві сформувались різні підходи до їх класифікації. Найпоширенішою є трикомпонентна типологія, відповідно до якої стилістичні засоби поділяються на фонетичні, лексичні та синтаксичні [7, p. 63–64].

До фонетичних належать такі прийоми, як алітерація, асонанс, анафора, епіфора, анепіфора, звуконаслідування, які посилюють ритмомелодійну виразність політичного мовлення. Лексичні засоби охоплюють метафору, епітет, іронію, гіперболу, метонімію, персоніфікацію, оксюморон, порівняння, й формують образність та емоційне забарвлення, що слугує каталізатором маніпулятивного ефекту. Синтаксичні прийоми включають повтори, інверсії, паралелізм, еліпсис, називні конструкції, риторичні запитання, розщеплення тощо, і використовуються для інтенсифікації впливу через ритмічну та логіко-композиційну організацію мовлення.

Однією з визначальних характеристик політичної комунікації є підвищений рівень емоційності та експресивності, що дозволяє ефективно впливати на масову свідомість і формувати певне уявлення про політичну реальність. Стилістичні засоби, задіяні в такому типі дискурсу, виконують не лише естетичну чи риторичну функцію, а передусім прагматичну. Вони спрямовані на досягнення конкретного комунікативного ефекту. Відтак важливості набуває здатність перекладу зберігати не лише змістовий рівень висловлювань, а й прагматичну силу, забезпечуючи еквівалентний вплив на цільову аудиторію.

Серед лексико-стилістичних засобів маніпулятивного впливу в політичному дискурсі провідну роль відіграє метафора. Завдяки вмінню активізувати уяву й апелювати до вже наявного в досвіді слухача асоціативного ряду, метафора створює яскраві образи, які посилюють емоційне сприйняття промови та підсилюють її переконливість. На відміну від порівняння, метафора має прихований характер співвіднесення понять і функціонує як одночленна структура, що активізує асоціативне мислення адресата. Саме ця здатність викликати опосередковані смисли та емоційні реакції надає метафорі особливої ефективності в політичних промовах.

Системно присутня у публічних виступах Дональда Трампа метафорика є ключовим елементом у політичному дискурсі. Один із характерних прикладів – вислів «launch a new era», використаний на початку промови під час з'їзду Республіканської партії: «Together, we will launch a new era of safety, prosperity and freedom for citizens of every race, religion, color and creed» [8, 4:46–4:55]. У цьому контексті дієслово launch, зазвичай пов'язане із запуском ракети або стартом комерційного проєкту, набуває метафоричного змісту, позначаючи початок якісно нового етапу в житті країни. Комбінація з іменником new era посилює уявлення про масштабність змін, апелюючи до ідеї трансформації національного курсу. В українській версії синхронного перекладу дана метафора передана дослівно: «Разом ми розпочнемо нову еру безпеки, добробуту,

свободи для громадян будь-якої релігії, кольору, шкіри» [2, 1:08–1:20]. Такий варіант передачі можна вважати цілком прийнятним з огляду на обмеження часу та когнітивного ресурсу в умовах синхронного перекладу. Водночас, з урахуванням риторичного навантаження метафори, доцільним видається її стилістичне уточнення. Наприклад, переклад «Разом ми увійдемо в нову еру, де пануватимуть безпека, добробут і свобода для громадян будь-якої релігії, кольору чи шкіри» дозволяє не лише зберегти образність оригіналу, а й краще передати його емоційно-програмуючий потенціал. Така трансформація мінімізує прямолінійність і збагачує цільовий текст експресивно-образним звучанням, не порушуючи при цьому змістової цілісності первинного висловлювання.

Іншим прикладом використання метафори в політичному дискурсі є висловлювання Дональда Трампа: «The discord and division in our society must be healed» [8, 4:56–5:00]. Ключове дієслово heal, яке в прямому значенні позначає лікування фізичних травм або захворювань, переноситься на соціальну площину, утворюючи метафоричну модель суспільства як живого організму, здатного до травмування й відновлення, та активуючи тілесно-образну концептуалізацію соціальних конфліктів. В українському синхронному перекладі ця метафора трансформується у фразі: «Усі рани, які є, мусять загоїтися, і загоїтися швидко» [2, 1:22–1:27]. Перекладачка обирає стратегію конкретизації образу, замінюючи абстрактні поняття «розбіжності» і «поділи» на номінацію «рани», що безпосередньо апелює до уявлення про тілесні пошкодження. Така лексична конкретизація активує в слухача асоціації з болем, небезпекою та необхідністю термінового втручання.

Ще одним прикладом трансляції метафоричного вислову в синхронному перекладі є репліка Дональда Трампа: «As a mayor, he ran his city into the ground and he's a disaster now» [12, 10:14–10:20], що в українській версії прозвучала як «Він жахливо вів роботу як мер, він зруйнував місто» [2, 10:14–10:20]. Англійський фразеологізм to run something into the ground є стійким виразом, який позначає процес системного занепаду внаслідок поганого управління, з відтінком нищівної критики на адресу посадової особи. У перекладі збережено логічну суть висловлювання, однак спостерігається певне зниження експресивного потенціалу оригіналу. Конструкція «він зруйнував місто» передає ідею деструктивного управління, але не повністю відтворює глибину образного ряду, закладеного в англомовному оригіналі. Варіант «він перетворив місто на руїни» точніше відтворював би руйнівний характер метафори та її риторичну інтенсивність, посилюючи негативну оцінку, спрямовану на дискредитацію політичного опонента.

У фрагменті «This is a major chess game at the highest level» [12, 29:12–29:15] спостерігаємо реалізацію концептуальної метафори «a major chess game», що актуалізується лише в ширшому контексті: «Because I have common sense, OK? And unfortunately a lot of people don't. We want brilliant people doing this. This is a major chess game at the highest level. When you have 60 planes coming in during a short period of time and they're all coming in different directions and you're dealing with very high level computer – computer work and very complex computers» [12, 29:04–29:28]. У межах висловлювання метафора виконує декілька риторичних функцій: створює образ складної ситуації, яка вимагає стратегічного мислення та здатності прогнозувати події та підсилює авторитет мовця, демонструючи його здатність до оцінки високих викликів. Порівняння з шаховою партією на гросмейстерському рівні актуалізує уявлення про інтелектуальний, напружений і ризикований процес прийняття рішень, що набуває особливої переконливості в контексті розмови про безпеку повітряного простору та управління складними технологічними системами. Відтак «вибудовується» образ професійної діяльності пілотів як інтелектуального змагання, яке вимагає від учасника глибокої концентрації, стратегічного мислення, оперативності й рішучості. У перекладі цього фрагмента важливо зберегти образну насиченість і смислову глибину вислову. Через відсутність офіційного українського перекладу, авторською інтерпретацією може бути варіант: «Це партія у шахи, де кожен хід – на вагу золота». Така трансляція зберігає метафоричну структуру оригіналу, водночас акцентуючи на фатальних наслідках кожного окремого рішення. Подібне рішення є прийнятним з погляду культурної адаптації, адже воно не лише передає стратегічну складність описаної ситуації, але й підкреслює її екзистенційну вагу.

Серед лексико-стилістичних прийомів маніпуляції важлива роль відведена евфемізма – вербальні маркери, що виконують функцію семантичного маскування, замінюючи «непряме або ввічливе номінування об'єкта чи явища на його пряму, потенційно дисонансну назву» [5].

У політичній риториці евфемізми виконують кілька стратегічних функцій: пом'якшення агресивного або травматичного змісту, уникнення прямої відповідальності, створення ілюзії контролю, а також посилення ефекту політичної коректності. Вони використовуються для згладжування репресивних, воєнних або економічно невигідних рішень, приховування політичних невдач або делікатного обходу культурно табуйованих тем, знижуючи, таким чином, ступінь конфліктності повідомлення й активно формує позитивний імідж мовця.

У промовах Дональда Трампа евфемізація виконує функцію пом'якшення соціально чутливих тем і трансформації жорстких меседжів у більш прийнятні для широкої аудиторії формулювання. З одного боку, вона знижує інтенсивність сприйняття завдяки делікатності виразу, а з іншого парадоксально підсилює вплив, апелюючи до підсвідомих емоцій. Такі мовні засоби особливо ефективні в політичному дискурсі, де контроль над емоційною реакцією аудиторії має стратегічне значення.

Характерним прикладом є висловлювання: «As you already know, the assassin's bullet came within a quarter of an inch of taking my life» [8, 6:43–6:50], у якому Трамп замінює пряме та потенційно шокуюче «to kill» на м'якіше «to take my life». В українському перекладі збережено евфемістичну конструкцію: «Як ви вже знаєте, куля вбивці за чверть дюйма була від того, щоби забрати моє життя» [3, 3:03–3:15]. Вибір на користь дослівного перекладу евфемізму є стратегічно виправданим, зважаючи на контекст виступу – публічне звернення в період передвиборчої кампанії, одразу після замаху на життя політика. У цьому випадку перекладачка, очевидно, прагнула уникнути надмірної драматизації ситуації, зберігаючи тональність оригіналу. Втім із з погляду прагматичної адекватності доречним могло бути й рішення про заміну евфемізму більш прямим дієсловом, як-от «вбити». Такий варіант посилив би емоційне звучання виступу, підкреслюючи серйозність події та її небезпеку.

Наступним прикладом реалізації маніпулятивного потенціалу евфемізмів у політичному дискурсі є фрагмент промови Дональда Трампа, виголошеної під час брифінгу, присвяченого авіакатастрофі у Вашингтоні 30 січня 2025 року: «Together we take solace in the knowledge that their journey ended not in the cold waters of the Potomac, but in the warm embrace of a loving God» [12, 3:33–3:41]. Вираз «their journey ended» виступає евфемізмом, що завуальовано позначає смерть пасажирів, які загинули внаслідок падіння літака у води Потомаку. Така лексична стратегія дозволяє пом'якшити повідомлення про трагедію, створюючи ілюзію духовного завершення, а не фізичної загибелі. В українському перекладі у синхронній версії «Голосу Америки», ця частина промови передана так: «Зараз в нас є скорбота за тими, хто втратив свої життя. І це не тільки холодні річки Потомока, які їх прийняли, але і теплі обійми Бога» [3, 3:26–3:42]. Незважаючи на застосування низки перекладацьких трансформацій (опущення, перестановки та семантичної субституції), передача ключового евфемізму виявляється менш вдалим. Вираз «втратили свої життя», хоч і є нормативним, не відтворює образно-смислову глибину оригінального вислову «their journey ended». Унаслідок цього втрачається одна з центральних риторичних функцій промови – надання смерті сакралізованого змісту та зняття психологічної напруги. Альтернативний варіант перекладу «Нас утішає думка, що їхній життєвий шлях обірвався не у холодних водах Потомаку, а в теплих обіймах Бога», – попри меншу кількість технічних трансформацій, краще відтворює прагматичну силу оригінального висловлювання, зберігаючи водночас його стилістичну витонченість та маніпулятивний потенціал передачі комунікативного наміру оратора у синхронному перекладі.

Вартим уваги прикладом реалізації маніпулятивного впливу через емоційно марковану лексику є вислів Дональда Трампа: «There is no greater love than to lay down one's life for others» [10, 18:26–18:30], який стосується загибелі пожежника Корі Комператоре під час замаху на життя політика. За повідомленнями, Комператоре загинув, прикриваючи свою дружину та доньку від куль. У цій ситуації використання фрази to lay down one's life виконує важливу риторичну функцію: вона витісняє прямі згадки про насильницьку смерть, натомість надаючи події відтінку героїзму й моральної піднесеності. Конструкція to lay down one's life має виразну біблійну конотацію (Ів. 15:13), що підсилює відчуття жертовності, але не жаху. В українському перекладі ця фраза звучала так: «Нема більшої радості, ніж покласти своє життя для того, щоб захистити інших» [3, 16:06–16:14]. Переклад викликає певне зауваження щодо передачі ключового концепту. «There is no greater love» трансформовано на «нема більшої радості», що суттєво знижує емоційно-етичну напругу оригіналу.

У промові йдеться не про радість як емоційний стан, а про самопожертву, отже, перекладацьке рішення порушує смисловий акцент. Водночас збереження виразу «to lay down one's life» у дослівному варіанті «покласти своє життя» дозволяє зберегти урочисту інтонацію та біблійну стилістику, яка в англомовному оригіналі виконує функцію моральної легітимації дії.

Епітет є одним із найдієвіших лексико-стилістичних інструментів оцінної маніпуляції в політичному дискурсі. Як образне означення, що одночасно фіксує сутнісні ознаки референта й кодує аксіологічну настанову, епітет надає денотату додаткового емоційного заряду, скеровуючи рецептивну установку аудиторії. Залежно від семантичної полярності він може підсилювати негативну репрезентацію опонента або, навпаки, підкреслювати позитивні конотації власного «я» мовця.

У риториці Дональда Трампа епітети функціонують системно. Так, у промові, присвяченій Корі Комператору, загиблому під час замаху на життя майбутнього президента, оратор послідовно вдається до повторів: «He was incredible. Yeah. He was a highly respected former fire chief. Respected by everybody. Was accompanied by his wife, Helen. Incredible woman. I spoke to her today. Devastated. And two precious daughters» [8, 16:41–16:54]. Комунікативна мета цієї частини виступу – сконструювати образ Президента як людини, здатної до співпереживання, тим самим наблизити його до аудиторії та підвищити рівень емоційної довіри. У політичному дискурсі ця стратегія є типовою формою емоційної інтеграції, що підсилює ефект єдності лідера й народу перед обличчям спільної втрати. В українській версії перекладу, запропонованій телеканалом «Голос Америки» [3, 1:15:49–1:16:00], простежується помітне зниження емоційної насиченості оригіналу: «І це все робилося з повагою. А людина, яка загинула… і його дружина в страшному розпачі, вона знає, що її чоловіка дуже поважали» [3, 1:15:49–1:16:00], втрачено згадку про професійну діяльність загиблого, не зазначено ім'я дружини, проігноровано інформацію про доньок. Усі ці елементи мали вагоме маніпулятивне навантаження – деталізацію персональної трагедії через іменування, апеляцію до дітей та соціальної ролі. Скорочення змісту в перекладі знижує інтенсивність первинного маніпулятивного впливу, що може бути пов'язано як із часовими обмеженнями синхронного перекладу, так і з відсутністю стратегічного редагування тексту з урахуванням комунікативної мети оратора.

Серед конститутивних інструментів маніпулятивного впливу в політичному дискурсі особливе місце відведене риторичним фігурам – мовностилістичним засобам, що ґрунтуються на словесних конструкціях із умовно-діалогічною структурою. У політичному мовленні Дональда Трампа особливо продуктивним виявляється використання риторичних запитань і звертань, що виконують функцію моделювання комунікативної взаємодії з адресатом.

Один із показових прикладів реалізації маніпулятивних стратегій у політичному мовленні Дональда Трампа представлений у його виступі на з'їзді Республіканської партії США: «And how good was Dana? Was Dana good? I mean, wasn't he good?» [8, 25:45–25:50]. Цей пасаж відкриває історію про Дейну Вайта, президента Абсолютного бійцівського чемпіонату (UFC), який публічно підтримав Трампа під час передвиборчої кампанії. Риторичні запитання, що відкривають цю розповідь, виконують подвійне комунікативне завдання: по-перше, вони моделюють ілюзію діалогу з аудиторією, а по-друге – ненав'язливо конструюють позитивний імідж героя згадки. Послідовне повторення запитань із поступовим емоційним нарощенням створює ефект градації, що активізує когнітивну й емоційну участь слухачів і спрямовує їх до очікуваної оцінки, не висловлюючи її прямо. З погляду прагматичного аналізу, кожне з трьох запитань виконує окрему функцію: перше вводить об'єкт обговорення, друге актуалізує позитивну оцінку, а третє закріплює її через апеляцію до колективної згоди. Типова стратегія для індуктивної маніпуляції: аудиторії пропонують серію підказок, які, на рівні підсвідомого сприйняття, формують єдино «правильну» відповідь – визнання високої цінності підтримки з боку Дейни Вайта.

У синхронному перекладі українською, запропонованому телеканалом Голос Америки: «І як гарно Дейна звернувся. Чи вам сподобалося?» [2, 22:14–22:22], спостерігається часткова редукція маніпулятивного потенціалу оригіналу. Із трьох риторичних запитань збережено лише одне, натомість перше перетворено на твердження, а третє опущено. Унаслідок цього порушено внутрішню ритміко-семантичну логіку висловлювання. Втрачається поступове посилення впливу на аудиторію, зникає ефект багатократного звернення до спільної оцінки, що знижує загальний переконувальний ефект

репліки. Окрім структурної редукції, у перекладі зафіксовано зміщення комунікативних акцентів. В англійському оригіналі ініціатором оцінки виступає сам Трамп, який активно шукає її підтвердження від публіки, натомість у перекладі фокус зміщено на самостійне сприйняття публікою, тобто знижено рівень прямого впливу мовця.

Виразну ілюстрацію функціонування риторичних запитань у політичному дискурсі Дональда Трампа становить наступний фрагмент виступу: «Today, our cities are flooded with illegal aliens. Americans are being squeezed out of the labor force and their jobs are taken. By the way, you know who's taking the jobs, the jobs that are created? One hundred and seven percent of those jobs are taken by illegal aliens. And you know who's being hurt the most by millions of people pouring into our country? The Black population and the Hispanic population» [10, 43:13–43:40]. У цьому уривку використано два послідовні риторичні запитання, які супроводжуються негайними відповідями, що посилює навіюваність висловлювання. З формального погляду вони функціонують як тезисно-риторична конструкція, спрямована на зміцнення зв'язку з аудиторією та створення ефекту «очевидності» викладеного. Вставне слово by the way, що передує першому запитанню, відіграє ключову роль у формуванні ілюзії спонтанності мовлення: воно подає запитання як нібито другорядне, необов'язкове, «вставне» у міркування, що, однак, має чітку риторичну функцію – активізувати увагу слухача й приховано нав'язати йому відповідь. Аналогічну роль виконує сполучник and, яким Трамп починає друге риторичне запитання, підсилюючи ефект імпровізації та безпосереднього звернення до публіки.

Синхронний переклад українською зберіг основні риторичні інтенції оратора, відтворивши як зміст, так і структуру риторичних питань: «Зараз наші міста заповнені незаконними іммігрантами, робочі місця забираються у американців. Знаєте, хто забирає робочі місця? 107% – це незаконні іммігранти. А хто страждає від того, що мільйони людей заходять до цієї… до нашої країни? Це чорношкіре і латиноамериканське населення» [2, 40:53–41:21]. З погляду збереження маніпулятивного ефекту, переклад можна визнати загалом успішним: риторична структура збережена, логіка нав'язуваного міркування відтворена, апеляції до цільової групи не втрачені. Єдине зауваження стосується опущення вставного компонента by the way, що посилював ілюзію спонтанності й наближав мовця до слухача. Втрата цього маркера дещо знижує переконливість моделі «інтимного лідера» в українському перекладі, що є показовим прикладом мікрорівневої трансформації маніпулятивного впливу в процесі міжмовної комунікації.

Наочним прикладом риторичного маніпулювання слугує й уривок: «In fact, some very serious people said that we should take that letter and put it as part of the Republican platform. That would be an honor, wouldn't it? Right? Mr. Congressman?» [10, 23:36–23:48], в якому Дональд Трамп послідовно використовує двократне риторичне запитання, що завершується зверненням до конкретної посадової особи. Така композиційна побудова формує ефект градації, який посилює маніпулятивний вплив висловлювання – риторичні запитання створюють ілюзію очевидності й загальноприйнятості твердження, а звернення до конгресмена надає йому додаткової легітимації через апеляцію до авторитету. Цей прийом виступає не лише як стратегія публічного тиску, а й як засіб формування колективної згоди. Присутній у залі конгресмен автоматично стає свідком і підтверджує сказане, незалежно від реального наміру. Президент, апелюючи до зовнішнього авторитету, підкріплює власне твердження без подальших доказів, що є типовим прикладом маніпулятивної стратегії посилання на статусну фігуру (appeal to authority). Оскільки офіційний переклад цього фрагмента відсутній, нами запропоновано аналітичну реконструкцію його можливого українського еквівалента: «Деякі серйозні люди навіть сказали, що ми повинні внести цей лист до програми республіканців. Це була б честь для нас? Правда ж? Містере Конгресмене?» [2, 21:17–21:25]. Цей варіант передбачає збереження структурної послідовності оригіналу й відтворення ключових риторичних маркерів, зокрема градації та звернення до посадової особи, що є визначальним для підтримання маніпулятивного навантаження. При цьому було свідомо опущено елементи, які не несуть смислового або прагматичного навантаження у цільовій мові, що відповідає вимогам компресії в синхронному перекладі.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що маніпулятивний вплив у політичному дискурсі Дональда Трампа реалізується через цілеспрямоване використання лексико-стилістичних засобів, які у своєму поєднанні формують потужну систему впливу на аудиторію. Особливо показовими є випадки,

коли ці засоби виступають не лише як інструменти образності чи виразності, а як стратегічні механізми нав'язування оцінок, актуалізації страхів, героїзації певних постатей або делегітимації опонентів. Аналіз перекладених фрагментів продемонстрував, що у процесі англо-українського синхронного перекладу зазначені стилістичні інструменти нерідко зазнають змін, як через прагматичні, так і через технічні чинники. Збереження або трансформація маніпулятивного впливу залежить від перекладацьких стратегій, рівня стилістичної чутливості та інтерпретації комунікативного наміру оратора. Зокрема, частина прикладів засвідчила ослаблення прагматичного ефекту внаслідок редукції або нейтралізації риторичних структур, тоді як інші демонстрували адекватне збереження чи навіть підсилення маніпулятивного навантаження. Таким чином, переклад у межах політичного дискурсу функціонує як активний інструмент вторинної інтерпретації, здатний модифікувати первинні смисли й переформатовувати комунікативні стратегії мовця, балансувати між точністю, доречністю й прагматичною ефективністю перекладу.

Список літератури:

1. Голос Америки Українською. Брифінг президента США Трампа щодо авіатрощі у Вашингтоні–зперекладомукраїнською.2025.YouTube.URL:https://www.youtube.com/watch?v=aS_CBTrHnxY (дата звернення: 15.05.2025).

2. Голос Америки Українською. Виступ Дональда Трампа на з'їзді Республіканської партії США. З перекладом українською. 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6CGeW1YZYSw (дата звернення: 22.05.2025).

3. Голос Америки Українською. Промова Дональда Трампа у виборчу ніч. 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=InzN3HZoFws (дата звернення: 15.06.2025).

4. Сінна Л. Ю. Відтворення комунікативного впливу при перекладі текстів масмедійного дискурсу. Духовність особистості. 2021. Т. 102, № 3. С. 306–314.

5. Тараненко О. О. Евфемізм. Енциклопедія Сучасної України. Т. 9. 2009. URL: https://esu.com.ua/article-18587 (дата звернення: 21.04.2025).

6. Galamay I., Drohomyretska U. MANIPULATIONS IN NEWS TRANSLATION. Молодий вчений. 2022. № 1 (101). P. 87–90. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-19 (дата звернення: 10.05.2025).

7. Leech G., Short M. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. 2nd ed. Pearson Longman, 2007, 404 p. (дата звернення: 15.04.2025).

8. PBS NewsHour. WATCH LIVE: Donald Trump's full speech at 2024 Republican National Convention | 2024 RNC Night 4. 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=WT0jqAQ9Omk (дата звернення: 15.04.2025).

9. Riabchuk O. V., Razumna K. A., Sivaieva O. S. TRANSLATION STRATEGIES AS MEANS OF MANIPULATION. Transcarpathian Philological Studies. 2021. № 18. P. 220–224 (дата звернення: 02.04.2025).

10. Right Side Broadcasting Network. FULL SPEECH: President Donald J. Trump at 2024 RNC in Milwaukee, WI – 7/18/2024. 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=7XfeZuadmOw (дата звернення: 28.05.2025).

11. Soroka Boyacioglu L. T. Stylystics as a Branch of Linguistics. The Notion of Stylistic Device. Закарпатські філологічні студії. 2023. Т. 2, вип. 29. С. 143–147 (дата звернення: 20.04.2025).

12. The White House. President Trump Holds Press Briefing on Aviation Disaster. 2025. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ShRYdYTtIx8 (дата звернення: 15.04.2025).

Tsykhovska E. D., Andrushchenko R. A. "WOULDN'T IT? RIGHT?": MANIPULATION, RHETORIC, AND TRANSLATION IN TRUMP'S POLITICAL DISCOURSE

The article explores the mechanisms of manipulative influence in Donald Trump's political discourse and the specifics of rendering stylistic devices that serve this influence in English-to-Ukrainian simultaneous interpretation. The relevance of the study is determined by the increasing role of political rhetoric in the context of information warfare, as well as by the need for critical assessment of translated political speeches broadcast to Ukrainian audiences. The focus is placed on stylistic tools that, in Trump's discourse, function not only as expressive devices but also as strategic instruments for imposing evaluations, shaping ideological attitudes, and triggering emotional responses.

Based on a corpus of Trump's original speeches and their simultaneous Ukrainian interpretations (broadcast by "Voice of America"), the authors analyze translational transformations that affect the preservation or modification of the manipulative potential. The findings reveal that in many cases, interpreters successfully retain the rhetorical and structural integrity of the original, ensuring a comparable impact on the target audience.

However, instances of reduced pragmatic force are also observed, resulting from stylistic simplification, weakened emotional tone, or disruption of rhetorical progression. Some examples demonstrate amplification of the original effect due to lexical concretization, stylistic enrichment, or cultural adaptation.

The article conceptualizes translation not as a neutral linguistic operation but as an interpretive act that may reshape meanings and reconfigure the communicative influence of political messages. Emphasis is placed on the translator's role as a mediator between discursive traditions, capable of either preserving or neutralizing the speaker's rhetorical strategy. From this perspective, translation is approached as a component of information security, requiring attention not only to semantic accuracy but also to pragmatic adequacy. The study concludes by highlighting the importance of developing critical stylistic awareness in training political translators, enabling them to balance fidelity, ethical responsibility, and communicative efficiency.

Key words: *political discourse, manipulation, translation, rhetoric, stylistic devices.*

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111-14.09(091)”15/16”
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/44

Маркова М. В.
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

«СІМНАДЦЯТЬ ЛІТ КРУЖЛЯЄ НЕБА ЗВІД, ВІДТОДІ, ЯК ПАЛАЮ НЕПОГАСНО…»: ТЕМА ЛЮБОВНОЇ РІЧНИЦІ У ПОЕЗІЇ ФРАНЧЕСКО ПЕТРАРКИ І ДЖОНА ДОННА

У статті проінтерпретовано тему любовної річниці у поезії Франческо Петрарки і Джона Донна. Констатовано, що в італійського митця вона розробляється у таких сонетах «Canzoniere», як LXII («Акт покути на одинадцяту річницю кохання»), LXXIX («У чотирнадцяту річницю поетового кохання»), CVII («П’ятнадцять років не можуть розбити влади, яку мають над поетом очі його донни»), CXVIII («У шістнадцяту річницю поетового кохання»), CXXII («У сімнадцяту річницю поетового кохання»), CCXII («Після двадцятої річниці поетового кохання»), а також CCCLXIV («Поет докоряє собі за те, що змарнував стільки років»), тоді як у поетичній збірці англійського автора «Пісні і сонети» їй присвячено лише один вірш – «The Anniversarie». Встановлено, що незважаючи на те, що у цьому вірші Джона Донна ідейна парадигма петраркізму і зазнає кардинального переосмислення й суттєвої реінтерпретації (йдеться насамперед про специфіку взаємин між головними героями та концепцію самого кохання), він усе ж має низку збігів із сонетами Франческо Петрарки, присвяченими дню першої зустрічі з Лаурою. Подібно до італійського гуманіста, звертаючись до теми любовної річниці, англійський поет широко розробляє мотиви смерті (ліричного героя та коханої жінки), трактуючи її як певний бар’єр, подолавши який, закохані отримають змогу знову зустрітися. Підкреслено також присутність у поезії Джона Донна майже ідентичного із Петрарчиним хронотопного художнього образу – кола, що єднає перший і останній дні людського життя, замикаючи їх в ідеальну вічність, сповнену невмирущою любов’ю. Зроблено висновок, що художня експлікація теми любовної річниці у поезії Франческо Петрарки й Джона Донна характеризується помітною подібністю, що, очевидно, свідчить про те, що англійський письменник перебував у загальному силовому полі європейської петрарківської традиції.

Ключові слова: *Джон Донн, «Книга пісень», любовна лірика, петраркізм, поезія, тема, Франческо Петрарка.*

Постановка проблеми. В усталеному ідейно-тематичному комплексі поезії європейського петраркізму тема любовної річниці є однією з провідних, поряд із такими традиційними петрарківськими темами, як зустріч ліричного героя з донною і народження кохання з першого погляду, любовний полон, розлука, хвороба і передчасна смерть коханої тощо. Її особливе місце визначається тим, що точкою відліку у розвитку петрарківського ліричного сюжету є саме той день, коли петрарківський протагоніст уперше бачить донну, а сам цей день знаменує не просто початок його кохання, а початок життя як такого – до зустрічі з жінкою петрарківський ліричний герой, по суті, й не жив. У самого Франческо Петрарки тема річниці зустрічі з Лаурою, а відтак і річниці самого кохання розробляється, зокрема, у таких сонетах «Canzoniere», як LXII («Акт покути на одинадцяту річницю кохання»), LXXIX («У чотирнадцяту річницю поетового кохання»), CVII («П’ятнадцять років не можуть розбити влади, яку мають над поетом очі його донни»), CXVIII («У шістнадцяту річницю поетового кохання»), CXXII («У сімнадцяту річницю поетового кохання»), CCXII («Після двадцятої річниці поетового кохання»), а також CCCLXIV («Поет докоряє собі за те, що змарнував стільки років»).

Англійського пізньоренесансного письменника Джона Донна важко назвати типовим петраркістом, проте у його поетичній збірці «Пісні і сонети» знаходимо таку величезну кількість характерних для європейського петраркізму ліричних ситуацій, тем, мотивів, художніх образів і навіть зображально-виражальних засобів, яка просто не може бути збігом чи випадковістю [детальніше див.: 1]. Є у ній і вірш, присвячений любовній річниці, що має відповідну назву – «Річниця» («The Anniversarie»). У ньому англійський автор креативно підходить до використання звиклих петрарківських художніх структур, у тому числі й аналізованої нами теми, переосмислюючи їх відповідно до власних світоглядних настанов, і така творча реінтерпретація є настільки інтенсивною й оригінальною, що побачити у ній зв'язок із літературною традицією петраркізму вкрай нелегко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що творчість Франческо Петрарки доволі широко і комплексно досліджена у світовій науці про літературу (Гарольд Блум, Ернест Вілкінз, Роналд Вітт, Карло Ґінзбург, Джованні Ґетто, Уґо Дотті, Етьєн Жильсон, Марко Сантагата, Енрико Фензі та ін.), в тому числі й українській (Богдан Завідняк, Ігор Качуровський, Дмитро Наливайко та ін.), однак окремих праць, присвячених порушеній нами проблемі, немає. Що ж стосується Джона Донна, то він більш відомий і популярний серед англомовних дослідників (Вільям Гамільтон, Клей Гант, Гелен Ґарднер, Герберт Ґрирсон, Дональд Ґасс, Едмунд Ґосс, Джеймс Лейшман, Стефен Мінта, Емілі Пірсон, Маріо Прац, Леонард Таурні та ін.). В Україні цей автор вивчався мало і радше фрагментарно (Андрій Безруков, Марина Зуєнко, Назарій Назаров, Тетяна Рязанцева та ін.), як, зрештою, й абсолютна більшість європейських петраркістів, тому будь-які наукові розвідки, присвячені його творчості, є, на наш погляд, важливими і потрібними.

Постановка завдання. Зважаючи на це, у пропонованій статті ми ставимо собі за мету проінтерпретувати тему любовної річниці у Джона Донна саме крізь призму її співвідношення з цією ж темою у ліриці зачинателя європейського петраркізму Франческо Петрарки.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, петрарківська поезія зосереджена майже єдино довкола любовної проблематики. Концепція кохання у петраркізмі – явище доволі складне, оскільки поєднує у собі нашарування різних часових періодів, елементи різних літературних, культурних і філософських традицій (любовні елегії римської античності, середньовічна куртуазна культура і література, насамперед лірика трубадурів, філософія пізньоантичного і ренесансного неоплатонізму, християнська середньовічна і ренесансна містика, французький та італійський фольклор тощо). Проте її остаточне оформлення відбулося саме у ліриці Франческо Петрарки, чия творчість, зрозуміло, й становить інваріант європейського петраркізму, гіпотекст петрарківського поетичного гіпертексту.

Як Франческо Петрарка змальовував своє кохання до Лаури, назагал добре відомо. Хоча його почуття і невзаємне, воно непоборне – поет не перестає любити жінку навіть після її смерті, перебуваючи під любовним гнітом та переживаючи любовні муки до останніх днів свого життя. Це почуття водночас і трагічне, бо закоханий свідомий того, що ніколи не зможе бути разом із коханою, і щасливе, бо спонукає його, дотримуючись концепції неоплатонічної «любовної драбини», внутрішньо зростати, постійно вдосконалюватися і через свою платонічну любов до жінки, що є не лише надзвичайно вродливою зовні, але й неймовірно шляхетною всередині, підноситися над грубими тілесними пристрастями, тим самим сповнюючи свою душу чистою духовною радістю.

Разом із тим, в інтерпретації Франческо Петрарки це ще й надзвичайно драматичне почуття, оскільки поет, будучи людиною духовного сану, ніяк не може пробачити собі того, що полюбив земну істоту більше за самого Творця. У своїх віршах він постійно звертається до Бога з каяттям і проханнями простити йому цей гріх, а своє кохання до Лаури змальовує як найжахливішу помилку у житті, за яку йому невимовно соромно, найбільший переступ і ганьбу, марноту марнот. Неможливість примирити світлу любов до Господа й пристрасне почуття до жінки – центральний конфлікт Петрарчиної лірики.

У контексті окреслених ідей осмислює італійський митець і тему любовної річниці. Так, уже в найпершому із сонетів, присвяченому річниці знайомства поета з Лаурою (LXII), він розмірковує: *«Марнуючи безславно всі ці дні / І ночі, беззмістовністю повиті, / У полум'ї згораючи неситім, / Дивуюсь тій, що гожа, як у сні. // Царю небес, молю, дозволь мені / Молитвою свій прогріх відкупити. / І хай злодійні наставляють сіті, / А сорому завдам я сатані. // Вже збігло одинадцять років от, / Як знемагаю я під гнітом владним, / Що мучить тих, живе хто в суєті. //*

Помилуй недостойного щедрот / І нагадай моїм думкам безладним, / Як того дня повис ти на хресті» [4, с. 71].

Символічно, що майже тими самими словами і через експлікацію тих самих покаянних мотивів Франческо Петрарка пише і про фінальну в його житті любовну річницю – у CCCLXIV сонеті «Книги пісень», тим самим створюючи своєрідне смислове обрамлення: *«В Амура двадцять літ, як я на ретязку, / Веселий у вогні і без сльози у горі, / Коли ж вона пішла в надгоряні простори, / Терплю десятий рік біду тяжку. // Гріховну чашу випивши гірку / Життя такого, падаю від змори, / Добра шукаю, Бог же прийде скоро / До того, хто спіткнувся на віку. // Стид і ганьба. Життя моє пусте / З якої не поглянеш сторони. / А мої друзі, де тепер єсьте? // Тебе я кличу, Боже, пом'яни, / Що я в твоїй тюрмі, й прости хоча б за те, / Що я прийшов признатись до вини»* [4, с. 268]. Сенс такого обрамлення, на нашу думку, полягає в тому, щоб укотре наголосити на силі й масштабності кохання до Лаури, яке ні з часом, ні навіть із її смертю не марніє, не слабне і не проминає. Свій любовний досвід ліричний герой Франческо Петрарки подає як сталий, незмінний, а його художній образ постає перед нами як цілісний і монолітний від початку збірки і до самого її кінця – від відзначення першої річниці і до останньої.

Прикметно, що це враження підсилюється й іншими текстами «Canzoniere», які перебувають у фокусі нашого дослідження. Наприклад, у сонеті CXVIII, приуроченому до шістнадцятої річниці зустрічі поета з Лаурою, протагоніст переконує: *«Я не зів'яв, пробившись крізь пороги. / Нові у давній пристрасті страждання / Свідкують: я такий, як був колись»* [4, с. 106]. А перші рядки сонета LXXIX, що оспівує чотирнадцяту річницю народження поетового кохання, ще раз повторюють описаний вище композиційний прийом обрамлення, цього разу вже ніби наочно. Маємо на увазі створений тут Франческо Петраркою хронотопний образ кола – кругообігу днів і років, де кінець вертає до початку, замикаючи життєвий цикл: *«Коли початок зійдеться і край / Того, що вже пала літ чотирнадцять, / Ніхто не полегчить мого нещастя, / І не остудить страсті через край. // Амуре, хоч зітхнути вільно дай, / Для мене мука так за нею гнаться, / Я знемощів, нездатний відірватися / Від тої, хто для мене рай-не-рай. // Тому-то я щодня і знемагаю, / Цього стороннє око не помітить, / Та не вона, мучителька моя. // Ось так допосі докаланив я. / Коли кінець – у кого ж я спитаю, / Та я вже не житець на цьому світі»* [4, с. 81–82]. Подібний художній образ, щоправда вже доповнений і збагачений традиційною петрарківською «вогняно-крижаною» метафорикою, маємо й у сонеті CXXII: *«Коли я озирнусь на збіглі роки, / Прорвавши це кільце вогню і мук?»* [4, с. 107].

Варто зауважити, що Франческо Петрарка взагалі дуже часто звертається до мотиву смерті у своїх віршах, написаних із нагоди любовних роковин. Приміром, натрапляємо на нього у сонетах LXXIX, CXVIII, CXXII, CCXII, причому він має різні варіації: про смерть ідеться як про неминучий наслідок нещасливого кохання, як про засіб звільнення від любовних мук, як про логічний і природний кінець земного життя протагоніста, як про можливість знову зустрітися з Лаурою. Також розробляється і мотив смерті коханої жінки.

З-поміж інших мотивів, що пов'язані з темою любовних річниць у поезії Франческо Петрарки, виділимо також мотив неземної жіночої вроди і непоборної сили, яку вона має над ліричним героєм (CVII), нездатності протагоніста протистояти жорстокій владі Амура (CVII), мотив жорстокого фатуму, приреченості – «злої зірки», під якою народився ліричний суб'єкт (CCXII), а також наскрізні для петрарківської лірики загалом мотиви нестерпних любовних страждань (LXXIX, CXXII).

Звернімося тепер до Джона Донна. Якщо говорити про концепцію кохання у цього поета, то її неможливо окреслити настільки ж чітко і вичерпно, як Петрарчину. Більшість дослідників творчості митця (Гелен Ґарднер, Ненсі Андреасен, Шидех Ахмадзадех та ін.), керуючись критерієм літературної традиції, розподіляють ліричні тексти його збірки «Пісні і сонети» на три основні групи: 1) т. зв. «петрарківські» («Твікенгемський сад», «Розбите серце», «Потрійний дурень», «Привид», «Цвіт», «Похорон», «Заповіт», «Агатовий перстень», «Божество любові», «Заборона» та ін.); 2) т. зв. «антипетрарківські» / «овідіанські» («Община», «Замкнене кохання», «Амур-лихвар», «Блоха», «Нерозбірливість», «Жіноча постійність», «Пісня (Впіймай зірку, що паде)» тощо); 3) т. зв. «неоплатонічні» («Екстаз», «Доброго ранку», «Прощання, що забороняє смуток», «Повітря й ангели», «Мощі», «Подвиг» й т. ін.). Кожна з цих груп репрезентує іншу концепцію взаємин між героями, що,

відповідно, визначає і специфіку їхніх художніх образів. У поезіях першої маємо справу із типовою ситуацією невзаємного петрарківського кохання. Ліричний герой цих віршів відчуває себе знедоленим і пригніченим, непотрібним і мізерним перед недосяжною і байдужою жінкою, яка нехтує його любов'ю. Протагоніст Джона Донна шукає забуття у природі та поезії, проте ніщо не може полегшити його страждань, і він все сильніше відчуває на собі холодний подих передчасної смерті. У віршах другої групи кохання трактується як гра, забавка, яку не можна сприймати надто серйозно. У цих текстах ліричний герой англійського письменника постає як дотепний жартівник, що іронізує над сльозами та зітханнями нещасливо закоханих і закликає шукати у любовних взаєминах насамперед тілесної насолоди. Жінка у віршах другої групи змальована передусім як об'єкт пристрасті, а самі вони неприкрито еротичні. Третя група віршів є найбільш урочисто-пафосною. Ці тексти – про взаємну любов, що підносить людину та відкриває їй шлях до божественного. Ліричний герой у поезіях цієї групи відмовляється від грайливої манери вислову, виступає як зріла особистість, що глибоко й розважливо рефлексує над проблемами людських відносин, ушляхетнення та духовно-особистісного зростання через кохання. Героїня цих поезій, подібно до Петрарчиної Лаури, часто зображена як метафізичне створіння ангельської, неземної природи, що балансує поміж фізичним та ідеальним, реальним та божественним світами [2, с. 166–168].

Поезія «Річниця» належить до третьої групи. Саме це, мабуть, найбільше і відрізняє її від розглянутих сонетів «Canzoniere». Ліричний герой цього вірша не сприймає своє кохання як помилку чи тим більше гріх, як це було у Франческо Петрарки, він не кається у тому, що любить жінку земною, тілесною любов'ю (хоча, до слова, як і італійський гуманіст, Джон Донн теж був духовною особою), не виповідає свої любовні жалі та не скаржиться на недолю, а насолоджується кожною хвилиною, кожним днем, а відтак – кожним роком своїх взаємин із коханою жінкою. На відміну від меланхолійного, пригніченого, а часом і депресивного настрою Петрарчиних сонетів, написаних із нагоди любовних річниць, вірш Джона Донна сповнений оптимістичним ренесансним пафосом, любов'ю до світу, людини, життя: *«Всі королі, їх челядь вся, / Вся слава, доблесть, честь, краса, / Все, й сонце теж, що всім дає тепло, / На рік старішим стало, ніж було, / Відтоді, як зустрілись вперше ми. / Наблизивсь світ до тліну і пітьми, – / Любов лиш наша не мина / Не має вчора й завтра вже вона; / Йдучи, від нас не йде і змін не зна, / Останній й перший в вічнім дні єдна. // В могили дві зійдем без мук, / Де смерть позбавить від розлук. / Й хоч смертні ми так само, як і всі, / Й колись стать тліном і твоїй красі: / З очей і вух собі смерть візьме дань, / Щоб сліз не лить нам і не чуть зітхань, – / Та душі, ангели немов, / Полинуть – крила дасть для них любов. / Могилам – плоть, як захолоне кров, / А душам – поєднатись в небі знов. // Блаженство вічне буде там, / Та іншим теж не менш, як нам. / Й тут на землі ми зараз королі, / Нас перевершить інші замалі. / В безпеці ми: загроза де й чия? / Хто зрадить нас? – Хіба що ти чи я. / Не знаючи страхів і втрат, / Живім, любімось, щоб додать стократ / Літа до літ, аж поки шістдесят / Налічим їх – й це друге з наших свят»* [3]. В оригіналі: *«All Kings, and all their favorites, / All glory of honors, beauties, wits, / The Sun it selfe, which makes times, as they passe, / Is elder by a yeare, now, than it was / When thou and I first one another saw: / All other things, to their destruction draw, / Only our love hath no decay; / This, no to morrow hath, nor yesterday, / Running it never runs from us away, / But truly keepes his first, last, everlasting day. // Two graves must hide thine and my coarse, / If one might, death were no divorce. / Alas, as well as other Princes, wee, /* (*Who Prince enough in one another bee,*) */ Must leave at last in death, these eyes, and eares, / Oft fed with true oathes, and with sweet salt teares; / But soules where nothing dwells but love /* (*All other thoughts being inmates*) *then shall prove / This, or a love increased there above, / When bodies to their graves, soules from their graves remove. // And then wee shall be throughly blest, / But wee no more, than all the rest; / Here upon earth, we'are Kings, and none but wee / Can be such Kings, nor of such subjects bee. / Who is so safe as wee? where none can doe / Treason to us, except one of us two. / True and false feares let us refraine, / Let us love nobly, and live, and adde againe / Yeares and yeares unto yeares, till we attaine / To write threescore: this is the second of our raigne»* [5, с. 68–69].

Як бачимо, як і у Франческо Петрарки, лейтмотивом поезії Джона Донна є мотив смерті. Розмірковування про неї охоплюють всю другу строфу вірша і частину третьої, тобто більше половини загального тексту. Англійський автор, подібно до італійського гуманіста, не розглядає

смерть кінцем людського життя, а розмірковує про радісну посмертну зустріч закоханих і продовження їхньої любові у вічності. Цікаво, що хоча твір і присвячено річниці, тобто у ньому мав би превалювати модус спогаду / пригадування (про щасливу зустріч героїв, зародження їхнього кохання, початок стосунків тощо), поет сфокусований на майбутньому – спочатку земному, а затим – і потойбічному.

Із петраркізмом споріднюють аналізований текст і художні образи «королів», із якими ліричний герой Джона Донна порівнює себе та свою кохану. Подібно у сонеті CCLXVII Франческо Петрарка порівнював Лауру з царівною: *«Дух царський, можна сила молода, / В тобі усякий визнає владику»* [4, с. 206]. Натрапляємо на цей художній образ і у сонетах CCXVIII та CCXXXVIII. Для послідовників італійського гуманіста подібні порівняння стали вже звиклими, звертається до них, як бачимо, й англійський автор.

Проте найбільше єднає вірш Джона Донна з петрарківською ліричною традицією ідея невмирущості, незнищенності, вічності справжнього кохання. І хоча в англійського письменника це кохання, будучи взаємним, і відрізняється від петрарківського за своєю суттю, проте художні засоби, які митець обирає для його оспівування є, на наше переконання, цілком петрарківськими. У цьому випадку Джон Донн, як це назагал було дуже характерно для всієї його поетичної творчості, використовує петраркізм як риторичний код, абстрагуючись від його ідейного наповнення, тобто концепції високого куртуазного кохання, проте адаптуючи до своїх творчих потреб його конвенційну мову [2].

У поезії «Річниця» на це вказує на перший погляд малопомітна деталь – використаний Джоном Донном у чотирьох останніх рядках першої строфи художній образ, що дуже нагадує згадуване Петрарчине хронотопне коло: *«Любов лиш наша не мина / Не має вчора й завтра вже вона; / Йдучи, від нас не йде і змін не зна, / Останній й перший в вічнім дні єдна»* [3]. На жаль, ми не маємо беззаперечних доказів того, що Джон Донн читав «Книгу пісень». З дуже великою вірогідністю можна стверджувати, що все ж читав, позаяк збірка італійського автора все ще зберігала свою широку популярність у часи життя англійського. Але такий збіг, що проявляється на рівні найдрібнішої художньообразної одиниці – мікрообразу свідчить, на наше переконання, про те, що засвоєння петрарківської традиції було в Джона Донна не поверховим (що радше проявилося б у рецепції лише найбільш поширених і популярних тем і мотивів, мегаобразів і макрообразів) чи спорадичним, а глибинним – таким, що є результатом системного, глибокого, вдумливого і плідного осмислення й переосмислення спадку попередників.

Висновки. Отож, незважаючи на те, що у вірші Джона Донна «Річниця» ідейна парадигма петраркізму і зазнає суттєвої реінтерпретації (йдеться насамперед про специфіку взаємин між головними героями та концепцію самого кохання), він все ж має низку збігів із сонетами Франческо Петрарки, присвяченими дню першої зустрічі з Лаурою. Подібно до італійського гуманіста, звертаючись до теми любовної річниці, англійський поет широко розробляє мотиви смерті (і ліричного героя, і коханої жінки), трактуючи її як певний бар'єр, подолавши який, закохані отримають змогу знову зустрітися. Також варто підкреслити присутність у поезії Джона Донна майже ідентичного із Петрарчиним хронотопного художнього образу – кола, що єднає перший і останній дні людського життя, замикаючи їх в ідеальну вічність, сповнену невмирущою любов'ю. Таким чином, можемо зробити висновок, що художня експлікація теми любовної річниці у поезії Франческо Петрарки й Джона Донна характеризується помітною подібністю, що, очевидно, свідчить про те, що англійський автор перебував у загальному силовому полі європейської петрарківської традиції.

Список літератури:

1. Маркова М. Осмислення проблеми петраркізму Джона Донна у літературознавчому дискурсі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2016. № 2 (12). С. 67–73.

2. Маркова М. Поезія Джона Донна в контексті петрарківського дискурсу англійської літератури XVI – початку XVII століття: герменевтичні аспекти : дис. … д-ра філол. наук : 10.01.06. Дрогобич – Київ, 2024. 429 с.

3. Марач В. Із Джона Донна. URL : http://maysterni.com/user.php?id=629&t=1&rub=183.

4. Петрарка Ф. Канціоньєре / пер. з іт. А. Перепаді. Харків : Фоліо, 2008. 282 с.

5. The Complete Poetry and Selected Prose of John Donne / ed. by C. M. Coffin. New York : Modern Library, 2001. XXXII + 697 p.

Markova M. V. "THE HEAVENS HAVE REVOLVED FOR SEVENTEEN YEARS SINCE I FIRST BURNED…": THE LOVE ANNIVERSARY THEME IN THE POETRY OF FRANCESCO PETRARCH AND JOHN DONNE

*The authoress of the article interprets the love anniversary theme in Francesco Petrarch`s and John Donne's poetry. It has been noted by her that the Italian poet develops this theme in such sonnets from the "Canzoniere" as LXII (**"Padre del ciel, dopo i perduti giorni"**), LXXIX (**"S'al principio risponde il fine e 'l mezzo"**), CVII (**"Non veggio ove scampar mi possa omai"**), CXVIII (**"Rimansi a dietro il sestodecimo anno"**), CXXII (**"Dicesette anni à già rivolto il cielo"**), CCXII (**"Beato in sogno et di languir contento"**), and CCCLXIV (**"Tenemmi Amor anni ventuno ardendo"**). In contrast, the English poet's collection "Songs and Sonets" includes only one poem dedicated to this theme – "The Anniversarie". It has been established that, although in John Donne's poem the ideological paradigm of Petrarchism was radically reinterpreted (particularly in terms of the relationship between the main characters and the concept of love itself) the text still shares a number of similarities with Francesco Petrarch's sonnets dedicated to the day of his first encounter with Laura. Like the Italian humanist, when addressing the theme of a love anniversary, the English author extensively develops motifs of death (of both the speaker and his beloved), portraying it as a kind of barrier which, being once overcome, allows the lovers to reunite. The authoress also emphasizes the presence of a chronotopic image almost identical to Francesco Petrarch's one in John Donne's poem – a circle that links the first and last days of human life, enclosing them in an ideal eternity filled with undying love. The following conclusion has been drawn in the article: the artistic expression of the love anniversary theme in Francesco Petrarch's and John Donne's poetry reveals a noticeable similarity, which evidently indicates that the English writer was influenced by the European Petrarchan tradition.*

Key words: *"Canzoniere", Francesco Petrarch, John Donne, love lyrics, Petrarchism, poetry, theme.*

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 821.161.2.02:7.038.6]:008“20”
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/45

Дроздовський Д. І.
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України

МЕТАМОДЕРНІЗМ ЯК ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ (ДИСКУСІЙНІ НОТАТКИ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ Л. МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКОЇ)

У статті визначено ключові характеристики метамодернізму через призму феноменологічного підходу. Метамодернізм схарактеризовано як тип сприйняття реальності, що об’єднує фізичні й метафізичні аспекти буття, водночас взаємодіючи з ірраціональними віруваннями та позитивістськими засадами емпірично орієнтованого мислення. Метамодернізму схарактеризовано як феноменологічну категорію життєсвіту. Доповнено теоретичну модель метамодернізму як методології, яку пропонує Л. Мацевко-Бекерська. Уточнюючи концепцію Л. Мацевко-Бекерської, автор розглядає метамодернізм як світоглядну настанову, яка не є окремою філософською системою. Досліджено, що метамодернізм репрезентує багатовимірність реальності, у якій міфологічні уявлення доповнюють наукову картину світу. Міфологія стає важливим компонентом, що виявляє онтологічну єдність людини і природи, повертаючи людську свідомість до архетипних засад світосприйняття. Такі риси метамодернізму виявляють принципи німецького романтизму, який був спрямований на інтеграцію фізичного і трансцендентального. Визначено, що в метамодернізмі через метафізичну «шпарину», подібно до того, як це відбувається в романі «Генріх фон Офтердінген» Новаліса, експліковано входження реципієнта в простір онтологічного буття. Розвинуто ідеї про метамодернізм як методологію, зокрема як чинник конструювання художнього світу, що базується на засадах життєсвіту. Такий погляд на метамодернізм розширює межі новітніх літературознавчих студій, відкриваючи можливості експлуатації метамодернізму як літературознавчої методології. Отже, метамодернізм визначено як особливий світогляд і методологію, що структурує реальність та художні світи через призму життєсвіту, об›єднуючи різні епістемологічні орієнтири. Він апелює до метафізичного буття, інтегруючи міфологічні та нові романтичні наративи. У цьому контексті метамодернізм оприявнює в літературі мотив пошуку гармонії між людиною й природою, детермінуючи антропоценну реальність та переосмислюючи суб›єкт-об›єктне сприйняття світу.

Ключові слова: *метамодернізм, феноменологія, життєсвіт, міфологія, онтологія, німецький романтизм.*

Постановка проблеми. Л. В. Мацевко-Бекерська в нещодавно опублікованому дослідженні «Концептуалізація самості в дискурсі поетики метамодерну» (2025) пропонує розглядати метамодернізм не лише як культурно-історичний напрям чи період, що приходить на зміну постмодернізму (відповідно, Метамодерн – на зміну Постмодерну), а і як методологію. Науковиця здійснює «(пере)(ново)осмислення поняття самості в контурах її науково-методологічний корпус історико-філософської ретроспективи з подальшою проєкцією на рівень окремих принципів Метамодерну як загального настрою сучасної доби та та метамодернізму як одного із напрямів новітнього літературознавства» [8, с. 58]. Такий підхід, безперечно, розширює й доповнює традиційне розуміння метамодернізму, інтегруючи його в площину дослідницьких практик.

Особливу увагу Л. Мацевко-Бекерська приділяє концепту «самості», що є ключовим

чинником репрезентації метамодерністських рис у сучасних художніх творах: «вважаємо самість тим репрезентативним і перспективним поняттям, що дає можливість досліджувати «структуру почуття» в домінанті метамодерного світопереживання та реалізації авторських наративних стратегій в літературі періоду «після 1975 року». Відпочатковуємо період від (до певної міри) метафоричної точки відліку, позаяк не маємо достеменно визначеного початку – Метамодерну як епохи і мета-модернізму як суголосної їй методології» [8, с. 62]. Експлуатація поняття «самість» як репрезентативної категорії в роботі Л. Мацевко-Бекерської дає можливість по-новому подивитися на перехід від модерністських і постмодерністських орієнтирів до нового типу світосприйняття після згаданого 1975 року. Авторка слушно зазначає, що периферійність чи умовність визначення хронологічних рамок Метамодерну пов'язана як із дискусійністю самого феномену, так і з труднощами в його узгодженні з конкретними методологічними підходами.

Автор пропонованої розвідки, що є своєрідною полемікою з концепцією Л. В. Мацевко-Бекерської, замість юнгіанської «самості» ще в 2018 р. пропонував звернутися до поняття «суб'єктності», яке реактуалізує відновлення ролі суб'єкта в метамодерністському британському романі. У 2018 р. ці міркування були представлені у статті «"Воскресіння" суб'єкта в англійському постпостмодерністському романі: особливості (пост)реалістичної репрезентації соціальних проблем» [5], проте ця студія не була залучена до поля наукових рефлексій у дослідженні «Концептуалізація самості в дискурсі поетики метамодерну» Л. Мацевко-Бекерської. Суб'єктність, на нашу думку, здатна актуалізувати систему світоглядних засад, принципів чуттєвого (метафізичного) й водночас раціонального (позитивістського) сприйняття реальності, що відповідають епістемологічній сутності метамодернізму.

Л. Мацевко-Бекерська звертає увагу на концепцію «реальної реальності», через яку інтерпретує соціокультурні та політичні дискурси, зокрема і в Україні після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Війна суттєво змінила глобальний ландшафт та структуру почуттів, сформованих постійною загрозою – від апокаліптичних ядерних сценаріїв до щоденних атак ворога на мирне населення. На думку науковиці, «для розуміння самості у добу Метамодерну важливим є переосмислення категоричного імперативу (І. Кант), що можемо зауважити у багатьох дослідженнях настрою сучасної доби. На відміну від завзятого ентузіазму модернізму та «запаморочливого» розчарування постмодернізму, метамодернізм вбачає напрям руху в принципово інших координатах. Скажімо, С. Абрамсон визнає складність дати раду з погодженням моральних чеснот, деяких універсальних істин зі сучасною "реальною реальністю"» [8, с. 64]. Л. Мацевко-Бекерська слушно наголошує на потребі переосмислення категоричного імперативу І. Канта, акцентуючи на зміні світоглядних орієнтирів сучасності, зокрема в умовах війни. Метамодерн, відповідно, за своїм характером, пропонує новий погляд на світоустрій між «завзятим ентузіазмом» Модерну та «розчаруванням» Постмодерну, оприявнюючи трансформаційну динаміку взаємодій між моральними чеснотами в умовах сучасної «реальної реальності».

Акцентована у статті Л. Мацевко-Бекерської модель значною мірою перегукується з літературними практиками, які автор цієї розвідки досліджує на матеріалі британської літератури, особливо в романах І. Мак'юена. Його роман «Уроки» (2022) оприявнює мотив апокаліпсису як чинника, що наближає людську свідомість до «реальної реальності»: така реальність стає явищем, яке унеможливлює втечу в інтелектуальні симулякри чи віртуальні простори, здатні тримати суб'єкта в парадигмі постмодерністської транквільності. Метамодерністський суб'єкт, навпаки, виходить із ілюзії спокою та удаваного відсторонення від соціокультурних реалій, прагнучи зустрітися з «реальною реальністю» він-на-віч.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Л. Мацевко-Бекерська у студії «Концептуалізація самості в дискурсі поетики метамодерну» аналізує зарубіжні теоретичні концепції, інтерпретуючи метамодернізм крізь призму поняття «структура почуттів», що реалізується в художньому творі через поетологічні прийоми. Літературознавиця зауважує: «Метамодерністичні вектори дедалі більш активно пронизують наукові дослідження літератури, виявляючи то одні, то інші прояви «мета-»: у царині ідейних конфігурацій, у впорядкуванні перцептивних констант чи змінних, у типології наративів, що обрамлюють артикулюють новітній міметичний та рецептивно-інтерпретаційний горизонт. Стрімкість і динаміка гуманітарного пошуку гуртують щоразу більше акторів, ускладнюючи

калейдоскоп і повертаючи дослідницьку лінзу – від «нульової інтерпретації» М. Заварзаде (1975) до «імерсії» (або «занурення») С. Гельмрайха (2007) та К. Фернандес-Квінтанілла (2020), маніфестацій Т. Вермюлена і Р. ван ден Аккера (2010), Л. Тернера (2011), «атмосфери» Г. Бьоме (2013) і трактувань Д. Гьорца (2020) – поряд із численними дефініціями наукового дискурсу метамодерністичний глосарій приростає і новими поняттями, і переосмисленими концептами, що дають можливість тематизувати дослідження, зокрема, у сприйманні та інтерпретації сучасної літератури. Терміноапарат метамодерністичної методології, вочевидь, формуватимуть поняття і концепти з багатьох методологічних напрямів та шкіл, адже дослідницькі здобутки новітньої доби набувають особливої цінності й аналітичної вагомості у синтезі досвіду та новацій, у поєднанні світоглядно-етичних констант і потреби трансформації принципів наукового дискурсу, відповідно до стрімко змінюваного контексту» [8, с. 57]. Дослідниця, як можемо помітити, акцентує на ключових векторах метамодернізму: від структурного упорядкування ідей та перцептивних змін до нових типологій наративів і розширення інтерпретаційних обріїв. Основною ознакою метамодерністичного підходу, на думку науковиці, яка поділяє погляди зарубіжних теоретиків, є його динамічність і відкритість до інновацій.

У статті «Концептуалізація самості в дискурсі поетики мета модерну» акцентовано на тому, що подібні соціокультурні трансформації не детерміновані певною конкретною подією, на кшталт теракту 11 вересня 2001 року в США. «Відпочатковуємо період від (до певної міри) метафоричної точки відліку, позаяк не маємо достеменно визначеного початку – Метамодерну як епохи і метамодернізму як суголосної їй методології» [8, с. 62].

Л. Мацевко-Бекерська справедливо зауважує, що вже у другій половині XX століття філософи й культурологи фіксували формування нової світоглядної парадигми, яка базувалася на відчутті крихкості буття та невпевненості людини в новій реальності. Така криза, характерна для метамодерністської парадигми, стимулює не лише прагнення втечі, а й пошук осердя або "якоря" в повсякденному житті, що дає можливість суб'єктові взаємодіяти з реальністю. Відповідно, у літературному ландшафті дедалі активніше виявляються мотиви, споріднені з екзистенціалістським світоглядом XX століття. Як зазначає Л. Мацевко-Бекерська, «по-перше, важливою якістю літератури Метамодерну є пошук шляху(-ів) подолання наростаючої тривожності, а, по-друге, – читач у спілкуванні з художнім світом не так відроджує текст, як народжує щоразу інші смисли передусім для самоусвідомл(е)(-ювa)ння та у форматі «вписування» в реальний світ, у якому (згадуємо М. Заварзаде) реальність жахливішою, ніж будь-яка найжахливіша вигадка. І навіть у межах зіставлення двох маркерів невизначеності маємо простір для дискусії, адже для середньовічного Китаю фенікс також був достатньо антикрихким, втілюючи передусім гуманність, і лише після цього був символом правителя. Вочевидь, метамодерній самості належить опанувати рівновагу, де стійкість і антикрихкість перебуватимуть в осциляції та продукуватимуть нові значення» [8, с. 63–64].

Дослідниця акцентує на здатності літератури Метамодерну дає можливість читачам переосмислювати емоційний стан, формуючи своєрідний терапевтичний ефект через процес інтерпретації тексту. На думку Л. Мацевко-Бекерської, така література не фіксує жорстких значень; вона сприяє їх трансформації залежно від контексту, досвіду й потреб читача. Через осмислення твору народжуються нові ідеї та конструкції, які не лише відображають індивідуальне сприйняття, а й допомагають усвідомити себе в реальному світі, парадоксальному й хаотичному. В нинішній соціокультурній ситуації реальність може бути значно жахливішою за будь-яке художнє перебільшення, що потребує від метамодерної самості шукати способи існування в цій нестабільній картині. Самість – модель індивідуальної та колективної поведінки в пошуках гармонії між протилежними явищами. З цього випливає логічний висновок про продуктивність Метамодерну у створенні екзистенційних сенсових просторів, які відповідають сучасним викликам.

Бернгард Вальденфельс у дослідженні «Топографія Чужого» розглядає феномен Чужого через призму феноменологічного аналізу. Дослідник наголошує, що природи Чужого постає в міжособистісних, культурних та історичних відносинах. Б. Вальденфельс аналізує взаємодію між своїм і Чужим [1], акцентуючи на неможливості повного «привласнення». Загалом науковець реалізує інтердисциплінарний підхід до проблеми Чужого, об'єднуючи філософські, антропологічні й соціологічні аспекти.

Постановка завдання. Доповнивши теоретичну модель метамодернізму як методології

в праці Л. В. Мацевко-Бекерської, схарактеризувати метамодернізм як феноменологічну категорію, що типологічно пов›язана з концептом життєсвіту.

Виклад основного матеріалу. Особливу увагу в дослідженні Л. Мацевко-Бекерської [8] приділено зміні світоглядних настанов суб'єкта в метамодерністській парадигмі. Йдеться про формування нового бачення світу, яке базується на поєднанні позитивістського, раціонального знання та емоційно-емпатичних взаємин, які передбачають таке уявлення про «природу речей», яке неможливо повністю помислити або ж пояснити. Такі орієнтири корелюють із основними метамодерністськими теоретичними положеннями, висвітленими в маніфесті метамодернізму, який розробили Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер [21]. Нідерландські теоретики продемонстрували в маніфесті ідею єдності раніше несумісних світоглядних модусів як маркерів метамодернізму. Теоретики також вбачають у цьому напрямі реактуалізацію романтичного світогляду, який спонукає до оприявнення властивого романтизму двосвіття. Б. Шалагінов [11] наголошує на важливості концепту *двосвіття* в романтизмі – водночас переосмислення цього явища відбувається в метамодернізмі.

У сучасному мистецтві Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер помічають зазначені тенденції в експозиціях і виставках на кшталт "Romantic Conceptualism" Йорга Гайзера (2007 р.) чи "Ideal Worlds: New Romanticism in Contemporary Art" у Франкфуртському *Schirnhalle* (2005 р.). Творчість окремих митців, на думку нідерландських теоретиків, підтверджує повернення романтичної чуттєвості. Наприклад, ретроспектива робіт Пітера Дойга в TATE Britain чи дослідження життя і творчості Бас Яна Адера [20].

Окремо варто звернути увагу на два естетичні топоси: повсякдення й сублімація буденного, містицизму та відчуження як засобів для розкриття альтернативної реальності. Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер зазначають, що у своїх роботах О. Еліассон і Ґ. Рубсамен акцентують на ефемерності повсякденного буття, а К. Опі зосереджується на буденній величі природи, що відповідає романтичним тенденціям. Інші митці переосмислюють взаємодію із власною підсвідомістю: Р. К'яртанссон експериментує з філософськими ідеями смерті й вічності через еротичні образи та власний Weltschmerz; Селья Камерич апелює до утраченої історії; а роботи Мішеля Гондрі чи Спайка Джонзи пробують відновити безпосередню свіжість дитинства [див.: 20].

Таким чином, метамодернізм інтегрує романтичну естетику в сучасну літературно-культурну парадигму. Услід за Т. Вермюленом і Р. ван ден Аккером, Л. Мацевко-Бекерська розглядає Метамодерн не просто як перенесення концептосфери романтизму, а як процес *переозначення*.

Т. Вермелен і Р. ван ден Аккер наголошують на принциповій нелінійності та некатегоризованості метамодернізму, що суголосне інтерпретаційним підходам Л. Мацевко-Бекерської. Метамодернізм недоцільно трактувати як філософію, рух чи естетичну форму через його відкритість, нестабільність та багатошаровість. Метамодернізм – це передусім «структуру почуття», тобто спосіб емоційного й культурного реагування на реалії сучасності: "Metamodernism, as we see, it is not a philosophy. In the same vein, it is not a movement, a programme, an aesthetic register, a visual strategy, or a literary technique or trope. To say that something is a philosophy is to suggest that it is a system of thought. This implies that it is closed, that it has boundaries. It also implies that there is a logic to it. To say that something is a movement, or indeed a programme, suggests that there is a politics to it, a belief as to how our environment should be organised. <...>. The notion of metamodernism we have proposed is neither of these. It is not a system of thought, nor is it a movement or a trope. For us, it is a structure of feeling" [20].

Т. Вермелен і Р. ван ден Аккер уникають будь-яких спроб «зцементувати» метамодернізм у визначеннях чи рамках, пропонуючи натомість розглядати його як динамічний спосіб відчуття та інтерпретації світу. Це зближує підхід нідерландських теоретиків із феноменологічним, що підтверджує нашу наукову гіпотезу трактувати метамодернізм як життєсвіт. А. Шюц і Т. Лукман наголошують: «Я лише тоді безпосередньо переживаю в досвіді іншу людину, коли вона поділяє зі мною спільний сектор простору життєсвіту та світового часу. Лише тоді інший постає переді мною у своїй тілесності: його тіло є для мене полем вираження, яке може бути сприйнятим та витлумаченим і яке відкриває для мене його свідоме життя» [14, с. 75]. На думку А. Шюца й Т. Лукмана, «ця структура природи та суспільства, яка трансцендує мене та кожного, є однаковою, і що тому суб›єктивні смислові зв'язки кожного, як і відтінювання моїх переживань і мої способи схоплення є «об'єктивним« порядком» [14, с. 31].

Л. Мацевко-Бекерська слушно зауважує, що «наративні стратегії, поширюючись поза межі питомо художньої презентації історії, набувають (і щодалі – це відбуватиметься активніше) контурів полемічності, внутрішньої дискусійності виходом на спроби відповідного сприймання, оцінки, інтерпретації. Попри окремі зауваження скептиків щодо наявності підстав вести мову про метамодерністичні тенденції в сучасній літературі (головно з причини недостатньої вивченості модернізму та постмодернізму), вже навіть такий акцент М. Заварзаде вважаємо підставовим для уважного прочитання сучасної літератури з позицій світоглядних, оцінних, наративних трансформацій, що виявляють іншу якість художньої виразності в домінантній емоції гуманітарного контексту. Скажімо, переконливий рух структуралістської теорії наративу Ж. Женетта в напрямку постструктуралістської постклассичної був супроводжений розмислами дослідника про наростання тривожності сучасної людини, котра потребує рівноваги та розуміння сутності як навколишньої дійсності, так і себе у ній (вочевидь, тому автор активно послуговується поняттям «запаморочення» і пропонує низку «фігур» як своєрідну ідею для геометрії впорядкування простору людини» [8, с. 57]. Згадана в міркуваннях Л. Мацевко-Бекерської дискусійність наративних стратегій свідчить те, що такі трансформації важливі для розуміння світоглядних процесів, що позначають інший тип мислення, який водночас дає нам підстави визначати метамодернізм як феноменологічну категорію відповідно до філософських поглядів А. Шюца та ін., а не лише в парадигмі наукових візій М. Заварзаде чи Ж. Женетта.

Відповідно до поглядів Т. Вермелена й Р. ван ден Аккера, «when we say that metamodernism is a structure of feeling, we intend to say, very much like Fredric Jameson and, later, David Harvey when they describe postmodernism, that it is a sensibility that is widespread enough to be called structural (or as the cultural historian Ben Cranfield recently paraphrased it in a brilliant talk about the "emergent" in art at UCL, a "feeling that structures" (2015, unpublished conference paper), yet that cannot be reduced to one particular strategy. For Jameson, for instance, postmodernism was the structure of feeling of endings – the end of History, the end of "ideology", the end of the social, the end of art; one that was expressed in many different forms: pastiche, eclecticism, the nostalgia film, photorealism and so on. For us, metamodernism is a structure of feeling associated with the increasingly widespread sentiment that each of these debates are kickstarted, not as project perhaps as much as a projection, the premise on which new projects may be endeavoured. This structure of feeling, however, too, finds its expression in many different formal languages that have been described in detail by others: the new sincerity, quirky, freak folk, New Romanticism, new materialism, speculative realism, to name just a few. In any case, the 2000s are the defining period for the shift from postmodernism to metamodernism to occur (just as the sixties were the defining transitional period for the shift from modernism to postmodernism)» [20]. Отже, як зазначено в наведеній вище розлогій цитаті, метамодернізм не є визначеною естетикою чи набором правил – він функціонує як *чуттєвість*, яка змішується з різноманітними формами культурного вираження та інтерпретації. Метамодернізму властива ідея перехідності, яка вже була характерною для постмодернізму, але нині знаходить новий вияв. Якщо постмодернізму притаманне відчуття завершення – кінця історії, ідеології, мистецтва – то метамодернізм оприявнює імпульс до нового початку через такі проєкти, як нова щирість (new sincerity), спекулятивний реалізм, «фрік-фолк», новий романтизм чи «новий матеріалізм» [20].

Т. Вермелен і Р. ван ден Аккер зауважують: «Most recently British literary scholars James and Seshagiri (2014) have interestingly proposed metamodernism to describe distinctly modern literary tropes in contemporary novels. In a sense, the existence of all these different and differing uses is to be expected when using such a generic prefix as *meta-*, which, as we have previously stated, conveys first and foremost a moment *after* or *beyond* another moment (in our particular case the moment after the postmodern moment of and within the development of western capitalist societies). It is, in fact, so generic, that in Greek the notion of *post*modernism should be translated as *meta*modernism. Still, our usage of the prefix 'meta-' is intended, too, to convey something rather more specific. We chose it in order to express an oscillatory dynamic that was, and still is, observable across the arts and in culture. For us, this dynamic should be seen as a reflection or a mediation of a social situation in which History–and its dialectics of praxis (i.e. labour vs. capital) and dialectics of reason (i.e. dominant ideas about institutions vs. the materiality of daily life)–kick-started after that relatively brief 'pause' of the dialectic at the End of History» [20]. Девід Джеймс (David James) і Урміла Сешагірі (Urmila

Seshagiri) справді чи не першими в літературознавстві інтерпретували сучасний британський роман у парадигмі метамодерністської естетики й методології.

Для Т. Вермелена й Р. ван ден Аккера метамодернізм формує ідеологічні контури сучасного суспільства. Автори підкреслюють, що їхнім завданням є не оцінка феноменів, які вони аналізують, а прагнення до дослідження ідеологічних меж мислення: «Ultimately, metamodernism for us, is a cultural logic, a certain dominant ideological patterning that leaves its traces across culture. Our attempt is to map, outline and analyse the outer ideological limits of what we can think and do in the 21st century. Whatever we may think of the developments we are describing – good or bad, positive or negative, or whatever – is not to the point as those are moral judgments that do not have a place in a cultural analysis, depending finally very much on your place on the political spectrum. Yet in the final instance all the developments that we are describing (from new sincerity to nationalist populism to whatever) are problematic – which is something else than good or bad, positive or negative – in the light of the massive problems we are facing in terms of inequality and climate change» [20].

Інноваційним аспектом дослідження «Концептуалізація самості в дискурсі поетики метамодерну» є те, що Л. Мацевко-Бекерська трактує метамодернізм як *методологію*, що є інструментом для аналізу сучасного літературного матеріалу й визначення специфіки ландшафту Метамодерну. Попри те, що недоцільно спиратися на одну конкретну подію як точку неповернення до постмодернізму, важливо розглянути публікацію маніфесту метамодернізму «Notes on metamodernism» у 2010 році нідерландськими дослідниками Т. Вермюленом (T. Vermeulen) і Р. ван ден Аккером (R. van den Akker). Цей маніфест став ключовим в утвердженні метамодернізму як нового напряму, що приходить на зміну постмодернізму й інтегрується у широкий спектр постпостмодерністських трансформацій.

Л. Мацевко-Бекерська пропонує перелік творів, яким притаманна метамодерністська експлікація світоглядних настанов, реалізованих передусім через концепт *самості*. Таке самовідчування персонажами *автентичного* буття (передусім *собійності*) є ключовим аспектом дослідження. Важливо порівняти цей концепт із категорією *автентичності*, акцент на якій роблять інші науковці, про що згадувалось і в наших попередніх студіях [4].

Науковиця зважає «на загальноприйняте розуміння самості (нім. *Selbst*) як деякого архетипу, що центрує і репрезентує індивіда, як певного принципу творення цілісності психіки (її свідомої і несвідомої частин), а також як способу самооприявнення індивіда з осмисленим виокремленням себе із навколишнього світу. Тож, маємо підстави розглядати самість як спосіб втілення метамодерного типу чутливості, що маркує цілісність, прагнення до гармонії, позитивного налаштування на сприймання та пізнання світу пост-хаосу, чи то – світу, що постає в рефлексіях після здійсненого (завершеного, вичерпаного) постмодерного світопереживання. Авторитетні (та найбільш цитовані) в сучасній методології метамоденізму дослідники – Т. Вермюлен та Р. ван ден Аккер – у пошуках аналітичних констант звертаються до міркувань і висновків колег, увиразнюючи неодновимірність і складність нинішнього культурно-емоційного контексту [8, с. 59]. Погоджуємося, що визначення самості як архетипу забезпечує продуктивну основу для розгляду самості як способу формування чутливості в парадигмі метамодернізму. Аналіз психічної структури через призму метамодерного світогляду, на чому наголошує Л. Мацевко-Бекерська, детермінує перспективний простір для мислення про персонажа як активного творця гармонії та посередника між свідомим і несвідомим у метамодерністькому дискурсі. Спроби окреслити архетип самості в метамодерністській літературі є важливим маркером її ідентифікації, адже вони показують потребу персонажів знайти себе в нестабільному, крихкому світі, протистояти його викликам, жити осмислено й відшукати цілепокладальність (телеологічність) у житті. «Вочевидь, не викликає сумніву, що самість центром кожного названого явища, адже всі пошуки смислу та всі наміри творення дискурсу так чи інакше пов'язані з людиною, а в сучасних умовах – з людиною, «вписаною» в горизонт неогуманізму, час для якого наступив. Позаяк філософське, культурологічне, методологічне прийняття координат і маркерів Метамодерну суголосне (через смислову співдію) з префіксом пост-, можемо визнач(и)(а)ти календарно зафіксовані точки, від яких «рушають» «промені» метамодернізму або через які ці «промені» проходять: можливо, це 1986 рік (коли Чорнобильська катастрофа в Україні засвідчила незворотність втрати відчуття безпеки світу та впевненості у його

стійкості); можливо, це 11 вересня 2001 року (9/11, коли трагедія Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку засвідчила незворотність втрати відчуття особистої безпеки чи захищеності людини у реальному світі); можливо, це 24 лютого 2022 року (коли, після восьмирічної окупації частини територій суверенної держави, сталося великомасштабне вторгнення росії в Україну і новітній цивілізаційний ландшафт зазнав руйнації усіх конвенцій, а людина увійшла у перманентний стан екзистенційної розгубленості й страху)» [8, с. 59]. Л. Мацевко-Бекерська розглядає самість як епістемологічний центр аналізованого дискурсу. Авторка наголошує, що всі сенсові пошуки та наміри творення завжди мають антропоцентричну основу. Цікавою видається спроба дослідниці розмежувати й зафіксувати в часі ключові події, які стали маркерами формування метамодерністського світосприйняття: Чорнобильську катастрофу 1986 року, яка символізувала втрату глобального відчуття безпеки; трагедію 9/11 у 2001 році як початок усвідомлення глобальної загрози; та повномасштабну агресію росії проти України в лютому 2022 року, яка спричинила руйнацію конвенційного світопорядку й занурила людство у стан екзистенційного страху. Погоджуємося з дослідницею, що Метамодерн перебуває на перетині передчуття змін і фундаментального перегляду цінностей людського існування, викликаного драматичними струсами, що зафіксовано в романному ландшафті Великої Британії (романи Д. Мітчелла, І. Мак'юена, Д. Робертсона та ін.).

Категорія *цілепокладання*, яка була ключовою для модернізму, співвідноситься зі світоглядними ідеями нової культурно-історичної доби. У модерністському дискурсі вона часто передбачала звернення до міфологічного мислення. Наприклад, роман «Улісс» Дж. Джойса демонструє трансформацію топографії Дубліна в міфонаратив, де античні міфеми постають у контексті міфологічної єдності протилежностей. Така увага до архетипів буття – важливий компонент як для модернізму, так і для метамодернізму.

Метамодерністський (за Ф. Джеймісоном, постпостмодерністський) роман Д. Мітчелла «Атлас хмар» («The Cloud Atlas», інший можливий переклад – «Хмарний атлас», який відображає більш метафоричне уявлення про об'єкт розмови, ніж науковий *атлас* фіксації мінливих хмаринок) оприявнює прагнення оповідача розгледіти стабільність серед хаосу, що символізують плинномінливі хмари. Крізь цей образ автор вводить античне уявлення про світ як *агон* – простір постійних цивілізаційних конфліктів і, відповідно, змін. У цьому контексті вкрай важливим є розвиток критичного мислення, яке дає можливість оцінити причиново-наслідкові зв'язки подій, формуючи механізми цивілізаційного виживання без шкоди для людства й планети.

Водночас метамодерністський дискурс встановлює парадигму своєрідного балансування між суперечливими емоціями й станами (когнітивними настановами й модусами перцепції буття) – вірою й розпачем, надією й апатією, які визначають існування сучасної людини в епоху тотальної крихкості буття. Персонаж у таких творах змушений боротися. Усвідомлюючи абсурдність буття, він прагне досягнути власної мети через бунт, поєднуючи метамодерністську телеологію з елементами екзистенціалізму.

У такому підході важливою є також *метафізична чуттєвість*, яка сприяє інтеграції різнорідних світоглядних позицій та пошуку нових цінностей буття. Метамодернізм як *методологія*, зокрема і в аспекті аналізу самості в літературному матеріалі, дає можливість зосередитися на взаємозв'язках постколоніальних, наративних та ін. підходів. Вона пропонує вивчати способи, якими в конкретних практиках реалізується принцип поєднання світоглядних позицій, властивих Метамодерну загалом. Особлива увага приділена психологічним настановам суб'єкта, який сприймає власне життя як шлях до самості – процес пізнання власного *автентичного буття* у взаємодії з навколишнім світом. Такий підхід проілюстровано в романі «Субота» І. Мак'юена, де біонейрофізикохімічна структура тіла й свідомості людини – своєрідний «якір», навколо якого розгортаються лінії еволюції. Однак визначити природу еволюції в межах ціннісної структури залишається складним завданням, адже розвиток світоглядних настанов людства може сприяти виникненню небезпечних ідеологічних концепцій із катастрофічними наслідками техногенного чи соціального характеру.

У романі «Субота» «структуру» людини репрезентовано на рівні більш-менш генетично стабільної біологічної організації – амінокислот та білків, що формують основи тіла й свідомості. Водночас існує «хмарна мінливість», пов'язана з прагненням людства до створення більш досконалої суспільної моделі. Ці соціально-політичні платформи, як показано в романі «Атлас хмар», мають тенденцію до трансформації: капіталізм, комунізм, соціалізм чи посткапіталізм

змінюються під впливом часового, географічного й культурного контексту. Такий сценарій часто демонструє небезпеку некритичного захоплення соціальними ідеями утопічного характеру.

Такий процес особливо яскраво зображено в романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла, де ідеологія капіталізму асоціативно порівнюється з небом, через яке людина не бачить метафізичної реальності. Людство поглинають конфронтації всередині різних спільнот, у результаті воно втрачає здатність усвідомлювати вплив власних дій на планету. З часом це призводить до формування тотального ідеологічного симулякру – штучної реальності. Як демонструє історія про Нео-Сеул, симулякр стає новою формою існування й параметрування людських цінностей та соціальної взаємодії.

Конструювання «атласу цивілізаційного буття» у «Хмарному атласі» потребує не лише позитивістської основи, а й заглиблення в самість, що докладно досліджує Л. Мацевко-Бекерська у згаданій вище статті. Водночас рівень логічно-вербального усвідомлення самості виходить за межі раціонального аналізу через дискретний характер мови.

У романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла важливим є мотив трансформації Сонмі, яка стає, по суті, пророком, що вирішує боротися проти Системи. До кінця не зрозуміло, що саме спричинило «збій» її «генетичної» програми. Сонмі проходить шлях ініціації, що в результаті завершується порятунком людства, а не лише власним.

Теорія Дж. Кембелла, окреслена в роботі «Герой із тисячею облич», дає підстави розглядати метамодернізм як явище, що реконтекстуалізує міфологічне мислення в сучасній добі. Це включає також реактуалізацію соціальних міфів, які відображають реалізацію несвідомого рівня самості у літературних персонажах. У рамках такого підходу метамодерністський інструментарій стає ефективним засобом для аналізу світоглядних параметрів суб'єктності, яка певною мірою, безперечно, корелює з поняттям самості.

Самість – важливий чинник формування нової метамодерністської суб'єктності, яка типологічно подібна до концепції автентичного буття персонажа, яку в дисертації дослідив О. Манюков [7].

Проте більш доцільним, на нашу думку, буде трактування того, що Л. Мацевко-Бекерська визначає як самість, через концепт «воскресіння суб'єкта», на чому я наголошував іще в дослідженнях 2018–2019 рр. [5; 6]. Окреслення специфіки репрезентації суб'єкта є чинником метамодернізму як методології, проте метамодернізм виходить за межі лише методологічного інструментарію й наближається до феноменологічної категорії «життєсвіту» [14].

Отже, метамодернізм доцільно схарактеризувати як специфічний тип життєсвіту. Він охоплює вірування, засновані на ірраціональних, навіть містично-магічних уявленнях про існування людини у світі, апелюючи водночас до наукового знання з його позитивістськими основами та доказами, перевіреними емпірично.

Роман «Атлас хмар» Д. Мітчелла експлікує метамодерністські риси, відкриваючи нові обрії для розуміння метамодернізму як феноменологічної категорії життєсвіту. У цьому контексті життєсвіт розглядається не лише як простір дії, а і як форма взаємодії персонажів, які формують соціальні спільноти через спільний досвід. Відносини між персонажами роману і їх участь у складних сюжетних лініях дає можливість зрозуміти, як метамодернізм також експлуатує феномен Іншого в сучасній літературі.

Д. Мітчелл демонструє в романі «Атлас хмар», що досвід однієї людини в системі життєсвіту – це не лише персональна рефлексія, а й інтеграція досвіду інших. Автор показує, як вибір кожного героя впливає на його соціальні ролі. Наприклад, зв›язок між героями різних епох у романі символізує візію соціальних відносин, які є одночасно нав›язаними обставинами й зумовленими індивідуальними рішеннями. Ці аспекти можна співвіднести із трактуванням життєсвіту в концепції А. Шюца й Т. Лукмана, які наголошували, що кожен життєсвіт є універсальною й водночас практичною основою для людської діяльності.

Оповідач роману «Атлас хмар» пропонує поглянути на феномен Іншого крізь призму двох типів досвіду в соціальній сфері: безпосереднього контакту з іншими та опосередкованої взаємодії через спадщину, історію чи культуру. Життєсвіт у такому ключі постає як метафорична концепція, через яку структура повсякденності набуває схематичного характеру.

У «Нотатках про метамодернізм» Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер цитують одного з найвизначніших представників німецького романтизму Новаліса: "*The world must be romanticized*. In this way its original meaning will be rediscovered. To romanticize is nothing but a qualitative heightening [Potenzierung]. In this process the lower self is identified with a better self. [...] Insofar as I present the commonplace with significance, the ordinary with mystery, the familiar with the seemliness of the

unfamiliar and the finite with the semblance of the infinite, I romanticize it. (Novalis)" [21]. Нідерландські теоретики визначають метамодернізм як *структуру почуттів,* що уможливлює поєднання полярних уявлень і гносеологічних орієнтирів, що на рівні поетики таке явище може бути реалізоване через категорію метаксису.

Метамодернізм зосереджує увагу на відновленні романтичного світогляду, що виразно виявляється а неоромантичній чутливості. Теоретики метамодернізму підкреслюють важливість цього повернення як процесу гармонізації візій між модерністським ентузіазмом і постмодерністською іронією. Така тенденція акцентує на потребі «романтизувати» *повсякденне*, як зазначає Новаліс у цитаті, яку експлуатують Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер у своєму маніфесті.

Цікавою є примітка 39 до цитати з Новаліса в маніфесті Т. Вермюлена й Р. ван ден Аккера: «Кілька інтернет-критиків висловили схожі спостереження. М. ван Рай із Eikongraphia <…> коментує «іконографію ерозії» житлового хмарочоса в Нью-Йорку так: "Це прекрасно у своєму возвеличенні природи. Однак тут є щось апокаліптичне й загрозливе в посиланні на занепад. Це нагадує мені величні пейзажі романтичного живопису – вони прекрасні, але одночасно жахливо пустельні та некорисні для життя". А К. Лонґ із *Icon Eye* <…> описує замок Котбус так: "Цю споруду можна сфотографувати так, ніби це класичний каприз, випадково знайдений німецьким романтичним художником у ідеалізованому німецькому ландшафті. Шинкель або Каспар Давид Фрідріх зрозуміли б ці відсилання"» [21].

В оригіналі маємо таку примітку до цитати з Новаліса: «39. Several Internet critics have made similar observations. M. Van Raaij of *Eikongraphia* <…> commented the following on the "erosion iconography" of the residential skyscraper in NYC: "It is beautiful in its celebration of nature. There is however also something apocalyptic and frightening about the reference to decay. It reminds me of the sublime landscapes in romantic painting: beautiful, yet horribly desolate and uninhabitable". And K. Long of *Icon Eye* <….> described Cotbuss' Castle, accordingly: "It is possible to photograph this building as if it were a classical folly, stumbled upon by a German romantic painter in an idealised German landscape. Schinkel or Caspar David Friedrich would understand the references» [21].

Романтична чуттєвість позначена своєрідною осциляцією між протилежними полюсами – прагненням перетворити конечне на нескінченне (Ф. Шлеґель). Така неможливість досягнення досконалості та *коливання* між ентузіазмом і іронією – ключова риса романтичного світогляду, але також і основа метамодернізму. Л. Мацевко-Бекерська слушно зауважує, що «концептуалізація метамодернізму активно примножується новими чи оновленими поняттями, як-от: нова щирість, осциляція, пост-постіронія, неоромантизм, афформативність, цифровий метамодернізм, екологічна свідомість, спільнотворчість, перформативний поворот, трансмодернізм, афект і афективний поворот, чутливість, метафора «віри, довіри, діалогу, щирості»» [8, с. 63].

Б. Шалагінов наголошує на важливості ідеї *двосвіття* в романтизмі. Водночас цей феномен здобуває нову експлікацію і в метамодернізмі. Таким чином, метамодернізм реактуалізує романтизм не як історичну спадщину, а як модель осмислення світу. Такий підхід фактично стає спробою переосмислити буття в нескінченному процесі становлення, що резонує з романтичною ідеєю про досягнення *нескінченного* (в контексті ідей Шеллінґа про «потенціювання» буття). Осциляційна динаміка між епістемологічними протилежностями стає основним принципом метамодернізму.

Погоджуємося, що Л. Мацевко-Бекерська вперше в науці формує рамки «метамодерністичного літературознавства», наголошуючи на динамічній природі Метамодерну, яка постійно еволюціонує: «Метамодерну, що поступово формує контекст і розбудовує методологію «метамодерністичного літературознавства» / метамодерністичного літературознавства (натепер дискусія триває, тож, термінологічність, вочевидь, вже не «балансує», але продовжує «коливатися»). Концепт самості має перспективу дослідницького розширення з позицій різних методологічних підходів, як-от, когнітивної наратології (для увиразнення процесу художнього образо – і смислотворення), феноменології (для виявлення форм само оприявнення особистості у якісно іншому для неї середовищі) тощо, або ж задля конкретизації окремих дослідницьких пропозицій, як-от аналізу поетики в призмі «занурення» (С. Гельмрайх, М.-Л. Раян, К. Фернандес-Квінтанілла), «атмосфери» (Г. Бьоме), численних інших концептів, пропонованих науковцями. Поки триває пошук відповідної мови дискурсу метамодернізму, літературно-художня практика активно приростає новими текстами, що втілюють ключові ідеї Метамодерну, розширюючи тим самим

горизонти оприявнення самості та способів її віднаходження й інтерпретації» [8, с. 67].

Висновки. Метамодернізм доцільно трактувати як особливу світоглядну настанову, властиву сучасному літературному й соціокультурному ландшафту. Письменники виявляють новий тип розуміння світу й конструюють оповідачів, які сприймають художню реальність крізь призму метамодерністського світогляду. У такому разі метамодернізм визначаємо як специфічний тип світорозуміння, що корелює з категорією *життєсвіту*.

Категорія життєсвіту стає ключем до узгодження різних епістемологічних орієнтирів, схарактеризованих у маніфесті нідерландських теоретиків метамодернізму Т. Вермюлена й Р. ван ден Аккера, та тих ідей, які окреслює в дослідженні «Концептуалізація самості в дискурсі поетики метамодерну». Л. Мацевко-Бекерська. В такому разі доцільно говорити про метамодернізм не лише як методологію, а і як життєсвіт.

Крім того, метамодернізм, на нашу думку, являє собою не лише структуру почуттів, а й процес структурування реальності в її фундаментальних параметрах. Водночас ідея метамодернізму як методології органічно випливає з поняття життєсвіту: тут він постає як техніка або принцип конструювання художнього світу, що відображає параметри, притаманні метамодернізму як світогляду.

У науковому дискурсі термін «метамодернізм» не варто розглядати як філософію, на чому акцентують, власне, самі Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер. Філософія має власний категоріальний апарат і репрезентує систему строгого мислення. Натомість метамодернізм апелює до метафізичного буття, яке, відповідно, апелює до соціальних міфів, пов'язаних із міфологічним баченням реальності – як єдності людини й природи, нерозривності сприйняття світу тощо.

Міфологічні наративи в метамодернізмі дають можливість інтегрувати на перший погляд непоєднувані концепти. Такий феномен можна співвіднести із підходами німецьких романтиків, які трансцендентальне поєднували з фізичним. Причому взаємодія між цими категоріями могла виявлятися у складних взаємопереходах. Література німецького романтизму базувалася на філософських підходах Канта, Фіхте, Шеллінґа та ін.

Метамодерністський дискурс втілює ідею гармонії між людиною і природою. Втім, часто сучасні автори експлікують метамодерністську реальність, у якій ця гармонія порушена, й виникає потреба у відновленні балансу енергій. Західні дослідники часто наголошують на тому, що метамодернізм є реакцією на постмодернізм, який політично та соціально кореспондує з ідеєю капіталізму. Метамодернізм пропонує переосмислення сутності капіталізму через іншу оптику для розкриття його логіки в контексті побудови альтернативної реальності майбутнього. Такий підхід відкриває перспективу антропоценнної реальності, яка деформує традиційне суб'єкт-об'єктне сприйняття світу.

Список літератури:

1. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого. К.: ППС, 2002, 2004. 206 с.
2. Гапонюк А. Дослідження проблем метамодернізму українськими вченими (2013–2019). *Питання культурології.* 2024, 44, 8–18. https://doi.org/10.31866/2410-1311.44.2024.318685
3. Гребенюк Т. Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»,* 2018. Вип. 78. С. 160–164.
4. Губернатор О. Метамодернізм як нова парадигма сучасних культурних практик. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. Журнал.* 2023. Вип. 1. С. 109–114. DOI: https://doi.org/10.32461/ 2226-3209.1.2023.277643
5. Дроздовський Д. Автентичність як чинник метамодерністського містеріального метажанрового патерну. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, серія «Філологія. Журналістика».* 2024. Том 35 (74). № 3. Частина 1. С. 202–209. DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/33
6. Дроздовський Д. «Воскресіння» суб'єкта в англійському постпостмодерністському романі: особливості (пост)реалістичної репрезентації соціальних проблем. *Актуальні питання іноземної філології : наук. журн.* / [редкол. : І. П Біскуп (гол. ред.) та ін.]. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2019. №10. С. 62–70.
7. Дроздовський Д. Дискусійність метамодернізму в аспекті теорії постпостмодернізму. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство*. Харків, 2018. Вип. 3–4 (89–90). С. 58–71.

8. Манюков О. Метамодернізм у пошуках нової автентичності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 – Філософія (Галузь знань 03 – Гуманітарні науки). Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2023.

9. Мацевко-Бекерська Л. В. Концептуалізація самості в дискурсі поетики метамодерну. *Львівський філологічний часопис*. 2025. № 17. С. 56. DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2025-17.8

10. Мацевко-Бекерська Л. В. Метамодерн у літературознавстві: контури дискурсу. Modern philology: theory, history, methodology : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing". 2024. Ч. 1. С.129–150. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-7

11. Шалагінов Б. Б. Класики і романтики*:* штудії з історії німецької літератури XVIII-XIX століть. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 440 с.

12. Шалагінов Б.Б. Німецький романтизм і містичне. *Поетика містичного : кол. моногр*. [упоряд. О. Червінської]. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2011. С. 117–161.

13. Шалагінов Б. Б. Романтики і модерністи. Нариси з історії німецької літератури та естетики XIX–XX століть. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 224 с.

14. Шалагінов Б. Б. Романтичний словник: до історії понять і термінів раннього німецького романтизму. Київ: ВПЦ НаУКМА, 2010. 136 с.

15. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту; пер. В. Кебуладзе. К.: Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

16. James, D. & Seshagiri U. Metamodernism: Narratives of Continuity and Revolution. *PMLA*. 2014. 129 (1), 87–100. http://www.jstor.org/stable/24769423

17. Schutz A. The stranger: an essay in social psychology. *American Journal of Sociology.* 1944. 49, 499–507.

18. Schütz A. The phenomenology of the social world. Northwestern University Press, 1967.

19. Schutz A. Collected papers III: Studies in phenomenological philosophy. Martinus Nijhoff Publishers, 1975.

20. Schütz A., & Luckmann T. The structures of the Life-World. Northwestern University Press, 1973.

21. Vermeulen T., Akker R. van den. Misunderstandings and clarifiications. *Notes on Metamodernism. Theory*. 2015. URL: https://surli.cc/zzspla

22. Vermeulen T., Akker R. van den. Notes on metamodernism, Journal of Aesthetics & Culture. 2010. P. 56–77. DOI: 10.3402/jac.v2i0.5677

23. Yousef T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. 2017. Vol. 5 (1). DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5

24. Zavarzadeh M. The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies.* 1975. Vol. 9. No 1. URL: https://www.jstor.org/stable/27553153

Drozdovskyi D. I. METAMODERNISM AS A PHENOMENOLOGICAL CATEGORY (CRITICAL NOTES ON L. MATSEVKO-BEKERSKA'S RESEARCH)

In this article, the author has highlighted key aspects of metamodernism through the lens of phenomenology. The author emphasizes that metamodernism could be defined as a mode of perceiving reality, merging physical and metaphysical dimensions of existence while simultaneously interacting with irrational beliefs and positivist foundations of empirical way of thinking. A central concept is the category of life-world that serves as an intermediary between the ideas of metamodernism and phenomenology, complementing the theoretical framework of metamodernism as a methodology elaborated in L. Matsevko-Bekerska's research. Expanding on L. Matsevko-Bekerska's ideas, the author has analyzed metamodernism as a worldview category that does not conform to a philosophical doctrine. Despite this, metamodernism represents the multidimensionality of reality, wherein mythological notions complement contemporary scientific thinking. Mythology becomes a significant component, synthesizing ontological unity between humanity and nature, returning human consciousness to archetypal principles of world perception. In this way, metamodernism echoes traditions of German Romanticism aimed to integrate the physical with the transcendental. As demonstrated in Novalis's "Heinrich von Ofterdingen", the German Romantic writers transcended the confines of mundane existence to access ontological grounds. Through this perspective, metamodernism is also discussed as a methodology. This approach broadens the boundaries of literary studies elaborating metamodernism as a methodology for literary studies. Thus, metamodernism has been defined as a worldview and methodology that structures reality and literary worlds through the lens of the life-world phenomenological category, uniting diverse epistemological orientations. It appeals to metaphysical existence by integrating mythological and neo-romantic narratives. Within this context, it has been stated that metamodernism reveals in literature the motif of seeking harmony between humanity and nature, shaping the Anthropocene reality and reinterpreting the subject-object perception of the world.

Key words: *metamodernism, phenomenology, life-world, mythology, ontology, German Romanticism.*

УДК 801.676(075.8)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/46

Науменко Н. В.
Національний університет харчових технологій

ДІАЛОГІЗМ І ДИНАМІЗМ – КЛЮЧОВІ СКЛАДНИКИ ДРАМАТИЧНОГО ТВОРУ

У статті розглянуто ключові формозмістові маркери компонування драматичного твору, зокрема діалогізм як вияв взаємозв'язку життя та мистецтва і динамізм як чинник «життєвості» події, показаної в тексті п'єси. Узагальнюючи всі термінологічні концепти, наведені у визначеннях драматичного як роду літератури, можна констатувати, що в ньому точку зору автора виявлено найменшою мірою, а отже – ширший простір для роздумів, відчуттів і оцінок залишено героям, а в перспективі й реципієнтам.

Утверджено, що, оскільки рушієм драматичного дійства є конфлікт, то співудари часопросторових площин «сцени», «закулісся», «глядацької зали» дозволяють драматургам усіх часів показати нерозривний зв'язок між театром і життям та водночас застерігають від повного їх злиття. Процес розв'язання конфлікту, «розплутування вузлів», на які наштовхується людська свідомість, відбувається в монологах, діалогах, полілогах – драматичних, дієвих, здатних «візуалізувати» перед глядачем суперечку персонажа з самим собою та з іншими учасниками театрального дійства. Надто ж ця візуалізація важлива, коли йдеться про сприйняття так званої лезедрами (драми для читання) як твору, котрий, не будучи поставленим на кону, розіграється в уяві реципієнта, спроможного і створити декорації, і підібрати на свій розсуд акторів на будь-яку роль.

Детальне вивчення драматичних творів, написаних у різні часи та в різних країнах, актуальне й у категоріях інтермедіальності, надто ж якщо йдеться про спостереження за роботою працівників справжнього театру – акторів, режисерів, механіків, суфлерів та інших. Тоді очевидними постають принципи втілення сценічних образів не лише обумовлених у п'єсі, а й ролей «драматурга», «режисера-постановника», «машиніста сцени», «музикантів» та інших працівників театру. Ключовим чинником діалогізму та динамізму драми, окрім традиційного для багатьох творів «руйнування ілюзій», стає повсякчасне «пере-сотворіння» конкретного сценічного архітвору в різних часопросторових площинах.

Ключові слова: *драматургія, театр, трагедія, комедія, діалогізм, динамізм, сцена, лезедрама.*

Ключовим тут, окрім традиційного для багатьох драматичних творів «руйнування ілюзій», стає повсякчасне «пере-сотворіння» конкретного сценічного архітвору в різних часопросторових площинах.

Постановка проблеми. Драматичний (*грец. drama – дія, дійство*) спосіб художнього мислення відтворює насамперед зовнішній стосовно автора світ, взаємини між людьми, їхні дії і вчинки, передає конфлікти, що виникають між ними при розгортанні життєвих колізій. Такий показ руху дійсності передається не описово, а через розмови дійових осіб – їхні монологи, діалоги, полілоги. Ще Аристотель відзначав: основою якістю драми є дія, що в драматичних творах наявне «наслідування дії… дією, а не розповіддю» [1, с. 7]. Тому головними формозмістовими вимірами драми можна вважати діалогізм (навіть у монолозі героя, адресованому глядачам, англійською мовою – «soliloquy») та динамізм, відповідно до сковородинського «Рух – це життя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушеним у статті проблемам приділили належну увагу автори праць із історії театру (Наталія Веселовська, С. Єфремов, М. Захаревич, Оксана Когут, В. Корнійчук, А. Новиков, В. Працьовитий, І. Франко, Тетяна Хайдер, С. Хороб, Ольга Червінська, Наталія Чечель, Ірина Чужинова, Марія Шаповалова) та теорії драми (Олена Бондарева, Є. Васильєв, Ірина Зайцева, О. Клековкін, Ольга Новобранець, В. Сахновський-Панкеєв, Тетяна Свербілова, А. Ткаченко).

Відповідно до принципів показу дійсності, науковці – у тому числі сучасні – драму як вид літературного твору поділяють на «аристотелівську» та «неаристотелівську» [2, с. 76; 9, с. 4; 14, с. 275; 15, с. 129]. «Аристотелівська»

(або «закрита») драма розкриває характер персонажів через їхні вчинки. Такій драмі притаманна фабульна будова з зав'язкою, розвитком дії, кульмінацією та розв'язкою. У такому типі драми зберігається хронологія подій та вчинків героїв на відносно обмеженому просторі («Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Хазяїн», «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого, «Украдене щастя» І. Франка, «Чорна Пантера і Білий Медвідь» В. Винниченка, «Дикий Ангел» О. Коломійця, «Цирк життя нашого» Світлани Лелюх).

В основу «неаристотелівської» («відкритої») драми покладено синтетичне художнє мислення, результатом якого є активне проникнення до драматичного роду епічних чи ліричних елементів. Тим самим створюється ефект родо-жанрової дифузії [7, с. 248; 14, с. 275–276]. Це характерно для творів Лесі Українки («Лісова пісня»), М. Куліша («Народний Малахій», «Патетична соната»), І. Костецького («Близнята ще зустрінуться»), І. Драча («Спрага», «Дума про Вчителя»), Віри Вовк («Крилата скрипка», «Іконостас України»).

Із такого двоподілу випливає й характерна особливість драматичного способу художнього моделювання дійсності: життя людини необхідно показувати так, щоб було помітно, як вона долає перешкоди, прямуючи до певної мети, як вона виходить із тих ускладнень, котрі виникають на її шляху. Загалом не потрібно показувати все життя людини в *драмі*, адже її сутність може виявитися при розплутуванні складних суспільних чи моральних «гордієвих вузлів». Інакше кажучи, естетичним предметом драми є емоційно-вольові реакції людини [10, с. 7].

Постановка завдання. Мета роботи – на основі аналізу знакових драматичних творів Нового часу, передусім української літератури, визначити місце та роль діалогізму та динамізму у творенні специфічної тональності театрального дійства та утвердити його чинником взаємодії мистецтва та життя – як у сценічній п'єсі, так і у «драмі для читання» (лезедрамі).

Виклад основного матеріалу дослідження. Працюючи над драмою-феєрією «Лісова пісня», Леся Українка щиро зізнавалася у листі до Людмили Старицької-Черняхівської про свої «творчі муки», «творчого демона». Це проливає світло на психологію Лесиної творчості: «*Мене просто гальванізує якась idée fixe; якась непереможна сила і юрба образів не дає мені спати, мучить. Як нова недуга, – отоді і вже приходить демон лютіший над усі недуги і наказує мені писати, а потім я знову лежу як порожня торбина. Отак я писала «Лісову пісню» і все що писала останнього року*» [16].

Давно помічено, що драматизм (у тому числі діалогізм та динамізм як його ключові складники) є певним аспектом естетичного ставлення творчої особистості до складностей і суперечностей життя. Митець, моделюючи їх, розгортає сюжет, оцінює конфлікти з відповідних громадянських позицій самих дійових осіб твору. І хоч драма основується на контрастному зіткненні ідей, принципів, переконань, проте, за Гегелем, вона має створювати враження внутрішньої гармонії.

Рушієм дії у п'єсі виступає **конфлікт**. У процесі його розростання, загострення окреслюються характери дійових осіб, це відчуває читач і особливо глядач – при сценічному втіленні твору [2, с. 36]. Драматичний спосіб зображення дозволяє глибоко розкрити сутність людини, її вдачу, сподівання і прагнення, адже вона постійно перебуває в таких ситуаціях, де потрібно діяти, розв'язувати часто складні питання. Наявність конфлікту антагоністичних сил є серцевиною драматичного твору.

Справедливо говорив І. Кочерга: ні тема, ні сюжет, хоч якими б вони були актуальними чи виразними, не врятують безконфліктну п'єсу. Історія драматургії засвідчує обґрунтованість цієї істини: у кожній національній літературі можна знайти драматичні твори, в яких ніби все було оформлено за законами цього роду, але відсутність внутрішнього протиборства дійових осіб зумовлювала їхню «не-сценічність», а отже, й невдачу автора. Чимало таких п'єс навів та проаналізував у своїй розвідці «Бонавентура в українській літературі: уваги читача» Сергій Єфремов [3, с. 197–198].

Драма, в силу своєї мистецької природи відтворення життєвих конфліктів у формі безпосередньої дії, є матеріалом для читання і для гри, тобто для відтворення літературних образів засобами іншого виду мистецтва – **театру** [14, с. 276]. До загальних специфічних рис драми варто додати й таку: продукт психічної діяльності – драма як літературний твір – є і завершеним (у сприйнятті її читачем), і незавершеним. Він незавершений доти, поки не перетворений на продукт психофізичної діяльності (у грі актора). Таким чином до майстерності письменника як демі-урга сценічного світу долучається майстерність актора, режисера, декоратора тощо як співавторів письменника.

Якщо в оповіданні чи романі розмови персонажів підпорядковані авторові, котрий спрямовує їх у відповідне річище, то в драматичному творі діалог є самостійним рушієм дії. Звідси його енергійність, динамічність, внутрішня напруженість. Мова драматичних персонажів – дуже індивідуальна та різноманітна. У ній є вся градація відтінків – від народної етимології («**Палажка**. А коли ж приїде отой… ростиратор? **Мартин**. Регістратор» – І. Карпенко-Карий, «Мартин Боруля») до напрочуд красивих образів і мовних зворотів («**Мавка**. Ні! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає» – Леся Українка, «Лісова пісня»). Тому кожен драматург прагне до оволодіння багатством, усіма незрівнянними драматичними можливостями мови.

В **епосі,** змальовуючи життя, письменник сам виступає як третя або перша особа; в тому і тому випадку він – і оповідач, і коментатор. У **ліриці** письменник показує багатоманітність розвитку дійсності в формі свого ставлення до неї. У **драмі** письменник розповідає про події, подає своє ставлення до них у формах самого життя – безпосереднього процесу.

Значно обмеженіша *у змалюванні людських характерів через відтворення послідовності подій*, ніж **епос**, і *в розкритті характеру через показ ставлення ліричного героя до змальованої дійсності*, ніж **лірика**, **драма** розкриває характер шляхом гострого, а часом непримиренного (трагедія) зіткнення людських поглядів, інтересів, сприйнять, уявлень, смаків, бажань, надій тощо. Драматург може вводити у твір досить розлогі ліричні або публіцистичні відступи, деталізувати масу подій; кожна така подія в драмі повинна бути відтворена в дії [14, с. 277].

Ще одна родова особливість драми – максимальне ущільнення часу, змалювання особливо напружених подій, виразних, чітких, яскравих конфліктів, які швидко розвиваються. Сконцентрованістю подій зумовлено й те, що в творі, як правило, намічається переважно **одна** лінія розвитку дії. Сказане підкріплюється думкою Гете зі статті «Про епічну і драматичну поезію»: «Епічна тема зображає переважно обмежену особою діяльність, трагедія – обмежені особою страждання; епічна поема – людину, що діє назовні: бої, мандрівки, всілякі вчинки, що обумовлюють певну чуттєву просторовість; трагедія – людину, скеровану в глибину свого внутрішнього життя, а тому події справжньої трагедії потребують лише невеликого простору» [18].

Драматичний твір, як і епічний, засновується на сюжеті. Основою структури п'єси є розвиток дії, постійна зміна картин і сцен. Оскільки в драматичному творі автора нібито немає, відсутні його прямі втручання в розвиток подій, то головне навантаження тут несе сама дія, динаміка її конфлікту. Одним із специфічних законів драматургії та пов'язаних із нею суміжних мистецтв – театру, кіно, радіопостановки й телевізійної вистави – є *сконцентрованість і напруженість дії*. Не випадково в п'єсах персонажі називаються **дійовими особами**, бо якщо вони не діятимуть, а тільки вестимуть між собою розмови, то власне й самої **драми** не створено [2, с. 76; 14, с. 278]. Тому-то поняття «дійової особи» на театральних афішах і в синопсисах має незмінного супутника – «**виконавця**».

Нині в моду увійшло слово «римейк» (*англ. remake – переробка*), часто застосовуване до синтетичних творів: «Гарний римейк – ефектний, витончений і багатозначний. Ми дивимося (читаємо) одне, водночас згадуємо друге та маємо на думці третє» [14, с. 279]. Історія мистецтва знає чимало інсценізацій та екранізацій епічних творів, творених із багатоплановою метою – полегшити їх сприйняття читачем, проявивши слово у дії. На жаль, драматична інтерпретація роману, повісті, поеми (п'єса та кіносценарій) часом програє першотворові: адже в ній не створюються нові художні світи, а лише перебудовуються старі.

На інсценізацію (екранізацію) постійно здобувалися та здобуваються класичні епічні твори української літератури – «Енеїда» І. Котляревського, «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка, «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, «Земля» та «У неділю рано зілля копала…» Ольги Кобилянської, «Зачарована Десна» Олександра Довженка, «Чотири броди» Михайла Стельмаха та інші. Щоправда, внаслідок інсценування прозовий або ліро-епічний твір значно втрачає на ліричних відступах, на авторських розмірковуваннях про долю персонажів. У транспозиції мови прози / ліро-епіки на мову драми майстерність інтерпретатора полягає в тому, щоб оприявнити авторські інтенції белетриста (поета) через мову й дії персонажів п'єси або кінофільму. Й.В. Гете зазначав у вищезгаданій статті «Про епічну і драматичну поезію», що трагедія показує людину з глибиною її внутрішнього життя, отож, для здійснення цієї вимоги необхідно сконцентрувати дію і в часі, і в просторі [18].

Своєрідність композиції п'єси – у показі прямої, безпосередньої дії, яка через мову дійових осіб, їхні вчинки і жести моделює певні конфлікти. Драматург не обов'язково має переносити у полотно твору реальні події життя; він, на думку Д. Дідро, може сам вигадати подію за умови, що драматичний конфлікт не суперечить дійсності.

Так, М. Старицький у драмі «Талан», розгортаючи життєву долю Марії Лучицької, талановитої актриси типової української театральної трупи, порушив низку актуальних соціальних, мистецьких, морально-етичних проблем, що стосувалися місця і ролі творчої інтелігенції в українському суспільстві кінця XIX століття.

Головною проблемою, що її розкриває драматург завдяки прийомові «театр у театрі» [6, с. 104], виступають «свобода особистості, її стосунки з оточенням, душевна розхристаність, марні пошуки внутрішнього комфорту, гармонії в собі» [8, с. 79]. Звернення Михайла Старицького до театральної тематики дозволило розширити коло осмислюваних проблем, зокрема підійти до питання митця і мистецтва, творчої особистості, вибору між особистим щастям та служінням мистецтву [9, с. 261], яке згодом стане однією з актуальних проблем, що розроблятимуться у творчості наступної генерації українських письменників.

Інший приклад – доробок В. Винниченка. Впродовж десятиліть його осуджували за «вигаданість» сюжетів і конфліктів, які начебто перекручують життєву правду, ставлять дійсних осіб у штучні ситуації. Проте уважний аналіз його драм «Брехня», «Закон», «Щаблі життя», «Базар», написаних іще в перший період творчості (1902–1906 рр.), передають гостру реальну боротьбу ідей того часу [2, с. 78].

Це справді новаторські твори, дійовими особами яких стали представники міських соціальних груп. І дуже образно висловився М. Вороний: новітня драма – «це драма почувань, докорів сумління, драма непокою, вагання волі, ляку і жаху; це страшливий образ кривавого бойовища в душі людини».

Саме такими є драми В. Винниченка, в яких розгорталася боротьба індивідуума «з самим собою». Структурою п'єс письменник переконливо показував можливість краху «нової», компартійної моралі, яка суперечила загальнолюдським цінностям. Гострота внутрішнього конфлікту в його творах полягала в осуді аморальних ідей і їх носіїв.

Знакові драматичні твори кінця XIX – початку XX століть, насамперед В. Винниченка, А. Стріндберга, Г. Ібсена, Г. Гауптмана, Лесі Українки, визначаються спільним знаменником – «драма ідей». Вони позначені особливим внутрішнім психологічним напруженням дії, і в цьому – сила їхніх конфліктів. Драматурги, розгортаючи сюжет, завжди надають вирішального значення **розв'язці**, адже саме на цьому етапі п'єси розв'язуються усі суперечності, розплутуються сюжетні вузли й інтриги.

У драмі однією з основних форм розгортання конфлікту є *репліки, діалоги, полілоги. Реплікою* висловлюється одинична думка персонажа, що підкреслює певну його дію. *Діалог* передає зіткнення персонажів – чи приховано, чи відкрито. *Полілоги*, у яких стикаються декілька різнопланових точок зору, ускладнюють драматичний конфлікт.

У розмовах виявляються характери дійових осіб, реалізується ідея драми. Закон драматичного дійства, згідно з яким розвиток дії повинен випливати з рішень дійових осіб, стосується не лише головних героїв, а й усіх другорядних персонажів п'єси. Вони відіграють істотну роль у дії, навіть якщо вимовляють лише кілька слів або з'являється у масовій сцені. Значущість їх реплік або появи залежить від того, наскільки активно ці персонажі задіяні у сцені. А це означає, що приймати рішення повинні й вони [20, p. 258].

Композиція п'єси значною мірою визначається її жанровою специфікою. Одним із двох видів драми стала **трагедія**. Цей драматичний вид у своєму розвитку зумовив появу терміна «**трагічне**» (у М. Куліша також «трагедійне» у підзаголовку до п'єси «Народний Малахій») – принципу освоєння світу, що характеризується сприйняттям глибоких страждань і навіть загибелі людей, які втілюють певний суспільний ідеал. Із трагедією також пов'язано поняття **катарсису** – духовного очищення, співчуття реципієнта літературним героям.

Трагедія як літературний рід і водночас спосіб його сценічного втілення в театрі на різних періодах розвитку характеризується складними і глибокими конфліктами, які, як правило, завершуються смертю героїв, що не змогли подолати нездоланних перешкод («Гамлет», «Король Лір», «Ромео і Джульєтта» Шекспіра, «Федра» Ж. Расіна, «Мазепа» Ю. Словацького, «Криваве весілля» Ф. Гарсіа Лорки). В українській літературі трагедія з'являється за часів романтизму. Тематика її переважно історична: це твори М. Костомарова «Кремуцій Корд», «Сава Чалий» і «Переяславська ніч».

Жанр трагедії трансформується в реалізмі XIX століття, коли трагічне засновується насамперед на матеріалі самого життя, а через осмислення історичних подій минулого показується сучасність і прогнозується майбуття (твори «Полуботок» О. Барвінського, «Оборона Буші» М. Старицького, «Гетьман Дорошенко» Людмили Старицької-Черняхівської).

Пафос трагедії «Сава Чалий» у версії І. Карпенка-Карого зумовлено гостротою конфлікту між повстанцями-гайдамаками і польською шляхтою, зрадою честолюбного повстанського ватажка, який «за панські ласощі й принади» перекинувся у ворожий табір і за зраду повинен понести заслужену кару. З точки зору мовностилістичної, пафос твору зумовлено й тим, що написано його ритмізованою прозою, яка сходить до п'ятистопного ямба – архетипного віршового розміру трагедії. У фіналі Гнат Голий категорично відкидає виправдання колишнього свого побратима, нагадує Саві про його злочини, заподіяні гайдамакам і всьому народові:

«*… За те, що кіш у Чорнім лісі наш спалив, напавши зрадою на нього; за те, що ти ловив товаришів своїх і в руки панські віддавав; за те, що церкву ти спалив – тебе громада наша смерті присудила, і виповнить присуд громадський ми взялись… Колись, хрестами помінявшись, ми перед образом дали присягу оборонять людей своїх від лядської кривди і напасті; присягу ту зламав ти, брате, тепер вона тебе вбиває!..*» [4, с. 285]

І сьогодні трагедія І. Карпенка-Карого навчає обдумувати кожний крок, кожний вчинок, нагадує, що незважені дії можуть стати горем, нещастям, невідворотним кінцем.

Джерелом **комічного** є невідповідність «високої» драматичної форми і «побутового» змісту, мети й засобів її досягнення, намірів і їх реалізації. На думку критиків, така невідповідність існує завжди, тому комедія – це «вічно молодий драматичний вид». Г.Е. Лессінг слушно зауважував: комедія має виправляти людей сміхом, а не насмішкою [2, с. 79].

Якщо в античні часи вважали, що між трагедією й комедією лежить неподолання формозмістова прірва, то новітні теоретики літератури твердять про їхню глибинну спільність. Адже обидва жанри різними шляхами втілюють одну й ту саму мету – **зображення життя людини в динаміці її стосунків із довкіллям та подолання внутрішніх суперечностей.**

«Комедія, – пише В. Сахновський-Панкеєв, – служить тому ж утвердженню прекрасного, доброго, справедливого, що й трагедія, тільки здійснює це іншими засобами, ніби застосовуючи метод, який у математиці називається «доказом від супротивного» [13, с. 48].

Г. Гегель називав комічними дії, в яких «дріб'язкові й нікчемні цілі здійснювалися з виглядом великої серйозності». Такий підхід комедіографів до зображення дійсності зумовлював особливий конфлікт, відмінний від драматично-трагедійного. Це й зумовило народження і розвиток комедії з її численними підвидами (трагікомедія; комедія ситуацій; комедія масок; «комедія, яку треба зробити»; лірична комедія; фантастична комедія; комедія-гротеск тощо).

Драматург, будуючи сюжет комедії, підбирає життєві **факти**, **настрої** та **погляди**, змальовує **постаті**, які заслуговують осуду (Терентій Пузир, Герасим Калитка, Мартин Боруля у творах І. Карпенка-Карого; Саватій Гуска та його родина, Мина Мазайло, тьотя Мотя з Курська, Малахій Стаканчик у творах М. Куліша; голова колгоспу Таран та інші чоловіки-персонажі «Фараонів» О. Коломійця). У комедії будь-яка випадковість умотивована закономірністю дії, логікою комедійного характеру [13, с. 52].

Тому комедії І. Карпенка-Карого й сьогодні хвилюють читача та глядача – завдяки життєвій правді, яскравості та колоритності образів – цілої галереї типів тогочасного суспільства, які прийшли в його твори з самого життя; вмілому інкрустуванню фольклорних мотивів, соковитої народної мови. «Твори Івана Карпенка-Карого, першого нині майстра на ниві української драматичної літератури, виявляють велике багатство обсервації, вірність спостережень і вміліть схоплювати на льоту нові явища в житті сучасного українського села [див. 17, с. 377–379].

Навіть побіжний погляд на поетику драматургії І. Карпенка-Карого свідчить про те, що автор значно випередив свій час, застосовуючи прийоми, характерні для багатьох сучасних п'єс: *гостро пародійний гротеск* (*у «Розумному та дурні», «Ста тисячах», «Суєті», «Житейському морі»*), *химерно-довільні засоби показу дійсності – видіння, мрії, сни* (*у «Мартині Борулі», «Хазяїні»*), *промовисту ономастику, фольклорні алюзії, очуднення.* Досить пригадати розмови між Мартином Борулею і наймитом Омельком. Зовні простакуватий наймит сміливо висміює дворянські примхи свого хазяїна, високопарний стиль його мови:

Мартин. *Геть з очей, паршивий робітник! Тобі гиндики пасти, а не коней глядіть! Самі*

кращі коні пропали! Будеш ти мені одслужувать за коней шість літ.

Омелько. *А буду. Таке діло.* (Набік). *А хто ж мені одслуже за чоботи та за кобеняк? Якби не ти, то я б їх і не брав…* (дія ІІ, ява третя) [4, с. 24].

Мартин*. … Чую, як мені легко робиться: наче нова душа сюди ввійшла, а стара, дворянська, попелом стала. Візьми, Омельку, попіл і розвій по вітру!..*

Омелько*. І що б то було на цигарки віддать!* (дія V, ява шоста) [4, с. 56].

Розгортаючи сюжет, драматург заради створення комедійних ситуацій послуговується різноманітними художніми прийомами і засобами. Часто вони позначені умовністю (картини сновидінь або марення, специфічна ономастика, просторічні вислови, вульгаризми, варваризми), але для посилення комічного пафосу – незамінні.

Третім видом драматичного ряду є **драма** у вузькому розумінні категорії. Романтична драма, продовжуючи боротьбу проти класицистичних канонів, вдається до символізації в розкритті конфлікту між добром і злом.

Наприклад, романтичним пафосом наснажені українські *героїчно-історичні драми* «Богдан Хмельницький», «Оборона Буші» М. Старицького, «Довбуш» Гн. Хоткевича, «Про що тирса шелестіла» С. Черкасенка.

Реалістична драма XIX–XX ст. культивується в наступних жанрових різновидах: *соціально-побутовому* («Доки сонце зійде, роса очі виїсть» М. Кропивницького), *соціально-психологічному* («Наймичка» І. Карпенка-Карого, «Украдене щастя» І. Франка), *проблемно-філософському* («Одержима», «Руфін і Прісцілла», «Камінний господар» Лесі Українки). Поєднання історичної конкретики з умовністю й символічним звучанням сюжету й характерів визначає жанрову специфіку *фантастичної драми* Лесі Українки «Осіння казка», *феєрії* «Лісова пісня» [14, с. 285].

Архітектоніка драматичного твору виявляється в його поділі на дії (акти, «одміни»), картини, яви (сцени, «виходи»). Українські драматичні твори кінця XIX – початку XX століття часто поділялися на 4–5 дій («Сто тисяч», «Хазяїн» І. Карпенка-Карого – чотириактні; «Не судилося» М. Старицького, «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого – п'ятиактні).

У сучасній драматургії кількість дій не обумовлюється, а у сценічному втіленні класичного твору скорочується до двох-трьох. Так, п'ятиактна комедія «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого у постановці Київського українського драматичного театру імені І. Франка (2007) має дві дії, що вмотивовано не лише потребою заощадити час, а й відновити перервану авторськими антрактами дію.

Є п'єси, спеціально призначені для читання. Це так звані «**лезедрами**» (нім. *Lesen* читання + *драма*), від самого початку зорієнтовані не на сценічну постановку, а на читання. Однак такі діалогічні твори з розгорнутими ремарками, як правило, не мають широкої популярності (хоча тут є винятки, наприклад, «Фауст» Й.В. Ґете, п'єси Б. Шоу «Дім, де розбиваються серця», «Доми удівця», Теннессі Вільямса «Скляний звіринець»).

Лезедрама (або, як називає її А. Ткаченко, *епо-драма*) [15, с. 131–132] – це переважно філософська, психологічна або історична драма, яка репрезентує відхід від канонів класичної драматургії: вона невелика за обсягом (часто одноактна), написана у формі монологу чи діалогу й не потребує сценічного втілення, хоча подеколи записується як радіопостановка. Саме тому у сприйнятті такої драми роль режисера, декоратора, виконавця (виконавців) грає сам читач. Лезедрама дає реципієнтові великий простір для роботи уяви: створити власну театральну сцену, декорації для уподобаного твору, провести «кастинг», визначивши список акторів на головні та другорядні ролі, підібрати відповідне музичне оформлення.

Прототипом лезедрами в українській літературі Наталія Малютіна небезпідставно визнає драматичний етюд «Осінь» Олександра Олеся [5, с. 138]. У ньому до розвитку дії, крім реплік нечисленних персонажів, прилучаються ремарки (написані без розділових знаків, наче стрімко продовжуючи одна одну) та елементи театру тіней – символістичні фігури недомовленості: реципієнтові невідомо, чи вбивство Сторожихою Пана станеться насправді, бо, за настановою автора, у цій сцені беруть участь лише їхні тіні.

Це ж можна сказати й про Олесів етюд «По дорозі в Казку», на початку 1990-х років реалізований у жанрі радіодрами. Він становить чималий інтерес і як драма для читання, і як твір сценічний. Етюд є взірцем української лезедрами символістського ґатунку: проблемно-тематичні площини автор вирішив максимально абстрактно. Персонажі не мають імен (Він, Хлопчик, Дівчина, Перший з натовпу); наскрізною є символіка (Казка – омріяна ідеальна країна, утопія; червоні маки – дороговказ до мети; темний ліс, болото – ворожі природні сили; дорога – очищення).

Тема твору – стосунки героя й юрби, розбіжність між мрією й дійсністю. О. Олесь по-новому вирішує порушену романтизмом проблему взаємодії героя і натовпу: люди блукають лісом, у якому немає нічого «рідного й знайомого», а герой прагне вивести їх із темряви.

Темний ліс – постійне місце перебування натовпу, засліпленого власним прагматизмом, лінощами, а може, й побоюванням змін. І хоч герой вірить у Казку, прагнучи довести туди народ, Він зневірюється. Із розмови героя-одинака з натовпом виходить, що це тільки Йому затісно в хаті, де «*ніде й крил розправить*». Натовп говорить Йому: «*Ти сам йди, а ми і тут свій вік як-небудь доживем*». У цьому – сутність психології маси, яка думає тільки про точковий момент часу – «свій вік», а не про майбутнє.

У фіналі драми головний герой помирає, вбитий зневіреними людьми. Лише Він бачить, що Казка існує, однак натовп повертає назад, у ліс. Згідно з авторським задумом, маси просто не готові прийняти Казку, до якої їх веде герой. У такому контексті символічними постають образи Дівчини й Хлопчика. Дівчина уособлює вагання між мрією та дійсністю. Показово, що вона вступає в ідейну суперечку з Ним, не зневіривши остаточно в існуванні ідеальної казкової країни. Хлопчик, який живе в Казці, доводить, що вона існує. Але для того, щоб потрапити туди, треба бути духовно чистим, відкритим до всього нового, як дитина (див. Євангеліє від Марка), вірити в свої сили, довіряти самому собі, чого не вистачило навіть Йому. «*Твого вже голосу ніхто почуть не зможе*» [11, с. 119], – каже головному героєві Хлопчик, і цими сумними словами завершується п'єса.

Автор залишає відкритим питання: чи вдасться комусь із тих, хто пішов назад у темряву, бодай одним оком побачити Казку? В цьому – не лише естетична цінність, а й актуальність Олесевої драми.

Сучасними «драмами для читання», втіленими в ліро-епічній, навіть ліричній формі, можна кваліфікувати цикл верлібрів «Містерія зілля» І. Калинця, поеми «Єзавель. Містерія» В. Герасим'юка, «Проєкт для балету в трьох актах» Б. Рубчака. У помежованій між сценічним твором та лезедрамою п'єсі С. Жадана «Мері Крістмас, Джізус Крайст!» осучаснюється євангельська оповідь про Різдво Христове, десакралізується й навіть мілітаризується священний часопростір Вифлеєма, на що вказує транскрибований англомовний заголовок твору [7, с. 257]. Разом із тим, змінюється система персонажів традиційного вертепу, якими є Паламар, Янголи, Пастухи, Ірод, Три царі, Сатана, Смерть, Рахіль, та зміст подій, що відбулися після народження Христа. У драмі С. Жадана Три царі перетворюються на трьох «пакистанських наркобаронів»; цар Ірод стає «генералом І.». Ісус народжується не у віфлеємській яскині, а «на фермі поблизу придорожнього кемпінгу»; побиття Іродом немовлят тлумачиться як «ракетно-бомбові удари по фільтраційних таборах» [4, с. 144–145].

Іншими словами, тут, крім вертепної побудови сценічного простору, контекстуально присутні «містерійні» симультанні декорації Раю (власне Різдво; негритянські духовні співи госпелз; «самоаналіз і медитація» Йосифа) та Пекла (події палестинської війни).

У поліметричній за віршовим ладом драматичній поемі «окопний генерал Ірод» говорить верлібром, даючи інтерв'ю на тему «про час і про себе», яке обрамлює вертепну дію. На початку воно звучить «стрьомно»:

час це змія яка полює на метеликів
скажімо високі зелені стебла часника що ростуть
перед будинками
або мости через замулену ріку на яких валяються
фісташки й лотерейні квитки –
хто знає з чого насправді складається твоя присутність [4, с. 146],

а наприкінці – оптимістично:

колекціонери метеликів знають якими
крихкими стають крильця комах їхні маленькі тіла
як із них сиплеться труха…
ці траурні візерунки я завжди говорив
річ не в Ісусові а в його народженні колір і запах
ось що залишиться в твоїй пам'яті… [4, с. 157].

«Оптимізм» усвідомлення того, що «все розчиняється в часі», навіть більше – того, що Різдво як таке ще й не відбулося, спонукає Ірода завершити свою мову римованим складом:

іще лежать угорі небеса глевкі
іще відлига холодна й нетривка
її молитви іще короткі і легкі
її вагітність іще тільки перетіка [4, с. 158].

Тим самим п'єса С. Жадана набуває вигляду італійської commedia da fare – «комедія, яку треба зробити», поширена в добу модернізму [7, с. 258].

Висновки. Драма – це не власне літературний жанр, вона живе передусім у театрі й підпорядковується законам сцени. Її можливості неухильно формують логіку, внутрішній лад драматичного твору. Враження від читання драми та від безпосередньої зустрічі з нею в театрі мають певні відмінності, але вони логічно доповнюють одне одного.

Важливим елементом усякої п'єси є майстерно виписаний діалог, переваги якого драматург помічає насамперед – у читанні класичної п'єси або перегляді театральної вистави. Інший момент – «драматичний вузол», або ситуація, яка спонукає героя або групу героїв діяти, приймати рішення. Конфлікт, колізія, боротьба – ці слова часто вживаються стосовно п'єси. Що більше перешкод доведеться долати героям, то цікавішим вийде твір.

Подальші студії в цьому напрямі зумовлює факт, що зв'язок між театром і сценічним твором – не лише в тому, що драму треба показати. Справжнє народження драми найчастіше пов'язано зі втіленням її на кону: як і читач, драматург не бачить її, доки не покаже глядачеві. Драма – це театр певної тональності, це конкретна вистава. Театр – це жива творчість і співтворчість. Усі найвеличніші твори досягали висот тоді, коли між залом і сценою установлювався магічний зв'язок, а відтак саме інтермедіальність як комбінування різних підходів до літературного твору стане основним принципом дослідження.

Список літератури:

1. Античні поетики. Аристотель. Поетика. Псевдо-Лонгін. Про високе. Горацій. Про поетичне мистецтво. Київ: Грамота, 2007. 168 с.
2. Гуляк А.Б., Скоробагатько Н.М., Хропко П.П., Цуркан І.М. Деякі аспекти аналізу літературного твору: підручник. Київ: Науковий світ, 2000. 124 с.
3. Єфремов С.О. Бонавентура в українській літературі: уваги читача. *Літературно-науковий вістник.* 1904. Ч. XXIX. С. 188–202.
4. Жадан С. Цитатник. Харків: Фоліо, 2005. 215 с.
5. Карпенко-Карий І.К. Хазяїн: вибрані п'єси. Харків: Фоліо, 2006. 317 с.
6. Малютіна Н.П. Українська драматургія кінця XIX – початку XX століття: аспекти родо-жанрової динаміки. Одеса: Астропринт, 2005. 352 с.
7. Науменко Н.В. Прийом «сцени на сцені» – чинник іронічного формозмісту в літературному творі: монографія. Київ: Видавництво «Сталь», 2023. 196 с.
8. Науменко Н.В. Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру: монографія. Київ: Видавництво «Сталь», 2010. 518 с.
9. Ніколаєнко В. Діалектичні параметри конфліктності у драмі М. Старицького «Талан». *Південний архів. Філологічні науки.* Вип. XXVIII. Херсон: Вид-во ХДУ, 2005. С. 78–82.
10. Новиков А.О. Український театр і драматургія: від найдавніших часів до початку XX століття: монографія. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 414 с.
11. Новобранець О.Б. Драматургія обробок: основні риси і специфіка жанротворення: навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 72 с.
12. Олесь О. По дорозі в Казку. *Коли нема пророка на землі… Вибрані твори.* Київ: Веселка, 2006. С. 101–119.
13. Сахновський-Панкеєв В. Мистецтво комедії. Київ: Мистецтво, 1966. 66 с.
14. Семенюк Г.Ф., Гуляк А.Б., Науменко Н.В. Літературна майстерність письменника: підручник. 2-ге видання, доп. і перероб. Київ: Видавництво «Сталь», 2015. 405 с.
15. Ткаченко А.О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
16. Українка Леся. Про літературу. Поезії, статті, критичні огляди, листи / упоряд., приміт., вст. ст. О.К. Бабишкіна. Київ: ДВХЛ, 1955. 335 с.
17. Франко І.Я. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX віку. Дрогобич: Видавн. фірма «Відродження», 2008. 464 с.
18. Goethe, J.W. On Epic and Dramatic Poetry. URL: https://archive.schillerinstitute.com/transl/schil_epic_dram.html (access date 24.06.2025)
19. Hodeir, A. Les formes de la musique. Paris: Seghers, 1995. VII, 212 p.
20. Lawson, J.H. Theory and Technique of Playwriting and Screenwriting. London: Hill & Wang, 2014. 382 p.

Naumenko N. V. DIALOGISM AND DYNAMISM AS THE KEY CONSTITUENTS OF A DRAMA WORK

The author of this article examined the essential shape-and-sense markers to compose a drama work, in particular the dialogism evidencing the connection between life and art, and dynamism outlining

the 'livelihood' of an event shown in the drama. Having generalized about all the terminological concepts present in the definition of a drama, it is possible to certify that the writer's viewpoint is last but not least shown in such a genre, thus leaving the broad space for reflections, emotions and evaluations to characters, and furthermore to recipients.

There was confirmed that, since a conflict is the propeller for a drama, the collisions of events happening on the stage, as well as behind the scenes and in the audience, allow the dramatists of all periods to display the strong connection between theatre and life, otherwise preventing from their complete merging. The process of solving the conflicts, unraveling the 'Gordian knots' faced by the human consciousness, gets realized in monologues, soliloquies, dialogues and polylogues – dramatic, active, capable of 'visualizing' the character's argument with oneself and with other participants of a play. What would make this visualization more important is the perception of a so-called 'Lesedrama' (*drama for reading*) *as the specific drama work that, albeit not set on the stage, is evolving within the mind of a reader who is able both to create the scenery and make the proper cast of actors.*

The detailed studies of drama works written anytime and anywhere appears to be relevant in terms of intermediality, especially when it comes to the observations on the activity of real theatre workers. From thence, evident would be not only the principles to embody the characters themselves, but also the parts of a dramatist, a director, a technician, a musician and others. Apart from the 'illusion destruction' typical for the majority of dramas, the constant 're-construction' of the certain scenic work in various time-and-space dimensions becomes the key factor of dialogism and dynamism.

Key words: *dramaturgy, theatre, tragedy, comedy, dialogism, dynamism, stage, Lesedrama.*

УДК 811.581
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/47

Шевченко Т. М.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОМУНІКАТИВНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПИСЬМЕННИКА *(ДО ЮВІЛЕЮ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА)*

У статті проаналізовано тексти промов Ю. Андруховича як такі, що формують його комунікативний імідж. Зроблено висновок, що промови, виступи, лекції митця перебувають в одній мистецькій площині з його власне художніми творами і повноцінно, поруч із його віршами, оповіданнями і романами, формують його комунікативний імідж. Митець у цих виступах повною мірою реалізує свій мистецький талант, тож самі тексти виступів надзвичайно красномовні і щодо ідіостилю цього літератора, і щодо його соціальної і комунікативної ролі в суспільстві. Також наголошено, що численні нагороди Ю. Андруховича як поета, прозаїка, есеїста, культурного громадського діяча є не лише частиною його власної біографії: це частина сучасної української літератури як такої. Висловлено ідею про те, що промови митця, виголошені ним на врученні численних нагород в Україні і світі і згодом оприлюднені, можуть скласти окремий том його багатої на жанрово-стильові пошуки спадщини. Промови демонструють глобальність мислення митця, постмодерне світовідчуття та світобачення, прагнення кожну проблему розглядати крізь призму долі свого народу, мистецтва, яке твориться на своїх теренах. Виступи митця завжди орієнтовані на конкретну аудиторію, вирізняються логікою розгортання думки, стилістичним розмаїттям, багатством художніх засобів. У більшості промов має місце постмодерна поетика: митець усвідомлює власну спадщину як експеримент, пошук, гру; підкреслює плюралістичний характер власного мислення; віддає перевагу полістилізму, іронії, пародіюванню. Автор виступає письменником, котрий відстоює право творчої особистості на самовираження за будь-яких обставин, заперечує абсолютизм у будь-чому, не боїться ставити під сумнів віками вироблені пріоритети, мислить себе як частину еклектичної епохи, у яку йому довелося жити і працювати.

Ключові слова: *промова, Ю. Андрухович, постмодернізм, комунікативний імідж.*

Постановка проблеми. Сучасний письменник, будучи соціально заангажованою особистістю, формує в суспільстві певну думку про себе і про власну творчість не лише завдяки художнім творам, хоча, звісно, саме літературна творчість є визначальною у формуванні суспільного портрету митця. Образ письменника за сучасних обставин активно формується ним самим і за допомогою зовнішніх чинників: його позалітературною діяльністю, громадянською позицією, зануреністю в культурні, політичні, соціальні та інші проєкти. Це може створюватися свідомо, а може відбуватися і нецілеспрямовано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями комунікативного іміджу займалися Г. Почепцов, К. Боулдінг, В. Зазикін, В. Шепель, Н. Лавреньов та багато інших. Слушною для нас є думка, зокрема, О. Іванціва про те, що філологи «звертають особливу увагу на вербалізований імідж, у процесі формування якого відбувається трансляція необхідної інформації іміджевого характеру лінгвальними засобами, тобто переведення відібраних іміджевих характеристик ініціатора комунікації у вербальний контекст» [6, с. 80].

Постановка завдання. Мета статті – дослідження комунікативної діяльності Ю. Андруховича поза його письменницькою справою, котра впливає на формування його іміджу як митця в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу. Вивчення місця і ролі письменника в літературному процесі, його позиціонування в літературному і читацькому колах було і залишається актуальним питанням сучасного літературознавства. Письменницька творчість, будучи головним важелем буття літератури як виду мистецтва, є найважливішим чинником динаміки культурних процесів у суспільстві. Прийнято вважати, що центрального фігурою цих процесів є сам письменник – творча особистість, котра презентує навколишню дійсність за допомогою образного слова. Між тим літературний процес не може відбуватися лише за ініціативою самих лише письменників: його активними

учасниками є й читачі, літературні критики, періодика, книговидавництва, літературні агенції, інтернет-портали, літературні та читацькі об'єднання тощо. Як наголошує П. Іванишин, літературний процес складається з «учасників і явищ літературного життя», він означений «взаємодією структурних елементів літературного життя, що зумовлює творення і функціонування літератури» [5, с. 200]. Звісно, митець виступає єднальною ланкою всіх цих процесів, тож не може обмежуватися в сучасному житті однією лише власне письменницькою справою. Він, виходячи з реалій сьогодення, має бути активним у соцмережах, відеохостингах, літературних фестивалях, виставках, публічних зустрічах, автограф-сесіях, зустрічах з читачами, брати участь у конкурсах, а в українських реаліях ще й займатися волонтерською діяльністю чи безпосередньо боронити державу на полі бою. Іншими словами, працювати на власний імідж, котрий сьогодні формується і з самої творчості, і з діяльності, безпосередньо до неї дотичної. Слушно наголошує В. Даниленко, автор відомої розвідки «Лісоруб у пустелі» про специфіку творчого життя українського письменника: «Найкращим іміджмейкером письменника є він сам і його творчість» [4, с. 53]. Тож сьогоднішній автор уже не може обмежитися лише позиціонуванням у вигляді імені і прізвища на обкладинці тої чи тої книги. Він має бути публічним, упізнаваним, соціально активним.

Сучасні українські митці активно занурюються в ці процеси, не обмежуючись лише власне художньою активністю. Більшість із них енергійно використовує соцмережі для популяризації і себе, і власної творчості (А. Любка, О. Забужко, П. Кралюк, В. Махно), ведуть YouTube-канали (С. Процюк, А. Дністровий), телеграм-канали (А. Костенко, І. Славінська), створюють офіційні сторінки в інтернеті (О. Забужко, Г. Пагутяк), проводять тренінги, майстер-класи, ведуть курси письменницької майстерності (Л. Дереш, Р. Семків, Т. Прохасько), є членами журі мистецьких конкурсів і самі беруть участь у них (більшість сучасних авторів), активно задіяні в діяльності видавничих корпорацій і проведенні літературних фестивалів, виставок (наприклад, І. Померанцев, Ю. Андрухович, С. Жадан входять до ініціативної групи видавничої корпорації «Meridian Czernowitz»), займаються видавничою діяльністю (М. Савка, А. Бондар, В. Карп'юк, І. Малкович, М. Кідрук), поєднують літературну творчість із літературно-критичною (Є. Кононенко, М. Кіяновська), науковою (І. Лучук), публіцистичною (О. Бойченко, О. Михед, Т. Малярчук, О. Гаврош), викладацькою (М. Лаюк, В. Діброва), а ще занурюються в поле естради, кіно, театру, перформансу тощо. У цьому сенсі варіанти популяризації митців в Україні мало чим відрізняється від такої ж діяльності письменників за кордоном. Проте є серед цього розмаїття публічної активності і виняткові українські можливості для позиціонування власного письменства і сучасної літератури як такої, котрих не існує в інших літературних колах. Серед них – читання радіодиктанту національної єдності (Ю. Андрухович, П. Вишебаба) і власне написання текстів, фрагменти яких потім стають партитурою цього диктанту (І. Малкович, О. Забужко, К. Калитко). Також сюди можна зарахувати і редакторську підготовку текстів одного письменником для іншого, написання передмов до ініційованих книг (наприклад, редагування Ю. Андруховичем збірки Р. Малиновського «Солодке життя»).

Уся ця активність, безсумнівно, супроводжується публічними висловлюваннями, оприлюдненими текстами і відеоматеріалами деінде. Тож сказане письменником поза його художніми творами також починає набувати певного значення в літературному процесі, що, у свою чергу, теж починає ставати об'єктом певного осмислення в дослідницьких колах.

Між тим серед українських митців сучасності в певна група літераторів, котрі не потребують зовнішньої популяризації і самопопуляризації, адже їх репутація і читацька любов є настільки міцною, що вже не вимагає додаткових втручань. Серед них виняткове місце посідає Ю. Андрухович, з іменем його пов'язують нове обличчя української літератури як такої. «Дотепер, незважаючи на поступове нарощування романного шару в сучасній українській літературі, Юрій Андрухович залишається найбільш потужним та знаним вітчизняним романістом, а завдяки постійному експериментуванню з літературними формами і форматами продовжує бути помітним новатором навіть на тлі молодшого покоління авторів. Траєкторія його творчості найбільш яскраво відображає зміну ідей, трансформацію ідентичностей і стильову амплітуду вітчизняного літературного процесу останніх 20–25 років нашої сучасності» [9].

Ю. Андрухович не веде соцмережі, не має офіційного сайту, не веде телеграм-канали і в останні роки не є частим гостем літературних

виставок, фестивалів, дедалі рідше публікує есеї в періодиці; мало активний він як колумніст чи критик. Між тим ім'я письменника часто можна знайти в наукових виданнях різного рівня, адже його творчість залишається перспективним об'єктом наукових досліджень. Не зникає це ім'я і з новинних стрічок, у яких здебільшого ідеться про чергову відзнаку українського літератора в Україні і світі. Тож численні винагороди українською і світовою культурною спільнотою є винятковою іміджевою прикметою саме цього митця. Звісно, після його власне письменницької творчості.

Кількість премій і нагород Ю. Андруховича як поета, прозаїка, есеїста, культурного громадського діяча є не лише частиною його власної біографії. Це частина сучасної української літератури як такої. «Літературні премії – важливий елемент книжкового ринку. Вони віддзеркалюють спільну роботу й інтереси авторів, редакторів, видавців, літературних агентів і літературних критиків, рекламістів, преси і книжкової торгівлі. Адже поява видатних літературних творів – це результат колективних зусиль усіх названих чинників, виправдання їхнього існування у суспільстві. Завдяки преміям певні цінності, носіями яких є літературні твори, перетворюються на цінності суспільні, бо їх поділяють читачі – мисляча частина суспільства, ті, хто задає тон суспільному розвиткові» [10], – пише Р. Харчук.

Премії і нагороди митця стають і ознакою рівня самої літератури, яку презентує письменник. Ю. Андрухович є лауреатом літературної премії Благовіст (1993), премії Рея Лапіки (1996), Міжнародної премії ім. Гердера (2001). Письменник одержав спеціальні премії в рамках нагородження Премією Світу ім. Еріха-Марії Ремарка від німецького міста Оснабрюк (2005), «За європейське взаєморозуміння» (Лейпціг, 2006) тощо. У 2006 році Ю. Андрухович став лауреатом Літературної премії Центральної Європи Angelus за роман «Дванадцять обручів» (пол. Dwanaście kręgów – перекладач Катажина Котинська), у 2014-му – Премії імені Ханни Арендт (Німеччина). 2016-го року митець отримав медаль Гете, пізніше став лауреатом Премії Віленицi (Словенія, 2017) і премії імені Генріха Гейне від міста Дюссельдорф (2022). Серед останніх нагород письменника – Орден незалежного культурологічного журналу «Ї» «За інтелектуальну відвагу» (2024). Прикметно, що серед цього вагомого списку нагород немає Шевченківської премії: свого часу митець, номінований на цю найпрестижнішу в Україні нагороду в галузі мистецтва, відмовився від неї, вважаючи її застарілою і ангажованою владою. Між тим відсутність у послужному списку митця цієї відзнаки аж ніяк не вплинула на його подальшу діяльність і письменницьку продуктивність, її цілком замінили інші поважні нагороди.

Промови Ю. Андруховича, виголошені ним на врученні численних нагород в Україні і світі і згодом оприлюднені, можуть скласти окремий том його багатої на жанрово-стильові пошуки спадщини, як і його передмови до інших поважних видань, котрі також складають вагомий пласт його комунікативної діяльності (наприклад, передмова до збірки есеїв Ч. Мілоша «Абетка» чи до різножанрової книги «3:1» Ю. Іздрика). Підготовка цієї колекції цілком до снаги біографам митця, саме ж укладання такого тому можливе далеко не для кожного автора. Це дозволити може собі лише справді «патріарх української літератури».

Прикметно, що на врученні кожної чергової нагороди Ю. Андрухович виголошує промову, тексти якої потім викликають не менший читацький інтерес, ніж його вірші чи есеї. Промови митця повністю зберігають ідіостиль письменника, котрий має місце в його основних творах. Твори демонструють глобальність мислення літератора, постмодерне світовідчуття та світобачення, прагнення кожну проблему розглядати крізь призму долі свого народу, мистецтва, яке твориться на своїх теренах. Промови митця завжди орієнтовані на конкретну аудиторію, вирізняються логікою розгортання думки, стилістичним розмаїттям, багатством художніх засобів.

Наприклад, ставши кавалером Ордена Незалежного культурологічного журналу «Ї» «За інтелектуальну відвагу», котра вручається особам, які прислужилися інтелектуальному розвитку галицького загалу, на церемонії вручення відзнаки 21 грудня 2024 року митець виголосив промову цілком у постмодерному стилі з властивими йому ознаками, як-от: одномоментна орієнтація на масового і елітарного читача, стильовий плюралізм, широке цитування авторів попередніх епох, пародіювання та іронізування, використання прийому гри. Разом із тим, текст свідчить про дбайливу увагу до канонів жанру самого виступу, якому зазвичай властиві «безпосередність комунікації, часова та просторова необмеженість, відсутність спонтанності й монологічність» [8].

Суть промови – подяка капітулі премії, зокрема Остапу Сливинському за поважне

ставлення до митця. Проте авторові в короткий за обсягом текст вдалося укласти і різні пласти лексики, додати зразки текстів високого і низького стилів, використати чимало засобів виразності і впливу з іронічною конотацією і, у підсумку, окреслити роль літератури і літератора в часи війни, яка, на жаль, ще триває. Відтак в одному тексті органічно співіснують українські і англійські лексеми, пласти високої і сучасної лексики на кшталт «лаудація», «дисклеймерність» з просторіччями та архаїзмами на кшталт «нині я гавкати практично перестав», як і цитуються Джордж Бернард Шоу, Іван Франко і герой власного роману Карл Йозеф Цумбруннен. Митець вправно використовує можливості тавтології («доведеться доводити»), синонімії («Семантичний діапазон англійського дієслова offend, як і багатьох інших дієслів англійської мови, доволі широкий: від *розлютити*, *образити, розгнівати* – й до *засмутити, поранити»*), *іронії* (*«*Приймаючи сьогодні вашу високу відзнаку, я думаю про щось подібне. Я думаю: взагалі-то було би значно доречніше отримати її років тому 25, коли я був непорівнянно інтелектуально відважніший і *гавкав раз у раз*, *щоби вона не спала*»), всеохопно використовує можливості гри з аудиторією, котра добре знає його як автора «Московіади» і «Рекреацій» і меншою мірою знає про те, чим він займається у сьогоденні. Тож промова митця виглядає цілком органічною у дусі всієї його спадщини: «Дорогі друзі, шановні пані й панове! Відзнака, що знайшла мене, як іронізували старі галичани, *ні рано ні пізно – в сам добрий час*, не лише надихає, але й нагадує. Зокрема – про псячий обов'язок… Та нє, де там – не обов'язок, а ПРАВО обурювати якомога більше людей. Тобто робити й далі щось, що дотепер вдавалося, здається, найкраще. Дякую за вашу увагу» [3].

Попри іронічну настанову авторові у промові вдалося і про війну згадати, котра експлікує сучасну письменницьку творчість у певних межах («не дають спати сирени повітряних тривог, ракетні обстріли, жахливі новини й погані передчуття»), і про роль митця в цих умовах наголосити. Останню позицію він оформив у три риторичні питання, озвучені перед аудиторією: чи допоможе автоцензура, штучний пафос і банальний підхід до відтворення дійсності перемогти українцям у сучасній війні. Між рядків прочитується, що навряд чи, хоча автор уникнув прямої відповіді на ці власні ж питання. Тож маємо відзначити, що і в цій невеликій промові митець залишається відданим своєму ж власноруч сформованому стилю: літератор усвідомлює власну спадщину як експеримент, пошук, гру; підкреслює плюралістичний характер власного мислення, віддає перевагу полістилізму, іронії, пародіюванню. Автор виступає письменником, котрий відстоює право митця на самовираження за будь-яких обставин, заперечує абсолютизм у будь-чому, не боїться ставити під сумнів віками вироблені пріоритети, мислить себе як частину еклектичної епохи, у яку йому довелося жити та працювати.

Усе сказане стосується й інших виступів митця, наприклад, промови-лекції, виголошеної на врученні Нагороди Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів у Києві 21 червня 2001 р. У цій доповіді автор меншою мірою вдається до полістилізму та іронії, однак більше наголошує на проблемах у країні, у якій він живе. Акцент у цій промові зроблено на мовних проблемах, мистецькій свободі, ролі митця в житті суспільства, вихованні молоді як свідомого покоління, україноцентризмі: «Бо все, що в мене є, – це мої власні сумніви, найчастіше спричинені неадекватним розумінням та реагуванням. До речі, певний дивак переконував мене, що письменник просто зобов'язаний реагувати на все саме неадекватно. Адже це його єдиний шанс пробитися за межі і зазирнути в безодні. А без зазирання в безодні і наслухання демонів письменника, як то кажуть, немає» [2]. Між тим з композиційного погляду ця промова-лекція містить усі притаманні їй як публіцистичному твору складники: усталену поетику, яка суттєво коригується емоційно-експресивними засобами вираження (звертання, апеляція до слухачів, наведення прикладів, цитування авторитетів), продуману структуру, традиційні зачину і кінцівку. Сама структура виступу, використання тропів, стилістичних фігур підпорядковуються реалізації головного її призначення – сформувати у слухачів чітке усвідомлення ролі митця в сьогоденні: «Припустимо, ніби я справді письменник (хоч один із моїх найнав'язливіших сумнівів полягає в тому, що це далеко не так), але припустимо, що я все-таки письменник, тож мої запитання є переважно суто професійними, але від того не менш приватними, і всі вони наразі вписуються до класичної моделі «що робити?». Як наприклад: що робити письменникові в країні, з якої втікають? Залишатися, ні на що не зважаючи, чи то пак, нічого «не зауважуючи»? Чи утікати

й собі, гордовито назвавши цю втечу «еміграцією»? Яка з поразок є меншою? Яка з поразок є перемогою?» [2]. З метою впливу на аудиторію автор використовує велику кількість риторичних питань, котрі, як відомо, виникають завжди в умовах протидії як емоційна реакція протесту. Риторичним питанням Ю. Андруховича властиві суперечність між формою і змістом за принципом ствердність / заперечність. Авторські пропозиції, негативні за формою, передають ствердне повідомлення, а пропозиції із ствердною формою мають значення заперечень: «Чи не пора й собі податися у злочинці? Моя прикмета завжди зі мною, а всі мої злочини лишаються виписаними чорним по білому – що далі? Боротися за зміну правопису чи відразу за зміну влади? І якщо справді боротися, то як укотре не напоротися? І що це взагалі за слово таке ненависно-примітивне «боротися», з якого ще графоманського лексикону, та ще й у тексті, присвяченому отриманню високої літературної нагороди, себто такому, що весь аж світитися мусить вдячністю, ґречністю, лагідністю і примиренням?» [2]. Звісно, наведені питання не вимагають відповіді, але містять чітку установку співрозмовника, що говорить у відповідь на бажану реакцію про те, ким має бути митець в умовах протидії несправедливості. Звісно, визначальну роль тут відіграють і інтонація, і контекст сказаного. Митець знаходить художні можливості нейтралізувати питальне значення і емоційно підкреслити сказане. Особливість риторичного питання в тексті Ю. Андруховича також у тому, що пропозиції, що не мають в своєму складі негативної частинки «не», сприймаються як негативні, і навпаки, пропозиції, що мають у своєму складі частинку «не», усвідомлюються, як ствердні: «Найбільше боятися треба було того, що вона, країна, залишиться такою ж, як була. Тією, що в ній більше половини народу, згідно з усіма, соціологічними й тому подібними опитуваннями, як правило, ніколи з відповіддю не визначається. Причому з будь-якою відповіддю на будь-яке запитання. Схвалюєте чи засуджуєте? Любите чи не любите? Хочете чи не хочете? Живете чи виживаєте? Є ви чи вас немає? З відповіддю не визначилися» [2].

У виступі Ю. Андруховича з приводу нагородження премією ім. Е-М. Ремарка, отриманої після Революції Гідності 2004-го року, більшою мірою було наголошено на специфіці письменницької справи як творчої діяльності і свободі митця. Митець порівнює сам процес писання із чудом, дивом: «Але не тільки письменник очікує чуда. Чуда очікують так само й від нього самого, від письменника, тобто він має стати вже не стільки об'єктом, скільки суб'єктом чуда, не стільки ретранслятором, скільки деміюргом. А якщо облишити іронію, то він мусить сказати щось таке, чого всім (але хто вони, ці «всі»?) надзвичайно бракує» [1]. У доповіді наголошено, що створення текстів самим Ю. Андруховичем – це водночас і частина приймання / неприймання їх читачами у власну систему координат. Іншими словами, написане письменником перетворюється на емпіричний матеріал, який згодом конвертується в емоції, враження, переживання, думки тих, хто тексти читає. Відтак читач стає своєрідним співавтором письменника; з огляду на це, літератор має усвідомлювати всю відповідальність за сказане: «Слова справді почали діяти, а давно очікувані формулювання виявилися формулами, і то магічними» [1]. Серед основних поетологічних прикмет цієї Андруховичевої промови варто назвати парадигматизацію тексту, використання фігур інтертексту, стилістичну конвергенцію, взаємодію тропів із стилістичними повторами, надання звичним поняттям авторських художніх дефініцій.

Отже, промови Ю. Андруховича, виголошені ним на врученні премій і конкурсів і згодом оприлюднені, перебувають в одній мистецькій площині з його власне художніми творами і повноцінно, поруч із його віршами, оповіданнями і романами, формують його комунікативний імідж. Митець у цих виступах повною мірою реалізує свій мистецький талант, тож самі тексти виступів надзвичайно красномовні щодо ідіостилю цього літератора, цілком валідні як об'єкт літературознавчого аналізу в контексті іншої спадщини автора чи поза нею. Явища синкрезії промов, лекцій Ю. Андруховича (а ще інтерв'ю, бесід, виступів, модерацій) з іншими його власне художніми творами є важливим аспектом вивчення комунікативного іміджу цього митця в сучасній українській літературі і водночас специфіки його індивідуального стилю, якщо під ним розуміти «конкретну реалізацію особистого погляду митця, що відображає індивідуальну свідомість, специфіку авторської моделі світу й антропоцентричність» [7, с. 37]. Відтак позалітературна спадщина письменника з погляду її художності і комунікативної специфіки може стати предметом спеціальних студій у подальших дослідженнях.

Список літератури:

1. Андрухович Ю. Виступ Юрія Андруховича. *Критика*. 2005. № 7–8. С. 35.
2. Андрухович Ю. Лекція, виголошена на врученні Нагороди Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів, Київ. 21 червня 2001 р. URL: https://surl.li/ggunxu
3. Андрухович Ю. Три питання. URL: https://zbruc.eu/node/120388
4. Даниленко В. Лісоруб у пустелі. Письменник і літературний процес. Київ : Академвидав, 2008. 352 с.
5. Іванишин В. Нариси з теорії літератури : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 253 с.
6. Іванців О. В. Феномен іміджу у сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2019. № 12. С. 77–80.
7. Корнієнко А., Бугайова А. Ідіостиль автора: мовно-літературний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер. Філологія. 2016. № 25. Том 1. С. 36–38.
8. Паламар Н. Вступ похвальної промови як частина її структурно-композиційної побудови. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2019. № 2 (18). С. 232–236.
9. Семків Р. Творчість Юрія Андруховича у контексті стильових пошуків української літератури кінця XX ст. URL: https://surl.li/hwnvaz (дата звернення 1.06.2025)
10. Харчук Р. Літературні премії: навіщо вони потрібні? URL: https://zbruc.eu/node/109278 (дата звернення 1.06.2025)

Shevchenko T. M. THE COMMUNICATIVE IMAGE OF A CONTEMPORARY WRITER

The article analyzes the texts of Yu. Andrukhovych's speech as forming his communicative image. It is concluded that speeches, speeches, lectures of the artist are in the same artistic plane with his own works of art and fully, along with his poems, stories and novels, form his communicative image. The artist in these speeches fully realizes his artistic talent, so the texts of the speeches are extremely eloquent both about the idiostyle of this writer and about his social and communicative role in society. It is also emphasized that numerous awards of Yu. Andrukhovych as a poet, prose writer, essayist, cultural public figure are not only part of his own biography: it is part of modern Ukrainian literature as such. The idea that the artist's speeches, delivered by him at the presentation of numerous awards in Ukraine and the world and subsequently published, can make a separate volume of his rich in genre-style searches of inheritance. Speeches demonstrate the global thinking of the artist, postmodern worldview and outlook, the desire to consider every problem through the prism of the fate of their people, the art that is created in their territory. The performances of the artist are always focused on a specific audience, distinguished by the logic of thought, stylistic diversity, richness of artistic means. In most speeches, postmodern poetics take place: the artist is aware of his own inheritance as an experiment, search, game; emphasizes the pluralistic nature of one's own thinking; Prefers polystylism, irony, parody. The author acts as a writer, who defends the right of creative cost of self-expression in all circumstances, denies absolutism in anything, is not afraid to question the priorities developed for centuries, thinks himself as part of the eclectic era in which he had to live and work.

Key words: *speech, Yu. Andrukhovych, postmodernism, communicative image.*

Відомості про авторів

Агаларова А. К. – викладач центру іноземних мов Азербайджанського державного педагогічного університету

Алкаді М. С. А. – старший викладач кафедри кримськотатарської та східної філології Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Андрущенко Р. А. – студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Баранцев Я. А. – аспірант кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Бедь Є. В. – аспірант кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Бережна О. О. – старший викладач кафедри іноземних мов Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

Біловус Л. І. – доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету

Бойко Я. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технології та дизайну

Бондур Ю. В. – викладач кафедри англійської філології та перекладу Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Вайдич Т. В. – старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Веремчук Е. О. – професор кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету

Волотовська Т. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Гасанова Севіндж – кандидат філологічних наук, доцент Азербайджанського університету мов

Голопич І. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ

Гордієнко А. М. – старший викладач кафедри української мови і літератури, іноземних мов та перекладу Інституту філології та масових комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Громко Т. В. – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Губарева Г. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Дейна Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Дрозд М. С. – асистент кафедри лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Дроздовський Д. І. – кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

Єщенко Т. А. – докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри українознавства та філософії ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

Зінчук Р. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Калашник Ю. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Калита О. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури Державного податкового університету

Компанцева Л. Ф. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики Національної академії Служби безпеки України

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Костусяк Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Кузьменко В. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри східноєвропеських мов Національної академії Служби безпеки України

Лащук О. М. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Литвин Н. Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Лібак Н. А. – доктор філософії, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Малюга Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

Маркова М. В. – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Маруніна В. П. – аспірантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Митяй З. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Науменко Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури Державного податкового університету

Науменко Н. В. – доктор філологічних наук, професор кафедра іноземних мов професійного спрямування Національного університету харчових технологій

Ніконова В. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германських мов Національної академії Служби безпеки України

Охріменко В. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павлович Ю. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Похилюк О. М. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Прохоров М. Г. – кандидат політичних наук, асистент кафедри лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Римар Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету

Салманова Шафа – аспірантка Азербайджанського університету мов

Сердюк Н. Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Сєдакова М. В. – доктор філософії з філології, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету

Сулейманова Айтен – кандидат філологічних наук, доцент Азербайджанського університету мов

Туршукова Н. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та комунікації Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Хашимова Н. П. – аспірант Азербайджанського університету

Циховська Е. Д. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри реклами і зв'язків з громадськістю Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чекарева Є. С. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Чернова І. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри бізнесу та управління Національного університету «Запорізька політехніка»

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Шевчук О. В. – доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету

Шиманська В. П. – викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету

Широкова І. І. – доктор філософії з філології, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету

Шонь О. Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Штефан А. П. – старший викладач кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Шульська Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Юлдашева Л. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської і романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Яблонська Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету

Науковий журнал

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 36 (75) № 4 2025

Частина 1

Коректура • *І. Чудеснова*

Комп'ютерна верстка • *Н. Фесенко*

Адреса редакції:
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33
Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua
Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 34,01. Ум. друк. арк. 37,43. Зам. № 0925/750
Підписано до друку 30.06.2025. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.